

PROCEEDINGS BOOK

AKDENIZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

April 1 - 2, 2023
Adana

ISBN: 978-625-6393-46-2
Academy Global Publishing House

www.akdenizkongresi.org

AKDENİZ
9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
APRIL 1- 2 ,2023
ADANA

Edited By

ASSOC. PROF. DR. İVAYLO STAYKOV

CONFERENCE ORGANIZING BOARD

- Head of Organizing Board: Assis. Prof. Dr. Gültekin Gürçay*
Organizing Committee Member: Amaneh Manafidizaji
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Ali Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Naile Bilgili
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Başak Hanedan
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dwi Solisworo
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Dody Hartando
Organizing Committee Member: Prof. Dr. Raihan Yusoph
Organizing Committee Member: Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov
Organizing Committee Member: Assist. Prof. Dr. K. R. Padma
Organizing Committee Member: Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Organizing Committee Member: Aynur Əliyeva

All rights of this book belong to ACADEMY GLOBAL Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academy Global Conference & Journals–2023 ©

Issued: 30.04.2023

ISBN: 978-625-6393-46-2

CONFERENCE ID

**AKDENIZ
9TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES**

DATE – PLACE
APRIL 1- 2 ,2023
ADANA

ORGANIZATION
ACADEMY CONFERENCES

EVALUATION PROCESS
All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES
Turkey – Azerbaijan- Iran – India - Saudi Arabia – Kazakhstan – Jordan – Nigeria –
Egypt – Canada – Armenia – Japan – Poland – Pakistan – Vietnam – Romania –
Morocco - Russia. - South Korea – Algeria – Iraq – Georgia – Malaysia – Australia –
Kuwait – Oman

PRESENTATION
Oral presentation

PERCENTAGE OF PARTICIPATION
47% FROM Turkey And 53 % From Other Countries

LANGUAGES
Turkish, English, Russian, Persian, Arabic

Scientific & Review Committee

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV – Russia

Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azerbaijan

Dr. Omid AFGHAN - Afghanistan

Prof. Dr. Ali BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Naile BİLGİLİ - Türkiye

Prof. Dr. Başak HANEDAN - Türkiye

Prof. Dr. Asım KART - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi Büşra YARANOĞLU - Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi İsmail Hakkı TEKİNER - Türkiye

Doç. Dr. Şeyma ÇALIŞKAN ÇAVDAR - Türkiye

Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Saudi Arabia

Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Abdulsemet AYDIN – Türkiye

Doç. Dr. Nurhan AYDIN - Türkiye

Dr. Amina Salihi BAYERO – Nigeria

Dr. Baurcan BOTAKARAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Seher DİRİCAN - Türkiye

Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Jordania

Doç. Dr. Abbas GHAFFARI – Iran

Dr. Gültekin GÜRÇAY - Türkiye

Dr. Ahmet GÜMÜŞ - Türkiye

Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Azerbaijan

Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Ozbekstan

Dr. Dody HARTANTO - Indonesia

Dr. Cihandar HASANHANOĞLU – Türkiye

Dr. Mehdi Meskini HEYDALOU – Iran

Prof. Dr. Həcər Hüseynova - Azerbaijan

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - Kazakhstan

Dr. Keles Nurmaşılı JAYLIBAY - Kazakhstan

Dr. Mamatkuli JURAYEV – Ozbekistan

Dr. Kalemkas KALIBAEVA – Kazakhstan

Dr. Bouaraour KAMEL – Algeria

Prof. Dr. Hülya Çiçek KANBUR - Türkiye

Doç Dr. Mehmet KAYA – Türkiye

Doç. Dr., İradə Kərimova - Azerbaijan

Prof. Dr. Emine KOCA – Türkiye

Prof. Dr. Fatma KOÇ - Türkiye

Doç. Dr. F. Gül KOÇSOY - Türkiye

Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Türkiye

Doç Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ - Türkiye

Sonali MALHOTRA - India

Dr. Alia R. MASALİMOVA - Kazakhstan

Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan

Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Kazakhstan

Doç. Dr. Yaprak I. OZDEMIR - Türkiye

Assist. Prof. K. R. PADMA – India

Doç. Dr. Sevinc Sadıqova - Azerbaijan

Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Türkiye

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA - Kazakhstan

Doç. Dr. Işık SEZEN - Türkiye

Doç. Dr. Könül Səmədova - Azerbaijan

DR. Bhumika SHARMA - India

Prof. Dr. Sibel SİLİCİ - Türkiye

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA – Kazakhstan

Prof. Dr. Dwi SULISWORO – Indonesia

Assoc. prof. Ivaylo STAYKOV, Bulgaria

Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER - Türkiye

Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Türkiye

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA - Kazakhstan

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA – Kirgizia

Dr. Hoang Anh TUAN - Vietnam

Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazakhstan

Dr. Dinarakhan TURSUNALIEVA - Kirgizia

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Türkiye

Prof. Dr. Raihan YUSOPH -Philippines

Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ - Iran

Dr. Yang ZİTONG – China

Prof. Dr. Dody Hartando – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ivaylo Staykov – Bulgaria

Prof. Dr. Dwi Solisworo – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Indonesia

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 - 2, 2023
ADANA

CONFERENCE PROGRAM
Online Presentation

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/89583939448?pwd=ZGFYZTA0eUZNTeJtSTZQVW1yRW40QT09>

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

www.akademikongre.org

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

www.akademikongre.org

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 00 – 12:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 1 SESSION: 1

MODERATOR: Doç.Dr., Zuhal AKMEŞE DEMİR

Assoc. Prof. Dr. Ali Akin
AKYOL

ARCHAEOLOGICAL ANALYSES IN ANTAKYA SEMERCILER MOSQUE
BUILDING MATERIALS

Prof. Dr. Yusuf Kagan
Kadioglu

Assoc. Prof. Dr. Ali Akin
AKYOL

ARCHAEOLOGICAL ANALYSES OF BUILDING MATERIALS OF ANTAKYA
HABIBI NECCAR MOSQUE TOMB

Prof. Dr. Yusuf Kagan
Kadioglu

Doç. Dr. Tolga KARACA
Doç. Dr. Ahmet Hakan BAŞ
Arş. Gör. Bora KANAR

MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY'İN SAZ ESERLERİNİN TESPİTİ VE MÜZİKAL
ANALİZİ

Doç. Dr. Tolga KARACA
Doç. Dr. Ahmet Hakan BAŞ
Arş. Gör. Bora KANAR

DELLALZADE İSMAİL EFENDİ ve TARZ-I NEVİN PEŞREVİNİN MAKAMSAL
ANALİZİ

Doç.Dr., Zuhal AKMEŞE
DEMİR

FİLM FESTİVALLERİNİN KENTİN KÜLTÜREL DOKUSUNA ETKİLERİ:
ULUSLARARASI SİİRT KISA FİLM FESTİVALİ ÖRNEĞİ

Doç.Dr., Özcan DEMİR

Doç.Dr., Özcan DEMİR
Doç.Dr., Zuhal AKMEŞE
DEMİR

STREAM PLATFORMLARDA ALGORİTMALARIN BELİRSİZLİK YÖNETİMİ
ARACI OLARAK KULLANIMI: NETFLIX ÖRNEĞİ

Özge Hilal NAR

ÇOCUK ASKERLER

Yiğit AKGÜL

Doç. Dr. Yaşar BARUT

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01.04.2023

10:00 – 12:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 2 SESSION: 1

MODERATOR Assoc. Prof. Dr. Tuğçe KAYNAK AKÇAOĞLU

Zohaib Hassan Sain

THE OVERVIEW OF PROBLEMS LEARNED IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS IN PAKISTAN

Associate Professor Hilal
KAZU

EXAMINATION OF THE SOCIAL EMOTIONAL LEARNING SKILLS LEVELS
OF TEACHERS IN TERMS OF SOME VARIABLES

PhD Student, Mümine Güher
ÖZERCAN

Assoc. Prof. Dr. Tuğçe
KAYNAK AKÇAOĞLU

“PİYANO EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ” DERSİ KAPSAMINDA EŞLİK
KAZANIMINA İLİŞKİN ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Seher GÜHER

MONTESSORİ YAKLAŞIMINA DAYALI DEĞERLER EĞİTİMİ

Dr. Öğr. Üyesi, Yeliz BOLAT

Öğretmen, Kürşat GÜLER

OPINIONS OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS ON INCLUSION
PRACTICES

Doç. Dr. Meltem YALIN UÇAR

Öğretmen, Nalan YALDIRGAN

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN PANDEMİ SÜRECİ UZAKTAN EĞİTİME
İLİŞKİN DENEYİMLERİ

Doç. Dr. Meltem YALIN UÇAR

Ünsal TAZEGÜL

COMPARISON OF ALEXITIMIC PERSONALITY FEATURES OF PHYSICAL
EDUCATION AND SPORTS SCHOOL STUDENTS

(Mardin Province Example)

Ünsal TAZEGÜL

DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF
NARCISISM AND THE RELIGIOUS VIEW OF THE WORLD OF THE
ATHLETES WHO STOP ACTIVE SPORTS

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 00 – 12:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 3 SESSION: 1 MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Fatma Nur YORGANCILAR
ATATOPRAK

Chems Eddine BOUKHEDIMI Impact of House Possession on the Newness of Solar Kit Prices in Algeria

Doktora Öğrencisi,
Gülşah ÇETİN THE BASIS OF TAX PSYCHOLOGY AND THE REACTIONS OF THE TAX
LIABILITY IN THE TAX COMPLIANCE PROCESS

Assist. Prof. Dr. Ekin
AKDENİZ EVALUATION OF CASE STUDIES ON ORGANIZATIONAL BEHAVIOR
RELATED TO ORGANIZATIONS IN TURKEY

Assoc. Prof. Dr. Fatma
Nur YORGANCILAR
ATATOPRAK THE IMPORTANCE OF INNOVATION MANAGEMENT

Dr. Öğr. Üyesi, Hilal OK
ERGÜN ACCESS TO DIGITAL BANKING SERVICES AND HUMAN DEVELOPMENT
INDEX: AN APPLICATION ON DEVELOPING COUNTRIES

Dr, Mansur BEŞTAŞ NFT VARLIKLARININ GÜVENLİK VE DIŞ KAYNAK KULLANIMI KAYNAKLI RİSKLERİ

www.akademikongre.org

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 00 – 12:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 4 SESSION: 1

MODERATOR: Doç. Dr. Ümmühan Elçin Ertuğrul

Assoc. Prof. Dr. Nimet Özbek

TÜRK VATANDAŞLIK HUKUKUNDA ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİNE İLİŞKİN OLARAK VERİLEN ANAYASA MAHKEMESİ KARARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Assist. Prof. Dr. Handan BOYALI
Öğr. Gör. Sertaç KIRAÇ

LOCAL AGENDA 21 POLICIES IN TURKEY FROM THE PERSPECTIVE OF PARTICIPANT DEMOCRACY

Dr. Öğr. Üy. Gülcan AZİMLİ
ÇİLİNGİR

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI TEŞKİLAT TARİHÇESİ ÜZERİNE

Assist. Prof. Dr. Firdevs
YÜZBAŞI TOBAZ

EFFECTS OF TECHNOLOGY ON POLITICAL PARTIES: A REVIEW ON ELECTRONIC POLITICAL PARTIES (E-PARTY)

Doç. Dr. Ümmühan Elçin
Ertuğrul

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKUNDA 'KİTLESEL AKIN' VE AVRUPA BİRLİĞİNİN TEPKİSİ

www.akademikongre.org

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 00 – 12:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 5 SESSION: 1

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi, Bekir BELENKUYU

Dr. Tuğba KARABULUT	A FEMINIST ANALYSIS OF GEORGE BERNARD SHAW'S MRS. WARREN'S PROFESSION: THE CONCEPT OF "NEW WOMAN"
Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ	REFİK HALİD KARAY'IN MEMLEKET HİKAYELERİNDE BİR İZLEK OLARAK SÜRGÜN
Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ	BURHAN CAHİT MORKAYA'NIN MUDANYA-LOZAN-ANKARA İSİMLİ YAPITINDA MİLLÎLİK VE MEDENİLİK KAVRAMLARI
Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ	HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN MİSAFİR'İNE KADINCA BİR BAKIŞ
Erva Göksenil Yılmaz	INTERPRETING POE AND MELVILLE WITHIN THE ECOGOTHIC APPROACH
Dr. Öğr. Üyesi, Bekir BELENKUYU	ASHAB AL-KAHF IN OTTOMAN CULTURE AND İLHÂMÎ'S (D. 1890) ASHÂB-I KEHF POEM
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kübra Görmez	ŞEVKET YÜCEL'İN DENEMELERİNDE İNSAN

www.akademikongre.org

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 6 SESSION: 1		MODERATOR: HAMZA M. A. MUFTAH	
ISRAA A. QARI	Evaluation of Pragmatic Information in an English Textbook: Focus on Requests		
FADIL ELMENFI	Retranslation of Orientalism: Reading Said in Arabic		
MOHSEN MAHMOUD ROWSHANZAMIR	Individualistic and Social Moral Concerns in Hawthorne's Novels		
HAMZA M. A. MUFTAH	The Investigation of the Possible Connections between Acculturation and the Acquisition of a Second Language on Libyan Teenage Students		
VASANTA DUGGIRALA Y. VISWANATHA NAIDU	Cutting and Breaking Events in Telugu		
MICHELE SINICO	New Perceptual Organization within Temporal Displacement		
AAIDHA HAMMAD	Code-Switching in Facebook Chatting Among Maldivian Teenagers		
SALEEM ABU JABER KHALED IGBARIA	Spacial Poetic Text throughout Samih al-Qasim's Poetry		
AFIA SHAHID	Towards a Deconstructive Text: Beyond Language and the Politics of Absences in Samuel Beckett's Waiting for Godot		
MAYA LISA ARYANTI S. S. M. HUM	The Role of Paraphrase in Interpreting Students' Writing		

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 7 SESSION: 1

MODERATOR: NGUYEN VIET TAN

KAILASH RAJEEV KUMAR SAHA SANJEEV GOYAL	Performance Indicators for Benchmarking of Internal Supply Chain Management
JAILAN MOHAMED EL DEMERDASH	Millennials' Viewpoints about Sustainable Hotels' Practices in Egypt: Promoting Responsible Consumerism
JAVED Y. UPPAL	Re-Visiting Rumi and Iqbal on Self-Enhancement for Social Responsibility
M. M. SHAHIDUL HASSAN, OMIYA HASSAN	The Importance of Changing the Traditional Mode of Higher Education in Bangladesh: Creating Huge Job Opportunities for Home and Abroad
NGUYEN VIET TAN	Identifying the Traditional Color Scheme in Decorative Patterns Used by the Bahnar Ethnic Group in the Central Highlands of Vietnam
RADWA MABROOK	Collaborative and Experimental Cultures in Virtual Reality Journalism: From the Perspective of Content Creators
SADHANA GHAYEM VISHAL D. PANDYA	The Impact of Socio-Economic and Type of Religion on the Behavior of Obedience among Arab-Israeli Teenagers
NAEEM ULLAH KHANKALSOOM KHAN	Management of English Language Teaching in Higher Education
MURITALA BABATUNDE HASSAN	Evolving Paradigm of Right to Development in International Human Rights Law and Its Transformation into the National Legal System: Challenges and Responses in Pakistan
	The Politics of Foreign Direct Investment for Socio-Economic Development in Nigeria: An Assessment of the Fourth Republic Strategies (1999 - 2014)

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 8 SESSION: 1

MODERATOR: HIROSHI IKEDA

ABDULKAREEM HUSSEIN BIBIRE	Job Satisfaction and Motivation as Predictors of Lecturers' Effectiveness in Nigeria Police Academy
MILENA GOJNY- ZBIEROWSKA	The Use of Psychological Tests in Polish Organizations: Empirical Evidence
ASIF ALI, DAUD SALIM FARUQUE	A Quasi-Systematic Review on Effectiveness of Social and Cultural Sustainability Practices in Built Environment
OKECHUKWU ODINAKA AJAEGBU	Premarital Sex, HIV, and Use of Condom among Youths in Nigeria
MOHAMED M. ELSHERBINY	The Effectiveness of Cognitive Behavioural Intervention in Alleviating Social Avoidance for Blind Students
HIROSHI IKEDA	Comparative Study of Fatigue and Drowsiness in the Night-time Passenger Transportation Industry in Japan
VERONIKA PIVKINA ALLA KIM KHON NATALIYA	Peculiarities of Comprehending the Subjective Well- Being by Student with High and Low Level of Emotional Intelligence
KEVIN MOUSTAPHA	Psychopathic Disorders and Judges Sentencing: Can Neurosciences Change This Aggravating Factor in a Mitigating Factor?
ZEINABSADAT HAGSHENAS	Case Studies in Three Domains of Learning: Cognitive, Affective, Psychomotor
MAI AL-SUBAIE	What Are the Factors Underlying the Differences between Young Saudi Women in Traditional Families That Choose to Conform to the Society Norms, and Young Saudi Women Who Do Not Conform?

www.akademikongre.org

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 9 SESSION: 1

MODERATOR:

NINO PARESASHVILI

ILHAM BENALI
NASSER HAJJI
NAWFAL ACHA

The Effect of Foreign Owned Firms and Licensed Manufacturing Agreements on Innovation: Case of Pharmaceutical Firms in Developing Countries

ALI ALOTAIBI
FRANCIS EDUM-FOTWE
ANDREW PRICE

Identification of Social Responsibility Factors within Mega Construction Projects

OLGA A. SHVETSOVA

Core Competence Development while Carrying out Organizational Changes

BITA MASHAYEKHI
MARJAN FAYYAZI
PARISA SEFATI

A Study on the Relation between Auditor Rotation and Audit Quality in Iranian Firms

FEDDAOUI AMINA

Using “Eckel” Model to Measure Income Smoothing Practices: The Case of French Companies

SOMAYEH SOBATI
MOGHADAM

SeCloudBPMN: A Lightweight Extension for BPMN Considering Security Threats in the Cloud

SAFA OUGOUJIL
SIDI MOHAMED RIGAR

Ethical Finance and Islamic Finance: Particularities, Possible Convergence and Potential Development

SAWSAN J. AL-HUSSEINI

The Influence of Transformational Leadership on Knowledge Sharing in Iraq’s Public and Private Higher Education: A Comparison Study

NINO PARESASHVILI
NINO ABESADZE

Main Tendencies of Youth Unemployment and the Regulation Mechanisms for Decreasing Its Rate in Georgia

ELMAMY AHMEDSALEM

Application of Western and Islamic Philosophy to Business Ethics

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 00 – 16:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 1 SESSION: 2

MODERATOR: Dr. Öğr. Üyesi, Yıldırım YILDIRIM

Uzm. Psk. Bilgenur YILDIRIM
Öğrt. Nurgül KARTAL
Doç. Dr. Yaşar BARUT

THE INHERITANCE OF WOMEN WHO IMPRESSED THE MALE
DOMINATED WORLD

Öğrt. Nurgül KARTAL
Uzm. Psk. Bilgenur YILDIRIM
Doç. Dr. Yaşar BARUT

A GENERAL REVIEW OF SOCIAL PERCEPTIONS OF GENDER IN ISLAM
AND JUDAISM

Dr. Öğr. Üyesi, Yıldırım
YILDIRIM

II. ABDÜLHAMİD DEVRİNDE EĞİTİM İÇİN CAVA ADASINDAN
DERSADET'E GELEN ÖĞRENCİLER

Doktora Öğrencisi,
Abdurrahman BARUT

TÜRKİYE'DE HÜSN-İ TİLÂVET (TASHÎH-İ HURÛF) KURSLARININ
SERENCAMI (UZAKTAN EĞİTİMDEKİ İŞLEYİŞ VE DEĞERLENDİRMELER)

Merve ELMUSA
Doç. Dr. Mustafa ÖZTOPRAK

COMMON SENSE AND ITS PLACE IN THE SCIENCE OF HADİTH: THE
EXTENT OF THE DANGER OF ITS CHANGE AND HOW TO ADDRESS THE
FACTORS AFFECTING IT

www.akademikongre.org

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 00 – 16:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 2 SESSION: 2	MODERATOR: Doç. Dr., Fırat ŞAL
Doç. Dr., Fırat ŞAL	HELİKOPTERLERDE OK AÇILI VE ANHEDRALLİ FARKLI PALE UCU BAŞKALAŞIM YAKLAŞIMLARININ DERİNLEMESİNE İNCELENMESİ
Harun ŞENTÜRK Doç. Dr. Hayati MAMUR	NESNELERİN İNTERNETİ İLE RASPBERRY PI TABANLI SU KUYULARINDAKİ SU POMPASI MOTORLARININ İZLENMESİ VE KONTROLÜ
Enez ODACI Doç. Dr. Hayati MAMUR	NEMLİ VE KIŞ MEVSİMLERİNDE KULLANILABİLECEK TAŞINABİLİR HIZLI ÇAMAŞIR KURUTMA ASKI APARATI
Öğr. Gör. ÖZTUR ÖZDİNÇ	LİF KESİT ŞEKLİ VE FİLAMENT SAYISI DEĞİŞTİRİLMİŞ POLYESTER 2D DOKUMA ZEMİN KAPLAMALARININ MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN MULTİ EKSENLİ GRAFİK YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
Öğr. Gör., Muhammet DEMİRBAŞ Doç. Dr., Serhat DUMAN Doç. Dr., M. Kenan DÖŞOĞLU Arş. Gör., Yunus BALCI	DETERMINATION OF PID 2 CONTROLLER PARAMETERS FOR AVR SYSTEM WITH dFDB-MRFO ALGORITHM
Doç. Dr., M. Kenan DÖŞOĞLU Öğr. Gör., Muhammet DEMİRBAŞ Doç. Dr., Serhat DUMAN Arş. Gör., Yunus BALCI	DIFFERENT ORDER MODELS AND THE EFFECTS OF SECONDARY VOLTAGE CONTROL ON TRANSIENT STABILITY IN POWER SYSTEMS
Dr. Öğ. Üyesi F.Dilek HİMMAM ER Prof. Ender YAZGAN BULGUN Prof. Elvan ÖZKAVRUK ADANIR Öğ. Gör. Elif TEKCAN Öğ. Gör.Melis BALOĞLU Ar. Gör. Filiz ÖZBENGİ USLU	BİTKİLERDEN ELDE EDİLEN BOYARMADDE VE MÜREKKEPLERİN TEKSTİL VE BİYOMALZEMELERİN RENKLENDİRİLMESİNDE KULLANILMASI
Oguzhan KESMEZ Serhat Cem SEN Sebnem Imge KARAGOZ Sahin GUNGOR	A case study on energy consumption of the extended duct, loop duct and radial duct ventilation networks satisfying indoor air quality needs
Samira JALALI Doç. Dr. Sezgin AYGÜN	SİCİM BULUTU MADDE DAĞILIMININ $f(Q)$ KÜTLEÇEKİM TEORİSİNDE ARAŞTIRILMASI
Samira JALALI Doç. Dr. Sezgin AYGÜN	$f(Q)$ VE GENEL RÖLATİVİTE KÜTLEÇEKİM TEORİLERİNDE RUBAN EVREN MODELİ ÇÖZÜMLERİ
Dr. Öğr. Üyesi, Arife ATAY	TOPOLOJİK UZAYLARIN AYRIK BİRLEŞİMİ
Asst. Prof., Ercan Serif KAYA	NUMERICAL MODELING APPROACH OF A TROMBE WALL USING FEM

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 00 – 16:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 3 SESSION: 2

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Şahin EFİL

K.R.Padma K.R.Don B. Kishori P.Josthna	The Leading Women Entrepreneurs in India: Perspectives on Issues, Opportunities, and Development
Irina BELUKHINA Dr. Vaiva BALCIUNIENE	THE PILOT STUDY: BODY MASS INDEX, BODY WEIGHT PERCEPTION, AND LEISURE TIME PHYSICAL ACTIVITY AMONG LITHUANIAN STUDENTS
АБДУЛЛАЕВА ШАХЛА ABDULLAEVA SHAHLA	DISEASES AND PESTS OF GRAPES IN THE CONDITIONS OF AZERBAIJAN
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah SARMAN Dr. Öğr. Üyesi Suat TUNCAY	DETERMINATION OF NURSING STUDENTS' KNOWLEDGE LEVELS RELATED TO PEDIATRIC PAIN ASSESSMENT SCALES AND THEIR ATTITUDES TOWARDS PAIN ASSESSMENT: A CROSS-SECTIONAL, COMPARATIVE STUDY
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah SARMAN	THE EFFECT OF PREVENTIVE NURSING INTERVENTIONS ON POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER SYMPTOMS IN REFUGEE CHILDREN
Hakan YÜKSEL Miray TUNCEL	YAPAY ZEKA DESTEKLİ İNSAN STRES TESPİTİ: K-NN, RFE VE MAKİNE ÖĞRENİMİ YÖNTEMLERİ İLE STRES SEVİYESİ TAHMİNİ
Hakan YÜKSEL Miray TUNCEL	STRES ÇALIŞMALARI: BİR SİSTEMATİK LİTERATÜR TARAMASI
Assoc. Prof. Dr. Şahin EFİL	THE PROBLEM OF ALIENATION IN CLINICAL MEDICINE

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES

APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 00 – 16:00

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 4 SESSION: 2	MODERATOR: Doç. Dr., Emre ÖZŞAHİN
Yüksek Lisans Öğrencisi Merve KAVUT Prof.Dr. Raziye ÖZTÜRK ÜREK	INVESTIGATION OF THE PRODUCTION OF PHYCOCYANIN BY MIXOTROPHIC CULTIVATION
Handan Çöl ZEYNEPLİ Prof. Dr. Hikmet Yeter ÇOĞUN	AĞIR METALLERLE KİRLENMİŞ EKOSİSTEMLERİN KİRLİLİK GİDERİMİNDE BİYOTEKNOLOJİK GELİŞMELER
Handan Çöl ZEYNEPLİ Prof. Dr. Hikmet Yeter ÇOĞUN	AKUT ÇİNKO OKSİT NANOPARTİKÜL (Zn NP) ETKİSİNDE TATLI SU BALIĞI (Oreochromis niloticus) KAN OSMOREGÜLASYONU ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. Mustafa DAĞ Dr. Zehra Gülten YALÇIN Dr. Ercan AYDOĞMUŞ	OBTAINING WASTE ROCK WOOL REINFORCED EPOXY COMPOSITE AND DETERMINING ITS THERMOPHYSICAL PROPERTIES
Arş. Gör. Ulviye KARACALAR Prof. Dr. Erkan CAN	EFFECTS OF EUCALYPTUS (Eucalyptus globulus) AND CAMPHOR (Cinnamomum camphora) ESSENTIAL OILS USED AS DIETARY SUPPLEMENTS ON GROWTH PERFORMANCE, HEMATOLOGY, SERUM BIOCHEMICAL AND ANTIOXIDANT PARAMETERS IN FARMED Sparus Aurata FISH
Doç. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU	DEPREMLERİN TARIM SEKTÖRÜNE OLAN OLASI ETKİLERİ
Doç. Dr. Mahmut İSLAMOĞLU	BÖCEKLERDE HAYATTA KALMA STRATEJİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Meltem AVAN	MİKROBİYAL SÜRFAKTANLARIN (BİYOSÜRFAKTANLARIN) TARIMDA KULLANIMI
Dr. Öğr. Üyesi Meltem AVAN	BİTKİ HASTALIĞINA KARŞI DİRENÇ GENLERİ
Doç. Dr., Emre ÖZŞAHİN Yüksek lisans öğrencisi, Mikayil ÖZTÜRK	TR21 TRAKYA BÖLGESİ (TÜRKİYE) İÇİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN SEBEP OLDUĞU DENİZ SEVİYESİ YÜKSELMESİ VE ETKİLERİ
Doç. Dr., Emre ÖZŞAHİN	CBS VE UA ALGILAMA TEKNİKLERİ KULLANILARAK TARIM ALANLARINDA DRENAJ PROBLEMİNİN GÖRÜLDÜĞÜ SAHALARIN BELİRLENMESİ VE HARİTALANMASI
Dr. Öğr. Üyesi Hülya SİLAH	ERIOCHROME BLACK T BOYASININ GİDERİMİNDE YÜZEY AKTİF MADDELER İLE MODİFİYE EDİLMİŞ FİLTRE KAHVE ATIĞININ KULLANILMASI

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 5 SESSION: 2

MODERATOR:

YUNOS ZAHRI
AB HAMID R. SUSANTY
AHMAD MUSTAFFA

CYBER SECURITY SITUATIONAL AWARENESS AMONG STUDENTS: A CASE STUDY IN MALAYSIA

A. BOUABID
B. BIELENBERG
S. AINANE
N. PASHA

LEARNING OUTCOMES ALIGNMENT ACROSS ENGINEERING CORE COURSES

CHRISTINE K. FULMER

PROPOSING PROBLEM-BASED LEARNING AS AN EFFECTIVE PEDAGOGICAL TECHNIQUE FOR SOCIAL WORK EDUCATION

RIAM ABU-MUCH
MUHAMAD HUGERAT

LAB ACTIVITIES FOR INTRODUCING NANOSCIENCE TO TEACHERS AND STUDENTS

NAGORE GUERRA BILBAO
CLEMENTE LOBATO FRAILE

ELABORATION AND VALIDATION OF A SURVEY ABOUT RESEARCH ON THE CHARACTERISTICS OF MENTORING OF UNIVERSITY PROFESSORS' LIFELONG LEARNING

ABDUL HALIM ABDULLAH
NUR LIYANA ZAINAL ABIDIN
MAHANI MOKHTAR

USING THINKING BLOCKS TO ENCOURAGE THE USE OF HIGHER ORDER THINKING SKILLS AMONG STUDENTS WHEN SOLVING PROBLEMS ON FRACTIONS

FAHAD SULEIMAN

STUDENTS' VIEWS ON MATHEMATICS LEARNING: A CROSS-SECTIONAL SURVEY OF SENIOR SECONDARY SCHOOLS STUDENTS IN KATSINA STATE OF NIGERIA

SANDHYA DIXIT
TILAK RAJ

A TISM MODEL FOR STRUCTURING THE PRODUCTIVITY ELEMENTS OF FLEXIBLE MANUFACTURING SYSTEM

NAMEESH MIGLANI
RAJEEV SAHA
R. S. PARIHAR

A GRAPH THEORETIC APPROACH FOR QUANTITATIVE EVALUATION OF NAAC ACCREDITATION CRITERIA FOR THE INDIAN UNIVERSITY

Amir Hadi Ziaie

NON-SINGULAR GRAVITATIONAL COLLAPSE OF A HOMOGENEOUS SCALAR FIELD IN DEFORMED PHASE SPACE

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 6 SESSION: 2		MODERATOR: ABDUL AMIR HAZBAVI	
AZIZEH CHALAK NILOUFAR NASRI	The Interplay of Locus of Control, Academic Achievement, and Biological Variables among Iranian Online EFL Learners		
ABDUL AMIR HAZBAVI	Perception and Implementation of Machine Translation Applications by the Iranian English Translators		
DIVYA SHARMA	True Detective as a Southern Gothic: A Study of Its Music-Lyrics		
MOHAMMED S. ASSIRI	Development of a Rating Scale for Elementary EFL Writing		
ASMA ALYAHYA	Dialogue Journals as an EFL Learning Strategy in the Preparatory Year Program: Learners' Attitudes and Perceptions		
KURALAY KENZHEKANOVA AKMARAL DALELBEKKYZY	Myth in Political Discourse as a Form of Linguistic Consciousness		
IVANA ŠIMONOVÁ	Students' Knowledge, or Random Choice in ESP?		
SAEEDAH SHAFIEE NAHRKHALAJI	EFL Teachers' Metacognitive Awareness as a Predictor of Their Professional Success		
HOSSEIN AHMADI, OGHOLGOL NAZARI	Grading and Sequencing Tasks in Task-Based Syllabus: A Critical Look at Criterion Selection		
HANAN YOUSEF NISREEN NAJI AL- KHAWALDEH	The Impact of Gender Differences on the Expressions of Refusal in Jordanian Arabic		

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 7

SESSION: 2

MODERATOR: MOHD SANI MADON

RUSYAIZILA RAMLI
NASRIAH ZAKARIA
PUTRA SUMARI

Privacy Issues in Pervasive Healthcare Monitoring System: A Review

S.S.MOHANAVALI
SHEILA ANAND

Security Architecture for At-Home Medical Care Using Sensor Network

SALAMA MEGHRICHE
AMER DRAA
MOHAMMED
BOULEMDEN

On The Analysis of a Compound Neural Network for Detecting Atrio
Ventricular Heart Block (AVB) in an ECG Signal

K. BUSKO

Changes of Power-Velocity Relationship in Female Volleyball Players during
an Annual Training Cycle

AHMAD HASHIM
MOHD SANI MADON

Objectivity, Reliability and Validity of the 90° Push-Ups Test Protocol
Among Male and Female Students of Sports Science Program

DIKE H. OGBUAGU
ETSEDE J.
ORITSEMATOSAN

Inductions of CaC2 on Sperm Morphology and Viability of the Albino
Mice (Mus musculus)

AMR A. FOUAD
HAMED A. ALWADAANI
IYAD JRESAT

Protective Effect of Thymoquinone against Nephrotoxicity
Induced by Cadmium in Rats

LEBARI B. GBOELOH

Occurrence of Adult Taenia saginata in Cattle Slaughtered in
Major Abattoirs in Port Harcourt Metropolis, Nigeria

SAMAD
LOTFOLLAHZADEH

Clinical Signs of Neonatal Calves in Experimental Colisepticemia

IBRAHIM MOHAMMED
SAEED SHNAWA

Tuberculin, Tetanus Immunoglobulin and DPT Vaccine as an Avian in
vivo T- Lymphocyte Mitogens

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 8 SESSION: 2	MODERATOR: Dr. MANISH GUPTA
MUHAMMAD YASIR WADOOD FATEMEH BABAEIAN	A Compact Via-less Ultra-Wideband Microstrip Filter by Utilizing Open-Circuit Quarter Wavelength Stubs
MUHAMMAD IRFAN AZIZ THOMAS OWENS UZAIR KHALEEQ UZ ZAMAN	Received Signal Strength Indicator Based Localization of Bluetooth Devices Using Trilateration: An Improved Method for the Visually Impaired People
MOHAMED SANAD NOHA HASSAN	12x12 MIMO Terminal Antennas Covering the Whole LTE and WiFi Spectrum
SANJEEV KUMAR	Development of Maintenance Schedule and Root Cause Analysis Based on Computerized Maintenance Management System for a Fertilizer Plant
NOUREDDINE SEDDARI MOHAMED BELAOUED SALAH BOUGUEROUA	Agent/Group/Role Organizational Model to Simulate an Industrial Control System
NADER A. AL THEEB ZAID ABU MANNEH IBRAHIM AL-QADI	Optimizing Logistics for Courier Organizations with Considerations of Congestions and Pickups: A Courier Delivery System in Amman as Case Study
MANISH GUPTA	Revised Technology Acceptance Model Framework for M-Commerce Adoption
MAJID AMIDPOUR PARISA KARIMI MARZIEH JODA	Energy Loss Reduction in Oil Refineries through Flare Gas Recovery Approaches
MEENA MARAFI MOHAN S. RANA	Refining Waste Spent Hydroprocessing Catalyst and Their Metal Recovery
FRANCO FRATTOLILLO	A Web Oriented Spread Spectrum Watermarking Procedure for MPEG-2 Videos

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

HALL: 9	SESSION: 2	MODERATOR:	FAROOGH KHAKZAD
MAZENI ISMAIL NURUL ALIAH HASMADI HASSAN	Developing Islamic Module Project for Preschool Teachers Using Modified Delphi Technique		
LEE BIH NI NURUL ASYIKIN BINTI HASSAN	The Use of Mnemonic and Mathematical Mnemonic Method in Improving Historical Understanding		
M. NADEEM S. NASIR K. A. MOAZZAM R. KASHIF	The Impact of Information and Communication Technology in Education: Opportunities and Challenges		
ALI RASHASH ALZHRANI ELIZABETH STOJANOVSKI	Multivariate Assessment of Mathematics Test Scores of Students in Qatar		
FISEHA M. GUANGUL, ANNISSA MUHAMMED, AJA O. CHIKERE	Improving Students' Participation in Group Tasks: Case Study of Adama Science and Technology University		
MAJID A. ALSAYARI	A Social Cognitive Investigation in the Context of Vocational Training Performance of People with Disabilities		
HUDA S. AL-AZMI	Developing an Instrument to Measure Teachers' Self-Efficacy of Teaching Innovation Skills		
NABIL SULTAN	Innovating and Disrupting Higher Education: The Evolution of Massive Open Online Courses		
RANYA ELKHAYAT	The Capabilities Approach as a Future Alternative to Neoliberal Higher Education in the MENA Region		
FAROOGH KHAKZAD MARZIEH DEGHANI ÜELAHE HEJAZI	Investigation of the Effect of Teaching a Thinking and Research Lesson by Cooperative and Traditional Methods on the Creativity of Sixth Grade Students		
BABAK SHAMSHIRI NAJME DASTOURI	Report of Happiness in the Iranian Educational System: A Qualitative Research		

AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
AKDENİZ 9th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
APRIL 1 – 2, 2023
ADANA

01. 04. 2023

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 895 8393 9448

Passcode: 12042

18. ULUSLARARASI KARMA SERGİ		MODERATOR:	Prof. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN
Dr. Öğr. Üyesi Erdem ÇAĞLA	Sun		
Dr. Öğretim Üyesi Müzeyyen AYGÜN	Öze Dönüş		
Doç. Ayşegül türk	“Dekonstrüksiyonun Doğası“		
Doç.Dr. Mine ERDEM KÖROĞLU	Mavi Beyaz Pano		
Öğretim Görevlisi Gül Coşkun	Afetin Haritası		
Öğr. Gör. Esra OK ZÖHRA	Geçmişin İzleri		
Öğr. Gör. Emel ÇENET	İsimsiz		
Doç.Serap IŞIKHAN	Derin/Deep		
Metin Kar	geçiş/transition		
Arş. Gör. Hatice Elver	Sonsuzluk		
Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ	ÇİNİDEN AHŞABA		
Öğr.Gör. Serdar KORKMAZ	BASİTTEN SANATA		
Doç.Dr. Eşref AKMEŞE	Bekleyiş/Waiting		
Doç.Dr. Eşref AKMEŞE	Tarih/ History		
Öğr. Gör. Dr. Ali YAŞAR	Miras / Heritage		
Doç. Dr. Nermin ÖZCAN ÖZER	Gökkubbede...		
Prof. Dr. Yüksel GÖĞEBAKAN	8 nokta 7		
HAMİDE SOYSAL DEMİRCİ	Yeksan		
Doç. Dr. Hatice TOZUN	Tekstil&Tekstil-1		
Doç.Dr. Sehran Dilmaç	uyku 1		
Doç.Dr. Sehran Dilmaç	uyku 2		

Contents

ANTAKYA SEMERCİLER CAMİ YAPI MALZEMELERİNDE ARKEOMETRİK ANALİZLER	1
ANTAKYA HABİB-İ NECCAR CAMİ TÜRBESİ YAPI MALZEMELERİNDE ARKEOMETRİK ANALİZLER....	16
MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY'İN SAZ ESERLERİNİN TESPİTİ VE MÜZİKAL ANALİZİ	41
DELLAZADE İSMAİL EFENDİ VE TARZ-I NEVİN SAZ SEMAİSİNİN MAKAMSAL ANALİZİ	57
FİLM FESTİVALLERİNİN KENTİN KÜLTÜREL DOKUSUNA ETKİLERİ: ULUSLARARASI SİİRT KISA FİLM FESTİVALİ ÖRNEĞİ	68
STREAM PLATFORMLARDA ALGORİTMALARIN BELİRSİZLİK YÖNETİMİ ARACI OLARAK KULLANIMI: NETFLIX ÖRNEĞİ	78
ÇOCUK ASKERLER	85
ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL DUYGUSAL ÖĞRENME BECERİ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	96
MONTESSORI YAKLAŞIMINA DAYALI DEĞERLER EĞİTİMİ	110
ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	126
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN PANDEMİ SÜRECİ UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN DENEYİMLERİ.....	138
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ALEKSİTİMİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ KARŞILAŞTIRILMASI (Mardin İl Örneği)	154
AKTİF SPORU BIRAKAN SPORCULARIN NARSİZM DÜZEYLERİ VE DİNİ DÜNYA GÖRÜŞLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ	163
TÜRKİYE'DEKİ ORGANİZASYONLARI ELE ALAN ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ KONULU ÖRNEK OLAY ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	171
ACCESS TO DIGITAL BANKING SERVICES AND HUMAN DEVELOPMENT INDEX: AN APPLICATION ON DEVELOPING COUNTRIES	188
NFT VARLIKLARININ GÜVENLİK VE DIŞ KAYNAK KULLANIMI KAYNAKLI RİSKLERİ	198
KATILIMCI DEMOKRASİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN YEREL GÜNDEM 21 POLİTİKALARI.....	210
ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKUNDA 'KİTLESEL AKIN' VE	225
AVRUPA BİRLİĞİNİN TEPKİSİ	225
HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN MİSAFİR'İNE KADINCA BİR BAKIŞ	238
REFİK HALİD KARAY'IN MEMLEKET HİKÂYELERİ'NDE BİR İZLEK OLARAK SÜRGÜN	247
BURHAN CAHİT MORKAYA'NIN MUDANYA-LOZAN-ANKARA İSİMLİ YAPITINDA MİLLÎLİK VE MEDENİLİK KAVRAMLARI	258
POE VE MELVILLE'İ EKOGOTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE YORUMLAMA	269
OSMANLI KÜLTÜRÜNDE ASHÂB-I KEHF VE İLHÂMÎ'NİN (Ö. 1890) ASHÂB-I KEHF MANZUMESİ	278
ŞEVKET YÜCEL'İN DENEMELERİNDE İNSAN	287
ERİL DÜNYADA İZ BIRAKAN KADINLARIN BİZLERE MİRASI	299
YAHUDİLİK'TE VE İSLAMİYET'TE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	309

ANTAKYA SEMERCİLER CAMİ YAPI MALZEMELERİNDE ARKEOMETRİK ANALİZLER

Doç. Dr. Ali Akın AKYOL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniv., - ORCID ID: 0000-0002-4174-575X

Prof. Dr. Yusuf Kağan KADIOĞLU

Ankara Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0002-7894-2220

ÖZET

Hatay'ın merkez ilçesi Antakya sınırları içerisinde bulunan Semerciler (diğer bir adı ile Köşker) Cami; Uzun Çarşı olarak bilinen Pazar Sokağı ile Uncular Sokağı ve Çıkırıkçı Çarşısı tarafından çevrili dükkânların arka tarafında yer almaktadır. Kuzeybatı ve güneybatı yönlerdeki avlu girişleri ile ulaşılan cami, 5-1 muntika üzerindeki 197 parsel üzerine kurulmuştur. Kuzeybatı yöndeki avlu girişine bitişik durumdaki minare, camiden bağımsız olarak inşa edilmiştir. Cami tek mekanlı ve kesme taş yapılıdır. Döşemesi karo mozaik ile kaplıdır. Çatısı, caminin ortasında bulunan sütunun taşıdığı iki kemere oturmaktadır. Daha çok mescit görünümündedir. Avlusunda 300 yaşında olduğu tescillenen devasa bir doğu çınarı (*platanus orientalis*) ağacı da yer almaktadır. Caminin inşa ya da onarım kitabesi ile vakfiyesi bulunmamaktadır. Caminin bânisi ile inşasını gerçekleştiren mimar ve usta isimlerine dair herhangi bir kayıt yoktur. Kaynaklar, caminin 1873 yılında inşa edilmiş olduğunu belirtmektedir. Cami'ye ait yapısal malzemeler (taş, harç ve sıva), 2016 yılında gerçekleştirilen Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon Projesi kapsamında çeşitli arkeometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Arkeometrik çalışmalar kapsamında taş örneklerin temel fiziksel özellikleri fiziksel testlerle, aynı örneklerin suda çözünen tuz miktarı ile tuz (anyon) türleri de kondaktometrik analiz ile belirlenmiştir. Harç ve sıvalara agrega/bağlayıcı ve agregada tanecik dağılımı analizi uygulanmıştır. Yapısal örneklerin ince kesitleri de optik mikroskop analizi ile petrografik yönden incelenmiştir. Fiziksel, kimyasal ve petrografik yönden ele alınan yapı malzemelerinin özellikleri uygulanan arkeometrik analizler üzerinden bu çalışmada ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Arkeometri, Tarihi Yapı Malzemeleri, İnce Kesit Analizi

ARCHAEOLOGICAL ANALYSES IN ANTAKYA SEMERCILER MOSQUE BUILDING MATERIALS

ABSTRACT

Semerciler (also known as Köşker) Mosque within the borders of Antakya in the central district of Hatay; It is located at the back of the shops surrounded by Pazar and Uncular Streets and Çıkırıççı Bazaar. The mosque, which was reached with the courtyard entrances in the northwest and southwest directions, is built on 197 parcels on 5-1 districts. The minaret adjacent to the entrance of the courtyard in the northwest direction was built independently of the mosque. The mosque is a single place and constructed by cut stones. The floor is covered with tile mosaics. The roof sits in the two arches carried by the column in the middle of the mosque. It looks more like a masjid. In the courtyard, there is a huge eastern plane (*platanus orientalis*) tree registered to be 300 years old. The mosque does not have a construction or repair inscription and foundation. There is no record of the architect, craftsman and donor names who realize the construction of the mosque. Sources state that the mosque was built in 1873. The structural materials of the mosque (stone, mortar and plaster) have been analyzed by various archaeometric methods within the scope of the Survey Restitution and Restoration Project carried out in 2016. Within the scope of archaeometric studies, the basic physical properties of stone samples were determined by physical tests and the amount of water-soluble salts of the same samples and salt (anion) types were determined by konduktometric analysis. Aggregate/binder and grain size distribution analyses were applied to mortar and plasters. The thin sections of structural samples were also examined in terms of optical microscopy analysis. The properties of the building materials considered physical, chemical and petrographic aspects are discussed in this study through archaeometric analyses.

Keywords: Archaeometry, Historical Building Materials, Thin Section Analysis

GİRİŞ

Restorasyon ve konservasyon uygulamaları öncesinde, yapıların mimari, tarihi, sanatsal ve estetik özelliklerinin araştırılmasının yanı sıra arkeometrik incelemelerinin de yapılması, seçilecek onarım malzemelerinin özgün yapıya uygun olarak belirlenebilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

Semerciler Camisi'nde 2 Şubat 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen yapısal malzeme incelemeleri, belgeleme ve örnekleme (taş, harç ve sıva örnekleme) sonucunda elde edilen örnekler üzerinde gerçekleştirilen arkeometrik çalışmaların sonuçları ve değerlendirmeleri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır¹.

¹ Semerciler Cami yapı malzemelerinin belgelenmesi ve araştırılmasına yönelik çalışmalar; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili bölge koruma kurulları sorumluluğunda, yüklenici firma A Proje Mühendislik Mimarlık Müşavirlik İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'nin Gazi Üniversitesi, Teknopark, Ankara İleri Teknoloji Yatırımları A.Ş. (AITY)'ne 29 Ocak 2016 tarihinde "Hatay - Antakya, Semerciler Cami Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde bulunan Semerciler Cami; Hatay ili, Antakya ilçesinde; Uzun Çarşı olarak bilinen Pazar Sokağı ile Uncular Sokağı ve Çıkırıkçı Çarşısı tarafından çevrili dükkânların arka tarafında yer almaktadır. Kuzeybatı ve güneybatı yönlerdeki avlu girişleri ile ulaşılan cami, 5-1 mntıka üzerindeki 197 parsel üzerine kurulmuştur. Kuzeybatı yöndeki avlu girişine bitişik durumdaki minare, camiden bağımsız olarak inşa edilmiştir.

Caminin üzerinde inşa ya da onarım kitabesi ile vakfiyesi bulunmamaktadır. Caminin bânisi ile inşasını gerçekleştiren mimar ve usta isimlerine dair herhangi bir kayıt yoktur. Kaynaklar, caminin 1873 yılında inşa edilmiş olduğunu belirtmektedir (Şancı, 2006).

Semerci Cami, Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 01.03.1990 tarih ve 524 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

YAPININ MİMARİSİ

Avlu: Çevresi dükkânlar ile kuşatılmış Semerciler Camisi'nin avlusuna kuzeybatı ve güneybatı yönlerdeki açıklıklardan ulaşılmaktadır. Avlunun, Pazar Sokağı'na açılan ana giriş kapısı dikdörtgen biçimli ve yuvarlak kemerlidir. Avluya, kot farkı nedeniyle taş basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Düzgün bir biçime sahip olmayan avlu esas olarak, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlı olarak düzenlenmiştir. Döşemesi mermer kaplama avluda anıtsal bir çınar ağacı, bir kuyu ve çeşme yer almaktadır. Avlusunda 300 yaşında olduğu tescillenen devasa bir doğu çınarı (*platanus orientalis*) ağacı da yer almaktadır. Avlunun kuzeydoğusunda bir görevli odası ile abdesthane ve tuvaletler bulunmaktadır. Bu mekânların üzerindeki ikinci katın orta kısmı ise imam odası olarak değerlendirilmiştir. Avlunun güneybatı köşesinde son cemaat yeri ile cami yer almaktadır (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Cepheler: Camiye girişin sağlandığı ve son cemaat yerine açılan kuzeybatı cephesi dışındaki diğer cepheler komşu yapılar tarafından çevrili olduğundan izlenememektedir. Harimin, son cemaat yerine açılan kuzeybatı cephesi ekseninde, segment kemerli ve dikdörtgen biçimli ahşap bir kapı ile iki yanında simetrik olarak yerleştirilmiş ikişer pencere yer almaktadır. Aynı özelliklere sahip dikdörtgen biçimli pencereler segment kemerli basit bir niş içerisine alınmıştır. Ahşap pencereler demir parmaklığa sahiptir. Cephe duvarı, ince yonu blok taşlar ile örülmüştür (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Çatı: Son cemaat yerini de içerisine alan caminin çatısı alaturka kiremittir. Avlunun bir kısmı ve çeşme ile son cemaat yerinin hemen bitişiğindeki Bayan Mescidi binasının örtüsü sac kaplamadır. Bayan Mescidi'nin yalnızca avlu yönüne, caminin ise avlu ve güneydoğu yönüne eğimli çatıları oldukça dik bir özelliğe sahiptir (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Minare: Caminin küçük boyutlu minaresi, kuzeybatı yöndeki ana girişin hemen bitişiğine inşa edilmiştir. Kısa tutulmuş ve taş bir bilezik ile sonlanmış olan silindirik gövde kare biçimli bir kaide üzerinde yükselmektedir. Şerefeye çıkış minarenin güneydoğu yönündeki betonarme ve

Projesi" kapsamında yaptığı resmi başvuru ile başlatılmış, 30 Mart 2016 tarihinde yapıda gerçekleştirilen incelemeler raporlanmıştır.

ahşap korkuluklu bir merdiven ile sağlanmaktadır. Şemsiyeli şerefe, dairesel olarak yerleştirilmiş sekiz adet ahşap dikme üzerine oturtulmuş ahşap çatı şeklinde düzenlenmiştir. Sekizgen biçimli, geniş saçaklı ve sac kaplama çatının ortasında metal bir âlem yükselmektedir. Korkuluk, dikmelerin arasına ahşap çitelerin yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Son Cemaat Yeri: Harime girişin önünde yer alan son cemaat yeri, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Giriş ve güneybatı yönü açık durumdaki son cemaat yerinin kuzeydoğusunda Bayan Mescidi yer almaktadır. Mekânın, giriş yönüne göre iki yan tarafı seki halinde yükseltilmiştir. Döşemesi ahşap kaplama son cemaat yerinin tavanı, harim ile birlikte aynı çatı sistemine sahiptir. Çatı, mekânın kuzeybatı yönüne eş aralıklarla yerleştirilmiş, kare kesitli ahşap dikmeler ile desteklenmektedir. Son cemaat yerinin kuzeydoğusundaki muhdes Bayan Mescidi, yaklaşık kare planlıdır. Kuzeybatı yönünde tek kanatlı ahşap bir kapısı bulunan mescidin sıvalı durumdaki duvarları tuğla örgülüdür. Döşemesi betonarme olan yapının tavanı ahşaptır (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Harim: Kuzeybatı cephe eksenindeki ahşap kapı ile girilen harim, düzgün olmamakla birlikte güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Harim, mihraba paralel iki sahnalı olarak düzenlenmiştir. Buna göre ortada bir sütun ile güneybatı ve kuzeydoğu duvarlarındaki birer payeye oturan iki sivri kemer mekânı biçimlendirmiştir. Ortadaki sütun yuvarlak, duvarlarla bağlantılı payeler dikdörtgen kesitlidir. İnce yon taş örgülü kemerlerin araları sıvalıdır. Beden duvarlarına göre oldukça yüksek tutulmuş kemerler, çatı eğiminin biçimini de belirlemiştir. Tavan, ahşap kirişler ve ahşap kaplama ile şekillendirilmiştir (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Güneydoğu duvarındaki mihrap, eksende değil doğu yöne kaydırılmış durumdadır. Yarım daire kesitli ve sivri kemerli bir nişten ibaret mihrap, dikdörtgen bir çerçeveye içerisine alınmıştır. Sade biçimde düzenlenmiş, kavsarasında küçük ve ahşap bir pencere bulunan mihrap, ince yonu taş örgülüdür. Mihrabın üst tarafında Arapça yazılı bir dua bulunmaktadır (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Ahşap minber, güneybatı ve güneydoğu duvarlarının birleştiği köşede yer almaktadır. Dikdörtgen biçimli ve basık kemerli bir giriş açıklığı bulunan minberin, iki yan korkuluk ve aynalıkları tablalı şekilde düzenlenmiştir. Süpürgeliği bulunmayan minberin geçit kısmı bir perde ile kapatılmıştır. Yaklaşık kare kesitli köşk kısmı, ahşap direklerle sınırlandırılmıştır. Köşk üzerindeki soğan biçimli külahın üst tarafında metal bir âlem yükselmektedir. Minber, tümüyle boyalıdır (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

Camide vaaz kürsüsü yoktur. Güneybatı ile kuzeybatı duvarlarının birleştiği köşede, basit bir seki halinde yükseltilmiş ve ahşap korkuluğa sahip müezzin mahfili yer almaktadır. Cami, giriş ve mihrap yönündeki dörder adet pencere ile aydınlanmaktadır. Dikdörtgen biçimli bir niş içerisine alınmış pencereler kırık kemerlidir. Sıvalı ve boyalı durumdaki duvarların, zeminden yaklaşık 1 m yukarısına kadar olan kısmı ahşap lambri kaplıdır. Döşeme, karo mozaiktir (Meraki, 2016; Şancı, 2006).

YÖNTEM VE DENEYLER

Semerciler Camisi'ne ait malzeme grubu; Gazi Üniversitesi, Teknopark, Ankara İleri Teknoloji Yatırımları A.Ş. (AITY) bünyesinde yürütülen "Kültürel Mirasın Arkeometrik Yöntemlerle Belgelenmesi ve Araştırılması Projesi" kapsamında Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ile Ankara Üniversitesi Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) Laboratuvarları'nda incelenmiştir.

Semerciler Camisi'ne ait yapısal (taş, harç ve sıva) örnekler önce görsel olarak değerlendirilmiş, fotoğraflanarak belgelenmiş, gruplandırılmış ve analiz edilmek üzere kodlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Malzemelerin dayanımlarının belirlenmesi için temel fiziksel testler (birim hacim ağırlığı, su emme kapasitesi ve gözeneklilik testleri) uygulanmıştır (RILEM, 1980). Standart fiziksel testleri yapabilmek için gereken örnek miktarı (5-10 cm³'lük standart örnekler) standart uygulamalar açısından mümkün olmadığı için test uygulamaları, örnekleme ile alınan taş parçaları üzerinde gerçekleştirilmiştir (Tablo 3).

Farklı yapı malzemelerinin içeriğinde doğal olarak bulunan veya suda çözünerek sonradan malzemelerin yüzeyine veya gözeneklerine kılcal etki sonucu su ile taşınan tuzlar, malzemenin hem kendi bünyesinde, hem de ilişkide buldukları diğer malzemelerin yapılarında gerçekleşebilecek kimyasal değişimler hakkında bilgi vermektedir. Camiye ait taş örneklerde bulunan suda çözünen tuz miktarı (toplam) belirlenmiştir (Tablo 4) (Black vd., 1965; Brady ve Weil, 2004; Means ve Parcher, 1963).

Standart spot tuz testleri, alanda örneklemeler sırasında veya laboratuvarında analizler öncesinde uygulanan ön testler veya süreçsel anyon/kasyon testleridir. Suda çözünerek malzemeye taşınan bu tuzlar; sodyum, potasyum ve magnezyum tuzları olan sülfat, fosfat, nitrat, nitrit, klorür ve karbonat vb. gibi gruplardır (Feigl, 1966). Taş örneklerde tuz (kasyon/anyon) türünün belirlenmesi için spot tuz testleri uygulanmış, örneklerin pH dağılımları belirlenmiştir (Tablo 4). Çözeltilerde spot test türüne göre ya reaktifler eklenerek ya da şerit kullanılarak testler yapılmıştır. Anyon analizlerinde; standart Merck toplam sertlik (CO₃²⁻; kod: 110025), Merck sülfat (SO₄²⁻; 114789), Merck fosfat (PO₄³⁻; kod: 114846) test kitleri kullanılmıştır.

Camiye ait harç örneklerin agrega ve bağlayıcı oranlarının belirlenmesi için öncelikle kuru tartıma alınan örnekler daha sonra bağlayıcı (toplam karbonat içerik; CO₃²⁻) içeriklerinden arındırılmak üzere seyreltik asitle (%5'lik HCl) muamele edilmişlerdir. Süzme, yıkama ve kurutma işlemleri ile kireç ve tüm karbonat içeriklerinden (bağlayıcısından) ayrılan ve agrega kısmı elde edilen harç örnekler (Şekil 5a-5c), oda sıcaklığında kurutulduktan sonra tekrar tartıma alınarak ağırlıkça toplam bağlayıcı ve agrega (%^{w/w}) miktarlarına ulaşılmıştır (Tablo 5a). Örneklerin karbonat içerikli olmayan agregalarına sistematik eleme işlemi (TSE, 2012) uygulanarak (63-1000 µm arasındaki eleklerle) agrega tanecik dağılımları (granülometrik analiz) belirlenmiştir (Tablo 5a,5b ve Şekil 6).

Semerciler Camisi'ne ait yapısal örneklerin tümünün (taş, harç ve sıva) ince kesitleri hazırlanmış ve optik mikroskopta incelenmiştir. İnce kesitler; tüm örneklerde dıştan içe doğru tüm tabakaları gösterecek şekilde doğrudan, harç ve sıva örneklerde sertleştirme yapılarak

hazırlanmıştır (Kerr 1977; Rapp, 2002). İncelemelerde LEICA Research Polarizan DMLP Model alt ve üstten aydınlatmalı optik mikroskop kullanılmıştır. Fotoğraflamalar, mikroskoba bağlı Leica DFC280 dijital kamerayla, değerlendirmeler de Leica Qwin Digital Imaging Programı kullanılarak yapılmıştır. Agregayı oluşturan kayaç ve mineraller Point Counting Programı ile tanımlanmışlardır (Tablo 6a,6b).

ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

Tarih boyunca çeşitli dönemlerde geçirdiği onarımlar, değişiklikler ve uğradığı tahribat ile Semerciler Camisi'nin (Şekil 1) korunmasına yönelik olarak arkeometrik yapı malzeme analizleri, alanda gerçekleştirilen örnekleme çalışmaları sonrasında başlatılmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 3,4).

Semerciler Cami arkeometrik incelemeleri; ana yapı malzemesi duvar örgülerini, pencere denizliklerinin, merdiven basamakları ve taban döşemelerini oluşturan taş, taş arası derz harcı ve harim duvarlarını kaplayan sıva örneklerin analizlerini içermektedir. Çalışmaya konu olan yapısal malzeme örnekleri; alanda ve laboratuvar ortamında görsel olarak değerlendirilmiş, malzeme türlerine göre gruplandırılmış, fotoğraflanarak belgelenmiş ve kodlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Camiye ait taş örneklerin birim hacim ağırlığı (doğgun-kuru), gözeneklilik, su emme oranlarını saptayabilmek için temel fiziksel testler (Tablo 3), suda çözünen tuz içeriği oranı ve türlerinin belirlenmesini içeren spot tuz testleri ve kondaktometrik analizler uygulanmıştır (Tablo 4). Harçlarda toplam agrega ve bağlayıcı oranları ile agregada tane boyutu dağılımlarının belirlenmesi için asidik agrega/bağlayıcı analizi ve granülometrik analiz uygulanmıştır (Tablo 5a,5b ve Şekil 5,6). Yapısal örneklerin petrografik özellikleri ve tanımlamaları da ince kesit optik mikroskop analizi ile belirlenmiştir (Tablo 6a,6b).

Bu incelemeler doğrultusunda, Semerciler Camisi'nin inşasında kullanılan yapısal malzemelerin fiziksel, kimyasal ve petrografik özelliklerini aşağıdaki şekilde belirtmek mümkün olabilmektedir.

Taş Örnekler: Semerciler Camisi'nden örneklenen farklı fonksiyonlar için uygulanmış (denizlik, taban döşeme, merdiven basamağı, duvar örgü) taşlar, sedimanter kayaç kökenine sahip kireçtaşı ile metamorfik kayaç yapısına sahip traverten ve oniks mermer taş türlerindedir. Fiziksel testler uygulanan örneklerin (taş türünden bağımsız olarak); doğgun/kuru birim hacim ağırlıkları sırasıyla $2,58-2,67 \text{ g/cm}^3$ / $2,13-2,50 \text{ g/cm}^3$ arasında, toplam su emme kapasiteleri %1,37-8,23 arasında ve toplam gözeneklilikleri de %3,43-17,51 arasında değişim göstermektedir (Tablo 3). Yapısal özellikleri ile düşük yoğunluklu ve yüksek gözenekli yapı malzemesi olan taşlar daha düşük dayanıma sahip malzemelerdir. Örnek seti içinde yapısal nitelik taşıyan HSC-T1 örneği (traverten) fiziksel özellikleri bakımından yüksek gözenekliliği ve düşük birim hacim ağırlığı ile fiziksel açıdan daha zayıf ve buna bağlı olarak daha düşük dayanıma sahip örnek durumundadır (Tablo 3). Kireçtaşları arasında da HSC-T2 en düşük dayanıma sahip örnektir.

Taş örneklerin suda çözünen toplam tuz miktarları, içerdiği tuz (anyon) türleri ile pH değerleri belirlenmiştir. Örneklerin pH değeri zayıf bazik ortam şartlarını yansıtır şekilde 7,22-7,80 arasındaki (ort. 7,47) değerlerdedir (Tablo 4). Aynı örneklerin içerdiği toplam tuz miktarları da %0,37-0,64 arasında (ort. %0,53) değişmektedir (Tablo 4). Kondaktometrik iletkenlik analizi ile taşların düşük/ortalama değerlerde toplam tuz içeriklerine sahip oldukları anlaşılmıştır (toprakta >%0,15 yüksek miktarda tuzlanmayı işaret etmektedir; Dursun, 2008).

Taş örnekler içerdikleri tuz türleri açısından değerlendirildiğinde; örneklerin tamamında düşük/ortalama miktarlarda karbonat (112 ve 400 mg/L), bazılarında da düşük miktarlarda fosfat (0,20 mg/L) ve sülfat (20 mg/L) türlerinde tuzlanmalar içerdiği belirlenmiştir (Tablo 4). Kaynağını ayırışan derz harçlarından alan (karbonatlaşma) ve zayıf bazik ortamda bulunan taşın tuzlanması bünyesel niteliklidir. Bununla beraber taşa taşınan çevresel (fosfat gibi) ve yapısal (karbonat ve sülfat) tuzlar mevsimsel (yağışlı dönemler) etkilerle artan veya azalan oranda yıl içinde değişimler gösterebilmektedir (Tablo 4).

İnce kesit optik mikroskop analizi ile petrografik yönden incelenen taş örnekler; yakın çevre yerel kayaç formasyonunu yansıtan ana kayaç grubundan kireçtaşı (biyosparitik kireçtaşları) ve yerel özellik göstermeyen gözenekli yapıdaki traverten ve oniks mermer kayaç türlerindedir (Tablo 6a ve Şekil 8). Kireçtaşı örnekler yoğun fosil ve fosil kavrıkları içermektedir.

Harç ve Sıva Örnekler: Semerciler Camisi yapı taşları derz harçlarının asidik agrega/bağlayıcı analizi ile toplam agrega oranları belirlenmiştir. Harçların toplam agrega (karbonat içermeyen) içerikleri %10,37-35,50 arasında (ort. %33,30) değişmektedir (Tablo 5a). Sadece toplam agrega/bağlayıcı oranları açısından yapılacak bir değerlendirme ile harçların kendi örnek setleri içinde HSC-H1 dışında birbirleri ile benzer oranlarda toplam agrega/bağlayıcı içeriklerinin bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 5a). Örneklerde karbonat içermeyen agrega oranı oldukça düşüktür. Karbonat içeriği yüksek olan harçların toplam agrega oranları, geleneksel/standart uygulamalarda görülen 2:1 (agrega:bağlayıcı) karışım oranıyla uyum göstermediğini göstermekteyse de bu analiz tek başına bu konuda fikir verici nitelikte değildir. Destekleyici olarak petrografik analiz ile de harçların agrega içeriği değerlendirilmiştir.

Caminin duvar örgülerini oluşturan taşların derzlerinden örneklenecek agrega/bağlayıcı analizine tabi tutulan harçların asidik işlem sonrası elde edilen agregaları, sistematik elemelerden geçirilerek granülometrik ayrımları <63 µm – 1000 < µm elek aralığında 6 farklı bölümlere ile yapılmıştır (Tablo 5a ve Şekil 5a-5c). Harç örneklerde kil/silt (<63 µm Ø) boyutlu agrega oranı %1,72-46,63 arasında (ort. %4,85) değişim göstermektedir (Tablo 5a). Buradan hareketle, harç örnekler oldukça farklı oranlarda kil/silt içeriğine sahiptirler. HSC-H2 örneğinin kil/silt agrega içeriği oldukça yüksektir. Harçların çok iri kum boyutlu (>1000 µm) agrega içerikleri harçlarda %5,50-28,81 arasında (ort. %11,87) değişmektedir (Tablo 5a). Analiz edilen örneklerin silt/kum boyutlu agrega içeriğini de toplam kil/silt ve çok iri kum dışındaki agregalar (%100'e tamamlanan oranda) oluşturmaktadır. Örneklerden HSC-H2 ve HSC-H3'nin daha ince, HSC-H1 ve HSC-H4 örnekleri daha iri agregalar içermektedir. Harçların agrega içeriği, eleme ile ulaşılan tüm agrega boyutlarında dağılım göstermektedir (Tablo 5a,5b ve Şekil 6) (Wentworth, 1922).

Camiye ait harç örnekler asidik agrega/bağlayıcı analizinden geçirildikten sonra elde edilen agregaların içeriği ve tanecik türleri binoküler mikroskop altında incelenmiştir. Harçların içeriğine ait yerel kayaç formasyonunu yansıtan agregaların fiziksel yapıları yoğunlukla kırıklı köşeli, ince ve çeşitli türdedir (Şekil 6). Harçların agrega içeriklerinin genel bir deyişle bilinçli olarak oluşturulmadığı ve belli tanecik boylarının tercih edilmeden uygulamaların yapıldığını söylemek mümkündür.

Camiye ait harç ve sıva örnekler ince kesit optik mikroskop analizi ile petrografik yönden detaylı olarak incelenmiştir. Agregabağlayıcı bileşimleri incelenen harç örnekler 2 grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 6b). Harç ve sıvaların bağlayıcı içeriğini; kireç/kil karışımı bağlayıcıların oluşturduğu belirlenmiştir (Tablo 6b). Harç ve sıvalarda optik mikroskop analizi ile belirlenen toplam agrega içeriği %10-15 arasında değişmektedir (Tablo 6b). İnce kesit optik mikroskop analizi ile incelenen harç ve sıvalarının agrega/bağlayıcı içeriklerinin homojen bir içerik sergilemektedir (Tablo 6b). Camiye ait harç ve sıva örneklerin tümünün agrega/bağlayıcı içerikleriyle oldukça benzer ve yakın dönem onarım örnekleri olduğu anlaşılmıştır. Onarım uygulamalarında kireç harcı kullanılmış, harca kil ve farklı boyutlarda agregalar katılmıştır. Ayrıca harç ve sıva örneklerin tümünün agrega içeriğinde kömür parçaları da bulunmaktadır.

ARKEOMETRİK İNCELEMELERİN SONUÇLARI

Antakya Semerciler Camisi'ne ait yapısal malzeme (Şekil 1-3) incelemelerine, belgeleme ve kodlama çalışmaları ile başlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Camiden örneklenen taş örneklerine; birim hacim ağırlığı (doğgun ve kuru), su emme kapasitesi ve gözeneklilik özelliklerini belirlemeyi amaçlayan temel fiziksel testler uygulanmıştır (Tablo 3). Örnek seti içinde yapısal nitelik taşıyan HSC-T1 örneği (traverten) fiziksel özellikleri bakımından yüksek gözenekliliği ve düşük birim hacim ağırlığı ile fiziksel açıdan daha zayıf ve buna bağlı olarak daha düşük dayanıma sahip örnek durumundadır (Tablo 3). Kireçtaşları arasında da HSC-T2 en düşük dayanıma sahip örnektir.

Camiye ait taş örneklerin suda çözünen tuz türleri (fosfat, sülfat ve karbonat) ve pH değerleri nicel olarak belirlenmiştir. İncelenen tuz türleri açısından taşlarda karbonat türü tuzlanma bulunmaktadır. Genel olarak örnekler zayıf bazik ortamda karbonatlaşmaya uğramıştır (Tablo 4).

Kondaktometrik olarak taş örneklerin toplam tuz içerikleri belirlenmiştir (Tablo 5). Tuz içeriği açısından cami taş örnekleri, birbirine yakın ve düşük/ortalama değerlerde tuz içeriğine sahiptirler (Tablo 4).

Harçlarda toplam agrega ve bağlayıcı oranları ile agrega tanecik dağılımı değerlerine de asidik agrega/bağlayıcı analizi ve agregada granülometrik analiz ile (Tablo 5a,5b ve Şekil 5a-5c,6) ulaşılmıştır. Camiden örneklenen harç örnekleri agrega tanecik dağılımı oranları açısından değerlendirildiğinde harç örnekler birbirine yakın oranlarda toplam agrega içeriği sunmaktadır (Tablo 5a). Agregane boyutu dağılımı açısından da harç örneklerin dengeli bir dağılımla kil/silt ve ince kum boyutunda agregalar içerdiği belirlenmiştir (Tablo 6a,6b ve Şekil 6).

Petrografik ince kesit optik mikroskop analizi ile de taş, harç ve sıva örnekler dokusal, mineral türü, durumu, dağılımı, tanecik boyu açısından incelenmiş, petrografik olarak tanımlanmıştır

(Tablo 6a,6b). Arkeometrik analizler, cami duvarlarında yoğunlukla kireçtaşları ve yanında tarvertenlerin, merdiven basamağı ve pencere denizliğinde kireçtaşlarının, taban döşemesinde oniks mermerlerin kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 6a). Harç ve sıvalarda kireç/kil içerikli bağlayıcılar yakın dönem onarım örnekleridir. Harç ve sıvaların agrega yapısında kömür parçaları da belirlenmiştir (Tablo 6b). Harç ve sıva örneklerin agregalarının fiziksel ve petrografik analizleri de dikkate alındığında; kırıklı/köşeli (uygulama öncesinde öğütülerek hazırlanmış), zengin içerikli, yakın çevre akarsu yatağına ait ince (kil/silt) boyutlu agregalar, taşlarla benzer şekilde yerel kayaç formasyonunu yansıtmaktadır. Harç ve sıvalardaki agrega içeriklerindeki benzerliklerden yola çıkarak, agrega içeriğinin bilinçli olarak oluşturulduğunu, belli tanecik boylarının tercih edildiğini ve uygulamanın bu oranlar nisbetinde aynı dönemde yapılmış olabileceğini söylemek de mümkündür.

Antakya Semerciler Camisi'nde kullanılmış olan yapısal (taş, harç ve sıva) malzemelerden oluşan örnekler, çeşitli analitik metotlar kullanılarak arkeometrik yönden incelenmiş, tanımlanmış, sınıflandırılmış ve malzeme açısından belgelenmiştir. Malzeme analizi çalışmaları ile, caminin hem yapısal yönden tanımlanması ve belgelenmesi, hem de restorasyon uygulamalarında seçilecek eşdeğer malzeme seçimi açısından da önemli bir altlık oluşturulması hedeflenmiştir. Caminin dönemini yansıtan özgün malzemeler korunmalı, koruma onarım uygulamaları için uygun nitelik taşımayan malzemeler ise yapıdan tümüyle arındırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Black, C. A., Evans, D. D., Ensminger, L. E., White, J. L., Clark, F. E., 1965, Methods of Soil Analysis No. 9 in the Series Agronomy, American Society of Agronomy, Inc., Madison, Wisconsin, USA.
- Brady, N.C., Weil, R.R., 2004, Elements of the Nature and Properties of Soils, 2nd ed., Pearson and Prentice Hall, New Jersey, 96.
- Dursun, H., Dizdar, M.Y., Kırıştioğlu, Ş., Özcan, İ., Hamurkar, Y., 2008, Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı ve İlgili Mevzuat, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, s. 70.
- Feigl, F., 1966, Spot Test in Organic Analysis, Elsevier Publication Company, Amsterdam.
- Kerr, P.F., 1977, Optical Mineralogy, McGraw-Hill Co. First Ed'n., New York.
- Means, R.E., Parcher, J.V., 1963, Physical Properties of Soils, Charles E. Merrill Publishing Co., Columbus, Ohio, USA.
- Meraki, Ş., 2016, Antakya Semerciler Cami Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon Projesi Raporu.
- RILEM, 1980, Research and Testing, Materials and Construction 13, Chapman and Hall, Paris, 73.
- Rapp, G., 2002, Archaeomineralogy, Springer-Verlag, Berlin.
- Şancı, F.Y., Çam, N.T.D., 2006, Hatay İlinde Türk Mimarisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları, Türk-İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

TSE / Türk Standartları Enstitüsü, 2012, Agregaların Geometrik Özellikleri İçin Deneyler, Bölüm 1: Tane Büyüklüğü Dağılımı Tayini - Eleme Metodu. (TS 3530 EN 933-1/ Nisan 1999 / Şubat 2007 / 12.04.2012). Ankara.

Wentworth, C.K., 1922, A Scale of Grade and Class Terms for Clastic Sediments, Journal of Geology, Vol. 30, p. 377-392.

Tablo 1. Semerciler Cami yapı malzeme grubu

Grup Kodu	Malzeme Grubu Açıklamalar	Ana Örnek Sayısı
HSC-T	Taş Örnekler (Cami Duvar, Döşeme Basamak, Denizlikten)	5
HSC-H	Harç Örnekler (Caminin Taş Derzlerinden)	4
HSC-S	Sıva Örnekler (Caminin İç Mekan Duvar Yüzeyinden)	1

Kodlama Ön Ek : HSC (= Hatay - Antakya Semerciler Cami Yapı Malzeme Analizi)

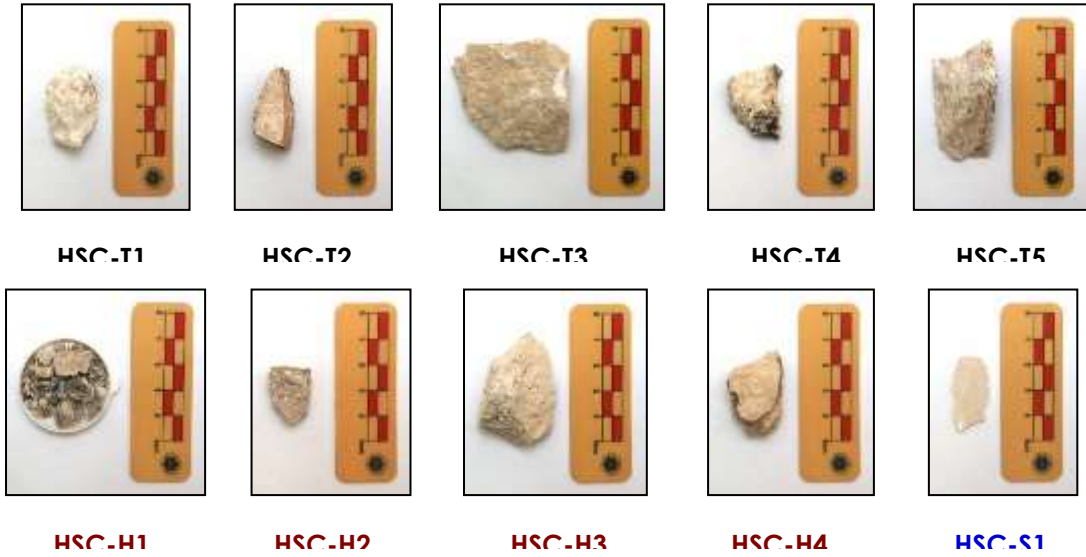
Tablo 2. Semerciler Cami çalışma örnekleri

Örnekler	Açıklamalar	Malzeme Türü
HSC-T1	Cami doğusu kapı arkasından (1)	Taş
HSC-T2	Cami güney duvar batıdan ilk pencere denizliğinden (4)	
HSC-T3	Cami kuzey cephe batıdan 1 ve 2. pencere arasından (8)	
HSC-T4	Minareye çıkan basamaktan (9)	
HSC-T5	Döşeme taşı (10)	
HSC-H1	Cami kuzey cephe doğudan ilk pencere altından derz harcı (2)	Harç
HSC-H2	Cami kuzey cephe batıdan ilk pencere üstü kemerden derz harcı (3)	
HSC-H3	Cami batı duvar kemer üzerinden (6)	
HSC-H4	Cami giriş kapısı batısı derz harcı (7)	
HSC-S1	Cami batı duvardan ince sıva katı (5)	Sıva

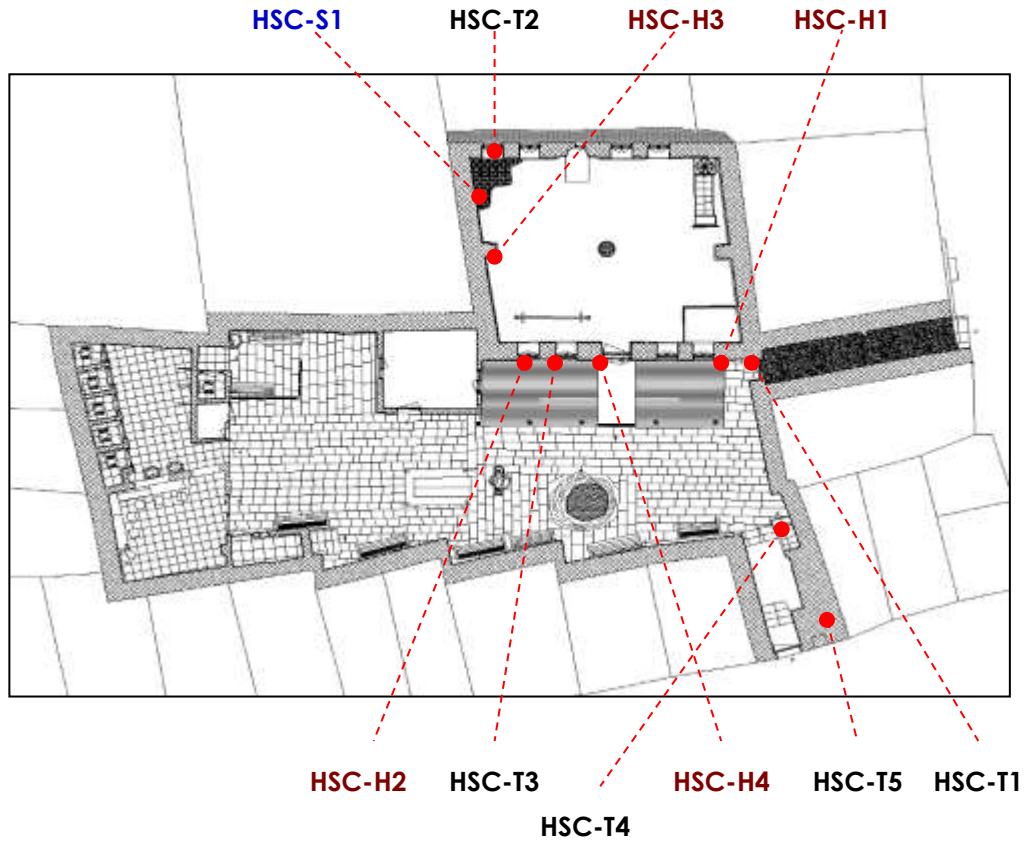
(*) Belirtilen rakamlar örnekleme sırasını ifade etmektedir

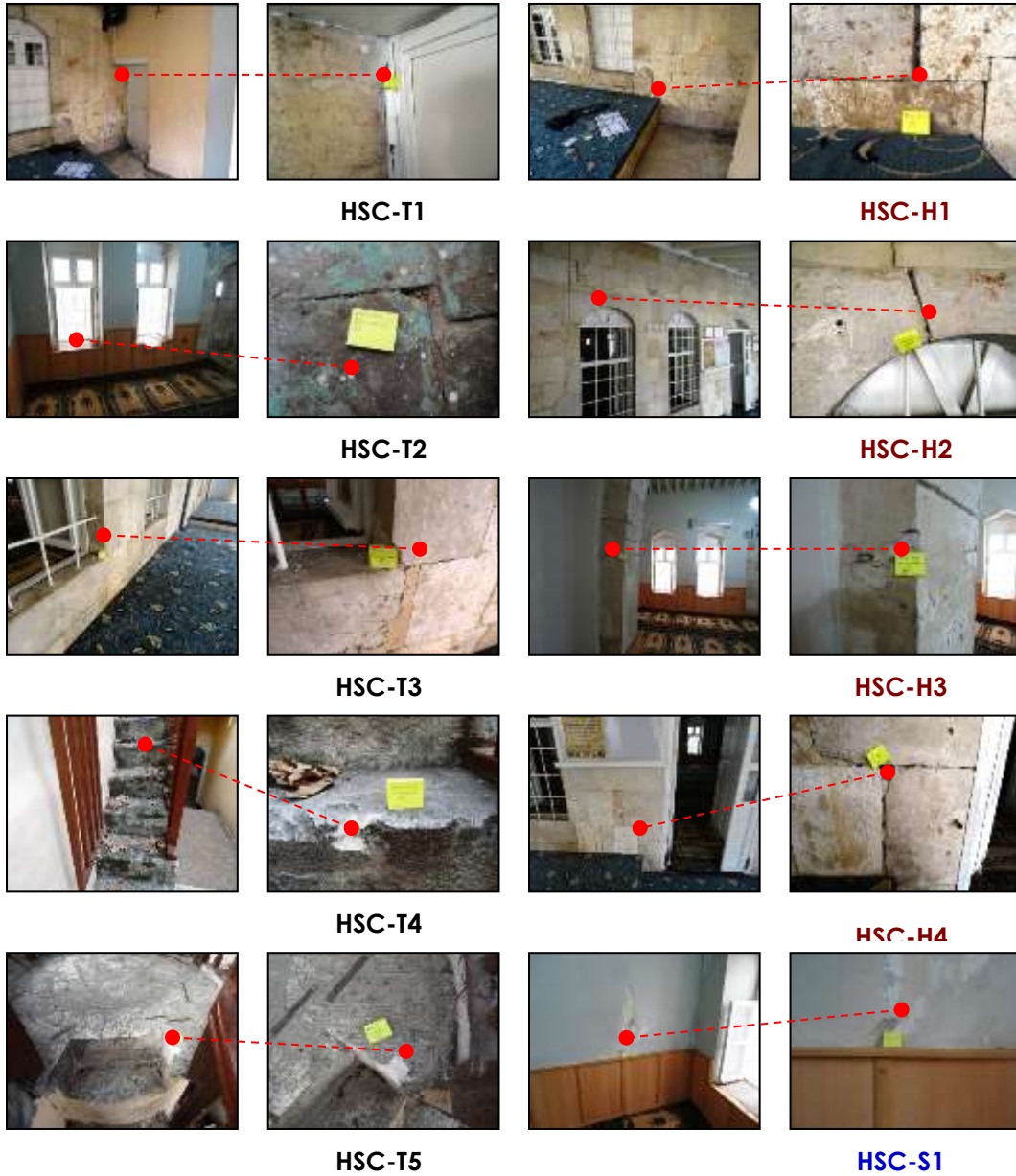
Şekil 1. Semerciler Camii ön cephe, harim ve minaresinden görüşler (2 Şubat 2016)

Şekil 2. Semerciler Camii örnekleme: taş, harç ve sıva örnekleri

Şekil 3. Semerciler Cami örnekleme noktaları (Plan: A Proje A.Ş.)

Şekil 4. Semerciler Cami örneklemeleri

Şekil 5. Gazi Üniversitesi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) asidik agrega & bağlayıcı analizi: (a) Asidik işlem (%5 HCl), (b) Süzme ve yıkama, (c) Kurutma

Tablo 3. Semerciler Cami taş örneklerinde fiziksel testler

Örnekler	BHA-Doygun (g/cm ³)	BHA-Kuru (g/cm ³)	SEK (%)	P (%)	Kayaç Türü
HSC-T1	2,58	2,13	8,23	17,51	Traverten
HSC-T2	2,63	2,34	4,69	10,97	Kireçtaşı
HSC-T3	2,59	2,50	1,37	3,43	Kireçtaşı
HSC-T4	2,67	2,48	2,90	7,20	Kireçtaşı
HSC-T5	2,59	2,41	2,76	6,66	Oniks Mermer

Tablo 4. Semerciler Cami taş örneklerinde spot testler, pH ve toplam tuz tayini (SS)

Örnekler	Fosfat (PO ₄ ³⁻)	Sülfat (SO ₄ ²⁻)	Karbonat (CO ₃ ²⁻)	pH	SS (%)
HSC-T1	-*	20*	400*	7,22**	0,48**
HSC-T2	-	-	192	7,39	0,56
HSC-T3	-	-	192	7,64	0,64
HSC-T4	0,20	-	192	7,80	0,59
HSC-T5	0,20	-	192	7,29	0,37
Ortalama				7,47	0,53

(*) Testlerin Hassasiyeti; (PO₄³⁻): 0,10 mg/L, (SO₄²⁻): 20 mg/L, (Cl⁻): 3 mg/L, (CO₃²⁻): 4 mg/L (**) 100 mL suda

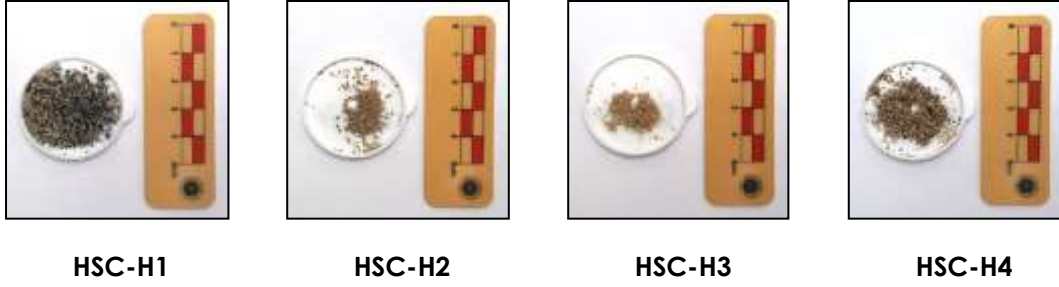
Tablo 5a. Semerciler Cami harç örneklerinde agrega/bağlayıcı ve granülometrik analizler

Örnekler	TB (%)*	TA (%)*	<63 µm	>63 µm	>125 µm	>250 µm	>500 µm	>1000 µm
HSC-H1	64,50	35,50	1,72	5,67	11,16	20,49	32,15	28,81
HSC-H2	89,63	10,37	46,63	6,69	8,34	12,57	20,11	5,66
HSC-H3	89,07	10,93	8,31	43,56	19,64	15,11	7,88	5,50
HSC-H4	86,57	13,43	16,03	15,06	21,02	20,96	19,42	7,51
Ortalama	82,44	17,56	18,17	17,75	15,04	17,28	19,89	11,87

(*) TB: Toplam Bağlayıcı Oranı, TA: Toplam Agregat Oranı

Tablo 5b. Harç ve sıva örnekleri agregalarında Udden & Wentworth tane boyutu sınıflandırması

Tane Boyutu (µm)	Wentworth Sınıflandırması	Tane Boyutu (µm)	Wentworth Sınıflandırması
(256 - 4096) x 10 ³	İri kaya	125 - 250	İnce kum
(64 - 256) x 10 ³	Kaya parçası	62,5 - 125	Çok ince kum
(4 - 64) x 10 ³	Çakıl	31 - 62,5	İri silt
2000 - 4000	Küçük taş parçası	15,6 - 31	Ortalama silt
1000 - 2000	Çok iri kum	7,8 - 15,6	İnce silt
500 - 1000	İri kum	3,9 - 7,8	Çok ince silt
250 - 500	Ortalama kum	0,06 - 3,9	Kil

Şekil 6. Semerciler Cami harç ve sıva örnekleri agregaları

Tablo 6a. Semerciler Cami taş örneklerinin petrografik özellikleri

Taş Örnek Grupları	Kayaç Türü	Sertlik (Mohs)	Açıklamalar
Taş Gr1	Traverten	2,5 - 3	Oldukça gözenekli (%10) yapıda başlıca kalsit yanında aragonit, limonit ve az oranda kalsedon mineralleri yer alıyor.
Taş Gr2	Biyosparitik Kireçtaşı	2,5 - 3	Sparitik dokulu yapıda başlıca kalsit ve yanında az oranda aragonit, kalsedon mineralleri ile fosil ve fosil kavrıkları yer alıyor.
Taş Gr3	Oniks Mermer	3 - 3,5	Zonlu, radyal dokulu yapıda kalsit, kuvars, aragonit ve kalsedon mineralleri yer alıyor.

Taş Gr1 : HSC-T1

Taş Gr2 : HSC-T2, HSC-T3, HSC-T4

Taş Gr3 : HSC-T5

Tablo 6b. Semerciler Cami harç ve sıva örneklerinin petrografik özellikleri

Harç ve Sıva Örnek Grupları	MTB (%)	MTA (%)	Matriks Bağlayıcı İçeriği (%100)				Matriks Agrega İçeriği (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
Harç Gr1	88	12	85	15	-	-	100 (Q,Pl,Py,By,Op,Km)	-	-
Harç Gr2	90	10	90	10	-	-	100 (Q,K,C,Op,Sr,Km)	-	-
HSC-S1	85	15	70	30	-	-	100 (Q,K,C,Sr,Py,Km)	-	-

Harç Gr1 : HSC-H1, HSC-H3 (Özgün)

Harç Gr2 : HSC-H2, HSC-H4 (Özgün)

(*) By: Biotit, C: Kalsit, Çm: Çimento, K: Kireçtaşı, Km: Kömür Parçaları, MTA: Matriks Toplam Agrega Oranı, MTB: Matriks Toplam Bağlayıcı Oranı, Op: Opak Mineraller, Org: Organik İçerik, Pl: Plajiyoklas, Py: Piroksen, Q: Kuvars, Sr: Serizit, TK: Tuğla Kırığı Parçaları

ANTAKYA HABİB-İ NECCAR CAMİ TÜRBESİ YAPI MALZEMELERİNDE ARKEOMETRİK ANALİZLER

Doç. Dr. Ali Akın AKYOL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniv., - ORCID ID: 0000-0002-4174-575X

Prof. Dr. Yusuf Kağan KADIOĞLU

Ankara Üniversitesi, - ORCID ID: 0000-0002-7894-2220

ÖZET

Antakya, hem eşsiz konumu hem kültürel çeşitliliği ile Anadolu ve yakın coğrafyası için tarih boyunca önemli bir yerleşim, etkileşim ve kesişim noktası olmuştur. Farklı kültür ve dillerin yaşam bulduğu Antakya’da Hristiyanlık hemen kabul görmüş ve kısa zamanda yayılmış, “Hristiyan” adı ilk kez Antakya'daki bu yeni dine inananlar için kullanılmıştır. Antakya MS 638’de İslam hakimiyetine girmiş ve kentte bu sefer İslami kimliğini yansıtan önemli yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Habib-i Neccar Cami ve Türbesi de günümüze kalan en erken ve ilk yapı olması nedeniyle sembol yapılarıdır. Külliyeinin güneyinde, avlu girişindeki dörtgen planlı türbenin İsa peygamberin çarmıha gerilişinden sonra Hristiyanlığı yaymak için Antakya’ya gelen Yahya (Barnabas) ve Yunus (Pavlos) adlı havarilere; kuzeydoğu köşesinde yerin 4 metre altındaki mezarın ise onlara inanan ilk kişi olduğu düşünülen Habib-i Neccar’a ait olduğu varsayılmıştır. Türbenin 2016 yılında gerçekleşen restorasyonu sırasında gerçekleşen örneklemeler ile yapısal malzemeleri üzerinden araştırılarak belgelenmeye çalışılmıştır. Arkeometrik çalışmalar kapsamında taş ve tuğla örneklerin temel fiziksel özellikleri fiziksel testlerle (birim hacim ağırlığı, su tutma kapasitesi, gözeneklilikleri ve kayaç sertlikleri), suda çözünen tuz miktarı ile tuz (anyon) türleri de kondaktometrik analiz ile belirlenmiştir. Harç ve sıvalara agrega/bağlayıcı ve agregada tanecik dağılımı analizleri uygulanmıştır. Yapısal örneklerin tümünün ince kesitleri hazırlanıp optik mikroskop analizi ile petrografik yönden incelenmiştir. Örneklerin kimyasal yapısı da X-ışını Floresan analizi (PED-XRF) ile belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar ile Habib-i Neccar Türbesi yapı malzemeleri hem belgelenmiş hem de yapının koruma ve onarım çalışmalarında kullanılacak veriler üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Arkeometri, Tarihi Yapı Malzemeleri, Türbe, İnce Kesit Analizi, XRF analizi

ARCHAEOLOGICAL ANALYSES OF BUILDING MATERIALS OF ANTAKYA HABIBI NECCAR MOSQUE TOMB

ABSTRACT

Antakya, with its unique location and cultural diversity, has been an important settlement, interaction and intersection point for Anatolia and its nearby geography throughout history. In Antakya, where different cultures and languages came to life, Christianity was immediately accepted and spread in a short time, and the name “Christian” was used for the first time for those who believed in this new religion in Antakya. Antakya came under the rule of Islam in 638 AD and this time important structures reflecting its Islamic identity began to be built in the city. Habib-i Neccar Mosque and Tomb are also one of the symbolic structures, as it is the earliest and first structure that has survived to the present day. To the apostles Yahya (Barnabas) and Yunus (Pavlos), who came to Antakya to spread Christianity after the crucifixion of the Prophet Jesus; It is assumed that the tomb 4 meters below the ground in the northeast corner belongs to Habib-i Neccar, who is thought to be the first person to believe in them. The samples that took place during the restoration of the tomb in 2016 and its structural materials were investigated and documented. Within the scope of archaeometric studies, the basic physical properties of stone and brick samples were determined by physical tests (unit volume weight, water holding capacity, porosity and rock hardness), the amount of salt dissolved in water and salt (anion) types were determined by conductometric analysis. Aggregate/binder and particle distribution analyzes were applied to mortars and plasters. Thin sections of all structural samples were prepared and examined petrographically by optical microscope analysis. The chemical structure of the samples was also determined by X-ray Fluorescence analysis (PED-XRF). With the results obtained, the building materials of the Habib-i Neccar Tomb were both documented and data that could be used in the conservation and restoration works of the building were produced.

Keywords: Archaeometry, Historical Building Materials, Tomb, Thin Section Analysis, XRF Analysis

GİRİŞ

Antakya kenti, Akdeniz kıyı çizgisinden yaklaşık 22 km içeride, Asi (Orontes) Nehri kıyısında yer almaktadır. Antakya, hem eşsiz konumu hem kültürel çeşitliliği ile Anadolu ve yakın coğrafyası için tarih boyunca önemli bir yerleşim, etkileşim ve kesişim noktası olmuştur. Farklı kültür ve dillerin yaşam bulduğu Antakya’da Hristiyanlık hemen kabul görmüş ve kısa zamanda yayılmış, “Hristiyan” adı ilk kez Antakya’daki bu yeni dine inananlar için kullanılmıştır. Antakya MS 638’de İslam hakimiyetine girmiş ve kentte bu sefer İslami kimliğini yansıtan önemli yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Habib-i Neccar Cami ve Türbesi de günümüze kalan en erken ve ilk yapı olması nedeniyle sembol yapılarıdır. Külliye’nin güneyinde, avlu girişindeki dörtgen planlı türbenin İsa peygamberin çarmıha gerilişinden sonra Hristiyanlığı

yaymak için Antakya'ya gelen Yahya (Barnabas) ve Yunus (Pavlos) adlı havarilere; kuzeydoğu köşesinde yerin 4 metre altındaki mezarın ise onlara inanan ilk kişi olduğu düşünülen Habib-i Neccar'a ait olduğu varsayılmıştır (Akpolat, 2013).

Habib-i Neccar Cami Türbesi (Hatay-Antakya) yapısal malzemelerinden oluşan örnekler, çeşitli analitik metotlar kullanılarak arkeometrik yönden incelenmiştir. Örnekler öncelikle görsel olarak değerlendirildikten sonra fotoğraflanarak belgelenmiş ve kodlanmıştır. Arkeometrik çalışmalar kapsamında taş ve tuğla örneklerin temel fiziksel özellikleri fiziksel testlerle (birim hacim ağırlığı, su tutma kapasitesi, gözeneklilikleri ve kayaç sertlikleri), suda çözünen tuz miktarı ile tuz (anyon) türleri de kondaktometrik analiz ile belirlenmiştir. Harç ve sıvalara agrega/bağlayıcı ve agregada tanecik dağılımı analizleri uygulanmıştır. Yapısal örneklerin tümünün ince kesitleri hazırlanıp optik mikroskop analizi ile petrografik yönden incelenmiştir. Örneklerin kimyasal yapısı da X-ışını Floresans analizi (PED-XRF) ile belirlenmiştir.

Habib-i Neccar Cami Türbesi'nde 4 Temmuz 2015 tarihinde gerçekleştirilen yapısal malzeme incelemeleri, belgeleme ve örneklemelerin sonucunda elde edilen örnekler (taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu örnekleme) üzerinde gerçekleştirilen arkeometrik çalışmaların sonuçları ve değerlendirmeleri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır¹.

YÖNTEM VE ANALİZLER

Habib-i Neccar Cami Türbesi'ne ait malzeme grubu; Ankara Hacı bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü bünyesinde "Hatay-Antakya Habib-i Neccar Cami Türbesi Malzeme Analizi" adı altında Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ile Ankara Üniversitesi Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) Laboratuvarları'nda incelenmiştir.

Habib-i Neccar Cami Türbesi'ne ait yapısal (taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu) örnekler önce görsel olarak değerlendirilmiş, fotoğraflanarak belgelenmiş, gruplandırılmış ve analiz edilmek üzere kodlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Taş ve tuğla örneklerin dayanımlarının belirlenmesi için temel fiziksel testler (birim hacim ağırlığı, su emme kapasitesi, gözeneklilik ve taş/kayaç sertliği testleri) uygulanmıştır. Örneklerin doğrudan alınan kuru ağırlıkları, ve takiben arşimet (su içerisinde) ve doygun ağırlıkları (saf su içerisinde 50 torr basınç altında gözeneklere ulaşması sağlanan sulu ağırlık) yardımıyla birim hacim ağırlıkları (doygun-kuru BHA, g/cm³), su emme kapasitesi (%SEK), gözeneklilik (%P) ve kayaç sertliği (SH) özellikleri belirlenmiştir (RILEM, 1980). Standart fiziksel testleri yapabilmek için gereken örnek miktarı (5-10 cm³'lük standart örnekler) standart

¹ Habib-i Neccar Cami Türbesi yapı malzemelerinin belgelenmesi ve araştırılmasına yönelik çalışmalar; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili bölge koruma kurulları sorumluluğunda, yüklenici firma Tuba İnşaat Taahhüt Tic. San. Ltd. Şti.'nin Gazi Üniversitesi, Teknopark, Ankara İleri Teknoloji Yatırımları A.Ş. (AITY)'ne 29 Haziran 2015 tarihinde "Hatay - Antakya, Habibi Neccar Cami Türbesi Rölöve Restitüsyon ve Restorasyon Projesi" kapsamında yaptığı resmi başvuru ile başlatılmış, 27 Mayıs 2016 tarihinde yapıda gerçekleştirilen incelemeler raporlanmıştır.

uygulamalar açısından mümkün olmadığı için test uygulamaları, örnekleme ile alınan taş ve tuğla parçaları üzerinde gerçekleştirilmiştir (Tablo 3a,3b).

Farklı yapı malzemelerinin içeriğinde doğal olarak bulunan veya suda çözünerek sonradan malzemelerin yüzeyine veya gözeneklerine kılcal etki sonucu su ile taşınan tuzlar, malzemenin hem kendi bünyesinde, hem de ilişkide buldukları diğer malzemelerin yapılarında gerçekleşebilecek kimyasal değişimler hakkında bilgi vermektedir. Türbeye ait taş ve tuğla örneklerde bulunan suda çözünen tuz miktarı (toplam) ve türleri ile pH değerleri belirlenmiştir (Tablo 4a,4b). Analiz için hazırlanan örneklerin toplam tuz içerikleri iletkenlik ölçer (Neukum Seri 3001 marka pH-sıcaklık-iletkenlik ölçer) ile kaydedilmiş, sonuçlar ilgili eşitlikler kullanılarak toplam tuz miktarlarına ağırlıkça yüzde olarak (%^{w/w}) ulaşılmıştır (Black vd., 1965; Brady ve Weil, 2004; Means ve Parcher, 1963).

Standart spot tuz testleri, alanda örnekleme sırasında veya laboratuvarında analizler öncesinde uygulanan ön testler veya süreçsel anyon/kasyon testleridir. Suda çözünerek malzemeye taşınan bu tuzlar; sodyum, potasyum ve magnezyum tuzları olan sülfat, fosfat, nitrat, nitrit, klorür ve karbonat vb. gibi gruplardır (Feigl, 1966). Taş ve tuğla örneklerde tuz (kasyon/anyon) türünün belirlenmesi için spot tuz testleri uygulanmış, örneklerin pH dağılımları belirlenmiştir (Tablo 4a,4b). Çözeltilerde spot test türüne göre ya reaktifler eklenerek ya da şerit kullanılarak testler yapılmıştır. Anyon analizlerinde; standart Merck toplam sertlik (CO₃²⁻; kod: 110025), Merck sülfat (SO₄²⁻; 114789), Merck fosfat (PO₄³⁻; kod: 114846) ve Merck klorür (Cl⁻; kod: 110079) test kitleri kullanılmıştır.

Türbeye ait harç ve sıva örneklerin agrega ve bağlayıcı oranlarının belirlenmesi için öncelikle kuru tartıma alınan örnekler daha sonra bağlayıcı (toplam karbonat içerik; CO₃²⁻) içeriklerinden arındırılmak üzere seyreltik asitle (%5'lik HCl) muamele edilmişlerdir. Süzme, yıkama ve kurutma işlemleri ile kireç ve tüm karbonat içeriklerinden (bağlayıcısından) ayrılan ve agrega kısmı elde edilen harç ve sıva örnekler (Şekil 3a-3c), oda sıcaklığında kurutulduktan sonra tekrar tartıma alınarak ağırlıkça toplam bağlayıcı ve agrega (%^{w/w}) miktarlarına ulaşılmıştır (Tablo 5a,5b ve Şekil 4a,4b). Örneklerin karbonat içerikli olmayan agregalarına sistematik eleme işlemi (TSE, 2007) uygulanarak (63-1000 µm arasındaki eleklerle) agrega tanecik dağılımları (granülometrik analiz) belirlenmiştir (Tablo 5a,5b ve Şekil 5a,5b,6).

Habib-i Neccar Cami Türbesi'ne ait yapısal örneklerin tümünün (taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu) ince kesitleri hazırlanmış ve optik mikroskopta incelenmiştir. İnce kesitler; tüm örneklerde dıştan içe doğru tüm tabakaları gösterecek şekilde doğrudan, harç ve sıva örneklerde sertleştirme yapılarak hazırlanmıştır (Kerr 1977; Rapp, 2002). İncelemelerde LEICA Research Polarizan DMLP Model alt ve üstten aydınlatmalı optik mikroskop kullanılmıştır. Fotoğraflamalar, mikroskoba bağlı Leica DFC280 dijital kamerayla, değerlendirmeler de Leica Qwin Digital Imaging Programı kullanılarak yapılmıştır. Agregayı oluşturan kayaç ve mineraller Point Counting Programı ile tanımlanmışlardır (Tablo 6a-6e ve Şekil 7).

Habib-i Neccar Cami Türbesi yapısal malzeme (taş, tuğla, harç ve sıva) örneklerinin element içerikleri X-Işınlı Floresans Analizi Yöntemi (PED-XRF) kullanılarak belirlenmiştir (Tablo 7a-7c ve Şekil 8). Işımanın dalga boyunun saptanmasıyla elementin cinsi, saptanan bu ışının yoğunluğunun ölçülmesiyle elementin o madde içerisindeki derişimi belirlenebilmektedir (Shackley, 2011). Bu çalışmada, X-LAB 2000 model PED-XRF (Polarized Energy Dispersive-

XRF) spektrometresi kullanılmıştır. Analizde temel ve az elementler oksit yüzdeleri (%) halinde, iz elementler ise milyonda bir (ppm) derişimle verilmiştir. Analizde USGS (Birleşik Devletler Jeolojik Araştırma) standartları ve referans olarak GEOL, GBW-7109, ve GBW-7309 kullanılmıştır.

Harç ve sıva örneklerin agrega ve dayanım özellikleri arasındaki ilişki, harç ve sıvaların kimyasal bileşim özellikleri ile elde edilen Cementation Index verisi yardımı ile değerlendirilmiştir (Boynton, 1980) (Tablo 8).

ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRMELER

Tarih boyunca çeşitli dönemlerde geçirdiği onarımlar, değişiklikler ve uğradığı tahribat ile Habib-i Neccar Cami Türbesi'nin (Şekil 1) korunmasına yönelik olarak arkeometrik yapı malzeme analizleri, alanda gerçekleştirilen örnekleme çalışmaları sonrasında başlatılmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Habib-i Neccar Cami Türbesi arkeometrik incelemelerine konu olan yapısal malzeme örnekleri; alanda ve laboratuvar ortamında görsel olarak değerlendirilmiş, malzeme türlerine göre gruplandırılmış, fotoğraflanarak belgelenmiş ve kodlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2). Bu incelemeler doğrultusunda, türbenin inşasında kullanılan yapısal malzemelerin fiziksel, kimyasal ve petrografik özelliklerini aşağıdaki şekilde belirtmek mümkün olabilmektedir.

Taş Örnekler: Habib-i Neccar Cami Türbesi'nden örneklenen taşlar; kireçtaşı ve mermer türlerindedir. Fiziksel testler uygulanan kireçtaşı örneklerin; doygun/kuru birim hacim ağırlıkları sırasıyla 2,45-2,62 g/cm³ (2,54 g/cm³) / 2,08-2,21 g/cm³ (ort. 2,12 g/cm³) arasında, toplam su emme kapasiteleri %6,66-8,74 (ort. %7,75) arasında ve toplam gözeneklilikleri de %14,00-18,64 (ort. %16,46) arasında değişim göstermektedir (Tablo 3a). Fiziksel testler uygulanan mermer örneğinin; doygun/kuru birim hacim ağırlığı sırasıyla 2,67 g/cm³ / 2,66 g/cm³, toplam su emme kapasitesi %0,18 ve toplam gözenekliliği de %0,47 değerindedir (Tablo 3a). Yapısal özellikleri ile düşük birim hacim ağırlığına ve yüksek gözenekli yapıda olan taş örnekler daha düşük dayanıma sahiptirler. Yapısal nitelik taşıyan kireçtaşı örneklerin tümü oldukça düşük dayanım verileri sunmaktadır. Test uygulanan mermer örnek ise oldukça düşük gözenekli yapısı ve yüksek birim hacim ağırlığı ile fiziksel açıdan yüksek dayanıma sahip örnek durumundadır (Tablo 3a). Schmidt sertlik testi uygulanan kireçtaşı örneklerin sertlik değerleri 20,6-23,4 (ort. 21,9) arasında değişim göstermektedir (Tablo 3a). Taş örnekler “az sert” kategoride yer almaktadırlar.

Taş örneklerin suda çözünen toplam tuz miktarları, içerdiği tuz (anyon) türleri ile pH değerleri belirlenmiştir. Örneklerin pH değeri zayıf bazik ortam şartlarını yansıtır şekilde 7,80-8,15 arasındaki (ort. 7,99) değerlerdedir (Tablo 4a). Aynı örneklerin içerdiği toplam tuz miktarları da %0,42-0,55 arasında (ort. %0,52) değişmektedir (Tablo 4a). İletkenlik analizi ile taşların düşük/ortalama değerlerde toplam tuz içeriklerine sahip oldukları anlaşılmıştır (toprakta >%0,15 yüksek miktarda tuzlanmayı işaret etmektedir; Dursun, 2008).

Taş örnekler içerdikleri tuz türleri açısından değerlendirildiğinde; örneklerin tamamında düşük/ortalama miktarlarda karbonat (112, 192 ve 400 mg/L), bazılarında da düşük miktarlarda

sülfat (20 mg/L) ve klor (3 ve 6 mg/L) türlerinde tuzlanmalar içerdiği belirlenmiştir (Tablo 4a). Örneklerde fosfat türü tuzlanma belirlenmemiştir. Kaynağını ayrışan derz harçlarından alan (karbonatlaşma) ve zayıf bazik ortamda bulunan taşın tuzlanması bünyesel niteliklidir. Bununla beraber taşa taşınan çevresel (sülfat gibi) ve yapısal (karbonat ve sülfat) tuzlar mevsimsel (yağışlı dönemler) etkilerle artan veya azalan oranda yıl içinde değişimler gösterebilmektedir (Tablo 4a).

İnce kesit optik mikroskop analizi ile petrografik yönden incelenen taş örnekler; yakın çevre yerel kayaç formasyonunu yansıtan ana kayaç grubundan kireçtaşı (pel, biyosparitik, biyomikritik ve gölsel kireçtaşları) ve yerel özellik göstermeyen mermer kayaç türlerindedir (Tablo 6a ve Şekil 7). Kireçtaşı örnekler rekristalize kalsit, kil, fosil ve fosil kavkaları içermektedirler (Şekil 7).

Yapısal taş örneklerden kireçtaşı ve mermer (HHT-T4) örneklerin kimyasal bileşimleri PED-XRF analizi ile belirlenmiştir (Tablo 7a). Kireçtaşı örneklerin kimyasal bileşimlerini (azalan oranda); CaO (ort. %57,96), LOI (toplam karbonat, ort. %37,28), SiO₂ (ort. %2,43) ve Fe₂O₃ (ort. %0,40) oluşturmaktadır (Tablo 7a). Mermer örneğinin kimyasal bileşimini de CaO (%62,90) ve LOI (toplam karbonat, %35,92) oluşturmaktadır (Tablo 7a). Taşların petrografik kayaç yapıları kimyasal yapılarından da izlenebilmektedir.

Tuğla Örnekler: Habib-i Neccar Cami Türbesi'nden örneklenen tuğla örneklerine fiziksel testler uygulanmıştır. Tuğla örneklerin fiziksel test verileri değerlendirildiğinde, doygun/kuru birim hacim ağırlıkları sırasıyla 2,10-2,49 g/cm³ (ort. 2,21 g/cm³) / 1,26-1,70 g/cm³ (ort. 1,51 g/cm³) arasındaki, toplam su emme kapasiteleri %11,51-34,48 (ort. %21,97) arasındaki ve toplam gözeneklilikleri de %19,49-43,38 (ort. %31,88) arasındaki değerlerdedir (Tablo 3b). Tuğla örnekler içinde HHT-B2 örneği en düşük, HHT-B1 örneği de en yüksek dayanıma sahip örneklerdir (Tablo 3b).

Tuğla örneklerin tuz içeriğini düşük miktarlarda klorür (3 ve 6 mg/L) ve karbonat (112 ve 192 mg/L) türlerinde tuzlar oluşturmaktadır (Tablo 4b). Örneklerde fosfat ve sülfat türü tuzlar belirlenmemiştir. Bazik ortamdaki örneklerin pH'ları 7,17-7,61 (ort. 7,36) arasında, toplam tuz içerikleri de %0,27-0,46 (ort. %0,38) arasında değişim göstermektedir (Tablo 4b). Gözenekli yapıdaki tuğla örnekler düşük/ortalama oranlarda tuzlanmalar içermektedir. Tuğlalar nemli ortam şartlarında tuzlanmanın tahripkar etkisini taşlara oranla daha yüksek oranda taşıyan malzemelerdendir.

Tuğla örneklerin petrografik özellikleri ince kesit optik mikroskop analizi ile belirlenmiştir. Örnekler 3 farklı grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 6b). Örneklerin boşluklu yapısı (gözenekliliği), karbonat içeriği ve kil yapısı göz önüne alınarak 700-900°C arasında pişirim uygulanarak üretilmiştir (Tablo 6b ve Şekil 7). Örneklerin matriks boşluk oranı %5-12 arasındaki değerlerdedir (Tablo 6b). Örneklerin agrega içeriğini ince (<0,5 mm) ve ortalama (0,5-1,0 mm) boyutlu agregalar oluşturmaktadır (Şekil 7). Tuğla örneklerin agrega içeriği heterojen dağılımlı, kırıklı/köşeli yapıdadır (Şekil 7). Örneklerin kayaç kökenini andezit, kiltası ve ofiyolitik/ultramafik türü kayaçların ayrışmasını yansıtan agregaların oluşturduğu anlaşılmıştır (Tablo 6b ve Şekil 7). Örnekler yerel ve farklı coğrafyalara ait agrega içeriklerine

sahiptir. Örneklerin agrega içeriğinde tuğla kırığı parçalarına da (toplam agreganın %1'i ve %3,5'i oranlarında) rastlanmıştır (Tablo 6b ve Şekil 7).

Tuğla örneklerin kimyasal bileşimleri PED-XRF analizi ile belirlenmiştir. Örneklerin kimyasal içeriğini (azalan oranda); SiO₂ (ort. %36,58), LOI (toplam karbonat; ort. %21,73), CaO (ort. %18,15), Al₂O₃ (ort. %7,16), Fe₂O₃ (ort. %7,10), MgO (ort. %6,62) ve K₂O (ort. %1,34) oluşturmaktadır (Tablo 7b). Tuğla örneklerin içeriğinde belirlenen yüksek CaO (kireç), zaman içerisinde derz harçlarından tuğlaların yapısına nüfuz etmiş olmalıdır. Analiz edilen tuğla örnekler benzer kimyasal içeriğe sahiptirler. Tuğlaların dayanım özellikleri kimyasal içerikleri değerlendirildiğinde; dayanımı yüksek örnekler için yapılarında %30'un üzerindeki oranda SiO₂ (%36,58), %10'dan düşük oranda CaO (%18,15) ve %8'in altındaki oranda Fe₂O₃ (%7,10) içermelidir (Özışık, 2000). İncelenen tuğla örneklerin SiO₂ ve Fe₂O₃ oranları uygun CaO içerikleri ise anılan oranla uyumluluk göstermemektedir (Tablo 7b). Buradan hareketle tuğla örneklerin dayanımlarının ortalama/düşük kalitede bir üretimi yansıtır nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Harç ve Sıva Örnekler: Habib-i Neccar Cami Türbesi'nden yapı taşları derz/dolgu harçları ile sıvaların asidik agrega/bağlayıcı analizi ile toplam agrega oranları belirlenmiştir. Harçların toplam agrega (karbonat içermeyen) içerikleri %1,80-38,55 arasında (ort. %21,95), sıvaların ise %3,56-61,37 (ort. %21,05) arasında değişmektedir (Tablo 5a,5b). Sadece toplam agrega/bağlayıcı oranları açısından yapılacak bir değerlendirme ile harç ve sıvaların farklı oranlarda toplam agrega/bağlayıcı içeriklerinin bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 5a,5b ve Şekil 4a,4b). Örneklerde karbonat içermeyen agrega oranı oldukça düşüktür. Karbonat içeriği yüksek olan harç ve sıvaların toplam agrega oranları, geleneksel/standart uygulamalarda görülen 2:1 (agrega:bağlayıcı) karışım oranıyla uyum göstermemekteyse de bu analiz tek başına bu konuda fikir verici nitelikte değildir. Agrega/bağlayıcı oranları destekleyici olarak petrografik analiz ile de harç ve sıvaların agrega içeriği değerlendirilmiştir.

Türbenin duvar örgülerini oluşturan taş ve tuğlaların derzlerinden örneklenerek agrega/bağlayıcı analizine tabi tutulan harçlar ile duvar yüzeylerini örten sıvaların asidik işlem sonrası elde edilen agregaları, sistematik elemelerden geçirilerek granülometrik ayrımları <63 µm – 1000 < µm elek aralığında 6 farklı bölümlere ile yapılmıştır (Tablo 5a,5b ve Şekil 3a-3c). Harç örneklerde kil/silt (<63 µm Ø) boyutlu agrega oranı %2,62-8,78 arasında (ort. %4,63), sıva örneklerde de %2,35-9,29 arasında (ort. %5,39) değişim göstermektedir (Tablo 5a,5b). Harçların çok iri kum boyutlu (>1000 µm) agrega içerikleri %13,80-29,25 arasında (ort. %20,56), sıvaların da %12,43-46,45 arasında (ort. %27,19) değişmektedir (Tablo 5a,5b). Analiz edilen örneklerin silt/kum boyutlu agrega içeriğini de toplam kil/silt ve çok iri kum dışındaki agregalar (%100'e tamamlanan oranda) oluşturmaktadır. Harç ve sıvaların agrega içeriğini ortalama/iri/çok iri kum boyutlarında agregalar (250-1000 µm ve 1000 µm Ø) oluşturmaktadır (Tablo 5a,5b ve Şekil 5a,5b) (Wentworth, 1922).

Türbeye ait harç ve sıva örnekler asidik agrega/bağlayıcı analizinden geçirildikten sonra elde edilen agregaların içeriği ve tanecik türleri binoküler mikroskop altında incelenmiştir. Harçların içeriğine ait farklı kayaç formasyonunu yansıtan agregaların fiziksel yapıları yoğunlukla kırıklı köşeli, ince ve çeşitli türlerdedir (Şekil 6).

Türbeye ait harç ve sıva örnekler ince kesit optik mikroskop analizi ile petrografik yönden detaylı olarak incelenmiştir. Agregabağlayıcı bileşimleri incelenen harç örnekler 7, sıva örnekler de 5 grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 6c,6d). Harç ve sıvaların bağlayıcı içeriğini; kireç, kireç/çimento ve kireç/çimento/alçı karışımı bağlayıcıların oluşturduğu belirlenmiştir (Tablo 6c,6d). Çimento içerikli bağlayıcılar onarım örneklerini ifade etmektedir. Harç ve sıvalarda optik mikroskop analizi ile belirlenen toplam agregabağlayıcı içeriği; harçlarda %10-48, sıvalarda da %12-60 arasında değişmektedir (Tablo 6c,6d). İnce kesit optik mikroskop analizi ile incelenen harç ve sıvaların agregabağlayıcı içeriklerinin homojen bir içerik sergilemektedir. Türbeden örneklenen harç ve sıva örneklerin çoğunun agregabağlayıcı içerikleriyle oldukça benzer ve yakın dönem onarım örnekleri (Harç Gr4 ve Harç Gr7 örnekleri hariç) olduğu anlaşılmıştır (Tablo 6c,6d). Ayrıca harç ve sıva örneklerin agregabağlayıcı içeriğinde tuğla kırığı (toplam agreganın %2-10 arasındaki oranlarda) ve bitkisel kıtık parçalarının (toplam agreganın %1'i ve %5'i oranlarında) bulunduğu da belirlenmiştir (Tablo 6c,6d).

Habib-i Neccar Cami Türbesi'nden örneklenen harç ve sıva örneklerin kimyasal bileşimlerine PED-XRF analizi ile ulaşılmıştır (Tablo 7b,7c ve Şekil 8). Harç örneklerin ana (>%1) element içeriğini (azalan oranda); LOI (toplam karbonat, ort. %41,29), CaO (ort. %39,61), SiO₂ (ort. %12,17), MgO (ort. %1,97), Fe₂O₃ (ort. %1,76) ve Al₂O₃ (ort. %1,61) oluşturmaktadır (Tablo 7b). Sıva örneklerinin ana (>%1) element içeriğini de azalan oranda CaO (ort. %43,80), LOI (toplam karbonat, ort. %34,74), SiO₂ (ort. %8,03), SO₃ (ort. %7,56), MgO (ort. %2,46), Al₂O₃ (ort. %1,33) ve Fe₂O₃ (ort. %1,20) oluşturmaktadır (Tablo 7c). Sıva örneklerdeki yüksek SO₃ oranı alçı içerikten kaynaklanmaktadır (Tablo 7c). İnce kesit optik mikroskop analizini destekler nitelikte özgün harç örneklerin petrografik yapılarında görülen farklılıklar ve benzerlikler, örneklerin belirlenen kimyasal içeriklerinde de izlenebilmektedir. Sıva örneklerin ana element içerikleri ile yapılan gruplamalarda (Triangle Plotting) HHT-S5 ve HHT-S7 örnekleri diğer örneklerden belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır (Şekil 8).

Harç ve sıva örneklerin PED-XRF analizi ile elde edilen verileri üzerinden Cementation Index (CI) değerlerine ulaşılmıştır (Tablo 8). Harç ve sıvaların dayanım özellikleri ve kireç türleri hakkında fikir veren bu veriler, örneklerin farklı kireç türlerinde hidroliliklik özellikte (YK, ZHK, OHK, HK ve DÇ) olduğunu göstermiştir. Harç örneklerin CI değerleri 0,07 ve 1,70 değerlerindedir. Sıva örneklerin CI değerleri de 0,10-1,17 (ort. 0,54) arasındaki değerlerdedir (Tablo 8). Harç ve sıva örneklerin değişken CI verileri, örneklerin dayanımları hakkında da dolaylı veriler sağlamaktadır. Ayrıca CI verileri yüksek örneklerin hidroliliklik ya da dayanım özellikleri de yüksektir. İncelenen harç ve sıvalar, düşük değerlerde CI verilerine (YK ve ZHK kategorisindeki hidroliliklik özellikleri ile) yani düşük dayanımlara (harçlarda HHT-H1 ve sıvalarda HHT-S7 hariç) sahiptirler.

Taban Karosu Örneği: Habib-i Neccar Cami Türbesi zemininden örneklenen taban karosu (HHT-K1) örneği ince kesit optik mikroskop analizi ile petrografik yönden detaylı olarak incelenmiştir (Tablo 6e ve Şekil 7). Agregabağlayıcı bileşimi incelenen taban karosu örneğinin 3 tabakalı yapıda olduğu anlaşılmıştır (Şekil 7). Örneğin tabakalarının optik mikroskop analizi ile belirlenen toplam matriks agregabağlayıcı içeriği %35-55 arasındaki değerlerdedir. Örneğin tüm tabakalarının bağlayıcı içeriğini kireç/çimento karışımı oluşturmaktadır. Örneğin ara katının agregabağlayıcı içeriğinde %20 oranında tuğla kırığı parçaları da bulunduğu belirlenmiştir (Tablo 6e ve Şekil 7).

ARKEOMETRİK İNCELEMELERİN SONUÇLARI

Habib-i Neccar Cami Türbesi'ne ait yapısal malzeme incelemelerine, belgeleme ve kodlama çalışmaları ile başlanmıştır (Tablo 1,2 ve Şekil 2).

Türbeden örneklenen taş ve tuğla örneklerine; birim hacim ağırlığı (doymun ve kuru), su emme kapasitesi, gözeneklilik ve kayaç sertliği (Schmidt çekici) özelliklerini belirlemeyi amaçlayan temel fiziksel testler uygulanmıştır (Tablo 3a,3b). Kireçtaşı ve tuğla örnekler fiziksel özellikleri bakımından yüksek gözeneklilikleri ve düşük birim hacim ağırlıkları ile fiziksel açıdan zayıf ve buna bağlı olarak düşük dayanıma sahip örneklerdir (Tablo 3a,3b).

Türbeye ait taş ve tuğla örneklerin suda çözünen tuz türleri (fosfat, klorür, sülfat ve karbonat) ve pH değerleri nicel olarak belirlenmiştir. İncelenen tuz türleri açısından taş ve tuğlalarda yüksek miktarda karbonat türü tuzlanma bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde taş ve tuğlalar zayıf bazik ortamda karbonatlaşmaya uğramış durumdadırlar (Tablo 4a,4b).

Kondaktometrik olarak taş ve tuğla örneklerin toplam tuz içerikleri belirlenmiştir (Tablo 4a,4b). Tuz içeriği açısından türbeye ait taş ve tuğla örnekleri, birbirine yakın ve ortalama değerlerde tuz içeriğine sahiptirler (Tablo 4a,4b). Örneklerdeki tuzlanmanın ana nedenini tabandan kaynaklanan nemlenme oluşturmaktadır.

Harç ve sıvalarda toplam agrega ve bağlayıcı oranları ile agrega tanecik dağılımı değerlerine de asidik agrega/bağlayıcı analizi ve agregada granülometrik analiz ile (Tablo 5a,5b ve Şekil 3-6) ulaşılmıştır. Türbeden örneklenen harç ve sıva örnekler agrega tanecik dağılımı oranları açısından değerlendirildiğinde harç ve sıva örnekler birbirinden farklı oranlarda ve düşük (karbonat içerikli olmayan) toplam agrega içeriği sunmaktadır (Tablo 5a,5b). Agregata tane boyutu dağılımı açısından da harç ve sıva örneklerin dengeli bir dağılımla ince/ortalama/iri/çok iri kum boyutunda agregalar içerdiği belirlenmiştir (Tablo 5a,5b ve Şekil 6).

Petrografik ince kesit optik mikroskop analizi ile de taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu örnekleri dokusal, mineral türü, durumu, dağılımı, tanecik boyu açısından incelenmiş, petrografik olarak tanımlanmıştır (Tablo 6a-6e). Arkeometrik analizler, türbe duvarlarında yapısal olarak kireçtaşlarının ve yanında oldukça az oranda mermerin (merdivenden) de kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 6a). Tuğla örnekler 3, harçlar 7 ve sıva örnekler de 5 farklı grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 6b-6d). Taban karosu örneğinin 3 tabakalı yapısının petrografik içeriği de ince kesit optik mikroskop analizi ile belirlenmiştir (Tablo 6e ve Şekil 7). Harç ve sıvalarda kireç içerikli bağlayıcılar özgün, kireç/çimento ve kireç/çimento/alçı türü bağlayıcı içerikli harç ve sıvalar da yakın dönem onarımı örnekler olarak ayrıştırılmıştır. Harç ve sıvaların agrega yapısında tuğla kırığı ve bitkisel katkılar da belirlenmiştir (Tablo 6c,6d ve Şekil 7). Harç örneklerin agregalarının fiziksel ve petrografik analizleri de dikkate alındığında; yoğunlukla yuvarlanmış ve yanında daha az oranda kırıklı/köşeli (uygulama öncesinde öğütülerek hazırlanmış), zengin içerikli, yakın çevre akarsu yatağına ait ince (kil/silt) boyutlu agregalar, taşlarla benzer şekilde yerel kayaç formasyonunu yansıtmaktadır. Harç ve sıvalardaki agrega içeriklerindeki farklılıklardan yola çıkarak, agrega içeriğinin bilinçli olarak oluşturulmadığını, belli tanecik boylarının tercih edilmediğini ve uygulamaların farklı dönemlerde yapılmış olduğunu söylemek de mümkündür.

Taş, tuğla, harç ve sıva örneklerin kimyasal içerikleri PED-XRF analizi ile incelenmiştir (Tablo 7a-7c). Kireçtaşı örnekler (farklı alt türlerine ait özellikleri ile) kimyasal yönden ayrıştırılmıştır (Tablo 7a). Özellikle sıvalarda belirlenen yüksek sülfat (SO_3), alçı içerikli bağlayıcıdan kaynaklanmaktadır (Tablo 7c).

Harç ve sıvaların kireç türü ve dayanım özellikleri Cementation Index verileri ile değerlendirilmiştir (Tablo 8). Harç ve sıva örneklerin oldukça farklı kireç türlerinde olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akpolat, M., 2013, “Antakya Kalesi Surları Rölöve Restitüsyon, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi - Sanat Tarihi Raporu”, s. 2-4.
- Black, C. A., Evans, D. D., Ensminger, L. E., White, J. L., Clark, F. E., 1965, Methods of Soil Analysis No. 9 in the Series Agronomy, American Society of Agronomy, Inc., Madison, Wisconsin, USA.
- Brady, N.C., Weil, R.R., 2004, Elements of the Nature and Properties of Soils, 2nd ed., Pearson and Prentice Hall, New Jersey, 96.
- Boynton, R.S., 1980, Chemistry and Technology of Lime and Limestone, 2nd ed, John Wiley & Sons, Inc., New York.
- Dursun, H., Dizdar, M.Y., Kırıştioğlu, Ş., Özcan, İ., Hamurkar, Y., 2008, Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı ve İlgili Mevzuat, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, s. 70.
- Feigl, F., 1966, Spot Test in Organic Analysis, Elsevier Publication Company, Amsterdam.
- Kerr, P.F., 1977, Optical Mineralogy, McGraw-Hill Co. First Ed'n., New York.
- Means, R.E., Parcher, J.V., 1963, Physical Properties of Soils, Charles E. Merrill Publishing Co., Columbus, Ohio, USA.
- RILEM, 1980, Research and Testing, Materials and Construction 13, Chapman and Hall, Paris, 73.
- Rapp, G., 2002, Archaeomineralogy, Springer-Verlag, Berlin.
- Shackley, M.S. (Ed.), 2011, X-Ray Fluorescence Spectrometry (XRF) in Geoarchaeology, DOI 10.1007/978-1-4419-6886-9-2, Springer Publication.
- TSE / Türk Standartları Enstitüsü, 2007, Agregaların Geometrik Özellikleri İçin Deneyler, Bölüm 1: Tane Büyüklüğü Dağılımı Tayini - Eleme Metodu. (TS 3530 EN 933-1/ Nisan 1999 / Şubat 2007). Ankara.
- Wentworth, C.K., 1922, A Scale of Grade and Class Terms for Clastic Sediments, Journal of Geology, Vol. 30, 377-392.

Tablo 1. Habib-i Neccar Cami Türbesi yapı malzeme grubu

Grup Kodu	Malzeme Grubu Açıklamalar	Ana Örnek Sayısı
HHT-T	Taş Örnekler (Duvar Örgü ve Taban Kaplamadan)	6
HHT-B	Tuğla Örnekler (Tonoz Örgüsünden)	5
HHT-H	Harç Örnekler (Taş/tuğla Derzi, Moloz Dolgu ve Taban Kaplama Yatak Harcı)	8
HHT-S	Sıva Örnekler (Mezarlar ve Duvar Örgüden)	14
HHT-K	Taban Karosu Örneği	1

Kodlama Ön Ek : **HHT** (= Hatay, Antakya **H**abibi Neccar Cami **T**ürbesi)

Tablo 2. Habib-i Neccar Cami Türbesi çalışma örnekleri; taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu örnekleri

Örnekler	Açıklamalar	Malzeme Türü
HHT-T1	Türbe alt kat mezar odasının güney cephesindeki merdivenin doğusundan (9)*	Taş
HHT-T2	Türbe alt kat mezar odasının doğu duvarı alt seviyeden kesme taş (12)	
HHT-T4	Türbe alt kat mezar odasına inilen merdivenden (17)	
HHT-T5	Türbe girişinden alt kata inen merdivenin yakını taban kaplama taşı (25)	
HHT-T6	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesindeki duvardan (32)	
HHT-T7	Türbe giriş kapısının üzerinden (36)	
HHT-B1	Türbe alt kat mezar odası tonoz tavanından (1)	
HHT-B2	Türbe alt kat mezar odası tonoz tavanından (2)	
HHT-B3	Türbe alt kat mezar odası tonoz tavanından (3)	
HHT-B4	Türbe alt kat mezar odası tonoz tavanın batısından (15)	
HHT-B5	Türbe alt kat mezar odası tonoz tavanın batısından (16)	
HHT-H1	Türbe alt kat mezar odasının batısında Şem'unussafâ Hazretleri'nin mezarının bulunduğu niş ile tonuzun birleşiminden (4)	Harç
HHT-H2	Türbe alt kat mezar odasının batısındaki Şem'unussafâ Hazretleri'nin mezarının bulunduğu nişten derz harcı (10)	
HHT-H3	Türbe alt kat mezar odasının batısındaki Şem'unussafâ Hazretleri'nin mezarının bulunduğu nişten taş/tuğla derz harcı (11)	
HHT-H4	Türbe alt kat mezar odasına inilen merdivenden yatak harcı (18)	
HHT-H5	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesinden derz harcı (30)	
HHT-H6	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesinden derz harcı (33)	
HHT-H7	Türbe girişindeki odanın tonoz tavanından derz harcı (35)	
HHT-H8	Türbe alt kat mezar odası doğu duvarı alt seviye moloz dolgudan (14)	
HHT-K1	Türbe alt kat mezar odasına inen merdivenin yakınından (26)	Taban Karosu
HHT-S1	Türbe alt kat mezar odasının batısında Şem'unussafâ hazretlerinin mezarının bulunduğu niş ile tonuzun birleşiminden (5)	Sıva
HHT-S2	Türbe alt kat mezar odasının batısında Şem'unussafâ hazretlerinin mezarının bulunduğu nişin kuzey cephesinden üst kat onarım sıvası (6)	
HHT-S3	Türbe alt kat mezar odasının batısında Şem'unussafâ hazretlerinin mezarının bulunduğu nişin kuzey cephesinden ara kat sıva (7)	

(*) Belirtilen rakamlar örnekleme sırasını ifade etmektedir

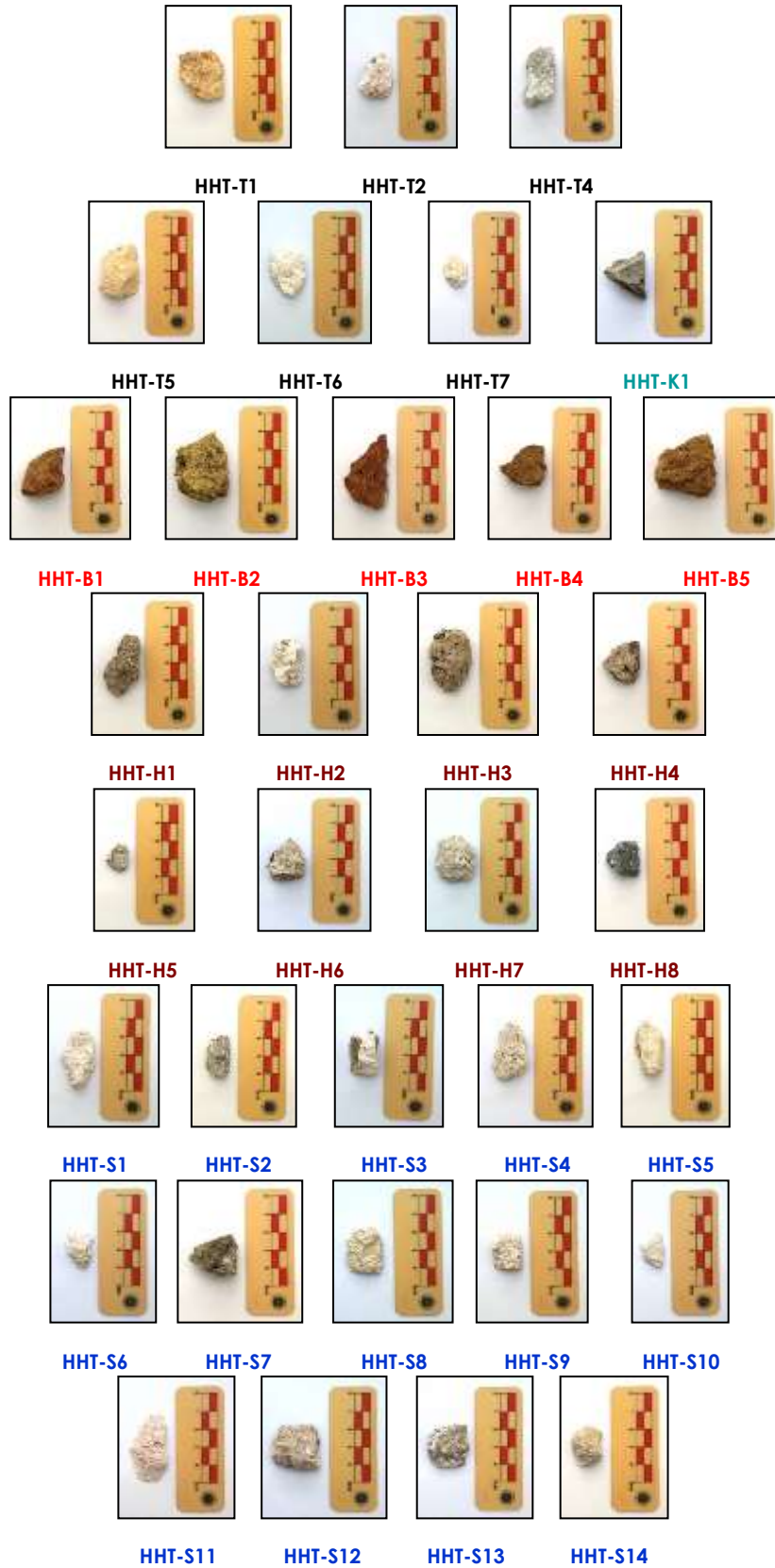
Tablo 2. Habib-i Neccar Cami Türbesi çalışma örnekleri; sıva örnekler (devam)

Örnekler	Açıklamalar	Malzeme Türü
HHT-S4	Türbe alt kat mezar odasının batısında Şem'unussafâ hazretlerinin mezarının bulunduğu nişin kuzey cephesinden alt kat sıva (8)*	Sıva
HHT-S5	Türbe alt kat mezar odası doğu duvarı tuğlalı bölümden (13)	
HHT-S6	Türbe alt kat mezar odası kuzey cephede Habib-i Neccar'ın mezar sandukasının duğu kenarından alt kat sıva (19)	
HHT-S7	Türbe alt kat mezar odası kuzey cephede Habib-i Neccar'ın mezar sandukasının duğu kenarından üst kat sıva (20)	
HHT-S8	Türbe alt kat mezar odası kuzey cephede Habib-i Neccar'ın mezar sandukasının duğu kenarından 5. ara kat sıva (21)	
HHT-S9	Türbe alt kat mezar odası kuzey cephede Habib-i Neccar'ın mezar sandukasının duğu kenarından alt 1-2. ara kat sıva (22)	
HHT-S10	Türbe alt kat mezar odası kuzey cephede Habib-i Neccar'ın mezar sandukasının duğu kenarından 3-4. ara kat sıva (23)	
HHT-S11	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesinden üst sıva katı (27)	
HHT-S12	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesinden ara sıva katı (28)	
HHT-S13	Türbe giriş kapısının güneyinden, yapının doğu cephesinden alt sıva katı (31)	
HHT-S14	Türbesi giriş katındaki odanın tonoz tavanından (34)	

(*) Belirtilen rakamlar örnekleme sırasını ifade etmektedir

Şekil 1. Habib-i Neccar Cami Türbesi girişi (sağda) ve mezar odası (4 Temmuz 2015)

Şekil 2. Habib-i Neccar Cami Türbesi örneklemi: taş, tuğla, harç, sıva ve taban karosu örnekleri

Tablo 3a. Habib-i Neccar Cami Türbesi taş örneklerinde fiziksel testler

Örnekler	BHA-Doygun (g/cm ³)	BHA-Kuru (g/cm ³)	SEK (%)	P (%)	Schmidt Sertlik (SH)*	Kayaç Türü
HHT-T1	2,62	2,13	8,74	18,64	23,4	P. Kireçtaşı
HHT-T2	2,52	2,10	7,86	16,51	21,0	Bs. Kireçtaşı
HHT-T4	2,67	2,66	0,18	0,47	27,4	Mermer
HHT-T5	2,45	2,10	6,66	14,00	-	Bm. Kireçtaşı
HHT-T6	2,53	2,08	8,61	17,91	20,6	G. Kireçtaşı
HHT-T7	2,60	2,21	6,90	15,23	22,6	G. Kireçtaşı
Kt. Ort.	2,54	2,12	7,75	16,46	21,9	Kt. Ortalama

(*) Sertlik; 0-10: Yumuşak, 10-20: Az Yumuşak, 21-40: Az Sert, 41-50: Sert, 51-60: Oldukça Sert, >60: Çok Sert

Tablo 3b. Habib-i Neccar Cami Türbesi tuğla örneklerinde fiziksel testler

Örnekler	BHA-Doygun (g/cm ³)	BHA-Kuru (g/cm ³)	SEK (%)	P (%)	Tür
HHT-B1	2,10	1,69	11,51	19,49	Tuğla
HHT-B2	2,22	1,26	34,48	43,38	
HHT-B3	2,49	1,70	18,59	31,64	
HHT-B4	2,15	1,40	24,99	34,95	
HHT-B5	2,11	1,48	20,27	29,94	
Ortalama	2,21	1,51	21,97	31,88	

Tablo 4a. Habib-i Neccar Cami Türbesi taş örnekleri spot testler, pH ve toplam tuz tayini (SS)

Örnekler	Fosfat (PO ₄ ³⁻)	Sülfat (SO ₄ ²⁻)	Klorür (Cl)	Karbonat (CO ₃ ²⁻)	pH	SS (%)
HHT-T1	-*	-*	6*	192*	7,80**	0,42**
HHT-T2	-	20	6	192	7,92	0,53
HHT-T4	-	-	3	400	8,05	0,45
HHT-T5	-	20	3	192	7,99	0,43
HHT-T6	-	20	3	112	8,03	0,55
HHT-T7	-	-	3	112	8,15	0,50
Ortalama					7,99	0,52

(*) Testlerin Hassasiyeti; (PO₄³⁻): 0,10 mg/L, (SO₄²⁻): 20 mg/L, (Cl): 3 mg/L, (CO₃²⁻): 4 mg/L (**) 100 mL suda

Tablo 4b. Habib-i Neccar Cami Türbesi tuğla örnekleri spot testler, pH ve toplam tuz tayini (SS)

Örnekler	Fosfat (PO ₄ ³⁻)	Sülfat (SO ₄ ²⁻)	Klorür (Cl)	Karbonat (CO ₃ ²⁻)	pH	SS (%)
HHT-B1	-*	-*	6*	112*	7,29**	0,41**
HHT-B2	-	-	3	192	7,61	0,45
HHT-B3	-	-	3	112	7,33	0,46
HHT-B4	-	-	3	112	7,42	0,33
HHT-B5	-	-	6	112	7,17	0,27
Tuğla Ort.					7,36	0,38

(*) Testlerin Hassasiyeti; (PO₄³⁻): 0,10 mg/L, (SO₄²⁻): 20 mg/L, (Cl): 3 mg/L, (CO₃²⁻): 4 mg/L (**) 100 mL suda

Şekil 3. Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) asidik agrega & bağlayıcı analizi: **(a)** Asidik işlem (%5 HCl), **(b)** Süzme ve yıkama ve **(c)** Kurutma

Tablo 5a. Habib-i Neccar Cami Türbesi harçlarında agrega/bağlayıcı ve granülometrik analizler

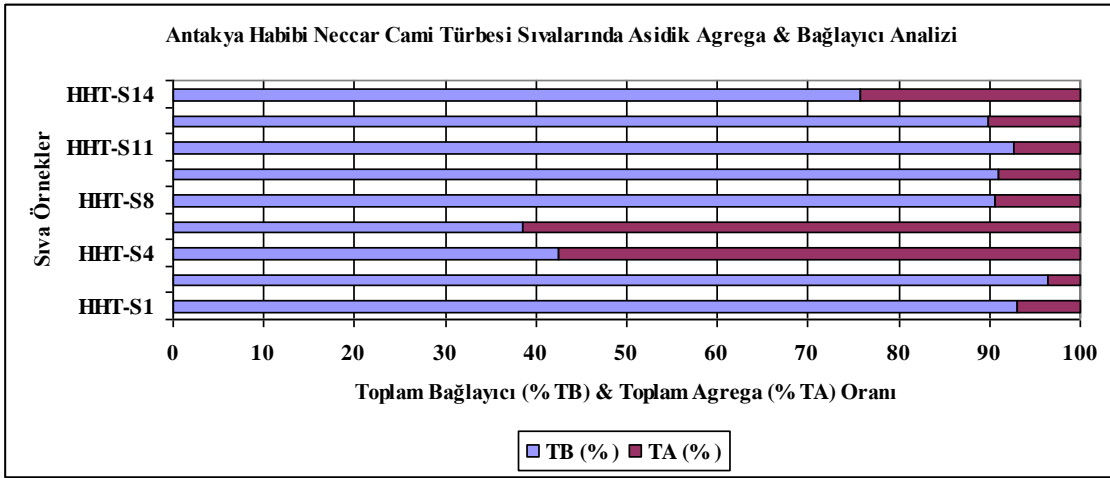
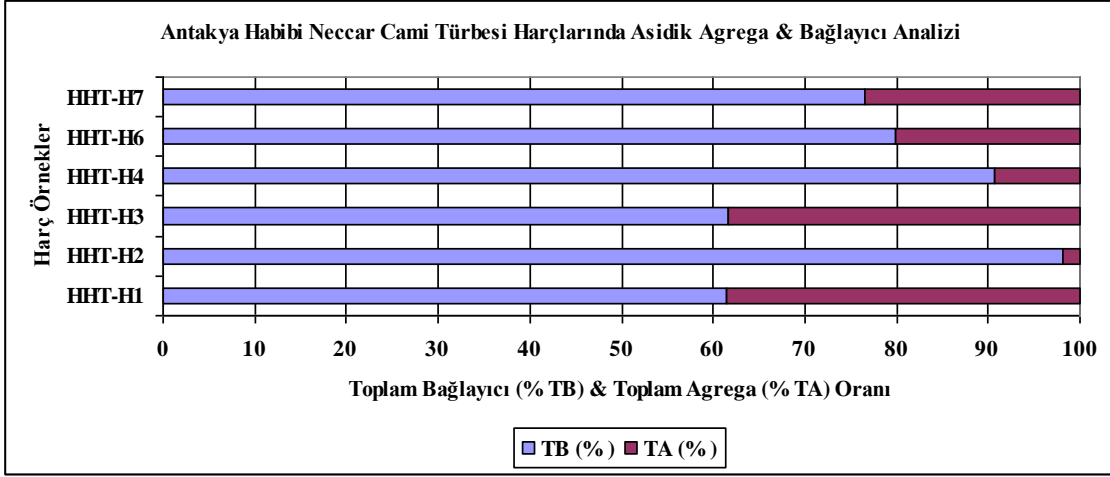
Örnekler	TB (%)*	TA (%)*	<63 µm	>63 µm	>125 µm	>250 µm	>500 µm	>1000 µm
HHT-H1	61,45	38,55	2,62	9,48	16,75	23,96	30,45	16,74
HHT-H2	98,20	1,80	8,78	8,88	19,33	22,07	27,14	13,80
HHT-H3	61,56	38,44	4,05	7,84	15,68	20,07	30,56	21,81
HHT-H4	90,69	9,31	5,74	11,82	16,40	21,00	27,41	17,64
HHT-H6	79,84	20,16	3,22	6,95	13,25	21,10	26,23	29,25
HHT-H7	76,57	23,43	3,38	9,41	15,33	23,38	24,35	24,16
Harç Ort.	78,05	21,95	4,63	9,06	16,12	21,93	27,69	20,56

(* TB: Toplam Bağlayıcı Oranı, TA: Toplam Agrega Oranı

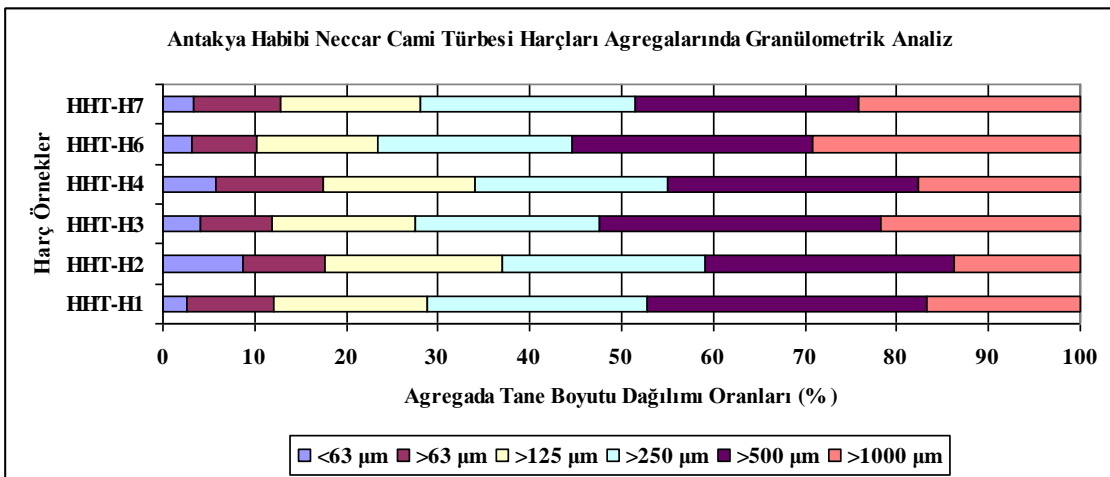
Tablo 5b. Habib-i Neccar Cami Türbesi sıvalarında agrega/bağlayıcı ve granülometrik analizler

Örnekler	TB (%)*	TA (%)*	<63 µm	>63 µm	>125 µm	>250 µm	>500 µm	>1000 µm
HHT-S1	93,00	7,00	8,89	5,54	7,86	12,62	18,64	46,45
HHT-S3	96,44	3,56	9,29	9,11	16,20	22,14	29,00	14,26
HHT-S4	42,50	57,50	3,49	0,62	11,71	21,82	22,39	39,97
HHT-S5	38,63	61,37	2,35	5,64	17,50	24,42	33,25	16,84
HHT-S8	90,66	9,34	6,72	4,55	9,29	21,83	34,07	23,53
HHT-S9	91,00	9,00	6,05	11,36	17,47	21,37	31,32	12,43
HHT-S11	92,72	7,28	3,72	4,70	9,10	15,30	26,00	41,18
HHT-S12	89,89	10,11	3,90	6,20	11,47	21,38	23,30	33,74
HHT-S14	75,67	24,33	4,06	10,13	17,81	23,47	28,24	16,29
Sıva Ort.	78,95	21,05	5,39	6,43	13,16	20,48	27,36	27,19

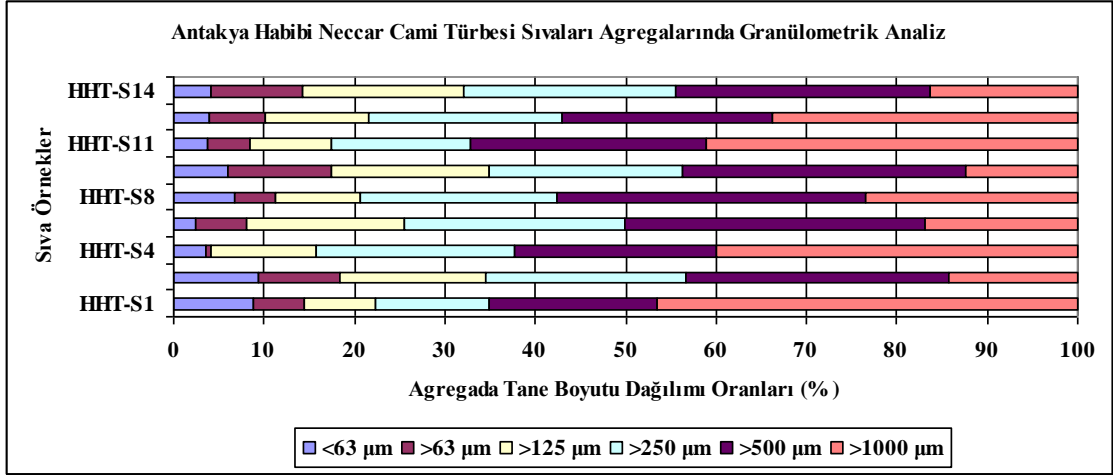
(* TB: Toplam Bağlayıcı Oranı, TA: Toplam Agrega Oranı

Şekil 4. Habib-i Neccar Cami Türbesi; (a) harç (üstte) ve (b) sıva örneklerinde toplam agrega/bağlayıcı dağılımları

Şekil 5a. Habib-i Neccar Cami Türbesi harç örnekleri agregalarında Granülometrik Analiz

Şekil 5b. Habib-i Neccar Cami Türbesi sıva örnekleri agregalarında Granülometrik Analiz (devam)

Şekil 6. Habib-i Neccar Cami Türbesi harç ve sıva örneklerinin agregaları

Tablo 6a. Habib-i Neccar Cami Türbesi taş örneklerinin petrografik özellikleri

Taş Örnek Grupları	Kayaç Türü	Sertlik (Mohs)	Açıklamalar
Taş Gr1a	Pel Kireçtaşı	2,5 - 3	Mikritik dokulu pelloidlerden oluşan yapıyı başlıca kalsit mineralleri oluşturuyor. Yapısal kırık/çatlaklar rekristalize kalsitler tarafından doldurulmuş durumdadır.
Taş Gr1b	Biyosparitik Kireçtaşı	2,5 - 3	Sparitik dokulu yapıyı başlıca kalsitler ve yanında dolomit, aragonit mineralleri ile fosiller oluşturuyor.
Taş Gr1c	Biyomikritik Kireçtaşı	2,5 - 3	Mikritik dokulu yapıyı başlıca kalsit mineralleri ile oldukça az oranda kuvars, kil ve opak mineraller oluşturuyor.
Taş Gr1d	Gösel Kireçtaşı	2,5 - 3	Mikritik dokulu boşluklu (%3) yapıyı kalsit mineralleri oluşturuyor. Yapısal kırık/çatlaklar rekristalize kalsitler tarafından doldurulmuş durumdadır.
Taş Gr2	Mermer	~ 3	Granoblastik dokulu yapıyı tane boyu 0,7 mm'den büyük basınç ikizli kalsitler oluşturuyor.

Taş Gr1a : HHT-T1 Taş Gr1b : HHT-T2 Taş Gr1c : HHT-T5 Taş Gr1d : HHT-T6, HHT-T7
 Taş Gr2 : HHT-T4

Tablo 6b. Habib-i Neccar Cami Türbesi tuğla örneklerinin petrografik özellikleri

Tuğla Örnek Grupları	T (°C)	P (%)	Kayaç ve Mineraller*	Açıklamalar
Tuğla Gr1	~900	5	Q,Pl,By,Op,Py, Am,TK(%1)	Orta boyutlu agregalı yapı andezit kayaç kökenli agregalar içeriyor.
Tuğla Gr2	700-750	12	Q,Pl,Op,TK(%1)	İnce boyutlu agregalı yapı kilitaşı kayaç kökenli agregalar içeriyor.
Tuğla Gr3	750-800	6	Q,Kt,Py,C,Kr,Ol, Pl,Op,TK(%3,5)	İnce agregalı yapı ofiyolitik, ultramafik kayaç kökenli agregalar içeriyor.

Tuğla Gr1 : HHT-B1, HHT-B3
 Tuğla Gr2 : HHT-B2
 Tuğla Gr3 : HHT-B4, HHT-B5

Tablo 6c. Habib-i Neccar Cami Türbesi harç örneklerinin petrografik özellikleri

Harç Örnek Grupları	MTB (%)	MTA (%)	Matriks / Bağlayıcı (%100)				Matriks / Agregat (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
Harç Gr1	68	32	80	-	20	-	100 (Q,K,Pl,R,Op)	-	-
Harç Gr2	75	25	30	-	70	-	97 (Q,K,Pl,Op,R,S)	3	-
Harç Gr3	65	35	85	-	15	-	90 (Q,K,Kt,Pl,Op,Qs)	10	-
Harç Gr4	90	10	100	-	-	-	100 (Q,C,Py,Op)	-	-
Harç Gr5	74	26	60	-	40	-	97 (Q,Pl,Py,Op)	3	-
Harç Gr6	82	18	55	-	45	-	100 (Q,K,Pl,Py,Op,S,Qs)	-	-
Harç Gr7	52	48	100	-	-	-	100 (Q,K,Kt,S,Pl,R)	-	-

Harç Gr1 : HHT-H1
 Harç Gr2 : HHT-H2, HHT-H7
 Harç Gr3 : HHT-H3
 Harç Gr4 : HHT-H4
 Harç Gr5 : HHT-H5
 Harç Gr6 : HHT-H6
 Harç Gr7 : HHT-H8

Tablo 6d. Habib-i Neccar Cami Türbesi sıva örneklerinin petrografik özellikleri

Sıva Örnek Grupları	MTB (%)	MTA (%)	Matriks Bağlayıcı İçeriği (%100)				Matriks Agregası İçeriği (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
Sıva Gr1	52	48	90	-	10	-	92 (Q,K,Op,M)	8	-
Sıva Gr2	40	60	10	-	90	-	100 (Q,K,Pl,Py,Ç, Am,Op,R,C,S,B)	-	-
Sıva Gr3	88	12	75	-	20	5	98 (Q,K,Ç,Pl,Op)	2	-
Sıva Gr4	87	13	35	-	65	-	97 (Q,Pl,Op)	2	1
Sıva Gr5	72	28	75	-	25	-	93 (Q,K,Pl,Op)	2	5

Sıva Gr1 : HHT-S1, HHT-S11, HHT-S12

Sıva Gr2 : HHT-S2, HHT-S7

Sıva Gr3 : HHT-S3, HHT-S4, HHT-S5, HHT-S6, HHT-S8, HHT-S10

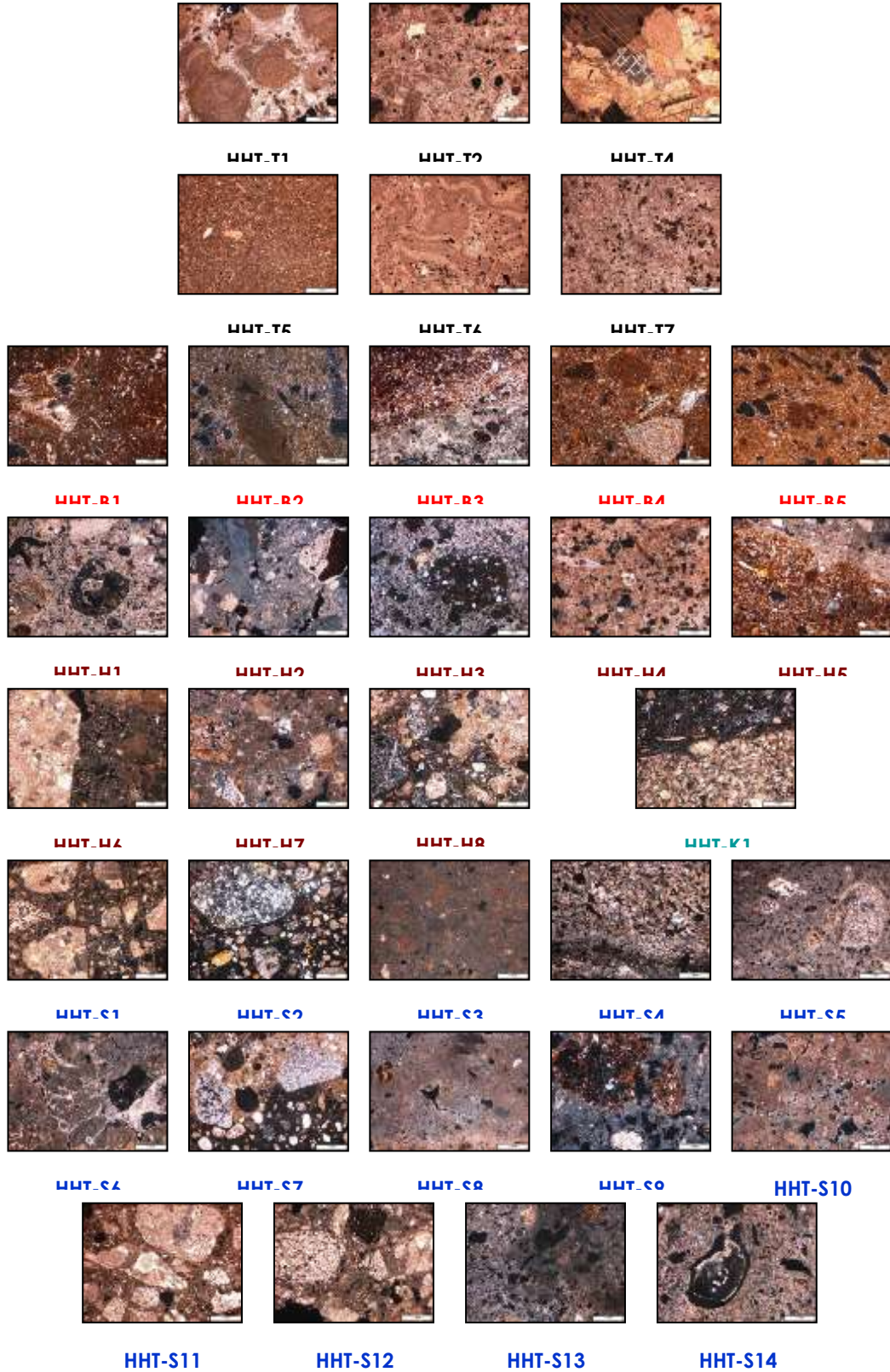
Sıva Gr4 : HHT-S9

Sıva Gr5 : HHT-S13, HHT-S14

Tablo 6e. Habib-i Neccar Cami Türbesi taban karosu örneğinin petrografik özellikleri

Taban Karosu Örneği	MTB (%)	MTA (%)	Matriks Bağlayıcı İçeriği (%100)				Matriks Agregası İçeriği (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
HHT-K1									
Üst Kat	35	65	90	-	10	-	100 (K)	-	-
Ara Kat	48	52	20	-	80	-	80 (K;S,R)	20	-
Alt Kat	55	45	80	-	20	-	100 (Q,K,Pl,M,S,R)	-	-

(*) Am: Amfibol, B: Bazalt, By: Biyotit, C: Kalsit, Ç: Çört, Çm: Çimento, K: Kireçtaşı, Kr: Kromit, Kt: Kumtaşı, MTA: Matriks Toplam Agregası Oranı, MTB: Matriks Toplam Bağlayıcı Oranı, M: Mermer, Ol: Olivin, Op: Opak Mineraller, Org: Organik İçerik, Pl: Plajiyoklas, Py: Piroksen, Q: Kuvars, Qs: Kuvarsit, R: Radyolarit, S: Serpantinit, TK: Tuğla Kırığı Parçaları

Şekil 7. Habib-i Neccar Cami Türbesi taş, tuğla, harç ve sıva ile taban karosu örnekleri ince kesitleri mikrofotoğtafları

Tablo 7a. Habib-i Neccar Cami Türbesi taş örnekleri PED-XRF analizi sonuçları

Element	Conc.	HHT-T1	HHT-T2	HHT-T5	HHT-T6	HHT-T4	Kireçtaşı Ort.
Na ₂ O	%	0,047	0,045	0,044	0,044	0,064	0,045
MgO		5,05	0,037	0,409	0,012	0,039	1,38
Al ₂ O ₃		0,754	0,338	0,449	0,141	0,122	0,420
SiO ₂		4,74	1,71	2,63	0,649	0,51	2,43
P ₂ O ₅		0,048	0,083	0,042	0,036	0,012	0,052
SO ₃		0,113	0,125	0,067	0,038	0,409	0,086
Cl		0,018	0,016	0,033	0,035	0,020	0,026
K ₂ O		0,181	0,095	0,137	0,066	0,005	0,120
CaO		46,88	62,55	60,21	62,18	62,90	57,96
TiO ₂		0,049	0,028	0,030	0,002	0,005	0,027
V ₂ O ₅		0,009	0,001	0,003	0,001	0,001	0,004
Cr ₂ O ₃		0,018	0,007	0,014	0,005	0,003	0,011
MnO		0,013	0,017	0,004	0,005	0,005	0,010
Fe ₂ O ₃		0,932	0,215	0,353	0,097	0,035	0,399
LOI*		41,84	34,85	35,76	36,67	35,92	37,28
Co		ppm	10,1	4,9	20,2	9	12,1
Ni	61,6		7,9	45,7	7,6	2,2	30,7
Cu	5,7		2,9	0,5	1	0,9	2,5
Zn	8,8		2	4,5	1,2	3,3	4,1
Ga	2,2		2,6	2,3	1,3	3,8	2,1
Ge	0,4		0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
As	4,1		1,6	1,1	0,4	0,4	1,8
Se	0,3		0,3	0,3	0,5	0,7	0,4
Br	0,9		1,4	3,2	1,6	0,8	1,8
Rb	5,4		2,5	3,6	1,3	1,4	3,2
Sr	341,9		240,6	1589	202,7	172,8	593,6
Zr	6,4		8,2	16,4	7,8	5,7	9,7
Nb	2,8		3,7	3,6	3,9	3,4	3,5
Mo	3,2		3,7	3,4	3,3	3	3,4
Ag	0,9		1,1	1,1	1	1,1	1,0
Cd	0,9		1	1	1	0,9	1,0
Sn	1		1	1	1,3	1,1	1,1
Sb	0,9		1,1	1	1,1	1	1,0
Cs	3,4		3,5	3,5	3,4	3,5	3,5
Ba	16,3		55	22,7	12,9	12	26,7
La	7,2		13,4	7,3	14,3	7,3	10,6
Ce	9,9		16,6	15,9	12,6	10	13,8
Hf	2,7		3	3,1	5,7	2,6	3,6
Ta	2,7		2,8	2,9	4,3	3,1	3,2
Hg	0,7		0,8	0,8	0,7	0,8	0,8
Tl	0,8		0,8	0,8	0,8	2,1	0,8
Pb	6,4		14,1	2,5	5	4	7,0
Bi	0,6		0,7	0,9	0,7	1,6	0,7
Th	0,5	1,6	0,8	1,1	1,4	1,0	
U	8,6	10	10,9	19,8	10	12,3	

(*) LOI: Yüksek Sıcaklık Fırınında 950°C'de Kızdırma ile Ağırlık Kaybı (Loss on Ignition)

Tablo 7b. Habib-i Neccar Cami Türbesi tuğla ve harç örnekleri PED-XRF analizi sonuçları

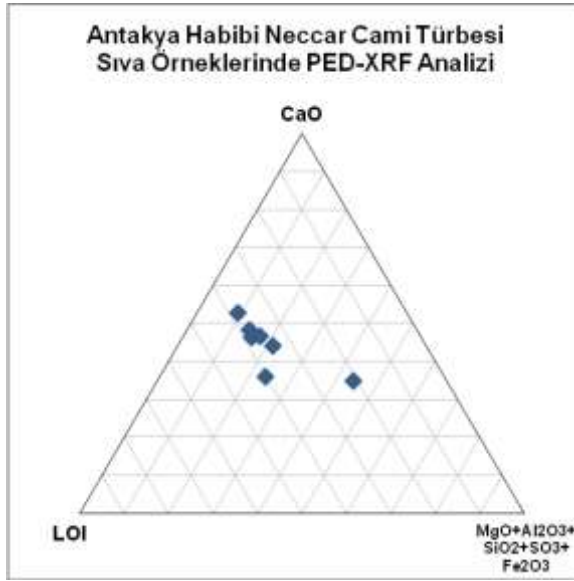
Element	Conc.	HHT-B1	HHT-B2	HHT-B3	HHT-B4	Ort.	HHT-H1	HHT-H2	HHT-H8	Ort.
Na ₂ O	%	0,043	0,051	0,830	0,210	0,284	0,048	0,045	0,046	0,046
MgO		7,40	7,47	5,76	5,83	6,62	3,30	0,367	2,25	1,97
Al ₂ O ₃		5,45	7,41	10,35	5,42	7,16	2,20	0,238	2,38	1,61
SiO ₂		33,16	41,18	42,79	29,20	36,58	21,78	1,35	13,38	12,17
P ₂ O ₅		0,285	0,342	0,314	0,265	0,301	1,28	0,028	0,031	0,446
SO ₃		0,747	0,658	0,420	0,253	0,520	0,913	0,327	0,988	0,742
Cl		0,023	0,025	0,015	0,022	0,021	0,088	0,038	0,022	0,049
K ₂ O		1,99	0,911	0,838	1,61	1,339	1,30	0,161	0,421	0,626
CaO		16,37	21,77	11,79	22,66	18,15	34,52	61,67	22,63	39,61
TiO ₂		0,487	0,630	0,575	0,363	0,514	0,203	0,015	0,231	0,150
V ₂ O ₅		0,017	0,017	0,026	0,022	0,020	0,011	0,001	0,014	0,009
Cr ₂ O ₃		0,068	0,089	0,098	0,103	0,090	0,076	0,005	0,021	0,034
MnO		0,058	0,079	0,119	0,074	0,083	0,070	0,009	0,169	0,083
Fe ₂ O ₃		6,26	7,50	8,87	5,79	7,10	3,08	0,289	1,90	1,76
LOI*		28,72	11,94	17,63	28,64	21,73	31,94	36,01	55,92	41,29
Co	ppm	50,7	44,1	42,1	32,7	42,4	27,4	15	17,1	19,8
Ni		539,2	533	318,9	419,4	452,6	252,7	18,3	87,6	119,5
Cu		25,2	26,2	46,5	35,1	33,3	66	2,2	17,3	28,5
Zn		65,9	75,8	62,9	39,9	61,1	109,1	6,7	21,5	45,8
Ga		9,5	11,4	11,5	8,1	10,1	1,7	2,2	4	2,6
Ge		0,8	0,9	1,8	1,2	1,2	0,5	0,5	0,3	0,4
As		8,2	6	5	7,3	6,6	6,8	2	4,2	4,3
Se		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Br		1,2	0,6	0,6	1,3	0,9	2,4	0,4	0,8	1,2
Rb		30,7	29,6	12,1	17,3	22,4	20,5	1,6	10,6	10,9
Sr		607,7	475,1	292	632,1	501,7	785,3	623,6	366,8	591,9
Zr		67,8	104,6	60,1	48,1	70,2	39,3	7,9	56,4	34,5
Nb		9,1	15,8	3,6	3,7	8,1	3,7	3,1	2,9	3,2
Mo		3,1	4,1	3,6	3,5	3,6	3,5	2,9	2,6	3,0
Ag		0,9	1,2	1,5	2,7	1,6	0,8	1,1	0,6	0,8
Cd		0,4	0,7	1,2	1,8	1,0	0,8	0,9	0,8	0,8
Sn		2,7	1,2	1	1,8	1,7	17,7	1	0,9	6,5
Sb		0,8	1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Cs		5,4	3,5	3,5	3,8	4,1	3,5	3,3	4	3,6
Ba		87,8	149,4	66,8	65,5	92,4	91,3	5,1	322,4	139,6
La		7,1	21,9	7,4	15,9	13,1	18	7	20,2	15,1
Ce		21,3	41,2	16,7	17,2	24,1	12,1	11,8	15,3	13,1
Hf		3,1	3,1	4,5	3,4	3,5	5,2	3	3,4	3,9
Ta		4,7	5,2	5	4,9	5,0	5,5	2,7	2,9	3,7
Hg		0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	1,3	0,6	0,9
Tl	1,1	1	0,7	0,9	0,9	0,4	0,8	0,6	0,6	
Pb	17,7	7,6	12,6	6	11,0	178,8	9,7	3,9	64,1	
Bi	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,5	0,5	0,6	
Th	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,8	0,5	1,8	1,0	
U	11	11	13,3	26,6	15,5	9,2	8,9	8	8,7	

(*) LOI: Yüksek Sıcaklık Fırınında 950°C'de Kızdırma ile Ağırlık Kaybı (Loss on Ignition)

Tablo 7c. Habib-i Neccar Cami Türbesi sıva örnekleri PED-XRF analizi sonuçları

Element	Conc.	HHT-S1	HHT-S5	HHT-S7	HHT-S11	HHT-S12	HHT-S13	HHT-S14	Ort.
Na ₂ O	%	0,047	0,130	0,049	0,051	0,054	0,061	0,051	0,063
MgO		4,08	0,561	2,46	2,05	2,96	2,19	2,92	2,46
Al ₂ O ₃		1,34	0,148	2,53	0,973	2,01	0,864	1,45	1,33
SiO ₂		6,15	1,12	14,54	4,95	7,88	8,71	12,87	8,03
P ₂ O ₅		0,017	0,128	0,074	0,008	0,046	0,495	0,597	0,195
SO ₃		1,65	41,92	1,93	0,820	0,896	4,25	1,47	7,56
Cl		0,053	0,010	0,044	0,095	0,196	0,131	0,144	0,096
K ₂ O		0,263	0,122	0,332	0,250	0,459	0,578	1,08	0,440
CaO		48,47	34,76	35,49	52,62	45,83	46,33	43,10	43,80
TiO ₂		0,104	0,192	0,297	0,383	0,211	0,097	0,136	0,203
V ₂ O ₅		0,016	0,002	0,013	0,014	0,012	0,006	0,009	0,010
Cr ₂ O ₃		0,007	0,004	0,027	0,003	0,010	0,041	0,072	0,023
MnO		0,019	0,007	0,211	0,012	0,089	0,031	0,046	0,059
Fe ₂ O ₃		0,777	0,200	2,20	0,540	1,49	1,03	2,13	1,20
LOI*		37,73	20,74	39,72	37,82	37,72	35,88	33,59	34,74
Co	ppm	21,8	12,9	38,3	22	12,7	21,6	30,1	22,8
Ni		27,6	14,1	103,8	18,7	37,1	71,5	207,2	68,6
Cu		5,5	0,8	22,3	1,3	6,8	56,7	82,2	25,1
Zn		9,6	1,4	23,8	5,2	29,3	49,2	70,6	27,0
Ga		3,9	1,1	5,2	2,4	3,3	2,2	2,5	2,9
Ge		0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
As		2,6	1,1	4,8	1,2	2,9	7	7,8	3,9
Se		0,6	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Br		2	0,2	1,5	2,6	6	4,7	4,5	3,1
Rb		2,8	2,2	9,6	6,8	10,3	10,6	11,3	7,7
Sr		104,2	557,4	532,1	164,7	286,3	750,5	348,2	391,9
Zr		15,9	8,9	57,6	13,5	35,6	23,9	20,6	25,1
Nb		3,2	3	3,3	4,4	3,8	3,5	3,9	3,6
Mo		3,4	2,9	3	3,5	3,5	3,4	4,9	3,5
Ag		1	0,9	1	1	1,1	3,7	1,3	1,4
Cd		1	0,8	0,9	0,9	1	0,9	1	0,9
Sn		1,7	0,9	1,1	0,9	0,9	14,9	27,5	6,8
Sb		1	0,9	0,7	1	0,7	1	1	0,9
Cs		3,5	5,7	3,5	3,5	3,7	5,9	3,5	4,2
Ba		54,9	46,1	326,9	52,2	450,3	72,9	84,5	155,4
La		7,2	7,2	23,1	16,9	12,6	7,4	7,4	11,7
Ce		11,9	9,9	32,7	14,9	11,5	19,2	10,8	15,8
Hf		2,6	5,7	2,7	2,8	3,9	3,8	4,6	3,7
Ta		2,6	3,2	3,6	2,5	2,9	4,9	6	3,7
Hg	0,8	0,9	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	
Tl	0,8	1,3	0,8	0,5	0,8	0,9	1,1	0,9	
Pb	11,6	3	6,4	6,1	15,8	31	80,1	22,0	
Bi	0,8	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,7	
Th	2,3	0,6	1	2,2	2,6	0,9	0,6	1,5	
U	11,6	8,9	8,7	9,9	11	10	10	10,0	

(*) LOI: Yüksek Sıcaklık Fırınında 950°C'de Kızdırma ile Ağırlık Kaybı (Loss on Ignition)

Şekil 8. Habib-i Neccar Cami Türbesi'nden örneklenen sıvalarda PED-XRF analizi ile belirlenen ana element içeriklerine göre yapılan gruplandırmalar (Triangle Plotting)

Tablo 8. Habib-i Neccar Cami Türbesi harç ve sıva örneklerinde Cementation Index verileri

Örnekler	CI	Kireç Türü	Kireç Türü
HHT-H1	1,70	DÇ	Yağlı Kireç (YK) : <0,30
HHT-H2	0,07	YK	
HHT-S1	0,36	ZHK	Zayıf Hidrolik Kireç (ZHK) : 0,30 - 0,50
HHT-S5	0,10	YK	Ortalama Hidrolik Kireç (OHK) : 0,51 - 0,70
HHT-S7	1,17	DÇ	
HHT-S11	0,28	YK	Hidrolik Kireç (HK) : 0,71 - 1,10
HHT-S12	0,52	OHK	Doğal Çimento (DÇ) : 1,11-1,70
HHT-S13	0,53	OHK	
HHT-S14	0,84	HK	Doğal Çimento & Çimento (DÇ/Ç) : 1,70<
Sıva Ort.	0,54	OHK	

MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY'İN SAZ ESERLERİNİN TESPİTİ VE MÜZİKAL ANALİZİ

Doç. Dr. Tolga KARACA

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-6579-3465

Doç. Dr. Ahmet Hakan BAŞ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-7156-4466

Arş. Gör. Bora KANAR

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-6800-6041

ÖZET

Muallim İsmail Hakkı Bey 1865-1927 yılları arasında yaşamış, dönemin itibar gören musiki hocalarından biri olmuştur. Türk musikisinde yapmış olduğu besteler ve repertuvara yaptığı katkılar, onun musikide dikkat çekecek derecede önemli bir şahsiyet olmasını sağlamıştır. Bu çalışmanın amacı; Muallim İsmail Hakkı Bey'e ait amaçlı olarak seçilen Rast makamındaki sekiz adet saz eserini genel müzikal özellikleriyle inceleyip; makam, usul, form öğelerini, bunun yanı sıra eserlerde kullanılan dizi, seyir, genişleme ve geçkileri tespit ederek bu eserlerin kendine has özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Araştırma betimsel bir nitelikte olup eserlerin analizi için belge tarama ve bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Bestekarın eserleri arasından, yaklaşık 1000 esere ilgili literatürden ulaşılmış, bu eserler arasından sadece TRT repertuvarında bulunan saz eserleri tasnif edilmiştir. Tasnif edilen bu saz eserleri arasından Rast makamında bestelemiş olduğu sekiz adet saz eseri makamsal analiz yapmak için amaçlı olarak seçilmiş, diğerleri ise araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; bestekarın saz eserlerinde en çok kullandığı ilk beş makamın Hicazkar, Rast, Nihavend, Hüseyini, Uşşak makamı olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bestekarın eserlerinde en çok aksak semai, aksak, fahte, sofyan, nim sofyan usulünü kullandığı, form olarak ise en çok saz semaisi, peşrev, zeybek havası, saz eseri ve oyun havasını tercih ettiği görülmüştür. Bestekarın Rast makamındaki saz eserlerinde, makamın temel özelliklerine bağlı kaldığı, fakat bazı eserlerinde ise farklı dörtlü beşli ve dizi kullanımlarını tercih ettiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda bestekarın farklı makamlardaki saz eserlerinin ve sözlü eserlerinin de analiz edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muallim İsmail Hakkı Bey, Türk Müziği Besteciliği, Türk Müziği, Rast Makamı.

1. GİRİŞ

Türk musikisi başlıca dört ilme ayrılmıştır. Bunlardan telif ilmi nağmelerden, bu nağmelerden ortaya çıkan makamlar ve geçkilerinden, ika ilmi prozodi, düzüm ve aruzdan (Tıraşçı, 2019) bestekarlık ilmi; saz ve sözlü eserlerden, dördüncüsü ise; musiki yazısından bahseder (Ezgi, 1933). Türk musikisinin bestekarlık boyutuyla ilgili bölümünün ise dini musiki ve din dışı musiki olarak ikiye ayrıldığı bilinmektedir. Bu ayrım içerisinde din dışı beste formlarından saz musikisi formları musiki içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Türk musikisinin ortaya çıkışından günümüze kadar farklı formlarda saz eserleri bestelenmiş ve bu eserler saz musikisi adı altında toplanmıştır. Saz musikisi; içerisinde insan sesi bulunmayan, bir veya birden fazla saz, orkestra veya başka saz topluluğu tarafından icra edilen musiki türüdür. Türk musikisinde her türlü peşrev, saz semaisi, longa, sirta, mandıra, oyun havası, zeybek, zeybek havası, aranağmesi, taksim gibi örnekler saz musikisine ait formlardır (Öztuna, 2006).

Türk musikisinde günümüze kadar birçok bestekarın saz musikisi ile ilgi eserleri repertuvarımıza kazandırdığı bilinmekle beraber, bu eserler resmi ve gayri resmi bir şekilde kayıt altına alınmıştır. TRT kurumunun bu arşivlemede katkısı büyük olmuştur. Türk musikisinin başlangıcından günümüze kadar birçok bestekar müziğimize hizmet etmiştir. Her bestekarın kendine özgü özellikleri mevcut olmakla beraber, bu bestekarları Türk musikisi dönemleri içerisinde tasnif etmek ve değerlendirmek daha doğru olacaktır. Arel-Ezgi-Uzdilek sisteminin ortaya çıktığı XX. yüzyılda, muallim sıfatını alan, otuz kırk kişilik saz ve ses topluluğu ile yapılan konserlerin ilk örneğini veren (Ak, 2018; Yurdacan, 2019), nazari eserlerinin yanı sıra 1000'e yakın eser besteleyen, 1908 Meşrutiyetinde değişen sosyal hayata müzik bakımından en büyük katkıda bulunan (Salgar, 2017) bestekarlardan biri de Muallim İsmail Hakkı Bey'dir.

1865 yılında Balatta Molla Aşk mahallesinde doğan Muallim İsmail Hakkı Bey, idare-i mahsusa memurlarından Raşit Efendinin oğludur (İnal, 1958). Yirminci yüzyıl Türk musikisine damga vurmuş, kitaplarıyla, yetiştirdiği öğrencilerle, sahne ve beste çalışmalarıyla musikimizde iz bırakmış, yaşadığı dönemin en önemli musikişinaslarından biri olarak kabul edilen önemli bir bestekardır (Öncel, 2014; Ak, 2018; Salgar, 2017). Güzel sesinden dolayı saray müezzini olduğu iddia edilen bir kişinin aracılığıyla Muzika-i Hümayun'a alınmış, burada meşhur musikişinas Latif Ağa'nın öğrencisi olmuş, bir taraftan Enderun'da birçok fasıl geçerek musikiyi öğrenirken bir taraftan da Muzika-i Hümayun'da batı musikisi öğrenmiştir. İsmail Hakkı Bey birçok sanatçıya hocalık yaptığı için "Muallim, Hoca, Ser-Hanende" gibi sıfatlar almıştır (Ak, 2018; Salgar, 2017; İnal, 1958).

Meşrutiyet'in ilanından sonra kurduğu "Musiki-i Osmani" ve daha sonra aynı ismi taşıyan "Mekteb" adındaki topluluklarda düzenli bir şekilde öğrenci yetiştirmiştir. İstanbul belediye konservatuvarında önemli görevlerde bulunmuş, musiki hayatı boyunca birçok eseri notaya almış, birçok sanatçı yetiştirmiş, sayısız beste yapmıştır (Özalp, 2000). Ayrıca İsmail Hakkı Bey'in yetiştirdiği öğrenciler arasında Zeki Arif Ataergin'de bulunmaktadır (Özcan, 2001). Klasik üsluba bağlı Ataergin, bilindiği üzere klasik üslubun son temsilcisi olan ünlü bestekar Alaeddin Yavaşca'nın meşk zincirindeki (Gürbüz, 2010) hocalarından birisidir. Bu verilere dayanarak İsmail Hakkı Bey'in bestekarlığının yanı sıra hocalık vasfının da Türk musikisi tarihine önemli derecede etki ettiği görülmektedir.

İsmail Hakkı Bey'in 2000 e yakın eser bestelediği rivayet edilmekte ancak bunların yarısından fazlasına ulaşılabildiği bilinmektedir (Öncel, 2014).

Bestekarın el yazısı ile derlediği defterlerden oluşan nota koleksiyonu, Türk musikisi repertuarının önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Bu koleksiyon Muallim İsmail Hakkı Bey'in ölümünden sonra Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından satın alınmıştır (Özcan, 2001).

Bestelerindeki yenilikçi anlayış, bazı eski makamları yeniden ortaya çıkarma çabaları, eserlerinde kullandığı yeni formlar (polka,marş gibi), günümüz konser anlayışına yakın icraatları (Kaygusuz, 2006), nazariyatçılığı, hocalık vasfı gibi özellikleri sebebiyle Muallim İsmail Hakkı Bey araştırılması gereken bir bestekar olarak düşünülmüştür.

Yapılan literatür taraması sonucunda bestekar ile ilgili çalışmaların (ör., Başara, 2008; Kaygusuz, 2006; Karaduman, 2010; Konan, 2020; Taşır, 2021; Elitaş, 2022;) olduğu görülmektedir.

Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinin tespiti ve bu eserlerin müzikal analizi bu araştırmanın ana problemini oluşturmaktadır.

Bu nedenle araştırmanın problem cümlesi "Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinin müzikal özellikleri ve makamsal analiz sonuçları nelerdir?" şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmanın alt problemleri ise aşağıdaki gibidir

1. Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinin makamsal özellikleri nelerdir?
2. Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinin usul özellikleri nelerdir?
3. Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinin form özellikleri nelerdir?
4. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast makamındaki saz eserlerinin makamsal analizinin sonuçları nelerdir?

Amaç: Muallim İsmail Hakkı Bey'e ait olan Rast makamındaki sekiz adet saz eserini makam, usul, form öğelerini açısından inceleyip, bu eserlerin dizi, seyir, genişleme ve geçki yönünden makamsal analizlerini yaparak, kendine has özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

Önem: Bu araştırma TRT repertuarında en fazla esere (yaklaşık 700 eser) sahip olan bestekar Muallim İsmail Hakkı Bey'in eserlerinin tespiti, bu eserlerden TRT repertuarında yer alanların makam, usul, form açısından özelliklerinin ortaya çıkarılması, makamsal analizlerinin yapılması ve çalışmanın Türk müziği araştırma sahasına katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Sınırlılıklar: Bu araştırma, Muallim İsmail Hakkı Bey'in saz eserlerinde en çok kullanmış olduğu makamlardan biri olan Rast makamı ve bu makamda bestelemiş olduğu sekiz adet saz eseri ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem: Araştırma betimsel bir nitelikte olup eserlerin analizi için belge tarama ve bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Besteciye ait eserlerin tespiti için TRT repertuarından elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 20 programıyla yapılan frekans analizi sonucunda nicel veriler olarak ortaya konmuştur. Bestekarın eserleri arasından, 1006 esere ilgili literatürden ulaşılmış ve bu eserler listelenmiştir. Elde edilen eserler arasından bestekarın

sadece TRT repertuarında bulunan saz eserleri tasnif edilmiş, diğerleri ise araştırmaya dahil edilmemiştir. Bestekarın saz eserleri arasından Rast makamında bestelemiş olduğu sekiz adet saz eseri bu araştırmada amaçlı olarak seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi, olasılı, seçkisiz olmayan, belli özelliklere sahip, bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilen bir özelliktir (Büyüköztürk ve diğ., 2019). Makamsal analizler yapılırken saz eserleri dizi, seyir, genişleme ve geçki yönünden incelenmiştir. Ayrıca analizler esnasında saz eserlerinin haneleri ve bölümleri dikkate alınmıştır.

Verilerin Toplanması: Araştırmada kullanılan eserlerin notalarına güncel TRT repertuarı ve kişisel nota arşivleri gibi kaynaklardan ulaşılmıştır.

Verilerin Çözülmesi ve Yorumlanması: “Araştırma yapmak için yalnızca gerekli verilerin toplanması yeterli değildir. Araştırma probleminin aydınlatılarak kuramsal ve pratik çözüm önerileri geliştirilebilmesi için bulunan verilerin değerlendirilmesi de gerekir. Bu amaçla, verilerin işlenmesi, çözümlenmesi ve yorumlanması ile ilgili iş ve işlemler son derece önemlidir” (Karasar,2017). Bu nedenle bestekarın farklı kaynaklardan bulunan saz eserleri makam, usul, form özelliklerine göre tasnif edilerek, bu eserlerin makamsal analizleri yapılmıştır. Makamsal analizlerde Arel-Ezgi-Uzdilek (Arel, 1993) sistemi kullanılmıştır.

2. BULGULAR

2.1. Muallim İsmail Hakkı Bey’in Saz Eserlerinin Makamsal Özelliklerine Ait Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde bulgular alt problemler sırasına göre yer almış ve yöntemde belirtilen tekniklerle yorumlanmıştır.

Çizelge 1. Muallim İsmail Hakkı Bey’in Saz Eserlerinin Makamsal Özellikleri İle İlgili Frekans Analizleri

Makamlar	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Acemaşiran	3	2,0	2,0	2,0
Acemkürdi	2	1,3	1,3	3,3
Acem zemzeme	1	0,7	0,7	3,9
Arazbar buselik	2	1,3	1,3	5,3
Bayati	1	0,7	0,7	5,9
Bayati araban	2	1,3	1,3	7,2
Bayati araban buselik	1	0,7	0,7	7,9
Beste ısfahan	1	0,7	0,7	8,6
Buselik	1	0,7	0,7	9,2
Çargah	2	1,3	1,3	10,5

Dilkeşhaveran	2	1,3	1,3	11,8
Dilnişin	1	0,7	0,7	12,5
Evcara	2	1,3	1,3	13,8
Eviç	3	2,0	2,0	15,8
Eviç buselik	1	0,7	0,7	16,4
Ferahfeza	4	2,6	2,6	19,1
Ferahnak	4	2,6	2,6	21,7
Gerdaniye kürdi	1	0,7	0,7	22,4
Hicaz	5	3,3	3,3	25,7
Hicazkar	8	5,3	5,3	30,9
Hisar	2	1,3	1,3	32,2
Hisar buselik	2	1,3	1,3	33,6
Hüseyini	7	4,6	4,6	38,2
Hüseyini aşiran	2	1,3	1,3	39,5
Hüseyini zemzeme	2	1,3	1,3	40,8
Hüzzam	4	2,6	2,6	43,4
Isfahan	1	0,7	0,7	44,1
Karcığar	3	2,0	2,0	46,1
Kürdilihicazkar	3	2,0	2,0	48,0
Mahur	5	3,3	3,3	51,3
Mahurhan	2	1,3	1,3	52,6
Maye	2	1,3	1,3	53,9
Muhayyer	2	1,3	1,3	55,3
Muhayyer sünbüle	3	2,0	2,0	57,2
Müstear	1	0,7	0,7	57,9
Neveser	2	1,3	1,3	59,2

Nevruz	2	1,3	1,3	60,5
Nihavend	7	4,6	4,6	65,1
Nikriz	3	2,0	2,0	67,1
Pençgah	2	1,3	1,3	68,4
Pesendide	1	0,7	0,7	69,1
Rast	8	5,3	5,3	74,3
Rehavi	3	2,0	2,0	76,3
Saba	2	1,3	1,3	77,6
Segah	1	0,7	0,7	78,3
Segah araban	1	0,7	0,7	78,9
Suzidil	4	2,6	2,6	81,6
Suzinak	5	3,3	3,3	84,9
Şedaraban	3	2,0	2,0	86,8
Şehnaz	4	2,6	2,6	89,5
Şehnazbuselik	2	1,3	1,3	90,8
Tahir buselik	1	0,7	0,7	91,4
Tarz-ı nevin	1	0,7	0,7	92,1
Tebriz	2	1,3	1,3	93,4
Uşşak	6	3,9	3,9	97,4
Yegah	2	1,3	1,3	98,7
Zavil	2	1,3	1,3	100,0
Total	152	100,0	100,0	

Çizelge 1'e bakıldığında bestekârın 152 adet saz eseri bestelediği anlaşılmaktadır. Bu eserler makam ismine yönelik olarak tasnif edildiğinde bestecinin, eserlerinde 57 farklı makam kullandığı görülmektedir. Çizelgeye göre makam olarak en fazla tercih edilen ilk 5 makamın Hicazkar, Rast, Nihavend, Hüseyini ve Uşşak makamı olduğu anlaşılmaktadır. Bestekârın söz

konusu beş makam haricindeki diğer makamlarda daha az sayıda eser bestelediği verilerine dayanarak bu beş makam üzerine yoğunlaştığı söylenebilir.

2.2. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Saz Eserlerinin Usul Özelliklerine Ait Bulgular

Çizelge 2. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Saz Eserlerinin Usul Özellikleri İle İlgili Frekans Analizleri

Usuller	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Aksak Semai	56	36,8	36,8	36,8
Devr-i Kebir	2	1,3	1,3	38,2
Oynak	8	5,3	5,3	43,4
Ağır Aksak	2	1,3	1,3	44,7
Aksak	21	13,8	13,8	58,6
Çifte Düyek	8	5,3	5,3	63,8
Ağır Düyek	1	0,7	0,7	64,5
Çenber	1	0,7	0,7	65,1
Darbeyn	1	0,7	0,7	65,8
Devr-i Turan	6	3,9	3,9	69,7
Düyek	4	2,6	2,6	72,4
Evsat	1	0,7	0,7	73,0
Fahte	13	8,6	8,6	81,6
Hafif	1	0,7	0,7	82,2
Muhammes	1	0,7	0,7	82,9
Nim Sofyan	11	7,2	7,2	90,1
Semai	3	2,0	2,0	92,1
Sofyan	11	7,2	7,2	99,3
Sofyan-Aksak	1	0,7	0,7	100,0
Total	152	100,0	100,0	

Çizelge 2'ye bakıldığında bestekarın eserleri arasında en çok kullandığı usulün Aksak Semai olduğu anlaşılmaktadır. Bestekarın Aksak Semai usulü ile toplamda 56 adet eser bestelediği,

görülmektedir. Çizelgedeki verilere dayalı olarak bestekarın eserlerinde tercih etmiş olduğu ilk beş usulün Aksak Semai, Aksak, Fahte, Sofyan ve Nim Sofyan olduğu anlaşılmaktadır. Bestekarın, söz konusu beş usul dışındaki diğer usullerde daha az sayıda eser bestelediği verilerine dayanarak bu beş usulde daha fazla eser ortaya çıkardığı söylenebilir.

2.3. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Saz Eserlerinin Form Özelliklerine Ait Bulgular

Çizelge 3. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Saz Eserlerinin Form Özellikleri İle İlgili Frekans Analizleri

Formlar	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Peşrev	31	20,4	20,4	20,4
Saz Eseri	9	5,9	5,9	26,3
Zeybek	29	19,1	19,1	45,4
Saz Semaisi	56	36,8	36,8	82,2
Fantezi	1	0,7	0,7	82,9
Koşma	1	0,7	0,7	83,6
Köçek Takımı	1	0,7	0,7	84,2
Longa	5	3,3	3,3	87,5
Mandıra	3	2,0	2,0	89,5
Oyun Havası	9	5,9	5,9	95,4
Polka	1	0,7	0,7	96,1
Sirto	4	2,6	2,6	98,7
Vals	2	1,3	1,3	100,0
Total	152	100,0	100,0	

Çizelge 3'e bakıldığında bestekarın eserlerinde 13 farklı forma kullandığı ve eserleri arasında en çok kullandığı formun Saz Semaisi olduğu anlaşılmaktadır. Bestekarın Saz Semaisi formunda ile toplamda 56 adet eser bestelediği, görülmektedir. Tablodan bestekarın eserlerinde tercih etmiş olduğu ilk beş formun Saz Semaisi, Peşrev, Zeybek, Oyun havası ve Longa olduğu anlaşılmaktadır. Çizelgeye göre bestekarın Fantezi, Koşma, Köçek Takımı ve Polka formlarında sadece bir adet eser bestelemiş olduğu görülmektedir.

2.4. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast Makamındaki Saz Eserlerinin Müzikal Analizlerine Ait Bulgular

Çizelge 4. Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast Makamındaki Saz Eserleri

Eser No	Eser Adı	Formu	Usulü
1	-	Peşrev	Evsat
2	-	Peşrev	Çenber
3	-	Saz Semaisi	Aksak Semai
4	-	Zeybek	Aksak
5	-	Zeybek	Oynak
6	Teferrüc	Saz Eseri	Nim Sofyan
7	İlk adım	Saz Eseri	Nim Sofyan
8	-	Sirto	Nim Sofyan

Çizelge 4'e göre bestekarın Rast makamında sekiz adet saz eseri bestelediği, bu eserlerden iki tanesine isim vermiş olduğu görülmektedir. Ayrıca bestekarın bu sekiz saz eseri içerisinde Nim Sofyan usulünü diğerlerine göre daha fazla tercih ettiği anlaşılmaktadır.

2.4.1. Rast Peşrev İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 5. Rast Peşrev

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü
1	SE2477	Rast Peşrevi	Peşrev	Evsat

26/4'lük Evsat usulü kullanılan bu peşrev dört hane bir mülazime bölümünden oluşmaktadır.

Birinci Hane Bölümü Seyri: Seyre rast perdesi ile başlanan birinci hane bölümünde ilk olarak rast dörtlüsü gösterilmiş, takiben; hüseyini aşiran perdesinde nişabur çeşnisi, düğah perdesinde uşşak dörtlüsü ve segah perdesinde eksik segah beşlisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast dörtlüsü ile sonlanmıştır.

Mülazime Bölümü Seyri: Seyre düğah perdesi ile başlanan mülazime bölümünde ilk olarak düğah perdesinde uşşak dörtlüsü gösterilmiş, takiben; rast perdesinde rast beşlisi ve segah perdesinde segah çeşnisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast çeşnisi ile karar etmiştir.

İkinci Hane Bölümü Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan ikinci hane bölümünde ilk olarak neva perdesinde buselik dörtlüsü (nim hicaz perdesi yeden alınmış olup Nikriz makamı dizisi

seslerinin bir bölümü kullanılarak neva perdesinde kalış) gösterilmiş, takiben; neva perdesinde rast beşlisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast beşlisi ile sonlanmıştır.

Üçüncü Hane Bölümü Seyri: Seyre gerdaniye perdesi ile başlanan üçüncü hane bölümünde ilk olarak rast çeşnisi gösterilmiş, takiben; segah perdesinde segah çeşnisi, buselik perdesinde nişabur beşlisi sesleri kullanılarak neva perdesinde kalış gösterilen ezgi, rast perdesinde Acemli Rast dizisi sesleri kullanılarak sonlanmıştır.

Dördüncü Hane Bölümü Seyri: Seyre segah perdesi ile başlanan dördüncü hane bölümünde ilk olarak segah perdesinde segah çeşnisi gösterilmiş, takiben; rast perdesinde rast dörtlüsü, düğah perdesinde uşşak çeşnisi, yegah perdesinde rast beşlisi, segah perdesinde segah çeşnisi ve düğah perdesinde uşşak çeşnisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast dörtlüsü ile sonlanmıştır.

Genel Olarak Seyir: Eser genel olarak Rast makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Rast perdesinde rast dörtlüsü ile başlanan seyir yine bu dörtlü ile karar etmiştir. Seyir içerisinde; rast perdesinde rast beşlisi ve Acemli Rast dizisi sesleri ile kalış, genişleme olarak; yegah perdesinde rast beşlisi, hüseyनियाşiran perdesinde nişabur çeşnisi, makamın içerisinde kullanılan; düğah perdesinde uşşak dörtlüsü, segah perdesinde eksik segah beşlisi ve neva perdesinde rast beşlisi ile kalışlar mevcuttur. Makam dizisi harici rast perdesinde Nikriz makamı dizisi sesleri kullanılarak neva perdesinde kalış ve buselik perdesinde nişabur beşlisi sesleri kullanılarak neva perdesinde kalış gerçekleştirilmiştir.

2.4.2. Rast Peşrev No: 2 İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 6. Rast Peşrev No:2

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü
2	SE2476	Rast Peşrevi	Peşrev	Çenber

Çenber usulü ile bestelenen bu peşrev, giriş bölümü¹ ve mülazime bölümünden oluşmaktadır.

Giriş Bölümü Seyri: Seyre rast perdesi ile başlanan giriş bölümünde ilk olarak rast perdesinde rast beşlisi gösterilmiş, takiben; segah perdesinde segah çeşnisi ve neva perdesinde buselik dörtlüsü gösterilen ezgi, Rast makamı dizisi sesleri içerisinde karışık gezinilerek düğah perdesinde çeşnisiz kalış ile sonlanmıştır.

Mülazime Bölümü Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan mülazime bölümünde Rast makamı dizisi sesleri içerisinde karışık gezinilmiş, takiben; hüseyनियाşiran perdesinde çeşnisiz bir kalış gösterilen ezgide, rast perdesinde rast dörtlüsü ile karar edilmiştir.

Genel Olarak Seyir: Eser genel olarak Rast makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Rast perdesinde rast beşlisi ile başlanan seyir rast perdesinde rast dörtlüsü ile karar etmiştir. Seyir içerisinde; rast perdesinde rast beşlisi, segah perdesinde segah çeşnisi, neva perdesinde buselik dörtlüsü, hüseyनियाşiran ve düğah perdesinde çeşnisiz kalışlar bulunur. Makam dizisi seslerinin dışına çıkılmamış ve genişleme gösterilmemiştir.

¹ Ulaşılan edisyonda son iki portenin üzerinde mülazime bölümü belirtilmiş olup başka bir bölüm ismi bulunmamaktadır. Bu sebeple bu bölüm giriş bölümü olarak aktarılmaktadır.

2.4.3. Rast Saz Eseri (İlk Adım) İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 7. Rast Saz Eseri (İlk Adım)

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü
3	SE2509	İlk Adım	Saz Eseri	Nim Sofyan

2/4'lük Nim Sofyan usulü kullanılan bu saz eseri beş bölümden oluşmaktadır.²

Birinci Bölüm Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan bu bölümde ezgi, rast perdesinde rast beşlisi içerisinde seyretmiştir.

İkinci Bölüm Seyri: Seyre dik kürdi perdesi ile başlanan bu bölümde ezgi, Şedd-i Araban makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiş ve yegah perdesinde sonlanmıştır.

Üçüncü Bölüm Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan bu bölümde ezgi, Şedd-i Araban makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiş ve yegah perdesinde sonlanmıştır.

Dördüncü Bölüm Seyri: Seyre hüseyini perdesi ile başlanan bu bölümde ilk olarak yegah perdesinde Neveser makamı dizisi sesleri ile kalış gösterilmiş, takiben; segah perdesinde eksik segah beşlisi, neva perdesinde çeşnisiz kalış, düğah perdesinde uşşak çeşnisi, rast perdesinde rast dörtlüsü ve yegah perdesinde rast beşlisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast çeşnisi ile sonlanmıştır.

Genel Olarak Seyir: Eser genel olarak Rast makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Rast perdesinde rast beşlisi ile başlanan seyir rast perdesinde rast çeşnisi ile karar etmiştir. Seyir içerisinde; rast perdesinde rast beşlisi, segah perdesinde eksik segah beşlisi ve genişleme olarak yegah perdesinde rast beşlisi ile kalışlar bulunur. Makam dizisi seslerinin dışında Şedd-i Araban makamı dizisi ve neva perdesinde Neveser makamı dizisi sesleri kullanılmıştır.

2.4.4. Rast Saz Eseri (Teferrüc) İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 8. Rast Saz Eseri (Teferrüc)

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü
4	SE2510	Teferrüc	Saz Eseri	Nim Sofyan

Rast Saz Eseri (İlk Adım) TRT Müzik Dairesi Başkanlığı Sanat Müziği Repertuarında SE2509, Rast Saz Eseri (Teferrüc) ise SE2510 repertuar numaralarını almıştır. Teferrüc isimli eser 46 ölçüden, İlk Adım isimli eser ise 66 ölçüden oluşmaktadır. İlk Adım isimli eserin ilk 34 ölçüsü ile Teferrüc isimli eserin tamamı aynı notadan oluşmaktadır. İlk Adım isimli eserde Teferrüc ile aynı olan notanın haricinde ek bir bölüm daha bulunur. Bu sebeple Teferrüc isimli eserin notaları, İlk Adım isimli eserin ilk 34 ölçüsü ile aynı olduğu için bu ölçülerin analizine

² Bölümler senyö işareti ile belirlenmiş olup bölüm isimlendirmeleri bulunmamaktadır. Bu sebeple bölümler rakamlandırılarak aktarılmıştır. Birinci bölüm senyönün döndüğü ve tekrar edilen bölüm olması sebebiyle mülazime veya teslim bölümü olarak düşünülebilir.

bir önceki 2.4.3. numaralı bulguda yer verilmiştir. Aynı analizi tekrarlamamak adına Teferrüç isimli eserin makamsal analizi bu bulguda yer almamıştır.

2.4.5. Rast Zeybek No:1 İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 9. Rast Zeybek No:1

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Uslü
5	SE2610	Rast Zeybek	Zeybek	Aksak

9/8'lik Aksak usulü kullanılan bu Zeybek altı ölçüden oluşmaktadır.

Genel Olarak Seyir: Eserin ilk dört ölçüsünde rast perdesinde rast beşlisi, son iki ölçüsünde rast perdesinde Nikriz makamı dizisi gösterilmiştir. Eser rast perdesinde rast beşlisi ile karar etmektedir.

2.4.6. Rast Zeybek No:2 İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 10. Rast Zeybek No:2

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Uslü
6	SE2609	Rast Zeybek	Zeybek	Oynak

9/8'lik Aksak usulü kullanılan bu Zeybek 15 ölçüden oluşmaktadır. Bölme veya bölüm anlayışı bulunmamaktadır.

Genel Olarak Seyir: Genel olarak eser Rast makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Seyre segah perdesi ile başlanan eserde ilk olarak rast perdesinde rast beşlisi gösterilmiş, takiben; segah perdesinde segah çeşnisi, rast perdesinde rast beşlisi, gerdaniye perdesinde rast çeşnisi, neva perdesinde rast beşlisi, tiz segah perdesinde çeşnisiz kalış ve yine neva perdesinde rast beşlisi gösterilen ezgi, rast perdesinde rast beşlisi ile karar etmiştir.

2.4.7. Rast Sirto İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 11. Rast Sirto

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Uslü
7	SE2599	Rast Sirto	Sirto	Nim Sofyan

2/4'lük Nim Sofyan usulü ve 12/8'lik Mürekkebi Sofyan usulü kullanılan bu sirtoda, ezgilerin porteler içerisinde belirli ezgi grupları halinde işlendiği ve ek olarak son üç portede usul geçişine yer verildiği görülmüştür.³

Birinci ve İkinci Portelerde Seyir: Seyre Rast makamı dizisi ile başlanan birinci portede; yegah perdesine kadar inen ezgisel motif kullanıldıktan sonra nim hicaz perdesi alınarak müstear çeşnisi anımsatılmış, ikinci portede; Rast makamı dizisine dönen ezgi son ölçüde rast perdesinde nikriz beşlisi ile sonlanmıştır.

Üçüncü ve Dördüncü Portelerde Seyir: Seyre neva perdesi ile başlanan üçüncü portede; rast perdesinde Nikriz makamı dizisi ile kalış gösterilmiş, dördüncü portede; rast perdesinde yine Nikriz makamı dizisi sesleri kullanılarak neva perdesinde kalış gerçekleştirilmiştir.

Beşinci, Altıncı ve Yedinci Portelerde Seyir: Seyre neva perdesi ile başlanan beşinci portede; gerdaniye perdesinde rast çeşnisi, neva perdesinde rast beşlisi, altıncı portede; segah perdesinde eksik segah beşlisi ve yedinci portede rast perdesinde nikriz beşlisi gösterilmiştir.

Sekizinci ve Dokuzuncu Portelerde Seyir: Seyre ırak perdesi ile başlanan sekizinci portede; segah perdesinde müstear çeşnisi ve rast perdesinde Acemli Rast dizisi sesleri ile kalış, dokuzuncu portede; segah perdesinde müstear çeşnisi ve rast perdesinde nikriz beşlisi gösterilmiştir.

On birinci, On ikinci ve On üçüncü Portelerde Seyir: Seyre neva perdesi ile başlanan on birinci portede; rast perdesinde Nikriz makamı dizisi işlenmiş ve on ikinci portenin ilk ölçüsüne kadar ezgi sürmüştür. On ikinci portenin devamında; segah perdesinde eksik segah beşlisi, on üçüncü portede rast perdesinde rast beşlisi gösterilen ezgi, gerdaniye perdesinde rast çeşnisi ile karar etmiştir.

Genel Olarak Seyir: Eser genel olarak Rast makamı dizisi seslerinden daha çok Nikriz makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Seyre Rast makamı dizisi ile başlanan eser gerdaniye perdesinde rast çeşnisi ile sonlaması bakımından Rast makamı karar sesinin bir oktav üzerindedir. Seyir içerisinde ağırlıklı olarak Nikriz makamı dizisi sesleri ile rast ve neva perdelerinde kalışlar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte; Rast makamı içerisinde bulunan; yegah perdesine kadar inen ezgisel motifler, segah perdesinde eksik beşlisi, neva perdesinde rast beşlisi gibi kalışlar bulunmaktadır. Bu kalışların sayısı azdır. Ayrıca Acemli Rast dizisi ve segah perdesinde müstear çeşnisi ile kalışlar bulunur.

2.4.8. Rast Saz Semaisi İsimli Eserin Makamsal Analizi

Çizelge 12. Rast Saz Semaisi

Eser No	Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü
8	SE2556	Rast Saz Semaisi	Saz Semaisi	Aksak Semai

³ Eser içerisinde senyö işaretleri bulunmamaktadır. Bu sebeple bölüm ve bölme anlayışının bulunmadığı düşünülmektedir. Eserde bunun yerine iki veya üç porte içerisinde belirli ezgi kalıpları grubu kullanılmıştır. Dolayısıyla eser portelerine göre analiz edilmiştir. Ezgisel olarak bu porteler birbirlerinden farklıdır.

10/8'lik Aksak Semai ve 6/8'lik Yürük Semai usullerinin kullanıldığı bu saz semaisi dört hane ve bir mülazime bölümünden oluşmaktadır.

Birinci Hane Bölümü Seyri: Seyre rast perdesi ile başlanan birinci hane bölümünde ilk olarak düğah perdesinde uşşak dörtlüsü gösterilmiş, takiben; rast perdesinde rast beşlisi gösterilen ezgi, neva perdesinde buselik çeşnisi ile sonlanmıştır.

Mülazime Bölümü Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan mülazime bölümünde ilk olarak neva perdesinde rast beşlisi kullanılarak muhayyer perdesinde çeşnisiz kalış gösterilen ezgide takiben; segah perdesinde eksik segah çeşnisi gösterilmiş, ardından neva perdesinde rast beşlisi kullanılarak muhayyer perdesinde çeşnisiz kalış gösterilen ezgide, rast perdesinde rast dörtlüsü ile karar edilmiştir.

İkinci Hane Bölümü Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan ikinci hane bölümünde Basit Suzinak makamına geçki yapılmıştır. Bu makam dizisi işlenirken neva perdesinde hicaz çeşnisi ve çargah perdesinde nikriz beşlisi gösterilen ezgi, neva perdesinde hicaz dörtlüsü ile sonlanmıştır.

Üçüncü Hane Bölümü Seyri: Seyre gerdaniye perdesinde rast çeşnisi ile başlanan üçüncü hane bölümünde, muhayyer perdesinde uşşak çeşnisi gösterilen ezgi, Acemli Rast dizisi ile devam etmiş ve neva perdesinde buselik çeşnisi ile sonlanmıştır.

Dördüncü Hane Bölümü Seyri: Seyre neva perdesi ile başlanan dördüncü hane bölümünde Rast makamı dizisi sesleri içerisinde karışık gezinilmiş ve hane rast perdesinde rast beşlisi ile sonlanmıştır.

Genel Olarak Seyir: Eser genel olarak Rast makamı dizisi sesleri içerisinde seyretmiştir. Rast perdesinde rast dörtlüsü ile başlanan seyir yine bu dörtlü ile karar etmiştir. Seyir içerisinde makamın içinde bulunan; rast perdesinde rast beşlisi, düğah perdesinde uşşak dörtlüsü, neva perdesinde rast beşlisi kullanılmıştır. Genişleme olarak gerdaniye perdesinde rast çeşnisi ve muhayyer perdesinde uşşak çeşnisi kullanılmıştır. Acemli Rast dizisi ve Basit Suzinak makamına geçki yapılmıştır.

3. SONUÇ

Araştırmada yapılan kaynak taraması sonucunda Muallim İsmail Hakkı Bey'e ait olan yaklaşık olarak 1000'e yakın eser tespit edilmiştir. Elde edilen bu eserlerin tasnifi sonucunda TRT repertuarına kayıtlı olan 152 adet saz eserinden sekiz adet Rast makamındaki saz eserinin makamsal analizi yapılmıştır. Araştırmada belirtilen alt problemler doğrultusunda;

- Bestekarın saz eserleri makamsal özelliklerine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; Muallim İsmail Hakkı Bey'in TRT repertuarına kayıtlı 152 adet saz eserinin bulunduğu, makam olarak bestekarın bu eserlerde 57 farklı makam kullandığı. makam olarak tercih ettiği ilk beş makamın da Rast, Hicazkar, Nihavend, Hüseyini ve Uşşak makamı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Bestekarın saz eserleri usul özelliklerine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; bestekarın en çok kullandığı usulün Aksak Semai olduğu, Aksak Semai usulü ile toplamda 56 adet eser bestelediği, saz eserlerinde tercih etmiş olduğu ilk beş usulün Aksak Semai, Aksak, Fahte, Sofyan ve Nim Sofyan olduğu sonucuna varılmıştır.

- Bestekarın saz eserleri, form özelliklerine göre incelenmesinden elde edilen sonuçlara göre; bestekarın eserlerinde 13 farklı form kullandığı ve bunlar arasında en çok kullandığı formun Saz Semaisi olduğu, Saz Semaisi formunda 56 adet eser bestelediği, eserlerinde tercih etmiş olduğu ilk beş formun Saz Semaisi, Peşrev, Zeybek, Oyun havası ve Longa olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Bestekarın saz eserlerinin makamsal analizlerinden elde edilen sonuçlara göre: Bestekarın, saz eserlerinin seyrine rast perdesinin yanı sıra neva ve segah perdelerinden de başladığı ve eserlerinin çoğunlukla rast perdesinde rast dörtlüsü ile karar ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca gerdaniye perdesinde rast çeşni ile karar eden Rast sirtosunda, daha çok Nikriz makamı dizisi seslerini kullandığı ortaya çıkmıştır.
- Rast makamının saz eserlerindeki kullanımında; Rast makamı dizisi sesleri içerisinde ağırlıklı olarak; rast perdesinde rast beşlisi ve rast dörtlüsü, neva perdesinde rast beşlisi ve rast dörtlüsü, segah perdesinde eksik segah beşlisi ve segah çeşni, hüseyini aşırان perdesinde ise nişabur çeşni ile olan kalıplar işlenmiştir. Bestekarın düğah perdesinde uşşak dörtlüsü ve yegah perdesinde rast beşlisi ile yapılabilecek kalıpları eserlerinde fazla tercih etmediği görülmüştür.
- Eserlerde makam dizisinin genişlemesi bakımından pest bölgede; daha çok hüseyiniaşırان perdesinde nişabur çeşni kullanılmıştır. Eserler içerisinde yegah perdesinde rast beşlisinin kullanıldığı da belirlenmiştir. Eserlerde tiz bölgede genişleme gösteren örnekler bulunmasına karşın bestekarın bu bölgede, gerdaniye perdesinde rast çeşni ve muhayyer perdesinde uşşak çeşnisini tercih ettiği belirlenmiştir.
- Geçki bakımından eserlerde ağırlıklı olarak Acemli Rast dizisi ve Nikriz makamı dizisi seslerinin kullanıldığı, bununla birlikte Basit Suzinak, Şedd-i Araban makamlarına geçki yapıldığı ve ayrıca yegah perdesinde Neveser makamı dizisi seslerini kullanıldığı eserinin de bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Sonuç olarak, Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast makamındaki saz eserlerinde; geleneğe bağlı olarak bestelediği eserlerinin yanı sıra makamsal açıdan farklı kullanımlar gerçekleştirdiği eserlerinin de olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucundaki veriler doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

- Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda bestekarın farklı makamlardaki eserlerinin makamsal analizinin yapılması ve ayrıca sözlü eserlerinin de prozodi bakımından incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, A. Ş., *Türk musikisi tarihi*. Ankara: Akçağ, 2018.
- Arel, H. S., *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*. (Hazırlayan: Onur Akdogu). Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.
- Başara, E. (2008). Saz ve Söz Dergisinde Yayınlanan İsmail Hakkı Bey'in Kur'a Marşı Ve Neva'da Rast Makamı. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 261-267.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/221555> (Erişim tarihi: 16.02.2023)
- Elitaş, Ö. (2022). *Muallim İsmâil Hakkı Bey'in Nevruz Eserlerinin Makâm Yönünden İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2022.
- Ezgi, S., *Nazarî, Amelî Türk Musikisi (Cilt I)*. İstanbul: Alkaya Milli Mecmua, 1933.
- Gürbüz, H., *Meşk Sistemi Türk Musikisine Katkıları ve Günümüze Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- İnal, İ. M. K., *Hoş Sâdâ: Son Asır Türk Musikînasları* (No. 10). Maarif Basımevi, 1958.
- Karaduman, İ. (2010). Muallim İsmail Hakkı Bey'in Bestecilik Yönü ve Ferahfeza Peşrevinin İncelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 345-354.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/221383> (Erişim tarihi: 16.02.2023)
- Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel, 2017.
- Kaygusuz, N., *Muallim İsmail Hakkı Bey ve mûsikî tekâmül dersleri: Muallim İsmail Hakkı Bey'in hayatı, sanatçı kişiliği, mûsikî tekâmül dersleri*. İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları, 2006.
- Konan, S. D., *Muallim İsmail Hakkı Bey; Hayatı Ve Dini Musiki Formlarındaki Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.
- Özalp, N., *Türk Mûsikîsi Tarihi (Cilt II)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.
- Özcan, N., İsmâil Hakkı Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 23, ss. 101-102). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- Öztuna, Y., *Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü* (Cilt II). Ankara: Orient, 2006.
- Salgar, F., *50 Türk Müziği Bestekârı*. İstanbul: Ötüken, 2017.
- Taşır, H., *Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast Kararlı Saz Semailerinin Makamsal Açından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2021.
- Tıraşçı, M., *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi*. İstanbul: Kayıhan, 2019.

DELLALZADE İSMAİL EFENDİ VE TARZ-I NEVİN SAZ SEMAİSİNİN MAKAMSAL ANALİZİ

Doç. Dr. Tolga KARACA

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-6579-3465

Doç. Dr. Ahmet Hakan BAŞ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-7156-4466

Arş. Gör. Bora KANAR

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, – ORCID: 0000-0002-6800-6041

ÖZET

Dellalzade İsmail Efendi 18. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş ve 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaşamış, bestekarlığı ve hanendeliğiyle hem yaşadığı dönemde hem de günümüzde unutulmayan sözlü eserleriyle bilinen bir bestekardır. Bu araştırmanın amacı bestekarın eserlerinin bibliyometrik analizinin yanı sıra, bestekara ait tek saz semaisi, öğrencisi Haşim Bey tarafından terkip edildiği düşünülen Tarz-ı Nevin makamındaki saz eserinin makamsal analizini yaparak eserin seyir, genişleme, geçki ve çeşni özelliklerini ortaya koymaktır. Araştırma betimsel bir özelliğe sahip olup; eserlerin analizi için belge tarama ve bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Dellalzade İsmail Efendi'ye ait eserlerin saptanabilmesi için TRT repertuarından, kişisel nota arşivlerden faydalanılmış ve tarama sonucunda bestekarın 82 adet notasına ulaşılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; bestekarın eserlerinde en çok kullandığı makamın Yegah makamı, en çok kullandığı formun şarkı formu olduğu ve en çok kullandığı usulün ise aksak usul olduğu ortaya çıkmıştır. Bestekarın bestelemiş olduğu Tarz-ı Nevin makamındaki saz semaisinde, dizi, seyir, karar gibi makamın temel özelliklerine bağlı kaldığı, eserin Arel nazariyatında aktarılan makam tanımına uygun olduğu ve eserin içerisinde verilen tanımın dışına çıkılmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalarda bestekarın sözlü eserlerinin prozodi ve makamsal analizlerinin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dellalzade İsmail Efendi, Türk Müziği Besteciliği, Türk Müziği, Tarz-ı Nevin Makamı.

1. GİRİŞ

18. yüzyıl, Osmanlı toplumunda musikin geliştiği, bu musikideki pek çok üstat bestecinin yaşadığı dönem olmakla beraber, bu dönemde musikiyle uğraşan insanların sayısının da arttığı bilinmektedir (Aksoy, 2003). Türk musikisinde, tarihinin en eski güfte mecmualarından biri olan Hafız Post'un yazmış olduğu güfte mecmuasında, şarkı formunun ilk örneklerinin güfteleri görülmüş (Doğrusöz, 1993; Şenocak, 2012), bu form Yahya Nazım Çelebi ile devam etmiş, 19. yüzyılda ise Hacı Arif Bey ve Şevki Bey'le zirveye taşınmıştır (Özalp, 2000).

Dellalzade İsmail Efendi de sözlü eserleriyle, özellikle şarkı formundaki eserleriyle bu dönemde ünlenmiş bir bestekardır. Dellalzade Hacı Hafız olarak da anılan İsmail Efendi, 19.

yüzyıl Klasik Türk Musikisi'nin Dede Efendi'den sonra en büyük bestekarı ve onun en seçkin öğrencisi olarak bilinmektedir (Öztuna, 2006).

1797 yılında İstanbul Fatih'te Sarıgül mahallesinde doğan Dellalzade İsmail Efendi, bir aşk macerası sebebiyle saraydan uzaklaştırılan saray dellallerinden (Özalp, 2000) Mustafa Ağa'nın oğludur. Sesinin güzelliği ve musikiye olan kabiliyetiyle küçük yaşta dikkat çeken Dellalzade, ilköğreniminden sonra Hamamizade İsmail Dede Efendi'nin öğrencisi olmuştur (Ak, 2018; Özcan, 2001). Dellalzade bir taraftan buradaki derslere devam ederken bir taraftan da padişahın huzurunda gerçekleşen küme fasıllarına katılmış ve etkili sesinden dolayı padişah II. Mahmud'un dikkatini çekerek onun takdirini kazanmıştır (Öztuna, 2006, Ak, 2018).

Bestekar yaşadığı dönem boyunca saray fasıl heyetinde hanendelik (1816), saray müezzinliği (1823), Beşiktaş'taki Muzıka-yi Hümayun'un hanende kısmı muallimliği (1847), saray başmüezzinliği (1862) gibi görevlerde bulunmuştur (Öztuna, 2006; Özcan, 2001). Dellalzade İsmail Efendi, Türk musikisinde klasik tarzın son bestekarlarından biri olmakta, hanendelik konusunda ise hocası İsmail Dede Efendinin varisi olarak tanınmaktadır (Özcan, 2001).

Bestekarın eserleri incelendiğinde bunların arasında sadece bir adet saz eseri bestelemiş olması dikkat çekmiştir. Yetmiş iki yıllık ömrüne yaklaşık 80 adet birbirinden değerli sözlü eser sığdıran, diğer eserleri ise kaybolan (Öztuna 2006) bestekarın onlarca sözlü eserinin yanı sıra, sadece bir adet Tarz-ı Nevin makamında saz semaisi yazmasının tesadüf olmadığı düşünülmektedir. Çünkü bu makamı terkip eden Haşim Bey, bestekarın Enderun-ı Hümayun'dan öğrencisidir. Ancak bir süre sonra Haşim Bey Dellalzade'nin çıraklığından alınarak Şakir Ağa'nın yanına verilmiştir (Özcan, 1997; Özalp, 2000). Bu durumu Öztuna (2006) bestekarın saz eserlerini (peşrev ve saz semaisi) Haşim Bey'in faslı için bestelediği şeklinde ifade etmesine rağmen bestekarın söz konusu peşrevine ulaşamamıştır. Bu nedenle Tarz-ı Nevin makamındaki saz semaisi üzerinde çalışılmıştır. Ayrıca bestekarın öğrencisi olan Haşim Bey'in Tarz-ı Nevin makamını tanıtmak için yaptığı bestelere rağmen bu makamın musikiciler tarafından rağbet görmediği bilinmektedir (Kutluğ, 2000). Dellazade gibi yaşadığı dönemde meşhur bir bestekarın öğrencisinin terkip ettiği bu makamın tanıtılması için böyle bir saz semaisini yazmış olduğu düşünülmektedir. Öztuna (2006)'nın çalışmasında ifade ettiği; bestekarın saz eserlerini Haşim Bey'in faslı için bestelediği bulgusu da bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Dellalzade İsmail Efendi ile ilgili yapılan literatür taraması sonucu; bestekar ile ilgili doğrudan yapılan araştırmaların (Yücebıyık, 1992; Akgün, 2022; Gargun&Karaman, 2012; Altinel Çoban&Çoban, 2020) olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalar incelendiğinde, içerisinde bestekarın saz eserleri ile ilgili bir analiz çalışması yapılmadığı görülmektedir. Bu sebeple bu araştırmada bestekarın iki saz eserinden (Peşrev, Saz Semaisi) notalarına ulaşılabilen tek saz eseri olan Tarz-ı Nevin saz semaisinin makamsal analizi yapılmıştır.

Bu bulgulardan hareketle bu araştırmada bestekarın yazmış olduğu sözlü eserlerin makam, form ve usul bakımından incelenmesi ve bestekarın kayıtlı bulunan tek saz eseri olma özelliğine

sahip olan Tarz-1 Nevin Saz Semaisinin makamsal işlenişi bu araştırmanın ana problemi olarak belirlenmiştir.

Bu sebeple araştırmanın problem cümlesi “Dellalzade İsmail Efendi’nin eserlerinin özellikleri ve Tarz-1 Nevin saz semaisinin makamsal analiz sonuçları nedir?” şeklinde oluşturulmuştur. Araştırmanın alt problemleri ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

1. Dellalzade İsmail Efendi’nin eserlerinin makam, form ve usul özellikleri nelerdir?
2. Dellalzade İsmail Efendi’nin Tarz-1 Nevin saz semaisinin makamsal analiz sonuçları nedir?

Amaç: Bu araştırmanın amacı, Dellalzade İsmail Efendi’nin eserlerini belirli değişkenler açısından ortaya koyup (makam, form, usul), notalarına ulaşılabilen tek saz semaisi olan Tarz-1 Nevin makamındaki saz semaisini makamsal açıdan analiz etmektir.

Önem: Bu araştırma Dellalzade İsmail Efendi’nin eserlerinin tespiti ve Tarz-1 Nevin makamında ulaşılabilen tek saz eserinin makamsal analizinin yapılması bakımından önemli görülmektedir.

Sınırlılıklar: Bu araştırma, Dellalzade İsmail Efendi’nin Tarz-1 Nevin makamında bestelemiş olduğu saz semaisi ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem: Bu araştırma betimsel bir özelliğe sahip olup; eserlerin tasnifi için belge tarama, analizi için ise bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Dellalzade İsmail Efendi’ye ait eserlere ulaşabilmek için TRT repertuarından ve kişisel nota arşivlerinden faydalanılmıştır. Bu tarama sonucunda bestekarın eserleri arasından, 82 esere ilgili literatürden ulaşılmış ve bu eserler listelenmiştir. Ulaşılabilen bu eserlerin içerisinde kullanılan makam, form ve usul bilgileri veri haline getirilmiş, bu verilerin IBM SPSS Statistics 20 programıyla frekans analizi yapılmış ve bu veriler çizelge haline getirilmiştir. Bestekarın ulaşılabilen tek saz eseri olan Tarz-1 Nevin makamındaki saz semaisinin iki farklı edisyonuna ulaşılmış; notaların birbiriyle karşılaştırılması sonucunda notalar arasında farklılık olmadığı görülmüştür. Eserin makamsal analizi Arel-Ezgi-Uzdilek (Arel, 1993) nazariyat sistemine göre yapılmış, Tarz-1 Nevin makamının nazari açıdan açıklaması için ise (Kutluğ, 2000; Özkan, 1984; Arel, 1993) kaynaklarından faydalanılmıştır.

Tarz-1 Nevin Makamı

Farsçada yeni tarz, üslup anlamına gelen, birden fazla makam dizisinin bir araya gelmesinin sonucunda birleşik bir makam olan, Sermüezzın Hacı Haşım Bey ¹(1815-1868) tarafından terkip edilen Tarz-1 Nevin makamının 1850’den önce oluşturulduğu bilinmektedir (Kutluğ, 2000; Küçükgökçe, 2000; Tıraşçı, 2020).

İnici bir makam olan Tarz-1 Nevin makamı; Şevkefza makamı dizisinin bir bölümü ile rast perdesindeki kürdi dörtlüsünün birbirine eklenmesinden ortaya çıkmıştır (Arel, 1993).

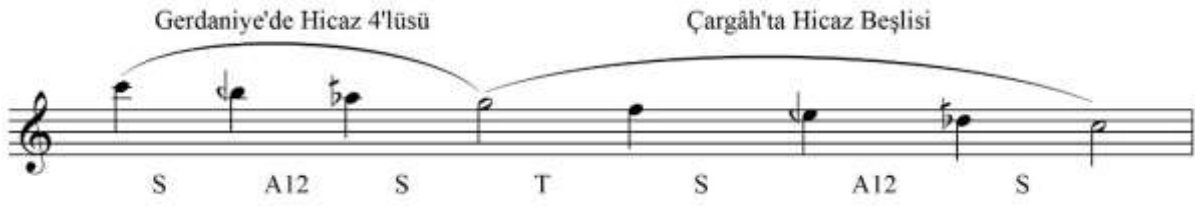
¹ Sekiz yaşında iken Enderun-ı Hümayun’a alınan ve meşkhane de musiki öğrenimine başlayan Haşım Bey; ilk bilgilerini burada Dellalzade İsmail Efendi’den aldıktan sonra bir süre Şakir Ağa’dan meşk etmiş, daha sonra Hamamizade İsmail Dede Efendi’nin öğrencisi olmuştur (Özcan, 1997).

Haşim Bey, Tarz-ı Nevin makamını, Şevkefza'dan faydalanarak oluşturmuş ancak makamın karar sesini acem aşıranda değil rast perdesinde verdirmiştir (Kutluğ, 2000).

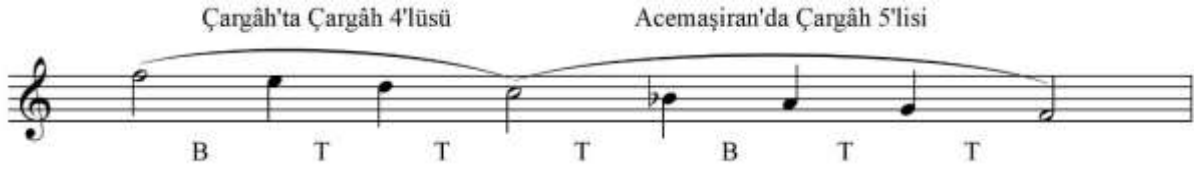
Durağı; rast perdesidir.

İnici bir seyir özelliğine sahiptir.

Makamın dizisi; Çargah perdesindeki Zirgüleli Hicaz dizisine acem aşıranda perdesindeki Acem Aşıranda makamı dizisinin ve rast perdesindeki Kürdi dördlüsünün eklenmesinden oluşur (Özkan, 1984).

Görsel 1. Çargah'ta Zirgüleli Hicaz Dizisi. Özkan, (1984).

Görsel 2. Yerinde Acemaşıranda Dizisi. Özkan, (1984).

Görsel 3. Rast'da Kürdi Beşlisi. Özkan, (1984).

Güçlüsü; gerdaniye perdesidir. Ancak bazı eserlerde güçlü olarak çargah perdesi kullanılmıştır.

Asma karar perdeleri olarak; acem perdesinde nikriz çeşnili, dik hisar perdesinde hüzzam çeşnili, çargah perdesinde zirgüleli hicaz veya hicaz çeşnili, kürdi perdesinde nikriz çeşnili asma kararlar yapılmaktadır.

Donanımına; si notası için küçük mücennep bemolü, re notası için ise bakiye bemolü yazılır. Ayrıca Tarz-ı Nevin makamını donanımda Şevkefza'nın donanımı ile gösterilebilir (Özkan, 1984; Kutluğ, 2000; Arel, 1993).

Yedeni; acem aşiran perdesidir.

Genişleme yönünden; makam, yapısı gereği geniş bir seyir alanına sahiptir.

Tarz-1 Nevin makamında seyir, aynen Şevkefza makamındaki gibidir ve Şevkefza makamı bütün özellikleriyle bu makam içerisinde işlenir (Kutluğ, 2000; Sayan, 2010). Seyir esnasında Şevkefza makamının dizisinde gezindikten sonra rast perdesindeki kürdi dörtlüsüne geçilerek rast perdesinde karar verilir (Arel, 1993).

2. BULGULAR

Yöntem kısmında bulunan tekniklerle elde edilen bulgulara araştırmanın bu bölümünde alt problemler sırasına yer verilmiş ve bulgular yorumlanmıştır.

2.1. Dellalzade İsmail Efendi'nin Eserlerinin Makam, Usul ve Form Özelliklerine Yönelik Bulgular

Çizelge 13. Dellalzade İsmail Efendi'nin Eserlerinde Kullandığı Makamların Frekans Analizleri

Makamlar	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Acemaşiran	5	6,1	6,1	6,1
Arazbar Buselik	1	1,2	1,2	7,3
Beste İsfahan	1	1,2	1,2	8,5
Bestenigar	1	1,2	1,2	9,8
Buselik	4	4,9	4,9	14,6
Büzürg	3	3,7	3,7	18,3
Dügah	2	2,4	2,4	20,7
Eviç Buselik	1	1,2	1,2	22,0
Ferahnak	4	4,9	4,9	26,8
Hicaz	2	2,4	2,4	29,3
Hicazkar	1	1,2	1,2	30,5
Irak	1	1,2	1,2	31,7
İsfahan	2	2,4	2,4	34,1
Karcığar	4	4,9	4,9	39,0
Mahur	3	3,7	3,7	42,7
Mahur Buselik	4	4,9	4,9	47,6
Maye	1	1,2	1,2	48,8
Muhayyer Buselik	5	6,1	6,1	54,9
Muhayyer Sünbüle	1	1,2	1,2	56,1
Müstear	1	1,2	1,2	57,3
Neva Buselik	2	2,4	2,4	59,8
Nühüft	1	1,2	1,2	61,0
Rast	3	3,7	3,7	64,6
Rehavi	1	1,2	1,2	65,9
Revnakrüma	1	1,2	1,2	67,1

Segah	2	2,4	2,4	69,5
Suzidil	3	3,7	3,7	73,2
Suzidilara	2	2,4	2,4	75,6
Suzinak	3	3,7	3,7	79,3
Şehnaz	2	2,4	2,4	81,7
Şehnaz Buselik	1	1,2	1,2	82,9
Şehnazhaveran	1	1,2	1,2	84,1
Tahir	1	1,2	1,2	85,4
Tarz-ı Nevin	1	1,2	1,2	86,6
Uşşak	1	1,2	1,2	87,8
Yegâh	10	12,2	12,2	100,0
Total	82	100,0	100,0	

Çizelge 1. incelendiğinde bestekarın toplamda 36 farklı makamda eserinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanmış olduğu makamın % 12,2’lik bir oranla yegah makamı olduğu anlaşılmaktadır. Çizelge verilerine göre 17 makamdan ise sadece birer tane eser bestelediği tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle; Dellalzade İsmail Efendi’nin bestelerinde birçok farklı makama odaklanarak eserlerini makamsal açıdan çeşitlendirdiği söylenebilir.

Çizelge 14. Dellalzade İsmail Efendi’nin Eserlerinde Kullandığı Formların Frekans Analizleri

Formlar	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ağır Semai	7	8,5	8,5	8,5
Beste	12	14,6	14,6	23,2
İlahi	9	11,0	11,0	34,1
Kar	2	2,4	2,4	36,6
Medhiye	2	2,4	2,4	39,0
Saz Eseri	1	1,2	1,2	40,2
Şarkı	40	48,8	48,8	89,0
Yürük Semai	9	11,0	11,0	100,0
Total	82	100,0	100,0	

Çizelge 2’ye bakıldığında Dellalzade İsmail Efendi’nin eserlerinde toplamda sekiz farklı form kullanmış olduğu görülmektedir. En fazla kullanmış olduğu formun % 48,8’lik bir oranla şarkı formu olduğu anlaşılmaktadır. Çizelgeden elde edilen verilere göre bestekarın sadece bir tane saz eseri olduğu görülmektedir. Bu verilerden hareketle; Dellalzade İsmail Efendi’nin çoğunlukla sözlü eserler bestelemeyi tercih ettiği söylenebilir.

Çizelge 15. Dellalzade İsmail Efendi’nin Eserlerinde Kullandığı Usullerin Frekans Analizleri

Usuller	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ağır Aksak	10	12,2	12,2	12,2
Ağır Aksak Semai	4	4,9	4,9	17,1
Ağır Düyek	3	3,7	3,7	20,7
Ağır Evfer	1	1,2	1,2	22,0
Aksak	11	13,4	13,4	35,4
Aksak Semai	7	8,5	8,5	43,9
Çifte Düyek	1	1,2	1,2	45,1
Devr-i Hindi	3	3,7	3,7	48,8
Devr-i Kebir	1	1,2	1,2	50,0
Devr-i Revan	1	1,2	1,2	51,2
Düyek	6	7,3	7,3	58,5
Evfer	3	3,7	3,7	62,2
Hafif	5	6,1	6,1	68,3
Muhammes	3	3,7	3,7	72,0
Nim Evsat	1	1,2	1,2	73,2
Sengin Semai	3	3,7	3,7	76,8
Sofyan	2	2,4	2,4	79,3
Türk Aksağı	1	1,2	1,2	80,5
Yürük Semai	10	12,2	12,2	92,7
Zincir	6	7,3	7,3	100,0
Total	82	100,0	100,0	

Çizelge 3'e göre bakıldığında Dellalzade İsmail Efendi'nin eserlerinde toplamda 20 farklı usul kullandığı görülmektedir. En fazla kullanmış olduğu usulün % 13,4'lik bir oranla aksak usul olduğu anlaşılmaktadır. Çizelgeden elde edilen verilere göre bestekarın altı farklı usulü eserlerinde sadece birer kere kullandığı görülmüştür. Bu verilerden hareketle; Dellalzade İsmail Efendi'nin eserlerinde genelde Aksak, Ağır Aksak ve Yürük Semai usullerini diğer usullere göre daha fazla tercih ettiği söylenebilir.

2.2. Tarz-ı Nevin İsimli Saz Semaisinin Makamsal Analizi

Çizelge 16. Tarz-ı Nevin Saz Semaisi Bilgileri

Rep. No.	Eser Adı	Formu	Usulü	Süre	Hız
SE3277	Tarz-ı Nevin Saz Semaisi	Saz Semaisi	Aksak Semai/Yürük Semai	-	-

Dellalzade Hacı İsmail Efendi'ye ait Tarz-ı Nevin makamındaki saz semaisi dört hane ve bir mülazime bölümünden oluşmuştur. İlk üç hane ile mülazime bölümleri Aksak Semai usulünde, dördüncü hane ise Yürük Semai usulündedir. Genellikle saz eserleri üzerinde yer alan hız ve süre bilgilerinin, eserin ulaşılabilen iki farklı nüshasında bulunmadığı tespit edilmiştir.

USÛL: AKSAK SEMÂİ
Birinci Hane

BESTE: DELLALZADE HACI
İSMÂİL EFENDİ

Görsel 4. Tarz-ı Nevin Saz Semaisinin Birinci Hanesi

Seyre çargah perdesi ile başlanan birinci hane bölümünde ilk olarak gerdaniye perdesinde hicaz çeşnisi gösterilmiş, takiben acem; perdesinde nıkrız çeşnisi gösterilen ezgi, çargah perdesinde Zirgüleli Hicaz makamı dizisi seslerinin bir bölümü kullanılarak sonlanmıştır.

Mülazime §

Görsel 5. Tarz-ı Nevin Saz Semaisinin Mülazime Bölümü

Seyre düğah perdesi ile başlanan mülazime bölümünde ilk olarak kürdi perdesinde nıkrız çeşnisi gösterilmiş, takiben; acemaşiran perdesinde buselik beşlisi gösterilen ezgi, rast perdesinde kürdi çeşnisi ile karar etmiştir.

İkinci Hane

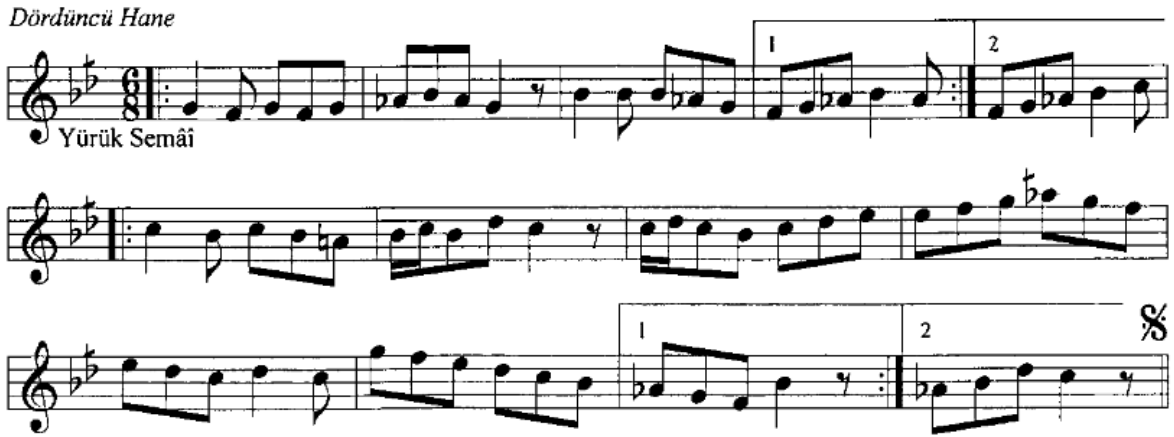
Görsel 6. Tarz-ı Nevin Saz Semaisinin İkinci Hanesi

Seyre acemaşiran perdesi ile başlanan ikinci hane bölümünde ilk olarak acemaşiran perdesinde buselik beşlisi sesleri ile çargah perdesinde kalış gerçekleştirilmiş, takiben; çargah perdesinde hicaz beşlisi sesleri kullanılarak gerdaniye perdesinde kalış gösterilen ezgi, çargah perdesinde Zirgüleli Hicaz makamı dizisi seslerinin bir bölümü kullanılarak sonlanmıştır.

Görsel 7. Tarz-ı Nevin Saz Semaisinin Üçüncü Hanesi

Seyre acem perdesi ile başlanan üçüncü hane bölümünde ilk olarak gerdaniye perdesinde hicaz çeşnisi gösterilmiş, takiben; acem perdesinde nikriz çeşnisi gösterilen ezgi, çargah perdesinde Zirgüleli Hicaz makamı dizisi seslerinin bir bölümü kullanılarak sonlanmıştır.

Görsel 8. Tarz-ı Nevin Saz Semaisinin Dördüncü Hanesi

Seyre rast perdesi ile başlanan dördüncü hane bölümünde ilk olarak rast perdesinde kürdi çeşnisi gösterilmiş, takiben; çargah perdesinde Zirgüleli Hicaz makamı dizisi sesleri içerisinde karışık gezinilen ezgi, çargah perdesinde bu dizi ile sonlanmıştır.

Çizelge 17. Tarz-ı Nevin Saz Semasinde Kalış Gerçekleştirilen Perdelerin Çizelgesi

Kalış Gerçekleştirilen Perdeler	Kullanılan Çeşni, Dörtlü, Beşli ve Diziler	Toplam Kalış Sayısı
Gerdaniye	Hicaz çeşnisi ve çargah perdesinde hicaz beşlisi sesleri kullanılarak kalış	3
Acem	Nikriz çeşnisi ve acemaşiran perdesinde buselik beşlisi sesleri kullanılarak kalış	3
Çargah	Zirgüleli Hicaz makamı dizisi sesleri ile kalış	4
Kürdi	Nikriz çeşnisi	1
Rast	Kürdi çeşnisi	2
Acemaşiran	Buselik beşlisi	1

Çizelge 5'e göre Dellalzade İsmail Efendi'nin Tarz-1 Nevin makamındaki saz semaisinde beş farklı perdede kalış yaptığı görülmektedir. Çizelge incelendiğinde eser içerisinde toplamda 14 kez kalış yapıldığı görülmüştür. Çizelgeye bakıldığında, ayrıca eser içerisinde dört farklı çeşni kullanıldığı anlaşılmaktadır.

3. SONUÇ

Araştırmada yapılan belge taraması sonucunda Dellalzade İsmail Bey'e ait olan 82 eser tespit edilmiştir. Çalışmada belirtilen alt problemler doğrultusunda;

- Bestekarın eserleri makamsal özelliklerine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; Dellalzade İsmail Bey'in 82 adet eserinin bulunduğu, makam olarak bestecinin bu eserlerde 36 farklı makam kullandığı, en fazla tercih ettiği makamın ise Yegah makamı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Bestekarın saz eserleri form özelliklerine göre incelendiğinde; elde edilen sonuçlara göre; bestekarın eserlerinde sekiz farklı form kullandığı, bunların arasında en çok şarkı formunu tercih ettiği, sadece bir adet saz eseri formu kullandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Bestekarın saz eserleri usul özelliklerine göre incelendiğinde elde edilen sonuçlara göre; bestekârın eserlerinde 20 farklı usul kullandığı, en çok kullandığı usulün Aksak usul olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Genel olarak eserin, Tarz-1 Nevin makamı dizileri içerisinde ağırlıklı olarak çargah, gerdaniye ve acem perdesi civarında inici seyir karakterinde seyrettiği görülmüştür. Ağırlıklı olarak çargah perdesinde Zirgüleli Hicaz makamı dizisi sesleri ile kalışlar, gerdaniye perdesinde hicaz çeşnisi ve acem perdesinde nikriz çeşnisi ile yapılan kalışların olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, eser içerisinde genişleme ve geçki olmadığı, eserin rsast perdesinde kürdi çeşnisi ile karar ettiği, yedenin ise acemaşiran perdesi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
- Bestekarın Tarz-1 Nevin makamındaki saz semaisinde; dizi, seyir, karar gibi makamsal özelliklere bağlı kaldığı görülmüştür.
- Eserin işlenişinin Arel nazariyatında aktarılan makam tanımına uygun olduğu ve eser içerisinde verilen tanımın dışına çıkılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akgün, Ş. O. (2022). Dellâlzade İsmail Efendi'nin Buselik Eserlerinin Tarihsel Süreçteki Buselik Makamı Anlatımları İle Karşılaştırılması. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(74), 739-748.

<https://www.ulakbilge.com/> (Erişim tarihi: 02.03.2023)

Aksoy, B., *Avrupalı Gezginleri Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, İstanbul: Pan, 2003.

Altinel Çoban, N. Y., & Çoban, A. (2020). Dellâlzâde İsmâil Efendi'ye Ait Yürük Semâî Formundaki Eserlerin Arûz-Usûl İlişkisi Açısından İncelenmesi. *Journal Of International Social Research*, 13(70), 315-326.

<https://www.sosyalarastirmalar.com/> (Erişim tarihi: 02.03.2023)

Arel, H. S., *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri*. (Hazırlayan: Onur Akdogu). Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993.

Doğrusöz, N., *Hafız Post Güfte Mecmuası (Türkçe Güfteler)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993.

Gargun, A., & Karaman, S. (2012). Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellâlzâde'nin Beste Formunda, Zencîr Usûlündeki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (32), 351-383.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/> (Erişim tarihi: 02.03.2023)

Gargun, A., *Dede Efendi, Zekâî Dede ve Dellâlzâde'nin Beste Formunda, Zencîr Usûlündeki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011.

Kutluğ, Y. F., *Türk Musikisinde Makamlar*. İstanbul: Yapı Kredi, 2000.

Küçükgökçe, Ö., *Geçmişten Günümüze Tarz-ı Nevin Makamı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.

Özalp, N., *Türk Mûsikîsi Tarihi (Cilt I)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 2000.

Özcan, N., Hâşim Bey. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 16, ss. 407-408). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1997.

Özcan, N., İsmâil Efendi, Dellâlzâde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt. 23, ss. 95-96). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.

Özkan, İ. H., *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri. Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken, 1984.

Öztuna, Y., *Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü (Cilt I)*. Ankara: Orient, 2006.

Sayan, E., *Ulusal müziğimiz: Teknik-Analiz ve Bestecilik*. İstanbul; Boyut, 2010.

Şenocak, E. *Tarihi Süreç İçinde Türk Müziğinde Şarkı Formu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

Tıraşcı, M. (2020). Türk mûsikîsi tarihî terimleri sözlüğü. Eğitim Yayınevi.

Yücebıyık, M. H., *Dellalzade İsmail Efendi'nin Şarkıları Üstünde Bir Uslub Araştırması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.

FİLM FESTİVALLERİNİN KENTİN KÜLTÜREL DOKUSUNA ETKİLERİ: ULUSLARARASI SİİRT KISA FİLM FESTİVALİ ÖRNEĞİ

Doç.Dr., Zuhal AKMEŞE DEMİR

Dicle Üniversitesi, - 0000-0003-3805-8649

Doç.Dr., Özcan DEMİR

Dicle Üniversitesi, - 0000-0001-9273-7672

ÖZET

Festivallerin sosyal ve kültürel tanıtım faaliyetleri açısından önemli organizasyonlar arasında yer aldığı bilinmektedir. Festivaller yapıldığı ülkenin, şehrin, ilçenin sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi ve tanıtılmasında olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu bağlamda festivallerin aynı zamanda kentlerin kültürel dokusunun oluşmasında da belirleyici unsurlar olduğunu ifade etmek mümkündür. Son dönemlerde Türkiye’de de kentlerin adıyla düzenlenen kısa film festivallerinin sayılarında ciddi bir artış yaşanmaktadır. Bu artışın sebebinin kentin bilinirliğinin artması, imajının oluşturulması ve tanıtımında film festivallerinin olumlu etkilerinin farkına varılması olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak, kentlerin sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi ve tanıtılması için festivallerin düzenlendiği ve desteklendiği düşünülmektedir. Kent adıyla düzenlenen festival organizasyonları incelendiğinde, çoğunlukla Kültür Bakanlığı desteği aldıkları ve kentin kamu kuruluşlarının (valilik, belediye üniversite vb.) festivallere ev sahipliği yaptığı gözlenmektedir. Bu durum, festival organizasyonlarının gerçekleştirilme amaçlarına dair gözlemleri desteklemektedir. Bu çalışmanın amacı, film festivallerinin kentin kültürel dokusu üzerindeki etkisine yönelik bir değerlendirme yapmaktır. Bu kapsamda, literatür taraması yapılarak örneklem olarak seçilen ve 2022 yılında 5. si düzenlenen Uluslararası Siirt Kısa Film festivaline ait veriler değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, festivallerin kentin sosyal ve kültürel yapısını olumlu anlamda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kent, festival, kısa film, sinema, kültürel doku

1. GİRİŞ

Dünya genelinde hemen hemen her toplumda farklı tema ve içeriklerle bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde kutlama etkinlikleri yapılmaktadır. İlgili etkinlikler yapıldığı coğrafyada yaşayan toplumlar tarafından kültürel değerler ve belirli konularla ilişkilendirilerek şölen, festival, bayram, şenlik, kutlama, anma vb. kavramlarla ifade edilmektedir. Bu etkinlikler yapıldığı dönem, düzenlenme şekli, kutlanma şekli, katılımcıların özellikleri, etkinliğin teması ve ilgi alanları açısından farklılıklar gösteren ve belli programlar dahilinde gerçekleşen organizasyonlar olarak değerlendirilmektedir. Dünyanın farklı yerlerinde farklı kavramlarla isimlendirilen bu organizasyonlar dini inanç, ritüeller, toplumsal ve kültürel değerler, toplumsal olaylar, eğlence, anma programları gibi birçok bileşeni bünyesinde barındıran toplumsal etkinlikler şeklinde gerçekleşmektedir. Bütün bu toplumsal etkinlikleri festival kavramı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.

Festival kavramının kökeni incelendiğinde, Latince “festivitas” kelimesinden türediği ve “kutlama ya da minnettarlık duygularını sunma amacıyla gerçekleştirilen sosyal bir toplanma” anlamı içerdiği görülmektedir (Kömürcü, 2013: 28). Türkçe sözlük anlamı incelendiğinde, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde “dönemi yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirtilen ve özel önemi olan sanat gösterisi. Belli bir sanat dalında oyun ve filmlerin sunulması ve gösterilmesi sonunda ödül, derece verilmesi biçiminde düzenlenen ulusal veya uluslararası gösteri dizisi, şenlik. Bir bölgenin en ünlü ürünü için yapılan gösteri, şenlik. Düzensiz toplantı, curcuna” (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023) gibi açıklamalarla ifade edildiği görülmektedir. Kavrama dair tanımlamalarda da ifade edildiği gibi festival kavramının sanat faaliyetleri, bölgelere ait özel ürünlerin tanıtım etkinlikleri, farklı kültürel değerler, dini ritüeller, müzik ve eğlence konularında yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen organizasyonların tümü için kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda festival kavramının, dünya genelinde gerçekleştiği bölgenin lokal toplulukları tarafından belirli bir amaçla hazırlanan bir teması ve konsepti olan organizasyon planı çerçevesinde belirlenen gelenekselleşmiş gün ve tarihlerde kutlanan, kültürel ve sanatsal faaliyetler, sergiler, fuarlar, spor müsabakaları ve aktiviteleri, alışveriş, eğlence vb. konseptlerle düzenlenen ve yapıldığı bölgenin imgesine dönüşen etkinliklerin tümü için kullanıldığını ifade etmek mümkündür (Küçük, 2013: 14).

Festivaller ile ilgili literatür incelendiğinde insanların tarihin her döneminde farklı biçimlerde benzer etkinlikleri gerçekleştirdiği gözlenmektedir. Bu etkinliklerin bazen mevsimlerin başlangıcı ve bitişini, bazen lokal bir kahramanın doğumunu, bazen dini ritüelleri temsil eden bir olayın kutlamasını, bazen doğaya ait olaylarla ilişkili kutlamaları içerdiği görülmektedir. Bu organizasyonlar bir anlamda o kültüre sahip bireyler için özel bir anlam taşıyan, halkı bir araya getiren toplu katılımların gerçekleştiği etkinlikler olarak değerlendirilmektedir. Festivallerin amaç ve konseptleri incelendiğinde genellikle gerçekleştirildiği amaca göre ibadet, yiyecek, içecek, müzik, eğlence, giyim kuşam, dans, ritüeller, oyun, ürün tanıtımı, gösteri ve daha birçok bileşeni barındırdıkları görülmektedir.

Festivallerle ilgili çalışmalar incelendiğinde, birçok festival kategorisinin olduğu görülmektedir. Araştırmacılar çok boyutlu organizasyonlar olarak değerlendirdikleri festivalleri toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla değerlendirmektedir. Çünkü festivaller amaç ve içerik, düzenlenen zaman, mekân ve planlanma şekline göre farklılıklar barındırmaktadır (Şengül, Genç, 2016: 80). Literatür incelendiğinde festivallerin konu (sanat, kültür, dans, ürün, tarım, oyun, tiyatro, film, drama, yiyecek, içecek vb.), büyüklük ve içerik, lokasyon bazlı, yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası, geleneksel, tekrar eden, tek alanlı, çok alanlı gibi kategorizasyonların yapıldığı görülmektedir (Atak, 2009: 40, Kömürcü, 2013: 32, Karagöz, 2006: 26, Ekin, 2011: 10).

Bu bilgilerden hareketle yapılan organizasyonların amacı, teması ve içerikleri göz önünde bulundurularak festivalleri öncelikle dini ve dini olmayan festivaller olmak üzere iki şekilde kategorize etmek mümkündür. Dini olarak nitelendirilen festivallerin büyük çoğunluğu organizasyonu gerçekleştiren toplulukların inançları ekseninde inandıkları ilahi güce karşı bir ibadeti ve duruşu simgeleyen ve kutsal kabul edilen organizasyonlar olarak değerlendirilirken, dini olmayan festivaller ise dini ritüellerden tamamen bağımsız olarak gerçekleştirilen insanların belli bir amaç için bir araya gelmesi, eğlenmesi, ürün ve faaliyetlerin tanıtılması,

yarışma ve oyunların düzenlenmesi, başarı elde eden faaliyetlerin ödüllendirilmesi ve/veya ekonomik, kültürel ve ticari amaçlarla tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği organizasyonların tamamı olarak değerlendirilmektedir (Wikipedia, 2023).

2.FESTİVAL- KENT İLİŞKİSİ VE İŞLEVLERİ

Gerçekleştiği kentin tarihini, sosyal kültürel değerlerini, üretimlerini, gelenek ve göreneklerini yaşatma ve tanıtma işlevine sahip olan festivallerin kentlerin tanıtılması, imajlarının gelişmesi, ekonomik açıdan kalkınması ve kültürel dokusunun oluşması noktasında işlevsel oldukları bilinmektedir. Festivallerle ilgili yapılan birçok araştırma ve elde edilen sonuçlar incelendiğinde belirli dönemlerde halkın katılımına açık bir şekilde gerçekleştirilen bu organizasyonların kentin ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılması, imajının gelişmesi ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir etkiye sahip olduğu (Zavalsız, Öztürk, 2020: 458, Özkan, Curkan, Sarak, 2015: 60) ayrıca kentin ziyaretçi alması, turistik açıdan öne çıkması, kültürel yaşamının canlanması, insanlar arası ilişkilerin gelişmesi, bölge insanı açısından toplumsal etkileşimin gerçekleşmesi boyutlarıyla önemli platformlar olarak nitelendirmek mümkündür. Festivaller aynı zamanda bölge halkı için yeni iş olanakları için kaynak olabilecek fırsatları da bünyesinde barındırmaktadır. Genel olarak festival ve kent arasında kültürel, ekonomik, toplumsal ve sosyal olmak üzere çok boyutlu bir ilişki olduğunu ifade etmek mümkündür. Festivallerin kentin tanıtımı, marka ve imajının oluşması, kültürel gelişim, sosyal etkileşim, kaynaşma, turistik açıdan kentin çekici hale gelmesi, kentin markalaştırılması ve olumlu bir imaj oluşturması için fırsatlar sunduğunu ifade etmek mümkündür

3. FESTİVAL TÜRLERİ VE İŞLEVLERİ

Günümüzde birçok amaç için farklı konularda festivaller düzenlenmektedir. Genel olarak festivalleri belirli tema ve amaçlar doğrultusunda geleneksel festivaller, yerel festivaller, müzik festivalleri, gastronomi festivalleri, spor festivalleri, teknoloji festivalleri, kültür-sanat festivalleri ve bu ana başlıkların altında daha spesifik isimlerle düzenlenen festivaller şeklinde ifade etmek mümkündür.

Geleneksel Festivaller; genellikle yılın belirli zamanlarında tekrar eden etkinlikleri tanımlamak için kullanılır. Dünya geneline baktığımızda Brezilya'da Rio Karnavalı, Almanya'da Oktoberfest, Türkiye'de Alaçatı Ot Festivali, Uluslararası Manisa Mesir Macunu Festivali geleneksel festival kategorisi içerisinde değerlendirilebilir.

Yerel Festivaller; bölge halkının bir araya gelmesi, kaynaşması ve sosyalleşmesi için yerel yönetimler tarafından organize edilen organizasyonları tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu organizasyonlar bazı destinasyonların, ürünlerin ve bölge kültürünün tanıtılması ve bölgenin ilgili özelliklerinin ön plana çıkması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bölge halkına gelir kazandırmak ve motivasyonlarını artırmak için de işlevsel platformlar olarak kullanılmaktadır.

Müzik Festivalleri de kendi içerisinde müziğin türü ve tarzına göre, Rock Festivalleri, Caz Festivalleri, Klasik Müzik Festivalleri, Pop Müzik Festivalleri ve farklı müzik türlerine göre adlandırılan festivallerdir. Dünya genelinde ses getiren ve markalaşan müzik festivallerine örnek olarak Tomorrowland elektro müzik festivalini vermek mümkündür.

Gastronomi Festivalleri; genellikle yörelere ait yeme-içme kültürünü tanıtmaya yönelik organizasyonlardır. Bu organizasyonlar aynı zamanda yöresel üreticilerin ürünlerini tanıttığı ve pazarladığı platformlar olarak tanımlanmaktadır.

Spor Festivalleri; farklı spor kategorilerinde (hava, su, kara, doğa) gerçekleştirilen aktivitelerin gerçekleştirildiği festivallerdir. Bu kategoriye olimpiyatları, FIFA, FIBA Dünya kupalarına ait organizasyonları örnek göstermek mümkündür.

Teknoloji Festivalleri; teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan organizasyonlardır. TechFest, TechBBQ ve TEKNOFEST gibi organizasyonları bu kategoride değerlendirmek mümkündür.

Kültür Sanat Festivalleri; kitap fuarları, dans festivalleri, tiyatro festivalleri, geleneksel sanat festivalleri, uluslararası düzeyde organize edilen MIPCOM, MIPTV, NATPE gibi içerik marketleri bu kategoride yer alırken bu kategorinin en popüler ve bilinen festivalleri ise film festivalleridir. Dünya genelinde önemli bir yere sahip olan Cannes Film Festivali, Sundance Film Festivali, Berlin Uluslararası Film Festivali ve Venedik film festivalleri bu kategoriye örnek gösterilebilir. Bu festivaller dışında tarım festivalleri, tasarım festivalleri, moda festivalleri, animasyon festivalleri gibi birçok festival organizasyonundan da söz etmek mümkündür.

İnsanlık tarihinin hemen her döneminde farklı konsept ve temalarda gerçekleştirilen festivallerin birçok amaç ve işlevi bulunmaktadır. Düzenlendiği toplumun kültürünü, değerlerini, inançlarını, sosyal yaşamını, gelenek ve göreneklerini yaşatıp sonraki kuşaklara aktarma, toplumların diğer toplumlar tarafından tanınması ve kültürel devamlığın sağlanmasına katkı sunduğu gibi turizm, eğlence, sosyal etkileşim, eğitim, iş, ticaret, ekonomik kalkınma, yerel halkın moral ve motivasyonunun yükseltilmesi, bölgenin imajı ve tanıtımı gibi birçok işleve sahip olduğunu ifade etmek mümkündür (Houghton, 2001: 39, Litvin, Fetter, 2006: 44).

Bu bağlamda film festivalleri de bütün bu işlevleri bünyesinde barındıran önemli festivaller içerisinde değerlendirilmektedir. Son dönemlerde Türkiye’de de kentlerin adıyla düzenlenen kısa film festivallerinin sayılarında ciddi bir artış yaşandığı gözlenmektedir. Bu artışın sebebinin festivallerin işlevleri konusunda da belirtildiği üzere kentin bilinirliğinin artması, imajının oluşturulması ve tanıtımında film festivallerinin olumlu etkilerinin farkına varılması olduğunu söylemek mümkündür. Genel olarak, kentlerin sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi ve tanıtılması için festivallerin düzenlendiği ve desteklendiği düşünülmektedir. Kent adıyla düzenlenen festival organizasyonları incelendiğinde, çoğunlukla Kültür Bakanlığı desteği aldıkları ve kentin kamu kuruluşlarının (valilik, belediye üniversite vb.) festivallere ev sahipliği yaptığı tespit edilen bulgular içerisinde yer almaktadır. Bu durum, festival organizasyonlarının gerçekleştirilme amaçlarına dair gözlemleri de desteklemektedir. Bu çalışma kapsamında film festivallerinin kentin kültürel dokusu üzerindeki etkisine yönelik bir değerlendirme yapmak amacıyla film festivalleri ve Uluslararası Siirt Kısa Film Festivali incelenmiştir.

3.1. Film Festivalleri

Film festivallerini, sinema alanında gerçekleştirilen üretimleri, sinema alanında çalışan profesyonel ve amatörleri, sanatçıları, oyuncularını, izleyicileri, amatör ve profesyonel düzeyde sinema alanına ilgi duyan kişileri bir araya getiren organizasyonlar olarak tanımlamak

mümkündür. Bir kitle iletişim aracı olarak geniş kitleleri etkileme potansiyeli olan sinemanın toplumsal ve kültürel yaşamı yansıtmaya, biçimlendirme ve toplumu etkileme işlevi de bulunmaktadır. Bu anlamda film festivalleri toplumsal etkileşim, sosyalleşme ve sektörel bağlantılar açısından önemli buluşma platformları olarak değerlendirilebilir.

Film festivalleri; uzun metraj film festivalleri, kısa film festivalleri, spesifik temalarla gerçekleştirilen festivaller şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bazı uzun ve kısa film festivalleri belirli kategorilerde ödül verirken (kurmaca, belgesel, deneysel, animasyon, en iyi yönetmen, oyuncu, senaryo, müzik, vb.) bazı festivallerin de tüm film kategorilerinin bir arada değerlendirildiği yarışmalar ve ödüllendirme sistemi uyguladığı görülmektedir.

3.2. Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkılarıyla 2018 yılında ilki gerçekleştirilen Uluslararası Siirt Kısa Film Festivali Anadolu Kültür ve Sanat Meclisi Derneği tarafından düzenlenmektedir. Siirt Valiliği, Siirt Belediyesi ve Siirt Üniversitesi paydaşlığında gerçekleştirilen festival incelendiğinde festivalin kent ve bölge bazında olumlu etkiler yarattığı görülmektedir. Festivalin web sayfası incelendiğinde festivalin yarışma bölümünde 1.lik, 2.lik ve 3.lük ödülünün yanı sıra jüri özel ödülü ve Siirt İbrahim Hakki Hz. Özel Ödülü olmak üzere toplam beş çalışmaya ödül verildiği görülmektedir. Film festivalinin 5 yıllık verileri incelendiğinde festivale ünlü yapımcı, oyuncu, senarist, yönetmen ve alanında yetkin akademisyenlerin katılımının olduğu gözlenmektedir. Festivale filmleriyle katılan yönetmenlerin eserleri tür fark etmeksizin aynı kategoride yarışmaktadır. Bu bağlamda spesifik temalı festivaller hariç kent isimleriyle düzenlenen festivallerde olduğu gibi film türlerinde bir kategorizasyona gitmediği görülmektedir.

Festivalin amacı 2021- ve 2022 etkinlik raporlarından elde edilen bulgulara göre şu şekilde ifade edilmiştir:

Bu etkinlik sayesinde birbirinden ünlü sinemacı, gazeteci ve bu ülke için birçok emekte bulunan sanatçıların desteğiyle Siirt'in diğer bölgelerde adından söz ettirmesi amaçlanmaktadır.

- *Siirt ilimizi, ulusal ve uluslararası tanıtımlarla Türkiye ve Dünya insanına açarak bölgenin gelişimine katkıda bulunmak. Devamında yapılacak Kısa Film Festivalleri ile yaratılmış olan etkinin sürekliliğini sağlamak.*
- *Dijital medya, yazılı ve görsel basın gibi farklı duyuru araçlarının gücünü ve desteğini kullanarak, kültür-sanat ve turizm alanında farkındalık yaratıp bölge ekonomisini canlandırarak dışa açılmasını sağlamak.*
- *Siirt halkı ve gençleri ile sanatsal faaliyetler arasında kurulan bağı güçlendirmek.*
- *Sinema sanatının gücü ile filmlerin birçok duyuya hitap etmeleri ve hayata dair tüm yaşananlarla ilgili insanların daha kolay empati kurabilmelerini sağlamak. Siirt Kısa Film Festivali'nin bir marka olmasını sağlamak.*
- *Siirt'in, Türk sinemasının önemli ulusal endüstri merkezi olmasını sağlamak ve buradaki olanaklarla sektörel iletişimi ve dayanışmayı arttırmak.*
- *Sinema ve medyada saygın isimleri, ustalık sınıfları, paneller, atölyeler ile festival kapsamında Siirt'te ağırlamak.*

- *Siirt'in ilginç coğrafi ve fiziki özellikleriyle bir sinema platosu olarak ulusal ve uluslararası film sektöründe tanınmasını sağlamak. Siirt'e gelen ünlü yapımcıların Siirt'te Film çekimine elverişli doğal platolarda yapım üstlenmeleri için köprü görevi görmek.*
- *Genç yapımcı ve yönetmenlerin yeni filmler üretmesine maddi ve manevi destekler oluşturulmasını, ülke sinemasının yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmasını sağlamaktır.*

Festivalde 2018 yılına ait verilere ulaşılamamış, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında ödül alan filmlerin dereceleri ise çizelge-1, çizelge -2, çizelge -3, çizelge -4'te gösterilmiştir.

Çizelge-1 2019 Ödül Kazanan Filmler

Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali Ödül Kazanan Filmler- 2019		
Ödüller	Yönetmen	Film Adı
Birincilik Ödülü	Gökalp Gönen	Avarya
İkincilik Ödülü	Cahit Kaya Demir	Fegere
Üçüncülük Ödülü	Emre Sefer	Mahallenin Bazı Kedileri
Jüri Özel Ödülü	Abdülkadir Ocak	Kadir Gecesi
Siirt İbrahim Hakkı Hz. Ödülü	Kasım Ördek	Yağmur Olup Şehre Düşüyorum

2020 verileri incelendiğinde festivalde 24 filmin finalist olarak ön elemeyi geçtiği, finalist filmlerin İran (3), Mısır (1), Kırgızistan (1) ve Türkiye (19) yapımı filmler olduğu görülmektedir.

Çizelge-2 2020 Ödül Kazanan Filmler

Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali Ödül Kazanan Filmler- 2020		
Ödüller	Yönetmen	Film Adı
Birincilik Ödülü	Yılmaz Özdiç- Türkiye	Bare Giran (Ağır Yük)
İkincilik Ödülü	Orhan Umut Gökçek- Türkiye	Son
Üçüncülük Ödülü	Bahadır Kapır- Ferhat Zengin- Türkiye	Büyülü Fener Bekçileri
Jüri Özel Ödülü	Parisa Sedaei Azar- Ramin Farzaneh- İran	Salmandan (Yaşlılar)
Siirt İbrahim Hakkı Hz. Ödülü	Ahmed Aboufotouh- Mısır	Pens Against Bullets

2021 yılında gerçekleştirilen festivale dair veriler incelendiğinde 2021 yılında kısa film ve senaryo olmak üzere 2 farklı kategoride yarışma düzenlendiği görülmektedir. Sonuçlara ilişkin veriler çizelge-3a ve çizelge- 3b' de yer almaktadır.

Çizelge-3a 2021 Ödül Kazanan Filmler

Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali Ödül Kazanan Kısa Filmler- 2021		
Ödüller	Yönetmen	Film Adı
Birincilik Ödülü	Fateme Mohammadi- İran	Daghi(Yanmış)
İkincilik Ödülü	Muhammed Furkan Taşbilek- Türkiye	Bir Nehir Kıyısında
Üçüncülük Ödülü	Emir Kulal Haznevi- Türkiye	Yüksek İrtifa Ya Da Şeylerin Tuhafılığı
Jüri Özel Ödülü	Mustafa Efelti- Türkiye	Şero
Siirt İbrahim Hakkı Hz. Ödülü	Aseman Tousi	Sharabi (Bordo)

Çizelge-3b 2021 Ödül Kazanan Senaryolar

Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali Ödül Kazanan Senaryolar- 2021		
Ödül	Senarist	Senaryo
Birincilik Ödülü	İbrahim Said Sürmeli	Güvercin
İkincilik Ödülü	Tamer Turan	Mar

Çizelge-4 2022 Ödül Kazanan Filmler

Siirt Uluslararası Kısa Film Festivali Ödül Kazanan Kısa Filmler- 2022		
Ödüller	Yönetmen	Film Adı
Birincilik Ödülü	Muhammed Günaydın- Türkiye	Dur Dinle Bak Geç
İkincilik Ödülü	Ramin Farzaneh- İran	Lack
Üçüncülük Ödülü	Sedat Kahraman- Türkiye	Hırsız
Jüri Özel Ödülü	Gülben Arıcı- Türkiye	Kennedy'nin Doğuşu
Siirt İbrahim Hakkı Hz. Ödülü	Nihat Vuran- Türkiye	Salto Mortale

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihsel süreç incelendiğinde tarihin hemen hemen her döneminde farklı coğrafyalarda festival olarak nitelendirilen etkinliklerin yapıldığı görülmektedir. Günümüzde de farklı temalarla birçok festival gerçekleşmektedir. Gastronomi, müzik, spor etkinlikleri, film gösterimleri, atölye çalışmaları, konser, ürün tanıtımı, fuar, yarışma ve müsabakaları içeren bu tür organizasyonların temel amacı yapıldığı, kentin markalaşma süreci ve imaj gelişimine olumlu katkı sağlayarak kentin bilinirliğinin artmasına katkıda bulunmak şeklinde ifade edilebilir. Bu organizasyonlar yapıldığı ülkenin, şehrin, ilçenin sosyal ve kültürel açıdan gelişmesi ve tanıtılmasında da olumlu etkiler yaratmaktadır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan Uluslararası Siirt Kısa Film Festivali'ne ilişkin veriler incelendiğinde 2018 yılında ilki düzenlenen festivalin ardından kentin kültür- sanat faaliyetleriyle gündeme geldiği, yerel ve ulusal basında kentle ilgili olumlu bir imajın gelişmeye başladığı gözlenmektedir.

Festival kapsamında yapılan söyleşiler, atölyeler, ünlü yapımcı, oyuncu ve yönetmenlerin katılımının kentin tanıtımı üzerinde olumlu bir etki yarattığı ve kente yapılan turistik ziyaretlerin gerçekleşme oranlarında bir artış sağladığı belirtilmektedir. 2022 yılında beşincisi gerçekleşen festivale 72'si yabancı, 110'u yerli olmak üzere toplam 182 eserle başvuru yapılmıştır. Festival boyunca (15-18 Kasım) finale kalan filmler Siirt Üniversitesi salonlarında halka açık bir şekilde gösterime girmiştir. Festival boyunca film yönetmenleri ile söyleşiler ve oyuncularla atölye çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Festivalin açılış ve kapanışında özel etkinliklere yer verilmiş, halkın yoğun katılım gerçekleştirdiği gözlenmiştir.

Festival ekibinin yaptığı açıklamalar ve basında yer alan haberler incelendiğinde kent halkının bu tür etkinlik ve organizasyonlara ev sahipliği yapmaktan duyduğu memnuniyetin yüksek olduğuna dair açıklamaların yer aldığı görülmektedir. Gerek basında yer alan haberler gerekse festival ekibinin yaptığı açıklamalar ve kentin kültür ve sanat faaliyetleriyle basında yoğun bir biçimde yer alması, festivalin ulusal ve uluslararası düzeyde ilgi görmesi, küresel düzeyde yaşanan salgın süreci devam etmesine rağmen ulusal ve uluslararası düzeyde katılımın gerçekleşmesi festivalin kentin kültürel dokusu üzerinde olumlu etkiler yarattığını göstermektedir. Bu bağlamda festivallerin kentlerin sosyo- kültürel yapıları, markalaşma süreçleri, imaj geliştirme, tanıtım faaliyetleri ve sosyal etkileşim açısından kent üzerinde olumlu etkiler yarattığını ifade etmek mümkündür.

Sonuç olarak festival organizasyonlarının kentlerin gelişmesi ve kültürel etkinliklerin devamlılığının sağlanması açısından önemli organizasyonlar olduğunu ve festivallerin amacına uygun bir biçimde gerçekleştirilmesinin son derece önemli olduğunu belirtmek gerekir. Amaca yönelik doğru bir organizasyonla gerçekleştirilen festivallerin kente bölgeye ve tüm ülkeye hem sosyal kültürel gelişim açısından hem de ekonomik açıdan katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Atak, O., *Türk Turizminin Tanıtımında Festivallerin Yeri ve Önemi: Antalya Örneği* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Genç, S., *Kristal Sırların Araştırılması ve Sır İçinde Kristal Nüvelerin Geliştirilmesi*, Sanatta Yeterlik Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1993.

Ekin, Y. *Etkinlik Turizmi Kapsamında Festivaller ve Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin Yerel Halk Üzerindeki Sosyal Etkileri Konulu Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2011.

Festival Değerlendirme Raporu, 2021-2022.

Houghton, M., The Propensity of Wine Festivals to Encourage Subsequent Winery Visitation. *International Journal of Wine Marketing*, 13 (3), 32 – 41, 2001.

Karagöz D., *Etkinlik Turizmi ve Etkinlik Turizmi Bağlamında Yabancı Ziyaretçi Harcamalarının Ekonomiye Etkisi: Formula 1 2005 Türkiye Grand Prix Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006.

Kömürcü, G., *Etkinlik Turizmi Çeşidi Olarak Festivaller: Bozcaada Yerel Tatlar Festivali Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2013.

Küçük, M. (2013). Kültür Turizmi Kapsamında Yer Alan Festival Etkinliklerinin Yerel Kalkınmaya Katkısı: Uluslararası Beyşehir Göl Festivali Üzerine Bir Araştırma, KOP Bölgesi Üniversiteler Birliği (UNİKOP) Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Konya: 1-13.

Litvin, S. W., Fetter, E. Can a Festival Be Too Successful? A Review of Spoleto, USA. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 18 (1), 41 – 49, 2006.

Özkan, E., Curkan S. C., Sarak, E. C. Festivallerin Katılan Ziyaretçiler Üzerine Etkileri: Alaçatı Ot Festivali Örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, (6): 59-68, 2015.

Şengül S. ve Genç K. Festival Turizmi Kapsamında Yöresel Mutfak Kültürünün Destekleyici Ürün Olarak Kullanılması: Mudurnu İpekyolu Kültür Sanat ve Turizm Festivali Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23): 79-89, 2016.

Zavalsız, Y.S. ve Öztürk, Y.E. Festivallerin Yerel Halk Üzerindeki Sosyo-Kültürel Etkileri: Uluslararası Altın Safran Belgesel Film Festivali Örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (2), 456-474, 2020.

<http://www.siirtkisafilmfestivali.com/arsiv/>

(Erişim tarihi 10.01.2023)

<https://sozluk.gov.tr>

(Erişim tarihi 10.01.2023)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Festival>

(Erişim tarihi: 20.01.2023)

STREAM PLATFORMLARDA ALGORİTMALARIN BELİRSİZLİK YÖNETİMİ ARACI OLARAK KULLANIMI: NETFLIX ÖRNEĞİ

Doç.Dr., Özcan DEMİR

Dicle Üniversitesi, - 0000-0001-9273-7672

Doç.Dr., Zuhale AKMEŞE DEMİR

Dicle Üniversitesi, - 0000-0003-3805-8649

ÖZET

Sinema ve radyo televizyon endüstrilerinde sayısal teknolojilerin kullanımı ile yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında farklı olanaklar elde edilmiştir. Yapım aşamasının daha verimli ve ekonomik olması, dağıtım alanlarının çeşitlenmesi ve gösterim ortamlarının nicelik ve nitelik olarak artması ile görsel-işitsel alanda yeni bir dönem başlamıştır. “Yaratıcı endüstriler” arasında yer alan bu görsel-işitsel sektörlerin ürünleri yondeşen (converging) ortamlarda bir arada kataloglanarak sunulmaya başlanmıştır. Stream platformları, adı geçen dağıtım ortamları arasında değerlendirmek mümkündür. Ekonomi bilimine ilişkin bir kavram olan “Belirsizlik” bir olayla ilgili olasılıkların belirlenemediği durumların anlatılması için kullanılmaktadır. Yaratıcı bir sektör olan sinema endüstrisinde de belirsizlik durumunun yoğun biçimde yaşandığını söylemek mümkündür. Sayısal teknolojiler aracılığıyla diğer izleyicilerin ilgisi ve yayın zamanı gibi değişkenlerden bağımsız olarak izleyicilerin istedikleri yapımlara istedikleri zaman erişim olanağına kavuştuğu stream platformlarda, izleyicilerin beğenisini etkileyen faktörler temel bir belirsizlik ögesidir. Netflix platformu, kendi alanında lider konumda olan bir girişimdir. Film dağıtım ve gösterimi alanında bilgi teknolojilerini kullanan platform, izleyicilerin beğenisi ile ilgili belirsizlikleri yönetebilmek için çeşitli algoritmalarla yararlanmaktadır. Bu çalışmada, Netflix örneği ışığında “algoritmik izleyicilik” kavramının olgulara ve konu ile ilgili literatüre dayalı değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar sözcükler: Yaratıcı sektör, algoritmik izleyicilik, belirsizlik, Netflix, Sinema

1. GİRİŞ

Görsel-işitsel sektörün işletmeciler açısından en büyük sorunlarından bir tanesi izleyicisinin neyi izlemek istediğinin tespit edilmesidir. Geleneksel radyo – televizyon yayıncılığında belirli bir zaman aralığında, belirli bir yayın kuruluşunda yayınlanan programların o saat aralığında radyo ya da televizyon içeriğini takip eden kişiler tarafından izlenip izlenmeyeceği hedef kitle özelliklerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Sinema endüstrisi için ise bir filmin nerede, hangi dönemde ve günün hangi saat aralıklarında takip edileceğinin tespit edilmesi stüdyolar ve dağıtım şirketlerinin sıkça yüz yüze kaldığı ve cevap üretmek durumunda oldukları sorulardandır.

İnternet bant genişliklerinin ev kullanıcıları için artması ve ucuzlaması ise geleneksel yayıncılık pratiklerinin ağ ortamına taşınmasını beraberinde getirmiştir. Tüm görsel-işitsel hizmetler ve telekomünikasyon teknolojilerinin ağ teknolojileri ile kullanılmaya başlanması yakınsama olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bilişim teknolojileri ile yayıncılık teknolojileri birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Böylece, geleneksel yayıncılığın temel sorunları da değişmeye

başlamıştır. Görsel-işitsel hizmetlerin asenkron biçimde verilmeye başlanması programların yayın zamanlarının tespit edilmesi ve tüm hedef kitleye aynı zaman diliminde tek bir içerik sunulması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Kitlesele düzeyde senkron içerik tüketimi için yapılan planlamaların önemi azalmıştır. Bununla birlikte görsel-işitsel içerik üretimi ve sunumu yayıncılık kavramı dışında hizmet olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. Görsel-işitsel olarak hazırlanan programlar, içerik olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. İnternet üzerinden hizmet sağlayan platformlar bu içerikleri kataloglayarak abonelik yöntemi ile kullanıcılarına sunmaya başlamışlardır. Bilişim teknolojileri ile entegre olarak yürütülen bu hizmet satışında abonelerin beğeneceği içeriklerin kataloglara dahil edilmesi ve içerik üretimi yapan hizmet sağlayıcıların hangi içerikleri üreteceklerinin tespit edilmesi asıl risk ve belirsizliği oluşturmuştur.

Tüm ekonomik faaliyet alanlarında ortaya çıkan risk ve belirsizlik faktörleri ticari düzeyde yapılan yayıncılık için de geçerlidir. Yeni yayıncılık teknolojilerinin kullanımı risk ve belirsizlik kavramlarının boyutunu değiştirmiştir. Ancak, bilişim teknolojilerinin ortaya çıkışı içerik tüketicisi olarak adlandırılan yeni müşteri kitlesinin tüketim pratiklerinin tespiti için hizmet sağlayıcılara yeni olanaklar da sağlamıştır. Çeşitli yazılımlarla tüketicilerin hangi içeriği, ne kadar süreyle tüketmek isteyecekleri tespit edilmeye başlanmıştır. Dahası tüketicilerin mevcut izleme alışkanlıklarından hareketle daha sonra hangi içeriği tüketmek isteyecekleri de tahmin edilmeye başlanmıştır. İnternet tabanlı platform hizmetlerinin doğası gereği tüketicinin isteği içeriğe hızlı bir biçimde ulaşması gereklidir. Tüketilmek istenilecek içeriğin doğru tahmin edilebilmesi yerel serverlarda daha hızlı tüketime fırsat sağlayacak biçimde depolanmalarına da fırsat sağlamıştır. Algoritmaların öngörü olanağı sağlamaları yeni yayıncılık hizmetlerinin risk ve belirsizlik faktörlerinin yönetilebilmesini sağlamıştır. Bunun yanında, algoritmaların müşterilere tüketmek isteyecekleri içerikleri önermesi hizmeti hedef kitlenin bizzat hizmet sağlayıcı tarafından inşa edilmesi olanağını da sağlamıştır.

İnternet tabanlı yayıncılık hizmetlerinin yalnızca içeriğin izlenmesi değil; aynı zamanda bu süreç ile ilgili aşamaların yönetilmesine dayalı olarak geliştirildiği çalışmanın temel varsayımıdır.

İnternet üzerinden yayıncılık faaliyeti yürüten platformlardan Netflix, sağladığı görsel-işitsel içeriği küresel olarak sunması, algoritmik risk ve belirsizlik yönetimi yapması ile alanda öncü konumdadır. Küresel düzeyde hizmet veren abone sayısı ve hizmet yönetimi modelleri ile lider konumdaki servis sağlayıcıların algoritmaları belirsizlik yönetimi, hedef kitle oluşturma ve sürdürme ile teknik düzeyde nasıl kullandığı çalışmanın temel konusudur. Bu alanda öncü konumdaki Netflix hizmet sağlayıcısının algoritmik düzeyde yaptığı faaliyetler çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmada, internet tabanlı görsel-işitsel hizmet sunumu ile ilgili literatür taranmış ve Netflix özelinde yürütülen çalışmalarla ilgili teknik bilgiler sunulmuştur.

2.GÖRSEL-İŞİTSEL SEKTÖR VE BELİRSİZLİK KAVRAMI

Risk ve belirsizlik faktörleri ekonomi alanındaki faaliyetler için de geçerlidir. Yayıncılık sektörünün sosyal ve kültürel boyutları sosyal bilimler alanında uzun yıllardır tartışılmaktadır. İletişim bilimleri alanındaki çalışmalar kitle iletişim araçlarının kültürel ve sosyal etkileri ile ilgili pek çok kuramı ortaya çıkarmıştır. Liberal ekonomi modellerinde serbest piyasa koşullarına bağlı olarak kitle iletişiminin de bir ekonomik faaliyet alanı olarak görülmesi iktisadi alanda da kitle iletişim sektörü bağlamında çalışmalar yapılmasını beraberinde getirmiştir. Kitle iletişimi alanında faaliyet gösteren firmalar, görsel-işitsel sektör olarak adlandırılan ekonomi alanında faaliyet göstermektedirler. Tüm diğer alanlarda olduğu gibi görsel-işitsel sektörün de kendine özgü riskleri ve belirsizlikleri bulunmaktadır.

Risk ve belirsizlik kavramları birbirine benzer olarak görülse de temelde kuruluşları etkileyen farklılıkları bulunmaktadır. Knight'ın 1921 tarihli Risk, Belirsizlik ve Kâr adlı çalışmasında risk kavramını belirli bir olay ile ilgili olarak karar verilmesi gereken bir durum olarak

tanımlamış ve olasılık dağılımının bilindiğini belirtmiştir. Belirsizlik durumunda ise olasılık dağılımı bilinmemektedir (Akt. İğdeli ve Sever, 2018, s. 2).

Epistemolojik olarak bakıldığında beklenen olasılığın bilinmesi işletmeler için risk olarak tanımlanmaktadır. Ancak, bir durumla ilgili olasılıkların kestirilememesi ise belirsizliktir. “Temel olarak, belirsizlik, gelecekteki durumların nasıl ilerleyeceğine dair herhangi bir öngörü geliştirme yeteneğinden yoksun olmayı ifade eder (Mazlum, 2019, s. 4)”.

Tarihsel süreçte pek çok ülkede kamu kuruluşları eliyle yürütülen yayıncılık faaliyetlerinin özel girişimler tarafından da gerçekleştirilmeye başlanması kârlılık ve büyüme kavramlarının bu alanda da tanımlanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Kamusal yayıncılığın toplumsal fayda anlayışı ile özel şirketlerin yürüttüğü ticari yayıncılığın fayda anlayışları birbirinden ayrılmıştır. Öğretme, toplumsal hizmet ve eğlendirme hedefiyle yapılan kamusal yayıncılığın yanına pek çok ülkede eğlendirme hedefini ön planda tutan ticari yayıncılık eklenmiştir. Kamusal yayıncılığın geleneksel hedefleri bağlamında yüksek kârlılık beklentileri bulunmamaktadır. Ticari yayıncılık ise programlarının etkinliğini mali getiri ekseninde değerlendirmektedir.

Çok sesli ticari yayıncılık piyasasında tüm özel yayıncılık kuruluşları hatta belirli durumlarda kamu yayıncıları da birbirine rakip iktisadi teşekküllerdir. Geleneksel modelde kârlılığı sağlamak için çok izlenerek rakiplere göre daha fazla reklam almak ya da daha fazla aboneye sahip olmak kârlılığın temel faktörleridir. Bu durumda, yayımlanan programların izleyiciye ulaşmaması ve yayınların beğenilmemesi ana risk faktörleri arasındadır. Temel belirsizlik alanlarını izleyicilerin beğenileri ve tercihleri düzeyinde değerlendirmek mümkündür.

Yeni medya teknolojileri olarak adlandırılan internet tabanlı hizmetlerde ise zamandan ve mekândan bağımsız olarak platformda kataloglanmış içeriklere internet bağlantısı olan televizyon, tablet, bilgisayar ve akıllı telefon gibi araçlar üzerinden erişmek mümkündür. Bu durumda, görsel-ışitsel içerik sunan kuruluşların içerikleri takip edilecekleri zamanda sunmaktan çok beğenilecek içeriği kataloglarına dahil etme ya da üretme sorunları bulunmaktadır. Teknik olarak da beğenilecek programların tahmin edilerek yerel serverlar üzerinde daha hızlı erişim sağlayacak biçimde bekletilmeleri gerekmektedir. Yeni medya teknolojilerinin temel risk faktörleri uygun içeriklere yatırım yapmaktır. Sektör için yönetilmesi gereken faktör ise belirsizliklerdir. Hangi tür içeriğin daha fazla beğenileceği, hangi içeriğin daha uzun süre izleneceği, müşterilerin hangi içeriklerden memnun kalacakları yönetilmesi gereken belirsizlik faktörleridir.

Stream platformlar yeni medyaya özgü bir dizi risk ve belirsizlik faktörlerini yöneterek faaliyet göstermek durumundadırlar. İçerikler ve izleyici ilgisi ile ilgili olası sonuçların kârlılıkla ilgili kayıplara neden olması temel risk faktörlerini oluşturmaktadır. İnternet ile ilgili yeni hizmetler, bu alanda kullanılabilir yeni teknolojiler, bulunan piyasanın ekonomik durumu, izleyici beğenisindeki değişim ve kullanıcıların internet hizmetlerine erişimi gibi durumlar ise stream platformlar ile ilgili mevcut durumu, gelecekteki bir sonucu veya birden fazla olası sonucu tam olarak tanımlamanın imkânsız olduğu belirsizliklere örnek teşkil etmektedir. Stream platformlar görsel-ışitsel sektörün kendine özgü doğasının ortaya çıkardığı risk faktörlerini öngörmekte, bu faktörlere özgü çözümleri kurumsal pratiklerine katmaktadırlar.

Yeni medyanın esnek doğasına özgü belirsizliklerin yönetilebilmesi ise en önemli sorunlardandır. Stream platformlar izleyicinin beğenmesinin mutlak olduğu yapımlar üreterek daha kârlı işletmeler olabilmektedirler. İzleyici beğenisi bu alandaki en önemli belirsizlik faktörleri arasında yer almaktadır. İzleyicilerin izleyecekleri programları beğenmelerinin sağlanması ya da beğenecekleri programların üretilmesi ile ilgili yolların araştırılması bu alandaki belirsizlik yönetiminin kapsamında yer almaktadır. Tüm müşterilerin internet üzerinden bağlı veri kaynakları olduğu stream yayıncılıkta abone bilgileri, izlenen içerikleri, yaş, cinsiyet ve izleme süreleri gibi pek çok istatistiksel verinin toplanması mümkündür. Büyük veri (big data) denilen bu kapsamlı istatistiksel bilgiler Netflix örneğinde olduğu gibi başarılı biçimde yönetildiğinde platformun devamlılığı açısından başarılı elde edilebilmektedir.

Netflix'in büyük veriyi yönetebilmesinin işlevsel araçlarından birisi de geliştirdiği algoritmalarıdır. Netflix, algoritmaları ile izleyicinin beğeneceği yapımlar üretmek yanında izleyici beğenisini de yönetebilmektedir.

3.ALGORİTMİK İZLEYİCİLİK KAVRAMI

Netflix'in geliştirdiği algoritmalar şirkete müşterilerinin izleme alışkanlıkları hakkında bilgi edinilebilecek bir veri havuzu sağlamaktadır. Şirket hizmetlerini kullanılabilir kılmak için bilgi teknolojilerini yayıncılık alanında kullanmaktadır. Böylece, bir teknoloji şirketi olarak anılmaktadır. Burroughs'a göre; Netflix algoritmaları yardımıyla izleyicilerini söylesel olarak konumlandırmaktadır (Burroughs, 2018, s. 5). "Algoritmik izleyicilik" olarak kavramsallaştırılan bu bilgi işlem teknolojisi kullanımı binlerce saatlik içeriklerin izleyicilere nasıl ulaştırılacağına tespit edilmesini sağlamaktadır. Şirketin yenilikçilik ve hız anlamında sektöre en büyük katkıları etkin olarak işleyen algoritmalarının elde ettiği sonuçları kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Algoritma, "belirli bir problemi çözmek veya belirli bir amaca ulaşmak için çözüm yolunun adım adım tasarlanmasıdır" (Torun, 2021). Netflix, müşterilerine verdiği hizmetin niteliği ile ilgili durumunu korumak için izlediği yöntemleri algoritmik olarak tasarlamaktadır. Şirket web sitesinden kullanıcı arayüzlerine kadar hemen her alanda kişisel kullanım pratiklerine ve şirketin hedeflerine uygun algoritmaları kullanmaktadır.

Stream platformların artan nicelikteki içeriklerini kendi içerisinde oldukça çeşitlenmiş olan dünya üzerindeki farklı coğrafyalarda yer alan müşterilerine sunma iddiası, temelde parçalanmış olarak algılanan izler kitlenin taleplerini yönetme amacı taşımaktadır. Yeni medya teknolojilerinin yayıncılık için kullanımı ile ortaya çıkan medya endüstrisinin parçalanmışlık durumu Netflix örneğinde izleyici katılımı üzerinde etkili olarak algılanmaktadır. Algoritmik izleyicilik kavramına uygun yaklaşım ile Netflix abonelerinin seveceğini garanti ettiği yapımlar üretmektedir. İzleyici beğenisi kavramı da böylece yönetilmektedir.

Algoritmik izleyicilik kavramı, Cheney ve Lippold'a (2011) göre "adreslenebilir hedef kitle"den (addressable audience) "algoritmik kimliğe" (algorithmic identity) kadar yakın zamandaki bilim ve endüstri söyleminde farklılaşan şekiller almıştır. Hallinan ve Striphas'ın (2014) "algoritmik kültür" kavramı ise algoritmaların dijital yaşamı şekillendirmede oynadığı rolü vurgulamaktadır (Akt. Burroughs, 2018, s. 10). Yayıncılık sektöründe hedef kitleye ulaşma ve beğeni elde etme amaçları doğrultusunda algoritmaların kullanımı, izleyicilerin karar verme süreçlerini etkilemek doğrultusunda öneriler getirme ilkesine dayanmaktadır. Netflix, kullandığı algoritmaların kullanıcılardan elde ettiği verileri yorumlaması doğrultusunda ilerlemektedir. Şirket, kullandığı yazılımlar yardımıyla sunduğu içeriklerin hangilerinin, hangi kullanıcılar ile daha ilgili olduğunu tespit etmektedir.

Bireylerin kamusal hayata katılımını etkileyen algoritmalar stream sektörü açısından rutin kararların alınmasında çözüm üreten sosyoteknik süreçlere vurgu yapmaktadır. Medya endüstrilerinin önceliği izleyicileri ve onların izleme alışkanlıklarını tahmin etmek olmuştur. Sektörün temel sorunlarının çözümünde bilindik çözümleri üreten ve uygulayan algoritmaların kullanılması içerik sağlayıcıların başarısını etkilemektedir.

3.1.İzleyici Konumlandırma Amacıyla Algoritma Kullanımı

Geleneksel medya sektöründe abonelerden elde edilen veriler hangi içeriklerin kimler tarafından, ne zaman kiralandığı ve hangi içeriklerin daha çok talep edildiği ile sınırlıdır. İçeriğin izlenip izlenmediği ya da içerikteki hangi öğelerin izleyici için daha dikkat çekici olduğu ile ilgili verilere ulaşmak mümkün değildir. İçeriğin tekrar izlenip izlenmediği ve hangi bölümlerinin tekrar izlendiği gibi veriler de erişilebilir değildir. Ancak, stream platformlar içeriğin izlenmesi anında kullanıcıların cihazlarından ve kendi serverlarından pek çok veriyi alıp işleyebilmektedirler.

Elde edilen veriler yardımıyla seyirci, stream platformlarının algoritmalarının tahminleriyle onlara sunulan içerikleri izlemeye yönlendirilmektedir. Netflix'i diğer internet tabanlı platformlardan ayıran özellik ise özellikle bilgisayar ortamı üzerinden yapılan izlemelerde tarayıcı geçmişini gibi verileri öncelikli olarak kullanmamasıdır. Netflix, içeriklerin etkin biçimde kataloglanması ile yapılan seçimlerin değerlendirildiği içerik tabanlı bir algoritma kullanmaktadır. Platform, hedef kitlesini yalnızca tahmin etmemekte aynı zamanda oluşturabilmektedir. Netflix platformu, yayınladığı içeriklerin hangi izleyici kitlesi tarafından beğenilebileceğini tespit etmekte, belirlenen kitleye içeriği önererek hedef kitlesini adreslemektedir.

3.2. Netflix Hedef Kitle Tespit Algoritmalarının Teknik Düzeyde Platforma Sağladığı Olanaklar ve İçerik Dağıtım Ağı

Netflix platformu, internet erişimi olan akıllı cihazların önemli bir bölümünde erişilebilir konumdadır. Farklı yazılım ve donanım ortamlarında erişilebilir olması firmaya daha fazla kullanıcıya ulaşma olanağı vermektedir. Birbirinden farklı işletim sistemleri ile çalışan Amazon firmasına ait stream cihazları, Android akıllı telefonlar ve tabletler, Android tabanlı stream cihazları, Apple firmasına ait yazılım ve donanımlar, Windows işletim sistemini kullanan bilgisayar ve tabletler, Google yazılım ve donanımları ve dünyanın önemli elektronik üreticilerinin ürettiği akıllı televizyonlar Netflix hizmetlerinin erişilebilir olduğu ortamları çeşitlendirmektedir. Firma, bir teknoloji şirketi olarak mobil platformlardan, bilgisayarlara ve akıllı ev elektroniği ürünlerine kadar pek çok ortamda görüntülenebilecek içerikler üretmekte içeriklerinin gösterildiği cihazları belirli ses ve görüntü standartlarına uygunlukları bağlamında lisanslamaktadır.

Netflix aynı zamanda görsel-işitsel sektörün yapım, dağıtım ve gösterim alanlarının tümünde faaliyet göstermektedir. Firmanın yapım alanında faaliyet göstermesi belirsizlik yönetimini şirket için daha önemli hale getirmektedir. Hangi içeriklerin üretileceğinin de tespit edilmesi gerekmektedir. Platformda yer alacak içeriklerin tespiti ve içeriklerin gösterileceği ortamlarla ilgili teknik altyapının sağlanması Netflix için yönetilmesi gereken belirsizlik faktörleridir. Algoritmaların hedef kitleye neyi izlemek isteyeceklerini tahmin ederek ulaştırması Netflix algoritmalarının en bilinen özelliklerindedir. Ancak, içeriklerinin dağıtım sistemini oluşturan serverlar için de Netflix algoritmalarının önemli bir değeri vardır.

Netflix, 2007 yılında hizmetlerini internet üzerine taşıma kararı almasından önce posta ile DVD kiralama hizmeti sağlayan bir firma olarak 1997 yılında kurulmuştur. Firma, internet üzerinden film sunma ve abonelik sistemlerini hayata geçirmesi ile abone sayısını hızla arttırmıştır. Netflix'in hizmetlerini internet ortamına taşımasının bilişim teknolojilerinin firmanın genel yapısı içerisinde ağırlığını arttırdığını söylemek mümkündür. Şirket, Cinematch ismini verdiği yazılımı ile izleyici tercihlerini ve izleme alışkanlıklarını ölçerek müşterilerine izlemesi muhtemel içerikleri önermeye başlamıştır. Şirketin internet ve çeşitli platformlar üzerinde kullandığı yazılımı ile izleyicinin ilgili içeriği fark etmesi için görseller ve afişler de işlenebilmektedir.

Netflix'in yazılımlarını dağıtım alanında kullanması bir başka gereksinim nedeniyledir. İzleyiciler, platform üzerinden içerik tüketmek istediklerinde yapımı talep edildikten kısa bir süre sonra başlaması gerekmektedir. Aksi halde, bu durumun birden çok kez tekrarlanması durumunda müşteriler platforma olan üyeliklerini bitirebileceklerdir. Yeni iletişim teknolojileri bilişim tabanlıdır. Netflix'in içerikleri serverlar üzerinde barındırılmaktadır. Şirket küresel ölçekte hizmet vermektedir. Bu durumda, sadece Amerika Birleşik Devletleri üzerinde bulunan serverların izleyicilerin içeriklere anında ulaşmasını sağlamaları mümkün değildir. Platform, küresel ölçekte hizmet vermeye başladığında dünya üzerinde farklı coğrafi konumlarda içeriklerinin bulunduğu serverlar buldurmaya başlamıştır. Serverlar üzerindeki içeriklerin dağıtımının sağlanması için içerik dağıtım ağlarından (CDN) yararlanılmıştır.

CDN (content delivery network) sistemleri internet üzerindeki farklı veri merkezlerinde bulunan dağıtım ve geniş bir sunucu sistemidir (Wikipedia, 2022). Farklı sektörlerde kullanılan bir altyapı ağı olan CDN'ler kullanıcılarına istedikleri içerikleri hızlı biçimde sağlama amacı ile oluşturulmaktadır. Yazılımlar, metin, grafik ve komut tabanlı indirilebilir içerikler ve e-ticaret uygulamaları bu hizmetler arasındadır. CDN hizmetlerinin yoğun kullanıldığı alanlardan birisi de stream hizmetleridir. Talep ile sunulan aboneli hizmetler arasında olan Netflix'in etkin biçimde çalışabilmesi için CDN sistemlerine ihtiyaç bulunmaktadır. Çeşitli alanlarda hizmet veren firmalar CDN firmalarının sunduğu hizmetleri satın almaktadırlar. CDN şirketleri internet servis sağlayıcılarından (ISS), taşıyıcılar ve sunucularını barındıran veri merkezlerinden hizmet satın almaktadırlar (Wikipedia, 2022). Netflix, CDN hizmetlerini kullanarak küresel ölçekteki içerik dağıtımının kendi altyapısı üzerindeki maliyet yükünü kaldırmıştır. Netflix, içeriklerinin yerel düzeydeki popülerliğini hesaplayan algoritmalarla sahiptir. Böylece, içeriklerle ilgili bilgiler hesaplanarak uygun içerikler yerel serverlarda depolanmakta ve abonelere hızlı bir biçimde ulaştırılmaktadır.

Netflix, 2016 yılında web tabanlı içeriğini küresel düzeyde etkin olarak dağıtabilmek için görsel-işitsel içeriklerini Amazon Web Services (AWS) şirketinin serverları üzerine taşıma işlemini bitirmiştir. Netflix, bir CDN olan AWS ile anlaşarak tüm içeriğini kendi serverları üzerinde tutma yükünden kurtulmuş içeriğini bulut tabanlı olarak dağıtma olanağı elde etmiştir. Netflix, CDN firmalarından hizmet almak yanında kendi bulut tabanlı depolama hizmetlerini de kullanmaktadır. Geliştirdiği yazılımları CDN altyapıları üzerinde kullanarak izleyicilerin içeriklerine hızlı biçimde erişmesini sağlayacak veri transferini yapabilmektedir. Firma, yapım, dağıtım ve gösterim alanlarındaki belirsizlik faktörlerini faaliyet alanına özgü yazılımlarla en aza indirmeye çalışmaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Netflix, internet tabanlı bir teknoloji şirketi olarak görsel-işitsel sektörde platform işletmecisi olarak hizmet vermektedir. Ticari bir işletme olarak kârlılık en önemli amaçlarından. Abonelik sayılarını sürekli olarak arttırmak ve abonelerinin içerik tüketim sürelerini arttırmak firmanın ticari başarısı için gösterge olarak değerlendirmek mümkündür.

Firmanın başarı göstergeleri aynı zamanda internet içerik platformu işletmeleri için belirsizlik faktörünün yüksek olduğu alanlardır. Netflix platformu kendi faaliyet alanına ilişkin belirsizlik faktörlerini yönetebilmek için algoritmalarından yararlanmaktadır. İzleyicilerinin hangi oyuncuların yer aldığı yapımları beğendiğini, bu yapımları tek seferde mi, yoksa birden çok izleme seansında mı izlediklerini web tabanlı algoritmaları aracılığıyla izleyicinin faaliyetlerini çevrimiçi olarak gözlemleyerek tespit etmektedir. Netflix'in stream yayıncılığı açısından en önemli adımı ise abonelerinin beğenilerini yönlendirmesidir. İzleme önerileri ile izleme pratiğini öngörmek değil yönlendirmek olanağı elde etmiştir.

Stream sektörü internet tabanlı sayısal yayıncılığın olanakları ile yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında geleneksel platform işletmeciliğine oranla daha hızlı faaliyet göstermeye başlamıştır. Netflix, dizi ve fil sektörünün üretimleri yanında kendi yapımlarını da kataloglarına eklemiştir. Gösterim alanında ise mobil cihazlara, bilgisayarlara ve ev elektroniğine dahil stream kutuları ile akıllı televizyonlara uygun dağıtım gerçekleştirmiştir. Firmanın yazılımları internet tabanlı bütün platformlarda çalışır durumdadır. Şirket, televizyon ve görüntü teknolojileri kapsamında da lisanslandırma ile cihazları yayıncıları için tavsiye etmiştir.

Yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında attığı tüm adımlar Netflix'in daha fazla aboneye ulaşması, sektördeki lider konumunu sürdürmesi için yaptığı tercihlerdir. Yapım, dağıtım ve gösterim alanlarında faaliyet göstermek ve yönlendirici konumda olmak sektörün geleceğini de yönlendirmek anlamına gelmektedir. Firma, ürettiği içerikler ve kullandığı algoritma teknolojileri ile bu alan ilişkin belirsizlik faktörlerini yönetmektedir. Şirket algoritmaları ile izleyicinin hangi yapımları beğenerek izlediğini tespit etmekte, şablonlaştırmakta ve ona uygun

içerikleri seri olarak üretmekte ya da satın almaktadır. Böylece beğenilme belirsizliğini aşma amacını taşımaktadır. Netflix, izleyicilerin beğenilerini de şablonlaştırmakta, izleyiciye ne beğeneceğini de önermektedir. Böylece, yapım, dağıtım ve gösterim alanlarındaki risklerini azaltmaktadır. Belirsizliği algoritmaları ile yönetme yoluna gitmesi Netflix'in kendi hedef kitlesini tespit etmesi değil adreslemesi böylece oluşturmasıdır. Gösterim aşamasında uygulanan lisanslama ve donanım tavsiye etme adımı da teknolojik açıdan kendine uygun ortamları oluşturmak ve bu durumu sürdürerek tanıtım yapmak ve sektörü biçimlendirerek bu aslandaki belirsizliği de yönetebilmek arzusunu taşımaktadır.

Netflix'in algoritmalarını dağıtım alanında kullanması CDN sistemlerini etkin kullanmasını, dünya üzerinde farklı coğrafyalarda hızlı hizmet verebilmesini sağlamakta, abone güvenini korumasına yardımcı olmaktadır. Platform, algoritmaları stream yayıncılığında etkin biçimde kullanarak sektöre özgü belirsizlik faktörlerini başarılı biçimde yönetmektedir. Teknoloji tabanlı bir görsel-işitsel hizmet olarak kârlılığını ve sürekliliğini müşterilerinin davranışlarını hizmet alma anında gözlemleyip, elde ettiği verileri yöneterek sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Burroughs, B. (2018, Şubat 26). House of Netflix: Streaming Media and Digital Lore. *Popular Communication*, DOI: 10.1080/15405702.2017.1343948,1-17.
- İğdeli, A., & Sever, E. (2018). Belirsizlik ve Risk Kavramlarının Felsefi ve Matematiksel Açından İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Mazlum, A. A. (2019, Ağustos). Belirsizlik Yönetimi ve Proaktif Davranışlar ile İlişkisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Torun, C. (2021, Haziran 21). *Algoritma Nedir, Nerelerde Kullanılır?* (TÜBİTAK) Nisan 7, 2023 tarihinde Bilim Genç: <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/algoritma-nedir> adresinden alındı.
- Wikipedia. (2022, Kasım 16). *İçerik Dağıtım Ağı*. (Wikimedia Foundation) Nisan 4, 2023 tarihinde Vikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/İçerik_dağıtım_ağı adresinden alındı.

ÇOCUK ASKERLER

Özge Hilal NAR

OMÜ, - 0000-0002-9637-0553

Yiğit AKGÜL

OMÜ, - 0009-0007-3003-4163

Doç. Dr. Yaşar BARUT

OMÜ, - 0000 0002 5027 2536

ÖZET

Bu çalışmada küresel nitelikte halen birçok ülkede çocukların sömürüldüğüne, silahlı çatışmalarda kullanıldığına, savaşlarda mağdur olduklarına, çocuk işçi olarak kullanıldıklarına ve fiziksel/duygusal/cinsel/ekonomik anlamda istismar edilişleri ele alınmaktadır. Ne yazık ki Soğuk Savaş sonrasında özellikle üçüncü dünya ülkelerinde iç savaşların yaşandığı ve bu iç savaşlarda çocukların da kullanıldığı bilinmektedir. Çocuk asker kavramının belirli bir tanımı bulunmasa da bir sivil toplum kuruluşu olan Çocuk Askerlerin Kullanımını Durdurma Koalisyonu; çocuk askerleri “18 yaşın altında olup herhangi bir devletin silahlı kuvvetlerine, diğer düzenli/ düzensiz silahlı kuvvet ya da silahlanmış siyasi örgüte üye olan veya bağlı bulunan” olarak tanımlamıştır. Koalisyon için çocukların asker sayılabilmesi için sıcak çatışma bulunması veya çocuğun çatışmada bizzat yer alması gerekmemektedir. Çocukların askeri ya da silahlı çatışmalarda kullanılması çocuk asker olgusunu güçlendiren bir etmendir. İlk olarak; çocuklar silahlı kuvvetler ya da gruplar tarafından casus, haberci, gözcü veya cinsel köle olarak çatışmalarda doğrudan yer almadan kullanılmaktadır. Asker olarak kullanılan çocukların katılımı çoğu zaman gönüllü olup bazen de zor kullanarak veya kaçırılacak olmaktadır. Silahlı kuvvetler/gruplar aracılığıyla uygulanan cinsel şiddet, Bowyer (2009) 'a göre düzensiz milislerin düzenli aracı haline gelmektedir. Günümüze doğru gelindiğinde sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve diplomatik ilişkilerle küresel gündem haline gelen çocuk askerlik meselesi Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası süreçte üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen çatışmalarda çocukların yaygın olarak kullanılmasından dolayı görünür olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, asker, işçi, savaş.

1. ÇOCUK VE ÇOCUK ASKER KAVRAMI

Çocuk kavramı; Sanayi Devriminden sonra tartışılmaya açılmış ancak kavramın tanımı üzerine ortaklaşmaya varılamamıştır. 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin kabulü ile “0 ila 18 yaş arasındaki her birey çocuktur” şeklinde kabul görmüştür. Türkiye’de 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu aracılığıyla çocuk tanımı güncellenerek evrensel tanım kullanılmıştır. TCK'nin 6/1'inci maddesinin (b) bendi çocuğu “ henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlamaktadır.

Serozan (2000) a göre çocuk tüm toplumun içinde korunmaya en çok ihtiyaç duyan topluluktur. Bedensel, zihinsel, ekonomik ve sosyal anlamda en güçsüz ve en bağımlı grubu oluşturur. Bu sebeple haksız ve keyfi baskıya, şiddete, emek sömürüsüne ve cinsel sömürüye karşı yasalarca korunmaya muhtaçtır. Ancak dünyanın birçok bölgesinde ve Türkiye’de; çocukların çağın gerektirdiği gibi sağlık, eğitim, sosyal ve hukuki alanlardaki haklarına erişemedikleri bilinmektedir. Küresel nitelikte halen birçok ülkede çocuklar sömürülmekte, silahlı çatışmalarda kullanılmakta, savaşlarda mağdur olmakta, çocuk işçi olarak kullanılmakta, uyuşturucu madde kullanmakta, fiziksel/duygusal/cinsel/ekonomik anlamda istismar edilmektedir (Bilgin, 2008). Bu çalışmada çocukların savaşlarda kullanılması sonucu ortaya çıkan çocuk askerlik kavramı çeşitli açılardan ele alınacaktır.

İnsan doğasının kaçınılmaz gerçeklerinden biri olan çatışmaların en yıkıcı hali kuşkusuz silahlı çatışmalardır. Zamanla farklılaşan silahlı çatışmalar günümüzde çoğunlukla iç savaş şeklinde kendini göstermektedir –yakın geçmişteki Ukrayna-Rusya Savaşı bunun dışındadır-. İç savaşların yaşandığı toplumlarda çatışan gruplar kadar toplumun tamamı da bu süreçten etkilenir. En çok etkilenenler ise savaşın gölgesinde büyüyen bazen de savaşan grupların içinde yer alan çocuklardır. Silahlı çatışmalar içerisinde kalan/ yer alan çocuklar toplumsal olduğu kadar uluslararası barış ve güvenlik sorunu haline gelmektedir. Aynı zamanda çocukların korunması yasal ve ahlaki bir sorumluluk da gerektirmektedir. Ne yazık ki Soğuk Savaş sonrasında özellikle üçüncü dünya ülkelerinde iç savaşların yaşandığı ve bu iç savaşlarda çocukların da kullanıldığı bilinmektedir. İç savaşlarda yetişkinler ile çocuklar hemen hemen aynı performansı ve eylemi ortaya koyabildiğinden iç savaşlarda çocukların kullanılması yaygınlaşmıştır (Özerdem, 2021).

Çocuk asker kavramının belirli bir tanımı bulunmasa da bir sivil toplum kuruluşu olan Çocuk Askerlerin Kullanımını Durdurma Koalisyonu; çocuk askerleri “18 yaşın altında olup herhangi bir devletin silahlı kuvvetlerine, diğer düzenli/ düzensiz silahlı kuvvet ya da silahlanmış siyasi örgüte üye olan veya bağlı bulunan” olarak tanımlamıştır. Koalisyon için çocukların asker sayılabilmesi için sıcak çatışma bulunması veya çocuğun çatışmada bizzat yer alması gerekmektedir. Çocukların dolaylı kullanımı da bu kapsamda yer almaktadır (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2008). Çocuk Askerlerin Kullanımını Durdurma Koalisyonu, tanımı yaparken UNICEF tarafından 1997’de kabul edilen Cape Town İlkeleri’ni dayanak almıştır. Böylece ilk kez çocuk asker kavramı ile tanışılmış ve 2000 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde konuyla ilgili bir protokolün kabulünün yolu açılmıştır (Rosen, 2005).

UNICEF’ in Cape Town İlkeleri güncellenerek Paris İlkeleri halini almıştır. Paris İlkeleri/ Silahlı Kuvvetler ya da Silahlı Gruplarla Bağlantılı Çocuklara Dair Paris Taahhütleri ve İlke Rehberi 2007’de UNICEF ve Fransa tarafından ortaklaşa düzenlenen bir konferans esnasında kabul edilmiştir. Uluslararası hukuk anlamında bağlayıcı olmasa da ilkeler 76 ülke tarafından imzalanmıştır. Paris İlkeleri’ne göre de çocuk asker kavramı “ bir silahlı kuvvet veya grup ile bağlantılı çocuk” şeklinde izah edilmiş, çocuğun hangi şekilde olursa olsun gruplar tarafından faydalanılması yeterli görülmüştür (Paris Principles, 2007).

Çocukların askeri ya da silahlı çatışmalarda kullanılması çocuk asker olgusunu güçlendiren bir etmendir. Çocukların asker olarak kullanımları 3 şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak;

çocuklar silahlı kuvvetler ya da gruplar tarafından casus, haberci, gözcü veya cinsel köle olarak çatışmalarda doğrudan yer almadan kullanılmaktadır. İkinci olarak; çocuklar propaganda malzemesi olarak veya canlı insan kalkanı olarak kullanılmaktadır. Üçüncü olarak; çocukların doğrudan saldırı ve çatışma bölgelerinde kullanılmasıdır (Coalition to Stop the Child Soldiers, 2004).

Çocukların savaşlarda tercih edilmelerinin altında kolaylıkla ulaşılmaları, savaş yaşantılarını oyun olarak değerlendirmeleri, ucuza mal olmaları ve itaatkâr yapıda olmaları yatmaktadır. Çocuklar yetişkinlerin karşısında, yetişkinlere göre verilen görevleri daha çok yerine getirir ve daha kolay itaat eder. Kesin olarak bilinmese de yüz binlerce çocuğun asker olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Asker olarak kullanılan çocukların katılımı çoğu zaman gönüllü olup bazen de zor kullanarak veya kaçırılacak olmaktadır. Gelişen silah teknolojisiyle beraber çok küçük yaştaki çocuklar bile silah kullanabilir hale gelmektedir. Elbette sadece savaş ve sıcak çatışma kısmında yer almayıp cinsel köle olarak kullanılmakta, getir- götür işlerde ve bilgi edinme amaçlı casusluk faaliyetlerinde kullanılmaktadırlar. Zor yolla veya gönüllü olarak silahlı hale gelen çocuklar açlıktan kurtulma veya bir dava uğruna silahlanma yoluna girerken çocuklarını yitirmekteler (UNICEF, 2004). Silahlı kuvvetler/gruplar aracılığıyla uygulanan cinsel şiddet, Bowyer (2009) 'a göre düzensiz milislerin düzenli aracı haline gelmektedir.

2. ÇOCUKLAR VE SAVAŞ

Çocuklar, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı kültür ve coğrafi bölgelerde savaşlarda bir şekilde yer almıştır (Wessells, 1997). Savaş meydanının en başından beri erkeklerin alanı olduğu kabul görüp, yaklaşık 4 bin yıldır diğer gruplara kapatıldığı ifade edilmektedir. Yetişkin olmayanların yani çocukların savaş meydanlarında görüldüğü ilk örnekler Antik Yunan Medeniyeti'ne kadar uzanmaktadır. Antik Yunan'da askeri eğitimle desteklenen çocuklar kentlerin savunulmasında kent devletlerinin askeri birliklerine destek pozisyonunda bulunmaktaydılar (Polat ve Güldoğan,2010)

Çocuk Haçlı Seferi olarak bilinen 1212'de kurulan orduda Kudüs'ün geri alınması amacıyla yaklaşık olarak 30 bin Fransız ve 7 bin Alman çocuk yer almaktaydı (Bridge, 1980). 30 Yıl Savaşları'nda da Flanders Ordusu'na bağlı çocuk askerler 16.yy ile 18.yy arasında savaşlarda kullanılmıştır (Cardoza, 2002).

Günümüze doğru gelindiğinde ise sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve diplomatik ilişkilerle küresel gündem haline gelen çocuk askerlik meselesi Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası süreçte üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen çatışmalarda çocukların yaygın olarak kullanılmasından dolayı görünür olmuştur. Vietnam Savaşı'nda ABD'ye karşı savaşan Viet Kong örgütü, çocukların aktör olarak yer aldığı bombalı saldırılar düzenlemiştir. ABD'li askerler de insanlık dışı bir şekilde çocukları öldürerek savaş suçları işlemiştir. Çocuklar, Orta Doğu'da sıklıkla Filistin'de görülmek üzere; bombalı veya Molotof kokteylli saldırılarda

bulunmuştur. 1980-1988 İran-İrak Savaşı'nda da taraflar çocukları kullanmıştır (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2008).

Çocuk ve asker kelimeleri yan yana geldiğinde ise ilk akla gelen ülkeler Afrika'da bulunan ülkelerdir ve çalışmaların çoğu da bu ülkelere yöneliktir. Afrika'daki çocuk askerlik olgusu köklü bir sorun olup aynı zamanda çok ciddi boyutlardadır. Bunun sebebi ise Afrika'nın kıta olarak sömürü geçmişine sahip olması olarak ifade edilmektedir. Dünya ortalamasına bakıldığında çocuk asker oranının en yüksek olduğu yer yine Afrika'dır. Tahminen tüm dünyada 300 bini bulan çocuk askerlerin 120 binini Afrika kıtası oluşturmaktadır (Demir, 2018).

Lee-Koo (2011), yeni savaşların içerik ve insani müdahale tartışmalarında odak noktasının “ bizim çocuklarımızdan” farklılaştırıp “ onların çocukları” noktasına evirdiğini ve bu sebeple liberal demokrasilerin ötekilere müdahale etmelerini bu doğrultuda değerlendirip, küresel ekonominin özellikle Afrika'yı çocuk askerlerle simgeleştirdiğini ifade etmiştir. Yani, üçüncü dünya ülkelerinin ve özellikle Afrika'nın çocuk askerlik sorunu olduğu görüntüsü hakimdir. Yerel anlamda liderlerin ve devletlerin zayıf oluşu çocukların asker olarak kullanılmasının önüne geçememektedir. Uganda'da halkın desteğini alamayan Lord's Resistance Army (LRA) çocukları kaçırmayı artırmıştır. Çoğu 8-18 yaş aralığında olan kız ve erkeklerle beraber 5-6 yaş aralığındaki çocukların sayısı da fazladır. Kız ve erkek çocuklar taşıma ve askerlik görevlerinde kullanılır ama genelde kız çocuklar genelde komutanlardan birinin karısı olur ve sonrasında askerlik hizmetinde bulunmasına izin verilir. Askerler yağma sonucunda çok fazla envanter toplanmışsa bunların taşımacılığı için çocuk ve kadınlar geçici olarak kaçırlır ve kaçırlma vakaları birer vahşet sergisidir. LRA, taburlarını doldurmak için kaçırdığı çocukların yanı sıra seks kölelerine bağımlı oluşuyla bilinmektedir. 1990'dan beri 20 binden fazla çocuğun kaçırlmasında rol oynadıkları bilinmektedir (Vinci, 2005).

Sierra Leone'de ise Charles Taylor'un Ulusal Vatansever Cephesi'nde yer alan askerlerin %30'unu 17 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır. 8 yaş altı askerleri ve sokak çocuklarından oluşturulan askeri birlikleri de bulunmaktadır (Kaldor, 2007). Sierra Leone'deki çatışmalar esnasında çocuklar silahlı zorla sokulmuştu ve gelişen teknoloji hafif silahların kullanımında çocuklara yer vermeyi kolaylaştırmıştır. Bu da 10 yaşındaki çocukların bile silah kullanmayı öğrenip insan öldürerek ciddi suçlara karışmasına sebep olmuştur. Sierra Leone'de Özel Mahkeme kurulmuş ve 15 yaşından büyük çocukların bu mahkemelerce yargılanması yapılmıştır. Bu anlamda bir ilk gerçekleşmiş ve ilk kez savaş suçları işlemiş çocuklar adalet karşısına çıkmıştır (Sieff, 2001).

Çok yakın tarihte çıkan İkinci Karabağ Savaşı'nda kayıplarının etkisiyle Ermenistan; çocuklardan casus, haberci veya gözcü olarak yararlanmış ve gerekçe olarak cepheye asker bulmakta zorlandıklarını sunmuştur. Savaş esnasında Paşinyan sıklıkla Ermenistan'a ve diğer dünya ülkelerine gönüllü askerlik çağrısında bulunmuştur. Sosyal medya canlı yayınları aracılığıyla tüm Ermenilerin silahlanıp vatani savunması gerektiğini belirtmiş ve yerel yönetimlerin başkanlarına gönüllü birlikleri düzenleme çağrısı yapmıştır (Daily Sabah, 2022).

Şu ana kadar dünya genelinde 240 milyondan fazla çocuğun çatışma bölgelerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkilenecek yaşadığı tahmin edilmekte, çoğunun silahlı kuvvetler/ silahlı gruplar tarafından çeşitli şiddet biçimlerine, zorunlu göçe tabi tutulma, açlık ve her türlü sömürüye açık hale gelme gibi sorunlarla karşı karşıya geldiği düşünülmektedir. 2017 yılındaki verilere göre Boko Haram Çad Gölü Havzası'nda çok fazla çocuğu intihar bombacısı olarak kullanmış, Nijerya ve Kamerun'da 203 vaka yaşanmış, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde asker alımlarının sadece 3 bini çocuklardan oluşmuş, Güney Sudan'daki çatışmalar en az 19 bin çocuk katılmıştır (Reliefweb, 2022).

Antarktika hariç tüm kıtalarda savaşlarda ve çatışmalarda çocuk askerlerin yer aldığı söylenebilir. Örneğin; Amerika kıtasında Bolivya, Ekvador, El Salvador, Haiti, Guatemala, Kolombiya, Meksika, Nikaragua, Paraguay ve Peru (Singer, 2005). Orta Doğu'da Azerbaycan, Cezayir, Filistin, Irak, İran, İsrail, Libya, Mısır, Sudan, Yemen (Singer,2005). Asya'da; Doğu Timur, Endonezya, Filipinler, Hindistan, Kamboçya, Laos, Myanmar, Nepal, Pakistan, Papua Yeni Gine, Sri Lanka ve Solomon Adaları (Singer, 2005). Avrupa'da Birleşik Krallık, Bosna Hersek, Kosova, Makedonya, Rusya ve Sırbistan gibi ülkelerde tarihin tüm çağlarında çocuk askerler yer almıştır (Coalition to Stop the Child Soldiers, 2004)

3. ÇOCUK ASKERLERDE GÖZLENEN RUHSAL SORUNLAR

Elbette ki savaş şiddetin her türlüşününün topyekûn uygulandığı bir halk sağlığı sorunu ve olgusudur. Savaş, sadece ortaya çıktığı coğrafyayı etkilemekle kalmaz, çeşitli bölgelerde yaşayan insanları ve toplumları özellikle küreselleşen dünyada ciddi şekilde etkiler. Savaş, mağdurları biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan etkilemekte; kişinin bütünlüğünü bozmaktadır. Salgın hastalıkların yayılmasını da artırmaktadır. Günümüzde savaşlar ve çatışmalar göstermektedir ki dünyada son 50 yıllık zaman diliminde savaştan etkilenenlerin sayısı artmıştır. Gelişmiş ülkeler savaşları üçüncü dünya ülkelerine yaymış ve bu savaşların sürdürülmesinde açıktan veya gizli destek vermiştir. Ölenler ise çoğunlukla sivil halktan olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda ölenlerin %90'ı asker iken II. Dünya Savaşı'nda ölenlerin %60

askerlerden oluşmuştur ve kalan %40'lık dilimi kadın ve çocuklar olmak üzere siviller oluşturuyordu (Bellamy, 2005).

Günümüzde savaşlarda çocuklar kullanılmakta, dünya çapında %60'ını geliştirmekte olan ülkelerin oluşturduğu silahlı çatışmaların yaşandığı bölgelerde 300 bin çocuk asker bulunmaktadır. Bu çocuklar hem askeri personel, hem savaşçı hem de cinsel köle olarak kullanılmaktadır (O'Hare ve Southall, 2007).

Son 5 yıl içerisinde Afganistan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kolombiya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mali, Myanmar, Pakistan, Somali, Güney Sudan, Filistin ve Yemen yoğun silahlı çatışma altında kalmıştır. 2013 Kasım'a kadar Afrika'da 24 ülkede 140, Asya'da 15 ülkede 116, Avrupa'da 8 ülkede 64, Orta Doğu'da 8 ülkede 143 gerilla, ayrılıkçı grup ve anarşist grup çatışmalarda taraf olmuş, Amerika'da 5 ülkede 25 ilaç karteli ile milisler çatışmıştır. Çatışmalarda en çok çocuk kaybı Afganistan'da yaşanmıştır. Suriye'de 15 Mart 2011 'den beri devam eden savaş durumunda ülke genelinde 20 bin ila 31 bin ölüm yaşanmıştır. U

NICEF'in Suriye için hazırladığı "kayıp nesil" raporunda, 4 milyon Suriye vatandaşının savaştan etkilendiğini, komşu ülkelere göç etmek zorunda kaldıklarını açıklamıştır. UNICEF'n yayınladığı verilere göre son 10 yılda çatışmalarda 2 milyon çocuğun öldüğü, 6 milyon çocuğun yaralandığı ve sakatlandığı, 12 milyon çocuğun evsiz kaldığı, 10 milyona yakın çocuğun çatışmaların sonrasında psikolojik travmaya sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Bununla beraber, savaşlarda sağlık personellerinin kasti ölümleri veya zorunlu göçleri ölümlerin artışında etkili olmuştur (UNICEF,2013).

Dünyada bakım, empati ve duygusal desteğe en çok ihtiyaç duyan grup olan çocuklar birçok şeyden mahrum kalırlar, özellikle aileleri dağılan ve bakım ve destekten yoksun kalan çocuklar göçmen olmaya ve mülteci olarak yaşamaya mahkum edilir. Mülteci olmak durumuna zorlanan çocukların kamplarda daha yüksek oranda şiddete, istismara maruz kaldığı; açlık ve yetersiz beslenme ile karşı karşıya geldiği ve bu gibi sebeplerden ötürü hastalandığı veya kronik hastalıkları olanların sağlık hizmetlerinden yararlanamadığı ortaya koyulmuştur (Ghobarah , Huth ve Russett ,2001)

Savaşlarda en çok çocuk ölümleri yaşanmakta, soykırım hedefli iç savaşlarda kasten hedef alınmakta ve bu strateji iç savaşların temel unsuru haline almaktadır (Pearn, 2003). Çocuk askerler stratejik görevleri yerine getirirken tehlikesi yüksek olduğundan ölüm oranları artmaktadır. Çocukların doğaları gereği yetişkinlerden daha hareketli ve meraklı olması nedeniyle çatışma sonrasında mühimmat veya mayın patlaması sebebiyle ölümler de meydana gelmektedir. Yeni savaşlarda kara mayınlarının temizliği yüksek maliyetler nedeniyle

temizlenmemekte ve hala 64 ülkede 110 milyon mayın aktif halde bulunmaktadır. Bu durum savaşlar sona erse bile çocuklar için risk teşkil etmektedir. Her ay 800 çocuğun kara mayını nedeniyle öldüğü veya sakat kaldığı bilinmektedir (Tokuç, 2014).

Savaşın çocuklar üzerinde psikolojik etkileri ciddi olmakla beraber; savaş esnasında travmatize olan 1 milyon çocuğun yarısının ölen veya yaralanan insanlara tanık olduğu düşünülmektedir. Savaşın yıkımına tanık olan ve de aktif rol oynatılan çocuklarda eğitim ve sağlık hizmetlerinin çökmesiyle de beraber Post Travmatik Stres Bozukluğu (TSSB) görülmektedir. TSSB'ye depresyon, kaygı bozukluğu, uyku bozuklukları, psikosomatik sorunlar, güven sorunları, öfke geliştiği gözlenmektedir (Garfield, Frieden ve Vermund, 1987).

Savaşın şiddetine maruz kalan çocukların erken yaşta uyuşturucu kullanımına başvurdukları, erken yaşta riskli cinsel etkinliklerde buldukları; aşırı kaygı, intihar girişimi, aile içi şiddet, alkol bağımlılığı, antisosyal davranışlar sergiledikleri düşünülmektedir. Savaşın sebep olduğu maliyetlere şiddetin bir kuşaktan başka bir kuşağa aktarımı da eklenebilir. Ayrıca rehabilite olamama nedeniyle travmaların suça itmesi ve intihara sürüklemesiyle de çocuk ölümleri gerçekleşmektedir (Perrin,2004).

4. HUKUKİ AÇIDAN ÇOCUK ASKERLİK

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 14 Aralık 1974'te "Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri" yayınlamış, silahlı çatışmalarda çocukların fiziksel ve psikolojik açıdan korunmasına ilişkin önemli hükümler yayınlamıştır. Günümüzde buna ek olarak yayınlanan ve çocukların savaş ve çatışma hallerinde yasal açıdan korunmasını sağlayan en önemli mecra 1998 yılında Roma Statüsü ile kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) dir. Savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım suçlarıyla ilgili soruşturma ve yargılama yetkisi bulunan UCM diğer ceza mahkemelerinden farklı olarak sürekli olarak görev yapmaktadır.

UCM'yi oluşturan Roma Statüsü'nün girişinde "*...kadın ve çocuklara karşı şiddeti içeren ancak onunla sınırlı olmayan bazı özellikli konular üzerinde hukuki deneyimi olan yargıçlarla yürütülmesinin*" önemine işaret edilmektedir. Roma Statüsü'nün çocuk haklarıyla ilgili kısımları; çocuklara yönelik suçların cezalandırılması, çocukların ceza sorumluluğu konusunda ayrı usullerin belirlenme zorunluluğu, UCM'de görülen davalarda çocuk mağdur ve tanıkların korunmasına yönelik özel tedbirleri ve UCM personelinin çocuklarla ilgili konularda uzman olması zorunluluğunu içermektedir (Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu). UCM'nin özellikle iç savaş ve çatışma yaşayan ülke ve bölgeler için; ordu, milis güçler veya grupların çocuk asker/gerilla/militan/mücahit adıyla kullanılmasını uluslararası hukuk normlarıyla

yasaklayan, bu tarz durumları savaş suçu olarak kabul eden önemli bir mahkemedir (Kekevi ve Kılıçoğlu, 2016).

Uluslararası insancıl hukukun en önemli hukuki metinleri arasında yer alan Cenevre Sözleşmesi, Roma Statüsü dahil kendisinden sonra yapılan ilgili anlaşma ve sözleşmelere kaynaklık etmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin “Çocukların Korunması” başlıklı 77. Maddesinde “ 15 yaşına ulaşmamış çocukların çatışmalardan uzak tutulmaları ve askeri kuvvetlere alınmasının engellenmesi, 15 yaşını geçmekle birlikte 18 yaşını doldurmamış olanlar arasında önceliğin yaşça büyük olanlara verilmesi” şeklinde bir hüküm yer almaktadır. Cenevre Sözleşmesi açıkça savaş suçu olarak tanımlamasa da 15 yaş altındaki çocukların asker olarak kullanımını yasaklamaktadır. Cenevre Sözleşmesi'nin “Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Ek Protokolü”nün (8 Haziran 1977) “İnsani Muamele” başlıklı ikinci kısmında ise “...15 yaşını doldurmamış çocukların silahlı kuvvetlerce veya silahlı gruplarca silah altına alınmayacağı veya çatışmalara katılmalarına izin verilmeyecekleri” hükmüne yer verilmiştir.

UCM, çatışmalarda veya savaşlarda asker olarak bulunan çocukların korunmasına ilişkin kararları dışında yetişkinleri hedef alan saldırılarda ebeveynlerini kaybeden çocukların mağduriyetlerinin mevcut çocuk koruma standartlarında korunmasıyla da ilgilenmektedir. Bu doğrultuda UCM'ye taraf olan devletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin protokollerinde yer alan birçok yükümlülüğü toptan yerine getirmek üzere adım atmıştır. Bu sözleşme taraf olan devletleri aynı zamanda kendi iç hukuklarını uluslararası hukuka uygun hale getirebilecek yeni yasalar çıkartmak konusunda teşvik etmektedir (Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu).

Uluslararası düzenlemelerde çocuk askerlik ve çocuk haklarıyla ilgili hükümler birçok şart, sözleşme ve beyannameye eklenmiş; “çocuk hakları” ve daha sonra “ çocukların savaş alanlarında kullanımının yasaklanması” ile ilgili gerekli düzenlemeler uluslararası hukukun gündemini oluşturmuştur. Bu bağlamda aşağıda yer alan belgeler örnek verilebilir:

- 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname
- 1949 Cenevre Sözleşmesi
- 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- 1951 Mültecilerin Statüsüne Dair Cenevre Sözleşmesi
- 1966 Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi
- 1981 Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

- 1984 İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
- 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
- 1990 Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Sözleşmesi
- 1996 Silahlı Çatışmalarda Bulunan Kötü Durumdaki Afrikalı Çocuklar Hakkında Afrika Birliği Örgütü Kararı
- 1997 Cape Town Prensipleri
- 1998 Avrupa Parlamentosu'nun Çocuk Askerler Hakkındaki Kararı
- 1999 Çocukların Asker Olarak Kullanılmaları Hakkında Berlin Bildirgesi
- 1999 Çocukların Asker Olarak Kullanılmaları Hakkında Montevideo Bildirgesi
- 1999 Çocukların Askerlikte Kullanılmasına İlişkin Maputo Bildirgesi
- 2000 Amerika Devletleri Örgütü'nün Çocuklar ve Silahlı Çatışma Kararı
- 2007 Paris Prensipleri

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Gelişmiş ülkelerde karşımıza çıkma olasılığı düşük olan çocuk askerlik sorunu, bilindiği üzere büyük oranda üçüncü dünya ülkelerinde veya gelişmekte olan ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Çocuk askerlik dendiğinde birçok insanın aklına Afrika'da yer alan ülkeler gelmekte ancak dünyanın her yerinde gerek resmi silahlı kuvvetlerde gerek milis gruplarda veya gerilla arasında, karşıt görüşlü silahlı gruplar arasında varlığını göstermektedir. (Taliban, Boko Haram, IŞİD vb örgütlerin ordularına çocukları dahil ettikleri kanıtlanmıştır)

Çocuk askerlik meselesinde çocukların gönüllü veya zorla silahaltına girmesinin yanı sıra savaş ve çatışma koşullarındaki çocukların her yönden durumu korkunç gözükmemektedir. Doğrudan silahaltında bulunmayan çocuklar da çatışma ve savaş esnasında travmatik deneyimler yaşamaktadır. En iyi ihtimalle birçok çocuk mülteci olma durumunu yaşamaktadır ki mülteci çocukların durumları da verilen örneklerde belirtildiği gibi iç açıcı gözükmemektedir. Her ne kadar uluslararası sözleşme, bildiri vb gibi resmi devletleri bağlayıcı kararlar bulunsa da çocuk askerlerin büyük çoğunluğunun iç savaşların yaşandığı yerlerde olduğu bilinmektedir. Yani önlenmesi veya yaptırım uygulanması için çok geç kalınmakta veya koşullar oluşmamaktadır. İç savaşların ya da çatışmaların hiç yaşanmadığı zaman çocuk askerlik sorunu da ortadan kalkacaktır şayet günümüzde halen devam eden iç savaşlar gelişmiş devletlerin destekleri dolayısıyla veya silah ticaretinin sekteye uğramaması gerektiğinden önlenmesi mümkün görünmemektedir.

İç savaş, çatışma veya devletlerarası savaş; adının ne olduğunun pek önemi yok çünkü savaş olgusu birçok insanın ölümüne, kadın ve çocukların cinsel şiddet ve ölümlerle karşı karşıya gelmesine, birçok insanın yerinden yurdundan edilmesine ve tamir edilmesi belki de mümkün olmayan travmatik yaşantılara sebep olmaktadır. Büyük savaşlar sonrasında kurulan savaş mahkemelerinde 18 yaş altı çocukların insan öldürmek suçundan yargılanma durumu da trajiktir. Konuyla ilgili olması adına “Beats of No Nation” adlı film izlenirse çocuk askerlik meselesi sinemanın görselliğiyle daha iyi kavranabilir.

KAYNAKÇA

Gözübüyük, A., Duras, E., Dağ, H., & Arıca, V. (2015). Olağan üstüdurumlarda çocuk sağlığı. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 324-330.

ISO 690

Kekevi, S., & KILIÇOĞLU, G. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları. *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 483-510.

ISO 690

Özdaşlı, E. (2022). Uluslararası Hukuk Açısından İkinci Karabağ Savaşı ve Sonrasında Ermenistan'da Çocuk Asker Kullanımı. *Demokrasi Platformu*, 11(36), 1-31.

BİLGİN, R. ÇATIŞMA VE ŞİDDET ORTAMINDA BÜYÜYEN ÇOCUKLAR SORUNU1.

ISO 690

SAĞIROĞLU, C. Yeni Savaşlar ve Çocuk Askerler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 39-55.

ISO 690

Akar, E. İnsancıl Hukuk Çerçevesinde Çocuk Askerler Sorunu, 2019. *Astana yayınları*.

ISO 690

Polat, O., & GÜLDOĞAN, E. (2010). Çocuk Askerler: Psikolojik, Sosyal ve Fiziksel Sorunlar. *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 1(1), 105-124.

ISO 690

Yeryomina, N. (2007). *Sierra Leone İçin Özel Mahkeme*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, Ö. (2022). *Barış İnşa Sürecinde Çocuk Savaşçılar: Afganistan Örneği*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SOSYAL DUYGUSAL ÖĞRENME BECERİ DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Hilal KAZU

Fırat Üniversitesi, - Orcid ID: [0000-0001-9380-331X](https://orcid.org/0000-0001-9380-331X)

Doktora Öğrencisi, Mümine Güher ÖZERCAN

Fırat Üniversitesi, - Orcid ID: [0000-0002-1940-879X](https://orcid.org/0000-0002-1940-879X)

ÖZET

Bireyin sosyal ve duygusal yönlerinin gelişmişliği; kişinin kendini tanıması, sosyal problemleri çözebilmesi, kişilerarası ilişkilerin sağlıklı olması, fiziksel ve ruhsal açıdan daha pozitif yaşayabilmesiyle ilgilidir. Bu özellikler hem informal hem de formal eğitim yoluyla kazanılır. Formal eğitim içerisinde öğretmenler bu özelliklerin bireylere kazandırılmasında çok önemli roller üstlenmektedirler. Dolayısıyla öğretmenlerin de bu özelliklerle donanık olması gerekmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının sosyal duygusal özelliklere ne derece sahip olduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Öğretmen adaylarının sahip oldukları sosyal ve duygusal becerilerin düzeylerini bazı değişkenler açısından belirlemek amacıyla yapılan araştırmada nicel araştırmalar içerisinde yer alan tarama modelinden faydalanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında öğrenim görmekte olan 511 dördüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma verileri Karacan Özdemir ve Büyükçolpan (2021) tarafından geliştirilmiş olan Sosyal Duygusal Öğrenme Ölçeği-Genç Yetişkin Formu kullanılarak toplanmıştır. Ölçek; akademik öz düzenleme, öz farkındalık, ilişki becerileri, sorumlu karar verme ve sosyal farkındalık olmak üzere beş faktörden oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre sosyal-duygusal öğrenme becerileri ve alt boyutlarında cinsiyet değişkeni açısından anlamlı fark görülmemiştir. Bölüm değişkeninde ise anlamlı fark görülmektedir ($p<.05$). Bu farkların genel olarak sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünün lehine olduğu görülürken, matematik öğretmenliği bölümünün aleyhine olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının yaşadığı yere göre baktığımızda yalnızca öz farkındalık alt boyutunda ilçede yaşayanların lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür. Anne ve baba eğitim durumlarına göre sosyal duygusal öğrenme becerilerinde bir fark olmadığı görülmektedir. Yakın zamanda öğretmen olacak olan bireylerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin yüksek olması gidecekleri yerlerde, karşılaştıkları zorluklarda, karşılıklı ilişkilerde hayatlarını kolaylaştıracaktır. Bu nedenle eğitim kurumlarında bireylerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin geliştirilmesine yönelik daha fazla uygulama ve etkinliklere yer verilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal-Duygusal Öğrenme, Öğretmen Adayları, Tarama Modeli

EXAMINATION OF THE SOCIAL EMOTIONAL LEARNING SKILLS LEVELS OF TEACHERS IN TERMS OF SOME VARIABLES

ABSTRACT

The development of the social and emotional aspects of the individual is about getting to know oneself, solving social problems, having healthy interpersonal relationships, and being able to live more positively both physically and mentally. These characteristics are acquired through both informal and formal education. In formal education, teachers play a very important role in gaining these characteristics to individuals. Therefore, teachers should also be equipped with these features. For this reason, it is important to determine to what extent pre-service teachers have social emotional characteristics. The survey model, which is included in quantitative research, was used in the research conducted to determine the levels of social and emotional skills of teacher candidates in terms of some variables. The sample of the research consists of 511 fourth grade students studying at the Faculty of Education of Fırat University in the 2022-2023 academic year. Research data were collected using the Social Emotional Learning Scale-Young Adult Form developed by Karacan Özdemir and Büyükçolpan (2021). The scale consists of five factors: academic self-regulation, self-awareness, relationship skills, responsible decision making, and social awareness. According to the research findings, no significant difference was observed in terms of gender variable in social-emotional learning skills and sub-dimensions. There is a significant difference in the department variable ($p < .05$). While these differences are generally in favor of the social studies teaching department, it is seen that these differences are against the mathematics teaching department. When we look at the place where the teacher candidates live, it is seen that there is a significant difference in favor of those living in the district only in the sub-dimension of self-awareness. It is seen that there is no difference in social-emotional learning skills according to the educational status of the parents. The high social-emotional learning skills of individuals who will be teachers in the near future will make their lives easier in the places they will go, in the difficulties they will encounter, and in mutual relations. For this reason, it is important to include more practices and activities to develop individuals' social emotional learning skills in educational institutions.

Keywords: Social-Emotional Learning, Teacher Candidates, Scanning Model

GİRİŞ

Duygusal zeka, sosyal beceri ve çoklu zeka kavramlarıyla da iç içe olan sosyal ve duygusal öğrenme becerileri, kendini kontrol edebilmeyi, akademik başarıyı, iletişim becerisini, uyum becerilerini, atılganlık becerilerini içeren davranışlardan oluşmaktadır. Sosyal amaçların gerçekleşmesinde ve kişilerarası iletişimde önemli rol oynamaktadır (Avcıoğlu, 2005). Bireye yaşamının sonuna kadar destek verecek olan sosyal ve duygusal öğrenme, duygusal, sosyal ve akademik anlamda nitelik kazandırma sürecidir (Kabakçı ve Korkut Owen, 2010). Bireyin güçlü ve zayıf yanlarını tanımasını, kendini ve duygularını ifade edebilmesini, etkili iletişim kurabilmesini sağlayan beceriler olarak tanımlanabilen sosyal ve duygusal öğrenme Kişinin zihinsel sağlık problemlerini engeleyerek iyilik hallerini desteklemektedir.

Kişilik gelişiminin önemli adımlarından biri olan sosyalleşme becerisi, aile ile beraber okullarda kazandırılmaktadır. Okullar akademik öğretimin yanı sıra sosyal ve duygusal becerilerin de kazanılmasında etkin rol oynamaktadır. Elias'a göre (2001) 21. yüzyılda okul başarısının sağlanması akademik başarının yanı sıra sosyal ve duygusal becerilerin de yeterliliğine bağlıdır. Bu düşünceden hareketle öğretmenlerin çalışmalarını sosyal duygusal becerileri destekler nitelikte planlayıp uygulaması yerinde olacaktır.

Meslek hayatına atılmadan önce bireyin sosyal ve duygusal becerilerinin geliştirilmesi, sonraki hayatında fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından ve öğrencilere sosyal-duygusal becerileri kazandırabilmesi bakımından önem teşkil etmektedir. Bazı bireyler bu becerileri kazanmak konusunda herhangi bir desteğe ihtiyaç duymadan doğal olarak bunu başarabilirken, bazılarının destek almaları gerekmektedir (Norris, 2003). Ailede olduğu kadar eğitim kurumlarında da bireylere bu beceriler büyük oranda kazandırılmaktadır. Eğitim kurumlarında bu becerilerin kazandırılmasında en büyük rol ve görev öğretmenlere düşmektedir. Dolayısıyla öğretmenlerin kendilerinin de bu becerilerle donanık olması önemli olduğundan öğretmenlerin eğitimine bu anlamda gereken hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal beceriler konusunda gerekli yetkinliğe sahip olarak mezun olmaları gerekmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının bu becerilere sahip olma düzeylerinin belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından becerilere sahip olunma durumlarının araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Öğretmen adaylarının sosyal duygusal öğrenme durumlarının araştırılacağı bu çalışma ile öğretmen adaylarının hem kendileri hem de ileride eğitim verecekleri öğrenciler için önem arz eden sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma durumlarına bakılarak bireylerin bu anlamdaki yeterlilikleri ya da yetersizlikleri tespit edilip, eğitim aldıkları kurumlarda sosyal duygusal öğrenme ile ilgili desteklenmeleri hususunda ilgililere ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının sosyal-duygusal öğrenme becerilerine ne düzeyde sahip oldukları, sosyal duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet, bölüm, ailenin ikamet yeri, ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır. Öğretmen adaylarının;

1. Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri nedir?
2. Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri bölümlerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri ailelerinin ikamet ettiği yere göre farklılaşmakta mıdır?
5. Sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri ebeveynlerinin eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Çalışma, nicel araştırma yaklaşımlarından tarama modelinin tercih edildiği betimsel bir araştırmadır. Bir grubun özelliklerini belirlemek amacıyla kullanılan tarama modeli (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019), öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeylerini belirlemek ve çeşitli değişkenlerle karşılaştırma yapmak amaçlandığından tercih edilmiştir.

Evren/Örneklem

Araştırmanın evreni Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan öğretmen adaylarından oluşurken, örneklemini Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılında dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan 511 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Yakın zamanda öğretmenlik mesleğine başlayacak olan adayların araştırmaya örneklem olması, araştırmanın; öğretmenlerin sosyal yaşantılarının yanı sıra meslek hayatlarında da gösterecekleri sosyal duygusal öğrenme becerisi hakkında fikir sahibi yapacağını düşündürmektedir. Araştırmanın örneklem grubuna ait betimsel veriler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Betimsel Durumu

Kişisel bilgiler		f	%
Cinsiyet	Erkek	144	28,2
	Kadın	367	71,8
	Toplam	511	100
Bölüm	Fen Bilgisi Öğretmenliği	47	9,2
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	54	10,6
	Okul Öncesi Öğretmenliği	54	10,6
	Sınıf Öğretmenliği	72	14,1
	İngilizce Öğretmenliği	65	12,7
	Resim İş Öğretmenliği	41	8,0
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	44	8,6
	Türkçe Öğretmenliği	68	13,3
	PDR Öğretmenliği	66	12,9
Toplam	511	100	
Ailenin ikamet yeri	Şehir	345	67,5
	İlçe	108	21,1
	Belde	12	2,3
	Köy	46	9,0
	Toplam	511	100
Anne eğitim düzeyi	Okuma Yazma Bilmiyor	80	15,7
	Okuma Yazma Biliyor Mezuniyeti Yok	41	8,0
	İlkokul	186	36,4
	Ortaokul	76	14,9
	Lise	87	17,0
	Önlisans	6	1,2
	Lisans	29	5,7
	Lisansüstü	6	1,2
Toplam	511	100	

Baba eğitim düzeyi	Okuma yazma bilmiyor	13	2,5
	Okuma Yazma Biliyor Mezuniyeti Yok	13	2,5
	İlkokul	116	22,7
	Ortaokul	114	22,3
	Lise	134	26,2
	Önlisans	21	4,1
	Lisans	92	18,0
	Lisansüstü	8	1,6
	Toplam	511	100

Çizelge 1 incelendiğinde öğretmen adaylarının %28,2'si erkek, %71.8'i kadındır. Öğretmen adaylarının %14,1'i Sınıf Öğretmenliği, %13,3'ü Türkçe Öğretmenliği, %12,9'u Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Öğretmenliği, %12,7'si İngilizce Öğretmenliği, %10,6'sı Okul Öncesi Öğretmenliği, %10,6'sı İlköğretim Matematik Öğretmenliği, %9,2'si Fen Bilgisi Öğretmenliği, %8,6'sı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve %8'i Resim İş Öğretmenliği'nde okumaktadır. Ailelerin ikametgahlarına bakıldığında; %67,5'i şehir, %21,1'i ilçe, %9'u köy ve %2,3'ü belde'de yaşamaktadırlar. Anne eğitim düzeylerine bakıldığında; annelerin %36,4'ü ilkokul, %17'si lise, 15,7'si okuma yazma bilmiyor, %14,9'u ortaokul, %8'i okuma yazma biliyor fakat mezuniyetleri yok, %5,7'si lisans, %1,2'si ön lisans ve %1,2'si lisansüstü eğitime sahiptir. Baba eğitim düzeylerine bakıldığında ise; babaların %26,2'si lise, %22,7'si ilkokul, %22,3'ü ortaokul, %18'i lisans, %4,1'i ön lisans, %2,5'i okuma yazma bilmiyor, %2,5'i okuma yazma biliyor fakat mezuniyeti yok ve %1,6'sı lisansüstü eğitime sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında Karacan Özdemir ve Büyükçolpan (2021) tarafından geliştirilen Sosyal Duygusal Öğrenme Ölçeği-Genç Yetişkin Formu kullanılmıştır. 5'li likert tipi olan ölçek 20 madde ve beş faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; öz farkındalık, akademik öz düzenleme, sorumlu karar verme, ilişki becerileri ve sosyal farkındalık'tır. Ölçekte belirtilen maddelere katılma durumlarına göre katılımcılar 1 "Hiçbir zaman", 2 "Nadiren", 3 "Bazen", 4 "Sıklıkla", 5 "Her zaman" şeklinde yanıtlayacaklardır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .86 bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin toplamına ilişkin McDonald Omega ($\omega=.86$) katsayısı hesaplanmıştır. Faktörlerden öz farkındalık alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .77, akademik öz düzenleme iç tutarlılık katsayısı .73, sorumlu karar verme iç tutarlılık katsayısı .71, ilişki becerileri iç tutarlılık katsayısı .74 ve sosyal farkındalık iç tutarlılık katsayısı .63 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında uygulanan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .92 bulunmuştur. Faktörlerden öz farkındalık alt boyutunun iç tutarlılık katsayısı .85, akademik öz düzenleme iç tutarlılık katsayısı .71, sorumlu karar verme iç tutarlılık katsayısı .71, ilişki becerileri iç tutarlılık katsayısı .72 ve sosyal farkındalık iç tutarlılık katsayısı .62 olarak bulunmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ve araştırmadaki alt problemler göz önünde bulundurularak sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma düzeyleri bazı değişkenler açısından ele alınmıştır. Bu değişkenler; cinsiyet, bölüm, aile ikamet yeri ve anne ve baba eğitim düzeyidir.

Öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme beceri düzeyleri ile ilgili bulgular Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Öğretmen Adaylarının Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerine Sahip Olma Düzeyleri

Beceriler	n	\bar{x}	ss
SDÖ Becerileri	511	4.10	.516
Öz Farkındalık	511	4.16	.613
Akademik Öz Düzenleme	511	4.08	.655
Sorumlu Karar Verme	511	4.18	.605
İlişki Becerileri	511	4.01	.629
Sosyal Farkındalık	511	4.01	.640

Çizelge 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerileri ve alt boyutlarında iyi seviyede ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Bu bulgu öğretmen adaylarının bireylerin sosyal ve duygusal beceriler konusunda kendilerini yetiştirdiklerini akla getirmektedir. Ortalamalara baktığımızda en yüksek ortalamanın sorumlu karar verme becerisine ait olduğu görülmektedir. Sorumlu karar verme becerisini öz farkındalık ve akademik öz düzenleme becerileri takip etmektedir. Sosyal farkındalık ve ilişki becerileri ortalamaları eşit ancak diğerlerine göre düşük seviyededir.

Öğretmen adaylarının sosyal duygusal öğrenme becerileri ve alt boyutlarının cinsiyet değişkenine yönelik istatistik sonuçları Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3. Öğretmen Adaylarının Sosyal ve Duygusal Öğrenme Beceri Durumlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	Levene Test		T test	
					F	p	t	p
SDÖ	erkek	144	4,09	0,531	0,302	.583	-0,395	,693
	kadın	367	4,11	0,511				
Öz Farkındalık	erkek	144	4,15	0,608	0,196	.658	-0,197	,844
	kadın	367	4,16	0,616				
Akademik Öz Düzenleme	erkek	144	4,06	0,672	0,549	.459	-0,377	,707
	kadın	367	4,09	0,650				
Sorumlu Karar Verme	erkek	144	4,17	0,622	0,686	.408	-0,354	,724
	kadın	367	4,19	0,599				
İlişki Becerileri	erkek	144	3,98	0,640	0,438	.508	-0,573	,567
	kadın	367	4,02	0,625				
Sosyal Farkındalık	erkek	144	4,01	0,673	1,486	.223	-0,164	,870
	kadın	367	4,02	0,627				

*p<.05

Yapılan homojenlik testi sonucunda sosyal ve duygusal öğrenme becerileri ölçeğinin tüm alt boyutlarında homojen olduğu görülmüş ($p>.05$) ve bağımsız gruplar T testi uygulanmıştır. Yapılan T testi sonucuna göre sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet değişkeninde bir fark oluşturmadığı görülmüştür.

Çizelge 4. Öğretmen Adaylarının Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri Durumlarının Bölüm Değişkenine Göre ANOVA Analiz Sonuçları

		ANOVA Sonuçları									
		N	M	ss	Var K.	KT	Sd	KO	F	p	Eta ²
SDÖ	SÖ (1)	72	4,04	,53233	G.A.	10,490	8	1,311	5,255	.000	.077
	TÖ (2)	68	4,23	,47171							
	PDR(3)	66	3,92	,41260							
	İÖ(4)	65	4,06	,46664	G.İ.	125,262	502	,250			
	İMÖ(5)	54	3,88	,66087							
	OÖÖ(6)	54	4,18	,47152							
	FBÖ (7)	47	4,09	,46073	T	135,752	510				
	SBÖ(8)	44	4,35	,51956							
	RİÖ (9)	41	4,26	,47246							
Toplam	511	4,10	,51593								
Öz Farkındalık	SÖ (1)	72	4,08	,63108	G.A.	14,201	8	1,775	5,027	.000	.074
	TÖ (2)	68	4,30	,54275							
	PDR(3)	66	3,97	,49836							
	İÖ(4)	65	4,12	,61005	G.İ.	177,277	502	,353			
	İMÖ(5)	54	3,86	,76437							
	OÖÖ(6)	54	4,30	,57065							
	FBÖ (7)	47	4,16	,49817	T	191,478	510				
	SBÖ(8)	44	4,35	,67132							
	RİÖ (9)	41	4,42	,50703							
Toplam	511	4,16	,61274								
Akademik Öz Düzenleme	SÖ (1)	72	3,94	,63788	G.A.	15,379	8	1,922	4,739	.000	.070
	TÖ (2)	68	4,22	,62986							
	PDR(3)	66	3,84	,61107							
	İÖ(4)	65	4,04	,63498	G.İ.	203,653	502	,406			
	İMÖ(5)	54	3,90	,72866							
	OÖÖ(6)	54	4,15	,66246							
	FBÖ (7)	47	4,07	,61360	T	219,032	510				
	SBÖ(8)	44	4,41	,65440							
	RİÖ (9)	41	4,31	,52382							
Toplam	511	4,08	,65532								
Sorumlu Karar Verme	SÖ (1)	72	4,08	,68282	G.A.	8,892	8	1,112	3,143	.002	.048
	TÖ (2)	68	4,27	,60453							
	PDR(3)	66	4,06	,52403							
	İÖ(4)	65	4,14	,59960	G.İ.	177,544	502	,354			
	İMÖ(5)	54	3,96	,69092							
	OÖÖ(6)	54	4,29	,54385							
	FBÖ (7)	47	4,23	,54525	T	186,436	510				
	SBÖ(8)	44	4,42	,54124							
	RİÖ (9)	41	4,31	,54423							
Toplam	511	4,18	,60462								
İlişki Becerileri	SÖ (1)	72	4,03	,57061	G.A.	9,024	8	1,128	2,938	.003	.045
	TÖ (2)	68	4,11	,60990							
	PDR(3)	66	3,77	,54900							
	İÖ(4)	65	3,96	,65626	G.İ.	192,768	502	,384			
	İMÖ(5)	54	3,85	,74688							
	OÖÖ(6)	54	4,07	,57909							
	FBÖ (7)	47	4,01	,64793	T	201,792	510				
	SBÖ(8)	44	4,26	,58308							
	RİÖ (9)	41	4,08	,63845							
Toplam	511	4,01	,62902								
Sosyal Farkındalık	SÖ (1)	72	4,00	,58273	G.A.	11,732	8	1,467	5,255	.000	.056
	TÖ (2)	68	4,23	,62628							
	PDR(3)	66	3,92	,54242							
	İÖ(4)	65	3,97	,59892	G.İ.	196,829	502	,392			
	İMÖ(5)	54	3,80	,78379							
	OÖÖ(6)	54	3,96	,69338							
	FBÖ (7)	47	3,88	,60762	T	208,561	510				
	SBÖ(8)	44	4,33	,50572							
	RİÖ (9)	41	4,07	,67705							
Toplam	511	4,01	,63949								

Öğretmen adaylarının sosyal duygusal öğrenme beceri düzeylerinin bölüm değişkeni açısından yapılan ANOVA analiz sonuçlarına baktığımızda tüm alt boyutlarda anlamlı fark olduğu

görülmüştür ($p < .05$). Bu farkların etki büyüklüklerinin orta düzeyde olduğu söylenebilir. Bölümler arasındaki farklara baktığımızda sosyal ve duygusal öğrenme becerileri kullanımları; İlköğretim Matematik ve Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Türkçe, Resim İş ve Fen Bilimleri öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Sınıf Öğretmenliği ve İngilizce bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Türkçe öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Öz farkındalık boyutuna baktığımızda; İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre diğer tüm bölümlerin lehine bir durum olduğu görülmüştür. Sınıf öğretmenliği ve İngilizce bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler ve Resim-İş öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir.

Akademik öz düzenleme boyutunda Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümüne göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Türkçe, Resim İş öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Sınıf öğretmenliği, İngilizce ve Fen Bilimleri bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi ve Türkçe öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmüştür. Sorumlu karar verme boyutunda; Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ile İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Türkçe, Resim İş ve Fen Bilimleri öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Ayrıca Sınıf öğretmenliğinde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler ve Resim-İş öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmüştür.

İlişki becerileri boyutunda; Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümüne göre Sosyal Bilgiler, Okul Öncesi, Türkçe, Resim-İş, Fen Bilimleri ve Sınıf öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülürken; İngilizce, Fen Bilimleri ve İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu görülmüştür. Sosyal farkındalık boyutunda baktığımızda; İlköğretim Matematik öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler, Resim-İş ve Türkçe öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehinedir. Sınıf öğretmenliği, İngilizce, Fen Bilimleri, Okul öncesi ile Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre Sosyal Bilgiler ve Türkçe öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 5. Öğretmen Adaylarının Aile İkamet Yerlerine Göre Sosyal ve Duygusal Öğrenme Beceri Ölçeği ve Alt Boyutların Sahip Olma Durumlarına İlişkin Kruskal Wallis H Testi Analiz Sonuçları

		N	MeanR.	x^2	df	p	Eta2
SDÖ	Şehir	345	254,50	5,716	3	.126	
	İlçe	108	278,96				
	Belde	12	217,04				
	Köy	46	223,51				
	Toplam	511					
Öz Farkındalık	Şehir	345	259,25				
	İlçe	108	273,44				

	Belde	12	221,17	9,091	3	.028	.021
	Köy	46	199,78				
	Toplam	511					
Öz Akademik Düzenleme	Şehir	345	253,47	0,765	3	.858	
	İlçe	108	266,66				
	Belde	12	246,13				
	Köy	46	252,55				
	Toplam	511					
Karar Sorumlu Verme	Şehir	345	251,15	3,550	3	.314	
	İlçe	108	278,15				
	Belde	12	223,75				
	Köy	46	248,82				
	Toplam	511					
İlişki Becerileri	Şehir	345	253,36	3,305	3	.347	
	İlçe	108	275,81				
	Belde	12	233,13				
	Köy	46	235,28				
	Toplam	511					
Sosyal Farkındalık	Şehir	345	252,70	3,756	3	.289	
	İlçe	108	273,74				
	Belde	12	196,92				
	Köy	46	254,49				
	Toplam	511					

Yapılan Kruskal Wallis H Testi sonuçlarına baktığımızda aile ikamet yerlerine göre öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinden yalnızca öz farkındalık boyutunda ilçede ikamet edenlerin lehine anlamlı fark olduğu görülmüştür.

Çizelge 6. Öğretmen Adaylarının Anne Eğitim Düzeylerine Göre Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerine Sahip Olma Durumları

		N	Mean R.	x^2	df	p
SDÖ	Okuma yazma bilmiyor	80	274,73	7,095	7	.419
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	41	262,90			
	İlkokul	186	242,49			
	Ortaokul	76	281,38			
	Lise	87	256,73			
	Önlisans	6	214,75			
	Lisans	29	223,59			
	Lisansüstü	6	243,92			
Toplam	511					
Öz Farkındalık	Okuma yazma bilmiyor	80	274,25	5,933	7	.548
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	41	263,00			
	İlkokul	186	246,66			
	Ortaokul	76	280,16			
	Lise	87	246,97			
	Önlisans	6	210,17			
	Lisans	29	236,74			
	Toplam	511				

	Lisansüstü	6	218,42			
	Toplam	511				
Akademik Öz Düzenleme	Okuma yazma bilmiyor	80	280,78	8,709	7	.274
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	41	275,96			
	İlkokul	186	245,38			
	Ortaokul	76	274,32			
	Lise	87	244,74			
	Önlisans	6	168,00			
	Lisans	29	237,78			
	Lisansüstü	6	225,92			
	Toplam	511				
	Sorumlu Karar Verme	Okuma yazma bilmiyor	80			
Okuma yazma biliyor mezuniyet yok		41	272,68			
İlkokul		186	246,10			
Ortaokul		76	274,84			
Lise		87	250,78			
Önlisans		6	174,33			
Lisans		29	227,02			
Lisansüstü		6	298,92			
Toplam		511				
İlişki Becerileri		Okuma yazma bilmiyor	80	261,25	6,715	7
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	41	250,77			
	İlkokul	186	241,44			
	Ortaokul	76	281,14			
	Lise	87	271,12			
	Önlisans	6	256,58			
	Lisans	29	224,86			
	Lisansüstü	6	285,25			
	Toplam	511				
	Sosyal Farkındalık	Okuma yazma bilmiyor	80	270,16		
Okuma yazma biliyor mezuniyet yok		41	257,33			
İlkokul		186	245,43			
Ortaokul		76	269,11			
Lise		87	267,30			
Önlisans		6	285,17			
Lisans		29	206,84			
Lisansüstü		6	264,08			
Toplam		511				

Yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına göre anne eğitim düzeylerinin öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerileri üzerinde anlamlı fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Çizelge 7. Öğretmen Adaylarının Baba Eğitim Düzeylerine Göre Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerilerine Sahip Olma Durumları

		N	Mean R.	x^2	df	p
SDÖ	Okuma yazma bilmiyor	13	251,88	4,828	7	.681
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	238,27			
	İlkokul	116	272,69			
	Ortaokul	114	252,60			
	Lise	134	254,06			
	Önlisans	21	290,02			
	Lisans	92	242,15			
	Lisansüstü	8	200,38			
	Toplam	511				
Öz Farkındalık	Okuma yazma bilmiyor	13	257,08	4,166	7	.760
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	233,77			
	İlkokul	116	267,27			
	Ortaokul	114	255,82			
	Lise	134	262,79			
	Önlisans	21	269,79			
	Lisans	92	236,80			
	Lisansüstü	8	200,38			
	Toplam	511				
Akademik Öz Düzenleme	Okuma yazma bilmiyor	13	264,69	3,422	7	.843
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	274,42			
	İlkokul	116	260,88			
	Ortaokul	114	261,01			
	Lise	134	256,20			
	Önlisans	21	259,98			
	Lisans	92	245,57			
	Lisansüstü	8	176,06			
	Toplam	511				
Sorumlu Karar Verme	Okuma yazma bilmiyor	13	251,77	4,099	7	.768
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	260,42			
	İlkokul	116	261,62			
	Ortaokul	114	265,54			
	Lise	134	255,16			

	Önlisans	21	274,55			
	Lisans	92	231,14			
	Lisansüstü	8	289,56			
	Toplam	511				
İlişki Becerileri	Okuma yazma bilmiyor	13	267,00	9,177	7	.240
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	230,00			
	İlkokul	116	276,29			
	Ortaokul	114	231,75			
	Lise	134	261,27			
	Önlisans	21	299,76			
	Lisans	92	249,67			
	Lisansüstü	8	201,31			
	Toplam	511				
Sosyal Farkındalık	Okuma yazma bilmiyor	13	241,19	4,311	7	.743
	Okuma yazma biliyor mezuniyet yok	13	225,96			
	İlkokul	116	266,39			
	Ortaokul	114	249,68			
	Lise	134	247,50			
	Önlisans	21	303,62			
	Lisans	92	259,68			
	Lisansüstü	8	243,31			
	Toplam	511				

Yapılan Kruskal Wallis H testi sonuçlarına bakıldığında baba eğitim düzeyinin öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma durumlarında anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, öğretmen adaylarının sosyal ve duygusal öğrenme becerileri ile akademik öz düzenleme, öz farkındalık, ilişki becerileri, sorumlu karar verme ve sosyal farkındalık alt boyutlarında iyi seviyede oldukları görülmektedir. Özellikle okullarda kazanılan sosyalleşme ve beraberinde gelen sosyal duygusal öğrenme becerilerinin öğretmen adaylarında iyi seviyede olması, kısa bir süre sonra yetiştirecekleri öğrencilere bu becerileri kazandırabilmeleri adına önem arz etmektedir.

Araştırma bulgularına göre; sosyal ve duygusal öğrenme bakımından erkek ve kadın öğretmen adaylarında cinsiyet değişkeni bakımından fark olmadığı görülmektedir. Bu durum Aksoy'un (2020) çalışmasının sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Kutluay Çelik (2014) ve Öztürk (2017) yaptıkları çalışmalarda erkeklerin lehine anlamlı fark bulurken; Akçaalan (2016), Elcik (2015) ve Durualp (2014) çalışmaları sonucunda kadınların lehine anlamlı fark olduğunu belirtmişlerdir.

Bölüm değişkenine göre sosyal ve duygusal öğrenme becerilerine sahip olma durumlarına bakıldığında; İlköğretim matematik öğretmenliği bölümüne göre diğer bölümlerin anlamlı fark oluşturduğu görülmüştür. Sayısal bölümlerin sosyalleşme bakımından diğer bölümlerden daha

düşük beceriye sahip olması özellikle üniversitelerde üzerinde durulması gereken konulardan biridir denilebilir. Sosyal ve duygusal öğrenme becerileri denilince akla gelen bölüm olan Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bölümünün beceri boyutlarında diğer birçok bölüme nazaran geride olması yine dikkatle üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Aile ikamet yerlerine bakıldığında, tüm beceri boyutlarında ilçede ikamet edenlerin diğerlerine göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülürken, öz farkındalık boyutunda ilçede oturanların lehine anlamlı fark oluşmaktadır. Anne ve baba eğitim durumlarına bakıldığında ise hem anne hem de baba eğitim durumlarına göre fark oluşmadığı görülmüştür. Aynı şekilde Toktamış (2008) çalışmasında anne eğitim durumuna göre sosyal becerilerde anlamlı fark saptamamıştır. Yılmaz (2014) çalışması sonucunda, anne eğitim seviyesi arttıkça sosyal duygusal öğrenme becerilerinden iletişim becerisinin arttığını belirtmiştir. Benzer şekilde Tosuntaş (2006) çalışması sonucunda anne eğitim düzeyi ile beraber sosyal becerilerin de arttığı sonucuna ulaşmıştır. Tosuntaş (2006) araştırması sonucunda baba eğitim durumu ile beraber sosyal becerilerin de arttığı sonucuna ulaşırken, Toktamış (2008) baba eğitim durumunun sosyal becerilerde fark oluşturmadığını belirlemiştir.

Öğretmen adaylarının hem kendi yaşam kalitelerinde artış sağlamak hem de yetiştirecekleri öğrencilerin hayatta karşılaşacakları problemleri daha rahat çözebilmelerini sağlamak, hayata daha pozitif bakmalarını sağlayabilmek için sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin oldukça iyi olması gerektiği göz önüne alınarak, üniversitelerde öğretmen adaylarının kendi değerlerini arttırıcı beceriler, stresle başa çıkabilme becerilerini geliştirici etkinlik ve uygulamalar düzenlenebilir. Öğretmen adaylarının iletişim becerilerini arttırıcı çalışmalar yapılarak gelişimleri desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

Akçaalan, M. (2016). Yaşam boyu öğrenme ile sosyal duygusal öğrenme arasındaki ilişkilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Aksoy, Ö. N. (2020). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Human And Social Sciences*, 3(1), 576-590.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/johass/issue/54512/710512>

Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle Sosyal Beceri Öğretimi* (2. Baskı), Ankara: Kök Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (27. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Durualp, E. (2014). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin cinsiyet ve sınıfa göre incelenmesi. *International Journal of Social Science*, (26), 13-25.

<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2326>.

Elcik, F. (2015). Üstün yetenekli öğrencilerin çevresinden algıladıkları sosyal destek düzeyi ile sosyal duygusal becerileri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Elias, M. J. (2001). Easing transitions with social-emotional learning. *Principal Leadership*, 1(7), 20-25.

- Elias, M. J. (2003). *Academic and Social-Emotional Learning* (Vol.11). Belgium:International Academy of Education.
- Kabakçı, Ö. M. ve Korkut Owen, F. (2010). Sosyal duygusal öğrenme becerileri ölçeği geliştirme çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 152-166.
- Karacan-Ozdemir, N. ve Büyükçolpan, H. (2021). A scale development study: Social Emotional Learning Scale-Young Adult Form (SELS-YF). *Kastamonu Education Journal*, 29(4), 205-218. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.822770>.
- Kutluay Çelik, B. (2014). The relationship between social-emotional learning skills and attitudes toward elementary school among middle school students. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Norris, J. A. (2003). Looking at classroom management through a social and emotional learning lens. *Theory Into Practice*, 42(4), 313-318.
- Öztürk, İ. (2017). 11-14 yaş grubu ergenlerin algılanan ana-baba tutumları ile sosyal-duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Toktamış, A.(2008). Erinlik dönemi öğrencilerin ebeveyn tutumları ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Tosuntaş Karakuş, F. (2006). Ergenlerde algılanan duygusal istismar ile sosyal beceri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz, F. (2014). Ortaokul 6.7.8. sınıf öğrencilerinin algılanan ebeveyn tutumları ile sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.

MONTESSORİ YAKLAŞIMINA DAYALI DEĞERLER EĞİTİMİ

Seher GÜHER

Hitit Üniversitesi, – 0000-0002-9654-6248

Dr. Öğr. Üyesi, Yeliz BOLAT

Hitit Üniversitesi, - 0000-0002-1661-1645

ÖZET

Okul öncesi eğitim yaklaşımlarına bakıldığında farklı şekillerde birçok eğitim modelleri karşımıza çıkmaktadır. Bunlar yaklaşımlardan biri de Montessorri Eğitimidir. Bu eğitimin temelinde çocuklar gözlemlenmesi ve öğrencinin özgür seçimler yaparak, düzenlenmiş ortamlarda, eğitimcinin rehberliğinde özel olarak tasarlanmış öğretim ve oyun materyalleri ile öğrenmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmada Montessorri Yaklaşımına dayalı olarak değerler eğitimi nasıl yapılır? sorusunun cevabı aranmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı Montessorri Yaklaşımına dayalı değerler eğitimine yönelik bir eğitim tasarlamaktır. Tasarım hazırlanırken ilk olarak Montessorri eğitim yaklaşımı ve değerler eğitimi ile ilgili literatür incelenmiş ve kuramsal bilgiler edinilmiştir. Ardından MEB tarafından hazırlanan ve okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmakta olan Okul Öncesi Eğitim Programı incelenmiştir. Bu incelemede programda hangi değerlere yer verildiği ve bu değerler ile ilgili kazanımlar belirlenmiştir. Daha sonra değerleri kazandırmak için yapılabilecek etkinlikler hazırlanmıştır. Son olarak hazırlanan etkinlikler için uzman görüşü alınmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Sonuç olarak Montessorri yaklaşımına dayalı değerler eğitimi için, sorumluluk, iyilik, adalet, sabır ve özgüven değerleri ile ilgili beş etkinlik alanı tasarlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Erken Çocukluk Eğitimi, Değer Eğitimi, Montessorri Yaklaşımı.

ABSTRACT

When we look at pre-school education approaches, we come across many education models in different ways. One of these approaches is Montessorri Education. On the basis of this education, it is aimed to observe children and learn by making free choices, in regulated environments, with specially designed teaching and game materials under the guidance of the educator. How is values education done based on the Montessorri Approach in this study? The answer to the question has been sought. In this context, the aim of the study is to design an education for values education based on the Montessorri Approach. While preparing the design, firstly the literature on Montessorri education approach and values education was examined and theoretical information was obtained. Then, the Pre-School Education Program, which was prepared by the Ministry of National Education and implemented in pre-school education institutions, was examined. In this examination, which values are included in the program and the achievements related to these values are determined. Then, activities that can be done to gain values were prepared. Finally, expert opinion was taken for the activities prepared and necessary corrections were made. As a result, five activity areas related to the values of

responsibility, kindness, justice, patience and self-confidence were designed for values education based on Montessori approach.

Key Terms: Early Childhood Education, Value Education, Montessori Approach.

GİRİŞ

Günümüz eğitim sistemine bakıldığında genel itibariyle zihni ön planda tutan eğitim sistemleri karşımıza çıkmaktadır. Bu şekildeki eğitim sisteminde, her bireyin kendine ait özelliklerinin olduğu ve bu özellikler sayesinde diğer insanlardan ayrıldığı gerçeğinin göz ardı edilmesidir. Bu nedendir ki; her bireyin ihtiyaç ve becerilerine yönelik eğitim sisteminin geliştirilememesi buna paralel olarak da bireyin becerileri keşfedilmeden belirli kalıp içerisinde sunulan eğitim sistemine tabi tutulması geleneksel eğitimden ziyade alternatif eğitim sistemlerinin gelişmesine yol açmıştır. Çocukların gelişim süreçleri birbirinden farklılık gösterir. Bu nedenle eğitimlerinin de aynı olması doğru değildir. Çocukların ihtiyaç ve becerileri göz önünde bulundurularak Montessori eğitim yaklaşımı oluşturulmuştur.

Bu çalışmada erken çocukluk eğitiminde önemli bir yere sahip olan ve soyut kavramları içeren değerler eğitimi konusunun Montessori yaklaşımı ile nasıl verilebileceği üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Montessori Yaklaşımına Dayalı Değerler Eğitimi için örnek bir program tasarımı sunulmaktadır.

Maria Montessori Kimdir?

İtalya’da ilk kadın doktoru olarak bilinmektedir. Psikiyatri kliniğinde zihinsel özürlü çocuklarla onların eğitimleri doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. Maria Montessori gözlemleri sonucunda bu çocukların çevrelerini öğrenmeye istekli oldukları ve bu yönde çalışmalar yapılması kanaatine varmıştır. Bu çocuklara doğru yaklaşıldığında gerçek potansiyellerinin ortaya çıkacağını savunmuştur. Aslında ümit kesilmiş bu çocuklara sevgi ve ilgi gösterildiğinde bu çocuklarda büyük ilerlemeler görülmüş hatta kendi çabalarıyla ortaya koyduğu materyallerle okumayı ve yazmayı onlara öğretmiştir. Marangozlara bu çocuklara yönelik malzemeler yaptırmıştır. Montessori’nin bu çalışmaları sonuç vermiş ve ülke genelinde tüm çocukların gireceği sınıfa sokmuştur ve sınav sonunda görülmüştür ki bu çocuklar normal çocuklarla aynı hatta bazılarının da daha yüksek aldığı tespit edilmiştir(Lillard, 1973; Aytaç, 1976; Montessori, 1997). Maria, eğitimi bir kalıp içerisinde değil, ihtiyaç ve yetenekler doğrultusunda verilmesi gerektiğini savunan bir eğitimcidir. Öğrencinin olduğu eğitim yuvalarında öğretmen her daim değişime açık konumdadır(Polk Lillard, 2013).Maria Montessori “El, beynin başöğretmenidir.” düşüncesini savunmaktadır. Bu eğitim modelindeki materyallerin kullanımı öğretmen tarafından gösterilmektedir(Our Kids,2019).

Montessori Eğitiminin Dayandığı Temel İlkeler Ve Geleneksel Eğitim Sisteminden Farkı

Montessori eğitim sisteminde, öğrenme doğal bir süreç içerisinde ilerlemektedir. Bu bağlamda denilebilir ki; çocuklarda öğrenme herhangi bir yönlendirmeye değil de kendi istekleriyle yaptıkları gözlemlenmiştir. Burada bunu uygularken niyetlerinde öğretmenden ödül alma,

cezadan korkma v.s gibi sebepler yoktur. Yaratılıştta var olan öğrenme isteğinin çocukta uygulanmasıdır (Çakıroğlu Wilbrandt, 2008).

Bu eğitim sisteminde çocuklara somut örnekler çerçevesinde 5 duyuya hitap edilerek çocuklar desteklenir. Çocuklar söylediklerini ve kendilerine söylenenleri unutabilirler, yalnız yaptıklarını ve yaptırılanları unutmaları mümkün değildir (Rausseau,2017).

Montessorri eğitim sisteminde kullanılacak materyaller birer tane olmalıdır. Burada çocuğa verilmek istenen sıra bekleme, sabır, hakka saygı gibi güzel davranışlar kazandırılmaya çalışılır (Oğuz ve Akyol, 2006).

Çocuklar eğitim öğretim süreçlerinde kış ayları da dahil her gün temiz hava alma ve kaba motoru geliştirmek için bahçeye çıkarılır. Montessorri eğitimde öğretmen doğrudan müdahil değildir, gözlemleyen ve rehber eden konumundadır. Çocuğa rehberlik eden, materyallerden nasıl yararlanabileceğini gösterebilen şahıstır (Temel,1994).

Montessori eğitim yaklaşımı ile geleneksel eğitim yaklaşımı çizelge 1’de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge1.Montessori Eğitim Yaklaşımı ile Geleneksel Eğitim Yaklaşımı’nın Karşılaştırılma

MONTESSORRİ EĞİTİM	GELENEKSEL EĞİTİM
Sınıf içerisinde eğiticinin rolü gözlemci ve rehber eden konumundadır.	Sınıf içerisinde eğitimci merkezdedir. Otorite öğretmene aittir.
Disiplin, çevre ve yöntem çerçevesinde olur.	Disiplin, eğitimci tarafından oluşturulur
Öğretimin bireyselliği ortaya çıkar.	Öğretimin grup halinde veya bireysel bir şekilde yapıldığı görülür.
Aynı yaş gruplarına göre değil de farklı yaş gruplarına yöneliktir.	Yaş grupları aynıdır
Dersler, grupların birbirleriyle etkileşimi şeklinde yapılır.	Dersler öğretmen tarafından yapılır.
Çocuklar çalışmalarını kendi belirler.	Belirli bir program çerçevesinde yapılır.
Çocuk kavramları kendi bulmaya çalışır.	Öğretmen yardımcı olur.

Montessori okul öncesi sınıfları oturma odası şeklindedir. Çocuklar ihtiyaçlarına göre yapacakları çalışma materyallerini açık olan raflardan alır sonrasında da ister masa ister yerde halı üzerinde uygulamalarını yaparlar. Alanlar da bulunan materyallerle oynama süresinde herhangi bir sınırlama yoktur. “Düzelterek değil, öğretmek öğret.” Çocuğun çalışmalarına, çabalarına saygı duyulur ve öğretmen dikkatli bir şekilde çocuğu gözlemler. Öğretmen bu yönde kayıt tutar. Bu şekilde her çocuk bireysel olarak değerlendirilir. Çocuğun neye ihtiyacı varsa çocuk o yönde desteklenir. Öğretmen öğrencinin bireysel ilerlemesine rehberlik etmeye hazırdır. Öğretmen çocuğa ders vermeli, tohumu ekmeli ve çocuğu kendi başına bırakmalı çocuk o halde iken çocuğu gözlemlemelidir (Maria Montessori, 1925). Montessori sınıfında “direktör “ ya da “directress “ bilinen eğitimciler bulunmaktadır. Eğitimciler yardımcı bir de asistan bulunmaktadır. Eğitimciler, hem normal okul öncesi öğretmenlerin bilgilerine hem de kendi alanının bilgilerine sahip olması gerekmektedir (Association Montessori Internationale,

2019). Asistan sınıf içerisinde iyi bir gözlemcidir. Sınıflarda öğretmen için hazırlanmış özel bir mekân yoktur. Öğretmen ya halıda ya da çocuğun boyuna uygun masalarda bulunarak çocuklara rehberlik eder (Polk – Lillard, 2013). Çocuk okulda ne kadar deneyimlemede bulunursa bulunsun şayet evde desteklenmezse bu deneyimler kalıcı olmayacaktır. Bu nedenle öğretmenler ebeveynlerle iletişim içerisindeyler. Bu bağlamda öğretmenler Montessori eğitiminde ve bu eğitimin topluma yayılmasında önemli etkene sahiptirler (Polk – Lillard, 2013). Öğretmenler, daimi olarak çocukları gözlemlemekteler ve gözlem sonuçlarını not almaktadırlar. Bunu yaparken de çocuğa bunu fark ettirmeden yapmaktadırlar (Stoll – Lillard, 2018).

Montessori Yaklaşımında Duyarlı Dönemler

Montessori, çocuğun 6 yaşına kadar ki süreçte on bir farklı duyarlı dönem olduğunu belirtmektedir. Montessori bu ilk altı yaştaki duyarlı dönemlerde alması gereken becerileri alamayan çocuklar ileriki dönemlerde bu becerileri alamayacağını ifade etmektedir (Ruenzel,1997).

Hareket: Kavrama, dönme, yürüme, emekleme vs. gibi gelişigüzel hareketler koordineli ve kontrollü olur(0-1 yaş).

Dil: kelimelerin kullanımı: Tek düze ses çıkartmaktan, kelimelere sonra da cümlelere doğru ilerlerler(0-6 yaş).

Küçük Nesnelere İlgili Olması: Küçük nesnelere ve detaylara olduğundan fazla bağlılık (1-4 yaş).

Düzen: Montessoriye göre çocukta düzenin 1 yaşında başladığı 2 yaşında ise tamamen kendini gösterdiği ifade edilir (1-2 YAŞ).

Müzik: Çocukta 2-6 yaş arasında ritim ve melodi gelişimi görülmektedir.

Zarafet, Nezaket: Çocuk 2-6 yaş arasında çevresindekilerin davranışlarının taklidini yaparak onların kibar, saygılı gibi nezaketi temsil eden davranışsal özelliklerini kendi kişiliğine yansıtır.

Duyularda Ustalaşma: Çocuğun, tatma, duyma, dokunma, koklama gibi duyuşal deneyimlere merakı gözlemlemeyi öğrenmesiyle ve duyuşal ayrımları artarak incelik kazanmasıyla duyuşlarda ustalaşma sağlanmış olur(2-6 yaş).

Yazma: Çocuk 3-4 yaş aralığında kalem ve kâğıtla harfleri ve sayıları taklit etmeye büyük merak duyar.

Okuma: Çocuk, 3-4 yaş aralığında harflere ve kelimelerin okunuşuna ilgi duyar.

Uzamsal İlişkiler: Çocuklar, çocuk mahallesinin çevresinde yolunu bulur ve karmaşık yapıbozları yapabilirler(4-6 yaş).

Matematik: Somut materyaller sayesinde sayı ve işlemleri kavrarlar(4-6 yaş).

Montessori Yaklaşımında Temel İlke ve Kavramları

Montessori, farklı ülkelerdeki gözlemlemeleri sonucu eğitim planını oluşturmuştur. Dolayısıyla bunları Montessori ilkeleri olarak tanımlamaktan ziyade bütün kültürlerle ait evrensel ilkelerdir. Bu ilkeler dünyanın her bir yerinde eğitimde kullanılan sağlam temellerdir (Paula Polk Lillard, 2014).

Hareket ve Kavrama İlkesi

Montessori, düşünme ve hareketin erken yaş çocuklarda aynı şeyler olduğunu ifade ediyor. Bu sebeptendir ki, Montessori nesnelere elle kullanmaya yer verir. Montessori eğitimde öğrenmenin olabilmesi için harekete yer verilmesi gerektiğini savunur.

Özgür seçim ilkesi:

Montessori, çocukları incelediğinde onların seçme ve denetim hakkına sahip olduklarında önemli gelişim gösterdiklerini gözlemlemiştir. Çocuklar gelişimlerinde çevreden bağımsız hareket edebiliyorlar. Geleneksel eğitim çocuklarına oranla Montessori çocukları daha özgür bir şekilde karar verme potansiyeline sahip olmaktadırlar.

İlgi ilkesi:

Montessoriye göre bilgi çocuğa verilirken çocukta ilgi uyandıracak şekilde verilmelidir. Bilgiyi vermenin en güzel yöntemi dramadır. Montessoriye göre çocuklar müfredat dâhilindeki bilgileri ezberlemektense kendi ilgi alanlarında çalışma yapmaları onları hem mutlu edecek hem de onlara sıkılmadan öğrenebilme imkânı sunacaktır.

Ödüllerden kaçınma ilkesi:

Montessori, dış ödüllerin çocuğun gelişimini engellediğini düşünmektedir. Çocuk sevdiği alanda çalışma yapıyorsa onu ödül almak için değil mutlu olacağı için yapacaktır

Bağlamda öğrenme ilkesi:

Soyut bağlamda öğrenmekten ziyade anlamlı bağlanmada öğrenmek daha fazla öğrenme ile kendini gösterir. Çocuğun merakı doğrultusunda işlenen dersleri gerçek yaşamla bağdaştırmak öğrenmeyi daha da aktif hale getirecektir.

Konsantrasyon ilkesi:

Montessori, bir kız çocuğunun silindirle yaptığı çalışması esnasında koltuğu kaldırması sonucunda çocuğun konsantrasyonu hiçbir şekilde etkilenmemiştir. Burada çocuğun ilgi gösterdiği alanda çalışma yaparken tamamen kendini ona verdiği sonucu çıkarılmaktadır.

Çevre ve zihinde düzen ilkesi:

Bulunulan ortam ne kadar düzenli ise çocuğun zihni de o denli düzenlidir. Montessori sınıflarında materyallerin dağılımı oldukça düzenlidir.

Öğretmen -çocuk etkileşimi ilkesi:

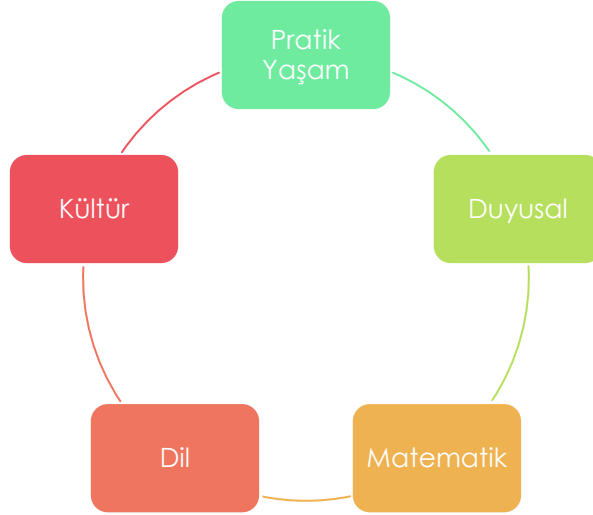
Çocuklar, içten, güler yüzlü, karşılarında kendilerini ifade edebilecek öğretmenlerin rehberliğinde ders işlemek isterler. Bu da çocukların öğretmenlerini rol model almalarını sağlayacaktır.

Akranlarla öğrenme ilkesi:

Montessori eğitiminde çocuklar aynı yaş grubu değil de farklı yaş grupları ile eğitim görürler. Bu da farklı yaş grupları ile iletişimlerinde birbirlerine yardım ederek öğrendiklerini göstermektedir.

MONTESORİ YAKLAŞIMDA EĞİTİM PROGRAMI

Montessori eğitiminde pratik yaşam, duyuşal, matematik, dil ve kültür olmak üzere beş temel etkinlik alanı yer alır.

Şekil.2. Eğitim Programında Yer Alan Beş Etkinlik Alanı (Montessori Academy,2019; Akt. Yıldız, 2021)

Pratik yaşam

Montessori burada günlük yapılan ev işlerinin taklit edilmesini vurgular. Toz almak, yerleri silmek vs. gibi (Aslan 2008). Montessori ortamında çocuklar sadece öğretim materyallerini değil, günlük hayata dair nesnelere pratik yaşama dair işler öğrenirler. Halıyı silme, kaldırma, toz alma vs. Bu ve buna benzer uygulamalar çocuğun dokunma ihtiyacını giderir. İş yaparken el hareketlerinin zekâyla yakından ilişkisi vardır. Bunlar çocuğun bilişsel gelişimini sağlar (Durakoğlu, 2011).

Duyusal

Bu alan Montessori eğitiminde en önemli yere sahiptir. Duyu eğitimi ile çocuk beş duyusunu aktif olarak kullanır. Bu doğrultu da çocuk, boyutları şekilleri, kokuları, tatları, yüzeyleri vs. keşfeder. Yapılan alıştırmalarda çocuklara düz ve pürüklü alanlara dokunma, katı cisimleri yerlerine koyabilme, geometrik cisimleri iki parmağıyla tutabilme becerileri kazandırılmaya çalışılır (Montessori, 1975).

Matematik

Çocuk bu alanda hem bilişsel hem de sosyal – duyuşsal alanında gelişim göstermektedir. Matematik materyalleri ile dört işlemi ve sayı saymayı öğrenir. Bu yönüyle çocuğun bilişsel gelişimi sağlanır. Çocuklar bir arada çalıştığı için sosyal – duygusal alanda gelişimleri olmaktadır. Drenckhahn (1961) , Montessori materyallerinin matematik alanındaki etkilerini incelemiş ve sonucunda da çocukların somut ve mantıksal yetilerinin geliştiğini ve zamanı değerlendirme açısından olumlu etkileri olduğunu tespit etmiştir.

Dil

Bu alandaki etkinlikler el-göz koordinasyonunun sağlanması ve kalem tutma becerisini geliştirir. Bu alanda çocuklara uygulanan ses bilgisi sayesinde çocuklar her ses tarafından temsil edilen harfleri kavrarlar (Seldin, 2007).

Kültür

Bu alanda çocuk yaşadığı ülkenin tarihini, geleneklerini, yemeklerini vs. öğrenir. Sonrasında da diğer ülkeler tanıtılarak çocuğun içinde yaşadığı dünyanın farkına varması

sağlanır(Çakıroğlu Wilbrandt, 2009). Tahta yemek kaşığı, yöresel kıyafetler, yöresel araç – gereçlere de yer verilir (Temel,1994).

DEĞERLER EĞİTİMİ

Okul öncesi dönem çocukların gelişimi açısından oldukça önemli bir eğitim sürecidir. Çocukların sosyal, duyuşsal, kaba motor, ince motor gelişim süreçlerinin büyük ölçüde tamamlandığı dönemdir. Bu dönemde elde edilen davranışlar bundan sonraki süreçlerde de devam etmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle sosyal yaşantılar değişmiş bunun sonucunda da eğitim sorumluluğuaileden çok okullara verilmiştir. Değerler eğitimi önem kazanmaya başlamasıyla bu alana yönelik bazı eğitim metotları geliştirilmiştir. Değerlerin öğrenilmesinde Montessorri eğitim modeli etkili bir eğitim modeli olduğu görülmektedir. Montessorri eğitim modelinde bireysellik ön plandadır. Yani çocuk yapacağını bir başkasının yönlendirmesiyle değil de kendi istekleri ve becerisi doğrultusunda hareket eder. Bu da öğrenme aşamasında çocuğun istekli ve arzulu bir şekilde ilerlemesini sağlar. Çünkü istediği alanda kendini geliştirme süreciher daim ona mutluluk verir. Bu itibarla denilebilir ki, Montessorri yöntemi çocuğun değerler eğitimi kazanmasında etkili bir eğitim modelidir (Temel, 1994; Yıldırım Doğru 2009).

Ülkemizde uygulanan okul öncesi eğitim programında okul öncesinde çocuklara verilmesi gereken değerler şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2013).

- Verilen görevi yerine getirme (sorumluluk)
- İyilik etmek
- Kendine güvenmek
- Saygı ve sevgi
- Yardım etmek
- Hoşgörü
- Adaletli olmak

Değerler eğitimi veren öğretmenin dikkat etmesi gereken hususlar şu şekildedir (Aydın, 2010).

- Öğretmen öğrenciye örnek teşkil etmek,
 - Tüm öğrencilere görev ve sorumluluk vererek onların ahlaki gelişimlerinin ilerlemesini sağlamak,
 - Öğrencilere kendi kararlarını verme imkânı sağlamak,
 - Sınıf içerisinde ortak çalışma alanı oluşturmak,
 - Drama yöntemiyle verilmek istenileni çocuğa eğlenceli bir şekilde vermeye çalışmak,
 - Örnek olay üzerinde görüş bildirmelerini sağlamak,
- Okul öncesi eğitimdeki değerler eğitiminde verilen değerler aşağıda kısaca ele alınmıştır.

MONTESORRİ YAKLAŞIMINA DAYALI DEĞERLER EĞİTİMİ

Bu çalışmada Montessorri Yaklaşımına Dayalı Değerler Eğitimi için bir program tasarısı hazırlanması amaçlanmıştır. Bu amaç için aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

1.Adım: İlk olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı ve tüm okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan okul öncesi eğitim programı resmi internet sayfasından indirilmiş ve incelenmiştir.

2.Adım: Bu adımda okul öncesi eğitim programında yer alan değerler belirlenmiştir.

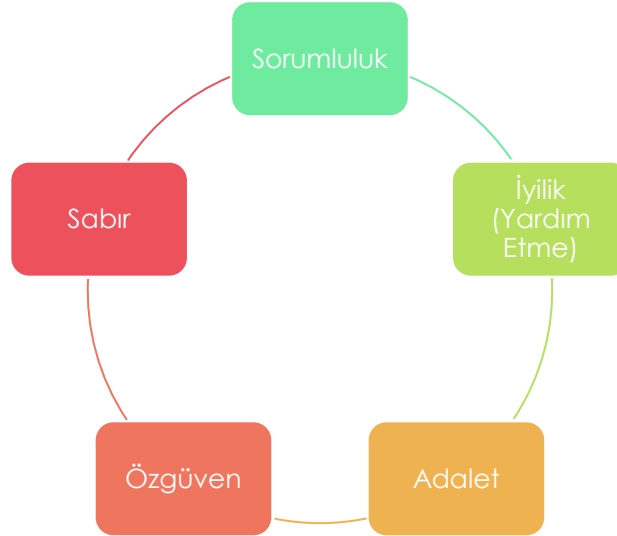
3.Adım: Belirlenen değerlerden beş tanesi seçilmiş ve bu değerlerle ilişkili kazanımların listesi yapılmıştır ve her değerle ilişkili kazanımlar ayrı ayrı listelenmiştir.

4.Adım: Daha sonra Montessori yaklaşımına dayalı olarak değerlerin hangi etkinliklerle ve materyallerle kazandırılabilceği tasarlanmıştır.

5. Adım: Montessori Eğitim Modeli çerçevesinde oluşturulan Değerler Eğitimi'nin uygulanacağı sınıfta 5 etkinlik alanı oluşturulmuştur (Şekil 3).

Belirlenen Etkinlik Alanları

- Sorumluluk Etkinlik Alanı
- İyilik (Yardım Etme) Etkinlik Alanı
- Özgüven Etkinlik Alanı
- Sabır Etkinlik Alanı
- Adalet Etkinlik Alanı

Şekil.3.Belirlenen Değerler ve Etkinlik Alanlar

Sorumluluk Etkinlik Alanı

Amaç: Bu alanda yapılan etkinlikler çocuğun bağımsız olmasını, kendine güvenmesini, karşılaştığı güçlüklerde pes etmeden onlarla baş edebilen bir birey olmasını sağlar. En büyük kazanım ev ile sınıf arasında bir bağlantı kurabilmektir. Çamaşır asma, toz alma vs. bu aktiviteler sayesinde çocuk temel becerilerini kazanmış olacaklardır (Isaacs,2010).

Kazanımlar (MEB, 2013):

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Kazanım 17: Neden-sonuç ilişkisi kurar.

Kazanım 19: Problem durumlarına çözüm üretir.

Sosyal-Duygusal Gelişim.

Kazanım 7: Bir işi ya da görevi başarmak için kendini güdüler.

Kazanım 10: Sorumluluklarını yerine getirir.

Kazanım 12: Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Kazanım 15: Kendine güvenir.

Motor Gelişim:

Kazanım 14: Küçük kas kullanımını gerektiren hareketleri yapar.

Özbakım Becerileri

Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.

Kazanım 6: Günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanır.

Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.

Materyaller:

- Çamaşır askılığı
- Mandal
- Bulaşık yıkama yeri
- Ayakkabı boyama alanı
- Ütü ve masası
- Paspas
- Kova

Uygulama:

Bu alanda çocuk kendisine verilen sorumlulukları yerine getirmeye çalışmaktadır. Çocuk çamaşırları askılığaasmayı, bulaşıkları yıkamayı, ayakkabı boyamayı, ütü yapmayı, paspasla yerleri silme görevlerini yerine getirir. Bu alanda çocuk ileriki hayatlarında karşılımlarına çıkacak ev işleri Vs. gibi konularda kendilerini geliştirirler. Sorumluluk bilinci gelişir.

İyilik (yardım etme) etkinlik alanı:

Amaç: Bu etkinlik alanının amacı çocuğun farklı canlı türleri ile etkileşime girmesinin sağlanması ve bu yolla iyilik yapma ve yardım etmenin önemini fark etmesini sağlamaktır. Doğanın ve bu doğa içerisindeki hayvanlara saygı göstermesi gerektiğini bilir. Bu şekilde çocuk doğayı ve hayvanları sevmeye başlar. Montessori erken yaşlarda çocuklara çevre bilincinin verilmesini savunur. Bu sebeple eğitimde hangi hava koşulları olursa olsun en az yarım saat çocukların dışarı çıkarılması gerektiğini savunur. Çocuk bu sayede bitkilerin bakımı, hayvanların beslenmesi, atık pillerin ve kâğıtların nasıl geri dönüşüme atılması gerektiği bilgilerini öğrenir (Göçeri,2019;Oruç,2019)

Kazanımlar (MEB, 2013):

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Kazanım 5: Nesne ya da varlıkları gözlemler.

Kazanım 8: Nesne ya da varlıkların özelliklerini karşılaştırır.

Kazanım 17: Neden-sonuç ilişkisi kurar.

Kazanım 19: Problem durumlarına çözüm üretir.

Dil Gelişimi:

Kazanım 5: Dili iletişim amacıyla kullanır.

Kazanım 8: Dinledikleri/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.

Sosyal-Duygusal Gelişim.

Kazanım 6: Kendisinin ve başkalarının haklarını korur.

Kazanım 7: Bir işi ya da görevi başarmak için kendini güdüler.

Kazanım 12: Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Kazanım 16: Toplumsal yaşamda bireylerin farklı rol ve görevleri olduğunu açıklar.

Motor Gelişim:

Kazanım 14: Küçük kas kullanımını gerektiren hareketleri yapar.

Özbakım Becerileri

Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.

Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.

Materyaller:

- Çocukların boyuna göre yere sabitlenmiş plastikten yapılmış ağaç
- Küçük renkli mandallar
- Olumlu davranışları içeren resimli renkli kartlar
- Olumsuz davranışları içeren renkli kartlar
- İyiliği anlatan boyanabilen resimli akıllı kâğıtlar
- Pelüş hayvanlar
- Sınıfta beslenebilecek hayvanlar: kuş, kaplumbağa veya balık.
- Hayvan yiyecekleri, içerisine su konulacak kaplar.
- Kızılay köşesi (sedye, sandalye, doktor malzemeleri, serum, doktor kıyafetleri gibi)
- Sınıfta yetiştirilebilecek saksı bitkileri

Uygulama:

Çocuk bu alanda olumlu ve olumsuz davranışları içeren resimli renkli kartları inceler ve olumlu davranış kartlarını mandal yardımıyla ağaca asar. Bu şekilde olumlu davranışlar zamanla zihnine yerleşip, davranışlarına yansımaya başlar. Hayvanlara yiyecek ve su verip onları beslemesi gerektiğini kavrar. Böylelikle hayvanlara iyilik etmeyi onlara karşı merhametli olmayı öğrenir. Sınıftaki bitkilerin günlük bakımlarını yapar, onlarla konuşur, güneş ihtiyaçları için onları uygun yerlere taşır. Kızılay köşesinde ise çocuklar kendi arasında drama etkinlikleri ile yardıma ihtiyacı olanlara iyilik edilmesi gerektiği bilincini oluştururlar. Ayrıca farklı drama etkinlikleri ile özel eğitime gereksinimi olan bireylere ve yaşlılara nasıl davranılması gerektiğini, onlara yardım etmenin önemini kavrarlar.

Özgüven etkinlik alanı:

Amaç: Bu alandaki materyallerle, çocukların benzerlikleri, farklılıkları, renkleri, şekilleri, ağırlıkları öğrenmelerini sağlamak ve bu yönde çocukların yeteneklerini geliştirilmesidir. Montessori eğitimi çocuğun sadece sınıfta değil, sınıf dışında da araştırmalar yapmasını ve bunları uygulamasını sağlar. Bu alandaki materyaller, çocukların benzerlikleri, farklılıkları, renkleri, şekilleri, ağırlıkları öğrenmelerini sağlarlar ve bu yönde çocukların yeteneklerini geliştirir.

- Pembe kule etkinliğiyle çocuk hata kontrolünü yapmayı sağlar. Pembe kule çocuğun;
- Büyük küçük kavramını kazanmayı sağlar.
- Parmak kasları ve el becerileri gelişir.
- Kaba ve ince motor gelişimi desteklenir.
- Baştan savma değil de özenli çalışma sağlar.

- Dikkat kontrolü sağlar(Çakıroğlu Wilbrant,2013).
- Kendine ait beğendiği ve beğenmediği özelliklerini söyler
- Grup önünde kendini ifade eder.
- Gerekli durumlarda farklı görüşlerini söyler.
- Gerekliğinde liderliği üstlenir.
- Çocuğun bilişsel gelişimi sağlanır.
- Çocuğun matematiksel gelişimini sağlar(Liebeck,1984; Uysal,2020).

Kazanımlar (MEB, 2013):

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Kazanım 7: Nesne ya da varlıkları özelliklerine göre gruplar.

Kazanım 8: Nesne ya da varlıkların özelliklerini karşılaştırır.

Kazanım 9: Nesne ya da varlıkları özelliklerine göre sıralar.

Kazanım 19: Problem durumlarına çözüm üretir.

Dil Gelişimi:

Kazanım 5: Dili iletişim amacıyla kullanır.

Kazanım 8: Dinledikleri/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.

Sosyal-Duygusal Gelişim:

Kazanım 1: Kendisine ait özellikleri tanıtır.

Kazanım 7: Bir işi ya da görevi başarmak için kendini güdüler.

Kazanım 12: Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Kazanım 15: Kendine güvenir.

Motor Gelişim:

Kazanım 1: Yer değiştirme hareketleri yapar.

Kazanım 2: Denge hareketleri yapar.

Kazanım 14: Küçük kas kullanımını gerektiren hareketleri yapar.

Özbakım Becerileri

Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.

Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.

Materyaller:

- Tırmanma Köşesi
- Bardak – sürahi (plastik)
- Pano köşesi. (buraya çocuğun yaptığı resimler asılarak çocuğun özgüvenidesteklenir.)
- Lego parçaları
- Tuğla blokları
- Zemin üzerine çizilmiş çizgiler (başlangıç ve bitiş belirlenip bu çizgiler dışına çıkmadan hedefe ulaşılması istenir.)
- Pembe kule

Uygulama:

Çocuk bu alanda kendisi için zor gibi görünen tırmanma köşesine çıkarak kendi özgüvenini geliştirir. Herhangi birinin müdahalesi olmadan bunu başarmak çocuğa mutluluk verecektir. Lego ve tuğla bloklarla çocuğun önüne konulan basit şekiller yapılması istenir. Zemin üzerine çizilen çizgiler dışına çıkmadan ve verilen komutlara göre zıplama, atlama vb. hareketlerle bitiş çizgisine ulaşılması da çocuğa özgüven sağlayacaktır. Pembe kule, boyutları farklı 10 küpten oluşmaktadır. Küplerin en küçüğü 1cm, en büyüğü 10cm boyutundadır. Oyun halısı

üzerine kulenin tüm küpleri gelişigüzel konulur. Çocuktan blokların büyükten küçüğe doğru sıralayarak kule oluşturulması istenilir. Burada çocuk ilk başlarda istenilen düzeyde kule oluşturamayabilir. Bu durumda onu destekleyerek tekrar yapması istenebilir. Böylelikle çocuk, hata kontrolünü yapabilir düzeye gelir. Lego parçalarını farklı özelliklere göre (renk, şekil, boyut vb.) gruplaması istenir.

Sabır etkinlik alanı:

Amaç: Bu alanda bulunan materyaller ve etkinliklerle çocuğa beklemeyi, bir işi bitirmek için azimle çalışmayı ve sabrı öğrenmesi amaçlanmıştır.

Kazanımlar (MEB, 2013):

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Kazanım 7: Nesne ya da varlıkları özelliklerine göre gruplar.

Kazanım 9: Nesne ya da varlıkları özelliklerine göre sıralar.

Kazanım 12: Geometrik şekilleri tanır.

Kazanım 14: Nesnelere örüntü oluşturur.

Kazanım 19: Problem durumlarına çözüm üretir.

Dil Gelişimi:

Kazanım 5: Dili iletişim amacıyla kullanır.

Kazanım 8: Dinledikleri/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.

Sosyal-Duygusal Gelişim:

Kazanım 3: Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.

Kazanım 7: Bir işi ya da görevi başarmak için kendini güdüler.

Kazanım 12: Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Kazanım 15: Kendine güvenir.

Motor Gelişim:

Kazanım 14: Küçük kas kullanımını gerektiren hareketleri yapar.

Özbakım Becerileri

Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.

Kazanım 6: Günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanır.

Kazanım 7: Kendini tehlikelerden ve kazalardan korur.

Materyaller:

- Ahşap çivi, çekiç, geometrik ahşap parçalar
- Renkli sayı çubukları
- Renkli boncuklar
- Plastik iğneler
- Fırın
- Kurabiye kalıplar
- Canlı çiçek yetiştirmek
- Çim adam
- Halı dokuma tezgâhı (çocuklarına yaşına uygun olanlar seçilecek)

Uygulama:

Bu alanda çocuk ahşap çivi, çekiç ve geometrik şekilleri kullanarak özgün ürünler oluşturmaktadır. Renkli sayı çubuklarını renklerine göre ayırır, gruplama yapar. Renkli boncukları iğneden geçirerek, kendine özgü örüntüler yoluyla çocuk kendine veya başkalarına takı tasarlayabilir. Eğitimcilerin müdahalesi olmadan, hazırlanan hamurla kendi kurabiyelerini hazırlar; sadece fırın aşamasında yardım isteyerek yapılan kurabiyelerin pişmesini sabırlı bir şekilde beklemeyi öğrenmektedir. Canlı bir bitki yetiştirmek çocuğa birçok kazanım sağlayacaktır. Çiçek küçücük bir tohumken her gün düzenli bakımını yaparak çiçeğin büyümesi için üzerindeki sorumluluğu yerine getirir. Çim adam yapımında çocuk yapması gereken işleri (çorap içerisine tohum, toprak v.s koyarak) sıraya uyararak yapması ona düzeni, her gün onu sulaması sorumluluğu, çimlerin çıkmasını beklemesi de ona sabrı öğretecektir. Halı dokuma başlı başına çocuğa sabrı öğreten bir çalışmadır. Halı dokuma tezgâhında çocuğa ip verilerek aralardan geçirilmesi istenir. Halı dokuması yaparken çocuklar istedikleri renkleri kullanarak kendilerine özgü desenler yaratabilirler. Böylelikle çocuk sonuna kadar sabırlı bir şekilde ilerlemeye çalışır.

Adalet etkinlik alanı

Amaç: Bu alanda çocuğa verilmek istenen çocuğun ileriki yaşlarda her daim önüne çıkacağı adalet gibi ahlaki erdemini çocuğa doğru bir şekilde oyun materyalleriyle vermeye çalışılmasıdır.

Kazanımlar (MEB, 2013):

Bilişsel Gelişim:

Kazanım 1: Nesne/durum/olaya dikkatini verir.

Kazanım 2:Nesne/durum/olayla ilgili tahminde bulunur.

Kazanım 4: Nesnelere sayar.

Kazanım 11: Nesnelere ölçer.

Kazanım 18: Zamanla ilgili kavramları açıklar.

Dil Gelişimi:

Kazanım 5: Dili iletişim amacıyla kullanır.

Kazanım 7: Dinledikleri/izlediklerinin anlamını kavrar.

Kazanım 8: Dinledikleri/izlediklerini çeşitli yollarla ifade eder.

Sosyal-Duygusal Gelişim:

Kazanım 3: Kendini yaratıcı yollarla ifade eder.

Kazanım 6:Kendisinin ve başkalarının haklarını korur.

Kazanım 12: Değişik ortamlardaki kurallara uyar.

Kazanım 17: Başkalarıyla sorunlarını çözer.

Motor Gelişim:

Kazanım 14: Küçük kas kullanımını gerektiren hareketleri yapar.

Özbakım Becerileri

Kazanım 3: Yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapar.

Kazanım 6: Günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanır.

Materyaller:

- Terazî
- Kum saati

- Uzaktan kumandalı araba
- Misketler
- Manav tezgâhı
- Plastik meyveler-sebzeler
- Kuklalar
- Sesli hikâye kitapları

Uygulama:

Çocuk bu alanda kum saati eşliğinde kendisine ayrılan parkurda uzaktan kumandalı arabasıyla oynar. Kendine verilen zaman dolduğunda bırakması gerektiği, herkese yönelik eşit zaman verildiğini anlaması sağlanır. Oyun arkadaşına sayarak eşit bir şekilde adaleti gözeterek misketleri dağıtır. Drama şeklinde yapabilecekleri mavnacılıkoyunuyla müşterisine tartacağı meyve veyasebzeyi hileye başvurmadan adaletli bir şekilde tartmayı öğrenir. Adaletle ilgili sesli kitaplardan hikâyeler dinletilir ve daha sonra çocuğun hikâyeden anladıklarını kuklalarla arkadaşlarına anlatması istenir. Ayrıca sınıfa bir kutu kurabiye getirilerek çocuklar arasında eşit ve adil bir şekilde dağıtılması sağlanabilir. Aynı şekilde sesli kitapları sırayla ve eşit süre verilerek dinlemeleri sağlanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi dönem, çocuğun zihinsel, motor, sosyalleşme ve değer kazanımları açısından önemli bir dönemdir (Cevherli,2014). Bu dönemde değerler eğitimi çocuğa verilirken yaş düzeyine göre itinalı bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik düşüncesi okullarda değerler eğitiminin verilmesini en elzem ihtiyaç olarak görülmüştür. Özellikle okul öncesi döneminde değerler eğitimine itinalı bir şekilde yaklaşılmaktadır. Erken dönem çocuklarına verilen soyut kavram niteliğinde olan değerler eğitimi o yaş çocuklarına uygun bir şekilde verebilme çabasıyla bu çalışmada bu yönde uygulamalar hazırlanmaya çalışılmıştır. Burada amaç soyut kavramları, bu yönde oluşturulan materyallerle çocuğun oynayarak öğrenmesini sağlamaktır. Çocuğun fitratında var olan öğrenme isteğini bu yolla ortaya çıkartarak onları cesaretlendirmektir. Değerler eğitimi çocuklara erken yaşta kazandırılmalıdır. Bu, çocuğun özgüvenli, sabırlı, sorumluluk sahibi, düzenli, meraklı olması yönünden önemlidir.

Değerler eğitimi soyut kavramları içermektedir. Bu nedenledir ki soyut kavramları çocuklara aktarabilmek oldukça zordur. Bu zorluğu ortadan kaldırmak bu yönde uygulanacak yöntemlerle sağlanır. Montessori eğitim modelinde kullanılan materyaller çocuğun öğrenmesine ve gelişimine büyük katkı sağlamaktadır. Bu çalışmamızda bu yönde olmuştur. Montessori eğitim modeli çerçevesinde değerler eğitimi çocuklara en uygun bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Montessori eğitim modelinde kullanılan materyaller çocuğun öğrenmesine ve gelişimine büyük katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında tasarlanan Montessori Yaklaşımına Dayalı Değerler Eğitimi modülü değerler eğitimi alanlarında çocuklar birbirlerine karşı saygılı olmayı, adaletli olmayı, bekleyerek sabırlı olmayı, verilen görevi yerine getirerek sorumluluk bilincine ulaşmayı ve en önemlisi de kendi ihtiyaç ve becerilerine yönelik alanlara geçerek özgür iradesini kullanmayı ve kendine güven duymayı başarabilmektedir. Bu alandaki

materyaller sayesinde çocukta ince motor, kaba motor, geometrik şekilleri öğrenme, nesnelere ölçme, karşılaştırma, gruplama, renkleri öğrenme, çevresindeki varlıklara merhamet etme, saygı gösterme, yardıma ihtiyacı olanlara yardım etme bilinci gelişir. Kullanılan materyaller sayesinde büyük küçük kavramını öğrenmektedir. Çocuk verilen işi baştan savma değil de özenle çalışma yaparak sonuca varmayı öğrenmektedir. Parmak kasları ve el becerileri gelişmektedir. Dinlediği hikâyeler doğrultusunda yaptığı kukla gösterisiyle grup önünde kendini ifade etme becerisi kazanabilmektedir. Elindeki sayı çubuklarıyla sayıları öğrenerek matematiksel gelişimi sağlanmaktadır. Bahçe saatinde doğayı, hayvanları ve hayvanların nasıl beslendiğini keşfetmeyi öğrenmektedir. Çocuk kendisine verilen günlük işleri yaparak ileriki hayatta karşısına çıkacak ev işlerinde tecrübe sahibi olmaktadır. Bu çalışmada Montessori eğitim modeli çerçevesinde değerler eğitimine yönelik beş etkinlik alanı tasarlanmıştır. Bu alanlarda yapılacak etkinliklerin amaçları belirlenmiş, amaçlara uygun kazanımlar MEB'in okul öncesi eğitim programından seçilmiştir. Etkinlik alanlarında kullanılacak ve kolay ulaşılabilecek materyaller eklenerek, uygulamalar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Bu aşamadan sonra yapılacak araştırmalarda hazırlanan eğitim modülü uygulanarak çocuklar üzerindeki etkileri, uygulamada sürecin işleyişi, öğrencilerin bu etkinliklere ilişkin görüşleri incelenebilir. Ayrıca uygulayıcı olarak eğitimcilerin de görüşleri alınabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2008). Günümüzde Montessori psikolojisi. Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, 36(177),65-66.
- Aydın, Mehmet Zeki. "Okulda Değerler Eğitimi". Eğitime Bakış. Ekim 2010, Yıl. 6, Sayı. 18, ss.16-19.)
- Association Montessori Internationale. [23.09.2019]. Home: About Montessori: Montessori 3-6. Association Montessori Internationale. <https://montessori-ami.org/about-montessori/montessori-3-6>.
- Cevherli, K. (2014). Okul öncesinde değerler eğitimi: Boğaziçi eğitim modeli (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çakıroğlu Wilbrandt, E. (2008). Okulöncesi Dönemde Montessori Yöntemi İle Kaynaştırma Uygulamaları Öğretmen El Kitabı. Ankara: Binbir Çiçek Vakfı Yayınları.
- Çakıroğlu Wilbrandt, E. (2009). Maria Montessori yöntemiyle çocuk eğitimi sanatı. Sistem Yayıncılık. İstanbul.
- Çakıroğlu Wilbrandt, E.(2013). Maria Montessori yöntemiyle çocuk eğitimi sanatı(2.baskı).İstanbul: sistem yayıncılık.
- Drenckhahn, F. (1961). Die idee von Maria Montessoris materialien im lichte der didaktik der mathematik. International Review of Education, 7(2),174-186.
- Durakoğlu, A. (2010). Maria Montessori'ye Göre Çocuğun Doğası ve Eğitimi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Durakoğlu, A. (2011). Maria Montessori'ye göre okul öncesi çocukluk döneminin özellikleri. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp EğitimFakültesi Dergisi, 16,133-145.
- Göçeri ,N.(2019).Çocuklar Evi. Son çağ Akademi.

- Isaacs,B.(2010). Biringing the Montessori Approach to your Early Years practice (nd).Routlege
- Liebeck . p. (1984). How children learn mathematics :A guide for parents and teachers. Penguin
- Lillard, P.P. (1973). Montessori, A Modern Approach. Schocken Books, s.159, New York.
- Montessori, M. (1975). Çocuk eğitimi. (Çev: Y. Güler). Sander Yayınları, İstanbul. MEB,2013
- Oğuz, Vuslat ve Aysel Köksal Akyol. “Çocuk Eğitiminde Montessori Yaklaşımı”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt. 15, Sayı. 1, 2006, ss.243-256.
- Polk-Lillard, Paula. 2013. Montessori Modern Bir Yaklaşım. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Polk- Lillard,Paula, 2014. Montessori, Çev. Okhan Gündüz.İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Rousseau, Jean Jacques. Emile. Yaşar Avunç (çev.). 9. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları,2017
- Seldin, T. (2007). Harika çocuk nasıl yetiştirilir. (Çev: T. ERCAN.)Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Stoll-Lillard, Angeline. 2018. Montessori Dehanın Ardındaki Bilim. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Temel, F. (1994). Montessori'nin Görüşleri ve Eğitime Yaklaşımı. Okul Öncesi Eğitimi Dergisi, sayı:47. Ürfioğlu, A. (1986). Okul
- Temel, Z. F. (1994). Montessori'nin görüşleri ve eğitim yaklaşımı, Okul Öncesi Eğitimi Dergisi, 26(47),18-22

ORTAOKUL ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS ON INCLUSION PRACTICES

Öğretmen, Kürşat GÜLER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, -000-0001-5146-4898

Doç. Dr. Meltem YALIN UÇAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, - 0000-0002-0905

ÖZET

Kaynaştırma eğitimi, zihinsel işlev bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren buna bağlı olarak, kavramsal, sosyal ve pratik eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan ve özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan öğrencilerin, normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte örgün öğrenme ortamlarından yararlanmalarını sağlayan bir tür özel eğitim sürecidir. Bu çalışma, kaynaştırma eğitimi uygulamaları hakkında, ortaokul öğretmenlerinin, öğretme-öğrenme süreçlerine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Böylece bu süreçte karşılaşılan güçlüklerin saptanması ile etkili bir kaynaştırma eğitimi için farkındalık yaratmaya çalışılmıştır. Araştırmada, nicel betimsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Niğde ilindeki remi ortaokullarda görev yapmakta olan ve seçkisiz olarak ulaşılan öğretmenlerden oluşmaktadır. Verilerin elde edilmesinde, uzman görüşü alınarak geliştirilmiş olan “yarı yapılandırılmış, 7 soruluk görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formlarının 32 tanesine, google form üzerinden yanıtlar alınmış ve dokuz öğretmen ile de yüz yüze görüşme yoluyla cevaplar alınarak toplam 47 öğretmene ulaşılmıştır. Elde edilen verilere, sıklık çözümlemesi yapılmış ve alınan görüşler belli gruplamalara göre kategorize edilerek çözümlemeler yapılmış, tablolar oluşturulmuş, yorumlar ve açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda; 1- Sınıfta bulunan kaynaştırma öğrencilerinin, öğretmenlerin sınıf içi zaman yönetimlerini olumsuz etkiledikleri, 2- Öğretmenlerin sınıftaki öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmasında sürecinde kaynaştırma öğrencilerinin bu davranış oluşturma süreçlerini olumsuz etkiledikleri, 3- Kaynaştırma öğrencilerin sınıftaki diğer akranları ile iletişim kurmada sorun yaşamadıklarını, 4- Derslerde veya teneffüslerde ortaya çıkan disiplin olaylarında kaynaştırma öğrencilerinin etkilerinin çok az olduğu, 5- Kaynaştırma uygulamaları ile öğrencilere en çok sosyal beceri, en az ise akademik beceri alanında katkı sağlandığı, 6- Kaynaştırma uygulamasının, kaynaştırma kapsamındaki öğrenciler için faydalı olduğu, 7- Kaynaştırma öğrencilere yönelik, okullarda yürütülen meslek tanıtım ve mesleğe

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma Eğitimi, Kaynaştırma Öğrencisi, Özel Eğitim, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)

1.GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (ÖEHY), Kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamalarını, “Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunulmaktadır. akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitim” olarak tanımlamıştır (MEB, 2021, s.2). söz konusu tanım aynı zamanda, kaynaştırma eğitiminin amacını da ortaya koymaktadır. Neden, Niçin, Nasıl Kaynaştırma (3NK) Yönetici, Öğretmen, Veli Kılavuzunda Kaynaştırma Eğitime ihtiyacı olan bireyler; “Zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren buna bağlı olarak, kavramsal, sosyal ve pratik eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan ve özel eğitim hizmetlerine ihtiyaç duyan bireyler” (3NK, 2010) olarak bahsi geçen betimlemeye açıklık getirilmiştir.

Yıllar önce, özrü olan bireylerin toplumdaki soyutlanarak izole edilmiş ortamlarda bulundurulması, orada eğitim alması ve yaşaması düşüncesi savunulurken, daha sonraları bu düşünce şekli terk edilerek yerini özürsüzlüklerin de toplumdaki diğer bireylerle yaşamayı öğrenmesi ve toplumsallaşması düşüncesi almaya başlamıştır (Metin, 1992). Zaman içerisinde Türkiye’de de, kaynaştırma uygulamalarının amaçları, özel eğitim gerektiren çocuklara benlik ve güven kazandırarak güçlükleri yenmelerini ve kendi gerçeklerini benimsemelerini sağlamak, yapabilecekleri için uygun ortamları hazırlamak, çevreleri tarafından benimsenmelerini sağlamak, normal sınıfın bir parçası haline gelmelerini, normal öğrencilerin katıldığı tüm çalışmalara olabildiğince katılmalarını sağlayacak (Esen ve Esen, 2002) formal öğrenme yaşantılarını yasa ve yönetmeliklerle devam ettirerek günümüze taşımıştır. Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere, en az kısıtlayıcı eğitim ortamı önerilmektedir. Bu eğitim ortamında öğrencinin normal akranlarıyla bir arada bulunması ile gereksinimlerinin azami derecede karşılanması amaçlanmaktadır (Kırcaali-İftar, 1998; Civelek, 1991). Böylece özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin en az kısıtlayıcı ortamda normal gelişim gösteren yaşlıları ile etkileşime geçerek sosyal becerilerinin ve sosyal kabullerinin artırılması ve bu bireylerin sınıflarında etkin kişiler olmaları hedeflenmektedir (Tohum, 2010).

Kaynaştırma eğitimi, normal gelişim gösteren akranlarına, özel gereksinimli öğrencilerin kendilerine, ailelerine ve öğretmenlerine sayılamayacak derecede yararları vardır. Ayrıca, kaynaştırma uygulamasının farklılıkları ne olursa olsun öğrencilerin birbirlerini tanıma ve kaynaşmalarını sağlamada büyük etken olduğunu belirtmişlerdir (Sarı ve Pürsün, 2016). İlköğretimde kaynaştırma yoluyla eğitim kararı, öğrencinin mezun olduğu tarihte sona erer. İlköğretimi bitiren öğrenciler, özel artlarla ve sınavlarla öğrenci alan ortaöğretim kurumları dışındaki orta öğretim kurumlarına kayıt yaptırabilirler. Ancak, bu durumda ilköğretim sürecinde alınan kaynaştırma yoluyla eğitim kararı geçerli değildir. Devam ettiği ortaöğretim okul veya kurumunda yeniden kaynaştırma yoluyla eğitim hakkından yararlanmak için okul

yönetimi tarafından usulüne uygun olarak rehberlik ve araştırma merkezlerine yönlendirilen öğrencinin, eğitsel değerlendirme ve tanınması İl/ İlçe Özel Eğitim Hizmetleri Kurulunun yerleştirme kararı doğrultusunda yapılmaktadır (MEB. 3N Kaynaştırma (Neden, Nasıl, Niçin Yönetici, Öğretmen, Veli Kılavuzu, 2010).

Bireyler, bir takım bireysel ve fiziksel farklılıklarla dünyaya gelse de, zaman içerisinde içinde bulunduğu çevre, aile, arkadaş gurupları, okulun etkileri ile bireysel gelişimlerinde değişiklikler meydana getirirler ve bireysel farklılıklar şekillenir. Bireysel farklılıklar, beraberinde kişiye özgü öğrenme durumları oluşturur ve bireysel öğrenme gereksinimlerini beraberinde getirir. Özel gereksinimli bireyler, okullarda kaynaştırma uygulaması ile eğitim almaktadırlar.

Araştırmacıların, eğitim ve eğitim yöneticiliği deneyimlerine dayalı olarak yapılan gelişigüzel gözlemlerine dayalı olarak kaynaştırma uygulaması, öğretmenlerin öğrenme ve öğretme süreçlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle ortaokul öğretmenlerinin bu yöndeki görüşlerini tespit etmek amacıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırmanın problemi “Ortaokul öğretmenlerinin, kaynaştırma eğitiminin öğrenme-öğretme sürecine ilişkin görüşleri nasıldır?” şeklinde betimlenmiştir. Araştırmanın alt problemleri ise ortaokul öğretmenlerinin sürece ilişkin görüşlerinin, cinsiyet, kıdem ve branş durumlarına bağlı olarak nasıl olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

2. YÖNTEM

Araştırma, nicel betimsel yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın katılımcıları, 2021-2022 eğitim-öğretim yılı, Niğde ili bünyesindeki ortaokul öğretmenlerinden, pandemi süreci nedeniyle kolay ulaşılabilir seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmaya, 47 ortaokul öğretmeni dahil edilmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları

Tablo 1. Araştırma Gurubunun Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	f	(%)
Erkek	22	47
Kadın	25	53
Toplam	47	100

Görüşme yapılan 47 öğretmenden 22’si Erkek (% 47), 25’i (% 53) de kadın öğretmendir.

Tablo.2 Araştırma Gurubunun Kıdem Durumlarına Göre Dağılımları

Kıdem	f	(%)
(... - 5) Yıl	4	9
(6 – 12) Yıl	10	21
(13 - 23) Yıl	26	55
(24 - 34) Yıl	6	13
(35 - ...) Yıl	1	2
Toplam	47	100

Görüşme yapılan 47 öğretmenden dördü, (... - 5) yıl (% 9), 10'u (6 – 12) yıl (% 21), 26'sı (13 – 23) yıl (%55), altısı (24 – 34) yıl (% 13), biri, (35 - ...) yıl (% 2) kıdemdedir.

Tablo 3. Araştırma Gurubunun Branş Dağılımı

Branş	f	(%)
Beden Eğitimi	3	6
Bilişim Teknolojileri	2	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	3	6
Fen Bilimleri	7	15
Görsel Sanatlar	4	9
İngilizce	4	9
Matematik	3	6
Müzik	2	4
Rehberlik	1	2
Sosyal Bilgiler	6	13
Teknoloji Tasarım	1	2
Türkçe	11	23
Toplam	47	100

Araştırma gurubunda yer alan öğretmenlerin üçü, Beden Eğitimi (%6), ikisi, Bilişim Teknolojileri (%4), üçü, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (%6), yedisi, Fen Bilimleri (% 15), dördü, Görsel Sanatlar (%9), dördü, İngilizce (%9), üçü, Matematik (%6), ikisi, Müzik (%4), biri, Rehberlik (%2), altısı, Sosyal Bilgiler (%13), biri, Teknoloji Tasarım (%2), 11'i Türkçe (%23) branşındadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada nicel verilerin elde edilmesinde bu çalışma için geliştirilmiş olan “yarı yapılandırılmış görüşme formundan” yararlanılmıştır. (EK:1) Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ile araştırmanın amacı doğrultusunda, kaynaştırma eğitimi uygulamasına yönelik ortaokul öğretmenlerin, öğretme - öğrenme süreçlerine ilişkin görüşleri belirlenmek istenmiştir. Konuya ilişkin olarak iki alt başlık altında yedi açık uçlu soru ve araştırmacıların demografik özelliklerini “cinsiyet, kıdem ve branş durumlarını” ortaya koyan görüşme formu hazırlanmıştır.

İlk aşamada araştırma için oluşturulan örnek görüşme formu 10 kişiye uygulanmış ve elde edilen verilere bakılarak uzman akademisyenler desteği ile görüşme formu geliştirilerek son şekli verilmiştir. Objektif yanıtlar almak için kişinin kimliğini ortaya koyacak bölümlere yer verilmemiş ve her bir görüşmeci kodlanarak (Ö1, Ö2, ..) ele alınmıştır. Hazırlanan görüşme formlarının 9 tanesi yüz yüze görüşülerek sorular yöneltilmiş ve sorulara yanıtları kendilerinin yazmaları istenmiş, 38 öğretmen ile de Google forum üzerinden yönerge doğrultusunda soruları yanıtlamaları istenmiştir.

Verilerin Analizi

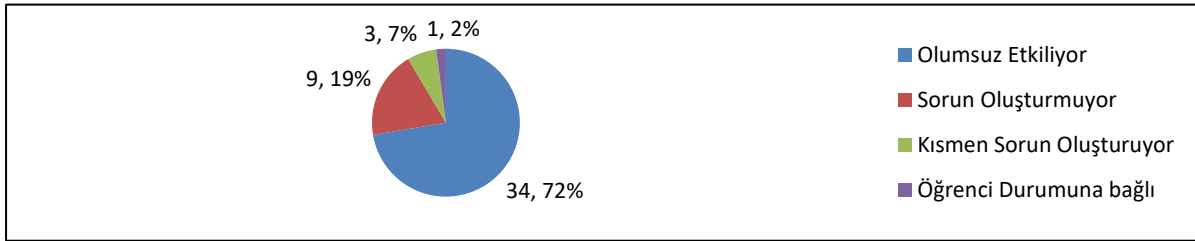
Araştırma için sunulan görüşme formlarındaki veriler bilgisayar ortamına aktarılarak her soru için alınan yanıtlar kendi içinde kategorize edilerek gruplandırılmıştır. Elde edinilen

veriler sıklık çözümlemesi ile frekans dağılımları grafik ve çizelgelerle ortaya konarak analiz edilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUM

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 1. Öğretmenlerin, Kaynaştırma Öğrencileri İle İlgili Sınıf İçi Zaman Yönetimine İlişkin Görüşleri

Grafik 1’de öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencileri ile ilgili sınıf içi zaman yönetimine ilişkin görüşleri incelendiğinde 47 öğretmeninden 34’ü (%72) “Olumsuz Etkiliyor”, dokuz (%19) “Sorun Oluşturmuyor”, üçü (%7) “Kısmen Sorun Oluşturuyor”, birinin (%2) “Öğrenci Durumuna Bağlı” şeklinde görüş belirttiği saptanmıştır.

Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencileri ile ilgili sınıf içi zaman yönetimine ilişkin öğretmen görüşlerinden biri şöyledir:

Ö3 (E, Türkçe, (0 – 5)Yıl kıdem), “ Olumsuz etkiliyor. Onunla ayrı bir planlama yapmak zorunda kalıyorum. ”

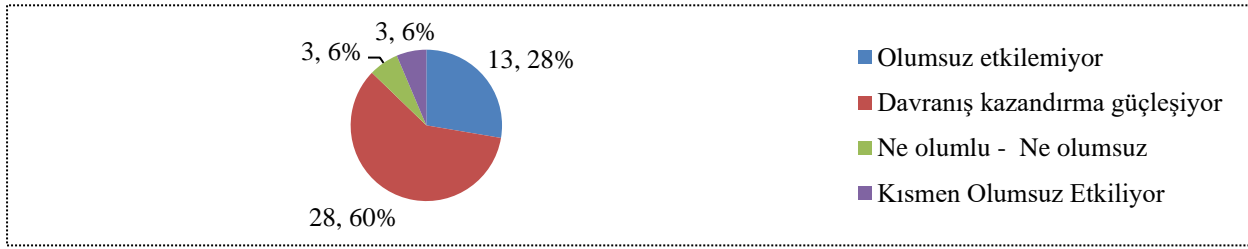
Öğretmen alıntıları incelendiğinde öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içi zaman yönetimini konusunda ciddi anlamda sorun oluşturduklarını yönündedir.

Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre, kaynaştırma öğrencileri ile ilgili sınıf içi zaman yönetimine ilişkin görüşlerin incelediğimizde cinsiyet değişkeni faktöründe anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Öğretmenlerin kıdem yılı değişkenine göre, incelediğimizde bu yönde görüş bildiren 34 öğretmeninden 16’sının (%47) (13 – 23) yıl kıdeme sahip öğretmenlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Dikkat çeken diğer bir husus ise araştırmaya katılan 47 öğretmeninden dört kişinin (... - 5) yıl kıdeme sahip oldukları ve bu dört kişiden üçünün de kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içi zaman yönetimini konusunda sorun yaşadıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin branş değişkenine göre, incelediğimizde öğretmenlerin sınıf içi zaman yönetimi konusunda en çok sorun yaşayan branşın ise Türkçe branşına ait öğretmenler olduğu görülmektedir

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 2. Öğretmenlerin, Öğrencilere Sınıf İçi Davranış Kazandırmada Kaynaştırma Öğrencilerinin Rolü İle İlgili Görüşleri

Grafik 2’de öğretmenlerin, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin rolü ile ilgili görüşleri incelendiğinde 47 öğretmenden 13’ünün (%28) “Olumsuz Etkilemiyor”, 28’inin (%60) “Davranış Kazandırma Güçleşiyor”, üçünün (%6) “Ne Olumlu –Ne Olumsuz”, üçünün (%6) “Öğrenci Durumuna Bağlı” şeklinde görüş belirttiği saptanmıştır.

Öğretmenlerin, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin rolü ile ilgili görüşlerine bakıldığında öğretmenden 28 ’inin (%60) “sınıf içi davranış kazandırmanın güçleştiğini” belirttikleri görülmekte, 13’ünün (%28) “sınıf içi davranış kazandırmayı olumsuz etkilemediğini” söylemekte, üç (%6) ünün “kısmen sorun oluşturduğunu” ve üç kişinin de (%3) de “ sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin ne olumlu ne olumsuz etkileri olmadığı” yönünde görüş belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada, kaynaştırma öğrencilerinin rolüne ilişkin öğretmen görüşlerinden biri şöyledir:

Ö40 (K, Türkçe, (6 – 12) yıl kıdem) “Bazı öğrencilerde kaynaştırma öğrencisini kıskanarak olumsuz davranış gösterebiliyor.” şeklindedir.

Öğretmen alıntıları incelendiğinde araştırmaya katılan 47 öğretmenden 28’inin (%60) bakıldığında, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada, kaynaştırma öğrencilerinin ciddi anlamda sorun oluşturduğunu ve sınıf içi davranış kazandırmanın güçleştiğini belirttikleri görülmektedir. 13 kişinin (% 28) ise sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin olumsuz etkilerinin olmadığını belirtmişlerdir.

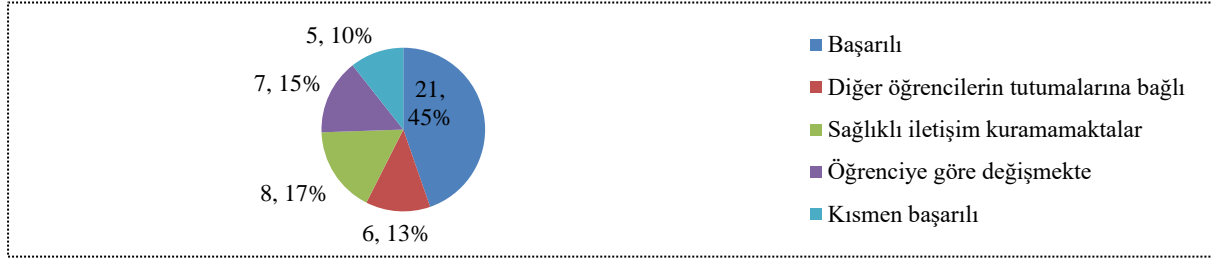
Öğretmenlerin cinsiyet değişkenine göre, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin rolü ile ilgili görüşleri incelendiğinde; cinsiyet değişkeni faktöründe anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Öğretmenlerin kıdem yılı değişkenine göre, öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmada kaynaştırma öğrencilerinin rolü ile ilgili görüşleri incelendiğimizde sınıf içi davranış kazandırma güçleşiyor diyen 34 öğretmenden 16’sının (% 47) (13 – 23) yıl kıdeme sahip öğretmenlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Dikkat çeken diğer bir husus ise araştırmaya katılan 47 öğretmenden dört kişinin (... - 5) ise mesleğe yeni başlayan veya meslekte ilk beş yıl kıdeme sahip oldukları ve bu dört kişiden üçünün de kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içi zaman yönetimini konusunda sorun yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Öğretmenlerin branş değişkenine göre, incelediğimizde öğretmenlerin sınıf içi zaman yönetimi konusunda en çok sorun yaşayan branşın ise Türkçe ve Sosyal Bilgiler branşına ait öğretmenler olduğu görülmektedir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içi zaman yönetimine ilişkin görüşlerine, branş değişkenine göre bakıldığında olumsuz etkilemiyor diyen öğretmenlerin ise araştırmaya katılan öğretmenlerin 13 kişi ile (% 28) ini oluşturdukları bir (Beden Eğitimi), ikisinin (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi), ikisinin (Görsel Sanatlar), birinin İngilizce, ikisinin (Matematik), birinin (Müzik), birinin (Sosyal Bilgiler), üçünün (Türkçe) branşından görülmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 3. Öğretmenlerin, Kaynaştırma Öğrencilerinin Sınıftaki Arkadaşları İle İletişim Kurma Becerileri

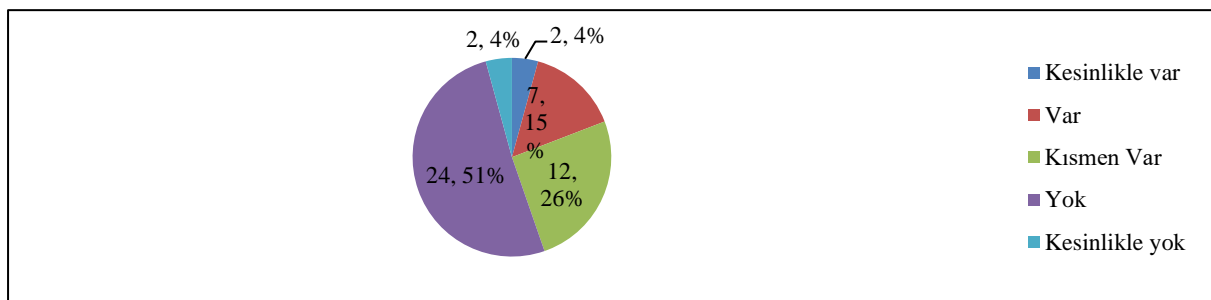
Grafik 3’ te öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin sınıftaki arkadaşları ile iletişim kurma becerileri ile ilgili görüşleri incelendiğinde; “Başarılı” şeklinde görüş bildirenlerin 21 kişi (%45) olduğu; “Diğer öğrencilerin tutumlarına bağlı” şeklinde görüş bildirenlerin altı kişi (%13) olduğu; “Sağlıklı iletişim kuramamaktalar” şeklinde görüş bildirenlerin sekiz kişi (%17) olduğu; “Öğrenciye göre değişmekte” şeklinde görüş bildirenlerin yedi kişi (%15) olduğu; “Kısmen başarılı” şeklinde görüş bildirenlerin ise (%10) olduğu saptanmıştır.

Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin sınıftaki arkadaşları ile iletişim kurma becerilerine yönelik görüşlerine bakıldığında 47 öğretmenden 21 ’inin (% 45) “başarılı oldukları yönünde” görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin sınıftaki arkadaşları ile iletişim kurma becerilerine yönelik öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ö 30 (E, Sosyal Bilgiler, (13 -23)yıl kıdem) “Kaynaştırma öğrencileri diğer öğrencilerle iletişim kurarken tabikî problem yaşıyorlar. Çünkü diğer çocuklarda kaynaştırma öğrencileriyle iletişim kuramıyorlar.” şeklindedir. Kaynaştırma öğrencilerinin sınıftaki arkadaşları ile iletişim kurma becerilerine yönelik öğretmen görüşlerine baktığımızda bu öğrencilerin sınıflarındaki arkadaşları ile «BAŞARILI» iletişim kurdukları yönünde ki görüş , 21 kişilik çoğunluk tarafından kabul görmüştür. Bu öğretmenlerden on birinin erkek, onunun ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu öğretmenlerden on birinin (13-23) yıl, dördünün ise (6-12) kıdeme sahip oldukları Bu öğretmenlerden beşinin Türkçe, üçünün ise Sosyal Bilgiler branşlarından oldukları görülmüştür.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 4. Öğretmenlerin, Ders Esnasında Veya Teneffüslerde Ortaya Çıkan Disiplin Olaylarına Kaynaştırma Öğrencilerin Etkileri İle İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin, ders esnasında veya teneffüslerde ortaya çıkan disiplin olaylarına kaynaştırma öğrencilerin etkileri ile ilgili görüşleri incelendiğinde 47 öğretmenden 24 'ünün (%51) “ders esnasında veya teneffüslerde ortaya çıkan disiplin olaylarına bu öğrencilerin etkilerinin olmadığını yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Bu yönde ki öğretmen görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ö6 (E, Müzik, (13 -23) yıl kıdem) “Yanlıı ve çığ davranııılara sebep kaynaıtırma öğrencisi olduğunu pek görmüyoruz..”

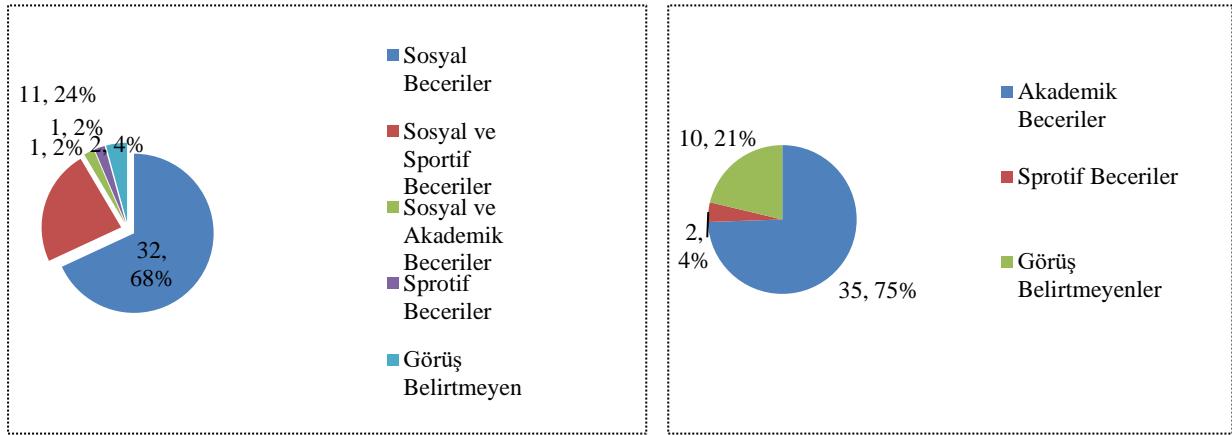
Ö36 (K, Fen Bilimleri, (... - 5) yıl kıdem) “Hayır yok, kaynaıtırma öğrencimizin disiplin olayları ile bir ilgisi olmadı.” şeklinde dir.

Ders esnasında veya teneffüslerde ortaya çıkan disiplin olaylarında kaynaıtırma öğrencilerinin rolüne yönelik öğretmen görüşlerine baktığımızda, ortaya çıkan disiplin olaylarının kaynaıtırma öğrencileri ile «doğrudan bağlantılarının olmadığına» yönelik 24 kişilik çoğulcu grup görüş bildirmiştir.

Bu öğretmenlerden oniksinin erkek, oniksinin ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu öğretmenlerden en çok görüş bildirenlerin on üçünün (13 – 23) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz. Bu öğretmenlerden altısının Türkçe, beşinin ise Fen Bilimleri branşlarından oldukları görülmüştür.

Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Grafik 5. Öğretmenlerin, Kaynaıtırma Eğitimi Uygulamasının Bu Öğrencilere Hangi Beceriler Alanında En Çok ve En Az Katkı Sağladığı Yönündeki Görüşleri.

Kaynaıtırma eğitimi uygulamasının bu öğrencilere en çok ve en az katkı sağladığı beceriler yönündeki öğretmen görüşlerine bakıldığında (Grafik 5,6) 47 öğretmenden 32'sinin (%68) “Sosyal Beceriler” ve ardından 11 kişi ile (%24) “Sosyal ve Sportif” faaliyetler yönünde en çok fayda gördüklerini; “En Az Fayda Sağlanıldığı Beceri Alanları” yönünde ise 47 öğretmenden 35'inin (%75) en az faydalandıkları beceri alanının “Akademik Beceriler” yönünde olduğunu belirtmişlerdir. Kaynaıtırma eğitimi uygulamasının bu öğrencilere en çok ve en az katkı sağladığı beceriler yönündeki öğretmen görüşlerine bakıldığında görüşlerinden bazıları şöyledir:

Ö1 (E, Türkçe, (6 – 12) yıl kıdem) “En çok sosyal yönden katkı sağlar en az akademik yönden”

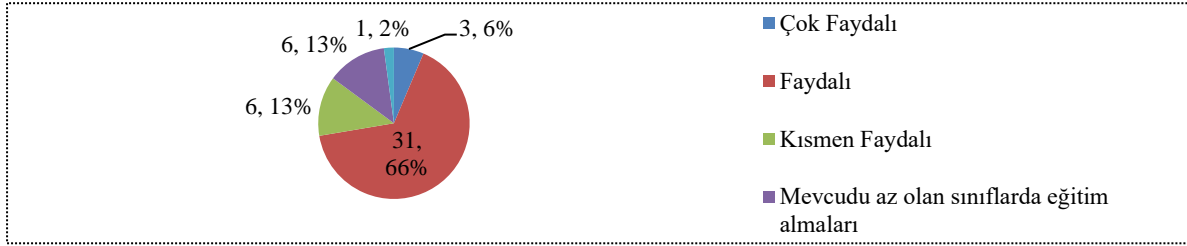
Ö27 (K, Türkçe, (13 -23) yıl kıdem) “Akademik olarak çok zorlandıklarını düşünüyorum. Ama sosyalleşme adına yararlı yönleri var. Bazen spor faaliyetlerinde de kendilerini ifade edebiliyorlar.” şeklinde olmuştur.

Kaynaştırma uygulamasının bu tür öğrencilere en çok ve en az hangi alanlarda katkı sağladıklarına yönelik öğretmen görüşlerine baktığımızda en çok fayda sağlanan alanın «sosyal beceri alanları» olduğu yönünde çoğunluk olarak 32 öğretmen görüş bildirmiştir. Bu öğretmenlerden on sekizinin erkek, on dördünün ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yine katılımcılardan on yedisinin (13 – 23) yıl, daha sonra sırasıyla altıncısının (6-12) ile (24-34) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz. Öğretmenlerden sekizinin Türkçe, beşinin ise Fen Bilimleri branşlarından oldukları görülmüştür.

Kaynaştırma uygulamasının bu tür öğrencilere en çok ve en az hangi alanlarda katkı sağladıklarına yönelik öğretmen görüşlerine baktığımızda en az fayda sağlanan alanın «akademik beceri alanları» olduğu yönünde çoğunluk olarak 35 öğretmen görüş bildirmiştir. Bu öğretmenlerden on altısının erkek, on dokuzunun ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yine katılımcılardan en çok görüş bildirenlerin yirmi birinin (13 – 23) yıl, daha sonra yedisinin ise(6-12) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz. Bu öğretmenlerden dokuzunun Türkçe, altısının ise Fen Bilimleri branşlarından oldukları görülmüştür.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 6. Kaynaştırma Eğitiminin Yararına İlişkin Görüşler

Öğretmenlerin, kaynaştırma uygulamasının bu tür öğrencilere gerekliliği konusundaki görüşlerinin yer aldığı incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerden 31'inin (% 66) "Faydalı" olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğretmenlerin, kaynaştırma uygulamasının bu tür öğrencilere gerekliliği konusundaki görüşlerinin bazıları şu şekildedir.

Ö2 (E, Beden Eğitimi, (13 – 23) yıl kıdem) "Akademik ve sosyal yönden başarılı olmaları için gerekli."

Ö25 (K, Görsel Sanatlar, (6 – 12) yıl kıdem) "Kesinlikle gereklidir. Çocuğun kaybını bir nebze de olsa önleyebileceğini düşünüyorum." şeklindedir.

Kaynaştırma uygulamasının bu tür öğrencilere gerekliliği konusundaki öğretmen görüşlerine baktığımızda, kaynaştırma uygulamasının «faydalı» olduğu yönündeki 31 kişi çoğunlukla bu yönde karar vermişlerdir. Bu öğretmenlerden on dördünün erkek, on yedisinin ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu öğretmenlerden en çok görüş bildirenlerin on altısının (13 – 23) yıl, altısının (6-12) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz. Bu öğretmenlerden sekizinin Türkçe, altısının ise Fen Bilimleri branşlarından oldukları görülmüştür.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Grafik 7. Kaynaştırma Öğrencileri İçin Okullarda Yürütülen “Meslek Tanıtımı” Çalışmaları Hakkındaki Görüşler

Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrenciler için okullarda yürütülen “meslek tanıtımı” çalışmaları hakkındaki görüşlerinin olduğu incelendiğinde en yüksek frekans değerine sahip “Faydalı ancak yetersiz” şeklinde görüş bildirenler %47 ile “Faydalı” şeklinde görüş bildirenlerin %42 sinin okullarda kaynaştırma öğrenciler için yürütülen çalışmaların faydalı ve yeterli olmadığı yönünde olmuştur. Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrenciler için okullarda yürütülen “meslek tanıtımı” çalışmaları hakkındaki görüşlerinin bazıları şu şekildedir.

Ö2 (E, Beden Eğitimi, (13 – 23)yıl kıdem) “Bence bu konuda ki etkinlik ve çalışmalar artırılmalı”

Ö25 (K, Görsel Sanatlar, (6 – 12) yıl kıdem) “Kesinlikle yerinde bir uygulama.” şeklindedir.

Öğretmenlerin, okullarda yürütülen mesleki tanıtım çalışmalarının, kaynaştırma öğrenciler için yeterliliklerinin «faydalı ancak yetersiz» olduğu yönünde 22 öğretmen çoğulcu görüş bildirmiştir. Bu öğretmenlerden altısının erkek, on altısının ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile cinsiyet değişkeni faktörü açısından bakıldığında kadınların daha çok faydalı ancak yeterli bulmadıklarını ortaya koymaktadır. Yine katılımcılardan en çok görüş bildirenlerin on üçünün (13 – 23) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz. «gereksiz» Gören 5 kişiden üçünün (24-34) yıl, ikisinin ise (13-23) yıl kıdeme sahip olduklarını görmekteyiz.

Bu öğretmenlerden dördünün Fen Bilimleri, üçünün ise Beden Eğitimi branşlarından oldukları görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu, kaynaştırma öğrencilerinin sınıf yönetimi süreçlerini olumsuz yönde etkilediği konusunda görüş belirtmişlerdir. Yine önemli bir oranda hemfikir olan ortaokul öğretmenleri, sınıf içi davranış kazandırmada, kaynaştırma öğrencilerinden kaynaklı, sınıftaki tüm öğrencilere sınıf içi davranış kazandırmanın güçleştiği anlaşılmaktadır. Can ve Baksı (2014)’nın gerçekleştirmiş oldukları araştırma bu çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte olmuş ve öğretmenlerin, sınıf yönetimi süreçlerinde kaynaştırma öğrencilerinin dikkat eksikliği, ilgisizlik, arkadaşlarıyla tartışma ve izinsiz konuşma davranışları ile karşılaştığı anlaşılmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarından biri de, kaynaştırma öğrencilerinin sınıftaki diğer akranları ile iletişim kurma becerilerinde oldukça başarılı olduklarını ortaya koymuşlardır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun ortak görüşü, ders esnasında veya teneffüslerde ortaya çıkan disiplin olaylarında kaynaştırma öğrencilerin etkilerinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın katılımcılarının büyük çoğunluğu, kaynaştırma uygulaması ile bu yöndeki kaynaştırma öğrencilerine en çok katkı sağlanan beceri alanlarının “Sosyal beceriler” olduğu, en az katkı sağlanan beceri alanlarının ise “Akademik beceriler” yönünde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç Şahin (2010)’in yapmış olduğu benzer araştırmanın sonuçları ile paralellik göstermiştir.

Kaynaştırma uygulamasının, bu tür öğrencilere gerekliliği konusundaki öğretmen görüşlerine bakıldığında, araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kaynaştırma uygulamasının bu yöndeki öğrenciler için yararlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulutoğlu ve Özbaş (2019) ta, kaynaştırma eğitiminin öğrenciler üzerinde belirli düzeyde fayda sağladığını ortaya koyan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir.

Aynı zamanda okullarda yürütülen mesleki tanıtım çalışmalarının, kaynaştırma öğrenciler için yeterlilikleri yönündeki öğretmen görüşlerinin büyük çoğunluğunun “faydalı ancak yetersiz” olduğu, ikinci çoğunluğun ise “faydalı ve yeterli” olduğu yönündeki düşünceler elde edilmiştir. Kaynaştırma öğrenciler için okullarda yürütülen “meslek tanıtımı” çalışmalarına ilişkin görüş bildiren öğretmenlerin cinsiyet değişkeni yönünden ele aldığımızda, bu uygulamaları kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlere oranlara daha fazla yararlı buldukları fakat yetersiz gördükleri anlaşılmıştır.

Bu araştırmanın sonucu, Sarı (2019)’nın branş öğretmenlerinden elde ettiği olumsuz yaklaşımın aksine bu çalışmada söz konusu uygulamalara nispeten olumlu yaklaşıldığı anlaşılırken kaynaştırma öğrencisini sosyalleştirmesine katkı sağlaması açısından da benzerlik göstermiştir.

Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçlarına dayalı öneriler yer almaktadır. Ancak araştırmanın önerileri incelenirken bu araştırmanın, Niğde İlindeki ortaokullarda görev yapmakta olan 47 öğretmen ile sınırlı olduğu göz ardı edilmemelidir.

* Kaynaştırma öğrencilerinin sınıf içi tutum ve davranışlarını kontrol edebilme ve onların öğrenme becerilerini sağlayabilmek için öğretmenlere hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Bu şekilde kaynaştırma öğrencisi bulunan öğretmenlerin sınıf içi zaman yönetimini daha sağlıklı yöneteceği,

* Kaynaştırma öğrencilere karşı sınıf yönetimi konusunda öğretmenler hizmet içi eğitime alınarak öğretmenlerin bu yönde yaşadıkları sorunlar en aza indirgenebilir.

* Öğretmenlerin sınıfta veya okulda bulunan kaynaştırma öğrencilerin farklılıkları ve bu öğrenciler ile nasıl iletişim kurulacağı noktasında sınıftaki diğer öğrencilerine bilgilendirme yaparak onlarda farkındalık oluşturabilirler.

*Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerin okulda bulunma ve okulda buldukları süre içinde hangi alanlarda beceriler kazandırılacakları hususunda okul idaresi ve okul rehberlik servisi tarafından bilgilendirilmeleri daha yararlı olabilir.

*Kaynaştırma öğrencilerine yönelik okullarda yürütülen meslek tanıtımlarının akranları ile birlikte yürütülmesinin yanı sıra kaynaştırma öğrenci velileri ile işbirliğine önem vererek bu öğrencilere mesleki rehberlik yönünde daha çok katkı sağlanmış olabilir.

Tüm bu önerilere ek olarak kaynaştırma öğrencisi yoğun olan sınıflara, yardımcı öğretmen desteği sağlanabilir.

KAYNAKLAR

Bulutoğlu, H. E. ve Özbaş, M. İlk Ve Ortaokullarda Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri. In VIII. Umteb International Congress on Vocational & Technical Sciences, October, 2019.

Can, E. ve Baksı, O. Öğrencilerin Sınıf İçi Tutum ve Davranışlarının Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Başarısına Etkisi. Asian Journal of Instruction, 86, 2014.

Esen, Y. ve Esen, H. Ö. Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar, Arşiv Yayınları, İzmir, 2002.

Can, E. ve Baksı, O. Öğrencilerin Sınıf İçi Tutum Ve Davranışlarının Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Başarısına Etkisi. Asian Journal of Instruction, 86, 2014.

Esen, Y. ve Esen, H. Ö. Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar, Arşiv Yayınları, İzmir, 2002.

MEB. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 15.05.2021

MEB. Okullarımızda Neden, Nasıl, Niçin Kaynaştırma Kılavuzu (3N1K). Ankara, 2010.

Metin, N. Okul Öncesi Dönemde Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları, Özel Eğitim Dergisi, 1(2):34-36,1992.

Sarı, H. ve Pürsün, T. Özel Eğitimde Etkili Kaynaştırma, 2016.

Sarı, A. Ç. *Branş Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarına Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.

Şahin, A. *Kaynaştırma Yoluyla Eğitim Gören Öğrencilerin Sosyalleşme Sürecinde Karşılaştığı Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2010.

Tohum, Kaynaştırma Etkinliğini Artırmak İçin Politika ve Uygulama Önerileri Projesi. Türkiye’de Kaynaştırma Yoluyla Eğitimin Durumu. Mega Basım. Şubat 2011, İstanbul.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN PANDEMİ SÜRECİ UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN DENEYİMLERİ

PRIMARY SCHOOL TEACHERS' EXPERIENCES REGARDING DISTANCE EDUCATION IN THE PANDEMIC PROCESS

Öğretmen Nalan YALDIRGAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, -0009-0006-9159-6525

Doç. Dr. Meltem YALIN UÇAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, -0000-0002-0905

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Covid-19 Pandemi sürecinde gerçekleştirilen eğitim-öğretim yaşantılarında, sınıf öğretmenlerinin bu süreçteki olumlu ve olumsuz deneyimlerini tespit etmektir. Bu amaç çerçevesinde sözü edilen süreci birebir deneyimleyen sınıf öğretmenlerinin görüşleri, 2022 yılı güz döneminde elde edilmiştir. Kolayda örnekleme yaklaşımı ile maksimum çeşitlilik yöntemi kullanılarak araştırmanın örnekleme oluşturulmuştur. Araştırmanın katılımcıları farklı sınıf düzeyi, cinsiyet ve kıdeme sahip 10 sınıf öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmanın verileri, uzman görüşü alınarak oluşturulan açık uçlu sorulardan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, nitel betimsel yöntem ile çözümlenmiştir. Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda elde edilen veriler, bu alt problemler dahilinde üst ve alt temalar dahilinde betimlenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; uzaktan eğitim sürecinde yaşanan/karşılaşılan zorluklar, pandemi sürecinde öğrenciler ve aileleri ile ilgili iletişim sürecine dair bulgular, eğitim- öğretimi planlama ve yönetme sürecinde okul idaresinin sağladığı katkılar, eğitim sürecinde kullanılan farklı yöntem ve teknikler ile uzaktan eğitim sürecinde ilginç ya da istenmeyen durumlarla karşılaşma ve müdahale yöntemleri ve bu sürecin güçlü ya da zayıf yönlerine ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, pandemi sürecinde eğitim, sınıf öğretmenleri.

1.GİRİŞ

Son yıllarda dijitalleşme çağının bir getirisi olarak eğitim ve öğretim alanlarının başlıca bir konusu olan ve birçok araştırma ve projeye konu olarak farklı şekillerde incelenen uzaktan eğitimin önemi bir hayli artmıştır. Çevrimiçi ortamlar geleneksel öğrenme ortamlarından farklı olduğundan dolayı bu ortamlarda öğrenmeyi etkileyen birçok faktör söz konusudur. Salgın hastalığın maruz kaldığı tüm dünyada eğitim öğretim çevrimiçi uzaktan eğitim şeklinde sürdürülmektedir.

Kuşkusuz ki içinde bulunduğumuz çağın en önemli iki kavramı değişim ve gelişimdir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle beraber bilgi teknolojilerinde, bilgi birikiminde ve bilgiye erişimde yaşanan baş döndürücü gelişmeler sonucunda artık insanlar bilgiye daha hızlı ve kolay bir biçimde erişebilme fırsatına sahip olarak; bireysel ve yaşam boyu öğrenme becerilerini kullanabilen birer bağımsız öğrenen konumuna gelmişlerdir. Teknolojinin, bilgiye daha hızlı ve kolay erişebilme getirisi sayesinde insanlar artık sürekli değişen ve kendini güncelleyen bilgi karşısında devamlı olarak bilgilerini güncelleyebilmekte ve var olan bilgilerini yenileriyle değiştirerek, geliştirebilmektedirler. Teknolojide yaşanan bu hızlı değişim ve gelişimler, eğitimcileri; eğitimin çehresini ve yapısını yeniden biçimlendirme, yeni öğretim programları, eğitim anlayışları ve teknoloji destekli öğrenme-öğretme modelleri geliştirmeye mecbur bırakmıştır (İşman, 2006).

1.1. Problem Durumu

Uzaktan eğitim zaman ve mekândan bağımsız öğrenen ve öğreticinin bir araya gelme zorunluluğunun olmadığı tamamen sanal ortamlarda gerçekleşen yenilikçi bir eğitim sistemidir. Birçok öğrenenin tercih ettiği uzaktan eğitimde her kademedeki eğitim almak mümkündür. Uzaktan eğitimde öğrenme sürecinin gerçekleştiği sanal bir ortam mevcuttur. Öğrenmenin gerçekleştiği öğrenen ve öğretici arasındaki her türlü etkileşimin sağlandığı, bir araya geldikleri bu ortama çevrimiçi ortam denilmektedir. Bütün bunların yanında teknolojinin bilgi ve bilgiye ulaşma üzerine olan etkisi eğitim anlayışlarını etkilemiş ve teknoloji, eğitimin çehresinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bunun sonucunda ise; gelişen teknolojinin getirileri olan bilgisayar, tablet, internet, akıllı tahta ve diğer iletişimsel medya araçları eğitim kurumları ve öğrenme-öğretme ortamlarına ve eğitim süreçlerinin içine dâhil olmuştur.

Türkiye'de 23 Mart 2020'den bu güne, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2020) uzaktan eğitimin kapsamı hakkında her okulda üç TV kanalı ve EBA (Eğitim Bilişim Ağı) öğrencisi aldı. Bu sayede İnternet, TRT kanalı ve televizyon üzerinden EBA (Eğitim Bilgi Ağı) kapsamında dersler verilmiş ve internet tabanlı uzaktan eğitim platformları aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Sınıf öğretmenlerinin, pandemi sürecindeki eğitim yaşantılarına ilişkin olumlu ve olumsuz deneyimlerini betimlemelerini sağlamaktır. Bu amaçla, sınıf öğretmenlerine aşağıda yer alan sorular yöneltilmiştir. Böylece araştırmanın alt amaçlarına ilişkin verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır:

- 1.Uzaktan eğitim sürecinde yaşanan/karşılaşılan zorluklar nelerdir?
- 2.Pandemi sürecinde aileler (öğrenciler) ile iletişimi nasıl gerçekleştirdiniz?
- 3.Uzaktan eğitim öğretim sürecini planlama ve yönetme sürecinde okul idaresinin sağladığı katkılar nelerdir?
- 4.Uzaktan eğitimde hangi yöntem ve teknikleri kullandınız?
- 5.Uzaktan eğitim sürecinde, ilginç ya da istenmeyen durumlarla karşılaşma ve müdahale yaşantılarınız oldu mu, nelerdir?
- 6.Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci velisi ile iletişim nasıldı?

7.Uzaktan eğitim sürecinin güçlü ya da zayıf tarafları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma ile Covid-19 salgın sürecinde, sınıf öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunları ortaya koyarak farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Araştırma, Covid-19 salgını ile başlayan uzaktan eğitim sürecindeki aksaklıkların tespiti ve değerlendirilmesi açısından önemli olduğu kadar bu konuda uygulayıcıların etkili yöntem ve rehberliği de önemli görülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitim çeşitli araç ve gereçlerle yapılabilmektedir. Öğretici ve öğrenenin aynı yerde olması gerekmediği için aradaki iletişim televizyon, radyo, bilgisayar, internet, video konferans, yazılı veya basılı materyaller ile sağlanabilmektedir. Ancak günümüzde uzaktan eğitim denince akla gelen ilk ve genellikle tek araç internet olmuştur. Çeşitli yollardan da olsa uzaktan eğitimin genel olarak toplumdaki eğitime çeşitli olanaklar sağladığı yadsınamaz bir gerçektir (İlgaz, 2008).

2.2.Uzaktan Eğitimin Tarihçesi

Uzaktan eğitimin ilk ortaya çıktığı tarih net olarak bilinmese de 1700'lü yıllarda olduğu düşünülmektedir. 1700-1900'lü yıllar arasında örnekleri görülsede uzaktan eğitim, 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. 1970'li yıllarda açık üniversiteler kurulmuş ve 1990'lı yıllarda çoklu ortam ve internet teknolojileri ile değişim yaşayarak hızla hayatımıza dâhil olmuştur. Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimini dört aşamada incelenmektedir (Kırık, 2014).

1.Posta ile Eğitim: Uzaktan eğitimin ilk uygulaması olarak kabul edilen yöntemdir. Mektupla verilen eğitim posta yolu ile öğrenenlere iletilmektedir. Türkiye'de posta ile eğitim ilk olarak 1956 yılında görülmektedir. Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü'nde yapılan bu uygulamada, hizmet içi eğitim amacıyla banka çalışanları mektupla eğitim öğretim sürecine dâhil olmuşlardır.

2. Çoklu Ortam Modeli: Radyo ve televizyon teknolojilerinin hayatımıza girmesi ile çoklu ortam modeli oluşmuştur. İlk olarak 1939'da Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitsel amaçlı yayın yapan radyo istasyonu kurulmuştur. Günümüzde ilerleyen teknoloji ile eski popülerliğini yitirmiştir. Ancak hala geçerliliğini sağladığı durumlar görülmektedir. Çoklu ortam modeli, maddiyat açısından düşük olması ve geniş kitlelere ulaşılabilmesi ile uzaktan eğitimde farklı bir boyuta geçilmesine çok etkili yararlar sağlamıştır.

3.Tele Öğrenme Modeli: Model sesli konferanslar, canlı yayınlar ve video konferansları belirtmektedir. Karşılıklı olarak öğrenen ve öğreticinin iletişimde olduğu uygulamalara eşzamanlı uygulamalarda denilmektedir. Uzaktan eğitim bu aşamada birden fazla ortamda eş zamanlı olarak ses ve görüntü etkileşimine izin veren teknolojilere sahiptir.

4.Esnek Öğrenme Modeli: Günümüzde hala geçerliliği devam eden süreçtir. Etkileşimli çoklu ortamlar, internet teknolojileri, kaynaklara kolay ulaşım, sanal sınıflar, etkileşimli ortamlar, etkileşimli ders materyalleri, öğrenme yönetim sistemleri, içerik yönetim sistemleri gibi ilerleyen iletişim teknolojileri, esnek öğrenme modelinin en güncel süreç olmasını sağlamıştır.

Bu model, belirlenen zamanlarda sanal sınıflarda öğrenen ve öğrencinin yer aldığı eş zamanlı öğrenim gerçekleştirilebilmesine, öğrenenin öğrenmesini kendisinin programlayabilmesine, öğrenenlerin kendilerini değerlendirebilmesine olanak sağlamaktadır.

2.3.Uzaktan Eğitim Modelleri

Uzaktan eğitim geçmişte; mektup basılı materyaller gibi teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilse de günümüzde bakıldığında internet teknolojileri ile yapıldığı görülmektedir. Uzaktan eğitim süreçlerinde kullanılan teknolojiler Yıldız (2016)'a göre; senkron (eş zamanlı), asenkron (eş zamansız) ve karma olarak yapılmaktadır. Bu teknolojiler uzaktan eğitim uygulamalarını 3 modelde incelenmesine neden olmuştur. *Uzaktan Eğitimde Eş Zamanlı (Senkron) Model:* Farklı yerlerde olan öğrenen ve öğreticilerin, eş zamanlı olarak bir araya gelerek, etkileşimli olarak eğitim sürecini gerçekleştirmeleri olarak tanımlanabilir. Eş zamanlı modelde dayalı eğitim öğretim faaliyetleri öğrencilere bir arada bulunma, topluluk hissi hissetme ve sanalda olsa bir sınıfta bulunma hissi vermektedir. *Uzaktan Eğitimde Eş Zamanlı Olmayan (Asenkron) Model:* Uzaktan eğitimde eş zamanlı olmayan model de; farklı yerlerde olan öğrenen ve öğreticinin farklı zaman dilimlerinde, öğrenenin kendi hızına göre eğitim sürecini belirlediği ve ders içeriklerine istediği zaman ulaşabildiği öğrenme süreçleri olarak tanımlanabilir. *Uzaktan Eğitimde Karma Model:* Uzaktan eğitimde karma model; eğitim öğretim sürecinde hem eş zamanlı (senkron) hem de eş zamansız (asenكرون) modellerin bir arada kullanılması olarak tanımlanabilir. Karma uzaktan eğitim uygulamalarında bazı eğitim aktiviteleri eş zamanlı yapılırken bazıları ise eş zamansız yapılmaktadır. Mesela eğitim öğretim sürecinde canlı dersler ile öğrenen ve öğretici bir araya gelirken, öğrenen ayrı bir zaman dilimde eğitsel ders içerikleri ile de kendi öğrenmesini gerçekleştirebilmektedir.

2.4.Uzaktan Eğitimde Öğrenen Özellikleri

Uzaktan öğrenenler; yüz yüze olmadıkları, kampüs sınıf gibi ortamlar dışında diğer öğrenenler ve öğretmen ile sadece sanal sınıflarda bir araya gelmektedirler. Öztürk (2015) göre uzaktan öğrenen özellikler şunlardır:

Uzaktan öğrenenler genel olarak 25 yaş üstündedirler, mekân ve zaman sıkıntılarından dolayı eğitimine devam edememiş veya hiç eğitim alamamış kişilerdir, en az ortaöğretim kademesinden mezun veya bir mesleğe sahip çalışanlardır, öğrenenler genel olarak uzaktan eğitime gönüllü olarak katılmaktadırlar, öğrenenlerin eğitim hedefleri birbirlerinden farklıdır, öğrenenler yeni bilgiler edinmeyi, var olan bilgileri güncellemeyi kendilerine hedef olarak belirlemişlerdir, yine Öztürk (2015)'e göre uzaktan eğitim sürecinin başarılı tamamlanması için öğrenenlerde bulunması gereken özellikler, öğrenenler öğrenmeye istekli olmalıdırlar, motivasyonlarının yüksek olması gerekmektedir, öğrenenler ne istediklerini bilerek kararlı olmalıdırlar, öğrenenlerin kendi öğrenmelerini kendileri gerçekleştirebilecek düzeyde olmaları gerekmektedir, öğrenenler zaman yönetimini iyi yapabilmelidirler, öğrenenler yeni çevrelere kolay uyum sağlayabilen kişilerdir, öğrenenler bağımsız öğrenme özelliğine sahip kişilerdir. Aynı zamanda uzaktan eğitimin başarısının artırılması için öğrenenlerin bireysel farklılıkları, ihtiyaçları, sorumlulukları ve hedefleri dikkate alınmalıdır (Öztürk, 2015).

2.5.Uzaktan Eğitimin Avantajları

Yurdakul (2015) uzaktan eğitim modelinin avantajlarını eğitimi demokratikleştirmesi, öğrencilere zengin bir öğretim ortamı sunması, örgün eğitime ek olarak öğrenim olanakları meydana getirmesi, öğretim sürecini esneklaştırması, öğrenenlerin öğrenme düzey ve hızlarına yönelik farklı imkanlar sunması, öğrencilerde bağımsız düşünmeyi desteklemesi, eğitim hizmetlerini daha geniş kitlelere götürebilmesi, eğitimde fırsat eşitliği sağlaması, öğrencilerde öz düzenleme, öz eleştiri ve öz kontrol özelliklerinin gelişimine katkıda bulunması, öğrenenlerin öğrenme sürecinde aktif bir biçimde rol alması şeklinde sıralamıştır. Literatürden hareketle uzaktan eğitim avantajlarına yönelik birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunlar: Zaman ve mekân sınırlaması olmadığı için çok daha geniş kitlelere eğitim hizmeti ulaştırılabilir, uzaktan eğitim modeli, çeşitli nedenlerden dolayı örgün eğitime katılma fırsatı elde edemeyen bireylere oldukça önemli olanaklar sağlanmaktadır (Özer, 1998). Yani; coğrafi şartlar, fiziksel engeller vb. gibi çeşitli engellerden dolayı eğitim kurumlarına gidemeyen öğrenenler için fırsat ve imkân eşitliği sağlar, bütün bireylere kendi hızlarında, kendi istedikleri zaman diliminde ve kendi istedikleri ölçüde öğrenme fırsatı sağlar. Bu da eğitimi bireyselleştirir, uzaktan eğitim, zaman ve maliyet açısından örgün ve yaygın eğitime göre daha ekonomiktir, herhangi bir yaş veya cinsiyet sınırlaması olmadan bireylere istedikleri zamanda ve mekânda öğrenme fırsatı sunduğu için yaşam boyu öğrenme faaliyetlerini destekler farklı mekânlarda bulunan öğretmen ya da öğrencilerle iletişim ve etkileşime geçerek bu kaynaklardan faydalanma imkânı sunar, yaş, cinsiyet, zaman, mekân ya da coğrafi ya da fiziki herhangi bir engel olmaksızın kişiye özgü bir öğrenme fırsatı tanıdığı için oldukça esnek ve çeşitli bir öğretim modelidir, bireylerin bağımsız öğrenme becerilerine katkı sağlar, bireyler kendi öğrenmelerinden kendileri sorumlu olduklarından dolayı kişiye öğrenme sorumluluğu kazandırır, bireylere kolay güncellenebilen öğretim içerikleri, materyalleri, ölçme ve değerlendirme araçları sunar, her öğrenci, hazırlanan etkileşimli değerlendirme ve içerik materyalleri ile kendi öğrenmesini anında değerlendirip kontrol etme imkânlarına sahiptir, eğitim sürecinin demokratikleşmesine ve bireyselleşmesine katkı sağlar, sunduğu fırsatlar açısından oldukça esnektir.

2.6.Uzaktan Eğitimin Dezavantajları

Uzaktan eğitimin yukarıda verilen avantajlarının yanında birtakım sınırlılıkları ve olumsuz yönleri de bulunmaktadır (Çetiner vd.,1999). Birçok öğretmen nezdinde öğrenme ve öğretme sürecinin vazgeçilmez bir unsuru olan göz temasının uzaktan eğitimde olmaması, öğretmenlerin geleneksel eğitim sürecinde olduğu gibi öğrencileri yeteri kadar kontrol edememesi, uzaktan eğitim modeli ile verilmeye uygun olmayan birçok dersin uzaktan eğitim modeli ile verilmeye çalışılması sonucu derslerin verim ve etkililiğinin azalması, uygulamalı derslerin uzaktan eğitim modeli ile verilememesi, öğrencilerin maddi, fiziki ve coğrafi imkân sınırlılıkları şeklinde sıralamıştır. Literatürde yer alan sınırlılık ve dezavantajlardan yapılacak çıkarımlar şu şekilde betimlenebilir. Uzaktan eğitim modelinde, öğrenen bireylerin üst düzey bilişsel becerileri kazanmasına fayda sağlarken bunun yanında duyuşsal ve uygulamaya yönelik psiko-motor becerileri gelişmemektedir. Yüz yüze iletişim ve etkileşim sağlanamadığından öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler açısından bir dezavantaj doğurmaktadır. Geleneksel eğitim modellerinin en büyük avantajlarından olan yüz yüze eğitim ilişkisi yani öğrenen-öğreten, öğretmen-öğretmen ilişkisi sınırlı olabildiğinden veya olmadığından, öğrenen bireylerin sosyal

gelişimleri ve yüz yüze iletişim becerileri de zayıf kalmaktadır, eğitim hayatı dışında çalışmak zorunda kalan öğrencilerin dinlenme ve istirahat zamanlarını da ellerinden alır, bireylerin sosyalleşmelerin engeller, başlangıç ve kurulum aşamasında yüksek maliyet gerektirmesi ve sistem kurulduktan sonra öğreticilerin devamlı bir teknik elemana ihtiyaç duyması da uzaktan eğitimin dezavantajları arasında sıralanabilir. Aynı zamanda öğrenenler herhangi bir sınıf ya da öğretici disiplini içerisinde olmadığı için dikkatleri çabuk dağılabilir ya da öğrenme sürecinden daha çabuk kopabilirler, öğrenme süreci içerisinde yaşanan teknik ve diğer aksaklık, problem vb. gibi yaşanan sıkıntıların anında ve hızlı bir biçimde giderilememesi uzaktan eğitimin dezavantajları arasında yer almaktadır.

3.YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Covid-19'un eğitim sistemine etkisini bu süreci birebir deneyimleyerek sınıf öğretmenlerinin görüşlerini almaya yönelik yapılan bu araştırma, nitel betimsel yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemi, sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırma ve anlamayı esas alan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 41).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Örnek seçimi için en uygun örnek türlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örneği kullanılmıştır.

Tablo 1: Araştırmanın Katılımcıları

Kod	Yaş	Kıdem
K1	46	25
K2	40	18
K3	42	21
K4	43	21
K5	42	20
K6	39	15
K7	38	14
K8	43	19
K9	45	30
K10	44	23

Çalışmanın amacı doğrultusunda, 10 adet ilkokul öğretmeni ile görüşme yapılmıştır. Tablo 1 incelendiğinde, en düşük kıdemli öğretmenin 14 yıl en yüksek kıdemli öğretmeni 30 yıllık kıdeme sahip olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin yaşları, 38 ile 46 arasında değişmektedir.

3.3 Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından geliştirilen, açık uçlu sorulardan oluşan ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın bir parçası olarak veriler, örneklenen paydaşlardan pandemide olduğu gibi, canlı uzun mesafe bağlantıları ve telefon görüşmeleri ile uygun yerlerde ortalama 15-25 dakikalık görüşmelerle toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenerek temalar elde edilmiştir.

4.BULGULAR ve YORUMLAR

4.1.Uzaktan Eğitim Sürecinde Yaşanılan/Karşılaşılan Zorluklara Dair Bulgular

Bu soru elde edilen verilere göre 4 kategoride değerlendirilerek temalaştırılmıştır:

Teknoloji, internet erişimi, donanım eksikliği, temel beceriler.

Teknoloji değişkeni açısından değerlendirildiğinde, öğretmenlerin uzaktan eğitime geçtiklerinde ilk çok teknolojik ürünü kullanma konusunda sıkıntı yaşadığı görülmektedir. Öğrenciler de büyük bir oranda teknoloji sıkıntısı yaşamaktadır hem ailenin maddi durumu hem de evdeki sayısı düşünüldüğünde teknolojiye olan ihtiyaç daha da artmıştır. Çoğu zaman öğrencilerin destek yerinde noktasında azalmalar yaşandığı kardeşlerinden sonra sıra kendilerine geldiğinde ders işledikleri yapılan görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Telefonda uzun derslerin yeteri kadar etkili olmadığı, telefon internet kapasitelerinin az olması, bu anlamda sınırsız internetin daha yararlı olabileceği görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Öğretmenler teknoloji yeterliliği noktasında sıkıntı yaşadıkları için çevrimiçi eğitimler ve programları konusunda çeşitli altyapılardan, arkadaşlarından destek almışlardır. Bu anlamda youtube gibi kanallardan videolar izlenerek eksikliklerini gidermeye çalışmışlardır. Özellikle bu süreçte İnternet'te erişim noktasında sıkıntılar çok fazla olmuştur derslerin işlenirken bağlantının kopması öğretmenin ve öğrencinin dersten çıkarılması daha sonra tekrar derse girmesi gibi birçok sorun ile karşı karşıya kalınmıştır. Maddi anlamda yeterli olan ailelerin çocukları tablet telefon ve bilgisayar üzerinden Derslere katılım sağlamışlardır. Bu kategori de ele alınacak en önemli iki unsur teknolojik imkânların yetersizliği ve öğretmen yeterliliğinin olmayışıdır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K2: " Online eğitimler için bazı programları tanıma ve kullanmada sıkıntılar yaşadım. Öğrencilerimin eğitime erişimi sınırlı idi. Gerek tablet, telefon, bilgisayar eksikliğinden kaynaklı gerekse internet ağı ile ilgili sıkıntı yaşadım". K3: " Dersleri haftada 3 gün Zoom üzerinden yaptım. Uygulayacağım etkinliklerden bazılarını önceden eve verdim. Bazı etkinliklerimde teknolojik ürünler kullandım. Kamera açma kapatma, web 2 araç ile oyun oluşturma, pdf hikaye okuma vb.. Öğrencilerimin 3 tanesinde bilgisayar yoktu. Bazıları da abi ya da ablalarından kalan sürede derse katılabildi. Telefonla bağlanmaya çalışanlarda oldu. İlk günlerdeki yoğun ilgi giderek azalmaya başladı katılım sayısı azaldı."

İnternet erişimi kategorisi ele alındığında; yaşanan sorunların başında şebekenin gitmesi, yavaş çalışma üzerinden bağlantıya interneti yetmemesi, velilerin internet konusunda yetersizliği, internetin sık sık kopması, özellikle çok yoğun olan saatlerde daha fazla sıkıntı olması dersten düşmelerin yoğun olması, maliyet açısından zorlaması ses ve görüntünün geç gitmesi gibi birtakım problemler yaşanmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden bir kaçını aşağıda sunulmuştur.

K8: " Uzaktan eğitim sürecinde internet erişimi konusunda sıkıntı yaşadım. İki çocuğunda benim gibi uzaktan eğitime devam ettiği için ders esnasında kesilmeler, dersten düşmeler sıklıkla oldu. İnterneti yükseltmek zorunda kaldım. Bu da maliyet açısından zorlayıcı

oldu". K9: "Bazı öğrencilerim köye gittiklerinde derslere katılmadı ya da katılmak istemedi yoğunluktan kaynaklı ses ve görüntünün geç gitmesi gibi problemler yaşandı daha sonra kullandığım aboneliği değiştirdim çözüm sağlandı"

Donanım eksikliği konusunda yapılan görüşmeler incelendiğinde, bu sorunun özellikle öğrenciler boyutunda yaşandığı ve daha sonra azalmalar gözleendiği, bir cihazlardaki ses kartlarının sıkıntılı olduğu, ilk haftalarda programların ve özelliklerinin nasıl olduğu nasıl daha etkili kullanım sağlanacağı ekran yansıtmadan kalem kullanmaya kadar birçok özelliklerin kullanılmasında sıkıntılar yaşandı. Bazen ses kartı arıza verdiği bazen dersler de karşı tarafa ses gitmediği gibi eksiklikler yaşanmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K3: "ilk haftalar sıkıntılar yaşadım zoom programı ve özellikleri, etkinliklere nasıl etkin katılım sağlamalıydım ekrana yansıtamadım, yansıtmayı yaptım ses gitmedi vs...". K5: "Her öğrencinin kardeşi var ve her evde kişi başına düşecek tablet ya da bilgisayar olmadığı için ders saatlerini ayarlamaya çalıştım. Ayarladığım saatte tüm öğrencilerim derse katıldılar."

Temel beceriler kategorisi ele alındığında; Temel beceriler kapsamında görüşler ele alındığında özellikle Bazı konuların ve derslerin uzaktan eğitimle verilmesinde sıkıntılar yaşandığı, ok çocuk yaş küçük olması, Öğrencilerin velileri yanlarında olmadan destek katıla mamaları, ayrıca öğretmenlerin de gerekli bir yeter yeterliliğe sahip olmadığı görülmektedir. Bu anlamda elde edilen görüşlerden bir kaç aşağıda sunulmuştur.

K1: "Ekran başında temel beceri sergilenmesi konusunda ilk başlarda zorluk çekildi. Özellikle bazı dersler çevrimiçi verilmeye uygun olmadığı ve okulöncesi çocuklarının yaş grubu küçük olduğundan dolayı". K5: "Dönemsel ilk haftalar dikkat toplayamadım, motivasyonum düştü. Zaman konusunda aktif kullanamadım". K7: "sosyal becerileri kazandırmak neredeyse imkansız öğrenciler ile temas sıkıntısı olduğu için kalemi doğru tutma makası doğru kullanma vb becerileri kazandırma sıkıntısı oldu". K8: "Veliler uzaktan eğitim sürecine bilgi ve donanım olarak yetersiz yakalandılar önce veliyi eğitip daha sonra sisteme girmelerini sağladım."

Bu görüşlerin aksine öğretmenlerden ve öğrencilerden sıkıntı yaşamayan durumlarda görülmüştür. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur. K2: "Öğrencilerimin teknolojik cihazları kullanmaya hakim olduklarını gördüm. Çoğu tek başına kullanabiliyordu."

Diğer konular ele alındığında; dersinin Zoom üzerinden değil de diğer platformlardan yapan öğretmenlerin olduğu, evde bulunan diğer kişilerin de olumlu etkilendiğini, branş gereği öğrenciye dokunmanın gerektiği ancak bu durumda gerçekleşmediği durumlar söz konusu olmuştur. Bu anlamda elde edilen görüşlerden bir kaç aşağıda sunulmuştur.

K3: "Uzaktan eğitimde Zoom üzerinden değil de whatsapp üzerinden bağlantı sağlıyorum, çünkü velilerim ilk başta zoomda bağlanmaktan zorlandı, o yüzden idarenin de onayını alarak öğrencim de 7 tane olunca, canlı dersimi whatsapp canlı görüşmeden yapıyorum, çok da memnunum.". K4: "Uzaktan eğitim sürecinde evde birden fazla kişinin olması bu süreci olumsuz etkilemiştir."

4.2. Pandemi Sürecinde Aileler ve Öğrenciler İle Yapılan İletişime Dair Bulgular

Uzaktan eğitim sürecinde veli ve öğrencilerle iletişimin genel olarak telefon, zoom ve watsap üzerinden gerçekleştirildiği, öğrencilerin evde velileri tarafından güdüledikleri, yabancı uyruklu öğrencilerle iletişim noktasında sorunlar yaşandığı, bazı velilerle dışarda görüşme yapıldığı, velilerin çok büyük destek verdikleri görülmüştür. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K3: “Pandemide 3 haftada bir yüz yüze ailelerle görüştim. Onun dışında watsaptan görüşmeler yaptım. Yabancı uyruklu velilerime ulaşmakta zorluk çektim. Teknolojik olarak uygulama hakkında bilgi versem de katılım sağlayamadılar. Onun dışında evde abi ya da ablası olup bilgisayar kullanmak zorunda kalan öğrencilerimde aileler tercihlerini büyük çocuklardan yana kullandı. Bir velimde internet paketi olmadığı için uzun süre derslere katılamadı. Verdiğim çalışmalarını kendi yaptırdı”. K7: “WhatsApp ve zoom üzerinden iletişim kurduk. Ailelerin eğitim seviyesi çocukların derse katılımına etkisi büyük. İlgili ailelerin çocukları hep bir adım öndeydi. Ama süreç uzadıkça ailelerde de bıkkınlık ve ilgisizlik başladı. Teknolojiyi iyi kullanamayan veliler daha çok zorlandı.”

4.3. Uzaktan Eğitim Öğretim Sürecini Planlama ve Yönetme Sürecinde Okul İdaresinin Sağladığı Katkılarına Dair Bulgular

Okul idaresinin güçlü yanları değerlendirildiğinde; bakanlığın talimatlarına harfiyen uyduğu, sürekli iletişim halinde olunması, öğretmenleri motive etmesi, öğretmenlere çeşitli kolaylıklar sağlaması gibi görüşler ortaya çıkmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K2:” Sürekli değişen şartlara uyum, bu noktada idare bakanlığın talimatları doğrultusunda bizleri bilgilendirerek uzaktan eğitime devam ettik”. K3:” Bu süreçte bizlere kolaylık sağlaması, sürecin her noktasında ve aşamasında bizleri bilgilendirmesi”. K6:” Anlık alınan güncel kararlara çok hızlı adapte oldu idaremiz.”

Bu durumun aksine okul idaresinin olumsuz yani zayıf yanları da görülmüştür. Buna göre hızlı karar vermede aksaklık yaşanması, kararlara odaklı revizelerin yapılamaması, kuralların dışına çıkılmayarak öğretmene gerekli kolaylıkların sağlanmaması gibi durumlar ön plana çıkmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K1:” Değişen şartlara karar verme aşamasında zorlanmaları”. K8:” Alınan kararların sıklıkla değişimi sürecin ilerlemesinde sıklıkla revizelere gitmeye sebebiyet verdi”. K9:” Öğretmenlere esneklik sağlanmadı, her şeyi kuralına uygun yapmaya çalıştılar. Öğrenci yokken bile öğretmeni okulda tutma gibi...”. K1:”Sürekli değişen şartlara uyum: Bu noktada idare bakanlığın talimatları doğrultusunda bizleri bilgilendirerek uzaktan eğitime devam ettik.” K7:Sürekli değişen şartlara uyum: Bu süreci güzel bir şekilde değerlendirip, eğitim anlamında hedeflenen kazanımlara ulaştık”. K10:“Sürekli değişen şartlara uyum: Anlık değişimler hakkında var olan gruplardan bilgi aktarımı çok sağlıklı olmasa da yapıldı. Daha çok çevre okulların uyguladığı yöntemlere bakıp öyle karar alıyorlar”

Ders planları konusu ele alındığında öğretmenlerin genel olarak görüşleri; programların durmadan değişmesi, her türlü durumda eğitimin yapılmaya çalışılması, sürecin yürütülmesinde zorlukların yaşanması, idareni öğretmenlerin uygun zamanlarına göre program hazırlayarak

onlara destek vermesi gibi görüşler hâkim olmuştur. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K1: “Okul idaresine, yaptığımız etkinlik ve planların resmini çekip yolladık”. K3: “Okul idaresi elinden geldiğince yardımcı olmaya çalıştı. Ama birçok konuda onlarda bu zorlu süreci yürütmekte sıkıntı yaşadılar. Ders planları uzaktan eğitim süreci ve yüz yüze eğitime uygun şekilde yapıldı. Haftalık olarak okul idaresi tarafından kontrol edildi.” K5: “Okul idaresi bu anlamda tüm teknolojik imkânları bize sundu. Güçlü yanları bizimle uyum içerisinde çalışmalarını yaptı. Takip ettiğimiz düzenli bir plan uygulamaya çalıştık”. K10: “Planları uzaktan eğitime göre hazırlayıp canlı derslerimde uyguladım. Planlar konusunda okul idaresinin bir etkisi olmadı. Haftalık günlük akışı verdim idareye.”

4.4.Uzaktan Eğitimde Farklı Yöntem ve Tekniklerin Kullanılmasına Dair Bulgular

Öğretmenlerin derslerde eğlenceli, aktif etkinlikler yaptığı, öğrencilerin sıkılmamaları için değişik aktivitelere başvurdukları, yapılan çalışmalara velileri de dahil ettikleri, kukla oynamaları, dans yapmaları, bilgisayardan etkinlik içeren oyun oynamaları, hikaye anlatımları eşleştirme oyunları oynamaları gibi birçok çalışmalara yer verdikleri görülmektedir. En önemli durumun ise velilerin bizzat çalışmalarda rol almasıdır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K1: “Öncelikle bu süreç öğretmenlerin aynı zamanda kendilerini yenilediği ve eksikliklerini de giderme noktasında zaman kazandırdığı bir süreç olmuştur. Yüzyüze eğitimde fazla yer verilmeyen bazı çevrimiçi ve web 2 araçlarını kullanan öğretmen sayısı artmıştır.” K3: “Uzaktan eğitimde farklı yöntem ve teknik kullanmadım sadece öğrencilerimi derste aktif hale getirebilmek için, bazen deneyleri birlikte yaptık, evdeki eşyaları kullanarak oyunlar oynadık, bazen de eğitim sürecine velileri de katarak, eğitimi daha eğlenceli hale getirmeye çalıştım.” K4: “Küçük yaşlarda dans, gösteri yap, deneyler, eşleştirme oyunları, her kazanım için her etkinlikte hareket halindeydik. Kukla ile bir defa hikaye anlattım ama dikkat çekmedi. Sonrası aktif bedensel hareketleri barındıran çalışmalar oldu.” K10: “Bizim yaş grubu küçük olduğu için masum olaylar yaşadık. Mesela öğretmenim beni bekleyen lavaboya gidip geliyorum diyenler vardı. Koşturarak gidip geliyordu. Ekranda en sevdiği arkadaşının yanında görünmek isteyen vardı bir tane. Her defasında beni onun yanına koyar mısın öğretmenim diyen vardı.”

4.5.Uzaktan Eğitim Sürecinde İlginç ya da İstenmeyen Durumlarla Karşılaşma ve Müdahale Yöntemine Dair Bulgular

Öğretmen görüşleri ağırlıklı olarak ders sırasında velilerin gelişi güzel konuşmaları, kamera ve sesin açık olduğunu unutmaları, ayrıca öğrenci aktivitelerini velilerin yapması gibi durumlar görülmüştür. Öğretmenler böyle durumlarda söz ile uyarı yapmayı tercih etmişlerdir. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K4: “Uzaktan eğitimde çok sık rastladığım olay, derste, öğrencilerimin evdekilerden yardım almak istemesi ve velilerimin de öğrencilerime yardım etmek istemesi. Bu durumda, velilerime ve öğrencilerime kibar bir şekilde uyarılarda bulunuyorum. Bir dahaki derste aynı durum olabiliyor, yine uyarıyorum.”

4.6.Uzaktan Eğitimin Aile İlişkilerini Etkilemesine Dair Bulgular

Aile üyelerinin birbirleriyle daha fazla vakit geçirme fırsatı bulduğu, velinin de ders işleniş sürecinin nasıl gerçekleştiğini fark etmesi, çocuklarının potansiyelini görme sınıftaki diğer öğrencileri yakından tanıma fırsatı bulmaları, sağlığın kıymetini bilme, eğlenceli oyunlar oynama fırsatı olması gibi görüşler hâkim olmuştur. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K4: “Bu süreçte aileler birbiriyle daha fazla zaman geçirdiler. Aileler öğretmenlerle beraber çocukların ders takibini beraberce yaptılar. Aile içinde ertelenen, bir gün yaparız dediğimiz eksikliklerimizi görerek yapma ve tamamlama fırsatları bulduk.”

Bu görüşlerin aksine aynı saatlerde diğer aile üyelerinin de derslerinin olması, teknoloji bağımlılığının artması, kişisel rutinin bozulması, obezite, iletişim eksikliği, paylaşımların azalması gibi olumsuz yönler ön plana çıkmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K7: “Çocukları internet, telefon ve bilgisayardan uzaklaştırmaya çalışırken tamamen bağımlısı olmaları. Saatlerce vakit geçirmeleri. Özellikle çocuklarda hareket azalması sebebiyle obezitenin artması.”

4.7.Uzaktan Eğitim Sürecinin Güçlü ya da Zayıf Taraflarına Dair Bulgular

Uzaktan eğitim sürecinin güçlü ya da zayıf taraflarına dair bulgular öğrenci katılımı, ödev kontrolü, dönüt verme, müfredat ve diğer konular üzere gruplandırılıp ele alınması daha doğru olacaktır.

Öğretmenlerin öğrenci katılımıyla ilgili verdikleri görüşler ele alındığında; devamsızlıkların fazla olması, öğrencilerin bireysel değerlendirilememesi, çocuklar arasında büyük olanlara öncelik verilmesi, teknolojik eksiklikler göze çarpmaktadır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K2: “Devam noktasında sıkıntı yaşanması, her öğrenciye söz hakkı verememe, öğrencinin birebir değerlendirilememesi” K5: “Yaş grubu küçük olması ve evde büyük kardeşlerin olması önceliğin büyüklere verilmesine neden oldu. Evde teknolojik araçların yetersiz olması katılımı olumsuz etkilemiştir.”

Ödev kontrolü ile ilgili olarak öğretmelerin görüşleri ele alındığında; kontrorlün hiçbir zaman sağlıklı yapılmadığı, ödevi velinin mi yaptığı, öğrencinin mi veya diğer aile üyelerinin mi yaptığının belirlenmesinin zor olması, telefona gelen fotoğrafların çok fazla olmasından dolayı her gün telefon temizleme işleri yapılması ve zaman alması gibi görüşler ön planda yer almıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden bir kaçısı aşağıda sunulmuştur.

K3: “Ödev kontrolü konusunda da sıkıntılar yaşandı. Veliler gönderince kontrol edebiliyoruz”. K4: “Zor oldu tabi. Birde çocuk mu yoksa ailemi yaptı ödevi anlamak zor oldu. Çocuğun konuyu anlayıp anlamadığını test etmek zor oldu”

Dönüt vermek üzerine öğretmenlerin görüşleri ele alındığında; teknolojik imkanlardan dolayı dönütlerin sağlıklı olmaması, gerektiğinde telefon görüşmelerinin yapılması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K3: “Öğrenci ile o anda iletişim halinde dönüt alınabiliyor ama canlı olmayan dönemde arada veliler olduğu için karşı dönüt almakta sıkıntı yaşadığım zamanlar oluyor.” K10: “Dönüt vermeye çalıştım. Sorulan sorulara anlaşılmayan konulara cevap verdim. Gerektiğinde telefonla arayarak konuştum. Ödev kontrollerini yapıp geri dönütte bulundum”.

Müfredat konusu üzerine yapılan görüşmelerin sonucu incelendiğinde öğretmenler tarafından; müfredatın yetişmeme sorunu olmaması, ders zenginleştirme amaçlı eklemelerin yapıldığı, plan dahilinde etkinliklerin yapıldığı gibi görüşler yapılmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K1: “Yetiştirmesi gereken müfredat yok. Ama bizim çocukların yaş grubunda sosyalleşme ifade önemli olduğu için uygun değil.” K4: “Müfredatla uyumlu bir şekilde planım dahilinde etkinlikleri yaptım ve sıkıntı yaşamadım”. K7: “Müfredatı uygulamaya çalıştım. Ama kısıtlı zamanda her şeyi anlatmak imkânsızdı. Günlük planları velilere gönderdim. Uygulayan oldu uygulamayan oldu.”

Diğer başlığı altında öğretmen görüşlerine bakıldığında; bu sürecin bazen eğlenceli olduğu, bazen ise çok fazla sıkıcı olduğu, öğrenci velisi tarafından daima izlendiğinin bilinmesi stresinin olduğu, kazanımların tam olarak verilmemesi gibi durumlar ön plana çıkmıştır. Bu anlamda elde edilen görüşlerden birkaçı aşağıda sunulmuştur.

K4: “Uzaktan eğitim benim öğrencilerim için çok eğlenceli ama benim için çok sıkıcı bir süreç, çünkü öğrencilerimle göz teması kuramıyorum.” K7: “İlkokul öğrencisi ile uzaktan eğitim benim için zorlu bir süreçti, ailelerin PC arkasından izlediğini bilmek, anlık gelişen öğrenci sorunlarına çözüm üretmek ve ders saatinde belirlenen etkinliği yetiştirmek stresli bir süreçti”.

5. SONUÇ

Elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır. Teknoloji değişkeni açısından değerlendirildiğinde öğretmenlerin uzaktan eğitime geçtiklerinde ilk önce teknolojik ürünü kullanma konusunda sorun yaşadığı görülmektedir. Öğretmenler teknoloji yeterliliği noktasında sıkıntı yaşadıkları için online eğitimler ve programları konusunda çeşitli altyapılardan, arkadaşlarından destek almışlardır. İnternet erişimi ile ilgili yaşanan sorunların başında şebekenin gitmesi, yavaş çalışma üzerinden bağlantıya interneti yetmemesi, velilerin internet konusunda yetersizliği, internetin sık sık kopması, özellikle çok yoğun olan saatlerde daha fazla sıkıntı olması dersten düşmelerin yoğun olması, maliyet açısından zorlaması ses ve görüntünün geç gitmesi gibi birtakım problemler yaşanmış ve bu sonucu da Can'ın yaptığı araştırma desteklemiştir (2020).

Çalışmada, sıklıkla bahsedilen uzaktan öğrenmenin dezavantajları, ölçme ve değerlendirme eksikliği, motivasyon kaybı, internet ve bilgisayar eksikliği, eşit olmayan fırsatlar, etkileşim eksikliği, teknik sorunlar, sosyalleşme eksikliği ve sürece hazırlıksızlık olarak gösterilebilir. İlgili araştırma incelendiğinde benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Kurnaz ve Serçemeli (2020), öğrencilerle yaptıkları çalışmada uzaktan öğrenmenin dezavantajlarından birinin öğretim elemanı ve öğrenci arasında etkileşim olmaması olduğunu bulmuşlardır. Çalışmadan kaynaklanan pandemide uzaktan öğrenmenin dezavantajlarının bir sonucu olan sürece hazır olamamanın, hastalığın aniden başlaması ve hızlı yayılması ve dolayısıyla hızlı ve

hızlı yayılması olduğu varsayılabilir. Uzaktan eğitim sürecine ani geçiş. Türkiye'de 11 Mart'ta yaşanan ilk vakaların ardından Milli Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'nın 23 Mart'ta uzaktan eğitime geç aldıkları kararında bildirildi. Bu nedenle sınıf içi eğitimden uzaktan eğitime geçiş, kısa sürede hazırlıksızlıkla ilişkilendirilebilir. Uzaktan eğitim değerlendirmesine ilişkin bir diğer paydaş görüşü ise motivasyon kaybıdır. Uzaktan eğitim sunan platformların bazı altyapı eksiklikleri, sistemin internet ve bilgisayar ihtiyacı ve bazı öğrencilerin sınırlı yetenekleri nedeniyle motivasyonlarını olumsuz etkilediği varsayılabilir. Dolayısı ile eğitim-öğretim süreci verimsiz geçmiştir (Koç, 2021).

Donanım eksikliği konusunda yapılan görüşmeler incelendiğinde; sorunun özellikle öğrenciler boyutunda yaşandığı ve daha sonra azalmalar gözlemlendiği bir cihazlardaki ses kartlarının sıkıntılı olduğu, ilk haftalarda programların ve özelliklerinin nasıl olduğu nasıl daha etkili kullanım sağlanacağı ekran yansıtmadan kalem kullanmaya kadar bir sürü özelliklerin kullanılmasında sıkıntılar yaşanmakla birlikte bazen ses kartı arıza verdiği bazen dersler de karşı tarafa ses gitmediği gibi eksiklikler yaşanmıştır.

Temel beceriler kapsamında görüşler ele alındığında özellikle bazı konuların ve derslerin uzaktan eğitimle verilmesinde sıkıntılar yaşandığı, çocuk yaşlarının küçük olması, öğrencilerin velileri yanlarında olmadan destek katılamamaları, ayrıca öğretmenlerin de gerekli bir yeter yeterliliğe sahip olmadığı görülmektedir. Diğer konular ele alındığında; dersinin Zoom üzerinden değil de diğer platformlardan yapan öğretmenlerin olduğu, evde bulunan diğer kişilerin de olumsuz etkilendiğini, branş gereği öğrenciye dokunmanın gerektiği ancak bu durumda gerçekleşmediği durumlar söz konusu olmuştur.

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim sürecinde veli ve öğrencilerle iletişimin genel olarak telefon, zoom ve whatsapp üzerinden gerçekleştirildiği, öğrencilerin evde velileri tarafından güdüldükleri, yabancı uyruklu öğrencilerle iletişim noktasında sorunlar yaşandığı, bazı velilerle dışarda görüşme yapıldığı, velilerin çok büyük destek verdikleri görülmüştür Uzaktan eğitim öğretim sürecini planlama ve yönetme sürecinde okul idaresinin size sağladığı katkılara dair bulgular değerlendirildiğinde görüşleri; ders planları, sürekli değişim, idarenin güçlü ve zayıf yanları olarak tasnif etmek doğru olacaktır. Bu anlamda okul idaresinin güçlü yanları değerlendirildiğinde; bakanlığın talimatlarına harfiyen uyduğu, sürekli iletişim halinde olunması, öğretmenleri motive etmesi, öğretmenlere çeşitli kolaylıklar sağlaması gibi görüşler ortaya çıkmıştır.

Sürekli değişen şartlar konusunda öğretmenlerin gerekli planlamalar dahilinde eğitim öğreti faaliyetlerini sürdürdükleri, anlık bildirimlerin ve değişikliklerin zamanında yapıldığını, resmi yazıların bilgilendirilmesinin yapıldığı gibi görüşler ortaya çıkmıştır. Ders planları konusu ele alındığında öğretmenlerin genel olarak görüşleri; programların durmadan değişmesi, her türlü durumda eğitimin yapılmaya çalışılması, sürecin yürütülmesinde zorlukların yaşanması, idareni öğretmenlerin uygun zamanlarına göre program hazırlayarak onlara destek vermesi gibi görüşler hakim olmuştur.

Uzaktan eğitimde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasına dair bulgular incelendiğinde; öğretmenlerin derslerde eğlenceli, aktif etkinlikler yaptığı, öğrencilerin sıkılmamaları için değişik aktivitelere başvurdukları, yapılan çalışmalara velileri de dahil ettikleri, kukla oynamaları, dans yapmaları, bilgisayardan etkinlik içeren oyun oynamaları, hikaye anlatımları

eşleştirme oyunları oynamaları gibi birçok çalışmalara yer verdikleri görülmektedir. Uzaktan eğitim sürecinde ilginç ya da istenmeyen durumlarla karşılaşma ve müdahale yöntemine dair bulgular incelendiğinde, öğretmen görüşleri ağırlıklı olarak ders sırasında velilerin gelişi güzel konuşmaları, kamera ve sesin açık olduğunu unutmaları, ayrıca öğrenci aktivitelerini velilerin yapması gibi durumlar görülmüştür. Öğretmenler böyle durumlarda söz ile uyarı yapmayı tercih etmişlerdir.

Uzaktan eğitimin aile ilişkilerini etkilemesine dair bulguları olumlu ve olumsuz şeklinde gruplandırmak daha doğru olacaktır. Bu anlamda olumlu görüşler ele alındığında; aile üyelerinin birbirleriyle daha fazla vakit geçirme fırsatı bulduğu, velinin de ders işleniş sürecinin nasıl gerçekleştiğini fark etmesi, çocuklarının potansiyelini görme sınıftaki diğer öğrencileri yakından tanıma fırsatı bulmaları, sağlığın kıymetini bilme, eğlenceli oyunlar oynama fırsatı olması gibi görüşler hakim olmuştur. Öğretmen görüşlerinde; aynı saatlerde diğer aile üyelerinin de derslerinin olması, teknoloji bağımlılığının artması, kişisel rutinin bozulması, obezite, iletişim eksikliği, paylaşımların azalması gibi olumsuz yönler ön plana çıkmıştır.

Öğretmenlerin öğrenci katılımıyla ilgili verdikleri görüşler ele alındığında; devamsızlıkların fazla olması, öğrencilerin bireysel değerlendirilememesi, çocuklar arasında büyük olanlara öncelik verilmesi, teknolojik eksiklikler göze çarpmaktadır. Ödev kontrolüyle ilgili olarak öğretmenlerin görüşleri ele alındığında; kontrolün hiçbir zaman sağlıklı yapılmadığı, ödevi velinin mi yaptığı, öğrencinin mi veya diğer aile üyelerinin mi yaptığının belirlenmesinin zor olması, telefona gelen fotoğrafların çok fazla olmasından dolayı her gün telefon temizleme işleri yapılması ve zaman alması gibi görüşler ön planda yer almıştır. Dönüt vermek üzerine öğretmenlerin görüşleri ele alındığında; teknolojik imkanlardan dolayı dönütlerin sağlıklı olmaması, gerektiğinde telefon görüşmelerinin yapılması gibi durumlar ortaya çıkmıştır.

Eğitim programı konusu üzerine yapılan görüşmelerin sonucu incelendiğinde öğretmenler tarafından; müfredatın yetişmeme sorunu olmaması, ders zenginleştirme amaçlı eklemelerin yapıldığı, plan dahilinde etkinliklerin yapıldığı gibi görüşler yapılmıştır. Diğer başlığı altında öğretmen görüşlerine bakıldığında; bu sürecin bazen eğlenceli olduğu, bazen ise çok fazla sıkıcı olduğu, öğrenci velisi tarafından daima izlenildiğinin bilinmesi stresinin olduğu, kazanımların tam olarak verilmemesi gibi durumlar ön plana çıkmıştır.

Elde edilen bulgulardan hareketle aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

- Bakanlık tarafından öğrencilerin maddi durumları ve aile yapılarına göre yeterli sayıda tablet, hat, internet vs. destek vermesi gerekmektedir. Mevcutta dağıtılan tabletlerin yeteri sayıda olmadığı gibi sadece ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilere dağıtılması uzaktan eğitimi kolaylaştırma aşamasında yetersiz kalmıştır.
- Öğretmen, veli ve öğrencilerin psikolojik anlamda büyük desteğe ihtiyaçları doğmuştur. Yaşanan salgın sürecinde ağırlıklı olarak ev ortamında olunmasından dolayı bireylerde psikolojik değişiklikler yaşanmıştır.
- Bakanlığın kriz durumlarına göre bilişim alanında gerekli alt yapıyı sağlaması gerekmektedir. Yaşanan süreç eğitim sisteminin birçok eksikliğini de ortaya çıkarmıştır.
- Okul idarelerinin öğrenci, veli ve öğretmen motivasyonunu üst düzeyde tutması konusunda gerekli eğitimleri alması gerekmektedir.

- Öğretmenlerin daha motive olmuş şekilde ders anlatabilmeleri için suistimal harici olacak şekilde okul idaresi tarafından gerekli iyileştirmelerin yapılması ve desteklenmesi gerekmektedir.
- Öğrencileri uzun süreli ekran karşısında tutmamalı ve değişik aktiviteler ile onları diri tutmak gerekmektedir.
- Öğrenci ve veliler, aile bireyleriyle daha kaliteli zamanlar geçirme konusunda bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alkan, C., Açıköğretim “Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”,Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 157.,Ankara,1987.
- Can, E. Coronavirüs (Covid-19) Pandemisi Ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık Ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6(2), 11-53, 2020.
- Çetiner,H., Gencil, Ç. ve Erten, M. E., İnternete dayalı uzaktan eğitim ve çoklu ortam uygulamaları. [Online] Aavailable: <http://www.inet-tr.org.tr/inetconf5/tammetin/gencil-egit.doc>, 1999
- Fidalgo, P., Thormann, J., Kulyk, O., & Lencastre, J.A., Students’ Perceptions On Distance Education: A Multinational Study. International Journal Of Educational Technology İn Higher Education , 2020.
- İlgaz, H., Uzaktan Eğitimde Teknoloji Kabulünün ve Topluluk Hissinin Öğrenen Memnuniyetine Katkısı, 2008
- İşman, A. , *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Öğreti Yayınları 2. Baskı., 2006.
- Kenanoğlu, R. , Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Öğrenci Başarısına ve Bilgisayara Yönelik Tutumlarına Etkisi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır , 2008.
- Koç, E.S. International Anatolia Academic Online Journal / Sosyal Bilimler Dergisi Year/Yıl 2021, Issue/Sayı 7,, 2021.
- Kurnaz, E., & Serçemeli, M. , Covid-19 Pandemi Döneminde Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 3, 262-288 , 2020.
- Öztürk, D. , Uzaktan Eğitime Hemşirelik Eğitimi Penceresinden Bir Bakış, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,18(3) , 2015.
- Millî Eğitim Bakanlığı , Bakan Selçuk, Koronavirüs’e Karşı Eğitim Alanında Alınan Tedbirleri Açıkladı. <https://www.meb.gov.tr/Bakan-Selcuk-Koronaviruse-Karsi-Egitimalaninda-Alinan-Tedbirleri-Acikladi/Haber/20497/Tr> , 2020
- Uşun, S. , *Uzaktan Eğitim*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım , 2006.
- Watts, L. , Synchronous And Asynchronous Communication İn Distance Learning: A Review of The Literature. Quarterly Review Of Distance Education, 17(1), 23-32 , 2016.
- Yalçınkaya S, Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Sistemi Ve Çukurova Üniversitesi Öğretim Elemanlarının Yatkinlıkları Yüksek Lisans Tezi, Adana , 2006.

- Yurdakul, B. , Uzaktan eğitim. Demirel, Ö. (ed.) Eğitimde Yeni Yönelimler içinde (s.271-288), Ankara: Pegem Akademi, 2015.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. , Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler (9. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara , 2018.
- Yıldız, S. , Pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik tutumları. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 301-329, 2016.
- YÖK, Üniversitelerde Uygulanacak Uzaktan Eğitime İlişkin Açıklama. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler> , 2020

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ALEKSİTİMİK KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİ KARŞILAŞTIRILMASI (Mardin İl Örneği)

Ünsal TAZEGÜL

İğdır Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Iğdır, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9711-8472,

Özet

Yapılan bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Aleksitimik kişilik özelliklerini karşılaştırmaktır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, Toronto Aleksitimi Ölçeği Kısa Versiyonu (TAÖ- 20) kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemi içerisinde yer alan nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Mardin Artuklu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunda okuyan 154 öğrenci oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 20 programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ilk olarak homojenlik ve normallik dağılımına bakılmıştır. Bunun için Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro Wilks testleri kullanılmıştır. Bu incelemeden sonra verilerin analizinde parametrik test yöntemi kullanılmaya karar verilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik, Bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Yapılan istatistiksel analizler sonunda, düzenli olarak egzersiz yapan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 17,3696; duyguları söze dökmeye güçlük skoru 13,8370; dışa dönük skoru 23,9556 olarak belirlenirken düzenli olarak egzersiz yapmayan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 16,5238; duyguları söze dökmeye güçlük skoru 13,4444; dışa dönük skoru 22,6190 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aleksitimik kişilik, Üniversite, öğrenci.

COMPARISON OF ALEXITHIMIC PERSONALITY FEATURES OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS SCHOOL STUDENTS

(Mardin Province Example)

Summary

The aim of this study is to compare the Alexithymic personality traits of university students. The Toronto Alexithymia Scale Short Version (TAS-20) was used as a data collection tool in the study. The causal comparison model, which is included in the quantitative research method, was used in the research. The sample of the study consists of 154 students studying at Mardin Artuklu University School of Physical Education and Sports. SPSS 20 program was used in the analysis of the data obtained. In the analysis of the obtained data, firstly homogeneity and normality distribution were examined. For this, Kolmogorov-Smirnov (K-S) and Shapiro Wilks tests were used. After this review, it was decided to use the parametric test method in the

analysis of the data. Descriptive statistics, Independent sample t-test and one-way analysis of variance were used in the analysis of the data. At the end of the statistical analysis, the difficulty in recognizing emotions of the students who exercise regularly was 17.3696; difficulty in verbalizing emotions score 13,8370; While the extrovert score was determined as 23.9556, the difficulty in recognizing emotions score of the students who do not exercise regularly was 16.5238; difficulty in verbalizing emotions score of 13.4444; extrovert score was determined as 22,6190.

Keywords: Alexithymic personality, University, student.

Giriş

Aleksitimi çoğunlukla duyguları tanıma, anlama, ifade etme ve düzenlemedeki bilişsel ve duygusal güçlükler şeklinde tanımlanmaktadır. Aleksitimi kavramı, ilk kez 1972 yılında Sifneos tarafından kullanılmıştır (Temiz, 2018). Aleksitimik kişilerde bu temel özelliklerin yanında sıkça rastlanan ikinci derecede önemli özellikler de bulunmaktadır. Aleksitimik kişiler oldukça seyrek rüya görürler. Rüyaları az içerikli ve günlük yaşamdan kalmaz. Başka bir deyişle, rüyaları genellikle birkaç basit cümle ile sınırlı, iç dünya ve bilinç dışından çok, somut ve günlük olaylarla ilgili rüyalardır (Lesser 1981). Aleksitimin özelliklerinden somatizasyonun yeri ile ilgili yapılan çalışmalarda, aleksitimi ile psikosomatik hastalıklara neden olan faktörlerin arasında benzerlikler saptandığı belirtilmiştir (Grabe, Spitzer ve Freyberger, 2004).

Lesser'e (1985) göre, aleksitimi; düş kurmada yetersizlik, soyut olmayan ve bağımlı bilişsel şekil, sosyal uyumun fazlaşmasına rağmen sosyal ilişkilerde eksilik, düşük seviyede ki öz farkındalık ve bireyselliğini karşıya yansıtmada stres faktörünü en aza indirmek için psikolojik yöntemleri kullanmak yerine bedenin daha baskın kullanılması gibi özellikleri ortaya koyan, çocukların ve gençlerin yaşadığı bilişsel bir iletişim sorunudur (Aktay, 2014).

Aleksitiminin nedenleri nörofizyolojik, psikoanalitik, sosyal öğrenme, gelişimsel ve kalıtsal olarak incelenmiştir (Lesser, 1985). Aleksitimi beyindeki bazı yapıların çalışmasındaki farklılıklardan kaynaklanabileceği gibi, erken gelişim dönemindeki çocukların ebeveynleri ile arasındaki ilişkideki sorunlar, aile yapısı, yetiştirme tarzı ya da uygun olmayan bilişsel süreçler ve ya bilişsel süreçlerdeki eksiklikler nedeniyle çevresindeki uyaranları doğru şekilde yorumlamamasından kaynaklanabilir (Koçak, 2002).

İlk olarak psikosomatik hastalığı bulunan kişilerde görülen semptomları açıklamak için kullanılmıştır. Ama günümüzde sadece bu rahatsızlığa sahip bireyler için değil, diğer ruhsal ve fiziksel rahatsızlığı bulunan hastalarda ve sağlıklı bireyler için de sık sık kullanıldığı görülmüştür (Aktay, 2014).

Aleksitimik özellikler içinde somatizasyonun önemli bir yer tutmasıyla birlikte yapılan çalışmalar aleksitimi ile psikosomatik hastalıklar arasında etiyolojik bir ilişkiden çok bir benzerlikten söz etmenin daha uygun olacağını göstermiştir. Aleksitimi ile kişilik bozukluklarını ilişkilendiren çalışmalar yok denecek kadar azdır. Ülkemizde yapılan bir başka çalışmada üniversite öğrencilerinde sosyal anksiyete düzeyleriyle aleksitimik özelliklerin ilişkili olduğu bulunmuştur. Klinik olarak sosyal fobi tanısı konmamış olmakla birlikte,

patolojik sosyal anksiyete düzeyleri gösteren öğrencilerin aleksitimi puanlarının belirgin olarak yüksek olduğu bildirilmiştir (Aktay, 2014).

ALEKSİTİMİNİN KİŞİLİK BELİRTİLERİ

Taylor, Bagby, James ve Parker (1990); aleksitimik kişilik özelliklerinin dört başlık üzerinde toplamışlardır. Bunlardan birincisi duyguların farkına varma, ayırt etme ve dile getirme güçlüğü, ikincisi hayal kurmada yaşanan sıkıntılar, üçüncüsü işlevsel düşünme dördüncüsü ise dışa bağımlı kognitif düşünce şekilleridir (Aktay, 2014).

1.Duyguların Farkına Varma, Ayırt Etme Ve Dile Getirme Güçlüğü

Aleksitimik kişiler duygularına tanımlamada ve dile getirmede güçlükler ile karşılaşır. Bu kişiler duygularını anlamamakta ve anlamlandıramamaktadırlar. Aleksitimik kişilere yaşadıkları bir problem sonucunda ne gibi duygular hissettikleri sorulduğunda; yaşadıkları duyguları anlatmak yerine o esnada neler düşündüklerini, ne yapmak veya ne söylemek istediklerini anlatmaktadırlar. Aleksitimik kişiler; ne zaman duygularından ne zaman düşüncelerinden bahsettiklerinin farkına varamamaktadırlar (Dereboy, 1990).

2.Hayal Kurmada Yaşanan Sıkıntılar

Aleksitimik özellikleri barındıran kişilerin hayal kurmada zorluklar yaşadıkları görülmektedirler. Hayal kurmayı boşa geçen bir zaman olarak tanımlamaktadırlar. Duyguları barındıran hayallerden uzak durmayı seçen bu bireylerin hayal etmesi istenilen yaşantılarını canlı, yoğun, duygu dolu şekilde hayal edemedikleri gözlenmiştir (Aktay, 2014).

3.İşlevsel Düşünme

Aleksitimik kişiler işlevsel ve mekanik şekilde düşünme becerileri ile yaşadıkları toplum ile uyum içerisindedirler. Problemin altında yatan duygular faktörleri, engellemeleri, çatışmaları sebebini bulmak yerine sadece yüzeysel sebepler ile ilgilenmektedirler (Aktay, 2014).

4.Dışa Bağımlı - Uyuma Yönelik Kognitif Şekil

Aleksitimik bireyler günlük hayatlarında yaşadıkları bir sorunda, çevresel faktörlere ve ayrıntılara çok önem vermektedirler. Bu sebeple aleksitimik bireyler daha çok dış kontrollü ve yalnızlığı seçen kişilerdir. Bu bireyler zekâlarını, duygularını saklamada ve uyum içinde yaşamak için kullanırlar. Aleksitimik kişiler yaşadıkları toplum ile uyumlu bir şekilde yaşamak için fazlasıyla isteklidirler ve çaba içerisindedirler. Bu sebeple çevreleriyle sorunsuz, uyumlu ilişkiler içinde olan kişiler olarak bilinirler (Koçak, 2002).

Aleksitimik bireylerin bu dört özelliklerinin dışında; nadir rüya gördükleri ve rüyaların öğeleri arasında bir ilişki kurmada zorlandıkları yaratıcı olmaktan yoksun, mekanik tarzda bir hayat sürdürdükleri duygudaşlık kurma yeteneklerinin zayıf olduğu, aynı konu üzerinde ısrarcı ve tekrar eden söylemler içinde buldukları belirlenmiştir (Aktay, 2014). Ergün'ün (2008) ergenlerin ve ebeveynlerin aleksitimik özellikleri ve düzeylerini karşılaştırmak için, anne baba Yapılan bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin Aleksitimik kişilik özelliklerini karşılaştırmaktır.

YÖNTEM

Araştırmada nicel araştırma yöntemi içerisinde yer alan nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır.

Örneklem

Çalışmanın örneklemini Mardin Artuklu Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunda okuyan 154 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Toronto Aleksitimi Ölçeği Kısa Versiyonu (TAÖ- 20) Bagby ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilen 20 soruluk ölçeğin Türkçe uyarlaması Güleç ve arkadaşları (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde maddelerden oluşmaktadır (1= Hiçbir zaman, 5= Her zaman). Kişiden her bir maddenin kendini ne ölçüde tanımladığını işaretlemesi beklenmektedir. Ölçek aleksitiminin üç alt boyutunu kapsamaktadır. Bu alt boyutlar; duyguları tanımada güçlük (DTG), duyguları söze dökmede güçlük (DSDG) ve dışa dönük düşünmedir (DDD). Ölçekteki 1., 3., 6., 7., 9., 13., 14. maddeler duyguları tanımlamada güçlüğü; 2., 4., 11., 12., 17. maddeler duyguları söze dökmede güçlüğü; 5., 8., 10., 15., 16., 18., 19. ve 20. maddeler ise dışa dönük düşünmeyi ölçmektedir. Ölçekte yer alan 4., 5., 10., 18. ve 19. maddeler analizden önce tersine çevrilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan 20'dir. Güleç ve arkadaşları (2009) ölçekten 51 ve üstü puan alanlarda aleksitimi görüldüğünü, ancak yalnızca 59 ve üstü puan alanların saf aleksitimik olarak nitelendirildiğini belirtmektedir. Ölçeğin toplam Cronbach Alpha değeri .78

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 20 programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ilk olarak homojenlik ve normallik dağılımına bakılmıştır. Bunun için Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro Wilks testleri kullanılmıştır. Bu incelemeden sonra verilerin analizinde parametrik test yöntemi kullanılmaya karar verilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik, Bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Tablo1. Cinsiyet Değişkenine Bağlı Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

Cinsiyet		Mean	Std. Deviation
Duyguları tanımada güçlük	Kadın	17,3393	5,45153
	Erkek	16,8485	5,38206
Duyguları söze dökmede güçlük	Kadın	13,8571	2,66580
	Erkek	13,5758	2,48707
Dışa dönük düşünce	Kadın	23,2857	4,37229
	Erkek	23,4742	3,38530
Toplam Aleksitimi	Kadın	54,4821	8,99089
	Erkek	53,7526	6,56066

Yapılan tanımlayıcı istatistik analizi sonunda, duyguları tanımada güçlük boyutunda kadınların, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda kadınların, dışa dönük düşünceler boyutunda,

erkeklerin ve toplam aleksitimi kişilik düzeyinde kadınların daha fazla puana sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo2. Cinsiyet Değişkenine Bağlı Bağımsız Örneklem t testi

Independent Samples Test			
	F	T	Sig. (2-tailed)
Duyguları tanımada güçlük	,000	,543	,588
Duyguları söze dökmede güçlük	,009	,659	,511
Dışa dönük düşünce	4,326	-,298	,766
Toplam Aleksitimi	9,852	,577	,565

Yapılan bağımsız örneklem t testi sonunda, bütün boyutlarda istatistiksel olarak anlamsız farklılık saptanmıştır.

Tablo.3. Düzenli Egzersiz Yapma Değişkenine Bağlı Tanımlayıcı İstatistik Bulgusu

Düzenli Egzersiz Yapıyor musunuz?		Mean	Std. Deviation
Duyguları tanımada güçlük	Evet	17,3696	5,04206
	Hayır	16,5238	5,87740
Duyguları söze dökmede güçlük	Evet	13,8370	2,63233
	Hayır	13,4444	2,42153
Dışa dönük düşünce	Evet	23,9556	3,74439
	Hayır	22,6190	3,67831
Toplam Aleksitimi	Evet	55,0222	7,0630
	Hayır	52,5873	7,9689

Düzenli olarak egzersiz yapan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 17,3696; duyguları söze dökmede güçlük skoru 13,8370; dışa dönük skoru 23,9556 olarak belirlenirken düzenli olarak egzersiz yapmayan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 16,5238; duyguları söze dökmede güçlük skoru 13,4444; dışa dönük skoru 22,6190 olarak belirlenmiştir.

Tablo.4. Düzenli Egzersiz Yapma Değişkenine Bağlı Bağımsız Örneklem t testi

	F	T	Sig. (2-tailed)
Duyguları tanımada güçlük	2,021	,958	,339
Duyguları söze dökmede güçlük	,392	,942	,348
Dışa dönük düşünce	,094	2,189	,030
Toplam Aleksitimi	1,480	1,990	,048

Yapılan istatistiksel analiz sonunda, Dışa dönük düşünce ve Toplam Aleksitimi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 5. Bölümlere Göre Aleksitimi Kişilik Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

		Mean	Std. Deviation
Duyguları tanımada güçlük	Öğretmenlik	16,8861	5,60903
	Antrenörlük	16,4222	5,68286
	Yöneticilik	18,2333	4,32063
Duyguları söze dökmede güçlük	Öğretmenlik	13,4937	2,48520
	Antrenörlük	13,7111	2,49201
	Yöneticilik	14,0333	2,83431
Dışa dönük düşünce	Öğretmenlik	23,6154	3,60818
	Antrenörlük	22,5111	3,68426
	Yöneticilik	24,1034	4,16915
Toplam Aleksitimi	Öğretmenlik	53,9359	7,86136
	Antrenörlük	52,6444	7,13874
	Yöneticilik	56,1034	6,86786

Tablo incelendiğinde, duyguları tanımada güçlük boyutunda, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda ve dışa dönük düşünceler boyutunda spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin daha fazla puan aldıkları belirlenmiştir.

Tablo 6. Bölümlere Göre Aleksitimi Kişilik Boyutlarının Karşılaştırılması (tek yönlü varyans analizi)

		Sum of Squares	Mean Square	F	Sig.
Duyguları tanımada güçlük	Between Groups	61,655	30,827	1,054	,351
	Within Groups	4416,319	29,247		

Duyguları söze dökmede güçlük	Between Groups	6,484	3,242	,495	,610
	Within Groups	987,958	6,543		
Dışa dönük düşünce	Between Groups	53,473	26,736	1,909	,152
	Within Groups	2086,396	14,003		
Toplam Aleksitimi	Between Groups	211,155	105,578	1,890	,155
	Within Groups	8321,680	55,850		

Tablo incelendiğinde, bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan tanımlayıcı istatistik analizi sonunda, duyguları tanımada güçlük boyutunda kadınların, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda kadınların, dışa dönük düşünceler boyutunda, erkeklerin ve toplam aleksitimi kişilik düzeyinde kadınların daha fazla puana sahip oldukları belirlenmiştir. yapılan literatür taraması sonunda, çalışmaların bulguları ile çelişen ve paralellik gösteren çalışmalar bulunmuştur. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Kokkonen ve arkadaşları 2001 yılında yaptığı çalışmasında erkeklerin kadınlardan daha fazla aleksitimik özellikleri gösterdiğini saptanmıştır. Ayrıca aleksitiminin düşük gelir düzeyi, eğitim düzeyi, medeni durum ve sosyal statü ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yapılan farklı bir çalışmada, Ege Üniversitesinde öğrencilerinin aleksitimik özellikler ile ruh sağlığı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, aleksitimik özellikler ile ruh sağlığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani ruh sağlığı kötü olan bireylerde aleksitimik özellikler daha fazla görülmüştür. Ayrıca kız öğrencilerin aleksitimik özellikleri erkeklere oranla daha yüksek bulunmuştur (Türk, 1992). Ünal 2004 yılında yaptığı çalışmasında, kız ve erkek katılımcıların Aleksitimi düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmiştir. 2006 yılında Mattila ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada, erkeklerin kadınlardan daha fazla aleksitimik özellikler gösterdiği ortaya çıkmıştır. Batıgün ve Büyükşahin'in (2008) yaptığı bir araştırmada, Üniversite öğrencilerinin cinsiyet açısından aleksitimi puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir.

Düzenli olarak egzersiz yapan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 17,3696; duyguları söze dökmede güçlük skoru 13,8370; dışa dönük skoru 23,9556 olarak belirlenirken düzenli olarak egzersiz yapmayan öğrencilerin duyguları tanımada güçlük skoru 16,5238; duyguları söze dökmede güçlük skoru 13,4444; dışa dönük skoru 22,6190 olarak belirlenmiştir. yapılan literatür taraması sonunda, egzersiz değişkeni açısından aleksitimik özellikleri karşılaştıran bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu yönü ile çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yapılan istatistiki analizler sonunda, duyguları tanımada güçlük boyutunda, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda ve dışa dönük düşünceler boyutunda spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin daha fazla puan aldıkları belirlenmiştir.

Yapılan literatür taraması sonunda, spor bilimleri alanında okuyan öğrencilerin aleksitimik özelliklerini araştıran çalışmalar ile karşılaşılmamıştır. Fakat farklı popülasyonlar üzerinde yapılan çalışmaların var olduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Yalçın ve Hamarat 2010 yılındaki çalışmasında, Üniversite öğrencilerinin duyguları ifade yakınlık alt boyutu ile aleksitimi ölçeğinin duyguları tanıma zorluğu ile duyguları ifade zorluğu ile dışa dönük düşünce ile negatif yönlü anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. yapılan bazı çalışmalarda, annesinin eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin aleksitimik özelliklerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir (Türk, 1992; Yemez, 1991; Sallıoğlu, 2002). Koçak'ın (2003) üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada öğrencilerin aleksitimi puanlarının kaldıkları yerlere göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirtilmiştir. Ailesinin yanında kalan, yurttan kalan, akrabasıyla yaşayan ve ayrı evde yaşayan öğrencilerin aleksitimi puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir. Baysan ve arkadaşları (2016) üniversite öğrencileri öğrenciler ile yaptığı çalışmasında, öğrencilerin % 12,5'inde aleksitimi, %13,5'inde ise internet bağımlılığı olduğunu belirlemiştir.

Sonuç olarak, duyguları tanımada güçlük boyutunda kadınların, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda kadınların, dışa dönük düşünceler boyutunda, erkeklerin ve toplam aleksitimi kişilik düzeyinde kadınların daha fazla puana sahip oldukları belirlenmiştir. Yine egzersiz değişkeni açısından aleksitimik özellikleri karşılaştıran bir çalışma ile karşılaşılmamıştır. Bu yönü ile çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan istatistiki analizler sonunda, duyguları tanımada güçlük boyutunda, duyguları söze dökmede güçlük boyutunda ve dışa dönük düşünceler boyutunda spor yöneticiliği bölümü öğrencilerinin daha fazla puan aldıkları belirlenmiştir.

Kaynakça

- Aktay, M. (2014). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimi Ve Depresyonun Yordayıcısı Olarak Bağlanma Stilleri
- Bagby, R.M., Parker, J.D., Taylor, G.J. (1994). The 20-Item Toronto Alexithymia Scale-I. Item Selection and Cross-Validation Of The Factor Structure. *Journal Of Psychosomatic Research*, 38:23-32.
- Batıgün, A. ve Büyükşahin, A. (2008). Aleksitimi: Psikolojik Belirtiler ve Bağlanma Stilleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 11:105-114.
- Baysan-Arslan, S., Cebeci, S., Kaya, M., & Canbal, M. (2016). Relationship between internet addiction and alexithymia among university students. *Clinical and Investigative Medicine*, S111-S115.
- Dereboy, İ.F. (1990). Aleksitimi: Bir Gözden Geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 1(3):157-165.
- Güleç, C. (2009). *Psikiyatri'nin ABC'si*. 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.
- Koçak, R. (2003). Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimi ve Yalnızlığın Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması ve Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2(19):15- 24.

- Koçak, R. (2003). Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimi ve Yalnızlığın Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması ve Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 2(19):15- 24.
- Kokkonen, P., Karvonen, J.T., Veijola, J. (2001). Prevalence and Sociodemographic Correlates of Alexithymia in Population Sample of Young Adults, *Comprehensive Psychiatry*. 42:471-476.
- Lesser, I.M. (1981). A Review of the Alexithymia Concept, *Psychosomatic Medicine*, 43, (6), 531-543
- Lesser, I.M. (1985). A Critique of Contributions to The Alexithymia Symposium. *Psychotherapy Psychosomatic*, 44:82-88.
- Mattila, A.K., Salminen, J.K., Nummi, T. and Joukamaa, M. (2006). Age Is Strongly Associated With Alexithymia In The General Population. *Journal of Psychosomatic Research*. 61:629-635.
- Sallıoğlu, G. (2002). Aleksitimik olan ve olmayan üniversite öğrencilerinin duygu ifade eden sözcük ve deyimlere yükledikleri duygu yoğunlukları.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Temiz, Z. T. (2018). Bir sınıflandırma çalışması: aleksitimik belirtiler ve bağlanma örüntüleri. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 21-42.
- Türk, M. (1992). "Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimik Özellikler ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk, M. (1992). Üniversite Öğrencilerinde Aleksitimik Özellikler ile Ruh sağlığı Arasındaki İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi. İzmir.
- Ünal, G. (2004). Bir Grup Üniversiteli Gençte Çekingenlik, Aleksitimi ve Benlik Saygısının Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*. 7:215-222.
- Yalçın, S. B., & Hamarta, E. (2010). Üniversite öğrencilerinin duygularını ifade edebilmelerinin aleksitimi ve psikolojik ihtiyaçlarına göre incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya*.
- Yemez,B.(1991). Psikosomatik Somatoform ve Diğer Psikiyatrik Bozukluklarda Aleksitimi Üzerine Kontrollü Bir Çalışma. (Uzmanlık Tezi),Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

AKTİF SPORU BIRAKAN SPORCULARIN NARSİSİZM DÜZEYLERİ VE DİNİ DÜNYA GÖRÜŞLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ

Ünsal TAZEGÜL

Iğdır Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Iğdır, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9711-8472,

Özet

Yapılan bu çalışmanın amacı, profesyonel sporu bırakan sporcuların narsisizm düzeyleri ve dini dünya görüşleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışmada veri toplama aracı olarak, Dini dünya görüşleri ölçeği ve narsistik kişilik envanteri kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 80 hentbol branşındaki sporcu oluşturmaktadır. Elde edilen verilerin analizinde SPSS 20 programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ilk olarak homojenlik ve normallik dağılımına bakılmıştır. Bunun için Kolmogorov-Smirnov (K-S) ve Shapiro Wilks testleri kullanılmıştır. Bu incelemeden sonra verilerin analizinde parametrik test yöntemi kullanılmaya karar verilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik ve Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Yapılan istatistik analizler sonunda, sporcuların narsisizm skoru 8,1500, ölümü düşünme skoru 18,9000 ve bu dünyayı anlamlandırma skoru 14,6375 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sporcu, narsisizm, dini dünya görüşü.

DETERMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVELS OF NARCİSİSM AND THE RELİGİOUS VİEW OF THE WÖRLD OF THE ATHLETES WHO STOP ACTIVE SPORTS

Abstract

The aim of this study is to reveal the relationship between narcissism levels and religious worldviews of athletes who quit professional sports. Religious worldviews scale and narcissistic personality inventory were used as data collection tools in the study. The sample of the study consists of 80 handball athletes who voluntarily agreed to participate in the study. SPSS 20 program was used in the analysis of the data obtained. In the analysis of the obtained data, firstly homogeneity and normality distribution were examined. For this, Kolmogorov-Smirnov (K-S) and Shapiro Wilks tests were used. After this review, it was decided to use the parametric test method in the analysis of the data. Descriptive statistics and Pearson correlation analysis were used in the analysis of the data. At the end of the statistical analysis, the narcissism score of the athletes was determined as 8,1500, the score of thinking about death was 18,9000 and the score of making sense of this world was 14,6375.

Keywords: Athlete, narcissism, religious worldview.

Giriş

Narsistik kişilik kavramının sözlük anlamına bakıldığında, bireyin kendi bedensel ve psikolojik özelliklerine aşırı derecede hayran olması ve bireyin kendini aşırı derecede

beğenmesi olarak tanımlandığı görülmektedir (Güney, 1998, Hançerlioğlu, 1993). Otto Rank narsisizmi, cinsel öz-sevgiyi ifade etmek için kullanmış olsa da, kibir ve kendine hayranlık ile de ilişkilendirmiştir (Atay, 2010). Sigmund Freud narsisizm terimini ilk kez 1910 yılında yayınladığı “Three Essays On The Theory of Sexuality” isimli makalesinde dipnot olarak kullanmış olup, narsisizm üzerine ilk önemli çalışmasını ise 1914 yılında yazdığı “On Narcissism: An Introduction” isimli makalesiyle gerçekleştirmiştir (Gülmez,2009).

Freud narsisizmi, libidinal yatırımın dış dünyadan çekilerek kişinin kendisine yöneltmesi olarak tanımlamıştır. Freud, birincil ve ikincil narsisizm olmak üzere iki farklı türde narsisizmden söz etmiştir. Birincil narsisizm, çocuğun libidinal yatırımının dış nesnelere değil, kendi benliğine yöneltildiği ve bütün çocukların geçmek zorunda olduğu özel bir olgunlaşma süreci olarak tanımlamıştır. Freud'a göre birincil narsisizmde libidinal enerji başlangıçtan itibaren benlikte bulunmakta ve objelere yöneltilmemektedir. Bu durumu ise güçlü ve kusursuz olma duygularının eşlik ettiği benlik şişmesi izlemektedir. Freud ikincil narsisizmi ise, sonraki süreçte ilişkilerde yaşanan engellemeler ve düş kırıklıkları sonucu, dış dünyaya yapılmış olan libidinal yatırımın, söz konusu dış nesnelere ve kişilerden geri çekilerek benliğe yöneltmesi olarak açıklamıştır (Geçtan, 2004).

Mitolojide narsisizmi açıklayan birçok narkissos öyküsü mevcuttur. Mitolojiye göre; "KahinTeiresias, bebek Narkissos'un kendini tanıyamadığı takdirde çok uzun bir hayat süreceği kehanetinde bulunur. Narkissos olgunlaştıkça karşı konulmayacak kadar yakışıklı, sayısız genç aşığını suçluluk duygusu hissetmeksizin reddeden kibirli ve inatçı birine dönüşür. Ameinius adında hor gördüğü bir aşığı, Narkissos tarafından kendisine verilen bir kılıçla intihar eder. Ameinius'un intikam duasına Peri kraliçesi Nemesis cevap verir. Güçlerini kullanarak Narkissos'un aşık olmasını sağlar ancak şöyle bir şartı vardır: "Kimseyi sevemeyen kendisini sevsin". Narkissos bir gün su içmek için nehrin kenarında eğildiğinde, sudaki aksini görür ve ona âşık olur. Geri kalan hayatını ulaşılamayacak bu aşığa hasret çekerek geçirir. Kendisini bu eziyetten sadece ölümün kurtarabileceğine inanan Narkissos göğsüne bir hançer saplayarak hayatına son verir (Tazegül, 2018).

Literatürde narsisizm tehlikesiz ve patolojik olmak üzere ikiye ayrılır; 1) Tehlikesiz Narsisizm: Nesnesi, bireyin (sporçunun) kendi mücadelesi ve uğraşı sonunda ortaya çıkan bir şeydir. Örneğin sporcu çalışarak öğrenmiş olduğu bir hareketten, Uzun yıllar süren antrenmanlar sonucu elde etmiş olduğu estetiksel görünümünden ya da elde etmiş olduğu başarıdan dolayı narsistçe bir övgü duyabilmektedir. Narsisizmin nesnesi kendi çabaları sonucunda ortaya çıktığı için, kendi yapıtlarına kendi başarılarına duyduğu aşırı ilgi hiç durmadan çalışma süresince ve kullandığı malzemelere duyduğu ilgiyle orantılıdır. Tehlikesiz narsisizmi yaratan etkenler bu yüzden kendi kendini denetler (Fromm, 1994).

2-) Patolojik Narsisizm: Nesnesi, bireyin (sporçunun) var ettiği ya da ürettiği bir şey değil, sahip olduğu bir şeydir. Örnek olarak bedeni, dış görünüşü, zenginliği ve güzelliği verilebilir. Hastalıklı narsistik bireyler başardıkları bir şeyden değil de sahip oldukları bir özellikten dolayı övünç duyarlar (Fromm,1994).

Dini dünya görüşleri ise bireyin maneviyata, doğaüstüne, hayatın amacına, bir sonraki yaşamın ve bir yaratıcının varlığına olan inancıdır ve bireyin dünya görüşlerinin bir yönü olarak

tanımlanmaktadır (Bulut ve Kuşat, 2018). “*Bir inanç olan dindarlık fikirler, değerler, tutumlar ve bakış açıları olarak dini dünya görüşleri içinde bulunmaktadır. Uygulamada dindarlık ayin, tören, gelenek ve dini uygulama şeklinde dini dünya görüşlerinin bireysel ve toplumsal ifadesini oluşturmaktadır*” (Bulut, 2016).

Bireylerin dini dünya görüşünü belirleyen önemli etkenlerden birisi ölüm içgüdüsüdür. Freud, 1920 yılında yayımlanan “*Beyond the Pleasure Principle*” adlı kitabıyla ilk defa ölüm içgüdüsünden bahsetmiştir. Ölüm içgüdüsü ona göre yaşam içgüdüsüyle beraber var olmakta ve bu iki içgüdü doğumdan itibaren insanın bilinçaltında bulunmaktadır. Ölüm içgüdüsü bireyi tahrip eden ya da bireye zarar veren bir güç olarak görülmüştür. Bu gücün insana zarar vermesini önlemek için ya diğerlerine karşı düşmanlık veya saldırganlık şeklinde ifade edilerek gösterilmesi ya da yaşam içgüdüsüyle birleşerek sadizm veya mazoşizm halini alması gerekmektedir (Freud, 1955). Freud’a göre yaşam içgüdüsü ve thanatos olarak ifade edilen ölüm içgüdüsü doğuştan itibaren sahip olunan iki temel güdüdür. Thanatos yıkıcı ifadelerin bir birleşimidir (Freud, 1984) ve insanları ölüme itmektedir. İnsanlar bilinçsiz bir şekilde ölmeyi arzulamaktadırlar fakat yaşam içgüdüsü bu arzuyu baskılamaktadır (Lieberman ve Kramer, 2012). Sadece ölümün, bireyi gerginliklerden ve mücadeleden kurtaracağına inanılmakta ve ölüm içgüdüsü ile insanların gerçek barışa sahip olacakları iddia edilmektedir (Freud, 1984).

Yapılan bu çalışmanın amacı, profesyonel sporu bırakan sporcuların narsisizm düzeyleri ve dini dünya görüşleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Yöntem

Örneklem

Yapılan bu çalışmanın örneklemini, çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 80 Hentbolcudan oluşmaktadır.

Veri Toplama aracı

Narsistik Kişilik Envanteri:

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Colombiya Üniversitesi’nden Dr. Ames ve arkadaşları tarafından 2006 yılında geliştirilen 16 soruluk Narsistik Kişilik Envanteri (Narcissistic Personality Inventory) kullanılmıştır. Envanterin (NPI) Türkçe formu 2009 yılında Salim Atay tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede envanterin dilsel ve kültürel eşdeğerliliği sağlanmış, gerekli güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Atay’ın pilot uygulamanın ardından gerçekleştirdiği ilk çalışmada ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,57 olarak belirlenmiştir. Güvenilirlik katsayısının beklenen değerlerin altında bulunması nedeniyle, her faktörün ölçekle korelasyonuna bakılarak olumsuz algılandığı ve ölçeğe katkı sağlamadığı belirlenen dört ifade revizyona gidilmiştir. Bu değişikliğin ardından yapılan ölçümlerde Cronbach's Alpha değeri 0,652'ye yükselmiştir. NPI'nın İngilizce formunda olduğu gibi, Türkçeleştirilen 16 soruluk ölçekte de sorular, “teşhircilik”, “üstünlük”, “otorite”, “hak iddia etme”, “kendine yeterlilik” ve “sömürücülük” olmak üzere 6 faktöre dağılmaktadır (Atay,2009). Narsisizm envanterinden alınabilecek puanlar otorite boyutu 0-2, teşhircilik boyutu 0- 3, sömürücülük boyutu 0-3, hak iddia etme boyutu 0-2, kendine yeterlilik boyutu 0-3, üstünlük boyutu 0-3, toplam narsisizm 0-16, arasında puanlar alınmaktadır. Puan yükseldikçe narsisizm düzeyi de yükselmektedir (Atay,2010).

Dini dünya görüşleri ölçeği

Goplen ve Plant (2015) tarafından geliştirilmiş olup ve Kuşat ve Bulut (2016) tarafından geçerlik ve güvenilirliğinin yapılmıştır. Dini Dünya Görüşleri ölçeğinin her maddesinde “kesinlikle katılıyorum,” “ katılıyorum,” “kararsızım,” “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde beş derece mevcuttur. Bu dereceler en olumludan en az olumsuz doğru sırasıyla +5, +4, +3, +2 ve +1 değerinde puanlara sahiptir. Bu puanlama örneğinin ölçekten alacağı puanı belirlemek içindir. Bir deneğin bu ölçekten alacağı puan hesaplanırken ölçek aralıkları ve sınırlılıkları hesaplanarak puanlandırılmıştır. Alınan puanın (aritmetik ortalama) yüksek oluşu o davranışın veya duygu durumunun yüksek düzeyde görüldüğü/yaşandığı, alınan puanın düşük oluşu o davranışın veya duygu durumunun düşük düzeyde görüldüğü/yaşandığı anlamına gelmektedir. Ölçek 19 madde ve 2 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler: bu dünyayı ve ölüm sonrasını anlamlandırma şeklindedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0.88 ve iki yarım güvenilirlik katsayısı 0,86 olarak tespit edilmiştir (Kuşat ve Bulut, 2016).

Verilerin Çözümlemesi

Elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 20 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal bir dağılıma sahip olup olmadığını öğrenmek için tek örneklem “Kolmogorov-Smirnov” testi kullanılmış ve verilerin normal bir dağılıma sahip olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra verilerin homojen olup olmadığını değerlendirmek için “Anova-Homogeneity of variance” testi uygulanmış ve verilerin homojen olduğu tespit edilmiştir. Bu ilk incelemeden sonra verilerin istatistiksel analizinde parametrik test yönteminin kullanılmasına karar verilmiştir. Verilerin analizinde, tanımlayıcı istatistik, Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Tanımlayıcı istatistik bulguları

	Mean	Std. Deviation
Narsisizm	8,1500	1,89670
Ölümü düşünme	18,9000	3,48814
Bu dünyayı anlamlandırma	14,6375	4,63952

Yapılan tanımlayıcı istatistik analiz sonunda, sporcuların narsisizm skoru 8,1500, ölümü düşünme skoru 18,9000 ve bu dünyayı anlamlandırma skoru 14,6375 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Korelasyon analizi

		Narsisizm
Ölümü düşünme	Pearson Correlation	,092
	Sig. (2-tailed)	,416
Bu dünyayı anlamlandırma	Pearson Correlation	-,184

	Sig. (2-tailed)	,103
--	-----------------	------

Yapılan korelasyon analiz sonunda, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir..

TARTIŞMA ve SONUÇ

Yapılan tanımlayıcı istatistik analiz sonunda, sporcuların narsisizm skoru 8,1500, ölümü düşünme skoru 18,9000 ve bu dünyayı anlamlandırma skoru 14,6375 olarak belirlenmiştir. Yapılan korelasyon analiz sonunda, Ölümü düşünme alt boyutunda olumlu yönde ve Bu dünyayı anlamlandırma boyutunda olumsuz yönde bir ilişki olduğu ancak bu ilişkilerin anlamlı düzeyde olmadığı belirlenmiştir. Yapılan literatür taraması sonunda, sporcuların narsistik kişilik özellikleri ve dini dünya görüşleri arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyan bir çalışmanın Türkçe literatürde olmadığı tespit edilmiştir. Ancak narsisizm ve dini dünya görüşleri ile ilgili yapılan farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Ayten tarafından 2009 yılında yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerin belirli düzeyde ölüm kaygısına sahip olduklarını tespit etmiştir. Yine literatürde, öğrencilerin ölüm kaygısını taşıdığını gösteren farklı çalışmalarda mevcuttur (Wu, Tang ve Yogo, 2013; Tang, Wu ve Yan, 2002). Voltan-Acar ve arkadaşları tarafından 1996 yılında yapılan bir çalışmada, erkeklerin dindarlık puanlarının kadınlarınkinden daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Kırış 2013 yılındaki çalışmasında, kadınların hayatın amacı puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu bulmuştur. Yapıcı tarafından yapılan meta-analitik bir çalışmada Türkiye’de cinsiyete göre dindarlık farklılaşması ile ilgili çalışmaların %27,94’ünde kadınların, %20,59’unda erkeklerin daha dindar gözüktüğü ve %51,47’sinde ise bir farklılaşmanın olmadığını görülmesi kadınların erkeklerden kısmen daha dindar olduklarına işaret etmektedir (Yapıcı, 2012). Akgül 2019 yılında futbolcular üzerine yaptığı çalışmasında; Ölüm sonrası anlamlandırma (dini yönelim) boyutu için $R^2=0,794$ olarak belirlenmiştir. Kurt (2009) ve Köktaş (1993)’in araştırmalarında yaş ilerledikçe insanların dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar sergiledikleri gibi geleneksel modele dayanan bir durum ifade edilmektedir.

Tazegül 2013 yılında bayan badmintoncuların narsisizm skoru ile benlik saygısı 1 arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Tazegül ve Güven (2015) Vücut Geliştirme Sporcuları ile Farklı Spor Dallarındaki Sporcuların ve Spor Yapmayan Bireylerin Narsisizm Seviyelerinin Karşılaştırmış, Karşılaştırmının sonucunda, Vücut Geliştirme sporcularının narsisizm skorunun çalışma gurubundaki ve sporcu olmayan bireylerden daha yüksek bir seviyede olduklarını belirlemişlerdir. Sohrabi ve arkadaşları (2011) rakiple temaslı spor (boks ve karate) ile rakiple temassız (yüzme, jimnastik) spor branşındaki sporcuların narsisizm düzeylerini karşılaştırmış ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık bulmuşlardır. Parlakkılıç ve Tazegül tarafından 2016 yılında yapılan çalışmada, sporcuların narsisizm skoru ile ahlaki olgunluk skoru arasında istatistiksel olarak anlamsız düzeyde bir ilişki belirlenmiştir. Roberts ve arkadaşları 2014 yılında yaptıkları çalışmada, kadın ragbi oyuncularının narsisizm düzeyini 14.32 olarak bulmuştur.

Sonuç olarak, örneklem kapsamındaki sporcuların narsistik kişiliği ve bu dünyayı anlamlandırma boyutu arasında olumsuz yönde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Sporcuların narsistik kişiliği ve Ölümü düşünme boyutu arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Akgül, M. H. (2019). Profesyonel Futbolcuların Dini İnançlarının İncelenmesi Ve Dinin Motivasyona Etkisi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı.

Arthur, A. C., Woodman, T., Ong, W. C., Hardy, L. & Ntoumanis, N. (2011). The Role Of Athlete Narcissism In Moderating The Relationship Between Coaches' Transformational Leader Behaviors And Athlete Motivation. *Journal Of Sport & Exercise Psychology*, 33, 3-19.

Atay, S. (2009). Narsist kişilik envanterinin Türkçe'ye standardizasyonu. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 184.

Atay, S. (2010). *Çalışan Narsist*, 1. Baskı. Namar Yayınları: İstanbul.

Ayten, A. (2009). Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk Ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 85-108.

Bulut, M. B. (2016). Kadına yönelik şiddet ile dini dünya görüşleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Bilimname*, 2016(32), 83-108.

Bulut, M. B., & Kuşat, A. (2018). Ölüm Kaygısı İle Benlik Saygısı, Dini Dünya Görüşleri Ve Hayatın Amacı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Bilimname*, 35(1).

Freud, S. (1955). *The Theory Of The Instincts*. İçinde *An Outline Of Psychoanalysis* (Eds. C. Thompson, M. Mazer Ve E. Witenberg). New York: The Modern Library.

Freud, S. (1984). "On Narcissism: An Introduction," İçinde, *On Metapsychology: The Theory Of Psychoanalysis* (Ed. J. Strachey). Harmondsworth, UK: Penguin.

Fromm, E. (1994), *Sevginin ve şiddetin kaynağı* (6. Basım) (Çev. Y. Salman, ve N. İçren,) İstanbul: Payel Yayınevi.

Fromm, E. (1994). *Sevginin Ve Şiddetin Kaynağı*, 6. Baskı, (Çev: Y. Salman, N. İçten). Payel Yayınları: İstanbul.

Geçtan, E. (2004). *Psikodinamik Psikiyatri Ve Normal Dışı Davranışlar*, 17. Basım. Yaylacık Matbaacılık Ltd: İstanbul.

Gülmez, N. (2009). Narsistik liderlik. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güney, S. (1998). *Davranış Bilimler Ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. Özel Basım.

- Hançerlioğlu, O. (1993). *Ruhbilim Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Heatherton, T. F. Ve Wyland, C. L. (2003). Assessing Self-Esteem. In S. J. Iyengar ve C. R. Snyder (Ed.), *Positive Psychological Assessment: A Handbook of Models and Measures* (ss. 219- 233). Washington, DC: American Psychological Association.
- Kıraç, F. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi Ve Anlam Duygusu. *Mukaddime*, 7, 165-177.
- Köktaş, M.E. (1993). *Türkiye’de Dini Hayat*. İstanbul: İşaraet Yayınları.
- Kuşat, A ve BULUT, M. B. (2016). Dini Dünya Görüşleri Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Journal of International Social Research*, 9(43).
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Lieberman, E. J. Ve Kramer, R. (2012). *The Letters Of Sigmund Freud & Otto Rank. Inside Psychoanalysis*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Mruk, C. J. (2006). *Self-Esteem, Research, Theory, And Practice: Toward A Positive Psychology Of Self-Esteem*. New York: Springer Publishing Company.
- Parlakkılıç, Ş Ve Tazegül, Ü. (2016). Spor Yapan Bireylerin Ahlaki Olgunluk Ve Narsisim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, *The Journal Of Academic Social Science* Yıl: 4, Sayı: 38, S. 303-310
- Roberts, R., Woodman, T., Lofthouse, S Ve Williams, L (2014). Not All Players Are Equally Motivated: The Role Of Narcissism, *European Journal Of Sport Science*, 1-7.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J. Ve Solomon, S. (1997). Why Do We Need What We Need? A Terror Management Perspective On The Roots Of Human Social Motivation. *Psychological Inquiry*, 8(1), 1-20.
- Rosenblatt, A., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T. Ve Lyon, D. (1989). Evidence For Terror Management Theory I: The Effects Of Mortality Salience On Reactions To Those Who Violate Or Uphold Cultural Values. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 57(4), 681-690.
- Sohrabi, F., Atashak, S & Aliloo, M.M. (2011). Psychological Profile Of Athletes İn Contact And Non-Contact Sports, *Middle-East Journal Of Scientific Research*. 9 (5), 638-644.
- Solomon, S., Greenberg, J. Ve Pyszczynski, T. (1991). A Terror Management Theory Of Social Behavior: The Psychological Functions Of Self- Esteem And Cultural Worldviews. In M. E. P.

Tang, C. S-K., Wu, A. M. S. Ve Yan, E. C. W. (2002). Psychosocial Correlates Of Death Anxiety Among Chinese College Students. *Death Studies*, 26, 491-499.

Tazegül, Ü ve Güven, Ö. (2015). Vücut Geliştirme Sporcuları İle Farklı Spor Dallarındaki Elit Sporcuların Ve Spor Yapmayan Bireylerin Narsisizm Seviyelerinin Karşılaştırılması, *The Journal Of Academic Social Science*,33, 465-473.

Tazegül, Ü. (2013). Bayan Badmintoncuların Benlik Saygısı Ve Narsisizm Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Volume 6 Issue 8, P. 983-996.

Tazegül, Ü. (2018). Spor Narsisizm ve Beden Algısı, Detay Yayıncılık.

Voltan-Acar, N., Yıldırım, İ. Ve Ergene, T. (1996). Bireylerin Dindarlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 45-56.

Wu, A. M. S., Tang, C. S. Ve Yogo, M. (2013). Death Anxiety, Altruism, Self-Efficacy, And Organ Donation İntention Among Japanese College Students: A Moderated Mediation Analyses. *Australian Journal Of Psychology*, 65, 115-123.

Yapıcı, A. (2012). Türk Toplumunda Cinsiyete Göre Dindarlık, Faklılaşması: Bir Meta-Analiz Denemesi, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17:2, 1-34.

TÜRKİYE'DEKİ ORGANİZASYONLARI ELE ALAN ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ KONULU ÖRNEK OLAY ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktor Öğretim Üyesi Ekin AKDENİZ

Piri Reis Üniversitesi, - 0000-0002-6223-9194

ÖZET

Örgütsel davranışa yönelik akademik çalışmalar, farklı alt başlıklarda çeşitlilik göstermektedir. Örgütsel davranışa esas olan organizasyon ya da organizasyonlar üzerine yapılmış olan görgül çalışmaların, özellikle örnek olay incelemeleriyle akademik katkıları açıktır. Sunulan çalışma, örgütsel davranış alanında örnek olay incelemeleriyle üretilen yayınların bir analizini hedeflemektedir. Söz konusu akademik yayınlar DergiPark verileri kullanılarak elde edilmiş, diğer kaynaklardan edinilmiş olan ek yayınlarla birlikte bir sistematik literatür çalışmasına tabi tutulmuş, bu çalışmaya uygun dokümanlar ayrıntılarıyla incelenmiştir. Doküman incelemelerinde, karşılaşılan diğer çalışmalardan farklı olarak, analiz edilen çalışmalarda kullanılmış olan örnek olay türü, veri toplama tekniği ve çalışılan organizasyonun türü şeklinde bilgiler de üretilmiştir. İlgili organizasyonlar, Türkiye'deki organizasyonlar şeklinde sınırlandırılmıştır. Çalışmanın bahsedilen sonuçlarının dışında, farklı alanlarda da kullanılabilecek bir yaklaşım getirilmiştir. Bu yönüyle izleyen çalışmalara bir katkıda bulunulduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Davranış, Örnek Olay, Sistematik Literatür Taraması.

EVALUATION OF CASE STUDIES ON ORGANIZATIONAL BEHAVIOR RELATED TO ORGANIZATIONS IN TURKEY

ABSTRACT

Academic studies on organizational behavior vary in miscellaneous subtopics. The academic contributions of the empirical studies conducted on the organization or organizations, which are the basis of organizational behavior, are obvious, especially with case studies. The presented

study aims to analyze the publications produced with case studies in the field of organizational behavior. The academic publications in question were obtained by using DergiPark data, were subjected to a systematic literature review together with additional publications identified through other resources, and the documents suitable for this study were examined in detail. In the analysis of documents, unlike the other studies encountered, information such as the type of case study used in the analyzed studies, the data collection technique and the type of organization studied were also produced. The location of the relevant organizations is limited to Turkey. Beyond the mentioned results of the study, an approach that can also be used in different fields has been introduced. In this respect, it is considered that a contribution has been made to the future studies.

Anahtar Kelimeler: Organizational Behavior, Case Study, Systematic Literature Review.

1. GİRİŞ

Behling (1980), örgütsel davranış ve örgüt kuramı dergilerinde yayımlanan birçok çalışmanın bilimsel yasalar yerine görgül genellemeler üzerinde durmasının, bu alanlarda bilimsel yasaların üretilemeyeceği iddiasını haklı çıkarmayacağını savunmuştur. Yazar, bunun görgül genellemelerin değersiz olduğu şeklinde de yorumlanmaması gerektiğinin, aslında belirli durumlarda pratik kararlar için esas olduklarının ve aynı zamanda bilimsel yasaların kurucuları için bir tür hammadde işlevi gördüklerinin altını çizmiştir.

Bu yaklaşım çerçevesinde örgütsel davranış alanında yapılan çalışmaların incelenmesi, bu kapsamda görgül çalışmaların ele alınması ve literatürdeki örneklerin değerlendirilmesi düşünceleri bu çalışmanın araştırma çerçevesine temel teşkil etmiştir.

Görgül çalışmalar bağlamında ele alındığında çoğu yeni alanda görgül araştırmanın geleneksel ilk adımı olan örnek olay çalışmaları, tek bir organizasyonun veya bir organizasyonun bir bölümünün çeşitli değişkenler veya boyutlar açısından incelenmesinde bir yöntem ya da görgül araştırma türü olarak değerlendirilmektedir (Van Horn, 1973: 173).

Örgütsel davranış alanında görgül analizleri değerlendiren çalışmalar geniş yer bulunmaktadır. Bu çalışmadaki örnek olay analizlerinin tespitinde sistematik literatür taramasından yararlanılmıştır.

Sosyal bilimler alanındaki araştırma süreçlerinde de yerini alan sistematik literatür taramasında, tanımlanmış bir konuda mevcut çalışmalar incelenmektedir. Alanın bir resmi ortaya konulabilmekte, literatürdeki boşluklar saptanabilmekte, dolayısıyla yeni araştırmalar yönüyle kuramsal katkı sunabilecek sonuçlar elde edilebilmektedir (Yavuz, 2022: 349).

Literatürde yapılan incelemede, çalışılan organizasyonların niteliği hakkında ve kullanılan yöntem/veri konusunda durumu ortaya koyan örnek olay tabanlı ulusal bir çalışmaya rastlanmamıştır. Burada, sistematik literatür taraması sonunda betimleyici analize gidilmekle birlikte, söz konusu eksikliğe yönelik olarak ayrıca doküman analizine de başvurulmuştur. Çalışma bir örnek olay çalışması değildir ve var olan örnek olaylardan bir sonuç çıkartılması amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda, araştırma soruları aşağıdaki şekilde oluşmuştur:

AS-1: Türkiye'deki organizasyonları esas alarak yayımlanan örgütsel davranış konulu ve örnek olay tabanlı akademik çalışmalarda hangi sektör ya da organizasyonlar ağırlıklı olarak ele alınmaktadır?

AS-2: Söz konusu çalışmalarda hangi örnek olay yöntemi ve veri toplama yöntem(ler)i kullanılmaktadır?

Çalışmanın amacı iki araştırma sorusu çerçevesinde örgütsel davranış üzerine yapılmış olan Türkiye merkezli örnek olay çalışmalarının incelenmesi, örgütsel davranışa esas organizasyon türlerinin belirlenmesi olarak şekillendirilmiştir. Çalışmanın katkısı, izleyen örgütsel davranış çalışmalarında ele alınabilecek organizasyon türleri, veri toplama yöntemleri ve örnek olay yöntemlerine ilişkin fikir verebilmek biçiminde hedeflenmiştir.

Kapsam ulusaldır, Türkiye'deki organizasyonları içermektedir. Veriler, sistematik literatür taraması mantığına uygun şekilde diğer kaynaklardan edinilmiş makalelerle destekli olarak DergiPark tabanlıdır.

Çalışmanın kısıtı, konunun örgütsel davranış ana başlığıyla sınırlı tutulmasıdır. Kapsamlı ve geniş bir literatür yelpazesini kapsayan köklü bir akademik alan olan örgütsel davranışın (Cooper vd. 2017: 1297) bu geniş alt başlıklarının her biri ayrı bir araştırma konusu olabileceği için taramalarda örgütsel davranış üzerinde genellemeye gidilmiştir.

Çalışma genelinde, organizasyonel davranış yerine Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı'nın tanımlarına uygun biçimde -organizasyon, yönetim ve strateji ile sosyal psikoloji bilim

alanlarının anahtar kelimeleri olarak- örgütsel davranış (ÜAK, 2023) kullanımı tercih edilmiştir.

2. KAVRAMLAR VE ARKA PLAN

Bu bölümde, giriş kısmında açıklanan çalışmaya ilişkin yapısal bilgilere kısaca yer verilmiş, ayrıca izleyen bölümlerde ele alınacak kavramlar için okuyucuya bir çerçeve sunulması amaçlanmıştır. Konuların birbirine bağlı olarak sunulmasına özen gösterilmiş, yalnız çalışmaya özel konular kapsanmış; örgütsel davranış, örgütsel davranış alanında kullanılan araştırma yöntemleri, örgütsel davranış alanında görgül araştırma, buna bağlı olarak örnek olay, örnek olay sınıflandırmaları, örgütsel davranışta veri toplama, görüşme yöntemleri, örgütsel davranış alanında önceki çalışmaları analiz eden makaleler, sistematik literatür taraması ve PRISMA yöntemi, takip eden tematik ve betimsel analizler ile doküman analizine değinilmiştir.

Örgütsel davranış, bireylerin örgütsel ortamlardaki davranışlarını, ayrıca kuruluşların yapılarını ve davranışlarını inceleyen disiplinler arası bir alandır (Staw, 628: 1984). Yazarın değindiği kuruluşların yapılarının ve davranışlarının incelenmesi konusu, örgütsel davranışın yapısı gereği uzun yıllardır kavramsal ve görgül bağlamda farklı anlayış ve çalışmalarla ilerlemektedir.

DuBrin'e (2003) göre örgütsel davranışa ilişkin yaygın olarak kullanılan dört araştırma yöntemi örnek olay çalışmaları, laboratuvar deneyleri, saha deneyleri (veya çalışmaları) ve meta-analizlerdir.

Görgül bir araştırma olarak örnek olay çalışması, özellikle fenomen ve bağlam arasındaki sınırlar açıkça belirgin olmadığında, güncel bir fenomeni gerçek yaşam bağlamında incelemektedir (Yin, 2003: 13).

Örnek olay çalışmaları, aynı zamanda nitel alanda kullanılan ilk çalışmalardan biri olarak tanımlanmakta (Flyvbjerg 2011: 302'den Aktaran: Starman, 2013: 29), verilere dayalı olması nedeniyle nicel ve nitel alana da atfedilebilmektedir (Taghisoylu, 2020: 1161).

İngilizce'de "case study" olarak ortaya konulan kavram, ülkemizdeki yayınlarda vaka çalışması, olay inceleme, örnek olay çalışması, örnek olay incelemesi, durum çalışması ve özel durum çalışması olarak farklı şekillerde isimlendirilmektedir (Kaleli Yılmaz, 2014: 263). Bu çalışmada, çeviri kaynaklar için "örnek olay" kullanımına gidilmiştir. Çalışmanın genelinde de

aynı kullanım benimsenmiş, farklı kullanım biçimleri olabildiğince “örnek olay” biçiminde aktarılmıştır.

Örnek olay sınıflandırmaları, farklı yazarların yaklaşımlarıyla farklı yönlerde ele alınmaktadır. Starman (2013), birçok araştırmacının bir örnek olayın tanımını tartışırken bir araştırma türü olarak örnek olaya odaklanmak yerine eldeki tek veya çoklu örneklere odaklandığının üzerinde durmaktadır. Yazar, Verschuren'in (2001) örnek olay çalışmalarının metodolojik bakış açısıyla birçok tanımının olmasını buna bağladığı ve anlaşmazlığın da örnek olayları bir araştırma yaklaşımı olarak görmek yerine bir veya daha fazla olayla sınıflandırma eğiliminden kaynaklandığı yönündeki görüşlerine yer vermektedir.

Yin (2003), bir araştırma stratejisi olarak örnek olayda çeşitliliklere değinirken, örnek olay araştırmasının tek ve çoklu çalışmaları içerebileceğini belirtmektedir. Ayrıca, araştırma amacına göre açıklayıcı (explanatory), tanımlayıcı/betimleyici (descriptive) ve keşfedici (exploratory) biçiminde üç farklı örnek olay tanımlamaktadır. Yazar, veri analizinde teorik önermelere dayanan, karşı açıklamalara dayalı bir çerçeve oluşturan ve olayların tanımlarını geliştiren stratejilerin, örnek olayların analizinde beş özel tekniğin uygulanmasında kullanılabileceğini ifade etmektedir: Örüntü eşleştirme (pattern matching), açıklama oluşturma (explanation building), zaman serisi analizi (time-series analysis), mantık modelleri (logic models) ve örnek olaylar arası sentez (cross-case synthesis). Örnek olaylar arası sentez, özellikle çoklu örnek olayların analizi için geçerlidir ve özellikle bir çalışma en az iki örnek olaydan oluşuyorsa uygundur. Analizin daha kolay uygulanması ve bulguların yalnızca tek bir örnek olaya sahip olmasından daha sağlam olması muhtemeldir. Diğer dört teknik tekli veya çoklu çalışmalarda kullanılabilmektedir.

Stake (2003) de örnek olayda üç tür tanımlamaktadır. İçsel (intrinsic) örnek olayda araştırma belirli bir olayı daha iyi anlamak için yürütülmektedir. Diğer örnek olayların temsil ettiği ya da belirli bir özelliği veya sorunu gösterdiği için değil, tüm özelliği ve olağanlığıyla bu olayın kendisi ilgi çekici olduğu için ele alınmaktadır. Araçsal (instrumental) örnek olayda ise, bir konunun içyüzünü anlamak veya bir genellemeyi yeniden çizmek amaçlanmaktadır. Olay ikincil öneme sahiptir, destekleyici bir rol oynamaktadır ve başka bir konuyu anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Ortak (collective) örnek olay çalışması da bir fenomeni, topluluğu veya genel durumu araştırmak için birkaç olayın ortaklaşa incelenmesidir.

Örgütsel davranışta sıklıkla kullanılan üç veri toplama yöntemi anketler, görüşmeler ve davranışın doğrudan gözlemlenmesidir (DuBrin, 2003).

Bu yöntemlerden görüşmede, araştırma sorusuna paralel olarak üç türden en uygun tür belirlenebilmektedir. İlk tür olan yapılandırılmış görüşmede, standart bir sunum şekli kullanılarak önceden belirlenmiş bir sırayla sorulan, önceden belirlenmiş soruları kullanan tamamen yapılandırılmış görüşme yer almaktadır. Bunun aksine, yapılandırılmamış görüşmede önceden belirlenmiş soruların yardımı olmadan belirli temalar, fikirler ve konular etrafında bilgi, tutum, görüş ve inançları ortaya çıkarmaya çalışan bir görüşme yer almaktadır. İki türün arasındaki yarı yapılandırılmış görüşmede ise, görüşmeler ne tamamen sabit ne de tamamen serbesttir. Görüşmeciler genellikle belirli bir soru sorma planıyla başlar, ancak soruların konuşmanın akışına göre daha doğal bir sırayla yanıtladığını sohbet dayalı bir görüşme tarzı ile devam edilmektedir. Bu üç türe konu olan görüşmeler bire bir (yüz yüze ya da telefon vb. yardımıyla) ya da grup halinde yürütülebilir (O’Leary, 2004: 163-165). Çalışma genelinde “mülakat” yerine “görüşme” kullanılmış, diğer kaynaklardaki kullanım da olabildiğince “görüşme” şekline çevirilmiştir.

Diğer disiplinlerde olduğu gibi örgütsel davranış alanında da önceden yapılmış olan çalışmaların analizi ile durumun ortaya konulduğu ve gelecek çalışmalar için önerilerin sunulduğu çalışmalar bulunmaktadır. Örgütsel davranış alanında 1972-1984 aralığında yapılmış çalışmaların bibliyometrik analizini 30 yılı aşkın bir süre önce ele alan Culnan, O’Reilly III ve Chatman’ın (1990) makalesi ile günümüzde 1990-2019 aralığı için Kalwani ve Mahesh’in (2020) sistematik literatür taraması bahsedilen kapsamdaki örnekler olarak göze çarpmaktadır. Ulusal literatürde ise Koyuncu (2015), Coşkun ve Tabak (2017), Bellek, Aykan ve Koparan (2020) ile Bayrakçı’nın (2022) makale, bildiri ve tezleri ele alan örgütsel davranış konulu çalışmaları görülmektedir.

Anılan çalışmalarda kullanılan yöntemlerden biri olan ve bu çalışmanın amacına uygun olan sistematik literatür taramasında farklı yaklaşımlar sergilenebilmektedir. PRISMA yönteminde incelenen çalışmalar bir akış diyagramı çerçevesinde ele alınmakta, literatür taramasında kayıtlar halinde çıkan liste eleme ve uygunluk değerlendirmesine tabi tutulmakta, dâhil edilen çalışmaların belirlenmesinden önce dışarıda tutulanların dâhil edilmeme gerekçeleri belirtilmektedir (Moher vd. 2009: 2,3).

Sistematik literatür taramasında nitel ve nicel (meta analiz) sentezde kullanılacak çalışmalar belirlenmektedir. Meta analiz, dahil edilen çalışmaların sonuçlarını entegre etmek için sistematik bir incelemede istatistiksel tekniklerin kullanılması anlamına gelmektedir. Zorunlu olmamakla birlikte, sistematik literatür taramasına dahil edilen çalışmaların sonuçlarını analiz

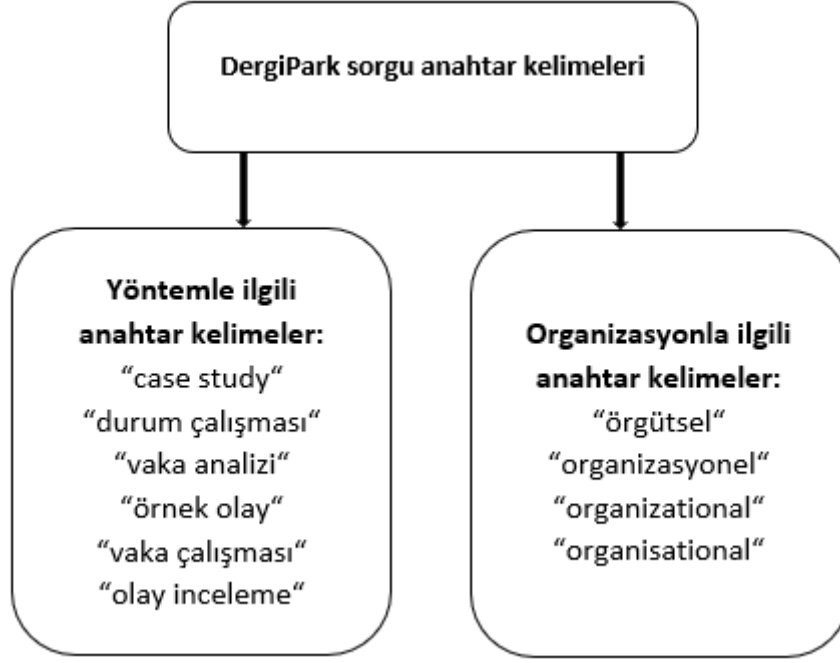
etmek ve özetlemek için istatistiksel yöntemler (meta analiz) kullanılabilir (Moher vd. 2019: 1,3). Sistemik literatür taramasının sonunda izlenen genel yöntem Munaro, Tavares ve Bragança'nın (2020) makalesiyle örneklenebileceği gibi tematik eksen ve/veya betimleyici analizlerle devam eden çalışmalar biçimindedir. Mevcut verilerin düzenlenmesini ve sonuçların açıklanması için toplanmasını sağlayan (Sufrate-Sorzano vd., 2022: 79) betimsel analiz, makalelerin temel özelliklerini ortaya koymak için kullanılmaktadır (Martins vd., 2022: 2).

Doküman analizi, hem basılı hem de elektronik materyalleri gözden geçirmek veya değerlendirmek için sistemik bir prosedürdür. Nitel araştırmanın diğer analitik yöntemlerindeki gibi, doküman analizi de anlam ortaya çıkarmak, anlayış kazandırmak ve görgül bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008'den Aktaran Bowen, 2009: 27). Görüldüğü üzere yöntem, yukarıda bahsedilen tematik ve betimsel analizden bağımsız olarak kullanılabilir.

3. YÖNTEM VE VERİ

Bu çalışmada, Türkiye'de yerleşik kurumlar temelinde yapılmış örgütsel davranış içerikli durum çalışmaları üzerine bir değerlendirme sunulmuştur. Veri kaynağı olarak DergiPark esas alınmış, sistemik literatür taraması sonucunda analize dâhil edilen çalışmalar ile bir betimsel analize gidilmiştir. Çalışma yapısı paralelinde doküman analizi yöntemi de kullanılmıştır.

Akademik alanda Türkiye'de yayımlanan hakemli dergilere barındırma hizmeti sunan DergiPark sisteminde sorgular, dergiler ya da kullanıcı yazarlar tarafından sisteme girilen veriler üzerinden çalışmakta ve başlık, yazar, anahtar kelime dâhil olmak üzere çeşitli parametrelerle arama olanağı verilmektedir (DergiPark, 2023; DergiPark Sorgu, 2023). Çalışmada daha kesin sonuçlar alabilmek için sorgunun geniş tutulması, çıkan sorgu sonuçlarının dosyaya çıkılması, Microsoft Excel aracılığıyla ayrıntılı olarak çalışılması şeklinde bir strateji izlenmiştir. Çoğul biçimleri de kullanılan ayrıntılı sorgu sözcükleri Görsel 1'de resmedilmiştir. Arama "başlık", "anahtar kelimeler" ve "öz" alanları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Dosyaya çıkılan sonuçlarda örgütsel davranış üzerine yapılan çalışmalar üzerinde çalışılmıştır. "Sonuçlar ve Değerlendirme" bölümünde sistemik literatür çalışmasına ilişkin ayrıntılar yer almaktadır.

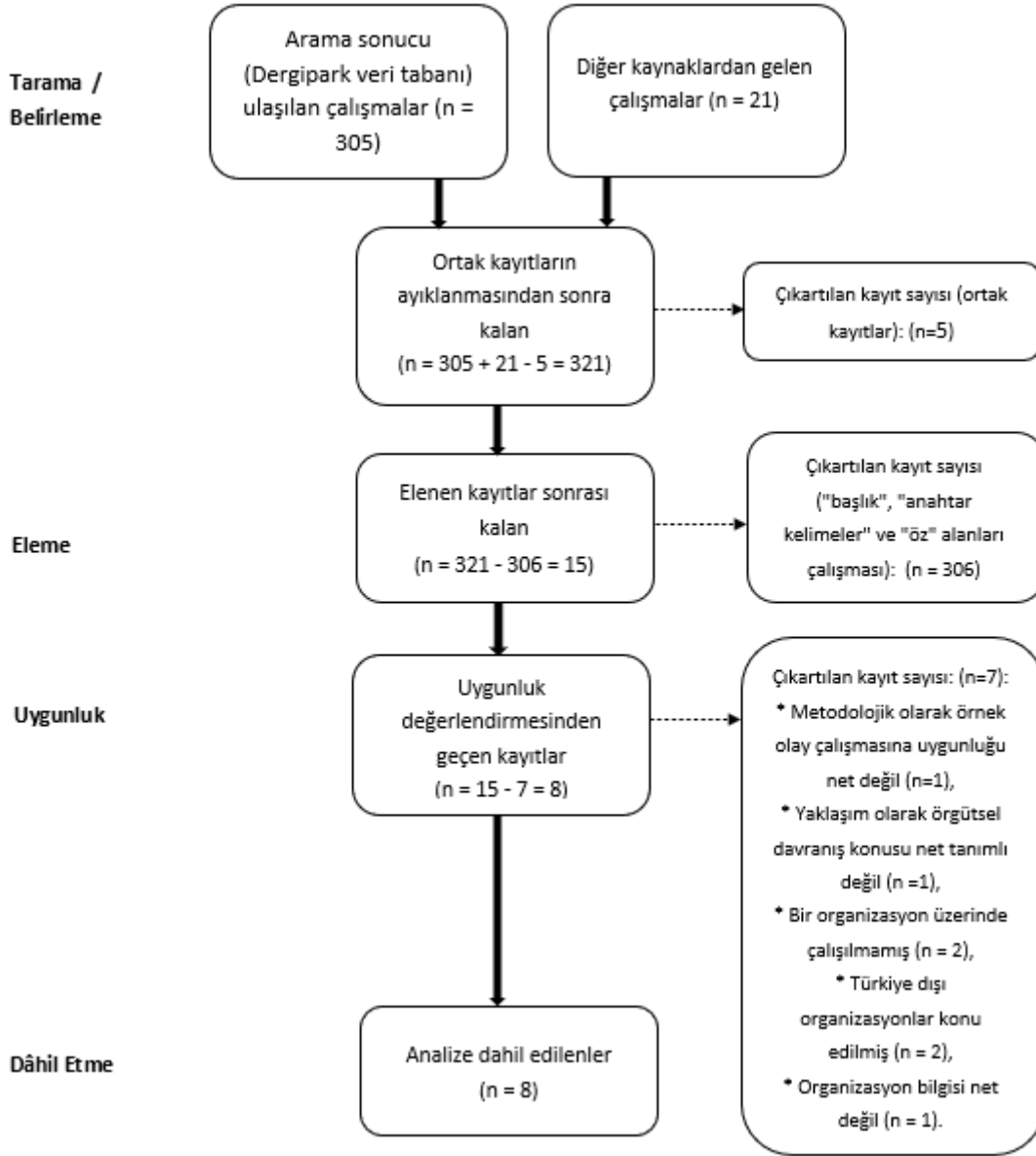
Görsel 1. DergiPark Sorgu Anahtar Kelime Birleşimi

2023 Mart ayı içinde farklı zamanlarda çalıştırılan sorgular, en son 24 Mart 2023 tarihinde DergiPark sisteminden alınarak son haline getirilmiş, değerlendirmeler bu bilgiler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anket, görüşme, gözlem gibi araçlarla veri toplanmamış, halka açık veriler kullanılmıştır. Dolayısıyla etik kurul izin ve onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın ilk adımında alınan DergiPark sorgularının sonuçları, diğer kaynaklarla birlikte sistematik literatür aşamasını oluşturmuştur. PRISMA çerçevesinde (Moher vd. 2009) yürütülen bu aşamada, DergiPark sorgusundan elde edilen 305 doküman ve var olan 21 doküman kullanılmış, adımlar Görsel 2’de gösterilmiştir.

Görsel 2. Sistematik Literatür Taraması (Yazar tarafından Moher vd., 2009'dan uyarlanmıştır)

PRISMA çerçevesinde eleme aşamasından geçen 15 doküman uygunluk çalışmasına tabi tutulmuştur. Örnek olay çalışmasına uygunluk, örgütsel davranış konusunun net olması, bir organizasyon üzerinde çalışılma, Türkiye'deki organizasyonların konu edilmesi, organizasyon bilgisinin bu çalışmaya göre net olması ölçütlerine göre değerlendirmeler sonucunda 7 dokümanın elenmesiyle, analize dahil edilen doküman sayısı 8 olarak belirlenmiştir.

Bahsedilen 8 dokümanın makale özelliklerinin sunumunda betimsel analiz kullanılmıştır. Ayrıca doküman analizinden yararlanılmış, dokümanlar kullanılan örnek olay türü, veri toplama tekniği ve çalışılan organizasyonun türü şeklinde incelenmiştir.

Çizelge 1. Analize Konu Olan Örnek Olay Çalışmaları

Yazarlar	Dergi	Konu	Yıl
Özdemir ve Erdem (2011)	Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi	Sosyal	2011
Özgan ve Bozbayındır (2011)	Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi	Eğitim	2011
Karacaoğlu ve İnce (2013)	Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi	İşletme	2013
Kalman ve Summak (2017)	The Qualitative Report	Eğitim	2017
Cicchetti vd. (2018)	International Journal of Technology Assessment in Health Care	Sağlık	2018
Güllü (2018)	International Journal of Social Sciences and Education Research	Sosyal	2018
Hızıroğlu ve Akkaya (2019)	İşletme Bilimi Dergisi	İşletme	2019
Akan ve Kılıç (2021)	Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	Sosyal	2021

Makalelerin yazar, dergi, konu ve yıl bilgilerine Çizelge 1’de yer verilmiştir. Kaynaklarda konu alanı eksik olanlar, dergi ve makale bilgileri incelenerek tamamlanmıştır. İncelenen çalışmalar örnek olay çalışması olduğu için, doğası gereği çalışmaların hepsi de araştırma makalesidir.

Çizelgede yer alan 8 makalenin tamamı farklı yazarlar tarafından üretilmiştir. Bu çalışmaya esas konuda yazarlar tarafından başka makalelerin henüz üretilmemiş olması konunun henüz aynı yönde tekrarlanan bir çalışmayla ele alınmadığını göstermekte, konuya bir kez çalışan yazarların tekrar çalışma oranının sıfır olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak, makalelerin büyük bölümünün son yıllarda yayımlanmasının, yazarların izleyen yıllarda tekrar yayın sunabileceği, dolayısıyla konunun gelişime açık bir noktada bulunmasının göstergesi olabileceğini gündeme getirmektedir.

Makalelerin yayınlandığı dergiler dikkate alındığında 8 makalenin farklı dergilere dağıldığı gözlenmektedir. Konunun oldukça spesifik olması nedeniyle dergilerin konuyu sürüklemesi gerekliliğinden bahsedilemeyeceği açıktır. Burada -beklenen bir sonuç olarak- dergilerin sosyal bilimler ağırlıklı olduğu gözlenmektedir.

İncelenen çalışmaların beşi, bir başka deyişle yüzde altmışın üzerinde bir kısmı, 2017 ve sonrasında yayımlanmıştır. En eski makalenin 2011 yılında olduğu düşünüldüğünde, çalışma konusunun son yıllarda ilgi gördüğü ifade edilebilir.

Yayımlanan makale konuları dikkate alındığında, üç adedinin alt sınıflandırma detayı verilmeksizin "sosyal" alanında, ikişer adedinin "eğitim" ve "işletme", bir adedinin de "sağlık" alanında olduğu görülmektedir. Söz konusu geniş dağılım, örgütsel davranışın disiplinler arası olduğu yönünde yukarıda verilen bilgilerle ve bu alanlar da örnek olayın nitel alanla olan ilişkisine yönelik yine yukarıda aktarılan bilgilerle örtüşüğünü göstermektedir.

Anılan 8 dokümanın ayrıntılı olarak incelenmesi sonucunda erişilen örnek olay yöntemi, veri toplama yöntemi ve organizasyon bilgileri Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Örnek Olay Çalışmalarının Doküman Ayrıntıları

Yazarlar	Örnek Olay Yöntemi	Veri Yöntemi	Toplama	Organizasyon
Özdemir ve Erdem (2011)	Örnek olay	Anket		Emniyet Müdürlüğü
Özgan ve Bozbayındır (2011)	Örnek olay	Yarı yapılandırılmış görüşme		Okullar
Karacaoğlu ve İnce (2013)	Örnek olay	Anket		İmalat sanayi işletmeleri
Kalman ve Summak (2017)	İşsel örnek olay	Yarı yapılandırılmış görüşme		Okullar
Cicchetti vd. (2018)	Örnek olaylar arası (çoklu)	Yarı yapılandırılmış görüşme		Hastane
Güllü (2018)	Örnek olay	Anket		Spor işletmesi
Hızıroğlu ve Akkaya (2019)	Çoklu örnek olay	Yüz yüze görüşme		Biyoteknoloji
Akan ve Kılıç (2021)	Örnek olay	Yarı yapılandırılmış görüşme		Okullar

Farklı yazarların bakışı ile örnek olay yöntemi türlerine önceki bölümde yer verilmiştir. İncelenen çalışmalardan birinde, çalışmanın yapısı gereği çoklu örnek olay kullanıldığı görülmektedir. Bir diğer çalışma, yine çoklu örnek olay, bu kez örnek olaylar arası çalışma şeklindedir. Söz konusu iki çalışma dışındaki makalelerde örnek olay şeklinde bilgi verilmiştir.

Bunların dışında, yalnız bir çalışmada örnek olay konusu içsel (intrinsic) örnek olay biçiminde ayrıntılandırılarak türe göre bir açıklamaya gitmiştir. Diğer çalışmalarda örnek olay yöntemi türlerine yer verilmediği, sadece örnek olay bilgisinin bulunduğu görülmektedir.

Yazarlar, kullandıkları veri toplama yöntemlerinin üçünde anket, diğer beşinde görüşme kullanmışlardır. Beş çalışmanın tamamında yazarların ayrıntı verdiği, yüz yüze görüşme görüşme veya yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde veri toplama detayının belirtildiği görülmektedir. Kullanılan yöntemler önceki bölümde belirtilen beklenen sonuçla örtüşmekle birlikte, çalışmalarda davranışın doğrudan gözlemlenmesine yönelik bir örnek olay çalışması yürütülmediği anlaşılmaktadır. Bu da, yöntemin anket ve görüşmeye kıyasla zorluklarını göstermektedir. Saunders, Lewis ve Thornhill (2009) gözlemlerin belirli sosyal durumlarda neler olup bittiğini açıklamaya uygunluğu gibi önemli bir avantajına karşın çok zaman alıcı olabilmesi, araştırmacıya zor etik ikilemler oluşturabilmesi, rol çatışması, gözlemci yanlılığı ve kuruluşlara erişim zorluğu gibi dezavantajlarının bulunduğunu belirtmektedir.

Çalışılan organizasyon türlerine gelince, diğer organizasyonlar birer kez çalışılırken en çok okulların çalışıldığı görülmekte, bu veri de eğitim üzerine yapılan çalışmaların ağırlığına işaret etmektedir.

Bu noktada, üç örnek olayın okullarda çalışılması sonucunun geçerliliğini test etmek için DergiPark'daki örnek olay konulu çalışmalar sorgulanmıştır. Görsel 1'deki sorgu içeriği ve mantığıyla, örgütsel kapsam detayına girmeksizin bu kez sorgunun sadece sol tarafında yer alan örnek olay sorgusu çalıştırılmıştır. Yine "başlık", "anahtar kelimeler" ve "öz" alanları üzerinden sorgu sonucu elde edilen örnek olay konulu 10.509 çalışmanın 3.255 adedi "sosyal" başlığında yer almaktadır. "Sosyal" başlığı altında yer alan çalışmaların 1.748 adedi eğitim alt başlığında (bilimsel disiplinler, eğitim araştırmaları, özel eğitim, eğitim psikolojisi) bulunmaktadır. Bir başka deyişle, örnek olay çalışmalarında tüm çalışmaların %16,63'ünün, sosyal disiplinler altındaki çalışmaların da %53,7'sinin eğitim alanında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın sonuçlarında elde edilen okullarda yapılmış çalışmaların, DergiPark geneliyle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ayrıca O'Hara, Johnson ve Beehr'in (1985) örgütsel davranış yönetimi üzerine yaklaşık 40 yıl önce yaptığı çalışmadaki yorumları dikkat çekicidir. Yazarlar, Schneier'in (1974) günümüzden yaklaşık 50 yıl öncesinde yönetimde davranış değişikliği üzerinde çalışırken akıl sağlığı ve eğitim organizasyonlarının ağırlığına değindiği çalışmadan bahsetmektedir. Bu çalışmanın bugün erişilen sonuçlarının, yaklaşık 50 yıl öncesindeki eğitim konusuyla ilişkili örneklerle de

örtüşmesi, eğitimin çalışılan baskın konu ve organizasyon konumunu sürdürdüğünü göstermektedir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Sunulan çalışma, Türkiye merkezli olarak örgütsel davranış üzerine yapılmış olan örnek olay çalışmalarının bir analizidir. DergiPark verileri esas alınarak sistematik literatür taraması uygulanmıştır. Çalışmaya uygun görülen makalelerde betimleyici analiz yardımıyla makalelerin temel bilgileri üzerinden yorumlar yapılmıştır. Ayrıca doküman analizi aracılığıyla -izleyen örgütsel davranış çalışmalarına katkı verebilecek biçimde- analiz edilen çalışmalarda kullanılan örnek olay yöntemleri, veri toplama yöntemleri ve organizasyon türlerine ilişkin analizler yürütülmüştür.

Makalelerin büyük bölümünü son yıllarda yayımlanmıştır. Gerek çalışma konusunun son yıllarda ilgi görmesi, gerek her birinin farklı dergilerde yayımlandığı makalelerin farklı yazarlara dağılması ve yazarların izleyen yıllarda tekrar yayın sunabilme olasılıkları, konunun gelişime açık olduğunu düşündürmektedir. Örgütsel davranışın asıl yaşam alanı olan organizasyonlarda daha fazla örnek olaylarla çalışılması, bu alanda kuramsal üretime de katkıda bulunacaktır.

Çalışmaların yayımlandığı dergilerin sosyal bilimler ağırlıklı olduğu gözlenmektedir. Makale konuları sosyal, eğitim, işletme ve sağlık alanlarına dağılmıştır. Bu sonuçlar örgütsel davranışın disiplinler arası olduğuna ve örnek olayın nitel alanla ilişkisine yönelik bilgilerle örtüşmüştür. Bununla birlikte -çalışma konusu itibarıyla- işletme alanında daha fazla çalışma üretilmesi, organizasyonları esas alan bu alana olumlu katkı sağlayacaktır.

İncelenen çalışmalarda kullanılan örnek olay yöntemine ilişkin bilgilendirmenin az sayıdaki makalede verildiği, iki çalışma dışındaki makalelerde bu ayrıntının verilmediği görülmektedir. Buna karşın veri toplama yöntemlerinde ise özellikle görüşme başlığının alt türlerinden hangisinin kullanıldığının belirtilerek ayrıntılandırıldığı gözlenmektedir. Veri toplama yöntemi olarak anket ve görüşmeye göre güçlükleri daha fazla olan davranışın doğrudan gözlemlenmesi seçeneğine, çalışılan literatürde hiç yer verilmediği sonucuna varılmıştır. Yöntemin kullanım güçlüklerine karşın örgütsel davranış içerikli örnek olaylarda değerlendirilmesinin olumlu katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Örnek olaylarda çalışılan organizasyon türlerinde okulların ağırlıklı olarak ele alındığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğitim üzerine yapılan çalışmaların sayısal üstünlüğünü gösteren bu olumlu sonuçla birlikte, işletme alanında daha fazla çalışılmasının fayda sağlayacağını ifade etmek uygun olacaktır.

İzleyen çalışmalar için, oldukça geniş bir akademik alan olan örgütsel davranışın öne çıkan başlıklarında ve örgütsel davranışın dışındaki farklı alanlarda bu çalışma yönteminin uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan, D., Kılıç, M. E. Okul Yöneticilerinin Otantik Liderlikleri ile Öğretmenlerin Motivasyon ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (53), 429-456, 2021.
- Bayrakçı, E. Türkiye’de Örgütsel Davranış Alanında Yazılmış Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 6(1), 146-164, 2022. DOI: 10.31200/makuubd.1080817
- Behling, O. The Case for the Natural Science Model for Research in Organizational Behavior and Organization Theory, *The Academy of Management Review*, 5(4), 483-490, 1980. DOI: 10.2307/257452
- Bellek, M., Aykan, E., Koparan, E. Örgütsel Davranış Çalışmaları Türkiye’de ve Dünyada Ne Şekilde İlerlemektedir? Örgütsel Davranış Kongresi ve Academy of Management Bildirilerinin Karşılaştırılması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2) , 569-587, 2020. DOI: 10.16953/deusosbil.486485
- Bowen, G.A. Document Analysis as a Qualitative Research Method, *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40, 2009. DOI: 10.3316/QRJ0902027
- Cicchetti, A., Iacopino, V., Coretti, S., Fiore, A., Marchetti, M., Sampietro-Colom, L., Kidholm, K., Kahveci, R., Halmesmäki, E., Rosenmöller, M., Wild, C., Kivet, R-A. Toward a Contingency Model for Hospital-Based Health Technology Assessment: Evidence from ADHOPHTA Project, *International Journal of Technology Assessment in Health Care*, 34(2), 205-211, 2018. DOI: 10.1017/S0266462318000119
- Cooper, C.L., Stokes, P., Liu, Y., Tarba, SY. Sustainability and Organizational Behavior: A Micro-Foundational Perspective, *Journal of Organizational Behavior*, 38(9), 1297-1301, 2017. DOI: 10.1002/job.2242

- Corbin, J., Strauss, A. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage, 3rd Edition, Thousand Oaks, CA, USA, 2008.
- Coşkun, H.E., Tabak, A. Örgütsel Davranış Çalıştığımızda Aslında Ne Çalışıyoruz?: Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerinden Bir Değerlendirme, *İş ve İnsan Dergisi*, 4(2), 101-111, 2017. DOI: 10.18394/iid.297985
- Culnan, M. J., O'Reilly III, C.A., Chatman, J.A. Intellectual Structure of Research in Organizational Behavior, 1972–1984: A Cocitation Analysis, *Journal of the American Society for Information Science*, 41(6), 453-458, 1990.
- DergiPark. *Hakkında*, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/page/about> (Erişim tarihi: 08.03.2023).
- DergiPark Sorgu. *Gelişmiş Arama*, <https://dergipark.org.tr/tr/advanced-search> (Erişim tarihi: 08.03.2023).
- DuBrin, A.J. The Nature and Scope of Organizational Behavior, *Fundamentals of Organizational Behavior*, Academic Media Solutions, Sixth Edition, USA, 2019.
- Flyvbjerg, B. Case Study, *The Sage Handbook of Qualitative Research*, Editors: N.K. Denzin and Y.S. Lincoln. Sage, 4th Edition, Thousand Oaks, CA, USA, 301-316, 2011.
- Güllü, S. Counterproductive Behaviors: A Case Study of a Private Sports Business, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 4(2), 393-404, 2018. DOI: 10.24289/ijsser.427560
- Hızıroğlu, M., Akkaya, E. Küresel Zihniyet ve Ar-Ge Yoğun KOBİ’lerin Uluslararasılaşması: Türkiye Biyoteknoloji Sektörü Örneği, *İşletme Bilimi Dergisi*, 7(2), 275-312, 2019. DOI: 10.22139/jobs.558875
- Kaleli Yılmaz, G. 3. Bölüm: Durum Çalışması, *Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Editör: Mustafa Metin, Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara, 261-285, 2014.
- Kalman, M., Summak, M.S. Revitalizing the HERO within Teachers: An Analysis of the Effects of the PsyCap Development Training. *The Qualitative Report*, 22(3), 655-682, 2017. DOI: 10.46743/2160-3715/2017.2605
- Kalwani, S., Mahesh, J. Trends in Organizational Behavior: A Systematic Review and Research Directions, *Journal of Business and Management*, 26(1), 40-78, 2020. DOI: 10.6347/JBM.202003_26(1).0003
- Karacaoğlu, Y., İnce, A. Pozitif Örgütsel Davranışın Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkileri: Kayseri İlindeki İmalat Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 181-202, 2013.

- Koyuncu, S. Örgütsel Davranış Alanında Odaklanılan Konular ve Kullanılan Yöntemler: 2010-2015 Yılları Ulusal İşletmecilik Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme. *İş ve İnsan Dergisi*, 2(2), 127-135, 2015. DOI: 10.18394/iid.44439
- Martins, M.S., Lourenção, D.C.A, Pimentel, R.R.S., Oliveira, J.M., Manganoti, L.T.C.N., Modesto, R.C., Silva, M.S.S., Santos, M.J. Recommendations for the Safety of Hospitalised Patients in the Context of the COVID-19 Pandemic: A Scoping Review, *BMJ Open*, 12, e060182, 2022. DOI: 10.1136/bmjopen-2021-060182
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D.G., The PRISMA Group. Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement, *PLOS Medicine*, 6(7), e1000097, 2009. DOI: 10.1371/journal.pmed.1000097
- Munaro, M.R., Tavares, S.F., Bragança, L. Towards Circular and more Sustainable Buildings: A Systematic Literature Review on the Circular Economy in the Built Environment, *Journal of Cleaner Production*, 260, 121134, 2020. DOI: 10.1016/j.jclepro.2020.121134
- O'Hara, K., Johnson, C.M., Beehr, T.A. Organizational Behavior Management in the Private Sector: A Review of Empirical Research and Recommendations for Further Investigation, *The Academy of Management Review*, 10(4), 848-864, 1985. DOI: 10.2307/258052
- O'Leary, Z. *The Essential Guide to Doing Research*. Sage, London, UK, 2004.
- Özdemir, H., Erdem, O. Organizational Structure and Organizational Behavior in the Turkish National Police: A Case Study of Malatya Security Directorate, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 317-329, 2011.
- Özgan, H., Bozbayındır, F. Okullarda Adil Olmayan Uygulamalar ve Etkileri, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 66-85, 2011.
- Saunders, M., Lewis, P., Thornhill, A. *Research Methods for Business Students*, Fifth Edition, Pearson Limited, Essex, England, 2009.
- Schneier, C.J. Behavior Modification in Management: A Review and Critique, *Academy of Management Journal*, 17, 528-548, 1974.
- Stake, R. Case Studies, *Strategies of Qualitative Inquiry* Editors: N.K. Denzin and Y.S. Lincoln. Sage, 2nd Edition, Thousand Oaks, CA, USA, 134-164, 2003.
- Starman, A.B. The Case Study as a Type of Qualitative Research, *Journal of Contemporary Educational Studies: Sodobna Pedagogika*, 64(130:1), 28-43, 2013.

- Staw, B.M. Organizational Behavior: A Review and Reformulation of the Field's Outcome Variables, *Annual Review of Psychology*, 35(1), 627-666, 1984. DOI: 10.1146/annurev.ps.35.020184.003211
- Sufrate-Sorzano, T., Jiménez-Ramón, E., Garrote-Cámara, M.E., Gea-Caballero, V., Durante, A., Juárez-Vela, R., Santolalla-Arnedo, I. Health Plans for Suicide Prevention in Spain: A Descriptive Analysis of the Published Documents, *Nursing Reports*, 12(1), 77-89, 2022. DOI: 10.3390/nursrep12010009
- Taghisoylu, R. Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Durum Çalışması, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(33), 1161-1167, 2020. DOI: 10.31576/smryj.556
- ÜAK. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı, *Bilim Alanları ve Anahtar Kelimeler*, https://www.uak.gov.tr/Documents/docentlik/2023/2023-mart-donemi/2023M_BilimAlanlariAnahtarKelimeler_24022023.pdf, (Erişim tarihi: 19.02.2023).
- Van Horn, R.L. Empirical Studies of Management Information Systems, *ACM SIGMIS Database*, 5(2-3-4), 172-182, 1973. DOI: 10.1145/2579442.2579457
- Verschuren, P.J.M. Case Study as a Research Strategy: Some Ambiguities and Opportunities, *International Journal of Social Research Methodology*, 6(2), 121-139, 2003.
- Yavuz, N. Sosyal Bilimlerde Sistemik Literatür Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51-Özel Sayı 1), 347-360, 2022. DOI: 10.30794/pausbed.1134606
- Yin, R.K. *Case Study Research: Design and Methods*, Sage, 3rd Edition, Thousand Oaks, CA, USA, 2003.

ACCESS TO DIGITAL BANKING SERVICES AND HUMAN DEVELOPMENT INDEX: AN APPLICATION ON DEVELOPING COUNTRIES

Asst. Prof. Dr, Hilal OK ERGÜN

Trabzon University, - 0000-0002-1454-367

ABSTRACT

With digitization in the banking sector, the ways products and services are offered are being redesigned for greater accessibility. Products and services through internet and mobile technology simplify and speed up people's needs and problem resolution. This study explores the impact of access to digital banking services on human development index in developing countries. For this purpose, cross-sectional data of 57 different developing nations was analyzed using the least squares method. The study used data from 2021. Internet and mobile banking transactions were considered in the scope of digital banking applications. In the study, a multiple regression model was developed, two different independent variables in the scope of access to digital banking services and the human development index was taken as the dependent variable. The increase in GDP per capita was included in the model as a control variable. The number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people and the proportion of such transactions in GDP were used to measure access to digital banking services. The data used in the study were obtained from the International Monetary Fund and the World Bank. Human development index data was obtained from the United Nations Development Programme. According to the findings obtained as a result of the estimation of the model, access to digital banking services affects the level of human development in a statistically significant and positive way. In other words, the results of the analysis indicate that the increase in the level of access to digital banking services increases the level of human development. Accordingly, the increase in the number of transactions and transaction volume regarding internet and mobile banking services in developing countries contributes to the level of human development.

Key Words: Human Development Index, Least Squares Method, Access to Digital Banking Services

1. INTRODUCTION

The digital transformation in the banking sector, has started the digital banking process. The subject of digital banking has become a topic of interest for digital service providers, policy makers and academics, especially in the context of reducing intermediation costs and expenses.

Advances in the banking sector, depending on technological developments, aim to facilitate individuals' access to banking services. The realization of banking transactions with digital technologies through the Internet and mobile technologies has accelerated the development of the banking sector. With the fact that banking services are easier and accessible

together with technology, individuals' access to banking services has accelerated and become easier. Especially from the point of view of developing country economies, digital banking services provide individuals and businesses with the opportunity to use banking services with affordable prices, low costs and expenses. Along with the increasing number of customers and transaction volume, it can provide an opportunity for the banking sector to grow by making a positive contribution to the bank's performance.

Through increasing use of digital banking services, it provides the opportunity to increase the welfare of both users and their family members with access to finance and to meet the needs economically easily.

The human development level index is calculated multidimensionally within the scope of certain criteria related to the success of people in their lives. It is a composite index that is considered within the scope of three dimensions: a long and healthy life, being knowledgeable and having a reasonable standard of living. In this respect, the level of human development is an substantial indicator in terms of emphasizing the importance not only of growth but also of people's life success in the measurement of development (<https://hdr.undp.org>).

Easy access to digital banking services can make people's lives easier and thus increase their living standards. In this context, the study has investigated whether access to digital banking services has an impact on the level of human development. Within the scope of the research, the study is divided into literature, methodology, results and recommendations after the introduction section.

2. LITERATURE

When the literature on digital banking applications is examined, it has been determined that there are limited numbers especially at the national level. Concordantly, it is expected that the study will support to the gap in the literature. In this part of the study, distinguished studies dealing with the relationship between internet and mobile banking applications, which are considered within the scope of digital banking, and socio-economic indicators have been examined.

It is among the findings of Graham and Nikolova (2013) in their study that the level of welfare was high in African countries where the level of access to mobile banking was high.

Tandoğan and Özyurt (2013) investigated the relationship between the banking sector, economic growth and sustainable economic development by considering the 1981-2009 period for Turkey in their study. They used the human development index as one of the sustainable economic development indicators. As a result of the study examining the causality relationship, they determined a one-way causality relationship towards growth and sustainable economic development in the banking sector. In addition, in the study, they emphasized that the banking sector was effective in meeting the needs of individuals and contributes to human development.

Raichoudhury (2016) empirically examined the relationship between financial inclusion and human development level for 2013 in his study. As a result of the study, they determined that there was a positive relationship between the level of human development and financial

inclusion. They deduced that countries with a high level of human development also have a high level of financial inclusion. They also found that there is a link between income level and financial inclusion in a country, and that the majority of high-income countries have a high level of financial inclusion

In their study, Asongu and Nwachukwu (2018) investigated the relationship between mobile banking in developing countries and the development level of countries for 2011. In the study, in which mobile banking applications and human development index were used as variables, 93 different developing countries were analyzed. In consequence of the study, the authors determined that at certain threshold points of the human development index, financial access was positively related to the development of countries through mobile banking.

In their study, Asongu and Odhiambo (2019) investigated the relationship between mobile banking and inclusive development (quality of growth, inequality and poverty). The study's data covered 93 developing countries for 2011. According to the findings they obtained as a result of the study, increasing the factors related to mobile banking up to a certain threshold point increases the quality of growth, in other words, it reduces inequality.

In his study, Bora (2019) investigated the level of financial inclusion by calculating a multidimensional index for 27 states of India. However, as a result of their study, they found a statistically significant and positive relationship between financial inclusion and human development level in the relevant states.

In his study, Nguena (2019) empirically investigated the role of mobile finance and banking on poor and inclusive growth in 49 different Sub-Saharan African countries. In consequence of his analysis, he determined that there was a positive relationship between the development of mobile banking and inclusive growth for the poor. In addition, the author concluded that mobile banking was the most powerful and positive determinant of human development in its progress.

Emphasizing that the banking sector was very effective in promoting human development, Ofosu-Mensah Ababio et al (2019) investigated the effect of human development level on financial inclusion for the years 2005-2014. In the study, 20 different developing countries were considered. In the study, they determined that human development accelerated the increase in the level of financial inclusion in the banking sector and this increased the development process. In other words, it was determined that one of the reasons for the low level of financial inclusion was the low level of human development. Accordingly, they concluded that low level of human development would cause low level of financial inclusion.

In the study by Adeste et al. (2020), a significant and positive short- and long-term relationship was found between economic growth and mobile payments and transactions in Nigeria for the period of 2010-2020. Additionally, a negative short-term relationship was observed between economic growth and internet web transactions.

Iloh and Okoro (2020) researched the role of financial inclusion on economic development for Nigeria and Ghana from 1985 to 2018 using the human development index. According to the results of the study financial inclusion had a statistically significant effect on the human development index.

In Asongu's (2021) study was investigated the role of mobile phone technology in creating and disseminating information for inclusive human development. The study covered 49 Sub-Saharan African (SSA) countries from 2000 to 2012. The study found that mobile phones and information creation and dissemination variables had a positive effect on inclusive human development.

Al-Shimari and Jihad (2021) investigated the relationship between banking sector and human development in Arab countries for the period 2010-2018. As a result of the study, they determined that there was a significant relationship between the banking sector and the level of human development in the relevant countries. In the study, they emphasized that banks had an important role in ensuring human development.

Guerra-Leal et al. (2022) analyzed the level of financial inclusion through digital banking in developing countries. The Mexican Financial Inclusion Survey database, including stratified and clustered sampling, was utilized in the study via the chi-square test. The study examining the relationship between individuals' demographic characteristics and the use of digital banking accounts concluded that gender and age are important in accessing digital banking accounts. Additionally, the study found that the ownership of digital banking accounts varied according to the regions, their level of development, and their size.

According to the study by Abang and Ayodele (2022) conducted for Nigeria within the scope of 2000-2020, one of the results obtained was that mobile banking had a statistically significant and positive relationship with economic development, whereas internet banking did not show a significant relationship. Another study conducted for Nigeria by Osuigwe (2022) found a statistically significant and positive relationship between mobile and internet banking and economic growth.

In their study covering the BRICS countries for the period of 2001-2019, Güney and Bozkurt (2022) investigated the relationship between the banking sector and the human development index as a development indicator. The study found a two-way causality relationship between the human development index and the banking sector. Accordingly, the study concluded that the banking sector had a positive impact on individuals' development.

When examining the studies in the literature, it is generally observed that digital banking applications have an substantial role in the human development index of countries. In this regard, the findings are related to the fact that access to digital banking services positively affects the level of human development.

3. METHODOLOGY

This section of the study includes headings on the data and model of the study, scope, and methodology, respectively.

3.1. Data and Model

The details regarding the variables used in the study are presented in Chart 1.

Chart 1. Details of Variables

Variable Name	Variable Description	Variable Symbol	Variable Type	Data Source
Human Development	Human development index	HDI	Dependent Variable	United Nations Development Programme
Number of Digital Banking Transactions	Number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people	DB ₁	Independent Variable	International Monetary Fund (Financial Access Survey)
Digital Banking Transaction Amount	Share of mobile and internet banking transactions in GDP (%)	DB ₂	Independent Variable	International Monetary Fund (Financial Access Survey)
Economic Growth	GDP per capita growth (annual %)	GDP	Control Variable	The World Bank

According to Chart 1, internet and mobile banking transactions were considered in the scope of digital banking applications. The study has utilized data from the Financial Access Survey published by the International Monetary Fund since 2004, including the number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people and the share of mobile and internet banking transactions in gross domestic product. Data on the growth of gross domestic product per capita were obtained from the World Bank.

The human development index obtained from the United Nations Development Program was calculated by considering three dimensions within the scope of the criteria of a long and healthy life, having an informed and good standard of living (<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index>, 12.12.2022).

In the study, the multiple regression model developed to research the effect of access to digital banking services on the level of human development is as follows:

$$HDI_i = \alpha_i + \beta_1 DB_{1i} + \beta_2 DB_{2i} + \beta_3 GDP_i \quad (1)$$

According to the developed model, two different independent variables were considered in the scope of access to digital banking services, and the human development index was taken as the dependent variable. The increase in GDP per capita was included in the model as a control variable. The α denotes constant term, β_1 and β_2 trend parameters, and i the units (countries) in the model.

3.2. Scope of the study

The study includes data from 57 developing countries within the scope of 2021. These countries are listed in Chart 2.

Chart 2. The countries examined in the study

Developing Countries
Albania, Argentina, Azerbaijan, Bangladesh, Belarus, Botswana, Brazil, Bulgaria, Cabo Verde, Chile, Colombia, Hungary, Mauritius, The Republic Of Northern Macedonia, Thailand, Costa Rica, India, Mexico, Pakistan, Türkiye, Ivory Coast, Indonesia, The Republic Of Moldova, Panama, Uruguay, Croatia, Jamaica, Mongolia, Paraguay, Vanuatu, Dominican Republic, Jordan, Montenegro, Poland, Vietnam, Egypt, Arab Republic, The Republic Of Kazakhstan, Morocco, Rwanda, Zambia, El Salvador, Lesotho, Mozambique, Samoa, Zimbabwe, Republic of Fiji, Malawi, Namibia, Senegal, Georgia, Malaysia, Nepal, Serbia, Honduras, Maldives, Nicaragua, Suriname

3.3. The Method

The least squares method was used to research the effect of access to digital banking services on the level of human development in the study. First, descriptive statistics for the variables are presented in Chart 3.

Chart 3. Summary Statistics

Variable	Observation Number	Average	Standard Deviation	Minimum Value	Maximum Value
HDI	57	0.713	0.105	0.446	0.876
DB ₁	57	60755.85	98923.89	130.003	553564.6
DB ₂	57	1033.05	5464.996	1.099294	41437.75
GDP	57	5.485087	5.921785	-8.874949	30.22132

When examining Chart 3, it can be seen that the observation count, mean, standard deviation, minimum, and maximum values of the HDI, DB1, and DB2 variables are presented. The total number of observations for the variables is 57, and it covers all the countries considered. There are no missing data for the variables. When the minimum and maximum values of the DB1, DB2, and GDP variables have been examined, it is observed that there is a difference in scale. Therefore, the natural logarithms of the DB1, DB2, and GDP variables have been contained in the analysis.

The correlation matrix between the variables is presented in Chart 4.

Chart 4. Correlation Matrix

Variables	HDI	DB1	DB2	LNGDP
HDI	1.000			
LNDB₁	0.5128 (0.00)	1.000		
LNDB₂	0.4613(0.00)	0.4466 (0.00)	1.000	
LNGDP	0.4743 (0.00)	0.1676(0.2396)	0.2126(0.1343)	1.000

Chart 4 illustrates the correlation coefficients and significance levels between the variables. Accordingly, it can be observed that there is a significant correlation between the

dependent and independent variables. There is a 51% positive correlation between LNDB1 and HDI, and a 46% positive correlation between LNDB2 and HDI. There is a significant and positive correlation between the control variable, LNGDP, and HDI.

The results of the findings and assumptions obtained from the least squares method within the scope of the model are presented in Chart 5.

Chart 5. Least Squares Method Results

Variables	Coefficient	Standard Deviation	t	P> t 	VIF
LNDB ₁	0.0200	0.0064	2.98	0.005	1.22
LNDB ₂	0.0163	0.0070	2.35	0.023	1.24
LNGDP	0.0329	0.0098	3.33	0.002	1.06
Sabit Terim	0.4409	0.0576	7.72	0.000	
F(3, 47)	14.69	R-squared	0.4838		
Prob > F	0.0000	Adj.R-squared	0.4509		
Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test					
chi2(1)	2.05 (0.1517)	F(1, 55)	2.16(0.1473)	chi2(1)	2.15(0.1422)
chi2(2)	2.32 (0.3143)	F(2, 54)	1.20(0.3089)	chi2(2)	2.43(0.2971)
White's general test statistic					
Chi-sq(5)	7.171357(0.2082)				
Jarque-Bera normality test					
chi2(2)	2.43 (0.2971)				
D'Agostino, Belanger ve D'Agostino Test					
chi2(2)	3.26 (0.1911)				

* The values in parentheses indicate the probability values of the coefficients.

When Chart 5 is examined, the probability value of the F statistic, which indicates the significance of the model, shows that the model is generally significant. In this respect, the model is generally significant. The R² value, which shows the explicability of the dependent variable by the independent variables, has been calculated as 48%. Accordingly, the LNDB1 and LNDB2 variables representing access to digital banking services explain the HDI variable by 48%.

According to Chart 5, the coefficients and probability values of the independent variables (LNDB1 and LNDB2) were found to be significant and positively related. In this regard, a 1% increase in the LNDB1 variable increased the HDI variable by 2%. In other words, a 1% increase in the number of digital banking transactions per 1,000 people would increase the human development level by 2%. Similarly, a 1% increase in the LNDB2 variable also increased the HDI variable by approximately 2%. Therefore, a 1% increase in the share of digital banking transactions in GDP would increase the human development level by approximately 2%. Additionally, the impact of the annual growth of per capita GDP, which was included in the model as a control variable, on human development was found to be statistically significant and positively related.

The problem of multicollinearity was tested in the model, and the variance inflation factor (VIF) value for the independent variables was reported in Chart 5. In this context, the VIF values for the independent variables indicated that there was no problem of multicollinearity in the model. However, the Breusch-Pagan/Cook-Weisberg and White tests were conducted to test for the heteroscedasticity problem in the model. The probability values for the six different tests conducted for the Breusch-Pagan/Cook-Weisberg test illustrated that there was no problem of heteroscedasticity in the model. In addition, the results of the White test also supported the absence of heteroscedasticity problem in the model. Furthermore, the Jarque-Bera and D'Agostino-Belanger tests were conducted to test for the normal distribution of the model. The findings from both tests indicated the presence of normal distribution in the model. Therefore, no problems of multicollinearity and heteroscedasticity were detected in the model. Additionally, the data series for the variables in the model also exhibited normal distribution.

4. CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

In this study, the effect of access to digital banking services on the human development level in developing countries for the year 2021 was examined. Digital banking was considered within the scope of access to internet and mobile banking applications. In this context, the number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people and the share of mobile and internet banking transactions in gross domestic product were considered as indicators of the use of digital banking services. In the context of human development, the human development index calculated by the United Nations Development Program was utilized.

In the study, a multiple regression model was performed to research the effect of access to digital banking services on the level of human development. Data on the human development index were taken as the dependent variable, and data on access to digital banking applications were taken as the independent variable. The data for the variables included in the model, covering 57 different developing countries for the year 2021, was included in the analysis as cross-sectional data.

The least squares method was used in estimating the model. Normal distribution, heteroscedasticity and multicollinearity problems were tested under the assumptions of the least squares method. After the tests, it was determined that the data was normally distributed, and the model did not have heteroscedasticity or multicollinearity problems. According to the least squares method, it was first determined that the model was generally significant in the estimation result of the model. In the parameter estimation results, it was concluded that there was a statistically significant and positive relationship between the independent variables and the dependent variable. In this regard, a statistically significant and positive relationship was found between the number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people and the level of human development. In other words, an increase in the number of mobile and internet banking transactions per 1,000 people leads to an increase in the human development index. Furthermore, a statistically significant and positive relationship has been found between the share of mobile and internet banking transactions in gross domestic product and the level of human development. The findings from the model's estimation suggest that digital banking services contribute to increasing the human development level. Therefore, an increase in the

number and volume of transactions related to internet and mobile banking services in countries contributes to the human development level.

Within the scope of the impact of the issue of access to digital banking applications on the level of human development, they are the issues required to be considered together. In developing countries, necessary steps should be taken to strengthen internet and mobile infrastructures at the point of facilitating access to digital banking applications. In addition, the role of promoting the use of internet and mobile banking applications in the level of human development in societies should be taken into account and policies should be developed accordingly. In future studies, policy recommendations could be improved by examining the relationship between different socio-economic indicators regarding the importance of accessing digital banking services in different countries and periods.

REFERENCES

- Abang,S.O.and Ayodele, O.(2022). Financial innovation and economic development in Nigeria. *International Journal of Innovative Research and Advanced Studies*. 9(4).60-72.
- Adesete, A vd.(2020). Financial innovation and economic growth:empirical evidence from Nigeria. *Business Administration And Business Economics*. 3(39).7-32.
- Al-Shimari, K. K. J. & Jihad, J. F. (2021). Analysing the reciprocal relationship between the banking sector and the human development index in Arab economies. *International Journal of Management*, 12(1), 1320-1331.
- Asongu, S.A. and Nwachukwu, J.C.(2018). Comparative human development thresholds for absolute and relative pro-poor mobile banking relative pro-poor mobile banking. *Information Technology & People*.3(1).68-83.
- Asongu, S.A. and Odhiambo, N.M.(2019). Mobile banking usage, quality of growth, inequality and poverty in developing countries. *Information Development*. 35(2). 303–318.
- Asongu, S.A.(2021). The effects of mobile phone technology, knowledge creation and diffusion on inclusive human development in Sub-saharan Africa. *Journal of the Knowledge Economy*. 12: 1367–1398.
- Bora, N.M.(2019). Financial inclusion and human development: A comparative overview of the states of India. *International Journal of Social Sciences and Humanities*.9(7).578-595.
- Güney, G.ve Bozkurt, E.(2022). Bankacılık sektörü ve iktisadi kalkınma. *8th Global Business Research Congress (GBRC - 2022)*, 15, 34-38.
- Graham, C.and Nikolova, M.(2013). Does access to information technology make people happier? Insights from well-being surveys from around the world. *The Journal of Socio-Economics*.44.126-139.
- Guerra-Leal, E.M., Arredondo-Trapero, F.G. ve Vazquez-Parra, J.C.(2021). Financial inclusion and digital banking on an emergent economy. *Review of Behavioral Finance*. ahead-of-print Doi: 10.1108/RBF-08-2021-0150.
- Iloh, J.V.C.,and Okoro,C.E.(2020) Financial inclusion and Sub-Saharan economies: A study of Nigeria and Ghana. *Nigerian Journal of Banking and Finance*. 12(1). 56-63.

Ngüena, C. L. (2019), Mobile banking and financial services development in Africa, *African Development Bank Working Paper Series*.323.

Raichoudhury, A.(2016). Financial inclusion & human development: a cross country analysis. *Asian Journal of Business Research*.6(1).34-48.

Tandoğan, D.ve Özyurt, H.(2013). Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma üzerine etkisi: Türkiye ekonomisi üzerine nedensellik testleri (1981-2009). *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B. Dergisi*,35(2).49-80.

Ofosu-Mensah Ababio J. vd.(2021). Financial inclusion and human development in frontier countries. *Int J Fin Econ*.26 42-59.

Osuigwe, O.C.(2022). Financial innovation and economic growth in Nigeria. *International Journal of Innovative Social Sciences & Humanities Research*. 10(2):36-51.

<https://hdr.undp.org> (Erişim tarihi: 22.02.2022)

<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>, (Erişim tarihi: 12.12.2022)

NFT VARLIKLARININ GÜVENLİK VE DIŞ KAYNAK KULLANIMI KAYNAKLI RİSKLERİ

Dr, Mansur BEŞTAŞ

Siirt Üniversitesi, - 0000-0002-8192-2044

ÖZET

Blok zinciri teknolojisi dijital varlık mülkiyet verilerini depolamak için Nitelikli Fikri Tapu adı verilen jeton standartını kullanmıştır; her NFT barındırdığı bilgi bakımından benzersiz olduğu anlamına gelmektedir. Nitelikli Fikri Tapu (Non-Fungible token - NFT), ağırlıklı olarak dijital alanda üretilen sanat eserlerinin kayıt altına alınması amacıyla kullanılmıştır. Lakin zaman içerisinde yatırım aracı olarak kitlelere kendi duyurmuştur. Son zamanlarda bilinen bir dijital ürün formatına dönüşen NFT'ler, birkaç adet yüksek bedelli ticarete konu olmuştur. Bununla beraber NFT koleksiyonlarına yönelik gerçekleşen siber güvenlik istismarları gerçekleşmiştir. Ancak NFT'ler ve onların satışa sunulduğu pazaryerleri ile ilgili güvenlik yönünden değerlendirmesi yeterli olarak yapılmamıştır.

Bu çalışmada NFT kavramının ne olduğu, mülkiyet haklarının korunmasını nasıl sağladığı ve ekosistemine dair sistematik bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Ardından NFT güvenliği için temel kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra NFT'lerin konu edildiği siber güvenlik olaylarından bir kısmına genel bir bakış sunulmuştur. NFT varlıklarının siber güvenlik dışında depolama seçeneklerinden dolayı sürdürülebilirlik açısından tehlikede olup olmadığı incelenmiş ve bu konuda tespit edilen istatistikler analiz edilmiştir. Bu makalenin sonucu olarak, NFT ve blok zinciri teknolojisinin telif hakkı konularında değinilmeyen güvenlik problemlerinin olduğu tespit edilmiştir. Dijital hakların korunmasının yanında NFT'lerin varlık süreleri ve kullanımı ile ilgili olarak depolandıkları alanlar açısından sorunlar olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle dış kaynak kullanımı kaynaklı risklerin ciddi boyutlarda olduğu ve birçok yatırımcının uzun vadede maddi kayıplar ile karşılaşabileceği bununla beraber varlığa ait sahipliğini kanıtlamayacağı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Veri, Blok Zinciri, Nitelikli Fikri Tapu, NFT

1. GİRİŞ

Blok zinciri teknolojisi, temel olarak üçüncü taraf güveni gerektirmeden veri saklanması ve yönetilmesi amacıyla ortaya çıkmış bir teknolojidir. Ancak zaman içerisinde veri yönetiminin daha etkin olarak gerçekleştirilmesi amacıyla akıllı sözleşmeler geliştirilmiştir. Akıllı sözleşmeler, blok zinciri üzerinde kaydedilen kod parçacıklarıdır. Bu kod parçacıkları, daha önceden belirlenen kısıtlara göre tepki veren küçük yazılımlardır. Akıllı sözleşmeler, ilk ortaya çıkışları Ethereum blok zinciri ağında gerçekleşmiş olup daha sonra ortaya çıkan blok zincirlerinde desteklenmeye başlamıştır. Ethereum blok zincirinde akıllı sözleşmeler ethereum sanal makinasında (Ethereum Virtual Machine - EVM) çalıştırılmaktadırlar. Günümüzde, çoğunlukla EVM olmakla farklı sanal makineler kullanılmaktadır. Blok zincirinde akıllı sözleşmeler aracılığı ile veri kaydı ve verinin güncellenmesi gerçekleştirilebilmektedir. Bu amaçla oluşturulmuş çeşitli akıllı sözleşme standartları bulunmaktadır. Bu akıllı sözleşme standartlarından biri de NFT'dir. NFT, bir akıllı sözleşme türü olmakla birlikte sahiplik kaydı için özelleştirilmiş standarttır.

Resim ve video gibi dijital ürünler internet ortamında yıllardır alınıp satılmaktadır. Ancak bu dijital ürünlerin sahipliği ve tekliği konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Resim ve video her ne kadar sanal mecralarda ticarete konu ediliyor olsa da son zamanlarda gayrimenkul, fiziksel sanat eserleri, değerli metaller de satışlarda görülmeye başlanmıştır (Hamacher, 2021; Real Estate Tokenization, t.y.; Flipkick, t.y.; Haig, 2021; Cision Pr Newswire, t.y.). NFT, internet ortamında geleneksel sahiplik kanıtlarının eş değeri olarak kendini kabul ettirmiştir. Bu kabulün altında, doğrulanabilir ve üçüncü taraf güvenine ihtiyaç varlık özellikleri bulunmaktadır. NFT, varlık karşılığı takası yönüyle bakıldığında tek ödeme işlemi ile tahsilat ve sahipliğin gerçekleştirilebilmesidir. (Wang, Li, Wang ve Chen, 2021).

NFT'lerin sergilendiği, alım satımlarının gerçekleştirildiği platformlar ortaya çıkmıştır. Bu platformlardan en bilinenleri Blur, OpenSea, X2Y2, Axie, CryptoPunks, Magic Eden ve Rarible'dir. OpenSea 35 milyar dolar ile açık ara ve en yüksek işlem hacmine sahip pazaryeridir. Opensea'yi takip eden bir sonraki pazaryeri Axie'dir ve 4.27 milyar dolar işlem hacmine sahiptir (DappRadar, t.y.). Gerek işlem hacmindeki büyüklük gerekse koleksiyonların yüksek rakamlara satılıyor olması bu alanda faaliyet gösteren sanat koleksiyoncularının yanında kripto para alım satımcılarının dikkatini çekmiştir. Bu yeni alanda gösterilen ilgi sonucunda yeni NFT koleksiyonları ortaya çıkmaya başlamış olup koleksiyonlar içerisinde bulunan sanat ürünlerinin alım satım sıklığı artmıştır. Bugüne kadar satılmış olan en pahalı NFT

eserleri The Merge, Everyday: the First 5000 Days ve Clock olup sırası ile 91.8, 69.3 ve 52.7 milyon dolara satılmıştır (DappRadar, t.y.; Hale, 2023). NFT varlıkları genellikle Ethereum ağı üzerinde bulunmaktadır. NFT alım satımı popüler hale gelmesi ile takaslar artmaya başlamış ve Ethereum ağının işlem hacminin kayda değer büyük bir kısmını işgal etmeye başlamıştır. Ethereum ağı kısa bir zaman önce PoS mutabakatına geçmiştir ancak öncesinde PoW ile çalışmakta idi. NFT takasları ücretlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle işlem ücretinin daha düşük olduğu poligon, avax ve solano gibi alternatif blok zincirler ortaya çıkmıştır (Ethereum, t.y.).

NFT eserlerinin fiyatları ve pazaryerlerinde gerçekleşen yüksek miktardaki işlem hacmi ve bu hacimlerden oluşan maddi miktarlar siber suçlular için ilgi odağı olmuştur. Bu nedenle bu alanda bir çok siber olay karşımıza çıkmaya başlamıştır. Elliptic tarafından yayınlanan rapora göre Temmuz 2021-2022 yılları arasında 100 milyon doların üzerinde NFT dolandırıcılığı gerçekleşmiştir. NFT'ler için tek problem çalınma değildir. Bununla beraber sahte ve kopya varlıklar ve koleksiyonlar Pazaryerlerinde sıklıkla görülen bir durum olup alınan önlemler sonucunda bir pazaryerinde ücretsiz olarak oluşturulan varlıkların %80'i bu kapsamda değerlendirilmiştir (Schneider, 2022). Benzer isim kullanmak suretiyle kopya NFT satan bir dolandırıcı, NFT Cryptopunk #7804'ün bir kopyasını 300 bin dolara satarak gelir elde etmiştir (BBC News, 2021). Bu çalışmada NFT ve ekosisteminin güvenlik zorlukları ele alınarak var olan tehditlerin sistematik analizi gerçekleştirilmiştir.

2. NFT EKOSİSTEMİNE GENEL

2.1. NFT

İngilizceden direkt olarak çevrildiğinde değiştirilemez jeton/belirteç (NFT) anlamına gelen NFT kavramı Türkçe 'de karşılık olarak Nitelikli Fikri Tapu olarak kullanılması kabul edilmiştir ("NFT'nin Türkçe Karşılığı Belli Oldu", 2022). NFT merkezi olmayan ve dağıtılmış bir dijital defter teknolojisi olan bir blok zincirine kaydedilen benzersiz ve bölünmez bir dijital varlıktır. Ancak bu bölünmez varlık birden fazla kişi tarafından sahip olunabilir şekilde tasarlanabilir hale gelmiştir. NFT'ler, blok zinciri üzerinde varlık gösteren akıllı sözleşmeler kullanılarak tasarlanır. Akıllı sözleşmenin kodu, mülkiyet, meta bilgiler ve aktarım prosedürünü barındırmaktadır. NFT'nin kendisi, bir depolama alanında bulunan dijital bir varlık ile benzersiz kimlik belirteci ile ilişkilendirilmekte ve eşler arası (Peer 2 Peer - P2P) işlem süreci ile taraflar arasında aktarımı gerçekleştirilir. NFT'ler standart tokenlar ve coinler gibi

değiştirilemez veya bölünemez. Her NFT türünün tek örneğidir ve farklı bir kimliğe sahiptir, bu da onu dijital sanat, oyun ve spor sektörlerindeki koleksiyonerler ve yatırımcılar için değerli kılar.

NFT'ler güzel sanatlarda ve dijital tasarım gibi endüstrilerde yeni iş modellerinin ortaya çıkmasını ve gelir akışı için potansiyel oluşturmuştur. NFT'lerin ortaya çıkardığı finansal ekosistem beraberinde yeni güvenlik riskleri oluşturmuştur.

2.2. NFT Teknolojik Arka Planı

NFT'ler, Bitcoin ile başlayan blok zinciri teknolojisinin Ethereum ile başlayan akıllı sözleşme teknolojisine dayanan ve blok zinciri ekosisteminde nispeten yeni bir gelişmedir. NFT kavramı ilk olarak 2018 yılının başlarında Ethereum blok zincirinde benzersiz ve bölünmez tokenler oluşturmak için tasarlanan ERC-721 standardı William Entriken, Dieter Shirley, Jacob Evans ve Nastassia Sachs tarafından önerildi. Önerildiği dönemden beri, dijital sanat eserleri başta olmak üzere birçok alanda sahiplik belirteci olarak kullanılmıştır. Dijital sanat eserlerinin yüksek değerlerden gerçekleşen satışları insanlar arasında popülaritesinin artmasına neden olmuştur (“ERC-721 Değiştirilemeyen Token Standartı”, 2023).

Farklı blok zinciri platformları ve standartları kullanılarak oluşturulabilecek birkaç tür NFT vardır. Ethereum blok zincirinin kullandığı EVM için ERC-721, ERC-1155 standardı bulunmaktadır. Aynı işlevlerin gerçekleştirilmesi için Neo blok zinciri ağına NEP-11, Tron ağına TRC-721 bulunmaktadır. Her bir NFT türünün, farklı kullanım durumlarına ve uygulamalara uygunluğunu etkileyebilecek kendi teknik belirteçleri ve özellikleri vardır. Farklı NFT türlerini anlamak, blok zincirinde dijital varlıklar oluşturmak için dökümantasyonların dikkatle incelenmesi gerekmektedir ((“ERC-721 Değiştirilemeyen Token Standartı”, 2023; “ERC-1155 Çoklu Token Standardı”, 2023; NEP-11, 2023; TRC-721, 2023).

2.3. NFT Ekosisteminin Karakteristiği

NFT ekosistemi, onu diğer blockchain uygulamalarından ayıran birkaç temel teknik ve akademik özellik ile karakterize edilen, karmaşık ve hızla gelişen bir alandır. Teknik ve akademik bir dille açıklanan NFT ekosisteminin temel özelliklerinden bazıları şunlardır:

2.3.1. Benzersiz Kimlik

NFT'lerin en temel özelliği benzersiz kimlikleridir. Her NFT'nin, blok zincirine kaydedilen, kopyalanamayan ve benzersiz bir kimliği vardır. Bu benzersiz kimlik, dijital varlıkları koleksiyonerler ve yatırımcılar için değerli kılmaktadır.

2.3.2. Ademi merkezîyetçilik

NFT'ler, merkezi olmayan ve bir bilgisayar ağına dağıtılan blockchain teknolojisi kullanılmaktadır. Merkezi olmayan bir yapı üzerinde çalışmasından dolayı tek bir varlığın veya kuruluşun NFT ekosistemi üzerinde kontrol sahibi olmamasını ve işlemlerin şeffaf ve değişmez bir şekilde doğrulanıp kaydedilmesini sağlar.

2.3.3. Birlikte Çalışabilirlik

NFT'ler birlikte çalışacak şekilde tasarlanmıştır, yani farklı blok zincir platformları ve ekosistemler arasında aktarılabilirler. NFT standartları aracılığı ile birden fazla blok zinciri ağları arasında aktarımı gerçekleştirilebilmektedir.

2.3.4. Programlanabilirlik

NFT'ler, blok zincirinde çalışan bir akıllı sözleşme olduğundan dolayı programlanabilmektedir. Bir NFT oluşturulduğunda kendisi içinde belirlenmiş olan programla kıstaslarına uygun olarak dinamik fiyatlandırma, telif ücretleri ve otomatik açık artırmalar gibi çok çeşitli kullanım durumlarına ve uygulamalara olanak tanır.

2.3.5. Dijital Mülkiyet

NFT'ler, dijital bir varlığın sahipliğinin dijital bir imza kullanılarak blok zincirine kaydedildiği yeni bir dijital mülkiyet paradigması sunar. Bu dijital mülkiyet güvenli, şeffaf ve değişmezdir ve taraflar arasında aracılara ihtiyaç duyulmadan aktarılabilir.

2.3.6. Kıtlık

NFT'ler belli bir dijital varlığı tanımladığından dolayı varlığı kıtlıktır. Dijital varlıklar ortaya çıkışı yöntemleri açısından değerlendirildiğinde sınırlı bir arzı bulunmaktadır. Sınırlı miktarlarda varoluş ve her NFT'nin sadece bir varlığı temsil eden meta verileri kendisini değerli yapmaktadır.

2.3.7. Yaratıcı Endüstriler

NFT ekosistemi, dijital sanat, müzik ve spor koleksiyonları gibi yaratıcı endüstrilerde önemli bir ilgi görmüştür. NFT'ler, sanatçıların ve içerik oluşturucuların çalışmalarının kayıt altına alınmasının yanı sıra ürettikleri sanatsal varlıklardan finansal getiri elde etmeleri ve yeni izleyicilere ulaşmaları için yeni bir yol sunmaktadır. NFT'ler dijital alanda yeni mülkiyet, değer ve kıtlık yorumu sunmaktadır ve hali hazırda bulunan endüstri ve uygulamaların dönüşümü için potansiyele sahiptir.

2.4.Akıllı Sözleşme Zayıflıkları

NFT'ler temel olarak birer akıllı sözleşmedir. Bu nedenle akıllı sözleşmelerde var olan açıklıkların bir veya birden fazlasından etkilenme ihtimalleri bulunmaktadır. Özellikle NFT'lerin var olan standartlar dışında ek özellikler ile değiştirilmesi zayıflıkların ortaya çıkış ihtimalini arttırmaktadır. Akıllı sözleşmelerde en sık karşılaşılan güvenlik açıklarının başında şunlar bulunmaktadır:

2.4.1.Yeniden Giriş Saldırıları

Yeniden giriş saldırıları, bir akıllı sözleşme henüz kendi yürütmesini tamamlamamış bir dış sözleşmeyi çağırdığında gerçekleşir. Bu, bir saldırganın aynı işlevi tekrar tekrar çağırarak sözleşmenin bitmesine veya istenmeyen davranışlara yol açmasına neden olabilir (Perez ve Livshits, 2019). Bu saldırı türü bir DAO hacklenmesinde kullanılmış olup 3,6 milyondan fazla ether çalınmıştır (Kara, 2016).

2.4.2.Tamsayı Taşmaları

Akıllı sözleşmeler, değerleri temsil etmek için tamsayıları kullanır, ancak bir tamsayı değeri maksimum veya minimum sınırını aştığında meydana gelen tamsayı taşmalarına veya taşmalarına karşı savunmasız olabilir. Bu, yeni belirteçlerin oluşturulması veya istenmeyen alıcılara fon transferi gibi beklenmedik davranışlara neden olabilir (Perez ve Livshits, 2019).

2.4.3.Girdi Doğrulama Eksikliği

Akıllı sözleşmeler, girdi verilerinin sözleşme tarafından işlenmeden önce uygun şekilde doğrulanmadığı girdi doğrulama sorunlarına karşı savunmasız olabilir. Bu, bir saldırganın sözleşmeyi manipüle etmek ve istenmeyen davranışlara neden olmak için girdi verilerindeki güvenlik açıklarından yararlanmasına izin verebilir (Brent ve diğ., 2018).

2.4.4.Erişim Kontrolü Sorunları

Akıllı sözleşmeler, yetkisiz tarafların sözleşme verilerine veya işlevlerine erişebildiği veya değiştirebildiği erişim kontrolü sorunlarına karşı savunmasız olabilir. Bunun nedeni, uygun kimlik doğrulama veya yetkilendirme mekanizmalarının olmaması veya sözleşme kodunun kendisindeki güvenlik açıkları olabilir (Kalra, Goel, Dhawan ve Sharma, 2018).

Bu akıllı sözleşme güvenlik açıklarını anlamak, NFT'lerin ve diğer blockchain uygulamalarının geliştirilmesi veya kullanılmasıyla ilgili herkes için çok önemlidir. Bu güvenlik açıklarını azaltmak, dikkatli kodlama uygulamaları, test ve denetimin yanı sıra sözleşme kodunun sürekli olarak izlenmesini gerektirmektedir.

3. HESAP GÜVENLİĞİ

Kullanıcı hesaplarının ve özel anahtarların güvenliği değerli dijital varlıkların korunması için gerekli olduğundan, hesap güvenliği NFT ekosisteminin kritik bir yönüdür. Blok zincirinde işlemlerin imzalanması için özel anahtarlar kullanılmaktadır. Özel anahtarlar hesap güvenliğinin kritik bir bileşenidir. NFT sahiplerinin, cüzdanlarına ait özel anahtarları güvenli bir şekilde saklaması ve yetkisi olmayan kişiler ile paylaşmaması gerekmektedir. NFT'ler cüzdanlarda tutulmaktadır. Cüzdanların güvenliğinin artırılması amacıyla ek bir koruma katmanı eklemek gerebilmektedir. NFT sahipleri, hesaplarında oturum açmak veya işlem yapmak için biyometrik tarama veya SMS kodu gibi ikinci bir faktöre ihtiyaç duymak için 2FA'yı kullanabilir. Bir diğer koruma katmanı çoklu imza hesabıdır. NFT üzerinde gerçekleşecek bir sürecin üçüncü bir tarafın onaylaması ve cüzdanı ile imzalaması ile gerçekleşen bir katmandır. Bu güvenlik önlemlerine ek olarak ve en başta gerçekleştirilmesi gereken bir önlem yöntemi, eğitimidir. NFT sahiplerinin, hesap güvenliğiyle ilgili risklerin farkında olmalı ve hesaplarını ve dijital varlıklarını korumaya yönelik en iyi uygulamalar konusunda eğitilmelidir.

4. MERKEZİ BORSA RİSKLERİ

Merkezi borsalar (CEX'ler), NFT'leri satın almak, satmak ve ticaret yapmak için popüler bir platformdur. Ancak, CEX'leri kullanırken dikkatle yönetilmesi ve göz önünde bulundurulması gereken birkaç güvenlik riski bulunmaktadır. Bu güvenlik risklerinin başında siber saldırılar bulunmaktadır. Merkezi borsalar, kullanıcıların toplu olarak varlıklarını park etmelerinden kaynaklı yüksek değerli hedeftir. Bu hedeflerin bilgisayar korsanlığı ile karşı karşıya kalması ciddi mali kayıpların gerçekleşmesine neden olur. Bir diğer risk likidite azalmasıdır. Merkezi borsalarda kullanıcı azalmasından kaynaklı likidite azalması gerçekleşebilir ve NFT'nin alım satımında zorluklar yaşanabilir. Hassas verilere ve sistemlere erişimi olan personellerin

kullanıcılara ait varlıkların kötüye kullanmasından kaynaklı CEX’lerde var olan yüksek ihtimalli bir risktir.

5. NFT TABANLI DeFi RİSKLERİ

NFT’ler her ne kadar ağırlıklı olarak sanatsal ürünlerin kayıt altına alınması için kullanılıyor olsa dahi dijital varlıkların kayıt edilmesi merkeziyetsiz finansın bir konusudur. Dijital alanda kaydedilen varlıklar yine dijital ortamda el değiştirmektedir. DeFi alanında kilitli değer miktarı 83 milyar dolardır (Defillamma, t.y). DeFi protokolleri de temelde akıllı sözleşmelerden oluşmakta olup akıllı sözleşme açıklarından kaynaklı olarak 2021 yılında 1,9 milyar dolar çalınmıştır. NFT’lere özel olarak tasarlanmış DeFi protokolleri bu güvenlik açıklarından muaf değildir.

Kod tabanlı açıklardan kaynaklı olarak protokoller istismar edilebilmektedir. Normal şartlarda kod istismarı ile korsanlar kendi cüzdanlarına varlık transferi gerçekleştirmesini ifade etmektedir. Ancak bu protokollerin içinde hatalı kodlanmış işlevler ve blok zinciri ulaklarından kaynaklı kusurlarda olabilmektedir. Larva labs tarafından geliştirilen “Meebits” koleksiyonu akıllı sözleşmede kaynaklanan bir açığı kullanarak nadir bulunan özellikteki 200 bin dolar değerinde NFT üretilmiştir (Thurman, 2021). Bir başka NFT projesinde matematiksel kodlama hatasından kaynaklı olarak 34 milyon dolarlık varlık sonsuz kadar kilitli kalmıştır (Hayward, 2022).

NFT pazaryeri kaynaklı siber istismar gerçekleşebilmektedir. Mart 2022 yılında TreasureDAO üzerinde NFT’lerin ücretsiz olarak alınmasının yolu bulunmuş ve 154 adet bedel ödenmeksizin NFT alımı gerçekleşmiştir. Benzer kod zafiyeti WolfDotGam üzerinde de tespit edilmiştir (Redman, 2022). Ronin, blok zincir işlemlerinin daha hızlı gerçekleşmesi için oluşturulmuş bir yan blok zinciridir. Popüler NFT oyunu Axie Infinity işlemleri hızlandırmak amacıyla Ronin zincirini kullanmakta idi. Ronin zinciri mutabakat protokolü için “proof of authority” kullanmakta ve bu protokole göre 9 doğrulayıcıdan sadece 5’inin doğrulaması durumunda işlem onaylanmakta idi. Kuzey koreli bir grup tarafından Ronin zincirinin kontrolü ele geçirilmiş ve bunun sonucunda 540 milyon dolarlık siber istismar gerçekleşmiştir (Redi, 2022). OpenSea isimli NFT pazaryeri sitesinde api üzerinde bulunan bir açığı kullanılması sonucu 1 milyon dolardan fazla işlem karı elde edilmiştir (Gkritsi, 2022).

6. Dış Kaynak Kullanımı kaynaklı Riskler

NFT oluşturulduğunda standart gereğince bir dijital varlığa ait bağlantıyı barındırmaktadır. NFT ERC-721 uyumlu olarak geliştirilmiş olması durumunda JSON formatında bir meta veri

kaydının bağlantısına sahiptir. Bu kayıt ile dijital varlığın image_url adresine erişim sağlanır. NFT'ler dijital varlığın kaydını tutarken, varlığın depolama alanındaki varlığını değil sadece adresini saklamaktadır. Bu nedenle NFT meta veri değişmezlik garantisi sağlar iken zincir dışı alanda saklanan dijital varlıklar için aynı durum söz konusu değildir. Dijital varlığı işaret eden URL bağlantısı kesilmesi durumunda NFT ve dijital varlık arasındaki ilişkide kesilmektedir. NFT'ler geliştirilirken genellikle dağıtılmış depolama hizmeti olan IPFS, merkezi depolama birimleri olan web sunucular ve bulut depolama ve blok zinciri üzerinde saklanmak üzere dijital varlıkları kayıt edebilirler. Bu durumda NFT'ini işaret ettiği dijital varlık IPFS, http ve On-chain olmak üzere üç farklı alanda tutulmaktadır. IPFS her ne kadar merkezi olmayan depolama özelliği ile ön plana çıkıyor olsa dahi üzerinde tutulan veriler sonsuza kadar saklanmamaktadır. Bir verinin saklanabilmesi için en az bir kopyasının saklanması gerekmektedir. Bununla beraber NFT sahibinin dijital varlığı IPFS üzerinde kaynağı sabitlemesi gerekmektedir. HTTP üzerinde depolanan dijital varlıkların devamlılığı daha az güvencedir. Bu depolama türü seçilmesi durumunda depolama adresinin hiçbir şekilde değişmemesi gerekmektedir. İşletmelerin ortalama ömrü dikkate alındığında en büyük riskin http üzerinde saklanan varlıklarda olduğu görülmektedir. http üzerinde saklanan varlıkların bir diğer güvenlik problemi ise rahatlıkla varlığın değiştirilebiliyor olmasıdır. URL var olmaya devam eder ancak işaret ettiği varlık değişmiş olabilmektedir. Çünkü değişim sonrası iki varlık arasında hash değeri olarak farklılık olacaktır. On-chain seçeneği ile varlık saklama seçildiğinde, varlık blok zinciri üzerinde kayıt edilir. Bu seçenek pahalı bir seçenek olmakla beraber varlığın değiştirilemediği bir seçenektir. Bu seçenekte var olan risk akıllı sözleşmenin kod zaafiyeti ve blok zincirin devamlılığı ile ilgili problemidir.

Yapılan çalışmalar, Ethereum ağında var olan NFT akıllı sözleşmelerinin işaret ettikleri dijital varlıkların %55 http, %36 IPFS ve sadece %9 on-chain üzerinde barındırıldığını göstermiştir. 2015 yılından beri var olan NFT'ler değerlendirildiğinde %5'inin artık erişilemez olduğu olduğu görülmüştür. Günümüzde en popüler NFT Pazar yeri OpenSea'dir. Bu platform üzerinde kullanıcılar herhangi bir programlama bilgisine sahip olmadan web arayüzü kullanarak kendi NFT'lerini oluşturabilmektedir. Bu platform üzerinde üretilen NFT'ler için dijital varlığın site tarafında saklanması seçeneği bulunmaktadır. OpenSea platformu saklama işlemi için HTTP üzerinden hizmet vermektedir ve bu durum NFT'lerin %8'ine denk gelmektedir (YourNFT, t.y.). OpenSea platformu üzerinde var olan ve IPFS depolamayı kullanan NFT'lerin yaklaşık %8'inin meta veri adresine erişim sağlanamamaktadır. Aynı şekilde HTTP depolamayı tercih edenlerin %18.7'sine erişim sağlanamamaktadır. Meta veri

dosyasına erişim sağlanıp ardından image_url değerine başarısız erişim oranı IPFS ve HTTP için sırası ile %3.9 ve %52.67'dir (Das, Bose, Ruaro, Kruegel ve Vigna, 2021).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

NFT, blok zinciri ilişkili gelişen yeni bir teknolojidir. Bugün dijital sanatlar ile ilgili olarak ağırlıklı olarak kullanıyor olsa dahi bir çok yeni kullanım alanı için umut vaat edici potansiyele sahiptir. Resim, video gibi dijital varlıkların yanında NFT tabanlı oyunlar için nesne sahipliği, günlük hayatta bir varlığın belirteci olması veya tek bir nesneyi işaret etmek için kullanılabilir. NFT'ler temel olarak akıllı sözleşme olduğundan dolayı akıllı sözleşmelere has olan güvenlik riskleri ile karşı karşıyadır. Bu güvenlik risklerinden kaçınabilmek için sektörün deneyimlediği kodlama standartlarına uygun hareket etmek gerektiği anlaşılmıştır. Bununla beraber geliştirilen NFT sözleşmelerinin güvenlik güncelleştirmelerinden geçirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. NFT güvenliğinin bir diğer ayağı hesap güvenliğidir. Bireylerin cüzdanlarının özel anahtarlarının kimse ile paylaşmaması gerekmektedir. Olası siber istismar olayına ek güvenlik katmanı olarak iki adımlı doğrulama gerçekleştirilebilir.

Kimi zaman siber güvenlik riskleri sadece NFT sözleşmesinden veya NFT sahibinin işlemlerinden kaynaklanmamaktadır. NFT'lerin alım satım için tercih edildiği merkezi borsa, pazaryerleri ve DeFi platformundan da kaynaklanabilmektedir. NFT'ler için birçok çalışmada değinilmeyen ancak gittikçe önemli bir hale gelmeye başlayan dış kaynak kullanımına bağlı risklerdir. Yapılan değerlendirme sonucunda NFT sözleşmelerinin işaret ettiği dijital varlıklarının kalıcılık sorunu ciddi problem olmaktadır. Kalıcılık ile beraber doğrulanabilir HTTP üzerinde depolanmış varlıkların yetkisiz veya yetkili kişiler tarafından değiştirilmediğinin güvence altına alınmalıdır. Bundan sonra NFT oluşturmak için depolama standartlarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

BBC News. (2021). Fake Banksy NFT sold through artist's website for £244k. BBC News sitesinden 26 Mart 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/news/technology-58399338> adresinden erişildi.

Brent, L., Jurisevic, A., Kong, M., Liu, E., Gauthier, F., Gramoli, V., ... & Scholz, B. (2018). *Vandal: A scalable security analysis framework for smart contracts*. *arXiv preprint arXiv:1809.03981*.

Cision Pr Newswire. (t.y.). <https://www.prnewswire.com/news-releases/usps-certifies-casemail-as-first-blockchain-generated-epostage-301267842.html>. Erişim Tarihi: 26/03/2023

DappRadar, (t.y.). <https://dappradar.com/nft/marketplaces>. Erişim Tarihi: 26/03/2023

Das, D., Bose, P., Ruaro, N., Kruegel, C., & Vigna, G. (2021). Understanding security issues in the NFT ecosystem. *arXiv preprint arXiv:2111.08893*.

Defillama, (t.y.). <https://defillama.com/>. Erişim Tarihi: 27/03/2023.

ERC-1155 Çoklu Token Standardı. (2023). <https://ethereum.org/tr/developers/docs/standards/tokens/erc-1155/>. Erişim Tarihi 26/03/2023.

ERC-721 Değiştirilemeyen Token Standartı . (2023). <https://ethereum.org/tr/developers/docs/standards/tokens/erc-721/>. Erişim Tarihi 26/03/2023

Etherscan. (t.y.). <https://etherscan.io/>. Erişim Tarihi: 26/03/2023

Flipkick. (t.y.). <https://www.flipkick.io/>. Erişim Tarihi: 26/03/2023

Gkritsi, E. (2022). *OpenSea Bug Allows Attackers to Get Massive Discount on Popular NFTs*. CoinDesk sitesinde 27 Mart 2023 tarihinde <https://www.coindesk.com/tech/2022/01/24/opensea-bug-allows-attacker-to-get-massive-discount-on-popular-nfts/> adresinden erişildi.

Haig, S. (2021). You can now buy gold-backed NFTs with the mining carbon footprint offset. 26 Mart 2023 tarihinde Cointelegraph sitesinde <https://cointelegraph.com/news/you-can-now-buy-gold-backed-nfts-with-the-mining-carbon-footprint-offset> adresinden alındı.

Hale, J. (2023). Top 10 most expensive NFTs ever sold. 23 Mart 2023 tarihinde <https://www.dexerto.com/tech/top-10-most-expensive-nfts-ever-sold-1670505/> adresinden alındı.

Hamacher, A. (2021). *Now Postage Stamps Are Getting the NFT Treatment*, 26 Mart 2023 tarihinde Decrypt sitesinde <https://decrypt.co/61963/now-postage-stamps-are-getting-the-nft-treatment> adresinden alındı.

Hayward, A. (2022). *Aku Ethereum NFT Launch Ends With \$34M Locked in Flawed Smart Contract*. Decrypt sitesinde 27 mart 2023 tarihinde <https://decrypt.co/98530/aku-ethereum-nft-launch-ends-with-34m-locked-in-flawed-smart-contract> adresinden erişildi.

Kalra, S., Goel, S., Dhawan, M., & Sharma, S. (2018). *Zeus: analyzing safety of smart contracts*. In *Ndss* (pp. 1-12).

Kara, M. (2016). *Blockchain tarihi hack'lenme sonrası güvenlik çıkmazında*. Webrazzi sitesinde 27 Mart 2023 tarihinde <https://webrazzi.com/2016/06/20/blockchain-tarihi-hacklenme-sonrasi-guvenlik-cikmazinda/> adresinden erişildi.

NEP-11. (2023). <https://docs.neo.org/docs/en-us/develop/write/nep11.html>. Erişim Tarihi 26/03/2023.

NFT'nin Türkçe Karşılığı Belli Oldu, (2022). Dijital Dönüşüm Ofisi sitesinde 26 mart 2023 tarihinde <https://cbddo.gov.tr/haberler/6354/nft-nin-turkce-karsiligi-belli-oldu> adresinden erişildi.

Real Estate Tokenization (t.y.). <https://www.blockchainappfactory.com/real-estate-tokenization>. Erişim Tarihi: 26/03/2023

Redi, R. (2022). *Ronin lost \$540m to hackers in second-largest crypto theft*. Currency sitesinde 27 Mart 2023 tarihinde <https://currency.com/ronin-lost-540m-to-hackers-in-second-largest-crypto-theft-ever> adresinden erişildi.

Reman, J. (2022). *Attacker Hacks Arbitrum's Treasure DAO for Over 100 NFTs by Leveraging Marketplace Exploit*. Bitcoin sitesinde 27 Mart 2023 tarihinde <https://news.bitcoin.com/attacker-hacks-arbitrums-treasure-dao-for-over-100-nfts-by-leveraging-marketplace-exploit/> adresinden erişildi.

Schneider, J. (2022), *Over 80% of NFTs Minted for Free on OpenSea Were Fake or Stolen*. 26 mart 2023 tarihinde PetaPixel sitesinde <https://petapixel.com/2022/01/28/over-80-of-nfts-minted-for-free-on-opensea-were-fake-or-plagiarized/> adresinden erişildi

Thurman, A. (2021). *\$85 million 'Meebits' NFT project exploited; attacker nabs \$700,000 collectible*. Cointelegraph sitesinde 27 mart 2023 tarihinde https://tr.cointelegraph.com/news/85-million-meebits-nft-project-exploited-attacker-nabs-700-000-collectible?_ga=2.157899194.1679369113.1679740771-131660105.1679651436 adresinden erişildi.

TRC-721. (2023). <https://developers.tron.network/docs/trc-721>. Erişim Tarihi 26/03/2023.

Wang, Q., Li, R., Wang, Q., & Chen, S. (2021). *Non-fungible token (NFT): Overview, evaluation, opportunities and challenges*. *arXiv preprint arXiv:2105.07447*.

YourNFT, (t.y.). <https://yournfts.org/>. Erişim Tarihi: 27/03/2023.

KATILIMCI DEMOKRASİ PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN YEREL GÜNDEM 21 POLİTİKALARI

Dr. Öğr. Üyesi, Handan BOYALI

Munzur Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi,

ORCID ID: 0000-0002-4662-5124

Öğr. Gör. Sertaç KIRAÇ

Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO, ORCID ID: 0000-0002-2174-977X

ÖZET

1992 yılında Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya, Çevre ve Kalkınma konferansında 21. yüzyılın hedef ve politikaları belirlenmeye çalışılmıştır. Asıl hedef ise sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde ekonomik ve sosyal anlamdaki kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceğine yöneliktir. Türkiye'nin de katıldığı konferansta "Gündem 21" başlıklı somut bir eylem planı hazırlanmıştır. Gündem 21, insanlık için önemli bir dönüm noktası olarak tanımlanmıştır. Yerel Gündem 21'de kalkınma sorunlarının minimize edilmesinde sürdürülebilir kalkınma ilkesine özellikle vurgu yapılmıştır. Katılımcılığa ve ortaklığa dayalı iyi yönetim anlayışı bağlamında bir yönetim anlayışının olması gerekliliği anlatılmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada, Yerel Gündem 21 anlayışı ile Türkiye'de gerçekleştirilen yönetsel politikalar hakkında bilgi verilmiştir. Bu politikaların yapısal ve işlevsel yönleri üzerine incelemeler yapılmış ve Türk yönetim sistemine katkısı literatür taraması sonrası değerlendirilmeye alınmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucu kent konseylerinin katılımcı demokratik yönetim anlayışını pekiştiren en önemli yönetsel düzenleme olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sürdürülebilir Kalkınma, Demokrasi, Katılım, Yerel Gündem 21, Kent Konseyi

LOCAL AGENDA 21 POLICIES IN TURKEY FROM THE PERSPECTIVE OF PARTICIPANT DEMOCRACY

ABSTRACT

At the United Nations World, Environment and Development conference held in Rio in 1992, the goals and policies of the 21st century were tried to be determined. The main goal is how to achieve economic and social development within the framework of sustainable development principles. A concrete action plan titled "Agenda 21" was prepared at the conference, which Turkey also attended. Agenda 21 has been described as an important turning point for humanity. In the Local Agenda 21, the principle of sustainable development was especially emphasized in minimizing development problems. The necessity of having a management approach in the context of good governance understanding based on participation and partnership has been explained. In this context, in this study, information is given about the administrative policies

carried out in Turkey with the understanding of local agenda 21. The structural and functional aspects of these policies were examined and their contribution to the Turkish management system was evaluated after the literature review. As a result of the evaluations, it was concluded that the city councils are the most important administrative regulation that reinforces the participatory democratic management approach.

Keywords: Sustainable Development, Democracy, Participation, Local Agenda 21, City Council

1. GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin de etkisiyle kalkınma alanında dünyada büyük değişimler ve gelişimler meydana gelmiştir. Önceden ekonomik kalkınmaya daha fazla önem veren devletler bunun uzun vadede bazı olumsuzluklara yol açacağı düşüncesi ile daha sonraları sürdürülebilir kalkınmaya yönelmişlerdir. Sosyal refah seviyesinin yükselmesi, yönetim anlayışının güçlenmesi ve güvenli bir geleceğin sağlanması için küresel ortaklık anlayışı gündeme getirilmiştir. Yerel Gündem 21 çalışmaları 1992 yılında Rio’da düzenlenen ve Türkiye’nin de katılım gösterdiği Birleşmiş Milletler Dünya, Çevre ve Kalkınma konferansında Gündem 21 programından yola çıkarak oluşmuştur. Bu konferansta sürdürülebilir kalkınma endeksinde sosyal ve ekonomik boyutta kalkınmanın temelleri atılmaya çalışılmıştır. Yerel yönetimler, halka ulaşmada birincil basamak yönetim birimleri olduklarından dolayı Gündem 21’in amaç edindiği “sürdürülebilir kalkınma” ya en hızlı biçimde yerel yönetimlerle ulaşılabileceği düşüncesinden yola çıkarak Yerel Gündem 21 oluşturulması düşüncesi dile getirilmiştir. Yerel Gündem 21, öncelikli sırada yer alan yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözülmesi için oluşturulan uzun vadeli stratejik program hazırlanması ve uygulanması yoluyla yerel düzeyde Gündem 21’in belirlemiş olduğu hedeflere ulaşmayı amaç edinen katılımcı, çok sektörlü bir süreçtir. Katılım, birlikte yönetim, kentsel bilinç oluşturma gibi amaçları olan kent konseyleri ise Yerel Gündem 21 sürecinin hazırladığı temel üzerine kurulan birer demokrasi platformudur. Yerelde demokrasinin güçlendirilmesini amaç edinmiştir. Yerel Gündem 21 kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar ile birlikte kent konseylerinin önemi giderek artmıştır. Yerel katılımın sağlanmasında kent konseylerinin önemi büyüktür. Yerel yönetimlerde halk, gerçekleştirilecek faaliyetler için bir araya gelecek ve ortak çıkarları sağlamak adına karar alma fırsatı elde etmiş olacaktır. Kent konseyleri ile bir araya gelen vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları kente ilişkin ortak kararlar verecekleri için kentin tamamını temsil edecek geniş bir katılımı gerçekleştirmiş olacaktır.

Bu çalışmada ise, yönetişimin yerelde uygulanmasını amaç edinen uygulamalar olan Gündem 21 ve Yerel Gündem 21 uygulamasının önemi ele alındıktan sonra Türkiye’de Yerel Gündem 21 uygulaması ve politikaları değerlendirilmiştir.

2. GÜNDEM 21

Gündem 21, 1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya, Çevre ve Kalkınma konferansında, 21. yüzyılın temel amacı olarak bilinen çevre ve kalkınma sorunları ile baş edebilmek için ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına yönelik olarak oluşturulan küresel eylem planıdır. Bu plan küresel çapta, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin devletlerin ortaya koymuş olduğu uzlaşımın ifadesi şeklinde belirtilmektedir (Deniz, 2013: 394).

Bu konferansa Türkiye ise Başbakan düzeyinde katılım göstermiş ve “Gündem 21” isimli nesnel küresel eylem planı kabul edilmiştir. Bu eylem planı 40 bölümden oluşmaktadır. “İnsanlık tarihsel bir dönüm noktasındadır” ifadesiyle başlayan Gündem 21, temel perspektifinde uluslararası ve ulusların kendi içerisinde beliren eşitsizliklere, giderek artan yoksulluk ve hastalıklara dikkat çekmektedir. Bundan kurtulmanın çaresi ise, temel ihtiyaçların giderilmesini, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi şekilde korunmasının sağlanmasını ve son olarak da daha güvenli bir geleceğe gidebilmek için küresel bir ortaklık anlayışını gündeme getirmektedir (Emrealp, 2005: 16). Bu yaklaşımla birlikte dünyada uygulanagelen klasik yönetim anlayışı yerine “yönetişim” kavramı önem kazanmaya başlamıştır. İngilizcesi “governance” olarak bilinen yönetişim kavramı; temelinde katılımcılık ve ortaklık anlayışlarını benimsemektedir. Bu yaklaşım ile birlikte yerel yönetimler, STK’lar ve diğer yerel aktörler, merkezi yönetimler ile uluslararası topluluğun ortakları şeklinde nitelendirilmişlerdir. Rio konferansından sonra gerçekleştirilen tüm konferans veya birleşimlerde de küresel ortaklık kavramı ve ilkeleri benimsenmiştir (Deniz, 2013: 394).

Gündem 21’de; gelişmiş ülkelerin çevre ve kalkınma konularında yapmış olduğu hataların tekrarlanmaması, çevrenin daha az tahribata uğramasını sağlayacak önlemlerin alınması, yoksul ülkelere daha fazla mali desteğinin sağlanması ve çevresel kirlenmeyi önleyecek teknolojilerin kullanılmasının teşvik edilmesi ulaşılmak istenen genel hedefler olarak belirtilmektedir (Göktürk, 2008: 10-11).

Günümüzde farklı yapıdaki birçok ülkenin kalkınmışlık ve ekonomik sistemleri nasıl olursa olsun sürdürülebilirlik kavramı özellikle de ekonomi ve çevre konuları açısından oldukça önemli bir durum haline gelmiştir. Bir kavram olarak sürdürülebilirlik kavramının Türkçede doğrudan bir karşılığı olmamakla birlikte; sürekli, daimi, devamlı, kesintisiz gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Kavram, Latince “sustain” kavramına karşılık gelmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı ile daha önce bahsedilen; devamlılık, kesintisizlik, daimi olmak gibi anlamları ile bir sistem veya yönetimin kendi kendisini sürdürebilmesi ya da herhangi bir şeyin sorumluluğunu kaldırabilmesi şeklinde yorumlanabilmektedir (Şen vd., 2018: 5). Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak, 1987’de gerçekleştirilen Dünya, Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından “Ortak Geleceğimiz” başlığı ile yayınlanan ve temelinde “ortak kaygılar” ve “ortak zorluklar” gibi ortak konuları ele alan raporda geçmiştir. Bu rapor ise ismini komisyon başkanı Brundtland’dan almış ve “Brundtland Raporu” olarak kullanılmıştır. Raporunda temel olarak sürdürülebilir kalkınma ile içinde bulunan zamanın sorunlarını çözerken geleceği yaşanmaz duruma getirmeden, gelecek nesillerin de oluşabilecek ihtiyaçlarından ödün verilmeksizin toplumların refah ve esenlik artışının sağlanabileceği anlayışını benimsemiştir (Atvur, 2009: 232). Günümüz dünyasında doğal kaynakların varlığı azalma eğilimine girmiş, ekosistemde erozyonlar oluşmaya başlamış ve bunun yanı sıra iklim değişikliği gibi insanlığı yakından ilgilendiren önemli sorunsallar baş göstermiştir. Bahsedilen ve daha fazlası olan bu tarz sorunlar açısından sürdürülebilirlik kavramı kuşkusuz gün geçtikçe çok daha önemli bir hale gelmektedir (Şen vd., 2018: 7-8).

Gündem 21’in temel felsefesi ise, bütün politika alanlarına yönelik finans kaynaklarının belirlenmesi, yeni kaynakların bulunması, hükümet ve hükümet dışı aktörlerin iş birliği zemininde buluşmalarının sağlanması ve halkın yönetime etkin bir katılım sisteminin sağlanması gibi ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Özetle, Gündem 21’de toplumsal uzlaş

sağlanmadan sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşamayacağı düşüncesi hakimdir. 40 bölümden oluşan Gündem 21 metninin 28. bölümünde Yerel Gündem 21’den söz edilmektedir. Zira bu metinde, yerel yönetimlerin halka en yakın hizmet birimi olarak sürdürülebilir kalkınmada ne derecede önemli olduğunun altı çizilmiştir (<https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>). Gündem 21 metninin 28. bölümünde doğrudan belirtilen yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınmadaki öneminden bahsedilerek, sürdürülebilir kalkınma ilkesinin ancak yerinden uygulamalarla hayata geçirilebileceği görüşü dile getirilmiştir. Bundan dolayı Gündem 21’in yereldeki karşılığı olan Yerel Gündem 21 isimli bir anlayış da ortaya çıkmıştır.

3. YEREL GÜNDEM 21

Gündem 21’de dile getirilen sorunlar ve bunların çözümlerinin büyük bir kısmının yerel nitelikli faaliyetlere bağlı olmasından dolayı, hedeflere ulaşılmasında yerel yönetimlerin katılımı ve iş birliğinin sağlanmasının önemi belirtilmiştir (Emrealp, 2005: 19).

Rio Bildirgesi’nden sonra çevresel ve sürdürülebilir endeksindeki kalkınma sorunları ile birlikte çok sayıda kamu politikası alanında katılımcı yaklaşımlar, politika süreçlerinin oluşturulmasında önemli görülmüştür. Katılım endeksli yaklaşımlar, temsili demokrasinin ötesinde resmi siyasal ve yönetsel çevrenin dışında kalan kişilerin ve örgütlerin politik karar alma sürecinde söz hakkı sahip olmasını hedeflemektedir (Deniz, 2013: 395).

Yerel Gündem 21, öncelikli olarak yerel düzeyde sürdürülebilir gelişme sorunlarının çözümüne yönelik uzun vadeli, stratejik bir eylem planıyla yoluna devam eden, yerel düzeyde Gündem 21’in hedeflerine ulaşmayı amaç edinen katılım endeksli ve çok-sektörlü bir süreçtir. Gündem 21 içerisinde yer verilen Yerel Gündem 21’de halka birincil basamak kamu hizmeti sunan hizmet birimleri olarak yerel yönetimlerin sürdürülebilir gelişme açısından hayati önemlerinin altı çizilmiştir. Yerel Gündem 21 süreci ilk olarak yerel sürdürülebilir gelişim sorunlarına yönelik uzun ve sürdürülebilir bir stratejik planın hazırlanarak uygulanmasını gerektirmiştir. Bu süreç ise çeşitli katılım mekanizmaları ve yerel paydaşlarla yürütülerek “yönetişim” anlayışının uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Emrealp, 1998: 27-28).

3.1.Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, “belli bir coğrafi alanda (kent, köy, il, vb.) yaşayan yerel topluluğun ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar organlarının halk tarafından seçilerek göreve getirildiği, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, merkezi yönetimle olan ilişkilerinde yönetsel özerklikten yararlanan kamu tüzel kişileridir (KAYA, 1992: 1). Yerel yönetimler, yerelde halkın kendisini yönetmesine imkan veren özerk idarelerdir (Keleş, 1992: 11).

Yerel yönetimler, oluşumları ve yapıları gereği demokratiktir. Yerel yönetimlerin karar ve yönetme organları yöre halkı tarafından seçimle görev başına gelmektedirler. Bu açıdan bakıldığında yerel yönetimler sadece yerel hizmetlerin sunulmasından değil ayrıca daha ötesi demokrasi ile de temellendirilmektedir. Yerel yönetim-demokrasi ilişkisinin kilit noktasında ise temsil ve katılma kavramları yer almaktadır (Çitci, 1996: 5-6).

Demokrasi kavramı en bilinen tanımıyla halkın kendi kendini yönetmesi olarak kabul edilmektedir. Demokratik bir yerel yönetim ancak demokratik esaslara dayalı bir ülkede var olabilir (Pustu, 2005: 124).Yerel yönetimlerin yerelde demokratik değerlerin gelişmesine ve

halkın yönetimde söz sahibi olması sağlanarak etkin yönetiminin gerçekleştirilmesine yaptığı katkılar önemini ortaya koymaktadır. Yani yerel yönetimler demokrasinin tabandan tavana kadar yayılmasında kilit bir rol üstlenmektedir (Memişoğlu, 2015: 51-52). Yerel yönetimler, belirli gereksinimlere ve hedeflere erişebilmek için, toplumların ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedef edinen idari ve özerk yapıya sahip idari birimlerdir. Yerel yönetimlerde özerklik olgusu, yerel düzeyde karar alma süreçlerine katılım, ifade ve yaşam özgürlüğü, siyasal ve toplumsal eşitlik, yönetimde verimlilik ve etkinlik, şeffaflık ve açıklık, halka açık olma, hesap sorma ve hesap verme gibi şeffaflık zemininde demokratik değerlerin yerel düzeye yansımalarıdır. Yerel demokrasi, söz konusu bütün bu değerlerin bir araya gelmesi ile sağlanmaktadır (Yaman ve Küçükşen, 2018: 68).

Hizmetlerin sunumunda çeşitli örgüt ve birliklerin vasıtasıyla çoğulcu olması önemlidir. Böylece herhangi bir vatandaş yerel yönetimlerde, karar alım sürecine katılabileceği gibi farklı kurumların hizmet sunum durumlarını da değerlendirebilecektir. Bunun yanı sıra herhangi bir hizmetten faydalananlar ya da belirli bir politik mesele ile ilgilenenler siyasal meşru bir topluluk oluşturabilirler. Bir diğer önemli boyut ise hesap verilebilirliktir. Hizmetlerin sunumu ve karar alım süreçlerinde halk hizmet sağlayıcıları doğrudan müzakereye katılım olanakları ile onları değerlendirebilecek bir konumda olabileceklerdir (Erençin, 2018: 346).

Gündem 21'in temel hedefleri içerisinde, ülkelerin yerel yönetimlerinden kendi belde halkları ile katılımcı süreci başlatmaları ve kendi kentleri için Yerel Gündem 21 oluşturmaları yer almaktadır. Dolayısıyla ilk olarak her yerel yönetimin hemşehrileri, yerel kuruluşları ve özel sektör kuruluşlarıyla bir araya gelerek kendi Yerel Gündem 21'lerini gerçekleştirmeleri istenmiştir (Emrealp, 2005: 19).

3.2.Yerel Gündem 21 ve Katılımcı Demokrasi

Yerel Gündem 21'in temel perspektifinde; sivil toplumu mevcut yerel yönetimlerle kent gündemini belirleme amacıyla birleştirerek hem katılımcı demokrasiyi güçlendirmek hem de çevre ve yaşam kalitesini iyileştirmek yer almaktadır. Bu bakımdan Yerel Gündem 21 başta "iyi yönetim" olmak üzere, günümüzün ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gidermede ödün vermeksizin karşılayan kalkınma biçiminde ifade edilen "sürdürülebilir kalkınma" ile de çok yakından ilişkilidir (<https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>). Bu bağlamda Gündem 21'de sivil toplum kuruluşlarının katılımcı demokrasinin biçimlendirilmesinde ve uygulanmasındaki yaşamsal rolüne değinilmiştir.

Katılım, yönetimde vatandaşların sadece seçimlerde belirleyici rol üstlenmesini ifade etmemektedir. Katılım ile aynı zamanda daimi olarak kamusal özneye ve aktif yurttaş dönüştürmesini de sağlamaktadır (İzci, 2014: 21). Katılım olgusunun önemli bir kısmını oluşturan yerel katılım olgusu ise; halkın yerel düzeyde kendi seçtiği mekanizmaların kararlarına ve faaliyetlerine katılımını işaret etmektedir. Katılım, demokrasinin temel unsurları içerisinde yer aldığından demokrasi olgusundan ayrı görülmemelidir (Yaman ve Küçükşen, 2018: 68). Katılımcı demokrasi, liberal demokrasinin vatandaşları yalnızca seçim dönemlerinde siyasal alana dâhil eden sınırlı katılım anlayışına tepki olarak ileri sürülen, siyasal sistem karşısında her zaman aktif bir vatandaş profili inşa etme niyeti taşıyan demokrasi modelidir (Dursunoğlu, 2019: 41).

Günümüz dünyasında hemen her alanda ciddi bir değişim ve dönüşüm dönemi yaşanmaktadır. Devlet, giderek değişen ve çeşitlenen bu ortamda gelen yeni taleplere de karşılık vermekte zorlanmaktadır. İlişki ve iletişim ağlarının çok ciddi boyutlarda ilerlediği bu dönemde yurttaş kavramının yanında ağdaş kavramının da gelişmeye başladığı görülmektedir. Devletin böyle giriftleşmiş bir ortamda yeni talep ve hizmetleri yerine getirebilmesinde “yönetişim” kavramının önemi giderek büyümektedir. Kamu yönetimi alanındaki güncel gelişmelerle birlikte yenilenme ve dönüşüm sürecinin bir çıktısı olarak yönetim kavramı, toplumsal-siyasi sistemle alakalı bütün aktörlerin ortak gayretleriyle ulaşılan sonuçların oluşturduğu yapı veya sistem olarak tanımlanabilmektedir (Özer ve Akçakaya, 2015: 207-208). Yönetişim kavramının iyi yönetim bağlamı üç temel ayaklı bir boyutu bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik, siyasal ve yönetsel olmak üzere üç boyutludur. Ekonomik yönetim, bir ülkede yoksulluğun azaltılması, yaşam kalitesinin yükselmesini işaret etmektedir. Siyasal yönetim, politik kararların alım sürecini belirtmektedir. Üçüncü boyut olan yönetsel yönetim ise belirlenen politikaların uygulandığı sisteme karşılık gelmektedir (Palabıyık, 2004: 66).

Yerel Gündem 21 çalışması perspektifinde yönetim kavramı ise, demokratik bir yönetim anlayışıdır. Kavram üzerinde çok geniş bir yelpazede farklı tanımlar bulunsa da demokratik yönetimde özellikle demokrasi ağırlıklı bir yönetim anlayışına işaret edilmektedir. Demokratik yönetime göre; kamu hizmetlerinin nitelikli sunulmasında ve sağlıklı bir ekonomik kalkınmayı sağlamada uygun ekonomik ve siyasal alan ile sağlıklı çalışan kamu yönetimi mekanizmasının olması gerekmektedir. Ayrıca demokratik yönetim temel düşünce olarak, insan hakları ve siyasal özgürlükler gibi günümüzün trend haline gelmiş önceliklerine işaret ederek her türlü ayrımcılığında kaldırılması anlayışlarını benimsemektedir (Batat, 2010: 25-26).

Sivil toplum kavramına bakacak olursak, kavram ilk kez 1690’da Locke tarafından kullanılmıştır. Gözübüyük Tamer’e göre modern toplumların ilk dönemlerinde sivil toplum kavramı demokrasi kavramı ile ilişkilendirilmemesine rağmen günümüzde sivil toplum ve demokrasi kavramları arasında sıkı bir ilişkinin varlığı düşünülmektedir. Sivil toplum, otoriter veya askeri rejimlerden kurtulmanın ve demokrasiye geçmede en önemli basamak olarak görülmektedir (Gözübüyük Tamer, 2010: 90). Sivil toplum kuruluşları ise küreselleşme çağının politika oluşturan önemli kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Sivil yönetimi gerçekleştiren kurum ya da kişilere trend haliyle STK denilmektedir. Farklı toplumsal gerçekler ve sorunlar üzerinde çalışan ve gittikçe trend haline gelen STK’lar için “gönüllü üyeliğe dayalı ve toplumu ve siyaseti etkilemeye yönelik resmi olmayan örgütlenmelerdir” şeklinde tanımlama yapmak mümkündür (Talas, 2011: 391).

Yerel Gündem 21 projelerinin temel hedeflerinden en önemlisi, yerel yönetişimin güçlendirilmesine yönelik olarak sivil toplum süreçlerine katılımın sağlanmasıdır. Kent halkının sorunlarına karşı kenttaşlar, Yerel Gündem 21 süreciyle birlikte her sorunun çözümü noktasında devletten beklenti halinde olmama ve kendi oluşturdukları örgütler aracılığı ile kendileri çözüm yoluna gitmektedirler. Böylece hem uygulanabilir somut projelerin üretilmesine hem de sivil toplum kuruluşlarının katılımına olanak sağlayarak demokratik kültürün de gelişmesine katkı sağlayacaktır (Yıldırım, 2014: 87). Ayrıca karar alma, planlama ve uygulama süreçlerinde kadınlar ve gençlerin etkin katılımının da sağlanacağı programların

geliştirilip uygulanmasını temel hedefleri içerisinde saymıştır. Böylece kadınlar ve gençler için de yerel yönetimlerde özel görev alanı belirtmektedir (Emrealp, 2005: 20).

4. TÜRKİYE'DE YEREL GÜNDEM 21 VE UYGULANAN POLİTİKALAR

Gündem 21'in Türkiye'de tanınması, 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II İnsan Yerleşimleri Zirvesi (Kent Zirvesi) ile olmuştur. Gündem 21 programının 7. bölümü özellikle Habitat Gündeminin bel kemiğini oluşturmaktadır. Habitat gündeminin temel konularını oluşturan “*herkese yeterli konutun sağlanması ve kentleşen dünyada sürdürülebilir yerleşmeyi gerçekleştirmek*” hedefleri Gündem 21 ile büyük bir bağ kurmakta ve sürdürülebilir kalkınma kavramının; temel haklar ve kentsel haklara kadar geniş bir yelpazede ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Habitat Gündemi'nin özellikle 103, 211 ve 213. paragrafları ve İstanbul Bildirgesi'nin yerel yönetimlerle ilgili 12. maddesi, Yerel Gündem 21 ile olan güçlü ilişkiyi göstermektedir. Gündem 21'in 28.bölümünde, dünyanın tüm ülkelerindeki yerel yönetimlere katılımcılık endeksli ve kendilerine uygun bir Yerel Gündem 21 programları başlatmaları için küresel bir çağrı yapılmıştır. Bu çağrıdan hareketle özellikle Habitat II konferansı sonrasında Türkiye'deki bazı yerel yönetimler öncülüğünde IULA-EMME – Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın yönlendiriciliğinde, “Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” başlıklı bir proje geliştirilmiştir (Ökmen ve Görmez, 2009: 113-114).

Ayrıca Habitat II bildirisinin bölüm 3 Taahhütler kısmının C bendinde yer alan “Yapılabilir kılma ve katılım” başlıklı 45. maddesinde gerçekleştirilmek istenen hedefler temel olarak şöyledir (Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, 1996: 17-18):

- *İnsanların yaşadıkları alanda ihtiyaçların en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlayacak düzeyde otorite-kaynak ile işlev ve sorumlulukların adem-i merkezileşeceği,*
- *Yerel alanlarda şeffaf, sorumluluk sahibi, hesap verebilir, adil, etkili ve verimli bir yönetim sisteminin oluşmasına yardımcı olacak bir şekilde yerel liderliğin yapılabilir kılınması, demokratik yönetimin teşvik edilmesi, kamu otoritesinin uygulanması ve her düzeydeki kamu kaynaklarının bu amaçlar için kullanılması,*
- *Çözülmesi gereken sorunların, herkesin eğitim hakkından yararlanmasını sağlamak ve herkese yeterli konut hakkının sağlanması ile sürdürülebilir insan yerleşiminin gelişimini teşvik edecek yerel kapasiteyi artırmaya yönelik araştırmaların desteklenmesi,*
- *Özellikle kadın ve engelli bireyler için ulusal ve yerel düzeyde eğitim, öğretim ve kurumsal pekiştirme içeren insan yerleşimlerinin planlanması ile yönetimi ve geliştirilmesi için kapasite oluşturulması eğitimi desteklemek gibi birtakım toplumsal katılım endeksli ilkelerin benimsendiği de dikkatleri çekmektedir.*

Habitat II konferansı sonrasında Türkiye'de bazı yerel yönetimlerin öncülüğünde başlatılan Yerel Gündem 21 uygulamalarına katkı sunabilmek amacıyla IULA-EMME – Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın koordinasyonunda, “Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” isimli bir proje geliştirildiği daha önce ifade edilmişti. UNDP – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın katkılarıyla, 1997 yılının sonuna doğru hayata geçirilen Proje, iki yıla yakın bir uygulama dönemi sonunda, geride kalan yüzyılın sonuna denk gelecek şekilde tamamlandı. Bu

projenin ikinci aşaması olarak tasarlanan “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması” Projesi, birinci aşamada olduğu gibi, IULA-EMME’nin koordinasyonunda ve UNDP’nin desteğiyle yürütüldü. Ocak 2000’de başlayan ikinci aşama çalışmaları, 2003 senesinde tamamlandı. Yerel Gündem 21 proje ortağı kentlerdeki uygulamalar, önceden belirlenmiş belli bir şablon yerine her kentin kendine özgü koşul, değer ve önceliklerinin belirlendiği yöntemlerle yürütülmüştür. Proje ortağı bazı metropoliten kentlerin öncülüğünde kent konseyleri veya benzeri platformlar farklı organizasyonların temsilcilerini bir araya getirerek etkin, katılımcı bir mekanizma olarak işlev görmüşlerdir. Yerel Gündem 21’in programı aşamaları ise şöyledir (habitat.org.tr. Erişim Tarihi: 18.01.2023):

- *1.Aşama- Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviği ve Geliştirilmesi Projesi*
- *2.Aşama- Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması Projesi*
- *3.Aşama- Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Yönetişim Ağı Yoluyla BM Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planının Yerleştirilmesi Projesi*
- *4.Aşama-Türkiye’de Yerel Gündem 21’in Yönetişim Ağı kanalıyla BM bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin Gerçekleştirilmesi*
- *5.Aşama-Kent Konseylerinin güçlendirilmesi ve Yerel Demokratik Yönetişim Mekanizmaları Olarak İşlev Görmelerine Yönelik Eğitim ve Kapasite Geliştirme Desteği Sağlanması Projesidir.*

Habitat Gündeminde, sürdürülebilir kalkınma anlayışının temelini demokratik, insan haklarına saygılı, şeffaf, katılımcı ve halka hesap verebilen idareler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bununla birlikte yönetim ilkesinin temel çerçevesi belirlenmiş, Gündem 21’in ancak yerel yönetimler, STK’lar ve diğer yerel aktörlerin etkin katılımı ile hayata geçirileceği vurgulanmıştır (Emrealp, 2005: 23). Başlıca katılımcı yapılar ise kent konseyleri adında yerel alakalı gruplarca oluşturulan platformlardan, çalışma gruplarından, mahalleye yönelik çalışmalardan, kadın ve gençlik meclislerinden, özel ilgi gruplarına yönelik çocuk, yaşlı, engelliler platformundan oluşmaktadır (Emrealp, 2005: 31).

4.1.Kent Konseyleri

Ülkemizde Kent Konseylerinin yasal en büyük alt yapısını 5393 sayılı Belediye Kanunu oluşturmaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren bu kanun ile yerel yönetimlerde yenilikler gerçekleşmiştir. Yerel yönetimlere karşı bakış açısı değişmiş ve ilgi artmıştır. Ayrıca kanunda Avrupa Yerel Özerklik Şartının öngördüğü birtakım yeni düzenlemeler de yer almaktadır. Bu bakımdan 5393 sayılı kanunun yerel demokrasiye birtakım katkıları olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa Yerel Özerklik Şartında bulunan “yerindelik” ilkesi ilk kez bu kanunla uygulanmıştır. Kent konseylerinin en büyük dayanak noktası olan Avrupa Yerel Özerklik Şartı, 1985’de imzaya açılmış ve Türkiye tarafından 1988’de imzalanmıştır (Bektaş, 2018: 60).

Kent konseyleri, halkın yönetime katılarak yaşam kalitesini artırmayı, kentte kentlileri ilgilendiren konularda ortaklaşa müzakereci bir anlayışla kentlilerin fikir ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmesini sağlayan ve sivil toplum anlayışını esas alan katılımcı ve demokrasi endeksli bir oluşumdur. Ülkemizde kent konseylerinin doğuşu ve hakkındaki ilk yasal düzenleme ise, 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunudur. Kanunun

76. maddesinde kent konseylerinin amaçlarından bahsedilmektedir (Yaman ve Küçükşen, 2018: 69). Bu maddede, “kent konseyi; kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu madde ile kent yönetimlerinde yönetişim anlayışı ile sivil toplum örgütlerinin, meslek kuruluşlarının ve sendika vb. diğer organların karar ve uygulamalarda yer alabilmesi için “Kent Konseylerinin önü açılmıştır. Kent konseylerinin faaliyetlerinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi için destek sağlama görevi ise belediyelere aittir (Deniz, 2013: 397-398).

Belediye kanunundan sonra kent konseylerinin yasal mevzuat temelini oluşturmak adına 2006 yılında Kent Konseyleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğin 4. maddesinde kent konseyleri hakkında “*Merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşehrilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetişim mekanizmalarıdır*” denilmektedir (KKY, 2006: md.4).

Yine aynı yönetmeliğin 8.maddesinde ise, konseylerin üyeliklerini düzenlemiştir. Bu maddeye göre, “üyeler; mahallin en büyük mülki idare amiri veya temsilcisi, Belediye başkanı veya temsilcisi, sayısı 10’u geçmemek üzere illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle sayısı yirmiye kadar olan belediyelerde bütün mahalle muhtarları, diğer belediyelerde belediye başkanının çağrısı üzerine toplanan mahalle muhtarlarının toplam muhtar sayısının yüzde 30’unu geçmemek ve 20’den az olmamak üzere kendi aralarından seçecekleri temsilcileri, beldede teşkilatını kurmuş olan siyasi partilerin temsilcileri, üniversitelerden ikiden fazla olmamak üzere en az bir temsilci, üniversite sayısının birden fazla olması durumunda her üniversiteden birer temsilci, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, baroların ve ilgili dernekler ile vakıfların temsilcileri, kent konseyince kurulan meclis ve çalışma gruplarının birer temsilcisinden oluşmaktadır” denilmektedir (KKY, 2006: md.8). Kent konseyleri; merkezi idare, yerel idare ve sivil toplumu ortaklık fikri ile buluşturan yönetişim sistemleridir (Emrealp, 2005: 31).

Kent konseyleri ile kent yönetiminde demokratik temelde katılımcı bir yönetim tarzının oluşması istenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için kent konseylerinin bazı görevleri gerçekleştirmeleri istenmektedir (Yaman ve Küçükşen, 2018: 70). Kent konseyinde ortaya çıkan görüşler belediye meclislerince ilk toplantılarında gündeme alınarak değerlendirilmektedir. İlgili yönetmeliğin 6. maddesinin 1. bendinde kent konseylerinin görevleri şu şekilde sıralanmaktadır (KKY, 2006: md.6):

- “*Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetişim anlayışının benimsenmesini sağlamak,*

- *(Değişik: RG-6/6/2009-27250) Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,*
- *Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmasına katkıda bulunmak,*
- *Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,*
- *Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,*
- *Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,*
- *Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,*
- *Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,*
- *Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,*
- *Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,*
- *Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır”.*

Kent konseylerine, kent yaşamıyla alakalı olabilecek bütün alanlarda (toplumsal, kültürel, sosyal vb.) faaliyet gösterip ve eylemde bulunabilecek, katılımcı ve demokratik bir zemin kazandıracak görevler verilmiştir (Yaman ve Küçükşen, 2018: 70).

Kent konseylerinin bir çatı altında toplanması fikri ise 2010 yılında Bursa’da gerçekleştirilen “Türkiye Kent Konseyleri Buluşması” programında oluşmuştur. Bu programda sürdürülebilir iş birliği, işbirliği ağı, dayanışma gibi ilkeler üzerinde uzlaşmıştır. Yine 2011 yılında Kocaeli’nde gerçekleştirilen II. Türkiye Kent Konseyi buluşmalarında ise “Türkiye Kent Konseyleri Birliği-Kent Konseyleri İletişim ve İşbirliği Ağı” kurulacağı ilan edilmiş ve bir sivil toplum örgütü olarak birlik 06.08.2012 tarihinde kurulmuştur. 2017 verilerine göre birliğin 121 üyesi bulunmaktadır. Birlik, sistematik açıdan “dernek”, çalışma şeklinde ise “birlik” olarak kabul edilmiştir (Şahyar Akdemir, 2020: 42).

Yerel Gündem 21 süreçlerinin koordinasyonu, programa ortak olan tüm kentlerdeki yerel ortaklar tarafından oluşturulan Yerel Gündem 21 Genel Sekreterliği tarafından yürütülmektedir. Genel Sekreterlik, Genel Sekreterin yönetim ve koordinasyonunda faaliyet göstermektedir. Bu makamın ana işlevi sürecin tüm bileşenlerinin koordinasyonunu ve onların ana bağlantı noktasının oluşumunu sağlamaktır.

Genel sekreterlik makamının temel olarak işlevleri şu şekilde sıralanabilir (Emrealp, 2005: 109):

- *Yerel Gündem 21 sürecinin eylem planı çerçevesinde uyumlu ve koordinasyonlu çalışmasını sağlamak,*

- *Sürdürülebilir kalkınma temelinde Yerel Gündem 21 sürecine ilişkin gerekli eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yapılmasını sağlamak,*
- *Projenin yürütülmesinde, maksimum düzeyde katılımın sağlanması açısından, yerel ortaklara ve “yönetişim” kavramına etkililik kazandırarak geniş tabanlı bir toplumsal uzlaşıcı sağlayacak mekanizmaların kurulmasına yönelik çalışmalar yapmak gibi önemli görevler üstlendiği söylenebilir.*

Kent konseyleri kendi yapısında birbirinden farklı faaliyetlerde bulunmak ve çalışmalar yürütmek amacıyla meclis ve çalışma grupları oluşturabilirler. Yerel Gündem 21 çalışma grupları, belirlenen öncelikli konular hakkında, detaylı çalışmalar yapabilecek gerekli imkanlara sahip, farklı sektör, kuruluş ve alanlardan oluşan kişilerden oluşmaktadır. Bu gruplar sadece belirlenen sorunların çözümüne yönelik olarak çözüm alternatifleri veya fikir üretmenin ötesinde bu temel sorunların çözümüne yönelik faaliyetlerin belirlendiği bir katılımcı mekanizma özelliği göstermektedir (Hancıoğlu, 2008: 51).

Yerel Gündem 21 programının esas karar alıcı ve uygulayıcı mekanizmaları genelde kent konseyleri bünyesinde bulunan yerel paydaşlardır. Kent Konseyleri, Kadın ve Gençlik Meclisleri, Çalışma Grupları, Çocuk, Engelli ve Yaşlılar Platformu gibi özel gruplara yönelik mekanizmalarla desteklenmektedir (<https://habitatdernegi.org/yonetisim/yerel-gundem-21-programi/Erişim Tarihi: 19.01.2023>).

5. YEREL GÜNDEM 21'İN TÜRKİYE'DEKİ ÖRNEK UYGULAMA ALANLARI

2010 yılında Bursa'da 58 kent konseyinin ev sahipliğinde Türkiye Kent Konseyleri Buluşması programı gerçekleştirilmiştir. Bu programda bir araya gelen kent konseylerince bir sonuç bildirgesi hazırlanmış ve “Kent konseyleri arasında eşitlik, ortaklık ve dayanışma temelinde sürdürülebilir işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen, hemşehri hukukunu esas alan bir anlayışla; kentlerin potansiyelini harekete geçirmeye çalışan ve ülkemizin tüm kentlerinde iyi yönetişimin temel prensiplerine dayalı kent konseylerinin kuruluşuna öncülük eden bir işbirliği ağının hayata geçirilmesi” uygun bulunarak; hazırlık çalışmalarını sürdürmek üzere katılımcıların oybirliğiyle Afyonkarahisar, Batman, Bursa, Çanakkale ve dokuz ili daha kapsayan Kent Konseyleri'nden oluşan bir Çalışma Grubu görevlendirilmiştir. Yine Türkiye Kent Konseyleri Buluşması'nda Kent Konseyleri İletişim ve İşbirliği Ağı'nın oluşturulmasına yönelik hazırlıkları yürütmek Afyonkarahisar, Batman, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Gaziantep, Giresun, Karabük, Kocaeli, Manisa, Ordu ve Yalova Kent Konseylerinin katılımıyla bir “Teknik Hazırlık Komitesi” oluşturulmuştur. Türkiye Kent Konseyleri İletişim ve İşbirliği Ağı'nın kuruluşuna ilişkin olarak Çalışma Grubu tarafından Gaziantep Kent Konseyi'nin Dönem Başkanlığında sürdürülen hazırlık çalışmalarının tamamlanmasından sonra 15-17 Nisan 2011'de Kocaeli'de yapılan “II. Kent Konseyleri Buluşması”nda Türkiye Kent Konseyleri Birliği – Kent Konseyleri İletişim ve İşbirliği Ağı'nın kuruluşu, aşağıda yazılı bulunan illerin kent konseylerinin İlke ve Esaslar Metni üzerindeki ortak imzasıyla deklare edilmiştir (<http://www.kentkonseyleribirligi.org.tr>).

Kent konseyleri çalışmaları ile ilgili dikkatleri çeken en önemli il, Bursa olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Bursa, Türkiye'de Yerel Gündem 21'e yönelik çalışmaların ilk olarak başladığı ildir. 1994 yılı içinde belediye bünyesinde kısa adı SEDAM olan Sürekli Eğitim, Danışma ve Araştırma merkezleri kurulmuştur. 1996'da gönüllülük endeksinde çalışma

grupları oluşturulmuş ve büyükşehir belediye meclis kararı ile Yerel Gündem 21 şube müdürlüğü kurulmuştur (Karakuzulu, 2010: 404).

1995 yılında Roma’da gerçekleştirilen “Akdeniz Yerel Gündem 21” toplantısına katılım sağlanarak Yerel Gündem 21 politikaları Bursa’ya da taşınmıştır. Çalışmaların koordinasyonu adına da Bursa Yerel Gündem 21 Genel sekreterliği kurulmuştur. Türkiye’de Yerel Gündem 21 politikalarının başlamasına öncü olan Bursa’daki etkileyici çalışmalar sadece Türkiye’de değil dünyada da yakından takip edilmektedir. Avrupa’daki Yerel Gündem 21 uygulamalarını yakından çağrıştıran Bursa, “kente sahip çıkma”, “aktif katılım” ve “çözüm ortaklık” ilkeleri ile sürdürülebilir geleceği kentleri taşımayı hedef edinerek bir ortaklık modeline işaret etmektedir. Bursa Kent Konseyi genel sekreterliği tarafından yürütülen faaliyetler 2009 yılından itibaren Bursa Kent konseyi çatısı altına alınarak sürdürülmeye devam etmektedir. Bursa kent konseyi, çarpık kentleşmeden hava kirliliğine kadar birçok kent ve kentliyi ilgilendiren konuda ortak aklı harekete geçirdiği gözlerden kaçmamaktadır (Karakurt Tosun vd., 2016: 101-102).

6. SONUÇ

21. yüzyılda dünyada yaşanan hızlı değişim ve dönüşüm süreci, yönetim, bilim, sosyal hayat ve birçok alanda yenileşmeyi ve yenilik yönetimine hakim olmayı gerekli kılmaktadır. 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya, Çevre ve Kalkınma konferansı ile 21. yüzyılın hedef ve temel politikaları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu konferans ile günümüzün birçok yönetim ile yerel yönetim mekanizmalarına yeni ufuklar açacak temel alan oluşmuştur. Dünya nüfusunun giderek arttığı 21.yüzyıl perspektifinde, kıt kaynakların doğru kullanımı, her insanın temel çekirdek haklarından olan barınma hakkı gibi ihtiyaçlarına yönelik söylemler ve kentlerin daha etkin ve verimli yönetilmesi gibi ilkeler etrafında şekillenen Gündem 21 ve ona bağlı oluşan Yerel Gündem 21 politikalarının temelini bu olgular oluşturmaktadır. Birçok ülkenin altına imzasını attığı Gündem 21 politikaları, devletlerin de kendilerini revize etmesine imkan tanımaktadır.

Gündem 21 sadece yönetsel bir anlayış içeren program değildir. Bu programlar kıt kaynakların kullanımından ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğe kadar sadece günümüzü konu almayıp gelecek kuşaklar içinde şimdiden gerekli stratejik anlayış ve planların oluşturulmasına işaret etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı dünyanın ve doğal olarak insanlığın yararına işaret eden önemli bir kolektif olgudur. Kamusal bir fayda olarak ifade edilebilecek kalkınma ve bunun sürdürülebilmesi günümüzde toplumlar için hayati önem taşımaktadır. Dünya ekonomik sisteminde küreselleşme ile birlikte rekabetçilik kavramı da oldukça önem kazanmaktadır. Günlük kullanımı her ne kadar işletmeleri veya özel sektörü işaret ediyor gibi görünse de rekabet artık dünyanın hemen her yerinde küresel bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ülkeler rekabeti kalkınma yoluyla da sürdürmektedirler. Bu bakımdan sürdürülebilir kalkınma ülkeler için hem faydalı bir kavram hem de önemli bir hedeftir. Bu hedeflerin yerine getirilmesinde yönetim olgusu ise önemli bir paydaş olarak yer almaktadır.

Tarihin akışı içerisinde yönetim olgusunun daha iyi bir hale nasıl geleceği önemli bir temel sorunsal olarak görülmektedir. Birçok yönetim modeli geliştirilen tarihsel süreç içerisinde demokrasi kavramı günümüz dünyasının bir yönetim trendi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak demokratik yönetim daha iyi hale nasıl getirilebilir? Özellikle çalışmada

bahsedilen “yönetişim”, “katılım” ve “sürdürülebilirlik” gibi kavramlar bu sorunsalda anahtar rolü üstlenmektedir. Temel olarak birlikte yönetme anlayışına dayanan “yönetişim” kavramı ile yönetime; birçok farklı kurum, sivil toplum örgütü, meslek odaları gibi kolektif bir anlayış perspektifinde alacağı kararlara katılım anlayışını aşlamayı amaçlamaktadır. Yerel Gündem 21 ise, Gündem 21’in temel ilkelerinden esinlenerek oluşturulmuştur. Literatürde yerel yönetimler/idarelerin toplumsal yaşamın oluşmaya başladığı dönemden beri ilkel halleri de olsa olduğu tarihsel bir gerçektir. Çünkü belirli yöresel bir halka birinci elden hizmet götürme amacıyla var olan yerel yönetimler, doğrudan halkın ihtiyaç veya isteklerini temin etmede birincil yönetim mekanizmaları olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu bakımdan oluşacak yeni bir anlayış öncelikle dikey doğrultuda alt kademelerden başlamalıdır. Türkiye’de olduğu gibi dünyanın birçok farklı bölgesinde de yerel düzeyde Yerel Gündem 21 politikaları işletilmeye başlanmış ve başarılı sonuçlarda alınmıştır. Burada önemli bir diğer nokta ise, yönetimlerin ilham kaynağı olan yasal zemindir. Türkiye’de bu konuda belediye kanunu ve yönetmelikler ile yerel yönetimlere ilişkin önemli yasal adımlar atılmıştır. Yerel Gündem 21 politikalarının bir somut çıktısı olarak kent konseyleri ülkemizin birçok farklı şehrinde uygulanmaya başlamış ve ilham kaynağını yasalardan ve yönetmeliklerden almıştır. Yerel yönetim-demokrasi ilişkisine bakıldığı zaman ise demokratik kültürü yeşertmek adına yine yerel yönetimler tıpkı yönetim olgusundaki birincil basamak olduğu gibi önemi birincil konumdadır. Demokratik anlayış ve ilkelerin benimsetilmesi ve demokratik bir kültürün yaygınlaşması halka en yakın hizmet birimleri olan yerel yönetimlerle olabilecektir. Kentliler, kendilerini veya yaşadıkları kenti ilgilendiren konularda temsilcileri veya doğrudan kendileri eliyle yönetime katılarak yönetişimin birer parçası olabilmektedirler. Bu bakımdan kent konseyleri demokratik kültürün pekişmesi ve ortak akıl gibi kolektif oluşumlara büyük katkılar sunmaktadır. Kent konseylerinin kentin menfaatlerinin korunması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, şeffaflık, hesap sorabilir ve verebilir olma, denetim, katılım ve yönetişimi gerçekleştirerek yerel demokrasinin gelişmesinde etkili olması istenmektedir. Türkiye’de bugün birçok şehir; kent konseyleri, genel sekreterlikler, çalışma gurupları ve kent konseyleri birlikleri gibi üst oluşumlarla süreci güçlendirmektedir. Özellikle Bursa, yapılan çalışmalar ile hem ülke içinde hem dünyada takdir kazanan en güzel örnektir. Yerel demokrasinin gelişmesi için kent konseylerinin nicelik ve niteliksel olarak daha da güçlenmesi adına bir toplumsal farkındalık yaratılarak ilerlenmesi daha büyük katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Atvur,S. (2009),“Yerel Gündem 21 ve Çevre: Antalya Kent Konseyi Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35(2), ss.231-241.
- Batat,A.(2010),Türkiye Yerel Gündem 21 Uygulamalarının Kent Konseylerine Dönüşüm Sürecinin Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Bektaş,S. (2018),“Katılımcı Kent Konseyi Modeli”,*Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), ss.58-74.
- Çitçi,O. (1996), “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 5(6), ss.5-14.

- Deniz, T. (2013), “Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri”, *Turkish Studies*, 8 (12), ss.391-402.
- Dursunoğlu, İ. (2019). Modern Democracy Theories, Ö. Uğur & K. C. Doğan (Eds) içinde *Contemporary Debates on Politics and Public Administration in the Postmodern Era*(33-45), Berlin: Peter Lang Publishing.
- Emrealp,S. (1998), “Yerel Gündem 21”, *Öneri*, 2 (10), ss.27-28.
- Emrealp,S. (2005),Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı, 2. Baskı, Birmat Matbaası, İstanbul. (<https://umraniye.bel.tr/images/kentkonseyi/YG21%20El%20Kitabi.pdf>)
- Erençin,A. (2018),“Yerel Demokrasi: Bir Güncelleme Önerisi”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14 (2), ss.343-356.
- Göktürk, A. (2008), “Bugün Geline Yerde Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21”, DOSYA-08: Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64, Aralık, Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, ss.1-15, (Erişim Adresi: <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/inceleme-25.pdf>, Erişim Tarihi: 24.01.2023).
- Gözübüyük Tamer, M. (2010), “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), ss.89-105.
- Hancıoğlu, E. (2008),Yerel Yönetişim: Yerel Gündem 21 Sürecinde Çankaya Belediyesi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.
- İzci, İ. (2014), “Katılımcı Yerel Yönetim: Genel Bir Bakış”, *Katılımcı Yerel Yönetim*. SODEV (der.). Ankara: Kalkedon Yayınları.
- Kamu Yönetimi Araştırma Projesi (1992),*Yerel Yönetimler Araştırma Grubu Raporu*, TODAİE Yayını, Ankara.
- Karakurt Tosun, E., Keskin, E.B. ve Selimoğlu, E. (2016), “Bursa Kent Konseyi’nin Bilinirliğinin Araştırılması”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), ss.97-112.
- Karakuzulu, Z. (2010),“Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği”, TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 3-5 Kasım, Ankara, ss.397-406.
- Keleş, R. (1992), *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Memişoğlu, D. (2015), Türkiye’de yerel yönetimlerin değişim ve dönüşümü. M. Mecek, M. Doğan & B. Parlak (Ed.), *İdari ve Mali Açından Türkiye’de Yerel Yönetimleri* (51-65), Antalya: BEKAD Yayınları.
- Ökmen, M. ve Görmez, K. (2009), “Türkiye’de Yerel Gündem 21 ve Yerel Yönetişim Uygulamaları”, *Yerel Yönetimlerin Güncel Sorunları* (Edit. K.Görmez, M.Ökmen), Beta Yayını, İstanbul, ss.109-128.
- Özer,M. A. ve Akçakaya, M. (2015), Yeni Kamu Yönetimi, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

- Palabıyık,H. (2004),“Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, *Amme İdaresi Dergisi*, 37(1), ss.63-85.
- Pustu,Y. (2005), “Yerel Yönetimler ve Demokrasi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 57, ss.121-134.
- Şahyar Akdemir,D. (2020), “Yerel Demokrasi, Katılım ve Türkiye Kent Konseyleri Platformu”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (19), ss.35-54.
- Şen, H., Kaya, A. ve Alpaslan, B. (2018), “Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif”, *Ekonomik Yaklaşım Derneği*, 29 (107), ss.1-47.
- Talas, M. (2011), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 29, ss.387-401.
- Yaman, M. ve Küçükşen, M. (2018), “Yerel Demokrasinin Gelişimi Sürecinde Kent Konseylerinin Rolü ve İşlevselliği: Bursa ve Yalova Kent Konseyi Örneği”, *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss.64-85.
- Yıldırım,A. (2014),“Türkiye’de Yerel Yönetişimin Uygulanabilirliği ve Yerel Gündem 21 Örneği Üzerinden Bir İnceleme”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), ss.75-96.

İnternet Kaynakları

- Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu (1996), Hedef ve İlkeler, Taahhütler ve Küresel Eylem Planı, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/edotordosya/file/dokumanlar/Istanbul%20Deklarasyonu.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.01.2023).
- Kent Konseyleri Yönetmeliği (2006), <https://www.mevzuat.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 14.01.2023).
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 10.01.2023).
- Yerel Gündem 21-II. Aşama, <http://www.habitat.org.tr/gundem21/43-yerelgundem21/51-yerel-gundem-21-ikinci>, (Erişim Tarihi: 18.01.2023).
- 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu, (2006), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008.html>, (Erişim Tarihi: 20.01.2023).
- <https://habitatderneği.org/yonetisim/yerel-gundem-21-programi>, (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- <http://www.kentkonseyleribirligi.org.tr/sayfa/tarihcemiz.html>, (Erişim Tarihi: 14.01.2023).

ULUSLARARASI MÜLTECİ HUKUKUNDA ‘KİTLESEL AKIN’ VE AVRUPA BİRLİĞİNİN TEPKİSİ

Doç. Dr. Ümmühan Elçin Ertuğrul

Kırıkkale Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
, ORCID: 0000-0003-3930-8531

ÖZET

Kitlesel akın; menşe ülkelerini hızlı ve ani şekilde terk ederek, başka ülkelerde sığınma arayan çok sayıda yerinden edilen kişiyi ifade eder. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü gibi evrensel düzenlemelerde yer almayan bu kavram, 2001 yılında Avrupa Birliği tarafından kabul edilen, Geçici Koruma Yönergesinde, ‘belirli bir ülke ya da coğrafi bölgeden gelen çok sayıda yerinden edilmiş kişinin, kendiliğinden ya da yardım programı aracılığıyla Topluluk’a ulaşması’ olarak tanımlanmıştır. Bireysel ya da kitlesel akınlarla sığınma arama, devlet merkezli muhtemel uluslararası korumanın türünü belirler. Kitlesel akınlarla sığınma arayan yerinden edilmiş kişiler, Mülteci Sözleşmesine göre, mülteci olarak kabul edilmezler. Ancak, kitlesel akının varlığı tespit edildiği takdirde, Geçici Koruma Yönergesine göre, geçici korumadan yararlanabilirler. Hukuki ölçütleri belli olmayan kitlesel akının varlığı ve buna bağlı geçici korumanın sağlanması, Avrupa Birliği Komisyonunun önerisi ve Avrupa Birliği Konseyinin nitelikli çoğunlukla alacağı karara bağlıdır. Avrupa Birliği kurumlarının ortaklaşa hareketine ve her birinin takdir yetkisine dayanan kitlesel akının varlığına ve dolayısıyla geçici korumaya ilişkin yeknesak bir uygulama görülmez. Bu çalışmada, 2001 yılından, 2023 yılına kadar olan zaman diliminde, Avrupa Birliği coğrafyasının karşılaştığı kitlesel akınlar ve onlara verilen tepki kısaca kıyaslanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kitlesel Akın, Yerinden Edilen Kişi, Geçici Koruma, Geçici Koruma Yönergesi, Uluslararası Mülteci Hukuku

1. GİRİŞ

Kitlesel akın kavramının evrensel ve açık bir tanımı yoktur. Ancak, menşe ülkelerini hızlı ve ani şekilde terk ederek, başka ülkelerde sığınma arayan çok sayıda yerinden edilen kişiyi ifade ettiği söylenebilir. Kitlesel akınların en temel sebeplerini savaşlar, doğal felaketler ya da insan haklarının ciddi ihlalleri oluşturur. Bu çalışmada, doğal felaketler nedeniyle kitlesel akınlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Kitlesel akınlarla ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişiler, 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme (Mülteci Sözleşmesi), Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne göre mülteci olarak kabul edilmezler. Mültecilik statüsü, bireysel sığınmalar için

söz konusudur. Ancak, kitlesel akınlarla sığınma arayanlar, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Tüzüğü'nün 6. maddesi uyarınca, BMMYK kapsamında mültecidirler.¹ Kitlesel akınlarla sığınma arayan kişiler için, 2001 yılında Avrupa Birliği (AB) Konseyi tarafından Geçici Koruma Yönergesi (GKY) çerçevesinde, geçici koruma sağlanması öngörülmüştür.

Bülent Daver, 'Savaş ve Barış Üzerine' çalışmasında, insanlığın 6 bin yıldan beri örgütlenmiş biçiminde, krallıklar, hanedanlıklar, uluslar, bloklar, paktlar, devletler şeklinde birbiri ile savaştıklarından; ciddi kapsamda savaş sayısının 14 binden fazla olduğundan ve bunun, insanlığın savaşız geçen bir gününün dahi olmadığı anlamına geldiğinden bahseder.² 20. yüzyılın başlarına kadar savaşlarda ölenlerin %90'ı asker iken, 20. yüzyıl sonundan itibaren savaşlarda ölenlerin %80'i sivil, %20'si asker olmuştur. Yeni savaşlarda halka yöneltilen şiddet, kitlesel akınlarla sığınma/korunma arayışını doğurmuştur.³ 2022 BMMYK verilerinde göre, dünyadaki mültecilerin 3/4'ünden fazlası, savaşların hakim olduğu ve kalıcı barışın sağlanmadığı ülkelerden kaynaklanmaktadır.

Devletlerin ya da uluslararası örgütlerin, kitlesel akınlara verdikleri tepkiler, onların bütünüyle takdir yetkileri içinde ve farklı olmuştur. Bu çalışmada, AB örgütünün kitlesel akınlarla sığınma arayan yerinden edilmiş kişilere karşı verdiği tepki kısaca incelenmiştir.

2. KİTLESEL AKIN VE KİTLESEL SİĞİNMA

Kitlesel akın; menşe ülkelerini hızlı ve ani şekilde terk ederek, başka ülkelerde sığınma arayan çok sayıda yerinden edilen kişiyi ifade eder. Mülteci Sözleşmesi, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü gibi evrensel ya da 1969 Afrika'da Mülteci Sorunlarının Özel Görünümleri Sözleşmesi gibi bölgesel düzenlemelerde yer almayan bu kavram, 2001 yılında AB tarafından kabul edilen GKY, 'belirli bir ülke ya da coğrafi bölgeden gelen çok sayıda yerinden edilmiş kişinin, kendiliğinden ya da yardım programı aracılığıyla Topluluk'a ulaşması' olarak tanımlanmıştır. Kitlesel sığınma ise BMMYK tarafından, hem devletlerin kitlesel akınlarla karşılaştığı aşamayı hem de devletlerin kitlesel akınlara karşı ev sahipliği yaptığı durumlar için kullanılmıştır.⁴

¹ BMMYK Tüzüğü'nün 6. maddesinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserinin yetkileri arasında "Tüzükçe tanımlanan mültecilere ek olarak, yıllar içinde, mülteci benzeri durumlarda, Yüksek Komiser'in ilgisi ve daha sonraki Genel Kurul ve EKOSOK kararlarına uygun koşullarda bulunan kişilerden oluşan diğer kategorileri de kapsar." hükmü, geçici korunanların kapsama dahil edilebileceğinin yasal dayanağını oluşturur. Neva Övünç Öztürk "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1),2017, s.207

² Ümmühan Elçin Ertuğrul, **Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Bireysel Statüler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s.

³ Herfried Münkler, **Yeni Savaşlar**, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30,31, 32, aktaran Ümmühan Elçin Ertuğrul, **Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukukunda Bireysel Statüler**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 13

⁴ Bülent Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Seçkin Yayıncılık San. Tic. A.Ş., 2009, s. 115

BMMYK İcra Komitesi 2004 yılında, kitlesel akının tanımlanan bir kavram olmadığını belirterek, kitlesel akın durumlarının *inter alia* aşağıdaki sayılan özelliklerin hepsini ya da bazılarını taşıyacağından bahsetmiştir. Buna göre;

- Önemli sayıda insanın uluslararası sınırlara varması,
- Varışın hızlı olması,
- Özellikle bu acil durum sırasında, ev sahibi devletin kabul ve sindirme kapasitesinin yetersizliği,
- Bireysel sığınma usullerinin yetersiz kalmasıdır.⁵

1936'da İspanya iç savaşında, 1956'da Macaristan ve 1968'de Çekoslovakya krizlerinde, bu ülkelerin vatandaşları kitleler halinde ülkelerini terk etmiştir. 1971'de Doğu Pakistan'dan Hindistan'a yaklaşık 10 milyon kişi, 1975-1980 arası Vietnam, Kamboçya ve Laos'tan Güneydoğu Asya'ya yaklaşık 1 milyon kişi akın etmiştir.⁶ 1980'lerin başlarında, Mozambik'ten Malavi'ye 1.1 milyon kişi; 1983'te Hindistan'dan Sri Lanka'ya 200 bin kişi; 1991'de Kuzey Irak'tan Türkiye'ye 500 bin kişi, İran'a 2,5 milyon kişi akınlar halinde sığınmıştır. Yine 1991'de, 200 bin kişi Hırvatistan'ı; 1992'de yaklaşık 1 milyon olmak üzere, 1995'te yaklaşık 500 bin kişi Bosna Hersek'i terk etmiştir.⁷ 2011 Arap Baharı sonrası, Tunus ve Libya başta olmak üzere Kuzey Afrika'dan yüzbinlerce kişi ülkelerini terk etmiştir. Yine 2011 sonrası, BMMYK verilerine göre, 3.7 milyondan fazla Suriye vatandaşı Türkiye'ye akın etmiştir. Gerçek rakamın çok altında olan bu resmi veriler dahi Türkiye'yi en çok sığınmacı kabul eden ev sahibi devlet statüsüne sokmaya yetmiştir. Lübnan, Ürdün gibi Suriye'ye komşu ülkeler de Suriye'den kitlesel akınlarla karşılaşmışlardır. Kitlesel akınların ardı kesilmemiş, özellikle 2015'ten sonra Afganistan'dan milyonlarca kişi ülkelerini terk etmiştir. 2022 yılı ortası BMMYK verilerine göre;

- 2022 yılı ortalarına kadar Venezuela'yı terk etmek zorunda kalan 5,6 milyon kişi dünya toplamının % 17'sini oluştururken, 2022'nin ilk altı ayında bu oran %21'e yükselmiş ve Venezuela'dan Kolombiya'ya, 635 bin; Peru'ya yaklaşık 163 bin, Brezilya'ya 118 binden daha fazla kişi daha akın etmiştir.
- 2011 yılından bu yana, 6.8 milyondan daha fazla kişi yani Suriye nüfusunun yaklaşık %21'i Suriye'yi terk etmiştir.⁸
- 2022 yılının ilk 6 ayında Afganistan'ı terk edenlerin sayısı, 45,300 kişi daha artarak 2.8 milyona ulaşmıştır.⁹

⁵ Conclusion on International Cooperation and Burden-Sharing in Mass Influx Situations, No. 100 (LV)- 2004, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>

⁶ Report of the Meeting of the Expert Group on Temporary Refugee in Situations of Large-Scale Influx (Geneva 21-24 April 1981) , EC/SCP/16/Add.1, 17 July 1981, <http://www.unhcr.org/3ae68cd04.html>, (Erişim Tarihi: 20.03.2023); Ümmühan Elçin Ertuğrul, “Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması“, **Ankara Barosu Dergisi**, 2017/1, s. 169

⁷ Mehmet Özcan, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, (USAK Books, 2005), s. 102; Ümmühan Elçin Ertuğrul, “Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması“, **Ankara Barosu Dergisi**, 2017/1, s. 169 vd.

⁸ Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

⁹ Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

- Ukrayna'dan Türkiye dahil AB coğrafyasına 12,5 milyon kişi akın etmiştir. Bu rakam, dünyadaki bütün mültecilerin yaklaşık %40'ına karşılık gelmektedir.¹⁰

Günümüzdeki mevcut durumu özetlemek istersek; bütün dünyadaki bütün mültecilerin % 76'sı, savaşlardan muzdarip şu altı ülkeden kaynaklanır; Suriye, Venezuela, Ukrayna, Afganistan, Güney Sudan, Myanmar'dır.¹¹ Bu ülkelerden doğan kitlesel akınlar, dünyadaki ilk 5 ev sahibi ülke ve komşuları olan şu ülkelere sığınmışlardır. Türkiye (3.7 milyon), Kolombiya (2.5 milyon), Almanya (2.2 milyon), Pakistan (1.5 milyon), Uganda (1.5 milyon)'dır.¹²

Teoride, kitlesel sığınma durumlarının Mülteci Sözleşmesinde düzenlendiğini savunan hukukçular vardır. Onlara göre, Mülteci Sözleşmesinin 9. maddesi, “*İşbu Sözleşmenin hiçbir hükmü bir taraf devletin, savaş zamanında veya diğer vahim ve özel hallerde, belli bir kimse hakkında bu kimsenin gerçekte bir mülteci olduğu ve kendisiyle ilgili söz konusu tedbirlerin, bu devletin milli güvenliği açısından devamının gerektiği tespit edilinceye kadar, milli güvenliği için elzem saydığı tedbirleri geçici olarak almasını engellemeyecektir.*” hükmü çerçevesinde, devletlerin milli güvenlikleri için tedbir alma hakları kapsamında, geçici koruma söz konusu olabilecektir. Ancak uygulamada, ev sahibi devletlerin kitlesel sığınma durumlarında bireysel sığınma usullerini askıya aldıkları görülmektedir.¹³

Devletler kitlesel sığınma olayları ile her karşılaştıklarında, kendi menfaatlerine uygun olarak, yerinden edilenlerin korunması sistemini, menfaatlerine en uygun olacak şekilde yeniden şekillendirebilmektedirler. Örneğin, Afrika ülkeleri kitlesel akınlara karşı *prima facie* (varışta mülteci) usulünü benimserken¹⁴; Avrupa Birliği, GKY çerçevesinde geçici koruma sağlamak ya da sağlamamaktadır.

Varışta mülteci, BMMYK El Kitabının 44. Paragrafında;

“Mülteci statüsünün normalde bireysel olarak değerlendirilmesi esas olmakla birlikte, grupların toplu olarak yerlerinden edildikleri ve gruba mensup kişilerin bu koşullar altında bireysel olarak mülteci kabul edilebileceği durumlar da ortaya çıkabilir. Böylesi durumlarda, çoğu zaman ilgililere acilen yardımda bulunmak gerekir ve grubun her üyesinin bireysel birer mülteci statüsü belirleme işlemine alınması, tamamen pratik nedenlerden ötürü, mümkün olmayabilir. Böyle durumlarda mülteci statüsü tanınması “grup değerlendirmesi” dediğimiz biçimde gerçekleşir ve grubun her bir üyesi (aksine kanıt bulunmadıkça) varışta mülteci/prima facie mülteci sayılır.”¹⁵

¹⁰ Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

¹¹ Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

¹² Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

¹³ Bülent Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Seçkin Yayıncılık San. Tic. A.Ş., 2009, s. 116

¹⁴ Jean-François Durieux, Jane McAdam, ‘**NON-REFOULEMENT through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx Emergencies**’, **INTERNATIONAL JOURNAL OF REFUGEE LAW**, Volume 16, Issue 1, January 2004, s.11; Bülent Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Seçkin Yayıncılık San. Tic. A.Ş., 2009, s. 116

¹⁵ Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, BMMYK, 2013, s.13

şeklinde ifade edilmiştir. Varışta mülteci statüsü ile bireysel değerlendirme sonucunda verilen mülteci statüsü arasında haklar ve yükümlülükler açısından fark yoktur.¹⁶

AB, kitlesel akınlara karşı, Konsey kararıyla kabul ettiği GKY çerçevesinde, geçici koruma sağlayabilmektedir.

3. AVRUPA BİRLİĞİNE KİTLESEL AKIN VE GEÇİCİ KORUMA

AB'nin 2001 yılında, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasını müteakip, karşılaştığı kitlesel akınlara karşı GKY'yi kabul etmiştir. GKY'de, geçici korumanın amacına, uygulanmasına, süresine, sığınma usulüne, sonlanmasına, sağlayacağı haklara, üye devletlerin geçici korumadan doğan yükümlülükleriyle dayanışmalarına ve iş birliğinin yönetilmesine ilişkin hususlara yer verilmiştir.¹⁷

GKY' de, kitlesel akın, yerinden edilen kişi ve geçici koruma kavramları aşağıda verilen şekilde tanımlanmıştır.

3.1 Kitlesel Akın

Kitlesel ya da büyük ölçekli akın olarak ifade edilmiştir. GKY'nin 2/d maddesinde kitlesel akın, belli bir ülke ya da coğrafi bölgeden gelen çok sayıda yerinden edilmiş kişilerin, kendiliğinden ya da tahliye programı aracılığı gibi yardımla Topluluk'a ulaşması şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre, farklı ülke ya da coğrafi bölgelerden gelen kişiler, GKY kapsamında kitlesel akını oluşturmaz. Yine, sayı konusunda bir rakam verilmemiş olsa da gelen kişi sayısında zamana yayılan, kademeli artış, kitlesel akın olarak adlandırmaya izin vermeyecektir. Ancak, kitlesel akının, kendiliğinden olabileceği gibi tahliye programı gibi öngörülebilir ya da kontrol edilebilir şekilde olması mümkündür.¹⁸ Tanımdan da anlaşılacağı üzere GKY, kitlesel akının ölçütleri hakkında açık bir bilgi vermez.¹⁹ Kitlesel akın, her olay ve her ev sahibi devlet ya da bölge açısından ayrıca değerlendirilmelidir. Değerlendirmede, kitlesel akının büyüklüğü ve

¹⁶ Ahmet Hamdi Topal, **Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar**, On İki Levha Yayıncılık A.Ş., 2019, s. 270; Esra Yılmaz Eren, **Mülteci Hukukunda Geçici Koruma**, Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 2018, s. 120

¹⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

¹⁸ Esra Yılmaz Eren, **Mülteci Hukukunda Geçici Koruma**, Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 2018, s. 121,122

¹⁹ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ensuring International Protection and Enhancing International Cooperation in Mass Influx Situations: Advance Summary Findings of the Study Commissioned by UNHCR*, 7 June 2004, EC/54/SC/CRP.11, <https://www.refworld.org/docid/4a54bc27d.html> (Erişim Tarihi: 24.02.2023); Meltem İneli Ciğer, "5 Reasons Why: Understanding the reasons behind the activation of the Temporary Protection Directive in 2022", *EU Immigration and Asylum Law and Policy*, 07 March 2022, <https://eumigrationlawblog.eu/5-reasons-why-understanding-the-reasons-behind-the-activation-of-the-temporary-protection-directive-in-2022/>; <https://www.refworld.org/docid/4a54bc27d.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2023)

hızıyla, bireysel statü belirleme işlemi yapacak ülkenin büyüklüğü ve statü belirleme kapasitesi dikkate alınmalıdır.²⁰

Aşağıdaki yerinden edilen kişi başlığında ve tanımında da bahsedildiği üzere, kitlesel akınlarla yerlerinden edilen kişiler; silahlı çatışma ya da endemik şiddet alanlarından ile sistematik ya da genelleştirilmiş insan hakları ihlallerinin kurbanı olan kişiler olarak özellikle belirtilmiştir.

3.2 Yerinden Edilen Kişi

GKY'nin 2/c maddesinde yerinden edilen kişi; menşe ülkelerini ya da bölgelerini terk etmek zorunda kalan veya özellikle uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan bir başvuruya yanıt olarak tahliye edilen ve o ülkede hüküm süren durum nedeniyle güvenli ve kalıcı koşullarda geri dönemeyecek olan üçüncü ülke vatandaşları veya vatansız kişiler, Cenevre Sözleşmesi'nin 1A sayılı maddesinin ya da uluslararası koruma sağlayan diğer uluslararası ya da ulusal nitelikte araçlar kapsamına girebilen özellikle;

- (i) silahlı çatışma ya da endemik şiddet alanlarından kaçan kişiler
- (ii) sistematik ya da genelleştirilmiş insan hakları ihlalinin kurbanı olan ya da ciddi risk altındaki kişiler olarak tanımlanmıştır.

3.3 Geçici Koruma

GKY'nin 2/a maddesinde, geçici koruma; üçüncü ülkelerden gelen ve menşe ülkelerine dönemeyen yerinden edilmiş kişilerin, kitlesel akını ya da kitlesel akın tehdidi durumlarında, özellikle sığınma sisteminin, bu akınla etkin işleyişi olumsuz şekilde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına ilişkin bir riskin bulunması halinde, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatine istisnai karakterde koruma sağlayan bir prosedür olarak tanımlanmıştır.²¹

Geçici koruma, kitlesel akın ya da kitlesel akının yakın tehdidi durumlarında uygulanabilecek geçici istisnai nitelikte bir tedbirdir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi geçici koruma, kitlesel akınlara geçici sığınma sağlama konusunda istisnai bir prosedürdür. Dolayısıyla uluslararası koruma rejiminin yerine geçecek şekilde uygulanmamalıdır.²² Uygulamada, geçici koruma sağlayan devletler, kitlesel akın durumlarında, bireysel mülteci belirleme işlemlerinin zorluğuna dikkat çekerek, bireysel mülteci belirleme işlemlerini askıya almaktadırlar. Ancak, GKY'nin 3/1 maddesine göre, geçici korumanın, Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci statüsü tanınmasına hanel getirmeyeceği düzenlenmiş olsa da; GKY'nin 19/1. maddesine göre, üye devletlere, başvuruları incelerken geçici koruma ile sığınma arayan statüsünden aynı anda yararlanılamayacağını düzenleme hakkı tanımıştır. Her ne kadar, devletler tarafından kitlesel akın durumlarında, bireysel mülteci

²⁰ Global Consultations on International Protection/Third Track: Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 19 February 2001, EC/GC/01/4, <https://www.refworld.org/docid/3bfa83504.html>. (Erişim Tarihi: 20.03.2023)

²¹ GKY'nin 2/a maddesinde <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055>> (Erişim Tarihi: 21.03.2023)

²² Neva Övünç Öztürk (2017) "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 201-264

belirleme işleminin zorluğu ileri sürülmüş olsa da geçici koruma sağlanmasında gerçek neden, onun sınırlı süreli olmasıdır.

GKY'nin 4. maddesine göre, geçici korumanın süresi 1 yıldır ve en fazla 1 yıl için otomatik olarak 6 aylık bölümler halinde uzatılabilir. Geçici koruma nedenlerinin devam etmesi halinde, AB Konseyi, geçici koruma kararının alınmasındaki prosedüre uygun olarak 1 yıla kadar uzatma kararı alabilir. Böylece, geçici koruma en çok 3 yıl sürecektir. Geçici Koruma Kılavuz İlkelerinde de geçici korumanın çözüm odaklı ve zaman açısından sınırlı süreli olduğu açıkça ifade edilmiştir.²³ Yine de geçici koruma rejimi, kitlesel akına neden olan menşe ülkedeki durumun kısmen ya da tamamen ortadan kalması ile sona erecektir. Ev sahibi devletin, gönüllü geri dönüş ya da yeniden yerleşim gibi kalıcı bir çözüm bulununcaya kadar, geri gönderme yasağı ve asgari insan haklarını sağlama yükümlülüğü devam edecektir. Uygulamada, günümüzün savaşlarının uzunluğu nedeniyle geçici koruma sağlayan ev sahibi ülke *de facto* yeniden yerleşme ülkesi konumuna gelmektedir. Bu da devletin, ülkelerini kitlesel akınlara açma ve geçici koruma sağlamadaki gönülsüzlüğünü perçinlemektedir.

3.3.1. Geçici Koruma Prosedürü

Geçici koruma sağlanması, kitlesel akının varlığı şartına bağlıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi, kitlesel akının varlığı, kitlesel akının büyüklüğü, hızı, bireysel statü belirleme kapasitesine bağlı olarak ülkeden ülkeye ya da bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilecektir.²⁴ Kitlesel akın, kaç kişiyi içerirse içersin eğer bireysel mülteci belirleme prosedürü işletilebiliyorsa, kitlesel akın olarak kabul edilmeyecektir. Söz konusu kitlesel akınların tespitinin objektif bir kriteri olmayıp, AB kurumlarının ortak hareketiyle mümkün olabilen bir prosedür ile tespit edilecektir.

GKY'nin 5. maddesine göre kitlesel akın;

“1. Yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akınının varlığı, Komisyon'un önerisi, ki üye devletlerden biri tarafından yapılan talebi de inceleyerek, Konsey'e sunacağı öneriyi incelemesi üzerine Konsey'in nitelikli çoğunluğuyla kabul edilecektir.

2. Komisyon önerisi en azından şunları içerecektir:

a- geçici korumanın verileceği kişilerin belli gruplarının tanımlanması;

b- geçici korumanın yürürlüğe gireceği tarih;

c- yerinden edilmiş kişi hareketlerinin tahmini sayısı/ölçeği

3. Konsey Kararı, bu Yönerge'nin hükümlerine uygun olarak yerinden edilmiş kişilere verilen bütün üye devletler için geçerli olacaktır. Bu karar en azından şunları içerecektir.

a- geçici korumaya başvuran kişilerin belli gruplarının tanımlanması;

b- geçici korumanın yürürlüğe gireceği tarih;

c- kabul kapasiteleri hakkında Üye Devletlerden alınan bilgi;

d-Komisyon, BMMYK ve diğer ilgili Uluslararası Örgütlerden bilgiler

4. Konsey Kararı aşağıdakilere dayanacaktır:

²³ UNHCR, “Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements”, February 2014, s. 2, <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2023)

²⁴ Global Consultations on International Protection/Third Track: Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework, UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), 19 February 2001, EC/GC/01/4, <https://www.refworld.org/docid/3bfa83504.html>

- a- yerinden edilmiş kişilerin hareketlerinin ölçüğü ve durumun incelenmesi;
 b- bu gibi tedbirlerin yetersizliği durumunda acil yardım ve eylem potansiyelini göz önünde bulundurarak geçici koruma kurmanın tavsiye edilebilirliğine ilişkin değerlendirme;
 c- Üye Devletlerden, Komisyon'dan, BMMYK ve diğer ilgili uluslararası örgütlerden alınan bilgiler

4. Avrupa Parlamentosu, Konsey Kararından bilgilendirilecektir.²⁵

hükmüyle geçici koruma sağlanmasını, kitlesel akının varlığına ilişkin Komisyon'un re'sen ya da Konsey'e bir öneri sunulmasını isteyen üye devletlerden birinden gelen talebi inceleyerek Konseye sunacağı öneri ile başlatılmaktadır. Kitlesel akının varlığı ve dolayısıyla geçici koruma sağlanması Komisyon'dan gelen öneri üzerine AB Konseyinin nitelikli çoğunlukla alacağı karara bağlıdır.

Madde'ye göre, bütün AB üyesi devletleri bağlayacak şekilde, Komisyon yasama sürecini başlatacak ve Konsey de yasal düzenlemeleri kabul edecektir.²⁵ Konsey, geçici korumaya başvuran kişilerin belli gruplarının tanımlanması; geçici korumanın yürürlüğe gireceği tarih; kabul kapasiteleri hakkında Üye Devletlerden alınan bilgi ve Komisyon, BMMYK ve diğer ilgili Uluslararası Örgütlerden bilgilerin yer alacağı kararını nitelikli çoğunlukla alacaktır. 1 Kasım 2014'ten itibaren, AB Antlaşmasının 16. ve AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşmanın 238. maddelerinin uygulanması gerekmektedir. Buna göre nitelikli çoğunluk, bütün üye devletlerin karara katılıp katılmadığı ve önerinin Komisyon'dan ve belli birimlerden gelip gelmediğine göre farklı şekillerde hesaplanmaktadır. Bütün üye devletlerin karara katılması durumunda;

- olumlu oyların üye devletlerin % 55'ini, Birlik toplam nüfusunun % 65'ini temsil etmesi ve en az 15 üye devletten gelmesi gerekmektedir. Bloke edici azınlık, nüfus esaslı dikkate alınmak suretiyle en az 4 devlettir.

AB'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın 238/3. maddesine göre, üye devletlerin tümünün karara katılmaması durumunda;

- Karara katılan devletlerin toplam nüfuslarının % 65'ini temsil etmek şartıyla üyelerin % 55'inin olumlu oy kullanması gerekmektedir. Bu durumda bloke edici azınlık, karar sürecine katılan üye devletlerin toplam nüfusunun en az % 35'ini temsil eden üye devlet sayısının bir fazlasından oluşacaktır.²⁶

²⁵ https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html

²⁶ Ayrıntılı bilgi için; Ümmühan Elçin Ertuğrul, 'Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesinin Etkinleştirilmesi Prosedürü', 2nd International Conference on Scientific and Academic Research (ICSAR) on 14-16 March in 2023 at Konya/Türkiye, Proceeding Book of 2nd ICSAR 2023, Ed. Umut Özkaya, Vol.1, 2023, s. 420-427; <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/voting-system/qualified-majority/>; https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN> , (Erişim Tarihi: 21.02.2023)

Karar önerisinin Komisyon'dan ya da Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nden gelmemesi halinde; bütün üye devletlerin karar alma sürecine katıldığı durumlarda, olumlu oyların üye devletlerin % 72'sini, Birlik toplam nüfusunun da % 65'ini temsil etmesi gerekmektedir. Bütün üye devletlerin karara katılmadığı durumlarda;

Karar önerisinin Komisyon'dan ya da Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nden gelmemesi halinde; bütün üye devletlerin karar alma sürecine katılmadığı durumlarda, karar önerisinin Komisyon'dan ya da Birlik Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nden gelmemesi halinde ise nitelikli çoğunluk, karara

4.3.1. Geçici Koruma Prosedürünün Uygulanması

Her ne kadar GKY'nin uygulanması için Konsey'in nitelikli çoğunlukla kararı aranmış olsa da 4 Mart 2022 tarihinde Konsey, Ukrayna'dan gelen, yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akının varlığına, dolayısıyla GKY'nin uygulanmasına oybirliği ile karar vermiştir. Konsey kararında, 1 Mart 2022 tarihinden itibaren 650 binden fazla yerinden edilmiş kişinin, Polonya, Slovakya, Macaristan ve Romanya üzerinden AB'ye ulaştığını bildirmiştir.²⁷ AB coğrafyası, 2010 yılında Tunus, 2011 yılında Libya, 2015 ve takip eden yıllarda da başta Suriye olmak üzere Afganistan ve Irak'tan da kitlesel akınlarla karşılaşmıştır.

BMMYK verilerine göre, 2011 yılı itibariyle İtalya'ya varmaya çalışan, Kuzey Afrika'dan gelen kişi sayısı yaklaşık 52.000'dir.²⁸ 2015 ve onu takip eden yıllarda Avrupa coğrafyasına kitlesel akının %80'den fazlası Suriye, Afganistan ve Irak'tan olmak üzere; Yunanistan'a 857.700, İtalya'ya 153.800, İspanya'ya 15.400, Malta'ya 105 kişi olmak üzere -Almanya ve İsveç de dahil edildiğinde- 1.2 milyondan fazla kişi AB coğrafyasına sığınmaya çalışmıştır.²⁹ Söz konusu süreçte GKY'nin etkinleştirilmesi ihtimali üzerinde hiç durulmamış, belli sert önlemlerle, göçün dışsallaştırılması politikası izlenmiştir.³⁰ Yukarıda da bahsedildiği gibi, 4 Mart 2022'de Ukraynalılar için geçici koruma sağlanmasına ilişkin karar alındığında, AB coğrafyasındaki Ukraynalı sayısı yaklaşık 650 bin kişidir.³¹

Her ne kadar muğlak bir tanım olsa da Arap Baharı sonrası Kuzey Afrika'dan, Suriye ve Afganistan'dan gelenler; GKY'deki, 'silahlı çatışma ya da endemik şiddet alanlarından kaçan kişiler ile sistematik ya da genelleştirilmiş insan hakları ihlalinin kurbanı olan ya da ciddi risk altındaki kişiler' tanımına uymaktadır.³² AB coğrafyasına gelen kişi sayısı açısından kıyaslayacak olursak, yukarıda verilen rakamların - 2011 yılı başlarında Kuzey Afrika'dan gelen kişi sayısı 50 binin üzerinde olmuş, 2015 yılında Suriye, Irak ve Afganistan'dan gelenlerle birlikte 1.2 milyonun üstüne çıkmıştır.- Ukrayna'dan gelen kitlesel akın rakamlarına benzerliği açıktır.³³ Yine de 2011 yılının başlarında, İtalya ve Malta'nın GKY'nin

katılan devletlerin toplam nüfuslarının % 65'ini temsil etmek şartıyla söz konusu üye devletlerin % 72'siyle sağlanmış olacaktır.

²⁷ Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022, establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001 /55/EC, and having the effect of introducing temporary protection

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382&from=EN>

²⁸ Hundreds of new arrivals in Italy from Libya and Tunisia,

<https://www.unhcr.org/news/briefing/2011/8/4e4a505f9/hundreds-new-arrivals-italy-libya-tunisia.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2023)

²⁹ Ümmühan Elçin Ertuğrul, 'Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesinin Etkinleştirilmesi Prosedürü'..., UNHCR Global Trends 2015, s. 32-36, <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> (Erişim Tarihi: 11.03.2023)

³⁰ Joe Painter, "Hotspot politics-or, when the EU state gets real", *Political Geography*, Vol. 60, 2017, s. 259-260

³¹ https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.55865643.1854345956.1651847030-461407727.1632076085, (Erişim Tarihi: 23.03.2023)

³² Meltem İneli-Ciger, "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine", s. 71; Meltem İneli Ciger, "Time to Activate the Temporary Protection Directive: Why the Directive can play a key role in solving the migration Crisis in Europe?" *European Journal of Migration and Law*, Vol.18 (1), 1-33, (March 2016) s.1

³³ UNHCR Global Trends 2015, s. 32-36, <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf> (Erişim Tarihi: 04.03.2023)

etkinleştirilmesine ilişkin talepleri Komisyon’u harekete geçirmeye yetmemiştir. ³⁴ Dolayısıyla 2022 yılından önceki tarihlerde de GKY’nin uygulanmasına ilişkin şartlar oluşmuşken, Komisyon’dan kitlesel akının varlığına ilişkin bir öneri sunulmamış ve Konsey de buna ilişkin bir karar almamıştır.

SONUÇ

Uluslararası hukukun bağlayıcı evrensel metinlerinde açık tanımı yapılmayan kitlesel akın; menşe ülkelerini hızlı ve ani şekilde terk ederek, başka ülkelerde sığınma arayan çok sayıda yerinden edilen kişiyi ifade eder. AB tarafından 2001 yılında kabul edilen GKY’nin 2/d maddesinde benzer şekilde, ‘belli bir ülke ya da coğrafi bölgeden gelen çok sayıda yerinden edilmiş kişilerin, kendiliğinden ya da tahliye programı aracılığı gibi yardımla Topluluk’a ulaşması’ şeklinde tanımlanmıştır.

Kitlesel akının varlığı, yerinden edilmiş kişilere sağlanacak uluslararası korumanın türünü belirlemesi açısından önemlidir. Kitlesel akınlarda, esasen engel olmamakla birlikte, Mülteci Sözleşmesindeki bireysel mülteci belirleme usulü uygulanmaz. Yerinden edilenlerin kitlesel akınlarına Afrika coğrafyası varışta mülteci/prima *facie* usulünü uygularken; AB, GKY kapsamında geçici koruma usulünü uygulamaktadır. Ancak, GKY’de objektif ölçütleri belli olmayan kitlesel akının varlığına, AB kurumları ortaklaşa karar vermektedir. Kitlesel akının varlığı, Komisyonun re’sen ya da AB üyesi devletlerden gelen talep üzerine önerisi ve bu önerinin Konsey’in nitelikli çoğunluğuyla kabulü kararına bağlıdır. AB üyesi devletlerin siyasi iradelerine olanak tanıyan bu prosedürün ve geçici koruma sağlamanın keyfiliği, 2011 Arap Baharı ve 2022 Rusya-Ukrayna savaşında açıkça görülmüştür. Arap Baharı sonrası, Tunus, Libya, Afganistan ya da Suriye’den gelen kitlesel akınlar, AB coğrafyasına ulaştığında geçici koruma prosedürü işletilmezken; Ukrayna’dan gelen kitlesel akın için aksi gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

"How is the Term "Armed Conflict" Defined in International Humanitarian Law? " (March 2008) International Committee of the Red Cross (ICRC) Opinion Paper.

<https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>

Beirens,H., Maas, S., Petronella,S., Van der Velden, M., “Study on the Temporary Protection Directive” (January 2016).

Conclusion on International Cooperation and Burden-Sharing in Mass Influx Situations, No. 100 (LV)- 2004, <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>

³⁴ Hanne Beirens, Sheila Maas, Salvatore Petronella, Maurice van der Velden, “Study on the Temporary Protection Directive” (January 2016), s. 2

https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/executive_summary_evaluation_tpd_en.pdf, (Erişim Tarihi: 23.03.2023)

Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022, establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001 /55/EC, and having the effect of introducing temporary protection

Çiçekli, B. (2009) **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Seçkin Yayıncılık San. Tic. A.Ş.

Durieux, J.F. and McAdam, J., (2004) ‘*Non-Refoulement* through Time: The Case for a Derogation Clause to the Refugee Convention in Mass Influx Emergencies’, *International Journal of Refugee Law*, 16 (1), p. 4-24

Ertuğrul, Ü. E. (2017), “Silahlı Çatışmadan Kaçanların (Yerinden Edilenlerin) Uluslararası Hukukta Korunması“. **Ankara Barosu Dergisi**, 75(1), 151-180

Ertuğrul, Ü. E. (2023), Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesinin Etkinleştirilmesi Prosedürü’, 2nd International Conference on Scientific and Academic Research (ICSAR) on 14-16 March in 2023 at Konya/Turkiye, Proceeding Book of 2nd ICSAR 2023, Ed. Umut Özkaya, Vol.1, 2023, s. 420-427.

Global Consultations on International Protection/Third Track: Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework, **UN High Commissioner for Refugees (UNHCR)**, 19 February 2001, EC/GC/01/4, <https://www.refworld.org/docid/3bfa83504.html>

https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.55865643.1854345956.1651847030-461407727.1632076085

https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files/2020-09/executive_summary_evaluation_tpd_en.pdf.

[https://eumigrationlawblog.eu/5-reasons-why-understanding-the-reasons-behind-the-activation-of-the-temporary-protection-directive-in-2022/;](https://eumigrationlawblog.eu/5-reasons-why-understanding-the-reasons-behind-the-activation-of-the-temporary-protection-directive-in-2022/)
<https://www.refworld.org/docid/4a54bc27d.html>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022D0382&from=EN>

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-kurumlari_45641.html

<https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>

<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/voting-system/qualified-majority/>

Hundreds of new arrivals in Italy from Libya and Tunisia,

<https://www.unhcr.org/news/briefing/2011/8/4e4a505f9/hundreds-new-arrivals-italy-libya-tunisia.html>

İneli-Ciğer, M., (07 March 2022), “5 Reasons Why: Understanding the reasons behind the activation of the Temporary Protection Directive in 2022”, **EU Immigration and Asylum Law and Policy**.

İneli-Ciğer, M., (2016) “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3) , 62-92.

İneli-Ciğer, M., (March 2016), “Time to Activate the Temporary Protection Directive: Why the Directive can play a key role in solving the migration Crisis in Europe?” *European Journal of Migration and Law*, 18 (1), p. 1-33.

Mid-Year Trends, 2022, UNHCR.

Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, (2013) BMMYK.

Münkler,H., (2010) **Yeni Savaşlar**, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları.

Özcan, M., (2005) **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, (USAK Books).

Öztürk, N. Ö., (2017) “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), s. 201-264

Painter, J., (2017) “Hotspot politics-or, when the EU state gets real”, *Political Geography*, 60. p. 259-260

Report of the Meeting of the Expert Group on Temporary Refugee in Situations of Large-Scale Influx (Geneva 21-24 April 1981), EC/SCP/16/Add.1, 17 July 1981, <http://www.unhcr.org/3ae68cd04.html>,

Topal, A. H. (2019), **Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar**, On İki Levha Yayıncılık A.Ş.

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Ensuring International Protection and Enhancing International Cooperation in Mass Influx Situations: Advance Summary Findings of the Study Commissioned by UNHCR*, 7 June 2004, EC/54/SC/CRP.11, <https://www.refworld.org/docid/4a54bc27d.html>

UNHCR Global Trends 2015, <https://www.unhcr.org/576408cd7.pdf>

UNHCR, (February, 2014), “Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements”, <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>

Yılmaz Eren, E. , (2018) **Mülteci Hukukunda Geçici Koruma**, Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., 2018.

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN MİSAFİR'İNE KADINCA BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ORCID 0000-0002-7618-4825

ÖZET

Tanzimat, Servet-i Fünun ve Cumhuriyet döneminde roman, öykü, oyun, mektup, eleştiri ve düzyazı türlerinde sayısız yapıta imza atmış olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, Çağdaş Türk Yazınının üretken yazarlarından biridir. Yapıtlarında yaşam ve yazını birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendiren Gürpınar, toplumsal sorunları derin gözlem, araştırma ve inceleme yeteneğiyle harmanladığı gerçekçi bir bakış açısıyla ele alır. Yazarın Melek Sanmıştım Şeytanı (2009) isimli kitabında yer alan ve toplumsal eleştiriye ağırlık verdiği Misafir isimli öyküsünde gerilim, merhamet ve iki yüzlülük kavramları yoksulluk ve insan ilişkileri temelinde mizahi bir yaklaşımla sergilenir. Toplumsal yaşama dair gözlemlerle güçlendirilmiş bir anekdot havasında olan öyküde insanların düşünceleri ve edimleri arasındaki çatışmalar ön plana çıkartılır. Öyküde kişi betimlemelerinden çok olay ve sorun odağında İstanbul'un gündelik yaşamından bir kesit sunulur. Kadınca bakış açısından toplumsal değerlerin anlamının ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada yazarın takındığı eleştirel yaklaşım özellikle öyküdeki kadın kahramanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Toplumsal gelişimi kadının gelişimiyle koşut değerlendiren yazar, öyküde toplumsal yaşamda karşılaşılabilecek bir durum ve/veya olayı tüm doğallığıyla bireysel ve toplumsal yansımalarıyla sergiler.

Anahtar Sözcükler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Misafir, toplumsal değer, kadın.

1. GİRİŞ

Hüseyin Rahmi Gürpınar Türk Yazınının özgün yazarlarından biridir. Bu özgünlüğün altında yatan en temel sebep hiçbir yazınsal gruba dahil olmaması ve kendine özgü bir biçim anlayışına sahip olmasıdır. Sağlık sorunlarından dolayı düzenli bir eğitim almamış olmasına karşın çok küçük yaşlarda başlayan yazma tutkusu ve kültür düzeyi yüksek bir aileye sahip olması nedeniyle kendisini iyi yetiştirmiştir. Özellikle öykülerinde Türk-İslâm toplum yapısının izlerini yansıtmış olan yazar, yapıtlarıyla büyüdüğü Ahmet Mithat Efendi'den etkilenmiştir. Bu yüzden ilk yazılarını onun sahibi olduğu Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde çıkartması da şaşırtıcı değildir. Bu gazetede tefrika biçiminde yayımlanan ilk romanlarında özellikle yanlış Batılılaşma konusunu ele almıştır. Asıl ününü ise İkdam Gazetesi'nde tefrika şeklinde yayımlanan romanlarla sağlayan yazar, pek çok Fransız yazarın yapıtını da Türkçeye

çevirmiştir. Sabah ve Vakit Gazetelerinde de çalışmış olan Hüseyin Rahmi Gürpınar, bir dönem milletvekilliği de yapmıştır. Popüler roman anlayışının savunucusu olduğundan yapıtlarında halka ulaşmayı amaç edinmiştir. Doğalcılık akımına yakınlığı ile bilinen yazar yapıtlarında kişilerini içinde buldukları çevrenin ve dilin özellikleriyle yansıtır. Ancak şunu da belirtmekte yarar vardır ki toplumsal eleştiriyi ön plana çıkartmasıyla doğalcılardan ayrılır.

Yapıtlarında kullandığı yalın ve arı bir Türkçe kadar ele aldığı konularla da çok geniş okur kitlesine sahip olan Hüseyin Rahmi, yazma uğraşını kitleleri eğitme aracı olarak görür. Sıklıkla toplumsal, siyasal ve ekonomik eşitsizlikleri konu edindiği yapıtlarında insan tüm yönleriyle yaşam bulur. Öykülerinde Batılılaşma, toplumsal değişim, kadın erkek ilişkileri, batıl inançlar, yoksulluk, millî duygular, hayvanlar ele alınan izlekler arasındadır. Anlatısında çevre betimlemelerinden çok kişi kadrosunu güçlendirmeyi yeğleyen yazar, her kesimden insana yer verir. Bunlar arasında paşalar, hanımefendiler kadar külhanbeyleri ve fahişeler de bulunur. Tüm yaşamını yazına adanmış olan yazar, yapıtlarında İstanbul yaşamını tüm boyutlarıyla ve gerçekçi bir biçimde yansıtır. Bu bakış açısında henüz üç yaşındayken annesini kaybettikten sonra anneannesinin yanında geçen çocukluk ve gençlik yıllarında gördüklerinin ve deneyimlerinin etkili olduğu düşünülebilir. Bu yüzden yapıtlarındaki kahramanlar gerek dilsel gerekse zihniyetleri açısından kendi çevrelerinin özelliklerini yansıtan nitelikler taşırlar. Toplumsal eleştirinin hâkim olduğu yapıtları dönemin önemli belgeleri niteliğindedir aynı zamanda. İnce bir mizah anlayışıyla toplumsal değişimin birey ve toplum yaşamındaki etkilerini görünür kılan yazar bunu yapıtlarında uzam olarak belirlediği İstanbul'u baz alarak değerlendirir. Gündelik yaşamın tüm boyutlarıyla resmedildiği yapıtlarında gerek seçtiği konular gerekse kişiler çeşitli ve farklıdır. Bu çeşitliliğin yazarın çok yönlü kişiliğinden de beslendiği açıktır. Çünkü o yazar kimliğine gazeteci, milletvekili, devlet memurluğunu da eklemiştir. Eğitimini yarım bıraktığı gibi memuriyet yaşamını da yarım bırakan yazar kendisini yazına adar. Hatta yaratımlarına engel olacağı düşüncesiyle hiç evlenmez, Heybeliada'da yalnız ve gözlerden irak bir yaşamı sürmeyi seçer.

2. ÖYKÜYE KISA BİR BAKIŞ

Hüseyin Rahmi'nin yapıtlarında sıklıkla gülünç özellikler taşıyan sıradan kişiler yer alırken, bunlar ihtiraslı, ön yargılı ve batıl inançlara sahiptirler. Gündelik yaşamdan kesitler sunan öykülerde gülünçlükler abartı yoluyla ön plana çıkartılır. Kimi zamansa bu niteliklerin karikatürize edildiği görülür. Yazarın tüm öykülerinde öne çıkan bu genel durum Melek Sanmıştım Şeytanı (2009 yılı baskısı) isimli kitabındaki beş öyküden biri olan Misafir

öyküsünde de söz konusudur. Yazar öyküde diğer yapıtlarında olduğu gibi mizahi bir anlatım biçimini benimser.

Kişi betimlemelerinden çok olay ve sorun odağında gelişim gösteren öykünün kişi kadrosunu hane sahipleri ve misafir aile oluşturur. Hane sahiplerini İzzet Efendi, Büyük Hanım, Dadı (Zarafet) ve evin kızı Cezalet, misafirleri de iki çocuklu bir aile oluşturur. Bu aile hakkında babanın ismi dışında herhangi bir bilgi paylaşılmaz. Halil Efendi'nin ne eşinin ne de çocuklarının ismi söylenmediği gibi çocukların cinsiyeti hakkında da bilgiye yer verilmez. Kişilerin isimlerindeki belirsizlikle öyküde misafir olma durumu üzerinden bir gerilim yaratılır. Bunun en önemli sebebi olasılıkla gerilimi erkek kahramanların kişiliklerinin karşıtlığında yaratma ereğidir. Esasen öyküde gerilimi ateşleyen de öncelikle erkek kahramanlar arasındaki bu karşıtlıktır. Bu gerilimi besleyense misafirlerin yüzsüzlükleridir. Dindar bir insan olan İzzet Efendi eve içkisiyle gelen Halil Efendi'den hiç hoşnut değildir. İki erkek arasındaki karşıtlık yalnızca bundan ibaret değildir. Halil Efendi geveze, İzzet Efendi ise suskundur. Birinin konuşkanlığının tersine diğerinin onu dinlemekten dahi sıkılması, bir sarhoşla dindarın aynı evde bulunmalarından doğan rahatsızlığı gözler önüne serer. Bu rahatsızlığın en temel nedenini oluşturan bu durumsa beraberinde bir iç sıkıntısını getirir. Öyküde ebeveynler dışında bu iç sıkıntısının en önemli tetikleyicileri de obur ve yüzsüz çocuklardır. Onlar da anne ve babaları gibi bu misafirlik sürecinde hane halkını şımarıklıkları ve oburlukları ile bezdirirler.

Öyküde anlatı zamanı misafirlik süresiyle ilişkilendirilerek özetleme tekniğiyle verilir. Öykünün ilk tümcesinde geçen “onlar geleli tam on dokuz gün ve o kadar gece olmuştu” (Gürpınar, 2009: 200) sözüyle geçen sürenin hane halkı için gerçek zamandan çok daha uzun bir zaman dilimi gibi duyumsandığını gösterir. Bu anlamsa geçirilen gün kadar gece sayısının verilmesiyle güçlendirilir. Evde misafirin gelişyle başlayan düzenin bozulduğu bir gerilimi doğurur. Bu gerilim misafirlerin duyarsızlıkları, evin iki aile için yeterli genişlikte olmaması, özellikle de misafirlik süresinin uzunluğuyla vurgulanır. Anlatı zamanı Halil Efendi ve ailesinin misafirlik süresinin tamamını içermez. Bu zaman misafirlik süresinden bağımsız olarak giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin sınırlarını çizer. Öykünün giriş bölümü özetlenen süre itibarıyla başlar. İlerleyen sayfalarda geçen “beş altı akşam” sözü ise misafirlerin ev halkının gündelik yaşamına alışmaya başladıklarını gösterme işlevi üstlenir. “Bir gün hane sahipleri bir odaya toplandılar” sözü ile de öykünün sonuç bölümü verilir ve oluşturulan gerilim bu söz ile yatıştır. Ulaşım ve haberleşmenin zor olduğu, kadınların çarşaf giydikleri dönem koşulları da Halil Efendi ve ailesinin Anadolu Kavağı'ndan İstanbul'a yatıya misafir gelmeleriyle verilir. Anlatı zamanı giriş bölümünde söylenen on dokuz günlük süre hariç tutulduğunda yaklaşık bir hafta, on günlük bir zamanı kapsar.

Öyküde geçen uzamlar İstanbul ve Anadolu Kavağı ile sınırlıdır. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yapıtlarında daima yer verdiği İstanbul öyküde ana uzam olarak gösterilir. Bu iki yer de merkez-taşra karşıtlığını ortaya koyması bakımından özellikle seçilmiştir. Ancak merkezde de taşrada da insanların yazgıları aynıdır. Yoksulluk her iki uzamda da ortaktır. Tüm öykü boyunca kendilerine dahi dar gelen bir evde yatılı misafire oda ayıran ailenin de maddi sıkıntıları olduğu açıktır.

Öyküde üçüncü tekil kişi ağzından anlatılan olaylar misafirlerin yüzüzlüklerini ortaya koyar. Anlatıcı hane sakinleri tarafındaymış gibi görünse de gerçekte yalnızca onların bakış açısının sözcüsüdür. Bu yüzden de görüldüğünün aksine taraf değildir. Eve gelen misafirlerin yüzüzlükleri anlatıcının değil, ev halkının bakış açısından verilir.

Öyküde söyleşimlere dayalı bir dil kullanımı vardır. Bu dilin bir başka niteliği ise kişilerin sosyal statüleri ve eğitim düzeylerini göstermesidir. Öykü kişileri tümüyle durumlarıyla uyumlu bir dil kullanırlar. Özellikle de kadınlar arasındaki konuşmalar mahallelerdeki yaşantılarının yansımasıdır. Kadın diyalogları yoksulluk, cehalet, kavga, dedikodu gibi kavramlarla güçlendirilirken, canlı ve renkli bir dil ve anlatımla süslenir. Bu dilin en dikkat çeken bir diğer yanı ise mizahi bir özellik taşımasıdır.

3. KADIN BAKIŞINDAN MİSAFİRLİK

Misafir isimli öyküde günlük yaşamdan alınan sıradan bir kesit karikatürize edilerek toplum yaşamına getirilen eleştiriye dönüşür. “Öykülerinde toplumu anlatan, halktan insanları konu edinen Gürpınar, halkı eleştirmekten de geri durmamıştır” (Harmancı, 2011: 1289). Türk kültüründe önemli ve özel bir anlama sahip olan misafir ve misafirlik onunla özdeşleştirilen misafir odası, misafir takımı, misafir havlusu, misafir terliği... gibi kimi kullanımlara da sahiptir. Yapıtlarında komşu, akraba, dost ziyaretlerine sıklıkla yer veren Hüseyin Rahmi bunu özellikle gün içinde kadınların mahalle ilişkileri gereği komşularına yaptıkları kısa süreli ziyaretlerle gösterir. Öyküde misafirlik durumu üzerinden insanların iki yüzlülükleri, sözleriyle edimlerinin çelişmesiyle anlatılır. Ancak Şen'in ifade ettiği gibi misafirliğin de ev sahipliğinin de kimi kuralları vardır (1995: 245). Görgü ve nezaket kuralları gereği misafirlikte dikkat edilmesi gereken ilk konu ziyaret saatidir. Misafir sayısı, karşılama ve uğurlama geleneği, misafirliğin kısa süreli, yemekli ya da yatılı oluşu da bu kurallardan bazılarıdır. Bunun yanında hatır sormak, ikramda bulunmak, terbiye kurallarının dışına çıkmamak, sofrada adabı, armağan verme gibi kimi durumlar da misafirlik kavramıyla ilişkilidir. Öyküde misafirlik durumu, misafirler ve kalış sürelerinin uzunluğu ve yatılı oluşu üzerinden verilir. “Yatılı gelen misafirin kalma günlerinin uzamasının ev halkını usandırdığı görülür” (Tırlı, 2009: 91). Ev sahibi

kadınlar davranış ve sözleriyle misafirlerin arkasından hoşnutsuzluklarını gösterebilirler de yüzlerine karşı tamamen farklı davranırlar. İzzet Efendi'nin evine gelen misafirlerin verdiği rahatsızlık gerek bu ailenin durumu gerekse misafirlerin umarsız ve yüzsüz davranışlarıyla betimlenir. Bu betimlemede en dikkat çeken nokta da olanla olması gereken arasındaki uyumsuzluğun belirginlik kazanmasıdır. İzzet Efendi kendi yağıyla kavrulan ve daracık bir evde ailesiyle kıt kanaat geçinen biridir. Öyküde gerilim Halil Efendi'nin iki çocuğu ve eşiyle Anadolu Kavağı'ndan misafir olarak gelmesiyle başlar. Misafir kavramına atfedilen anlamlara uygun düşmeyen davranış ve sözleriyle bu ailenin tüm bireyleri ev halkının eleştirilerine maruz kalırlar. Hane halkının bu misafirlikten yakınmalarının en önemli bir diğer sebebi de bu sürenin uzunluğundan kaynaklıdır. Aile içinde bu durum küçük bir buhrana sebep olur. Ancak bu durum mizahi bir bakış açısıyla yansıtılır. Bunun en önemli gerekçesi de misafir kadar ev sahibinin de maddi olanaksızlıklarını göstermek adına. Böyle olmasına karşın misafirler oldukça yüzsüz davranırlar. Hatta yüzsüzlükleri kişisel eşyaların pervasızca kullanılması boyutuna kadar varır. “Bir yere misafir giden, ifrat ile tefrit arasında kısas yapmadığı sürece kendisine ait olmayan birçok şeyin sahiplenme güdüsüne dönüşeceğinin farkına varamaz” (Soyşekerci, 2021: 1781). Her ne kadar karikatürize edilen bu durum okuru güldürse de beraberinde acıma ve merhamet duygusu da getirir. Okurda oluşturulması beklenen bu merhamet duygusu ise yalnızca kadınlar tarafından ortaya çıkartılır. Öyküde kadın ve erkeklerin misafire karşı sergiledikleri davranışlar ve sözler anlamsal boyutta farklı göndermeler üstlenir. Ev sahibi İzzet Efendi ve misafir Halil Efendi arasında bir karşıtlık durumu mizaçları ve yaşam biçimleri üzerinden gösterilirken, kadınlar arasında böylesi bir uyumsuzluk ortaya konulmaz. İki erkek arasındaki temel karşıtlık birinin ‘sofu’ diğerininse ‘akşamcı’ olmasıyla keskinleşir. Oysa ki kadınlar arasında bu türden bir karşıtlık olup olmadığı belirsizliğini korur. Bu durum olasılıkla dönem koşullarına bağlı olarak kadın ve erkeğe biçilen toplumsal cinsiyet ve buna yönelik benimsenen roller yönüyle değerlendirilebilir. Kadınlar arasındaki ilişkide öne çıkartılan tek durum ise ev sahibi kadınların iki yüzlü davranışlarıdır. Bu yönüyle davranışları sözleriyle çelişkilidir. “Çelişki gerek düşüncede gerek gerçekliğin kendisinde gerekse de düşünce ile gerçek arasında kurulan ilişkide gözlemlenebilir” (Ferhat, 2017: 179). Misafirin arkasından başka yüzlerine karşı bambaşka davranarak ve konuşarak kendilerini olmadıkları gibi gösterirler. Hatta öykünün şaşırtıcı biçimde son bulması da bu yolla gerçekleşir.

Kadın-erkek ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kadınlardan yana bir duruş sergilediği görülür. Hatta feminist bir bakış açısına sahip olduğu savunulur (Timur, 2002: 44; Moran, 2000: 94). Toplumsal yasaları, töre ve ahlâk anlayışını özellikle kadın üzerinden ele alan yazar için kadınlar toplumsal yaşamın değişimini gösterme

işlevi üstlenir. Kadınlar toplumsal yaşamda sosyal, siyasal, psikolojik ve tarihsel boyutta üstlendikleri rollerle özdeşleştirilirler. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Hüseyin Rahmi Gürpınar toplumu ilgilendiren konularda kadın tarafında olmuş, toplumun gelişimini kadının gelişimiyle eş tutmuştur. Yapıtlarında mahalle kadınlarından, falcılara, cariyelere, dadılara, hizmetçilere hatta fahişelere kadar toplumun her kesiminden kadın tiplerine yer veren yazar aynı sorunu kadın ve erkek bakış açısından ele alır. Berkes, “Hiç evlenmemiş ve annesini küçük yaşta kaybetmiş olan yazarın kadın tipini böylesine yakından tanımasına hayret edilir” (1945: 539) derken onun kadın kahramanın dünyasına girmesindeki başarısına dikkat çeker aslında. Yapıtlarında kadınlara oldukça fazla yer veren yazarın bu yaklaşımı iki gerekçeyle açıklanabilir. “Kadınlara yaklaşımında otobiyografik sebepler olduğu gibi, işlediği konuları ancak kadınlarla anlatabilecek olmasının da kadınları öyküleştirmesinde payı vardır” (Harmancı, 2010: 345). Belirttiğimiz gibi anlatıda yaratılan gerilim kadın ve erkek kahramanlar cephesinde farklı anlamlara gönderme yapar. Erkekler arasındaki gerilimin en temel sebebi dini inanışlar ve toplumsal normlarca gereği onaylanmayan içkidir. İzzet Efendi’yi rahatsız eden konu misafirin onun gibi dindar bir insanının evinde içki içmesidir. Bu durum hoşuna gitmese de Halil Efendi’ye hoşnutsuzluğunu ilk birkaç gün belli etmez. Ancak bu duruma daha fazla dayanamayıp ona bunu söylediğinde misafirin yüzüzlüğü ile karşılaşır. Halil Efendi büyük bir pişkinlikle “Rakımı beraber getirmeyeyim de onu da mı size aldirtayım efendim?” (Gürpınar, 2009: 201) diyerek yüzüzlüğün sınırlarını aşar. Öte yandan hane kadınlarının rahatsızlıkları erkeklerinkine göre farklıdır. Öyküde yazarın kadınlara ele aldığı temel izlekler İstanbul yaşamı, eğitim, evlilik, aile yaşamı, kadın-erkek ilişkisi görünür kılınır. Öyküde kadınlar ev içi halleriyle ve aile içi ilişkiler ve kadınlarla ilgili konular ön plâna çıkartılarak verilir (Işın, 1988). Misafir kadın ve onun iki çocuğu ile evde kaldıkları anlaşılan kadınlar evin idare edilmesi sorumluluğunu da taşıdıklarından özellikle de kilerin boşalmasından dert yanarlar. Çünkü onlar da dar gelirli, yoksul insanlardır. Evleri dar olmasına karşın misafir aileye bir oda tahsis eden hane halkı misafir kadının iç çamaşırlarına kadar eşyalarını istemelerinden hatta kullanmalarından şikayetçidirler. Bu durumda kadınlar arasında daha teklifsiz bir ilişki olduğu söylenebilir. Bu da yazarın İstanbul’un mahalle yaşamını yansıttığındaki başarısının göstergesidir. Kadınlar arasında misafirlik durumunun verdiği rahatsızlık kadınca bakış açısından da önemlidir. Sevinçli, yazarın yapıtlarında işlediği konular arasında kadın-erkek eşitsizliğini ele aldığını, kadın haklarını savunduğunu ve “toplumsal değerlere kadınca bakış”la yaklaştığını belirtir (1990: 167). Erkekler gün içerisinde dışarıda oldukları için misafirlik durumu onları daha az etkiler ve/veya ilgilendirir görünür. Bu yalnızca evde bulunan zamanlarda şikâyet edilecek bir durum haline dönüşür.

Ev halkı kadınlar gelen misafirler için ‘havsalası geniş’, ‘saygısız’, ‘vurdumduymaz’, ‘maymun’ hatta ‘kaltak’ nitelendirmelerini kullanırlar. Kadınlar kendi aralarında dertleşirlerken duydukları rahatsızlıkların tümünü ortaya dökmekten çekinmezler hatta bunu tüm ayrıntılarıyla anlatarak hatta abartarak dillendirirler. Kadın bakış açısıyla yapılan bu konuşmaların içeriği dedikodu niteliğindedir. Çünkü o anda orada olmayan kişiler hakkında ileri geri konuşmaktan çekince duymazlar. Bu halleriyle Gürpınar’ın yapıtlarında yer alan mahalle kadınlarının tipik özelliklerini gösterirler. Yapıtlarının fonuna yetiştiği çevrenin özelliklerini büyük bir yetkinlikle yerleştiren yazarın, öyküde kadın bakışını böylesine başarılı bir biçimde yansıtmada akrabalar ve komşularla geçen çocukluk yıllarının etkisi vardır. “Hüseyin Rahmi’nin romanlarında dedikodu da sıkça işlenir. Kadınların özellikle mahalle aralarında sokaklarda veya kapı önlerinde bir araya geldiklerinde dedikoduya yöneldikleri görülür. Dedikodu yaparken çok akıcı ve renkli bir Türkçe kullanımı dikkat çeker” (Türkmenoğlu, 2014: 83). Annesini henüz çok küçükken kaybeden yazar bir süre babasıyla Girit’te yaşasa da onun ikinci evliliğini yapması üzerine İstanbul’da bulunan anneannesinin yanına döner. Özellikle anneannesinin yanında kalabalık bir ortamda geçirdiği yıllarda edindiği deneyimler ve gözlemleri yazarın öykü kişilerini tüm doğallıklarıyla yansıtmada etkili olur. Yazarın sıklıkla eğitim düzeyi düşük mahalle kadınlarına yer verdiği öykülerde dikkat çekici bir diğer nitelikse bu söyleşimlerin onların sosyal konumlarıyla uyumlu biçimde bütünleşmesidir. Özellikle dadının “Afacanlar fıstık gibi tos tombalak oldular. Anaları karı semirdi. Beti benzi yerine geldi.” (Gürpınar, 2009: 202) biçimindeki sözleri de onunla tümüyle uyumludur. Bu söyleşimdeki mizahi kullanımsa dilin canlılığına katkı sağlar. Özellikle dadının kullanıldığı yerel ağız onun renkli iç dünyasını yansıtmakla kalmaz, karaktere belli bir canlılık da katar. Hüseyin Rahmi’nin yapıtlarında sıklıkla yer verilen hizmetçi, zenci kalfa ve dadılar ev halkının günlük yaşamına dahil oldukları gibi öyküdeki dadı gibi “(...) sadece ev işlerinin değil ailenin yaşamının da bir parçasıdır” (Güzelce, 2006: 101). Bu üç kadın içinde en dışa dönük kişilik dadıdır. Dadının ise Halil Efendi için “Ne saygısız maymun” (Gürpınar, 2009: 202) demekten kendini alamaz. Evin kızı da büyükleriyle birlikte bu dedikodu halkasının içindedir.

Yazar komşu ve akraba ziyaretleriyle geçen çocukluk yıllarından sonra 1912 yılında ölünceye kadar kalacağı Heybeliada’ya yerleşir. Hatta adada da gözlerden uzak bir yerde yaşamayı tercih ederek kendini adeta yalıtır. Bu açıdan öykünün yazarın yaşamıyla ilişkili bir anlamı olduğu da açıktır.

SONUÇ

Hüseyin Rahmin Gürpınar'ın Misafir isimli öyküsü kısa olmasına karşın bünyesinde yazarın biçimini yansıtan pek çok niteliği barındırmasıyla çok anlamlı bir yapıya sahiptir. İsmi imlediği gibi misafir sözcüğüne misafirlik olgusu üzerinden yaklaşır. Bu kavramın misafir ve hane halkı için görünen anlamıyla ona yüklenen anlamlarının karşıtlığını sergiler. Öyküde bu karşıtlığın açık biçimde gösterilmesi ise kadın kahramanlar aracılığıyla gerçekleşir. Denilebilir ki yazar misafirlik olgusunu kadınca bakışla değerlendirir. Öykü özellikle Türk örf, adet ve geleneklerine göre büyük bir anlam atfedilen misafir ve misafirlik kavramları üzerinden kişilerin ikiye bölünmüş davranışlarına getirilen eleştiriyi gözler önüne serer. Yazarın kadını ele aldığı temel izlekler evlilik, aşk, aldatma ve kadın-erkek eşitliği gibi görünse de bunların hepsi doğa ile bütünleşik olarak ele alınır. Bu noktada da yazarın kadına yaraştırdığı en kutsi görevi anneliğidir. Gürpınar'ın yapıtlarında sıklıkla kötücül kadınlara yer vermesi onları dışlamak ya da yok saymak adına değil, tam tersi eşitlik konusunda erkeklerle aynı konuma getirmek amacıyla hizmet eder. Bu da kadının kötülüğünün gösterilmesi yoluyla sağlanır. Öyküde olasılıkla hane halkı kadınların yalanlarının ve ikiye bölünmüşlüklerinin gösterilme sebebi de budur. Yazarın kadınlar hakkındaki görüşleri ve bunların yapıtlardaki yansımaları dikkate alındığında bir yandan kadınları savunurken, diğer yandan da eleştirdiği görülür. Bu durum yazarın kişisel özellikleriyle doğrudan ilişkilendirilebilirse de düşünsel bir bölünmenin sonucu olduğu açıktır. Yazarın birbirine tümüyle zıt iki düşünce ya da değeri iç içe değerlendirdiği görülür. Bir yandan ev halkı kadınlar misafirin arkasından konuştuklarında olumsuz değerler taşırlarken, misafirle yüz yüze geldiklerinde merhamet duygusuyla iyimser bir kişilik sergilerler. Böylece olumlu bir değerle olumsuz bir değer sevgi ile nefret gibi bir karşıtlıkla kendini gösterir.

KAYNAKÇA

- BERKES, Mediha. (1945). "Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipler", Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt III. Sayı 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 539-552.
- FERHAT, Nevin. (2017). "Çelişkinin Devinimi", FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Güz, Sayı: 24, 177-194.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi. (2009). Kuyruklu Yıldız Altında İzdivaç; Melek Sanmıştım Şeytanı, (2. Basım) İstanbul, Everest Yayınları, 200-2005.
- GÜZELCE, Ilgaz. (2006). "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

- HARMANCI, Abdullah. (2010). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Öyküleri ve Öykücülüğü”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- HARMANCI, Abdullah. (2011). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Öykülerinde Toplumsal Eleştiri”, Turkish Studies, Volume 6/1 Winter, 1275-1282.
- IŞIN, Ekrem. (1988). “Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”, Tarih ve Toplum, Cilt VIII, No:51, 150-155.
- MORAN, Berna. (2000). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-1, İstanbul, İletişim Yay.
- SEVİNÇLİ, Efdal. (1990). Hüseyin Rahmi Gürpınar: Yaşamı, Sanatçı Kişiliği, İstanbul, Arba Yayınları.
- SOYŞEKERCİ, Serhat. (2021). “Heybeliada, Yalnızlık, Sansür ve Hüseyin Rahmi Gürpınar”, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(45),1780-1789.
- ŞEN, Semra. (1995). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarındaki Folklor Unsurları”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- TIRLI, Neslihan. (2009). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Gündelik İstanbul Hayatı”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TİMUR, Taner. (2002). Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- TÜRKMENOĞLU, Sevgül. (2014). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Kadınlar”, İdil, 3 (12), 79-96.

REFİK HALİD KARAY’IN MEMLEKET HİKÂYELERİ’NDE BİR İZLEK OLARAK SÜRGÜN

Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ORCID 0000-0002-7618-4825

ÖZET

Roman, öykü, hiciv, siyasi mizah kadar kronik, hatırat ve tiyatro yazılarıyla da tanınan Refik Halid Karay aynı zamanda dergi ve gazetecilikle de ilgilenmiştir. Türk yazınında öykücülüğüyle ayrıcalıklı bir yer edinen yazar öykülerini iki baş yapıtı olan Memleket Hikâyeleri ve Gurbet Hikâyeleri’nde toplar. Bu kitapların ortak yanı yazarın sürgün yaşamından beslenmeleridir. Yazarın Anadolu sürgününden Memleket Hikâyeleri, yurt dışındakindense Gurbet Hikâyeleri doğar. Esas olarak Memleket Hikâyeleri’nin yazarı olarak tanınan Refik Halid Karay, bu kitapta Anadolu ve insanının yaşamından kesitler sunar. Yazıldığı dönem koşullarını gerçekçi bir bakış açısıyla sade ve duru bir Türkçeye, gözlemlere dayandırarak ele alan öykülerin en dikkat çekici yanlarından biri betimleme ve benzetmelerle güçlendirilmiş bir biçimin hâkim olmasıdır. Kitaptaki öykülerde bürokrasi ve memuriyet yaşamı başta olmak üzere din, vicdan, ahlak olguları, kadın ve sürgün izlekleri ele alınır. Yazarın Anadolu’daki sürgün yaşamından izler taşıyan öykülerde bu kavram temel izlek olarak varlığını duyumsatır. Yazarın özyaşamı, yaşantı, deneyim ve gözlemleri öykülerin gerçekçiliğini güçlendirirken, din, vicdan, inanç, gelenek olguları sosyal, siyasal, tarihsel, kültürel ve ekonomik yönleriyle yaşamla ilişkilendirilerek aktarılır. Bireyin veya bir topluluğun ceza ya da güvenlik önlemi amaçlı bulunduğu yerden başka bir yere gönderilmesi ve burada kalmaya zorunlu tutulması olarak tanımlanabilecek olan sürgünün en temel iki özelliği süresinin kesinlik taşıması ve kişinin isteği dışında gerçekleşmesidir. Ceza ya da önlem amaçlı gerçekleşen sürgün gerek bireyi gerekse gönderildiği yeri ilgilendirmesi yönüyle çok boyutlu bir etki alanına sahiptir. Bu çalışmada Refik Halid Karay’ın Memleket Hikâyelerinde başat izlek olarak yer alan sürgün ve/veya sürgünlük durumu sebepleri, süresi, birey ve toplum üzerinden özellikle bireyin sürgünlüğü, sürgün yerine uyumu ve dönüşü açısından ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Refik Halit Karay, Memleket Hikâyeleri, sürgün, öykü.

1. GİRİŞ

II. Meşrutiyetten Millî Mücadele Dönemine kadarki süreçte Türk toplumunun yaşadığı toplumsal ve siyasal değişim ve dönüşüm ekonomik, kültürel ve tarihî açıdan birey ve toplum

yaşamında etkili olmuştur. Bu sürece hem tanıklık eden hem de yapıtlarında bunları işleyen yazarlardan bir olan Refik Halid Karay, bunu yalnızca yazınsal kimliği ile değil siyasal ve tarihi kişiliğiyle birleştirmeyi bilmiştir. Bu açıdan yazarın yazınsal yaratımlarının tarihi belge niteliği taşıdığı söylenebilir. Yazarın politikayla ilgilenmesi ve tarihe ilgi duyması yazınsal yönünü güçlendirmekle kalmamış bunları yazınla bütünleştirmesini de sağlamıştır. Bundan kaynaklı olarak da Karay, farklı disiplinlere yönelmiş, yapıtlarını çeşitlendirmiş bir yazın ve düşün insanıdır. Yazarın özellikle 1908-1965 yılları arasında yoğunlaşan yazınsal ve sosyal içerikli üretimleri bu döneme tarihi ve politik açıdan ışık tutar niteliktedir. Yazarlık kariyerine Fecr-i Âtî topluluğuyla başlayan yazar buradan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı mizahi ve politik içerikli yazılarıyla özellikle de ülkenin I. Dünya Savaşı'na katılmasına sebep olan politikaları nedeniyle İttihat ve Terakki Hükûmeti'ni eleştirir. Yazar 'Kirpi' takma adıyla yazdığı yazıların kendisine belli oranda tanınırlık sağlarken, aynı zamanda muhalefet tarafında görünmesine yol açtığını şu sözlerle açıklar: "Bu yazılar hükûmet aleyhtarı bir muharrir olarak da tanınmama sebep oldu ve başıma bir hayli dert açtı" (Ebcioglu, 1943: 28). Gerek muhalifliği gerekse bu konuyla ilgili kimi dergi ve gazetelerde yayımlanan yazıları sonucu sürgün yaşamı kaçınılmaz olur ve İttihat ve Terakki Partisi'nce muhalif olarak Sinop 'a sürülür. Pek çok gazeteci ve devlet adamının bulunduğu sürgün listesinde yer alan Refik Halid Karay'ın Belediye kâtabi olarak geldiği Sinop'ta geçirdiği sürede buradaki yaşamından memnun olduğu bilinmektedir. Sinop'ta kaldığı sürede Ahmed Ferid, Refi Cevad gibi isimlerle görüşmeler yapan ve sosyal yaşama dahil olan yazar bu sürgünle birlikte yazınsal kariyerine kaynaklık edecek birikim ve deneyimleri oluşturmaya başlar. Daha önce tanımadığı Anadolu insanının yaşamını yakından görme olanağına sahip olan yazar, bu kültür ve sosyal yapıyı da gözleme fırsatı bulur. Nitekim onu üne kavuşturacak Memleket Hikâyeleri isimli kitabının oluşum evresi de böylelikle gerçekleşir. Anadolu insanının yaşayış ve duyuş biçimini yakından tanıtan ve gözlemlerle aktaran kitap Türk yazınının temel taşlarından birisi olarak kabul edilir. (Tanpınar, 1959: 367). Kitapta yer alan öykülerin konusu Anadolu'dur. Kişi ve uzam betimlemelerinin gerçekçi oluşu, derinlikli psikolojik çözümlerinin varlığı yapıtın ayrıcalıklı yanlarının temel dayanakları olur. 1916 yılında ise Sinop'tan Çorum'a gönderilen Karay, hasretine dayanamayıp buraya gelen annesini amansız bir hastalıktan kaybedince kendisi için sürgün yaşamının ümitsizleri ve yoksunlukları daha da görünür olur. Bu olay üzerine Çorum'dan Ankara'ya naklini ister. Yazarın Ankara'ya geldiği sırada sekiz yüz olan sürgün sayısı yaklaşık elli kişiye kadar düşer. Çıkan yangın ve olumsuz koşullar nedeniyle Ankara'da üç ay kalabilen yazar Bilecik'e naklini ister. Bilecek gerek İstanbul'a yakın oluşu gerekse ortam koşulları bakımından oldukça memnuniyet vericidir kendisi için. I. Dünya Savaşı sonlanmakta iken yazar, Seyfullah

Paşa aracılığıyla İstanbul'a dönmek istediğini Cemal Paşa'ya bildirir. Bilecik'ten sonra uzun yıllar uzak kaldığı İstanbul'a da on günlük izinle ancak bu şekilde dönebilir. İzninin son günü daha önce kimi yazılarını yayınladığı Yeni Mecmua'ya gitmek için çıktığında tutuklanır. Bu durumu Ziya Gökalp'e ulaştıran Karay, onun aracılığıyla tahliye edilir. Bilecik'ten tekrar bu şekilde kurtulan Karay Yeni Mecmua'da yazmaya devam eder. Savaş sonrası olumsuz koşullar ve maddi olanaksızlıklar sonucu öğretmenlik yapmaya başlayan yazar bu sırada yazın dünyasından pek çok isimle de tanışıp, görüşme olanağı bulur. Dönemin ünlü yazarları ve düşün insanlarıyla dostluk kurar. Ancak Mütareke döneminde Türkçe derslerinin kolejde kaldırılması üzerine görevinden ayrılır. Refik Halid Karay'ın, Posta ve Telgraf İdaresi'nin başına getirildiği dönemde ülkenin siyasi ve ekonomik durumu oldukça kötüdür. Anadolu'da Millî Mücadelenin başladığı böylesi bir ortamda kendisi İstanbul'dadır ve Millî Mücadele karşıtı bir tavır sergiler. Bununla da kalmaz bu bağlamda yazılar yazmaya devam eder. Yazarın 'Kirpi' imzasıyla sert muhalefet ettiği süreçte İttihat ve Terakki Fırkası iktidara gelir ve bu yüzden hazırlanan sürgünler listesinde adı geçer. 1918 Mondros Mütarekesini izleyen zamanda yazılarıyla Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı savunur. Bu sebepten de yüz ellilikler listesine girdiğini belirtmek gerekir. Posta ve Telgraf Umum Müdürlüğü'nden istifa ettikten sonra, siyasilerle görüşmelerini azaltır ve yazın çalışmalarına ağırlık verir. Ancak içinde yer aldığı oluşum onu 1938'e kadar yurtdışında 16 yıl sürecek olan ikinci sürgün yaşamına itmiştir. Ankara Hükümeti'nin imzaladığı Lozan Barış Anlaşması uyarınca yüz elli kişi hariç olmak üzere genel af çıkartılır. Yurt dışı sürgününü yaşadığı Lübnan, Irak ve Suriye'de geçen yıllarda bir yandan vatan hasretiyle yanarken, diğer yandan maddi ve manevi sıkıntılar yaşar. Yazarın yurt dışında sürgünde olduğu yıllarda 1928'den itibaren eşinin de etkisiyle yeni rejime karşı düşüncelerinde keskin bir değişim olur. Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünde affedilmesi sürecine kadar yazdığı pek çok yapıtı sürgün yaşamı bittiğinde yayımlanır. Özellikle Atatürk yazarın Vahdet Gazetesi'ndeki yazıları ve Hatay'ın Anavatan'a katılması için gösterdiği çabaları nedeniyle yurda dönmesi için çareler arar. Çünkü bilindiği gibi yazar yurt dışındayken Türkiye lehine yazılar yazar ve bu durum Atatürk'ü fazlasıyla memnun eder. Ancak bu 1933 yılında gerçekleşmemiş, beş yıl daha sürmüştür. Atatürk'ün önderliğinde çıkartılan af kanunuyla 1938 yılında yurda dönebildiğinde ise ilk sürgününden daha ağır şartlar altında kaldığı ikinci sürgün yaşamının izleri belirginlik kazanmıştır. Yazarın bu yıllarında yaşadıkları, çektiği sıkıntılar, acılar, gözlemleri, deneyimleri ve vatan hasreti yapıtlarında yaşam bulmuştur. Bu durum yazar için bir milat olmuştur. Çünkü bu sürgünden sonra siyasetten tümüyle koparak kendini yazın çalışmalarına adanmıştır. Bu bağlamda fıkra, hatıra ve tefrika yazıları birbirini izler. Yazarın Anadolu ve özellikle Halep ve Beyrut'ta geçirdiği sürgün yaşamının yansımaları yazdığı iki

kitapta buluşur. 1940 yılında yayımlanan Gurbet Hikâyeleri de önceki öykülerin tamamlayıcı niteliğindedir.

2. REFİK HALİD KARAY'IN ÖYKÜCÜLÜĞÜNÜN ESASLARI

Türk Yazınının önemli öykücülerinden biri olan Refik Halid Karay, Fecr-i Âtî topluluğunun bir üyesi olmakla birlikte yazınsal biçemiyle gerçekçilik akımına yakınlaştırılabilir da kişilik özellikleri bakımından konformist bir yapısı olduğu bilinmektedir. Öykücülüğünde Batıdan Maupassant'ın, Türk Yazınında ise Halid Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Cahid'in etkileri duyumsanır. Özellikle duru, renkli ve özenli bir dil kullanımıyla öykülerinin anlatı yapısı Millî Edebiyat ilkelerine oldukça yakındır. Bu dönemde milliyetçilik ve Türkçülük akımının etkisiyle Ömer Seyfettin'in başlattığı Millî Edebiyat anlayışını benimseyen Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp gibi yazarlar Genç Kalemler Dergisi etrafında birleşerek yeni bir sanat anlayışı benimserler. Bu görüşler Yeni Lisan makalesinde sergilenir. Makale adının imlediği gibi yeni bir sanat anlayışının temel ilkelerini ortaya koyar. Refik Halid, 1909-1910 yılları arasında Ayşe'nin Talii, Kuvvete Karşı, Cer Hocası, Senede Bir, Komşu Namusu öykülerini yazar. 1910'dan 1915 yılına kadar öykü yazmaya ara verdiği dönemde İttihat ve Terakki Hükümeti'ni eleştirdiği yazılara yönelir. 1915-1918 yıllarına denk düşen dönemde sürgün gezdiği illerde tekrar öykü yazmaya başlar. Sinop'ta Şaka, Çorum'da Sarı Bal ve Küs Ömer, Ankara'da Yatır, Bilecik'te Vehbi Efendi'nin Şüphesi ve Boz Eşek isimli öyküleri yazar. 1918'de sürgünden İstanbul'a döndükten sonraysa bunları Koca Öküz, Yatık Emine, Şeftali Bahçeleri, Garip Bir Hediye ve Bir Taarruz isimli öyküler izler. Diyebiliriz ki yazar 1922 yılında başlayacak olan ikinci sürgün yıllarına kadar yalnızca öykü türünde yapıtlar ortaya koyar. Gurbet sürgünü döneminde ise Lübnan'da Çıban ve Güneş, Halep'te Hülle ve Zincir, İstanbul, Akrep, Lavrens ve Keklik isimli öyküleri kaleme aldığı görülür. Yazarın gurbetteki sürgününden döndükten sonra yani 1938'den itibaren Dişçi, Kaçak, Eskici ve Yara, Antikacı, Testi, Fener, Gözyaşı ve Köpek ve Garaz'ı yazar. Yazarın 1919'dan 1930'a kadarki dönemde öykü türünde yapıt vermemiştir. 1930 yılında ise yurt dışı sürgününden sonra yeniden yazmaya başlar. Bu itibarla öykülerin yazıldığı dönemler dikkate alındığında, Refik Halid'in bu türden hiç kopmadığı görülür. Belirttiğimiz gibi yazınsal kariyerinin başlarında mizahi politik yazılar ve gazeteciliği ağırlıkta iken, olgunluk döneminde romancılığı ve öykücülüğünün yanı sıra gazeteciliğin de kendisi için önemli bir uğraş alanı olduğu görülür. 1919'da yazdığı hikâyeler de dâhil olmak üzere, on yedi öykü ile 1947'de kaleme aldığı Garaz'ı Memleket Hikâyeleri isimli kitabında yer alır (Ekiz, 1984: 37-38). Bu öyküleri dışındakiler ise Gurbet Hikâyeleri isimli kitapta toplanır.

3. MEMLEKET HİKÂYELERİNDE SÜRGÜN İZLEĞİ

Memleket Hikâyeleri'nin 1919'daki Osmanlıca ilk basımında 14 öykü vardır. Yatık Emine, Şeftali Bahçeleri, Koca Öküz, Vehbi Efendi'nin Kuşkusu, Sarı Bal, Şaka, Küs Ömer, Boz Eşek, Yatır, Komşu Namusu, Yılda Bir, Hakk-ı Sükût (Sus Payı), Kuvvete Karşı, Cer Hocası bu kitapta yer alan öykülerdir. Daha sonra buna 1947'de daha önce çeşitli dergilerde yayımladığı Garip Bir Hediye, Bir Taarruz (Bir Saldırı), Ayşe'nin Talii (Ayşe'nin Yazgısı) ve Garaz (Garez) isimli dört öyküsünü ekler. Böylece kitap yazarın yaptığı ekleme ve değişikliklerle 18 öyküden oluşur. Yazarın Memleket Hikâyeleri kitabında yer alan öyküleri yazarın Anadolu'daki 1913-1918 arası sürgün yıllarından derin izler taşır. Öykülerde Bursa, Sinop, Çorum, Ankara ve Bilecek illerinde bu yıllarda geçen toplumsal olay ve yaşam ele alınır. Çoğunun konusunun köy ve kasabada geçtiği öykülerin kahramanlarını bürokratlar, memurlar, kaymakamlar, kadılar, din adamları, muhtarlar, köylüler, kadın ve erkekler oluştururken, bu bağlamda Anadolu'nun koşulları ve geri kalmışlığı ağır işleyen bürokrasinin eleştirisi kişilerin iç dünyaları üzerinde değil, olaylara karşı gösterdikleri tepki ve tutumlarıyla duyumsanır. Öykülerde sürgün temel izlek olarak yer almasa da doğrudan ya da dolaylı göndermeleriyle etkisi daima duyumsanan bir olgu niteliğindedir. Olay öyküsüne dayanan öyküler olay ve kişi odağında toplumsal yaşamın çeşitli sorunlarını anlatır. Betimlemeler sosyal yaşama ayna tutma işlevi kazanır. Yoksulluk, yozlaşma, çıkarıcı insanlar, sosyal adaletsizlik, batıl inançlar, cehalet, bürokraside yaşanan olumsuzluklar, Anadolu köylerinin ihmal edilmişliği, yerel halkın gücü, rüşvet gibi konular sebepleriyle birlikte daima yazarın sürgün yaşamına bağlı olarak yansıtılır.

Sanat, hukuk ve tıp alanında kullanılan sürgün sözcüğü farklı anlamlar taşımaktadır. Daha çok hukuki anlamdaki tanımıyla bilinen sözcük, bu alanda tehcir ve zorunlu göç kavramını imler. Uzaktaki bir yerde kişi veya topluluğu tutmak ya da orada ikamet etmeye zorunlu bırakmak söz konusudur. Çünkü bunda kişinin sürüldüğü yer anlamı vardır. Bu zorunluluk hali doğrudan veya dolaylı biçimde gerçekleşebilir. Bunda bir ceza veya güvenlik önlemi de vardır. Bireyin yaşadığı yerden başka bir yere gönderilmesi anlamını taşıyan sürgün bir süreliğine olabileceği gibi ömür boyu da olabilir. Tarihte siyasal veya sosyal gerekçelere bağlı olarak toplu sürgünlerin olduğu bilinmektedir. Toplu sürgünlere savaş yıkımları sonucunda rastlanabilir. Sürgün bir ülkeden diğerine olabileceği gibi aynı ülke içinde kişinin yaşadığı yerden başka bir yere ya da bölgeye gönderilmesi suretiyle de olabilir. Hukukî veya sosyal yaptırımın varlığı bu zorunluluğu güçlendirir. Refik Halid Karay'ın yaşamında sürgün başta olmak üzere vatan hasreti, hüznün, ayrılık maddi ve manevi boyutuyla kendini gösterir. Yazarın Anadolu sürgünü sırasında yaşayıp, gördükleri Memleket Hikâyeleri'nde vücut bulur. Türk öykücülüğüne gerek anlamsal gerekse biçimsel bakımdan yeni bir boyut kazandıran yapıt

yalnızca Anadolu coğrafyasını resmetmesiyle değil, aynı zamanda köylüsü, kasabalısı, kadını, erkeği ve çocuklarıyla farklı insan görünümlerinden kesitler sunmasıyla da bir ilke imza atar. Bu kitap sayesinde de “ilk defa düzenli, sürekli ve bilinçli olarak Anadolu insanı Türk edebiyatına girer” (Engin, 1997: 43).

Yazarın Memleket Hikâyeleri kitabında bulunan öykülerinde sürgün izleğinin bireysel ve toplumsal anlamını bulgulamak amacıyla yapacağımız çözümleme aynı zamanda yapıtın “sürgünlüğü ve muhalifliği” ile tanınan Refik Halid Karay’ın evrensel nitelikteki değerlere ne yönde yer verdiğini de gösterecektir. Bu amaçla sürgün izleğine doğrudan yer vermeleri nedeniyle Yatık Emine, Şeftali Bahçeleri ve Şaka isimli öyküler ele alınacaktır.

Yazarın ilk öyküsü olan Yatık Emine ilk kez gazetede tefrika edilmiştir. Yazar, öyküde kadını düşmüş bir kadın üzerinden toplumsal roller ve kadın-erkek ilişkisi üzerinden anlatır. Öykünün başkişisi olan Emine cinsiyet eşitsizliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ankara’da geçimini fahişelik yaparak sağlayan “uygunsuz takımından” (Karay, 2000: 11) sayılan Yatık Emine ortaya çıkan olaylar üzerine ahlâkının düzeltilmesi için haberleşme ve ulaşım olanaklarının çok kısıtlı olduğu bir ilçeye sürgün gönderilir. Öyküde sürgün izleği kişi-uzam üzerinden aktarılarak dar, kapalı ve kötümser hava canlı tutulur. Emine sürgün olarak geldiği kasabada her türlü haksızlığa ve şiddete maruz kalsa da sessizliğini korur. Bu durum onun şiddeti kabul ettiğini değil yalnızlığını ve çaresizliğini göstermeyi somutlar. Kadınların da erkeklerin de aralarına kabul etmediği Emine, yoksulluk ve yalnızlık içinde ölüme sürüklenir. Emine’nin fahişelik yapmasının tek sebebi yaşamak içindir. Bunu kendi isteğiyle yapmadığı da insani istek ve ihtiyaçlarıyla gösterilir. Emine’nin istediği başını sokacak bir ev ve bir lokma ekmektir. Bir sürgünle toplumdan tecrit edilen Emine işlemediği bir suçun cezasını çekmesine acı, sefalet ve kimsesizlik içinde yaşama tutunamaz. Öyküde düşmüş bir kadın olarak betimlenen Emine’nin fiziki özellikleri öne çıkartılır. Aslında çok güzel ve alımlı bir kadın olmasa da bakışlarının deliciliğiyle çevresindeki erkekleri büyüler. Anadolu’nun bu ücra kasabasında yazgısıyla baş başa kalan bir sürgündür Emine. Emine’nin sürgünlüğü kasabalıların ön yargıları, ahlâk anlayışları ve ağırlıkla da uzam betimlemeleriyle hiçliği, yokluğu ve yoksunluğu gözler önüne serer. İnsani olan hiçbir şeye layık görülmeyen Emine, uzamsal anlamda da ötekileşmeyi en uç noktalarına kadar yaşar. Kasabalı kadın ve erkekler zayıflıklarını Emine’ye zalimce yaklaşımları ve eziyetleriyle gösterirler. Onların gözünde Emine suçlu ve haksız olmaktan kurtulamaz. Emine’nin ahlâkının terbiye edilmesi amacına hizmet eden sürgünlüğü onun için kesilen idam cezasına dönüşür. Öyküde sürgünün bir ceza yöntemi olduğu Emine’nin ölümüyle de kesinlenir. “Kişinin aynı kültürü paylaştığı, aynı dili kullandığı ve aynı değerlere sahip olduğu toplumdan ayrılarak hiç tanımadığı bir yerde yaşamak

zorunda bırakılmasının ilk zamanlarda ölüm cezasıyla bir tutulması sürgünün ne kadar ağır bir ceza olduğunu gösterir niteliktedir” (Zengin, 2015: 154). Öyküde sürgün izleği dönem koşullarının siyasi ve ekonomik boyutunu, bürokratik işleyişteki aksaklıklara getirilen eleştirinin sözcüsü olur. Yatık Emine alışık olduğu uzamdan kopmakla kalmamış aynı zamanda sürgün olduğu kasabada kendine bir yuva kuramamıştır. Öyküde Yatık Emine’nin ayrıldığı yere karşı hangi duygular beslediğine değinilmez. Bunun en önemli gerekçesi Emine’nin var olan durumunun etkilerini göstermektir. Onun tek derdi sürgün geldiği kasabada yaşama tutunabilmektir.

Refik Halid Karay’ın sürgün izleğine yer verdiği bir diğer öyküsü Şeftali Bahçeleri’nde yaşadığı bazı siyasi olaylardan dolayı tahrirat memuru olarak İstanbul dışında adı verilmeyen ancak Akdeniz’in güneyde bulunan bir kasabaya sürgün giden Agâh Bey’in memuriyet yaşamı üzerinden anlatılır. Siyasi nedenlerle hapis yatan Agâh Bey hatırlı tanıdıkları sayesinde kendini Anadolu’da bir beldeye atar. Yazar dönemin bürokratik işleyişine yönelik eleştirisini memurlar üzerinden aktarır. Enginün’ün belirttiği gibi bunu “çöken devletin temsilcisi memurların tembellik, basitlik ve sahteliklerini de tehir eder” (2009: 414). Yazarın özyaşamöyküsüyle oldukça benzerlikler taşıyan öyküde özellikle Sinop’taki sürgün yıllarından esintiler vardır. “Yazarın Sinop’taki sürgün hayatı “Şeftali Bahçeleri” hikâyesinde anlatılan hayata son derece benzemektedir” (Başkal, 2009: 190). Anadolu’daki eğlence meclislerini anlatan Şeftali Bahçeleri’nde sürgün olumlu çağrışımlara sahiptir. Çünkü Anadolu’nun bir kasabasına gönderilen ve merkezden uzakta kalan memurlar bu durumun verdiği rahatlıkla sürgün yaşamlarından son derece hoşnutturlar. Bu kasaba hem sosyal hem coğrafi açıdan cezbedicidir. Bu eğlence merkezleri yazarın Sarı Bal ve Yıldı Bir isimli öykülerinde de yerini alır. Burası büyük kentlerde bulamayacakları eğlence yaşamıyla tanışan memurlar için cennetten bir köşedir adeta ve resmî işlerin bir önemi yoktur. Eğlence ve zevklerine düşkün bu memurların başka beklentileri de yoktur. Yazar, “taşrada yiten aydını” (Naci, 2002: 286) Agâh Bey’le eleştirmekten kaçınmaz. Şeftali bahçeleriyle bu kasaba tüm memurların gelmeyi isteyecekleri cezbedici bir yerdir. Betimlemelerde geçen kuytu, loş ve rayihalı sözcükleri de bu yeri adeta cennet bahçesi olarak algılatır. Çünkü devlet büyüklerince sürgün yeri olarak düşünülen burası bu tür zihniyete sahip memurlar için bir ceza değil, ödül gibidir. Zaptiye nezareti tevkifhanesinde yatan Agâh Bey tahrirat müdürü olarak kasabaya gelir. Kasabaya gelirken yol boyunca gördüklerinden öylesine etkilenir ki tek amacı memlekete hizmettir. Ancak kasabada kalemdeki ilk gününde buradaki amir ve memurların onun düşündüğü gibi bir memuriyet anlayışına sahip olmadıklarını anlar. Çünkü memurlar kasabanın coğrafi ve kültürel güzelliklerinden övgüyle söz ederler. Daha mesai saati bitmeden işten çıkıp bu bahçelerdeki

eğlencelere koşarlar. Kasaba halkının çoğu bahçelerde olduğu için gün içinde sokaklarda birkaç yaşlıdan başkası bulunmaz. Gerek yöre halkı gerekse buraya sürgün edilenler için bahçelerin anlamı ortaktır. “Kasabanın iç mahalleleri şenlik günlerine mahsus bir boşlukla sessiz, durgundur” (Karay, 2000: 47). Uzam betimlemelerinde seçilen sözcükler de öyküde eleştirilen eğlence meclislerinin her iki taraf için de anlamının aynı olduğunu gösterir. Bu kasabada şeftali bahçeleri dışında eğlenecek bir yer olmadığı gibi yapacak başka bir iş de yoktur. Agâh Bey kalemde çalışmayıp geç saatlere kadar şeftali bahçelerinde içki içen iş arkadaşlarını doğru yola sevk edeceğine olan inancını da bir süre sonra yitirir. İki ayın sonunda onun da çalışma isteği kırılır. Daha önce eleştirdiği mesai arkadaşları gibi olması ise uzun sürmez. Anadolu’nun bir köşesinde unutulmuş bu memurlar hiçbir iş yapmazlarken maaşlarıyla da rahat bir yaşam sürerler. Zaten Karay’ın öyküde eleştirdiği durum da budur. “Bu ortamda farklılık kabullenilmez, her yeni gelen ne olursa olsun ortama ayak uydurmak zorunda bırakılır” (Akıncı Çötük, 2017:5). Öyküde Agâh Bey’in çizdiği idealist memur tipini içselleştirmede, sözde bir anlayıştan ibaret olduğu da doğanın içinde şeftali bahçelerinde rakı sohbetleriyle şenlenen sofraların müdavimi oluşuyla açık biçimde gösterilir. Beldede kendini eğlence alemine kaptıran diğer memurlar gibi halkın ve devletin olanaklarını kendi keyfi için kullanan kahraman, kılık kıyafetiyle Batılı birey tipi çizse de yaşayış ve düşünce biçimiyle tümüyle farklı biridir. Yarı aydını simgeleyen öykü kahramanı Agâh yazarın kendisine seçtiği isimle de bu anlamı güçlendirir. Farsça uyanık, uyanmış anlamına gelen bu sözcükle anlamsal boyutta da öyküde verilmek istenen ileti güçlendirilir. Bu açıdan “Âgâh Bey isminin anlamı ile zıt bir karakter taşımaktadır. Dünyanın gidişinden habersiz, teorik görüşlerle büyümüş, dikbaşlı, kuru zevkli bir adamdır.” (Özcan, 2009: 331). Öykü kişisine verilen bu isim de söz konusu bu karşıtlığı ortaya koyma işlevi taşır.

Memleket Hikâyeleri’nde sürgün izleğinin işlendiği bir diğer öykü olan Şaka’da bu kez İstanbul’dan bir Karadeniz kasabasına sürgün gelen memurlar vardır. Öyküdeki betimlemelerden yazarın Sinop sürgününü anıştıran izler olduğu görülür. “Loş meyhaneleri, müşterisiz boş dükkanları, sessiz, uykulu evleriyle” (Karay, 2000: 68) bu belde sükût içinde yaşanması bir yerdir. Öyküde memurların iş yaşamları dışında yaptıkları, özellikle de eğlence düşkünlükleri anlatılır. Anlatıda Servet Efendi, Nedim Bey ve Şakir Efendi’nin günlük yaşamlarından kesit geri dönüşlerle sunulur. Kasabada üç arkadaş işleri bitince Balıkpazarı’na giderler. Öyküde anlaşıldığı kadarıyla aslen İstanbullu olan Servet Efendi ve Nedim Bey bu kasabaya sürgüne gönderilmişlerdir. Şakir Efendi ise uzun yıllardır bu kasabada yaşamaktadır. İki arkadaşın sürgün edildikleri kasabada tek sorunları kadın olmayışıdır. İstanbul’u zaman zaman ansalar da koştukları yere bir özlem duymayan memurlar tam tersi geldikleri kasabanın havasına suyuna hatta lezzetlerine çabucak alışır. Bu iki memurun geçmişe ve geldikleri yere

sıkı sıkıya bağlı olmamaları geldikleri kasabaya uyum sağlamalarını kolaylaştırır. Sürgün yerinde keyifleri yerinde olan Servet Efendi ve Nedim Bey burayı İstanbul'u karşılaştırırlar. Bu karşılaştırma özellikle yöre halkının yaşam biçimi ve düşünce yapısıyla ilgili konular söz konusu olduğunda daha belirginlik kazanır. Üç kafadar için meyhane ziyaretleri ve sahil gezintileri bir rutin haline gelir. Öykü adının imlediği bir anlamla özdeşleşir. Alışık olduğu gibi üç arkadaş yine bir gün Balıkpazarı'na Barba'nın Gazinosu'na içmeye giderler. Servet Efendi sokakta gördüğü Despina isimli kız çok beğenir. Gecenin geç saatlerine kadar içki içen ve sarhoş olan arkadaşlar buruna kadar yürürler. Burada beğendiği kız gören Servet Bey ona şaka yapmak amacıyla denize girer. Şarhoşluğun etkisiyle duyduğu seslerin Despina'ya ait olduğunu düşünen Servet Bey onun kalçasına bir cimdik atacağını ve sesinin buradan işitileceğini söyler. Denize atlar ancak ne yazık ki boğulur. "Refik Halit'in birçok hikâyesinde öne çıkan bu cinsel doyumsuzluk ve denetimsizlik, Şaka'da da çok güzel işlenmiştir" (Urhan, 2019 :55). Öyküde özellikle de uzamsal betimlemeler bu arkadaşların sıklıkla ziyaret ettikleri meyhane aracılığıyla kişi-uzam ilişkisini sergiler. Gece ve gündüz karşıtlığında betimlenen meyhaneye bu iki kavramla özdeşleşen anlamlar üstlenir. Meyhane gündüz kalabalık ve canlı, gece ise sessiz ve tenhadır. Öykü kişilerinin sıklıkla gittikleri Rum Mahallesi ve Barba'nın Gazinosu betimlenerek memuriyet yaşamının sorumluluklarını yerine getirmeler eleştirilir. Öyküde betimlemeler canlı, iyimser ve yaşam dolu bir atmosferi yansıtır. Bir şaka uğruna anlamsız şekilde ölen Servet Bey'le birlikte öyküdeki iyimser hava yerini hüzne bırakır ve böylece öykü yazarın diğer öykülerine benzer bir sonla biter.

4. SONUÇ

Sürgün öncelikle bireyin aidiyet duygusunu yitirmesine sebep olurken, yıkıcılığıyla da acı vericidir. Kişi yalnızca ailesinden değil, ait olduğu topraklardan ve alışkanlıklarından da kopar. Sürgün gittiği ya da gönderildiği yerde hiçbir zaman kendini evinde gibi duyumsayamaz. Kimi zaman bulunduğu yere kimi zaman insanlara kimi zamansa o kültüre uyum sağlayamayan bir sürgünün en büyük özlemi de koparıldığı yerlerdir. Sürgünde geçmişe acı dinmediği gibi geleceğe dair umutlar da yeşertilemez. Toplum dışı olan birey bir anlamda arafta kalır.

Sürgün izleğine yer veren öykülerin ortak yanlarından biri de uzam betimlemelerinin gerçekçi bir bakışla yapılmış olmasıdır. Sürgün, birey ve yaşantısında öncelikle uzamsal bağlamda bir anlam taşıdığından öykülerde sürgün olma durumu çevresel etmenlerle güçlendirilir. Çünkü sürgünün köklerinden kopup gittiği yerle bağ kuramaması özellikle uzamla somutlanır. Kahramanların toplum dışına itilmesi öncelikle uzamsal boyutta gösterilir. Ancak yazarın öykülerinde bir başka eleştiri konusu olan bürokrasi ve memuriyetle ilgili olaylarda

sürgünün bu anlamının söz konusu olmadığı görülür. Merkezden uzakla olmanın verdiği rahatlıkla sürgüne gönderilen memurlar öykülerde yansıtıldığı gibi başta uzak dursalar da daha sonra bu eğlence meclislerinin büyümesine kapılırlar. Sürgünlük durumunun sürgün için anlamı doğrudan yer betimlemeleriyle ortaya konulur. Örneğin Yatık Emine’de kasaba kapalı, ıssız iken Şeftali Bahçeleri’nde oldukça verimli ve hoş kokuludur. Sürgün sözcüğünün içerdiği yaptırım ya da ceza anlamının karşılık bulmadığı memleketin bu köşesi gönderilen memurlar için bir ödül olur. İnsan ve uzam ilişkisi üzerinden anlamlandırılan sürgün izleği özellikle seçilen kasabadaki memur-halk ve sosyal yaşam bağlamında ele alınır. Öykü kişilerinin psikolojik durumları atmosfer veya uzam betimlemeleriyle ilişkilendirilerek sunulur. İnsan, eşya ve tabiat üçlemesi ekseninde yazar ele alının öykülere verdiği başlıklarla da doğrudan veya dolaylı olarak izlemekle ilgili bilgiler verir. Yatık Emine’de Emine için sürgünlüğün anlamı kopulan yere özlemle anlatılmaz. Onun için sürgün bir ceza, bir dışlanmışlığı imler. Şeftali Bahçeleri ve Şaka’da ise sürgün özellikle yazarın eleştirdiği bürokrasi ve memuriyet anlayışı kapsamında bir anlam kazanır. Her iki öyküde de sürgün ve/veya sürgünlük durumu bir ceza algısına sahip değildir. Gidilen yer eğlence yerleri, doğası ve lezzetleriyle cezbedicidir. Bu durumda sürgün yerinin sosyal ve coğrafi konumu, yöre halkının yaşayış ve düşünüş biçimleri etkilidir.

KAYNAKÇA

- AKINCI ÇÖTOK, Nesrin. (2017). “Bir Sürgün Entelektüeli: Refik Halid Karay’ın Eserlerine Yansıyan Toplum”, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi, Vol.10, 1-15.
- BAŞKAL, Zekeriya. (2009). “Edebiyat Kuramları Açısından Bir Zengin Metin Olarak “Şeftali Bahçeleri””, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. 2, 189-198.
- EBCİOĞLU, Hikmet Münür. (1943). Kendi Yazıları ile Refik Halid, İstanbul, Semih Lütfi Kitabevi.
- EKİZ, Osman Nuri. (1984). Refik Halid Karay Hayatı ve Eserleri, İstanbul, Gökşin Yayınları.
- ENGİN, Hüseyin Refik. (1997). Halid Karay, İstanbul, Engin Yayıncılık.
- ENGİNÜN, İnci. (2009). Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- KARAY, Refik Halit (2000). Memleket Hikâyeleri, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- NACİ, F. (2002). Gücünü Yitiren Edebiyat-Eleştiri Günlüğü II (1986-1990), İstanbul, YKY.
- ÖZCAN, Yasemin. (2009). “Refik Halit Karay’ın “Şeftali Bahçeleri” Adlı Hikâyesi Üzerine Bir Dil İncelemesi”, Türk Dili 2009-1 (688, Nisan),339-347.

TANPINAR, Ahmed Hamdi. (1959). “Türk Edebiyatında Cereyanlar”, Yeni Türkiye, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi.

URHAN, Melike. (2019). Refik Halit’in Memleket ve Gurbet Hikâyeleri’nin Tema İncelemesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan.

ZENGİN, Zeynep. (2015). “Refik Halid Karay’ın Hikâyeciliği”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Cilt: CIX Sayı: 763 Temmuz, 111-117.

BURHAN CAHİT MORKAYA’NIN MUDANYA-LOZAN-ANKARA İSİMLİ YAPITINDA MİLLÎLİK VE MEDENİLİK KAVRAMLARI

Prof. Dr. Hanife Nâlân GENÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ORCID 0000-0002-7618-4825

ÖZET

Masal, öykü, roman, fıkra, inceleme ve tiyatro oyunu gibi farklı yazınsal türlerde kırka yakın yapıta imza atan Burhan Cahit Morkaya döneminde geniş bir okur kitlesine ulaşır. Cumhuriyet dönemi popüler tarzda roman örnekleri veren Burhan Cahit gazeteci ve özellikle de tefrika romancılığı kimliğiyle tanınır. Gerek gazeteciliği gerekse romancılığında tek amacı halkla bütünleşmek olan yazarın siyasi gazete türünün ilk örneğini vermesi de şaşırtıcı değildir. Yapıtlarında savaş sonrası toplumun değişim ve dönüşüm sürecini siyasal anlamda halkçılık, vatan sevgisi, inkılâpçılıkla sosyal anlamda aile ve arkadaş ilişkileriyle kültürel anlamda ise Doğu-Batı, gelenek-modern çatışması, Batılılaşma, ahlâkî çöküntü izlekleriyle bütünleştirmiştir. Bu yeni yaşamın her alanında duyumsanan değişimin yansımalarını kendine özgü bir biçem ve sanat anlayışıyla ele almıştır. Morkaya dönemin Batılı yaşam tarzının toplumsal etkilerini ve yarattığı değişiklikleri daha çok iye olduğu popüler roman anlayışla değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra yazar Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşının neden ve sonuçlarını anlattığı tarihi kitaplar da yazmıştır. Dünü yaşamayan Türk çocuklarına hitaben yazmış olduğu Mudanya-Lozan-Ankara bu yapıtlardan biridir. İnkılâbın on yıllık serüvenini içeren kitabı Cumhuriyetin canlı bir tarihi olmak üzere yazdığını belirtir. Millî Mücadelenin daha çok arka plan olarak yer aldığı romanda rejimin temel değerleriyse başat izlek olarak ele alınır. Bunlar okuyucuya bazen Anadolu bazen de İstanbul manzarasıyla aktarılır. Romanda uygar olmanın gereklilikleri yanında millî olma yollarını ve Cumhuriyet’in modern yurttaş yaratma düşüncesini de yansıtan yazar aynı zamanda erken cumhuriyet dönemi gündelik yaşamından kesitlerle kadın-erkek ilişkileri, yaşam tarzı, spor, sanat anlayışı açısından Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini karşılaştırarak eski nesli eleştirir ve modern Türk gencinin tutum ve davranışlarını iktidarın istediği insan modeliyle bütünleştirir. Tarihî belge niteliği taşıyan roman 1923-1940 yılları Türkiye’sini özellikle millîlik ve medenilik açısından eleştirel bir bakışla anlatır.

Anahtar sözcükler: Burhan Cahit Morkaya, Mudanya-Lozan-Ankara, tarihi roman, millîlik, medenilik.

1. GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapıtlarında Millî Mücadeleyi konu alan yazarlar 1920-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere toplam üç kuşakta yapıt verirler. Birinci dönem yazarlarından olan ve 1930'lu yılların Türk yazınında daha çok tarihî roman türünde isim yapan erken Cumhuriyet dönemi savunucularından biri olan Burhan Cahit Morkaya (1892-1949) duru ve akıcı bir dille kaleme aldığı pek çok yazınsal türde yalnızca kurgusal düzlemde değil aynı zamanda toplumsal, siyasal ve kültürel iletileriyle okuruna rehberlik etmiştir. Romanlarında Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı sonrası toplumunu insan ilişkileri ve döneminin değişen dünya koşulları çevreninde değerlendirmiştir. Bu nedenle de tarihe de ışık tutan toplumsal, siyasal gerçeklere odaklanmış, okuru bu yönde bilinçlendirmek istemiştir. Bu yönüyle eğitici yönü de olan bir yazarın yazma uğraşında tek tutkusu onu hedonist bir toplum anlayışına itmiştir. “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nın zirve isimlerinin yanı başında ve onlarla aynı zamanda roman neşreden; ancak adı ikinci dereceden romancılar arasında anılan romancılarımızdan birisi de Burhan Cahit Morkaya’dır” (Öcal, 2006: 166). Yazarın bu türde ele aldığı romanlar temelde iki izlek etrafında gelişim gösterir. Sevük “Mühim bir kısmı sadece aşk mevzularına aittir (...) İkinci kısmı romanlarında da Millî Mücadele ve harbe ait menkıbelere temas ettiğine” (1944: 398) dikkat çeker. Ancak yazarın yapıtlarında aşkı felsefi bir boyutta değerlendirdiğini de belirtmekte yarar vardır.

Asıl adı Ali Burhanettin olan Burhan Cahit Morkaya, Modern Türk Yazınında özellikle de popüler roman türünün önemli temsilcilerinden biridir. “Kırka yakın eseriyle 1930’lu yılların en çok okunan yazarları arasında olan Morkaya, romanlarında döneminin toplumsal değişikliklerini ve Batılı yaşamın toplum üzerindeki etkilerini popüler romanın şekil ve içeriğine uygun şekilde ele alır” (Çakmak, 2012. 41-42). Her ne kadar geniş kitleler tarafından okunma önceliği olan bu türde yapıtlar yazsa da romanları “devrin sosyal atmosferini yansıtmada iyi birer malzeme niteliği taşırlar” (Demir, 2010: 3). Yazar toplumsal konulara da yönelmiş bu bağlamda Millî Mücadele ve I. Dünya savaşını konu edindiği pek çok yapıta imza atmıştır. Bu bakımdan aşk, tarihi ve milli izlekler bağlamında bu türde roman anlayışını varsıllaştırmıştır. Özellikle bu kavramı ulusal boyutuyla güçlendirme yoluna gitmiştir. Yiğitler’e göre “Burhan Cahit Morkaya’nın romanlarında, başta din ve askerlik olmak üzere, hemen her konunun ulusal öze taalluk eden bir yanı bulunur” (2017: 62). Bu bağlamda kaleme aldığı yapıtlarında vatanseverlik ve askeri değerler büyük önem taşır. Bu da milliyetçi reflekslerin harekete geçirilmesinde özellikle de düşünsel boyutta itici bir güç olur. Bu bakımdan yapıtlarında sosyal içerikli konulara da yer verir. “Yeni bir yönetimle gelen yeni yaşam biçimleri, çağdaşlaşma, inkılâplar, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele bu toplumsal

temalardan bazılarıdır” (Sevinç, 2014: 155). Yazar aynı zamanda gazeteciliğiyle de bilinir. Tefrika romancılığın önde gelen isimlerinden biri olan Morkaya, yapıtlarında güncel konulara yer vererek okur kitlesi olarak büyük oranda halka yönelir. Anlatı yerlemlerinde uzam olarak İstanbul’u seçen yazar, kişi kadrosuna Batı tarzı yaşam sürmeye özenen insanları yerleştirmiştir. Belirttiğimiz gibi önceliği halk tarafından okunmak olan yazar, yapıtları aracılığıyla halka seslenmeyi amaç edinmiştir. Bu yüzden de “halka ve kitlelere hitap eden” (Sağlık, 2000: 23) popüler roman anlayışını benimsemiştir. Bu tür roman anlayışının en temel özelliği adının imlediği gibi estetik bir amaçtan ziyade ticari bir kaygının yönlendirici olmasıdır. Okurda belli bir duygu durumu ve heyecan ögesini canlı kılmak amacına hizmet eden popüler romanlar gerek anlaşılmalılarının kolay olması gerekse geniş halk kitlelerine hitap etmeleriyle klişeleşmiş bir yapı taşırlar. Estetik kaygıdan uzak, tüketime yönelik bir okuma edimini imleyen, okurda belli bir entelektüel düzey beklemeyen popüler romanların önceliği kolay ve rahat anlaşılmalılarını diyebiliriz.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında toplumsal değişimleri konu alan popüler romanlarıyla tanınan yazarın 1930-1939 yılları arasında kaleme aldığı ve İnkılap Eserleri Serisi 1, 2, 3, 4, 5 üst başlığıyla yayımladığı kitapları arasında Gazi Mustafa Kemal, İzmir’in Romanı, Gazinin 4 Süvarisi, Atatürk’ün İki Cephesi’nden başka Mudanya-Lozan-Ankara da yer alır. Çil, Cumhuriyet Dönemi Türk yazınında romanlarda tarih konusunun giderek daha fazla işlenmeye başlamasında “Kurtuluş Savaşında elde edilen zaferin büyük etkisi olduğunu” dikkat çekmiş ve “bu dönem eserlerinde Osmanlı Devleti’nin kuruluş, yükseliş, yıkılışı; Birinci Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki, Kurtuluş Savaşı, Çanakkale Savaşı ve savaşlardaki kahramanlıklar, yeni Cumhuriyet ile Atatürk ve silah arkadaşları” gibi konulara yer verildiğini belirtmiştir (2013: 27). Tüm yaşamını yazın ve gazeteciliğe adanmış Burhan Cahit Morkaya bu beş tarihî kitapla söz ettiğimiz kimliklerine bir yenisini ekler. Yazar belgesel doküman niteliğinde olan Mudanya-Lozan-Ankara isimli kitabında gerek İstanbul gerekse Anadolu’ya ilişkin görüşlerini tarihi gerçeklerle temellendirir. Bundaki başarısında da gazeteci yaklaşımı etkili olmuştur denilebilir. Çünkü o evvela gazeteci, sonra romancıdır (Öcal, 2004). İnkılâp serisinin beş kitabından biri olan Mudanya-Lozan-Ankara, isminin imlediği gibi Türkiye Cumhuriyeti devleti için anlam ve öneminin tartışmasız olduğu bu üç kenti temel alır. Bu kentlerden Lozan genç cumhuriyet için çok özel bir anlam taşır. Zira Ankara Hükümeti resmi olarak bu kentle tanınır. Ankara, yeni kurulan devletin başkenti, Mudanya ise Millî Mücadeleden yorgun ve bitap çıkmış olan bir ulusun Ateşkes Antlaşmasıyla kendine yeni sayfa açtığı yerin adıdır. Bu nedenle çalışmanın öncelikli amacı yazarın gölgede kalan bu romanının gizli kalmış yanlarını

ortaya koyarak tarihsel bir perspektiften genç cumhuriyetin toplumsal, kültürel, eğitsel ve siyasal yansımalarını özellikle de medeniyet ve millîlik olguları açısından değerlendirmektedir.

Bu çalışmada tarama (survey) türü araştırma çeşitlerinden betimsel (descriptive) araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmada, Burhan Cahit'in, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı odak alan Mudanya-Lozan-Ankara isimli romanı tarihsel eleştiri yöntemiyle değerlendirilmiştir. "Çağdaşları daha çok Cumhuriyet öncesini eleştiren romanlar yazarken Burhan Cahit, Cumhuriyet'in kurulmasının üzerinden iki yıl geçmesine rağmen eserlerinde yaşadığı dönemin Türkiye'si'ni verir" (Gökşen, 2019: 167). Yazıldığı dönemin koşullarından hareketle geleceğin modern insanının tutum ve davranışlarını Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet karşılaştırılarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Çözümleme yapılırken bu ölçütlere göre (nitel betimsel içerik analizi) özellikle Burhan Cavit Morkaya'nın siyasal ve eleştirel düşünceleri romanın kurgusal düzleminde yazımsal bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

2.MUDANYA-LOZAN-ANKARA'DA MEDENİYET VE MİLLÎLİK KAVRAMLARI

Burhan Cahit Morkaya Cumhuriyet dönemi ve sonrasında Anadolu'nun siyasal ve toplumsal sorunlarına yer veren yazarlar arasındadır. "Devrin romanları arasında Millî Mücadele'yi destanlaştırma eğilimi, en yoğun olarak Burhan Cahit Morkaya'nın eserlerinde tatbik sahası bulmuştur" (Karagülle, 2012: 346) Burhan Cahit Morkaya'nın inkılâp serisi genel başlığıyla yayımlanan Mudanya-Lozan-Ankara isimli kitabı öncelikle içeriği bakımından tarihi bir belge niteliği taşır. Özellikle başlığında yer alan üç kent üzerinden yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş öyküsünün tüm aşamalarıyla anlatıldığı kitapta Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen siyasal ve askeri alandaki inkılaplar mercek altına alınır. Yapıt, Türk Devleti'nin nasıl kurulduğunun anlatıldığı bir önsözle başlar. Aslında bu önsözün öncelikli muhatabı Türk gençliğidir. Yazar bu önsözle gençlere millî bir bilinç kazandırmayı erek edinir. Esasında yazar genel olarak tüm yapıtlarında "Atatürk inkılâplarını halka benimsetmeyi böylece halkı aydınlatmayı amaçlamıştır" (Çimen, 2006: 81). Türk Milletinin yaşadığı millî mücadeleden geçip yeni bir hedefe yöneldiğinin resmi kanıtı olan Mudanya Ateşkes Anlaşması'na kadarki askeri alandaki mücadeleler anlatılır. Morkaya "Mudanya Ateşkesini, Millî Mücadelenin ilk mahsulü olarak görür" (Ergenekon Çil, 1990: 17). Bu anlatımda ve yapıtın belge niteliği taşımasında etkili olan en önemli yan ise anlatılan olayların gerçekliğidir. İsmet İnönü'nün Lozan'da siyasi görüşmelerde ön plana çıkarttığı yaklaşım ve "Türk'e hakkettiği şerefi ve istiklâli verecek" (Morkaya, 1933: 28) görüşlere yer verilir. Yapıtta Lozan Barış Anlaşması'nın Türk Devleti için taşıdığı anlama vurgu yapılır. Bilindiği gibi I. Dünya Savaşı sonunda 1919-

1920 yıllarında galip ülkeler savaşı kaybeden bir başka deyişle, mağlup ülkeleri çeşitli anlaşmalar imzalamaya zorlamışlardır. Almanya'yla Versaille'da, Avusturya'yla Saint-Germain'de, Bulgaristan'la Neuilly'de, Macaristan'la Trianon'da anlaşmalara imza atılmıştır. Mağlup ülkelere bir diğeri olan Osmanlı İmparatorluğu ile de 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr'de bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı adında bir oluşum kalmamıştır. TBMM Sevr Antlaşması'na çok sert tepki göstermiş hatta İstiklal Mahkemesi kararı uyarınca anlaşmayı imzalayan üç kişi ve Damat Ferit Paşa vatan haini ilan edilerek, idama mahkûm edilmişlerdir.

Millî mücadeleyi zaferle sonuçlandırarak olan Mudanya Ateşkes Antlaşması aynı zamanda Türklerin Yunan kuvvetlerine karşı kazandığı kesin başarının adıdır. Bu zaferin ardından gelen Mudanya Ateşkes Anlaşmasının imzalanmasıyla İtilaf Devletleri Lozan Barış Konferansı'na TBMM Hükümeti'ni de davet etmişlerdir. Lozan'da toplanacak barış konferansı koşullarını görüşmek üzere Rauf Orbay katılmak istese de Atatürk'ün İsmet Paşa'yı uygun bulmasıyla İsmet İnönü baş temsilci olarak görevlendirilmiştir. Mudanya görüşmelerine de katılan İsmet İnönü bu görevlendirmenin ardından Dışişleri Bakanlığı'na getirilir. İsmet Paşa'nın bu göreve getirilmesinin ardından görüşmeler hızlanmıştır. Müttefikler Lozan'a yalnızca hukuki anlamda varlık gösteren İstanbul Hükümeti yanında fiili hükümet olarak varlık gösteren Ankara Hükümeti'ni de davet etmişlerdir. Ankara hükümetinin bu duruma şiddetle tepki göstermesi üzerine 78 millet vekilince imzalanan tahrir ile saltanat kaldırılır. 24 Temmuz 1923 tarihinde İsviçre'nin Lozan kentinde TBMM temsilcileri ve İngiliz, Fransız, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya temsilcileri ile barış antlaşması imzalanmıştır. Bu konferansın Ankara hükümeti için öncelikli önemi Türk Kurtuluş Savaşı'nın siyasi manifestosu olan Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmektir. 'Ulusal Yemin' anlamına gelen bu bildiri aynı zamanda Ankara Hükümeti'nin kabul ettiği asgari barış şartlarını ifade eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları büyük ölçüde Ulusal Yemin ilkeleri doğrultusunda çizilmiştir. Türkiye için geri adım atılmayacak bir anlam taşıyan Misak-ı Milli TBMM Hükümeti için Lozan Konferansı'nda ilk öncelik olarak kabul edilmiştir. Konferansta bunun dışında kapitülasyonların kaldırılması, Ermeni devletinin kurulmasının önüne geçilmesi, Türkiye ile Yunanistan arasında Batı Trakya, Ege Adaları, nüfus değişimi ve savaş tazminatı gibi konular Ankara Hükümeti'nin öncelikleri olmuştur. Bunun dışında Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında siyasal, hukuksal ve ekonomik alandaki sorunları çözmek de ele alınan diğeri konular arasındadır.

Lozan'da 20 Kasım 1922'de başlayan ilk görüşmelerde, TBMM Hükümeti I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'ni mağlup eden devletlerle değil, aynı zamanda büyük bir

zafer kazanmış olduğu Yunanistan'la da hesaplaşmıştır. İlk görüşmelerde Osmanlı'nın borçları, Türk-Yunan sınırı, kapitülasyonlar, azınlıklar, boğazlar ve Musul sorunu üzerine görüşmeler yapılmışsa da tüm konularda barışçıl bir çözüm elde edilememiştir. Anlaşmaya varılamayan konular nedeniyle ertelenmiş olan konferansa Ocak 1923'te yeniden görüşme başlamıştır. Başlayan bu ikinci görüşmeler 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla tamamlanır. 5 bölüm ve 143 maddeden oluşan antlaşmayla sınırlar, kapitülasyonlar, azınlıklar, savaş tazminatları, Osmanlı'nın borçları, boğazlar, patrikhaneler ve Kıbrıs gibi çeşitli konularda görüşülmüş ve bunlar karara bağlanmıştır. Türkiye ile Suriye, İran, Irak, Yunan sınırları belirlenmiş olup, Midilli, Limni, Sakız, Semadirek, Sisam ve Ahikerya adaları Yunan, Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adalarıysa Türk hakimiyetine bırakılmıştır. Kapitülasyonlarsa tamamen kaldırılmıştır. Azınlıklar konusunda Batu Trakya'daki Türklerle Gökçeada, Bozcaada ve İstanbul'daki Rumlar dışında, Doğu Trakya ve Anadolu'da yaşayan Rumlarla, Yunanistan'daki Türklerin mübadele edilmesi karar altına alınır. İtilaf devletleri savaş tazminatlarından vaz geçmiş, Osmanlı'nın borçları Osmanlı'dan ayrılan devletler arasında pay edilmiş, Türkiye'ye düşen kısmınınsa taksitlendirilerek ödenmesine karar verilmiştir. En tartışmalı konu olan boğazlar konusu ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile 1936'da Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınır.

Lozan Antlaşması Türkiye ile Müttefikler arasındaki savaşın resmen sona erdiğini gösteren bir anlam taşır. Böylece Anadolu topraklarındaki işgal son bulur. Yeni Türk devletinin başkenti Ankara'ya taşınır. Cumhuriyeti ilan edilir, saltanat ve hilafet kaldırılır. Bu anlamda Birinci Dünya Savaşı sonrası modern çağın önemli uluslararası belgelerinden biri olarak kabul edilen Lozan Antlaşmasıyla imparatorluktan cumhuriyete geçen bir ulusun yazgısı tümüyle değişir.

Bu kapsamda Burhan Cahit Morkaya'nın Mudanya-Lozan-Ankara isimli romanının bu konulara açıklık getirdiği görülür. Kitapta Morkaya, Lozan'la Serv Antlaşmasını karşılaştırarak Lozan'ın yeni Türk devleti için anlamını ortaya koyar. Mudanya Ateşkes Anlaşmasına kadarki süreçte yapılan askeri mücadeleler anlatılırken, İsmet Paşa'nın yürüttüğü siyasi görüşmelerin önemini altı çizilir. Çünkü onun yönetimindeki görüşmeler siyasi bir zafer olarak değerlendirilir. Kitapta İstanbul Hükümeti'nin 1922 yılında imzaladığı Sevr Antlaşması ile adeta idam fermanını hazırladığına işaret edilirken, İsmet Paşa'nın 1923'te imzaladığı Lozan Antlaşmasıyla yeni Türkiye'nin hür, müstakil, hâkim varlığını bütün âleme tasdik ettirdiği vurgulanır ve bu anlaşmanın tek bir satırla ifade edilebilecek anlamının bu olduğuna vurgu yapılır (Morkaya, 1933: 31). Kitapta ayrıca Mudanya, Lozan, Ankara adını taşıyan önsözde İsmet Paşa'nın Lozan'da elde ettiği siyasî başarısından dolayı kısa bir biyografisine yer verilir.

Kitabın Türkiye Cumhuriyeti alt başlığını taşıyan asıl kısmında Ankara odağında 1923-1933 yıllarını kapsayan on yıllık süreçte yapılan inkılaplardan söz edilir. Yeni devletin modernleşmesine yönelik olarak sosyal ve siyasal düzlemde yapılan inkılapların anlatıldığı bu bölümde bu yenilik hareketlerine neden gerek duyulduğu ve hangi amaca hizmet ettikleri açıklanır. Öncelikle kökleşmiş ve toplum yaşamına yerleşmiş olan eski uygulamaları bir kenara bırakarak yeni yönetim şeklini belirlemekle işe koyulmak gerektiğine inanan Atatürk bu nedenle yapılması gereken ilk şeyin devletin yönetim şeklini değiştirmek olduğunun bilinciyle cumhuriyeti ilan eder. Cumhuriyetin kuruluşuna koşut olarak gerçekleşen inkılap ve yenilikler sebepleriyle birlikte açıklanarak somut biçimde ülkenin geçirdiği dönüşüm anlatılır. Bu kapsamda hilafet ve şer'îye mahkemelerinin kaldırılması, medeni kanunun kabul edilmesi gibi toplum yaşamını yakından ilgilendiren değişim ve yenilik hareketlerinden söz edilir. Morkaya özellikle hilafetin kaldırılmasının elzem olduğu konusunda kitapta şöyle bir değerlendirme yapar: “Artık maziye ait pürüzlü, küflü şeyleri temizlemek lazımdı” (1933: 39). Kitapta Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme yolunda attığı adımlar örnekleriyle birlikte gösterilir. Latin harflerinin kabulüyle gerçekleşen eğitim seferberliğine ve bunun öncelikle Türk gençliğine milli benlik kazandırmada üstlendiği role işaret edilir. Bir diğer önemli hedefse Kurtuluş Savaşı'nın nasıl ve hangi koşullar altında kazanıldığına Türk gençlerince unutulmaması sağlamaktır. Kayabaşı'nın ifade ettiği gibi “Burhan Cahid Morkaya, bu kitabını Türk gençliğine, bugünkü Türk nesline, dünü yaşamayan, bugünkü Türk çocuklarına inkılâbın on yıllık bir macerası, cumhuriyetin canlı bir tarihi olmak üzere” yazmıştır. (2006: 319). Laik, Cumhuriyetçi ve mantığıyla hareket eden bir gençlik yaratmayı amaçlayan böylesi bir eğitim politikasının açılımı kitapta “Türk genci, serbest düşünceli, uzviyeti kuvvetli, iradesi kuvvetli, laik, cumhuriyetçi bir insan olacaktır” (Morkaya, 1933: 68) sözleriyle karşılık bulur. Bu dönemdeki laik anlayışının temelleri ise öncelikle çağdaşlaşma amacı taşır. Göger, “1924-1949 yılları lâiklik uygulamalarının, tüm karşı görüşlere ve direnişlere rağmen, toplumu çağdaş kılmaya yönelik” (2005: 25) olduğuna dikkat çeker. İzleyen bölümde ülkenin savaşın etkilerini üzerinden atması için izlemesi gereken ekonomik politikalarının neler olduğu üzerinde durulur. Morkaya bu ekonomik ve ticari politikanın özellikle “millî bir program” (Morkaya, 1933: 71) olması gerektiği ifade ederek, memlekette olanı harcamak, olmayanı ise yetiştirmek gerektiğini belirtir. Benimsenen bu politikayla da cumhuriyetin ilanını izleyen ilk on yılda büyük gelişmeler kaydeden Türkiye Cumhuriyeti'nin yaptığı atılımları örneklendirir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra pek çok değişiklik ve yenilik yapılır. 3 Mart 1924'te çıkartılan kanunla halifelik kaldırılır. Siyasi bir devrim niteliği taşıyan halifeliğin kaldırılması devletin laikleştirilmesi yolunda atılmış ciddi bir adım olarak değerlendirilir. Bu yolla din ve devlet işleri

birbirinden ayrılır. Bunu izleyen bir diğer gelişme ise Şer’iye Mahkemelerinin kaldırılmasıdır. “Şer’iye mahkemeleri, Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapmaksızın bütün vatandaşlara açık olduğu gibi uyuşmazlıkların türü bakımından da ayırım yapmaksızın her türlü davayı görebilmiştir” (Doğangüzel, 2019: 50). Bunların yapılmasının en önemli sebebiyse lâik bir devlet yaratmaktır. 1926 yılında İsviçre Medeni Kanun’u örnek alınarak TBMM’de kabul edilen Medeni Kanun beraberinde özellikle aile yapısında önemli değişiklikleri getirmiştir. Bu kanunla mahkemelerde tanıklık yapma, miras ve boşanma gibi konularda kadın ve erkek eşitliği sağlanmış ve resmi nikah zorunlu olmuş, tek eşle evlilik esası benimsenmiştir. 1925’te tekke, türbe ve zaviyeler kapatılmasının en önemli gerekçesi dinin siyasete âlet edilmesinin önüne geçmektir. “Bu, değişimi ve çağdaşlaşmayı amaçlayan yeni bir rejimin gerçekleştirdiği bir dizi inkılabın yalnızca bir halkasını teşkil etmektedir” (Apaydın, 2017: 149). Büyük bir savaştan çıkmış olan devlet demiryolu ağlarını genişletmiş, yeni yollar yapmış, okullar açmış, fabrikalar kurmuştur. Adeta yeniden doğan ve güçlenen Türkiye Cumhuriyeti yaptığı atılımlarla Batı’yı kendisine hayran bırakmıştır. Türkiye’nin ekonomik politikasının temeli olan millilik özellikle milli sermayenin işletilmesine olanak sağlamış olup, sanayi, ticaret, ziraat, eğitim, hukuk ve sağlık gibi alanlarda Türk halkı hak ettiği hizmete kavuşmuştur. Bu alanlarda yapılan gelişmeler şu şekilde örneklendirilebilir: Sağlık alanında hastanelerin açılması, istatistik kurumuyla bilgilerin sistemleştirilmesi, hukuk alanında medeni kanunun uygulanması, eğitim alanında okuma odalarının açılması, ziraat alanında millileşmeye gidilmesi... Tüm bu alanlardaki gelişmelerin bulunduğu ortak nokta ise modernlik ve millilik olgusudur.

Kitapta Türkiye’nin atılımları ve modernleşme yolunda ilerlemesinin tek önderi olan Mustafa Kemal Atatürk’ün bu ulus için yaptıklarının unutulmaması gerektiği hatırlatılırken, Türk gencine düşen önemli bir sorumluluk olduğunun altı çizilir. Türk milletiyle onun reisi olarak andığı Atatürk’ün iman ve fikir birliği yaptığına dikkat çeken Morkaya Türk ulusunun modernleşme yolunda attığı adımların hepsinin Mustafa Kemal’in bu ulusu medeni bir Avrupa devleti haline getirmek için olduğuna yürekten inanır. Gazi Mustafa Kemal’in cumhuriyetin ilanını izleyen on yılda yaptığı inkılapları ve milletle lideri arasındaki ilişkiyi hastasına şifa dağıtan bir hekiminkine benzetir. “Gazi Mustafa Kemal inkılap hamlelerini hastasını anlayan yüksek bir doktor gibi parça parça, zamanını kollayarak yaptı. Türk milleti de akıllı, kurtulmasını isteyen tedbirli bir hasta gibi bu ilaçları zamanında aldı ve hazmetti. Bugünün Türkiye’sindeki zindelik işte bu iki başlı gayretin mucizesidir” (Morkaya, 1933: 38). Bu alıntılardan da anlaşıldığı üzere yazar her satırda bağımsızlık ve medeniyet kavramlarının ilişkilendirir. Tam bağımsızlığı savunan Morkaya, bu konuda kitapta şunları dile getirmektedir: “Gazi Mustafa Kemal Türk’ün ana yurdunda yalnız kendi hükmünün geçmesi için millete tam

bir istiklal vermek lazım geldiği biliyordu” (Morkaya, 1933:36). Buradan da anlaşılacağı gibi yazar Türk halkının tam kurtuluşu için Atatürk gibi bir liderin gerekli olduğunu yürekten inanır ve ona duyduğu güveni her fırsatta dile getirir. Bu sorumluluğun temelinde kendini tanıması ve asla mücadele etmekten kaçınmaması gerektiği salık verilir (Morkaya, 1933: 85). Burhan Cahid Morkaya, kendisinin ifade ettiği gibi kitabı Türk gençliğine, dünü yaşamayan, bugünkü Türk çocuklarına hitaben yazmıştır. Kitap zaten 1923 ile 1933 yılları arasında gerçekleşen değişikliklerini anlatan bir inkılap tarihi kitabıdır. Morkaya yazınla tarih ilişkisini ortaya koyduğu kitapta dönemin tarihi ve toplumsal özellikleri çerçevesinde belirtilen dönemde toplumsal, kültürel, ekonomik, eğitim ve çevre bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla birey ve toplumu değerlendirmiştir.

3. SONUÇ

Burhan Cahit Morkaya'nın biçemiyle Mudanya-Lozan-Ankara isimli tarihi romanında birbirini etkileyen sarmal bir bağ söz konusudur. Yazarın yazın evreninin düşünsel, siyasal ve toplumsal düzlemden ayrı değerlendirilemeyeceği açıktır. Burhan Cahit Morkaya'nın yazınsal üretimi ve gazetecilik kimliğiyle kaleme aldığı yapıtla cumhuriyetin önemli bir savunucu olduğunu ve bu konuda etkili olan bir isim olduğu da böylece ortaya konulmuştur. Her ne kadar Mudanya-Lozan-Ankara isimli kitap tarihi bir perspektiften on yıllık süreci değerlendirse de metin içinde gizli kalmış yanlar olduğu gün yüzüne çıkmaktadır. Zira kitap sanayi, ticaret, ziraat, eğitim, hukuk ve sağlık gibi alanlarda yapılan yenilikler ve izlenen politikalardan söz etse de Türk halkına bunların mimari olan ve öncülüğünü yapan başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere İsmet İnönü gibi isimlere de vefa borcu olduğu hatırlatmasını yapar. Yapılan tüm değişim hareketlerinin en önemli gerekçesi Türk halkının Batı tarzı düşünüş ve yaşayışa sahip olmasıdır. Türk ulusu Mustafa Kemal'in verdiği güç ve cesaretle yarınlara güvenle bakacak ve emin adımlarla ilerleyecektir. Yaşadığı dönemin siyasal, kültürel ve sosyal dönüşümünü eleştirel bir gözle değerlendiren Morkaya, gerek yazınsal gerekse tarihi açıdan önemli bir açılım yapar. Yazar bu kitapla yazın yaşamında olduğu kadar Türk siyasi tarihinde de üstlendiği görevi çoklu bakış açısıyla gün yüzüne çıkartmıştır. Yazar iyi olduğu popüler roman türünü yalnızca halkı eğlendirmek amacıyla değerlendirmemiş aksine onu eğitmeyi de amaç edinmiştir. Bunda gazeteciliğinin etkileri de yadsınamaz. Özellikle savaş ve Batılılaşma üzerine izleğinin ön plana çıktığı kitaplarında dönemin sosyal ve siyasal olaylarına da yer vermiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra yazdığı yapıtlarda rejimin meşruiyet kazanmasına da etkisi olduğu kesindir. Geçmiş günün koşulları içinde değerlendirirken eleştirilerini de açıkça

sergilemekten geri durmamıştır. Bu açıdan kitabın tarihsel ve yazınsal açıdan değerli ve çoklu bakış açısı sunduğu görülür.

KAYNAKÇA

Apaydın, Cem. (2017). “Belgeler Işığında Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılması Üzerine Bir Değerlendirme”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Yıl: 2017/2, Cilt:16, Sayı: 32, 149-171.

Çakmak, Selami. (2012). “Popüler Roman ve Muazzez Tahsin Berkand”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elâzığ.

Çil, Hüseyin. (2013). “Roman Sosyolojisi Açısından Millî Mücadele Romanında Kurtuluş Söyleminin Farklı Yansımaları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Çimen, Hatice 82006). “Burhan Cahit Morkaya’nın Romanlarında Kadın Tipleri”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Demir, Recai (2010). “Burhan Cahit Morkaya’nın Romanlarında Sosyal, Siyasî ve Kültürel Meseleler” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Doğangüzel, Semra B. (2019). “Tanzimat Döneminin Şeriye Mahkemeleri ve Kadıların Değişim Sürecine Etkisi”, Adalet Dergisi, no.6263, 49-66.

Ergenekon Çil, Adalet (1990). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Toplumsal Değişim ve Burhan Cahit Morkaya”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Göğer, Erdoğan. (2005). “Günümüz Türk Devletinin Lâiklik Anlayışı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 54, Sayı: 4, 1-52.

Gökşen, Erol. (2019). “Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Eğlence Hayatına İktidar Odaklı Bir Bakış” Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

Karagülle, Fırat. (2012). “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Anadolu’nun Sosyal ve Siyasî Hayatı (1923-1940)”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.

Kayabaşı, Özlem (2006). “Burhan Cahid Morkaya Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

- Morkaya, Burhan Cahit. (1933) Mudanya- Lozan- Ankara (Tarihî Roman), İstanbul, Kanaat Kütüphanesi, 85 sf.
- Öcal, Oğuz. (2004). “Burhan Cahit Morkaya'nın Harf İnkılabına Kadar Yayınladığı Romanları Üzerine Bir İnceleme”, Kırıkkale Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yüksek Lisans Tezi.
- Öcal, Oğuz. (2006). “Burhan Cahit Morkaya'nın 1925-1928 Yılları Arasında Neşrettiği Yedi Romanı”, Türklük Bilimi Araştırmaları, Sayı 20, 165-183.
- Sağlık, Şaban. (2000). “Romanın Popüler ve Estetik Boyutları”, Türk Yurdu, C.20, S.153-154, Mayıs-Haziran, 23-30.
- Sevinç, Canan. (2014). “Popüler Edebiyata Yansıyan Yüzüyle Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele: Burhan Cahit Örneği”, Sakarya Üniversitesi Uluslararası Savaş ve Edebiyat Sempozyumu Bildiriler Kitabı, I. Cilt. 155-169.
- Sevük, İ. H. (1944). Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi I, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Yiğitler, Şener Şükrü (2017). “Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Romanlarında Militarizm”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Muğla.

POE VE MELVILLE’İ EKOİOTİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE YORUMLAMA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Erva Göksebil Yılmaz

Selçuk Üniversitesi, – 0000-0001-7919-9881

ÖZET

Bu çalışma Edgar Allan Poe ve Herman Melville’in çeşitli eserlerini Ekogotik yaklaşıma uygun olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ekogotik yaklaşım temel olarak ekoeleştiri ve Gotik edebiyatı konuları bakımından birleştirmektedir. Ekoeleştirin temel amacı, insan ve doğa ilişkisinin edebiyata yansımalarını ekoloji merkezci bir bakış açısından sunmaktır. Gotik edebiyat ise daha çok insan odaklıdır ve insanların korku ya da takıntı gibi duyguları ile ilgilenmektedir. Bu iki farklı türün birleşiminden doğan Ekogotik yaklaşım, edebiyat eserlerinde doğaya ait olan unsurların ve insan arasındaki ilişkinin olumsuz yönlerini gözler önüne sermektedir. Seçili örneklerde insan ve insan dışı varlıklar arasındaki sınırlar Poe ve Melville tarafından hayvanlar üzerinden gösterilmektedir. Hayvanlara insanlar tarafından atfedilen ötekilik, tekinsizlik olgusunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu sınırlar Sigmund Freud’un tekinsizlik olgusu ile de örtüşür durumdadır. Edebi bağlamda ise her hayvan farklı bir anlam taşır ve farklı bir hissi temsil eder. Birçok edebi eserde kuzgunlar, kartallar ya da baykuşlar varlıkları ile birlikte kötülük getirmektedirler. Edgar Allan Poe temel korku unsurlarını bir kuzgun üzerinden verirken, Herman Melville bunu bir balina üzerinden verir. Bu balina aynı zamanda Eski Ahit’te yer alan Leviathan’ın dünyadaki bir yansımasıdır. Söz konusu eserlerde hayvanlar uğursuz güçler olarak yer almaktadır. Ekogotik yaklaşım ise, tekinsizlik olgusunu hayvanları sınıflandırmakta kullanılan ve insan yapımı olan bazı kategorizasyonları yıkmak için kullanır. Sonuç olarak, seçili eserler Ekogotik yaklaşım ve işleyişi açısından sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler : Ekogotik, hayvan, insan

INTERPRETING POE AND MELVILLE WITHIN THE ECOGOTHIC APPROACH

ABSTRACT

This study attempts to analyze Edgar Allan Poe and Herman Melville’s various works conforming to the Ecogothic approach. The Ecogothic approach basically merges ecocriticism and Gothic literature in terms of their subjects. The main purpose of ecocriticism is to present reflections of the relationship between humans and nature in literature from the ecocentric perspective. However, Gothic literature is mainly based on anthropocentric principles which deal with fears or obsessions of human beings. The Ecogothic approach, born of unity of these two literary criticisms, unveils negative aspects of the relationship between humans and each

item belongs to nature. In the selected examples, the boundary between human and non-human is demonstrated within fauna by Poe and Melville. The otherness, attributed to animals by human beings, gives birth to the uncanny. Herein, the border between human and fauna is consistent with the Freudian uncanny. Within literary context, each animal has a different meaning and symbolizes different sensations. In many examples of literary works, animals such as ravens, eagles or owls bring malignancy with their presences. Whereas Edgar Allan Poe gives basic horror constituents on a raven, Herman Melville gives it on a whale. The whale of Herman Melville also serves as a reflection of Old Testament's Leviathan to this world. Within these works in question, animals take place as a sinister force. The Ecogothic approach utilizes the uncanny to demolish human made categorizations. Eventually, the selected works are presented within EcoGothic approach, and how it functions.

Keywords : Ecogothic, animal, human

INTRODUCTION

There have been various human constructed boundaries between man and nature since antiquity. The first reason of such boundaries is the anthropocentric viewpoint of the Western world that accepts nature as an inferior force. Paganism was the prevalent belief system before the advent of Christianity in European continent. European pagans mostly believed that everything in nature has a soul, including forests, animals or water bodies. However, the early Christians discarded animistic beliefs and considered nature as a constituent which should be dominated and governed by humans. According to them, nature was bestowed by God to be cultivated and used for every purpose of human beings. This understanding brought human – nature dichotomy to the Western world. Furthermore, this anthropocentric sensibility perceives nature and its constituents as “other” in the sense of being the opposite force. (Plumwood, 2002).

In accordance with the anthropocentric understanding, nature should be under dominion of men, and men have to subdue all natural elements involving flora or fauna. Also, man is at the center of everything secure or favorable. However, efforts of humans to control nature mostly end up with failure, because nature is not a controllable force for anyone. Human beings, as an inferior force to nature, have no capability of controlling natural phenomena like rain, snow, storms, and winds or disasters like earthquakes, floods, avalanches. Ultimately, the otherness, attributed to natural constituents arises from being nature an uncontrollable force. Relatively, the fear, created by obscurity and complexity of nature, gives rise to ecophobia. (Estok, 2018). The scope of ecophobia helps us to understand the gap between man and nature, which substantially expands. In addition to that, all living creatures that belong to fauna comprise the major part of nature. Accordingly, environmental studies also include animals as well. Animal studies basically examine and demonstrate human made categorizations in fauna.

1. Animals in Literature

On the other hand, animals have always been substantial part of literature from ancient times to the present day. In fairytales, myths, novels, poems and all sorts of literary genres,

animals are used in negative or positive ways. Many specific animals are used to express different subtexts or themes on a regular basis. Therefore, animals mostly carry hidden messages through literary works. However, in Gothic literature, they are mostly treated in distinct ways than traditional ones. Apart from their positive connotations, Gothic literature, as a sub-branch of Romanticism, employs various animal symbolizations to instill terror constituents to the reader.

Humans have a disquieting relationship with certain animals for a long time. Thus, animals could become the symbol of the deepest fears of an individual or a society. (Morse, 2007, p. 4) As a known fact, animals of all sorts maintain their lives completely different than humans. In fiction, this transforms into Gothic horror. (Edmundson, 2020, p. 7). Furthermore, the wildness of animals entitles them as “Other.” In the Gothic fiction, the special symbolism behind each animal gives them uniqueness that cannot be substituted by other animals. Animals like wolves, black cats, spiders, crows, owls, vultures, serpents, bats or ravens have been mostly on the dark side. For example, in John Ronald Reuel Tolkien’s well known *The Lord of the Rings* (1954 - 1955) trilogy, wild wolves, giant spiders, bats, and crows serve for dark forces through the storyline.

In terms of their symbolism, ravens or crows are used in an interchangeable way. Generally, ravens are considered as extremely intelligent beings. These talented creatures have many different abilities compared to other bird species. However, they are mostly known as trickster and mischievous animals. Also, they essentially represent bad omen. This symbolic meaning generally stems from ancient Greek mythology. Ravens are associated with Greek deity Apollo, and serve as a messenger that carries messages of mythological figures. The same use of ravens is seen in Edgar Allan Poe’s famous poem, *The Raven*. In the poem, the raven carries different messages for a nameless man.

In literary terms, cats mainly represent vigilance, trickery, and perfidy. Especially, if cats are black, they are mostly associated with magic, occult or witchcraft. This belief primarily stems from medieval Europe. European witches developed a positive attitude toward cats. Afterwards, this affective union of witches and cats are perceived as devilish formation. Furthermore, since cats are nocturnal animals, their presence is usually attributed to darkness, the unconscious, hidden mysteries or horror.

2. The Freudian Uncanny

Timothy Clark (2011) states that animals, associated with evil spirits, function as prognostic of the uncanny. (p. 185). Herein, Gothic animals are associated with the uncanny otherness, violence, displacement, and so on. (Heholt, 2020, p. 8) This statement can be explained within Gothic literature and animals share characteristics of abnormalities, and far away from anthropocentric adaptations. The dark side of animal nature, their “Otherness”, uncanny presences, and boundaries are enucleated within the EcoGothic. The Ecogothic approach, one of the new sub-branches of critical literary lenses, aims to demonstrate such boundaries. The Ecogothic is defined by William Hughes (2013) as analyzing basic principles of Gothic via ecocriticism. David Del Principe (2014) also clarifies it as standing on a non-

anthropocentric approach to examine natural existences, and how animals function as source of fear, monstrosity, and the uncanny. (p. 1).

The Freudian uncanny is associated with the strange, weird, mysterious and sensations of the supernatural. Including but not limited to this, the uncanny also contains the feeling of uncertainty. (Royle, 2003, p. 1). The key word is uncertainty here. Accordingly, Edgar Allan Poe's works in question involve uncertain and foggy narrations in. Furthermore, the concept of animal for humans is obscure for years. Thus, the boundary between human and non-human is considered as blurry. Accordingly, the uncertain border between these two agencies gives rise to the Freudian uncanny. Non-human animals generally considered as a part of the uncanny and the supernatural, because they are not a part of civilized society. (Baker, 2020, p. 292)

Gothic uncanniness assigns animals as sovereign beings by deconstructing balance of power between human and non-human, and exceeding boundaries of all species. As a consequence of this, the human commitment to control fauna resulted in the Gothicized return of the repressed animal. (Lloyd, 2020, p. 282). It also employs a sense of the unknown, and sets an uncontrollable and overwhelming power which is a menace to sanity, social standing, pride, and possessions of men. (Botting, 1996, p. 7) Therefore, in most written literary works such as fables, stories or novels, animals are anthropomorphized, tamed or domesticated for the intellectual and spiritual profit of humans.

3. The Black Cat

Edgar Allan Poe's short story *The Black Cat* (1843) underlines the uncanniness of animals, and demonstrates the extremism of ecophobia is inconsequent. The cat, named as Pluto is a sovereign entity by itself in the story. However, the narrator of the story vacillates in terms of categorizing it as a monster or pet. At the beginning of the story, the narrator describes himself as someone who is fond of animals since his childhood. However, this is just another form of a human superiority, because dominance with affection produces the pet. (Tuan, 1984, p. 2) Within his anthropocentric worldview, the narrator rejects to consider his pets as sovereign entities. As the narrator states further, he indulges in the presence of Pluto, but it is self-centered once again. He does not underline the reciprocity of dynamics between them, instead his humanistic egotism prevails. Ultimately, the narrator tries to domesticate and tame his pets to fulfill his own emotional needs.

The narrator's affection for Pluto eventually transforms into abomination or ecophobia after several unpleasant encounters with the cat. The night when the narrator returns home after drinking too much and in a state of intoxication, he completely gets irritated by the presence of Pluto. The cat avoids him; however, the narrator of story feels disturbed by the gaze of it and scratches cat's one eye out. It is just because the narrator finds Pluto menacing, so he wants to abate it. Following that disastrous incident, the narrator cannot stand the presence of Pluto once more and eventually hangs it not to see again. Shortly after his brutal crime, their home catches a fire. After their house burned down to the ground, the narrator catches a glimpse of the hanged image of Pluto on the only unaffected wall. (Poe, 1845) The figure that appears on the wall does not represent the cat, instead it is a representation of his own tyranny.

Afterwards, the narrator adopts another cat, which incredibly resembles the previous one. This second cat he adopted carries a white mark on his chest. This white mark is its only difference with Pluto. The white mark on the chest of this cat symbolizes the narrator's past crime, shame or guilt. The cat is not just an inferior presence from that time, also the mark on its chest functions as a fear element for the narrator. Therefore, this time their roles are swapped.

I avoided the creature; a certain sense of shame, and the remembrance of my former deed of cruelty, preventing me from physically abusing it. . . I came to look upon it with unutterable loathing, and to flee silently from its odious presence. (Poe, 1843, p. 20)

Regardless of his past shame, the narrator still feels hatred and abhorrence when he sees the new cat. He continues to be irritated by the presence of him. Therefore he decides to remove it as well. Even after he inadvertently murders his own wife, he still goes after the second cat to gun it down. In the following time, he states "I should behold it no more! My happiness was supreme!" (Poe, 1845, p. 30). He puts his expedience over everything, and ultimately perceives his cat as a demonic creature or monster.

Furthermore, the other main issue here is the replaceability of cats for the narrator. (Tomlinson, 2010, p. 242). After killing the first one, he has a chance to adopt another one. Cats are not special or individual beings for the narrator of the story. Eventually, these two mediocre cats reach the condition of "Other", and regarded as entities to be dominated, tamed, and domesticated. The narrator insistently desires to be a master of his cats and events around him. However, he is not in control of everything and does not accept these cats as sovereign beings. Ultimately realizing this leads him to perceive these cats as a complete threat for himself and his dominance.

3.1. The Raven

As in the previous example, the raven of Edgar Allan Poe is in an ominous form throughout the poem. The poem consists of the conversation between the speaking raven and a nameless narrator once more. From an external perspective; nocturnal, Gothic, and obscure images are forefront elements throughout the poem. It begins deep into the night when the man gets lost in his dark and depressive thoughts. Afterwards, he hears "a tapping" and states "as of someone gently rapping, rapping at [his] chamber door" (Poe, 1845). The knocking at the door distracts his reading of "many a quaint and curious volume of forgotten lore" (Poe, 1845). He assumes that the visitor is a human being as usual, and thereafter mediates disquieting thoughts about his deceased lover, Lenore. Afterwards he "open[s] the wide door" but he finds "darkness there and nothing more" (Poe, 1845).

The moment, filled with expectation and awe, a man stands there and states "deep into that darkness peering, long I stood there wondering, fearing / doubting" (Poe, 1845). Following this statement, the man confesses that he is "dreaming dreams no mortal ever dared to dream before" (Poe, 1845). He does not explicitly mention what these dreams are, but these are most

likely wicked figments of his own imagination. Apart from the momentary chaos and anxieties of the narrator, the subject turns into just a bird, “a stately Raven of the saintly days of yore” (Poe, 1845).

As mentioned earlier, ravens are extremely symbolic animals in literary works. The raven of Poe serves as a foretoken of melancholy, sorrow, and grief. David Henry Thoreau (1854) in *Walden* exemplifies bird imageries as “the low spirits and melancholy forebodings, of fallen souls that once in human shape night-walked the earth and did the deeds of darkness, now expiating their sins with their wailing hymns or threnodies in the scenery of their transgressions” (p. 164). As such negative connotations of nature date back to the old times in American literature and society.

For Allan Lloyd-Smith (2004) the Gothic “is the return of the past, of the repressed and denied, the buried secret that subverts and corrodes the present” (p. 1). As a mixture of ecocriticism and Gothic literature, these Gothicized images of nature are the main concern of the Ecogothic approach. In the poem, the Otherness, attributed to the raven is confronted again. Moreover, the raven of Poe corresponds to the definition of uncanny, because there is a prevalent obscurity in every aspect of this animal. As given, the definition of uncanny includes supernatural, obscure, and mysterious. Through the poem, the raven talks, knocks the door, and is obviously anthropomorphized. These characteristics of the raven make it a supernatural thing to the core.

The poem continues as “Prophet!” said I, “thing of evil!—prophet still, if bird or devil!— (Poe, 1845). Once again, the animal is in Gothicized form, and the narrator is not completely sure whether it is merely a bird or demonic creature, and it talks or not. He cannot fully comprehend it is his wicked imagination or real. Eventually, the man becomes the target of this symbolic devil. In classical terms, the devil aims to mislead, deviate, desolate and agitate men. In the poem, similarly, this demonic creature, the raven, leads the nameless narrator into the state of despair, sorrow, and sadness with its only word, which is “nevermore”. Consequently, all these intermingled senses lead us to many unsettling characteristics of the Freudian uncanny.

4. Moby Dick

Herman Melville gives Ecogothic sensibilities through a sperm whale in *Moby Dick*. The entire humanity is symbolized by Captain Ahab, whereas Moby Dick is a symbolization of nature throughout the story. The crew’s abortive attempts to take revenge on Moby Dick can be read as a representation of human beings’ vain struggles to tame and dominate nature. In the novel, the depiction of nature sets it up as a constituent that vanquishes the human race. During his several voyages, Captain Ahab encounters an enormous whale, and decides to hunt it down. This desire of him is attributed to human beings’ familiar egotism to repress the opposite agency. Also, it can be read as Ahab’s hatred for nature.

In one of these combats between Captain Ahab and Moby Dick, Ahab loses one of his legs in unexpected way. This incidence flares up the anger and grudge in Captain Ahab against

the whale, which resulted in a total catastrophe of the all crew. At the end, Captain Ahab becomes deeply obsessed with the idea of killing the animal. Unsurprisingly, the whale has the whole nature on his side, so it is not possible to destroy it. Furthermore, Herman Melville uses many different Biblical allusions to depict Moby Dick. Therefore, the whale is mentioned as the token of evil by Captain Ahab.

In Old Testament, Leviathan is a sea monster, also an emblem of malignancy and chaos. In Christian theology, Leviathan is regarded as a fiend of envy, one of the capital vices. Ecclesiastics like Thomas Aquinas and Peter Binsfeld agreed on categorizing it as a monster. Likewise, through the novel, Moby Dick is demonstrated as a reification of the devil by Captain Ahab. (Arvin, 1950) Throughout the novel, this sea creature is referred as “Leviathan” more than sixty times by Melville. As opposed to the divine order, Leviathan is the monster of chaos. (Young, 1982, p. 390) Likewise, Moby Dick carries the same characteristics of this creature.

Similarly, in many different mythologies from all over the world, Leviathan in different forms is a representation of chaos. It comes into being as Jörmungandr in Norse mythology, Dandan in Arabian myths, and Cetus in Ancient Greek mythology. All these different forms of Leviathans are regarded as wicked creatures in several textures. As in the novel, they mostly endanger environments around them. In a nutshell, the whale in this novel has both implications from religious terms as well as mythological implications.

Captain Ahab and his crew’s ultimate efforts to hunt and dominate the whale apparently fail. It culminates in the Gothicized and wicked return of Moby Dick. The sensation in the presence of this whale is defined as “vague, nameless horror” (Melville, 1851, p. 178). Eventually these definitions of Moby Dick correspond to the Freudian terrors in terms of their uncertainty. The whale serves as a source of fear, discomfort, and unsettling sensations. Apart from all these sentiments, this uncontrollable and unknown force terminates their lives. Their ultimate efforts to dominate and tame it unsurprisingly end up with their deaths.

CONCLUSION

Even though ecocriticism mostly works on positive sides of the relationship between humans and nature, there have always been negative sides of it. These negative sides and boundaries are subjects of the Ecogothic approach. The Ecogothic approach includes in each Gothicized constituent of nature from animals to rivers. Accordingly, the main purpose of this study is to demonstrate it in terms of animals. Within the anthropocentric standpoint, humans are depicted as safe and good entities for a long time. Therefore, human beings have a tendency toward “Otherization” of every opposite constitution. The idea of human beings is a superior force stems primarily from revealed religions. Relatively, nature has been seen as an inferior force, and has to be dominated or subdued by human beings. A civilized society is seen as blessed while nature is associated with chaos. In the selected examples, animals as a part of nature are depicted as the sources of chaos, horror, and the uncanny.

Edgar Allan Poe and Herman Melville give conflicts on animal characters to demonstrate human versus nature duality. Each animal in these selected stories: Pluto the cat, the Raven, and Moby Dick are tried to be tamed, domesticated or anthropomorphized by human characters. Within their anthropocentric standpoint, it is hard for human characters to accept these animals are sovereign entities. After many troublesome situations, including death of some human characters, human beings hardly accept that these animals are independent beings by themselves. The obscure relationship between these two constituents leads human beings into sensations of the Freudian uncanny. Since the definition of unheimlich includes supernatural, mysterious, and blurry. For example, the raven of the poem is anthropomorphized on a vast scale, as it has a capability of talking like humans. Without any doubt, the whole situation is “the uncanny”. These repressed or tamed animals turn back as a Gothicized version of themselves, which leads the feeling of uncanny.

REFERENCES

- Arvin, Newton (1950). *Herman Melville*. New York: William Sloane Associates, Inc.
- Baker T. C. (2020). Companion Animals in Contemporary Scottish Women’s Gothic. In Heholt, R. & Edmundson, M. (Ed.), *Gothic Animals: Uncanny Otherness and the Animal With-Out*. Palgrave-Macmillan.
- Botting, F. (1996). *Gothic*. London: Routledge.
- Clark, T. (2011). *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment*. Cambridge: Cambridge University Press
- Del Principe, D. (2014). “Introduction: The EcoGothic in the Long Nineteenth Century.” *Gothic Studies* pp. 1–8.
- Estok S. (2018) *The Ecophobia Hypothesis*. Routledge.
- Heholt, R. & Edmundson, M. (eds.) (2020). *Gothic Animals: Uncanny Otherness and the Animal With-Out*. Palgrave-Macmillan.
- Killis, C. (1917). *The Poems of Edgar Allan Poe*. Ginn and Company.
- Lloyd R. (2020) The Human Within and the Animal Without? Rats and Mr Bunnsy in Terry Pratchett’s *The Amazing Maurice and His Educated Rodents*. In Heholt, R. & Edmundson, M. (Ed.), *Gothic Animals: Uncanny Otherness and the Animal With-Out*. Palgrave-Macmillan.
- Lloyd-Smith, A. (2004) *American Gothic Fiction*. New York: Continuum.
- McHugh S.; McKay R.; Miller J., (Ed.), 2020 *The Palgrave Handbook of Animals and Literature*. Palgrave-Macmillan

Melville H. (1851). *Moby-Dick or The White Whale*. C.H. Simonds Company. Boston Mass., USA.

Plumwood, V. (2002). *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*. Psychology Press.

Poe, E. A., (1995). *The Black Cat*. Worthington Press

Royle, N. (2003). *The Uncanny*. Manchester University Press.

Smith, A. & William H. (2013) *EcoGothic*. Manchester University Press.

Thoreau, H. D. (1854). *Walden*. Thomas Y. Crowell & Company.

Tomlinson, N. (2010) Creeping in the ‘Mere’: Catagenesis in Poe’s ‘Black Cat’ and Gilman’s ‘Yellow Wallpaper.’” *ESQ: A Journal of the American Renaissance* pp. 232–68.

Tuan, Y. (1984) *Dominance and Affection: The Making of Pets*. New Haven: Yale University Press pp. 1–2.

Young, W. A. (1982). Leviathan in the Book of Job. *Soundings: An Interdisciplinary Journal* Vol. 65, No. 4. pp. 388-401. Penn State University Press

OSMANLI KÜLTÜRÜNDE ASHÂB-I KEHF VE İLHÂMÎ'NİN (Ö. 1890) ASHÂB-I KEHF MANZUMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Bekir BELENKUYU

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,

- ORCID ID: 0000-0002-7319-9060

ÖZET

İnançlarından dolayı baskı gördükleri hükümdardan kaçarak sığındıkları mağarada yıllarca uyuduktan sonra tekrar uyandıkları rivayet edilen Ashâb-ı Kefh farklı kültürlerde benzer motiflerle karşımıza çıkar. “Yedi Uyurlar”, “Mağara Yârânı” gibi farklı isimlerle de bilinen Ashâb-ı Kefh edebî, dinî ve ahlakî metinlerde ve mimarî eserlerde farklı açılardan ele alınmıştır. Bunun yanında Ashâb-ı Kefh’in isimleri etrafında farklı inançlar da geliştirilmiştir. Onları ezberlemenin veya bir yere yazmanın faziletine, bazı sıkıntıları gidereceğine dair pek çok inanış bulunmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Ashâb-ı Kefh isimlerinin Türk kültür ve edebiyatında çok defa yer aldığı görülmektedir. Ashâb-ı Kefh’in isimleri ve onlar hakkındaki değerlendirmeler yazılı metinlerde çoğunlukla birer telmih unsuru olarak kullanılmıştır. Bunun yanında müstakil eserlerin konusu şeklinde de karşımıza çıkar. Mensur veya manzum eserlerde kıssanın tamamı veya bir bölümü ele alındığı gibi sadece isimlerine hasredilen manzum eserler de bulunmaktadır. Seyitgazi Bektâşî Dergâhı postnişinlerinden 19. yüzyılda yaşamış, dinî-tasavvufî ve edebî manzumeleri de olan İlhâmî Ali Dede de Ashâb-ı Kefh’in isimlerini sıraladığı bir manzume kaleme almıştır. “Ashâb-ı Kefh’in Esâmîsini Hâvî Bir Kıt’a” başlığını taşıyan bu üç beyitlik manzume İlhâmî’nin eserinde en sonda yer almaktadır. Bu çalışmada İlhâmî’nin şiiri şekil ve muhteva özellikleri çerçevesinde incelenecektir. Ardından Ashâb-ı Kefh isimlerinin yer aldığı diğer eserlerle olan bağlantısı hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Bu sayede Ashâb-ı Kefh konusunda kaleme alınan bir manzume kültür ve edebiyat çerçevesinde tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ashâb-ı Kefh, isim, İlhâmî.

ASHAB AL-KAHF IN OTTOMAN CULTURE AND İLHÂMÎ'S (D. 1890) ASHÂB-I KEHF POEM

ABSTRACT

Ashab al-Kahf was oppressed because of their beliefs and hid in a cave by escaping from the ruler. They woke up after years of sleeping in the cave. Ashab-ı Kefh appears with similar motifs in different cultures. The Ashab al-Kahf, which is also known by different names such as “Seven Sleepers”, “Mağara Yârânı”, has been discussed from different perspectives in religious and moral texts and architectural works. In addition, different beliefs have been developed around the names of the Ashab al-Kahf. There are many beliefs about the virtue of memorizing them or writing them down and that it will relieve some troubles. Due to these and similar reasons, it is seen that the names of Ashab al-Kahf take place many times in Turkish

culture and literature. The names of the Ashab al-Kahf and the evaluations about them are mostly used as an element of reference in written texts. In addition, it appears as the subject of independent works. In prose or verse works, the whole or part of the story is handled. Besides, there are also poems devoted to their names only. İlhâmî Ali Dede, who lived in the 19th century and had religious-mystical and literary poems, also wrote a poem in which he listed the names of the Ashab al-Kahf. This three couplet poem titled “Ashâb-ı Kehfin Esâmîsini Hâvî Bir Kıt'a” is at the end of İlhâmî's work. In this study, İlhâmî's continent will be examined within the framework of its shape and content features. Then, an evaluation will be made about the connection of the names of the Ashab al-Kahf with other works. In this way, a poem written on the subject of Ashab al-Kahf will be positioned within the framework of culture and literature.

Key Words: Ashab al-Kahf, isim, İlhâmî.

Giriş

Ashâb-ı Kehf kıssası farklı dinlerde ve efsanelerde çeşitli benzerliklerle karşımıza çıkar. Kıssanın özündeki uzun süre uyuduktan sonra uyanma hadisesi öldükten sonra dirilmenin misali olarak ele alınmıştır. Kıssanın geçtiği yer, kıssadaki isimlerin sayısı ve ne kadar süre uyuduklarıyla ilgili farklı rivayetler mevcuttur (Ersöz, 1991: 465-467). Çin, İspanya, Mısır ve Tunus, Türkiye gibi birçok ülkede halk tarafından Ashâb-ı Kehf'e ait olduğuna inanılan otuz üç farklı mağara tespit edilmiştir (Akgündüz, 1993: 399). İslâm dünyasında genel teveccühe mazhar olan yerler ise Tarsus'ta ve Efsus olarak da anılan Afşin'de bulunan mağaralardır (Alp, 2020: 64).

Farklı detayları üzerinden daha önce tartışıldığı anlaşılan bu kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de on sekizinci sırada bulunan ve ismini içindeki kıssadan alan “Kehf” suresinde geçer. Surenin 9-26. ayetlerinde bildirildiğine göre putperest bir kavimde yaşayan ve Allah'ın var ve bir olduğuna inanan bir kaç genç inançlarını dile getirerek putperestliğe karşı çıkmıştır. Bunun üzerine taşlamak veya dinlerini zorla değiştirmek isteyenlerin elinden kurtulmak için bir mağaraya sığınmışlardır. Yolda kendilerine katılan çoban ona ait köpekle birlikte mağarada uykuya dalan gençler kendilerine bir gün gibi geldiği halde muhtemelen 309 yıl uyuduktan sonra uyanmışlardır. Mağarada yedi kişi olup sekizincilerinin köpekleri olduğu çıkarımı gerçeğe daha yakın görünmektedir. Kur'ân'da mağaranın yeri hakkında bilgi verilmediği gibi olayın ne zaman gerçekleştiği de belirtilmez. Mağaradakilerin isimleri de Kur'ân'da zikredilmez. Hadis kaynaklarında bir yerde geçen bu kıssa tarih ve tefsir kitaplarında çeşitli rivayetler çerçevesinde geniş olarak nakledilir.

İslamî kaynaklarda karşılaşılan Ashâb-ı Kehf kıssasına ait detayların Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın *Musannef*'indeki bir rivayete dayandırıldığı görülür. İsrâiliyat rivayet etmekle meşhur olan Vehb b. Münebbih'e isnat edilen bu rivayette kıssadan uzun uzun bahsedildiği gibi Ashâb-ı Kehf'in isimleri de sıralanmıştır. Bu rivayetin Arabistan'da yaygın olan Hristiyan kültüründen izler taşıdığı açıkça görülmektedir (Alp, 2020: 83) Hatta mağaradakilerin dokuz kişi olup köpeklerinin de “Kıtmir” adında olduğu bu rivayetlere dayanır (Ersöz, 1991: 466).

Kıssanın diğer detayları bir yana özellikle Ashâb-ı Kehf'in isimleri üzerinde özellikle durulmuştur. Müfessirlerin çoğu konuyu ele aldıkları bahislerde sahih kaynaklara dayanmadığı

ve esasen lüzumu da olmadığı halde Ashâb-ı Kehf'in isimlerini tek tek sıralamıştır (Alp, 2020: 71).

1. Ashâb-ı Kehf'in İsimleri ve Bunların Kültüre Yansıması

Ashâb-ı Kehf'in isimleri rivayetlerde farklı şekillerde yer almaktadır. Bunlardan İbn Abbas'tan geldiği bildirilen ilk rivayete göre isimleri Makselmilna, Mahşelmina, Temliha, Mertunas, Keştunas, Bironas, Dimos, Kalos ve köpekleri Kıtmir'dir. Hz. Ali'ye atfedilen ve halk arasında meşhur olan rivayete göre ise bu isimler Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Şâzenuş, Kefeştatayyuş ve köpekleri Kıtmir'dir (Tüfekçioğlu, 2021: 6). Bunlardan Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş ve Şâzenuş kralın yakınında bulunan vezir ve danışmanların çocukları olduğu, Kefeştatayyuş'un yolda onlara katılan çoban ve Kıtmir'in de çobanın köpeği olduğu ayrıca belirtilir. Hz. Ali ve İbn Abbas rivayetlerinde bunların bulunduğu yerin de Efsus (Afşin) olduğu aktarılmıştır (Eyicil, 2005: 273).

Kaynaklarda belirtilen ve halk arasında oldukça çeşitlenmiş inanışlar Ashâb-ı Kehf'in isimleri çevresinde şekillenmiştir. Bu isimlere koruyucu olduğu ve şifaya vesile olduğunu dair inanışlar neticesinde dua mecmualarında da yer verilmiştir (Tüfekçioğlu, 2012: 6). Halk arasında meşhur olan, müşterileri çoğaltması, bolluk ve bereket getirmesi için dükkânlara asılan "Karıncı Duası"nda¹ da Ashâb-ı Kehf'in isimleri yer almaktadır (Eyicil, 2005: 274). Ashâb-ı Kehf'in isimlerini öğrenmenin, bunları yazmanın ve üzerinde taşımanın sağlayacağı birçok yarardan bahsedilir. Bu isimleri öğrenen, yazan insanın musibetten kurtulacağı bildirilir. Kaynaklarda bir muska gibi de tanzim edildiği anlaşılan bu isimlerin yazılı olduğu kâğıtla ilgili şu inanışlar şekillenmiştir:

- Ashâb-ı Kehf isimlerinin yazılı olduğu kâğıt yanan bir ateşin üzerine konursa ateş söner.
- İsimlerin yazılı olduğu kâğıt doğum yapan kadının üzerine takıldığında kolay doğum yapıp doğum sancısı çekmez ve çocuğu sağlıklı olur.
- Bu kâğıt uyuyamayan birinin uyumasına vesile olduğu gibi ağlayan çocuğun yastığının altına konulduğunda ağlamasını da keser.
- Suda eritilen bu kâğıdın suyu hastalara içirilirse hasta şifa bulur.
- Ashâb-ı Kehf isimlerinin yazıldığı kâğıt eve konulursa evde yangın ve hırsızlık olmaz, aile fertleri huzur ve sıhhat bulur.
- Bu kâğıdı üzerinde taşıyan kimse korkulardan emin olur ve istediğini elde eder.
- Karada, denizde ve havada giden vasıtaların üzerinde bu isimler bulundurulsa bunlar emniyette olur. (Eyicil, 2005: 274)

¹ Halk arasında meşhur olan bu duanın içeriği ve dua ile ilgili bazı hükümler için Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun ifadeleri şu şekildedir: "Karıncı duası diye bir dua var mıdır?"

Halk arasında Hz. Süleyman (a.s.) döneminde yaşanan kuraklık sırasında bir karıncanın yağmur yağması amacıyla yaptığı dua olduğuna inanılan ve bu sebeple "karıncı duası" denilen dua, güvenilir hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Halk arasında yaygın olan bu duanın içeriği, esmâ-i hüsnâ'nın bir bölümü, Allah Teala'ya yönelik bazı hitaplar ve bereket talebinden ibarettir. İçeriğinde dine aykırı bir yön bulunmayan söz konusu duayı okumakta sakınca olmamakla birlikte bu duanın Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivayet edilen bir hadis olarak anlaşılması ve kazanç temin etmek maksadı ile okunması veya kullanılması dinen caiz değildir." (<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/766/karınca-duasi-diye-bir-dua-var-midir>) [Erişim Tarihi: 15.01. 2023]

Ashâb-ı Kehf'in mazhar olduğu olağanüstü inayetin bir yansıması olarak insanların bu isimlerle olan büyük teveccühü neticesinde şekillenen bu inanışlar halk arasında oldukça yaygındır. Bahsi geçen bilgiler halk kültüründe yer aldığı gibi dinî, ahlâkî, ilmî ve edebî pek çok eserde de karşımıza çıkar.

Geçmişten günümüze kadar bu isimler etrafında oluşan inanışların en görünür örnekleri şüphesiz sanat eserleri olmuştur. Geleneksel Türk Sanatların'da Osmanlı döneminden kalma pek çok örnek günümüze ulaşmıştır. Ashâb-ı Kehf'in tasvir sanatlarına yansıyan minyatürleri yanında isimlerini ele alan pek çok sanat eseri de oluşturulmuştur. Cami, tekke gibi yapılarda birer süsleme unsuru olarak yazılan hat eserlerinde farklı formlarda bu isimlere rastlanır. Bu isimlerin belki de en çok işlendiği alan mimarî süslemeleri olmuştur. Bu süslemeler düz hat, Süleyman mührü ve gemi biçiminde işlenmiş şekilde karşımıza çıkar (Karakas Tahiroğlu, 2022: 123). Pek çok cami, mescit ve dergâhta oldukça başarılı örneklerine rastlamak mümkündür².

Bunlar birer süsleme unsuru olduğu gibi yukarıda bahsedilen inanışlar çerçevesinde de değerlendirilmiştir. Örneğin Topkapı Sarayı'nda Harem bölümünde yer alan bazı kitabelerde farklı hat ve şekillerde Ashâb-ı Kehf'in isimleri yer alır. 24 Temmuz 1665 tarihinde çıkan yangında neredeyse harem tamamı zarar görmüştür. Bu bölümün IV. Mehmed devrindeki yeniden inşasında 1666-1669 tarihleri arasında farklı hat ve kitabeler yerleştirilmiştir. Bu kitabelerde bağışlanma ve cehennemden korunmayla ilgili ayetlerin yanında Ashâb-ı Kehf isimlerinin de yer aldığı görülür (Tüfekçioğlu, 2012: 11).

Ashâb-ı Kehf isimlerinin özellikle XIX. yüzyılda camilerde yaygın olarak kullanıldığı halde belirtilen tarihlerde Harem kitabelerinde yer alması yukarıda bahsi geçen inanışların ne kadar eski olduğuna işarettir (Tüfekçioğlu, 2012: 13). "*Harem Dairesi'nin yangından sonra demir vb. sağlam malzemelerle inşa edilerek maddi olarak güçlendirilmesine ilaveten, kapılarına yerleştirilen Ashâb-ı Kehf isimlerinin de Harem'in yüzyıllarca ayakta kalması için manevi yönden mahfaza işlevi görmesi arzu edilmiş olmalıdır.*" (Tüfekçioğlu, 2012: 11).

2. Ashâb-ı Kehf İsimlerinin Edebiyatta Kullanımı ve İlhâmî'nin Ashâb-ı Kehf Manzumesi

Osmanlı döneminden günümüze kadar kaleme alınan manzum ve mensur pek çok metin de Ashâb-ı Kehf kıssasını ve isimlerini malzeme olarak kullanılmıştır. Gerek halk edebiyatında gerek Divan şiirinde kıssanın ele alındığı pek çok manzumeye rastlanır (Yekbaş, 2013)³. Bu kıssa ve isimler metinlerde birer telmih unsuru (Ayan Nizam, 2013) olarak kullanıldığı gibi müstakil metinlerin ana konusu olarak da karşımıza çıkar. Farklı yüzyıllarda yaşayan Yûsuf-ı Meddâh'ın (Koncu, 2012), İslâmî'nin (Yılmaz, 2006), Râşih'in (Yekbaş, 2013), Ahdî'nin (Koncu, 2013), Lafzalî Nuri'nin (Şenödeyici, 2015) Ashâb-ı Kehf kıssasını ve isimlerini ele aldığı eserler farklı çalışmalara konu edilmiştir. Halk arasında çocuklara Ashâb-ı Kehf isimleri

² Ashâb-ı Kehf isimlerinin geleneksel sanatlardaki kullanımını ele aldığı çalışmasında Rumeysa Karakas Tahiroğlu sanat bakımından çok değerli örneklerin görsellerine de yer vermiştir. İsimlerin özellikle Süleyman mührü ve gemi biçimindeki istifleri bu çalışmadaki görsellerde görülebilecektir (2022: 132, 133, vd.).

³ Hakan Yekbaş bu çalışmasında halk edebiyatında ve Divan edebiyatında Ashâb-ı Kehf kıssasını ve isimlerini ele alan pek çok eser hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir. Konuyla ilgili yapılmış önemli çalışmalardan biridir.

de veren (Ayan Nizam, 2013: 95) Kahramanmaraş'ta konuyu ele alan müstakil manzumelerin yakın yıllarda da yazıldığı görülür⁴.

Ashâb-ı Kehf'in yalnızca adlarını bir manzumede müstakil olarak ele alan isimlerden biri de İlhâmî'dir. Seyitgazi Bektaşî tekkesi postnişinlerinden olan ve 1890 yılında vefat eden Ali İlhâmî Dede'nin hece ve aruz vezniyle söylenmiş şiirleri bulunmaktadır (Akın, 2014). Mutasavvıf bir şair olan İlhâmî manzumelerinde pek çok dinî-tasavvufî motifi kullanmıştır. Vefatından sonra torunu Şükrî Efendi tarafından 1918 yılında bir araya getirilen manzumelerinin⁵ sonuncusu müstakil olarak Ashâb-ı Kehf'in isimleriyle ilgilidir.

Aşağıdaki başlıkta bu kısa manzumenin tam metni verildikten sonra şekil ve muhteva özelliklerine değinilecektir. Ardından derlemede bulunduğu yer ve manzumenin önemi hakkındaki tespitler sıralanacaktır.

3. “Aşhâb-ı Kehfîñ Esâmîsini Hâvî Bir Kıt‘a” Başlıklı Manzume Hakkında

Müstakil olarak Ashâb-ı Kehf'in isimlerini ele alan bu kısa manzume 3 beyit uzunluğundadır. Şükrî Efendi'nin yaptığı derlemede manzumelerin tamamlandığı 89. sayfada yer almaktadır.

Görsel 1: Aşhâb-ı Kehfîñ Esâmîsini Hâvî Bir Kıt‘a Başlıklı Manzumenin Tıpkıbasımı

⁴ Bu eserlerden biri Yaşar Alparslan'ın kaleme aldığı Kıssa-ı Eshâb-ı Kehf isimli uzunca manzumedir. 1999'da Kahramanmaraş'ta yayımlanan bu eser bölge coğrafyası ve tarihiyle ilgili de bilgiler ihtiva eder. Manzumede bölgenin niteliğiyle ilgili dile getirilen aşağıdaki beyitler 6 Şubat 2023'te aynı coğrafyada yaşanan büyük depremin tarihteki benzerlerinden haber vermektedir. Yakın zamanların en büyük felaketlerinden biri olan bu depremde vefat edenlere rahmet temennisiyle ilgili beyitleri kaydediyoruz:

“...Efsus'un yeri güzel,
Vâr olalı lemyezel.

Ancak bitmez vartası,
Zîrâ yollar ortası.

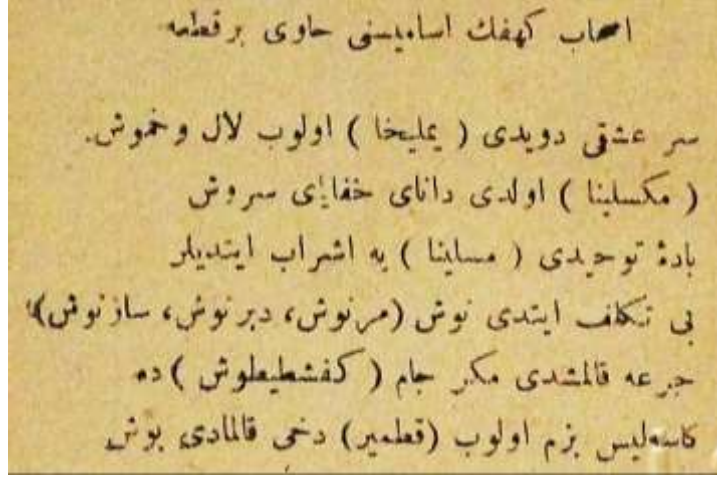
Her târihte bu böyle,
Yunan, Rum, Emeviyye.

Fakat ni'mete külfet,
Olur burda çok âfet.

En başında zelzele,
Harple gelen velvele.

Şehri batırır bunlar,
Durmadan akan kanlar...” (Alparslan, 1999: 7)

⁵ Ali İlhâmî Dede'nin bu derlemedeki manzumeleri tıpkıbasımı ve yapılan incelemesiyle birlikte Mehmet Korkut Çeçen tarafından neşredilmiştir. Ashâb-ı Kehf ile ilgili manzume bu çalışmanın 82. sayfasında yer almaktadır (Çeçen, 2022).

Aşhâb-ı Kehfîñ Esâmîsini Hâvî Bir Kıt‘a

[fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün
remel – + – – / – + – – / – + – – / – + –]

1. Sırr-ı ‘aşkı duydu “Yemlîhâ” olup lâl ü hamüş
“Mekselînâ” oldu dānâ-yı hafâyâ-yı sürüş
2. Bâde-i tevhîdi “Meslînâ”ya işrâb ettiler
Bî-tekellûf etti nüş “Mernüş”, “Debernüş”, “Sâzenüş”
3. Cür‘a kalmıştı meger cām-ı “Kefeştaytüş” da
Kâselîs-i bezm olup “Kıtmîr” dahî kalmadı boş

- [1. Yemlîhâ aşk sırrını duyunca sus pus oldu. Mekselînâ da meleşin sırlarına vakıf oldu.
2. Meslînâ’ya birlik şarabını içirdiler. Mernüş, Debernüş ve Sâzenüş da gözünü kırpmadan içti.
3. Kefeştaytüş’un kadehinde cür‘a, tortu kalınca Kıtmîr’de meclisin çanağını yaladı ve boş kalmadı.]

Manzumeye şekil olarak bakıldığında ilk beyti kendi içinde kafiyeli, diğer beyitlerin de ikinci mısraları matla beytiyle kafiyeli olarak karşımıza çıkar. Buna göre kafiye şeması aa, ba, ca şeklinde ifade edilebilir. Hal böyle olunca manzume başlıkta belirtildiği gibi “kıt‘a”⁶ nazım biçiminde değildir. Kafiye şeması uygun olduğu halde beyit sayısı bakımından eksik kaldığı için de buna gazel veya kaside demek de uygun değildir. Ancak bu manzumede olduğu gibi ilk beyitteki mısralar birbiriyle kafiyeli olduğu ve bu kısa manzumede konu bütünlüğü gözetildiği için kıt‘adan farklı olarak buna “nazım” denilmesi daha uygun olacaktır (Aksoy, 2022: 505). Yine de “kıt‘a” ve “nazım” isimlendirmesinde geleneğin bugün için tespit ettiğimiz kurallardan daha farklı olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

⁶ Kıt‘a nazım şekliyle ilgili şu hususları kaydetmekte yarar var: “Türk edebiyatında kıta İran edebiyatındakine benzer özellikler gösteren, iki veya daha çok beyitten meydana gelmiş bir nazım şekli olup matla’ ve mahlası (taç beyti) bulunmayan bir gazel gibi beyitlerinin ikinci mısraları birbiriyle kafiyelidir. Dört mısralık kıtaların birinci ve üçüncü mısraları da genellikle birbiriyle kafiyeli olur. Türk edebiyatında bu tür kıtalar daha çoktur. Kitanın beyitlerle yazılan nazım şekillerinden ayrılmasını sağlayan en belirgin özelliği, birinci beytinin mısralarının aynı kafiyede olmaması ve umumiyetle bütün beyitlerinde aynı konunun ele alınmasıdır.” (Aksoy, 2022: 504)

Manzumede yer alan Ashâb-ı Kehf isimleri asıl metinde parantez işareti içinde verilmiştir. Biz çeviriyazısını verirken parantez yerine çift tırnak işaretini tercih ettik. İlhâmî'nin veya eseri tertib eden Şükrî'nin bu tasarrufu Ashâb-ı Kehf isimlerinin manzumede asıl üzerinde durulan şey olduğunu göstermektedir.

Manzumenin vezni de bize bazı hususlarda farklı kapılar açmaktadır. Türk edebiyatında en çok kullanılan vezinle kaleme alınan manzumede vezin tasarrufları bakımından geleneğin çizdiği sınırlar dışında bir tasarrufla karşılaşılmaz. Vezne mümkün olduğunca uygun ifadelerin karşımıza çıktığı mısralarda Ashâb-ı Kehf isimlerinin büyük çoğunluğunun doğru okunuşlarını da bulmak mümkündür. İsimlerin telaffuzundaki uzun heceler vezne uygun şekilde yer almaktadır. Yalnızca köpeklerinin ismi olan “Kıtmîr”in ikinci hecesi genel seslendirmeye uygun olarak kısa okunmalıdır. Köpeğin sahibi olan çobanın isminde ise daha farklı bir durum karşımıza çıkar. Yukarıda değinilen mimari yapılardan edebî eserlere kadar hemen her kaynakta “Kefeştatayyûş” olarak anılan çobanın ismi İlhâmî'nin manzumesinde “Kefeştaytûş” şeklinde yer almaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde ismin bu şekilde geçtiği başka bir kaynağa rastlayamadık. İlhâmî'nin bu ismi neden bu şekilde kaydetmiş olabileceğiyle ilgili şimdilik tek cevabımız, vezin gereği böyle bir tasarrufta bulunmuş olabileceğidir. Ancak diğer kelimeler yerine özel isimde bir tasarrufta bulunmuş olması üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Belki de uzun bir isim olan “Kefeştatayyûş” İlhâmî'nin aklında “Kefeştaytûş” şeklinde kalmış olabilir. Bu manzumeleri daha sonra torunu Şükrî'nin derlediği için belki de bu isimdeki değişikliği Şükrî yapmış olabilir. Bu hususların cevabı şimdilik net olmasa da kesin olan şey “Kefeştaytûş” şeklindeki ismin meşhur rivayetlerden ayrılmış olduğudur.

İlhâmî, isimleri kurgusal bir bağlamda sıralamıştır. Klasik Osmanlı şiir dilinde yer alan aşk, bâde, cür'a kelimeleri ve bunların mazmun çerçevesinde zikredilen isimler hakkında daha fazla detaya girilmemiştir. Dolayısıyla rivayetlerde anlatılan detaylar manzumede yer almamaktadır. Ashâb-ı Kehf'in uyku ile olan irtibatı, Kıtmîr'in köpek olduğu gibi belirgin detaylar bile manzumede ele alınmamıştır. Bununla birlikte genellikle mecazi ve olumsuz anlamıyla kullanılan “kâselîs” kelimesi Kıtmîr'in sıfatı olacak şekilde “kâselîs-i bezm” tamlamasında kullanılmıştır. “Kâselîs” kelimesinin burada olumsuz anlamıyla değil gerçek anlamda kullanıldığı söylenebilir.

Son olarak manzumenin kaydedildiği yer ile ilgili hususa değinelim. Şükrî'nin derlediği eserde manzume 49. müstakil parça olarak en sonda kaydedilmiştir. Manzumenin derlemedeki yerine dikkat edince halk kültüründeki inanışın bir yansıması olabileceği akla gelmektedir. Zira yukarıda da değinildiği gibi Ashâb-ı Kehf isimlerini yazmanın, söylemenin, taşımının bazı felaketlerden koruyacağına ve bolluk, bereket getireceğine inanılmaktadır. İlhâmî'nin Ashâb-ı Kehf manzumesinin en sonda yer alması da eserin hayırla sona ermesi, özellikle kitabın büyük tahripçisi yangın gibi felaketlerden korunması için edilmiş bir dua, bir temenni olmasından kaynaklanmış olabilir. Bu husus benzer manzumelerin bulunduğu yerlerle birlikte düşünülünce açıklığa kavuşturulabilecektir.

Sonuç

Farklı kültürlerde benzer niteliklerle anlatılan Ashâb-ı Kehf kıssası özellikle Türk kültüründe çok eski tarihlerden itibaren yer almaktadır. Ölümünden sonra dirilmenin delillerinden biri olarak

zikredilen bu kıssada iman yolundaki cesaretin, inananlara gelecek İlahî inayetin de örnekleri karşımıza çıkar. Mazhar oldukları olağanüstü haller neticesinde kutsallığına inanılan Mağara Dostları'nın isimleri de bir tılsım gibi kabul edilmiştir. Bu isimler etrafında oluşan inanışlara göre, isimlerin yazılı olduğu kâğıdın ateşte yanmayacağına, hastalara şifa, dertlilere deva olacağına, uykusuzluğa iyi geleceğine, karada ve denizdeki taşıtlarda bulundurunca emniyette olunacağına, dükkânlara bolluk ve bereket getireceğine dair türlü hususlar dile getirilmiştir. Bunun yansıması olarak mimarî yapılara muhafaza olunma temennisiyle Ashâb-ı Kehf isimlerinin yazılı olduğu hat levhaları, kitabeler yerleştirilmiştir. Topkapı Sarayı Harem bölümünde bulunan ve bu isimlerin yer aldığı kitabeler bu inanışın ilginç birer örneği olarak ele alınabilir. Osmanlı edebiyatında da Ashâb-ı Kehf'in isimleri hem müstakil olarak hem de parça parça işlenmiştir. Edebî metinlerde Ashâb-ı Kehf kıssasının tamamına veya bir bölümüne yer verildiği gibi yalnızca isimlerinin ele alındığı da görülür. XIX. yüzyılda yaşayan İlhâmî adlı mutasavvıfın manzumeleri arasında bulunan Aşhâb-ı Kehfîñ Esâmîsini Hâvî Bir Kıt'a başlıklı şiir de bu türden bir eserdir. Başlıkta "kıt'a" olarak isimlendirilse de kafiye örgüsü itibarıyla buna "nazım" denilmesi daha uygundur. Bu kısa manzumede kıssa ile ilgili hususlara temas edilmese de Ashâb-ı Kehf'in tamamının isimleri bulunur. Manzumedeki sağlam vezin yapısı isimlerin doğru okunuşlarını da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kaynaklarda "Kefeşatayyûş" olarak anılan çobanın ismi İlhâmî'nin manzumesinde "Kefeşatytûş" şeklinde geçer. Çobanın köpeği Kitmîr de kısa seslendirmeyeyle telaffuz edilmektedir. Manzumenin en sonda yer alması da gelenekle irtibatlandırılabilir bir husustur. İlhâmî'nin bu manzumesi muhtemelen eserinin bereketle sona ermesi ve kâğıdın en büyük tahripçisi olan ateşten korunma temennisi için en sona alınmıştır. Daha önce müstakil olarak incelenmemiş olan bu manzume hakkında verilen bilgiler Ashâb-ı Kehf kıssası ve isimleriyle ilgili edebî metin çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

AKGÜNDÜZ, Ahmet vd. (1993). *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

AKIN, Bülent (2014). "İlhâmî, Ali İlhâmî Dede", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ilhami-ali-ilhami-dede>, [Erişim Tarihi: 11.12.2022].

AKSOY, Hasan (2022). "Kıta", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s.s. 504-505.

ALP, Cüneyt (2020). *Ashâb-ı Kehf Kıssası ile İlgili İsrâiliyat*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AYAN Nizam, Elif (2013). "Divan Şiirinde Bir Telmih unsuru Olarak "Ashâb-ı Kehf"", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 8/13, s.s. 483-499.

ÇEÇEN, Mehmet Korkut (2022). *Dîvân-ı Şeyh İlhâmî İnceleme - Metin - Tıpkıbasım*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

- ERSÖZ, İsmet (1991). “Ashâb-ı Khef”. *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 3, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s.s. 465-467.
- EYİCİL, Ahmet (2005). “Afşin Ashab-ı Khef”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 14, s.s. 269-287.
- KARAKAŞ, Tahiroğlu, Rumeysa (2022). “Geleneksel Türk Sanatlarında Ashâb-ı Khef”, *Ülken Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı: 2, s.s. 114-138.
- KONCU, Hanife (2012). “Ashâb-ı Khef Metinlerine Bir Bakış ve Yûsuf-ı Meddâh’ın Ashâb-ı Khef Mesnevîsi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Sayı: 6, s.s. 9-57.
- KONCU, Hanife (2013). “Bir Ashâb-ı Khef Kıssası: Hâzâ Kıssa-i Ashâbü’l-Khef”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10, s.s. 275-318.
- KONCU, Hanife (2017). *Kıssa-i Ashabü’l-Khef: Muhammed Emin Necatî*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer; YAKAR, Ahmet (2015). *Yedi Uyurlar: Lafzalı Nuri’nin Ashâb-ı Khef Manzumesi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- ŞÜKRÎ (1334). *Dîvân-ı Şeyh İlhâmî ve Seyyid Battal Gâzî*, İstanbul: Necm-i İstikbâl Matbaası.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit (2021). “Topkapı Sarayı Haremi’ndeki Ashâb-ı Khef İsimleri Yazılı Kitabenin Düşündürdükleri”, *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, Sayı: 20, s.s. 5-17.
- YEKBAŞ, Hakan (2013a). “Divan Şiirinde Ashâb-ı Khef”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Khef Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, Editör: Seydihan Küçükdağlı vd., Kahramanmaraş, s.s. 313-327.
- YEKBAŞ, Hakan (2013b). *Divan Şiirinde Ashâb-ı Khef ve Râşih’in Vâsf-ı Ashâb-ı Khef Mesnevîsi*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- YILMAZ, Nuran (2006). Klâsik Türk Şiirinde “Ashâb-ıKhef”: İslâmî’nin Mesnevîsi Örneği”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, s.s. 35- 64.

ŞEVKET YÜCEL'İN DENEMELERİNDE İNSAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kübra Görmez

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, -0000-0002-9351-5753

ÖZET

Kahramanmaraş'ın değerli şair ve yazarlarından biri olan Şevket Yücel, 2 Mart 1930 tarihinde Kahramanmaraş'ın Süleymanlı Bucağında dünyaya gelmiştir. Yaşamı boyunca canlılara değer vermiş, onlara sevgiyle yaklaşmıştır. Bunlar arasında en çok insana değer veren yazar ve şair, eserlerinde her zaman insanı temel almıştır. İnsanın bu toplum üzerindeki önemine sık sık vurgu yaparak toplumun gelişip refaha ulaşmasında insanın nasıl bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Yücel, çeşitli türlerde yazmış olup şiir, öykü ve denemeleriyle tanınan bir yazardır. Bu türlerin her birinde insana değinmiş, onun toplum açısından önemini vurgulamıştır. Özellikle denemelerinde insanı ele alan Yücel, bu yazılarında insanı en temelden inceleyip toplum refahı açısından yapması gerekenleri, insanın önce kendisinden başlayarak yapması gerektiğini belirtmiştir. Denemelerinde insanın kendini geliştirip yenilemesinden, yeniliklere açık olmasından, hayata ve insanlara sevgiyle yaklaşıp asıl huzuru o zaman yakalayacaklarından bahsetmektedir. İnsandaki eksikliklerden ve bu eksikliklerin temelinde yatan sebeplerden bahsetmiştir. Bunlar için gerekli çözümleri, nasıl yapılması gerektiğini belirtmiştir. Yalandan ve nefretten uzak, aklın ve bilimin hakim olduğu, adaletin hüküm sürdüğü, insanların birbirini sevip saydığı bir toplumun hayalini kuran Yücel, bunların gerçekleşmesinin tek yolunun da insandan geçtiğini okuyucuya yansıtmıştır. Her insan kendi üstüne düşen görevi yaparsa, toplumun ancak o zaman gelişip refah bir toplum yapısına ulaşabileceğinden bahsetmektedir.

Bizde bu çalışmamızda, Yücel'in denemelerini yazmış olduğu kitaplarından ve denemelerini yayımlamış olduğu dergi ve gazetelerden yola çıkarak incelemiş bulunmaktayız. Tüm bu bilgiler ışığında Yücel'in denemelerinde insan kavramını nasıl ele aldığını ve bunu eserlerinde nasıl yansıttığını ortaya koymayı amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler : İnsan, Yücel, Kahramanmaraş, Deneme, Toplum

SUMMARY

Şevket Yücel, one of the valuable poets and writers of Kahramanmaraş, was born on March 2, 1930 in the Süleymanlı Subdistrict of Kahramanmaraş. Throughout his life, he valued living things and approached them with love. Among them, the writer and poet, who values people the most, has always taken people as a basis in his works. By emphasizing the importance of man on this society, he revealed what kind of a role man plays in the development and prosperity of the society. Yücel has written in various genres and is known for his poetry, stories and essays. In each of these genres, he mentioned human and emphasized its importance for society. Yücel, who especially dealt with the human being in his essays, in these writings examined the human being from the most basic and stated that what he should do in terms of the welfare of the society, he should do it first, starting with himself. In his essays, he mentions that people develop and renew themselves, are open to innovations, approach life and people

with love, and then they will find the real peace. He talked about the deficiencies in human beings and the reasons underlying these deficiencies. He stated the necessary solutions for these and how they should be done. Yücel, who dreams of a society free from lies and hatred, where reason and science dominate, where justice prevails, where people love and respect each other, has reflected to the reader that the only way to achieve these is through people. He mentions that if every person does his/her part, the society can only develop and reach a prosperous society structure.

In this study, we have examined Yücel's essays based on the books he wrote and the journals and newspapers he published. In the light of all this information, we aim to reveal how Yücel handled the concept of human in his essays and how he reflected this in his works.

Keywords: Human, Yücel, Kahramanmaraş, Trial, Society

GİRİŞ

Şevket Yücel, hem şair hem yazar hem de öğretmen kimliğiyle tanınmış değerli şahsiyetlerden biridir. 1930'da Kahramanmaraş'ın Süleymanlı Bucağı'nda dünyaya gelmiştir. İlkokulu burada, ortaokulu ise Düziçi ve Diyarbakır Dicle Köy Enstitüleri'nde okumuştur. 1951 yılı ekim ayında ilkokul öğretmeni olarak Kahramanmaraş'ın Hartlap köyüne atanmıştır. Daha sonra kendi köyünde öğretmenliğini sürdüren Yücel, 1957 yılında Kahramanmaraş Atatürk İlkokulu'na atanmıştır. 1,5 yıl bu okulda görev yaptıktan sonra askerliği nedeniyle yedek subay okuluna katılmıştır. 6 ay sonra Ankara Zırhlı Birlikler Eğitim Merkezi'nde askerliğini sürdürmüş, bu sırada Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü yeterlik sınavına girerek sınavı başarıyla geçmiştir. Askerlik bitimi Maraş Lisesi edebiyat grubu öğretmenliğine ataması yapılmıştır. Bir yıl sonra okulda müdür yardımcısı olmuş, üç yıl bu görevde bulunduktan sonra kendi isteği ile idarecilikten ayrılmıştır. Daha sonra Merkez Ortaokulu'nda görev yaptıktan sonra Gazi Ortaokulu'nda Türkçe öğretmeni olarak çalışmıştır. Bu okuldaki hizmeti 1981 yılına kadar sürmüş, 1981'de kendi isteği ile emekli olmuştur.

İlk yazısı 1957'de Köy ve Eğitim dergisinde yayınlanmıştır. Maraş gazetelerinde yazmıştır. Sonraki yıllarda Varlık, Türk Dili, Hisar, Edebiyat Dergisi, Ilgaz, İmece, Güney, Meltem, Edebiyat Cephesi, Hakimiyet Sanat, Ozanca, Oluşum, Sesimiz, Yeditepe, Yaba, Ekin, Kıyı, Şiir-Öykü, Damar, Çağdaş Türk Dili, Yansıma, Abece, Söylem, İnsancıl, Kiraz, Karşı, Öğretmen Dünyası gibi dergilerde yazmıştır. Birçok dergi ve gazetede yazılar yazan Yücel, yazdığı eserler üzerine birçok önemli ödül almıştır.(Yücel,2020:Görüşme) Anadolu'yu, içinde yaşadığı insanların dramını, yurtsever gerçeklere özgü bir cesaretle eğildiği yaraları yansıtmadaki yetenekleriyle usta bir öykücü olarak karşılanan Yücel, *Kendini Yenilemek* ve *Eşek* adlı denemesiyle TRT (1970) Kültür, Sanat ve Bilim Yarışması'nda Deneme Başarı Ödülü'nü kazanmıştır.(Kurdakul, 1989: 668-669)

Yücel, son olarak hastalığından ötürü yatmakta olduğu Adana Balçanlı Hastanesinde 3 Şubat 2001 günü 05.00 civarında hayata gözlerini yummuştur.(Yücel, 2020: Görüşme)

Şevket Yücel, edebi yaşamı boyunca toplam on beş kitap yayınlamıştır. Yazın hayatına önce şiir sonra hikaye ve en son denemeye devam eden yazarın, anı ve mektup türünde yazıları da bulunmaktadır. Tüm yazılarında canlılara değer veren ve onlara sevgiyle yaklaşan şair ve yazar için insanın ayrı bir yeri vardır. Onun için sanatın esas ve tek gayesi insandır. İnsana uzanmayan, toplumdaki uzak soyut bir sanatın, sanat olmadığını belirtir. Hayatında gördüğü ve yaşadığı birçok olayın sanatına etki ettiğini belirten Yücel: *“Beni en çok üzen, insanların çaresiz ve yüzlerindeki gülücüklerin eksik olmasıdır.”* der. Yaşadığı ve gördüğü olayları yazılarına döken Yücel, bu olayların sanatına büyük bir etkisi olduğunu belirtir. Sokakta çalışan işçiden evde oturan teyzeye kadar her şey onun konusu olur. Toplumdaki aksaklıklar, çaresizlikler ve haksızlıklar onu yazmaya iter. Bu olaylar onu yazması için zorlar. Onun yazın hayatına başlaması da zaten böyle başlamıştır. Soğuk ve karlı bir kış günü ayakları moraran bir öğrencisinin yalın ayak bir halde okula geldiğini gören yazar, bu olaydan çok etkilenip onun hakkında bir şiir yazmasıyla edebiyat dünyasına ilk adımını atmıştır. Çünkü Yücel’e göre sanat toplum içindir. Bu yüzden bütün eserlerinde toplumun sorunlarıyla ilgilenir. (Aydoğan: 1997)

Yücel için toplumdaki bu aksaklıkların tek çözüm yolu insandan geçmektedir. İnsan kendi çabalarıyla bu aksaklıkları ortadan kaldıracak güçte bir varlıktır. Bu sebeple yazdığı şiir, hikaye ve denemelerinde insandan sıkça bahseder. İnsanın toplum üzerindeki sorunlara bakış açısına, bunlara getirebileceği çözümlere, onun toplum üzerindeki rolüne yer verir. Okuyucuya düşüncelerini bu yolla yansıtır. Özellikle denemelerinde insanın çok önemli bir yeri vardır. Yücel, *“Beyaz Sesler”* adlı deneme kitabının arka kapağında yazmış olduğu yazısında insanın öneminden şu sözlerle bahsetmektedir:

“Nice güzellikler şu insanoğlunun hakkı değil midir? İnsan... Uğrunda zorluklara katlanacağımız varlık... Bence gerçek mutluluk ona giden yoldadır. Zenginlik, yücelik sanırım bu olsa gerek. İnsandan uzak düştüğümüzde geride ne kalır ki... Kişiliğimize, özümüze insanla ilgili ışıklar sinmedikçe gittiğimiz yollar bizi nereye götürür? Uygarlık bahçesine girebilmek insanın sevinç ve esenliğe kavuşturulmasıyla olur. Bence dünyadaki bütün yarışların özünde insan mutluluğunun kaynakları bulunmalı...” (Yücel, 1984)

İnsanın kim olduğuna dair düşüncelerini ise *“İnsan”* adlı denemesinde okuyucuyla paylaşmaktadır. Onun için insan, içtenliğiyle kendini gösterir. Ne yazık ki insanın içindeki o içtenliği, yüzünden kaybolmaya başlamıştır. Yüzleri yalanlarla doludur. Onların birbirleri üzerindeki üstünlük çabalarından, doyumsuz oluşlarından yakınırlar. Dünyayı verseler, hep daha fazlasını ister. Onların içinde güzellik olsa da yanında hep bir acı da vardır. Birbirlerini anlama noktasında sıkıntı yaşarlar. Bu sıkıntının çözümü için insana düşen bazı görevler vardır. Yücel, bu görevi şöyle açıklamaktadır:

“Öncelikle onun kocaman bir varlık olması gerekir. Özgürlüğü, güveni, seveni, sevileni, içtenliği, barışseverliği, hakseverliği, duymadıkca nasıl insan olabiliriz? Beynimizdeki canavarlar ölmeli, acı azalmalı, sevinçler çoğalmalı.” (Yücel, 1976: 43)

İnsanı ve insana dair düşüncelerini içeren deneme türündeki yazılarını dört kitap altında toplamıştır. Bunlar: Kendini Yenilemek (1976), Boşta Kalanlar (1979), Beyaz Sesler (1984), Sözcüklerle Öpüşmek (1998).

Bazı denemelerini ise çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlamıştır. Bu yazılarının hepsinde de insandan ve insanın toplumdaki rolü üzerinden bahsetmektedir.

1. Şevket Yücel'in Denemelerinde İnsan

1.1. İnsan ve Sevgi

Şevket Yücel için insan, seven ve sevilmesi gereken bir varlıktır. Onun için insan ve sevgi ayrılmaz bir bütündür. Sevgisiz bir insan düşünülemez. “Sevgisi olmayan bir insanın benimle de işi yoktur.” der. Bu toplumun gelişip huzur ve refaha kavuşmasının en temel adımlarından biri olarak insanların birbirine sevgiyle yaklaşması olarak görür. “Sevgiyle Güzeldir Yaşamak” adlı denemesinde teknolojinin gelişip yenilenmeye başladığı bu dönemde insanlık açısından bir gelişme olmamasından yakınan Yücel, insani değerlere saygının git gide azaldığını belirtir. İnsanlar ezilmekte, sömürülmekte ve acı çektilmektedir. Duyarlılık, incelik ve özveri azalmış, sevginin yerini öfke, kin ve nefret almaya başlamıştır. Bu durumda insan boşluğa, bunalıma düşmektedir. Sevgisiz insan nasıl mutlu olabilir? Bizler insan olarak insana değer verip saygı duymamız gerekir. Ancak bu şekilde güzellikler, mutluluklar bizi bulabilecektir.

“Sevgi Körlüğü” adlı denemesinde de sevgisizliğin insanlar üzerinde nasıl bir yıkıma yol açtığından bahsetmektedir. Sevgi körlüğünün olduğu yerde insanların hep yüzeysel sevdiğini, sevmeyi ve sezmeyi bilmediğini belirtir. Sezmeyi bilmeyen yorumlayamaz. Daracık yerde sıkışmış, yemek ve içmekten başka ihtiyaçları olmadığını sanırlar. Oysaki insanın en başta sevgiye ihtiyacı vardır. Sevgisi olmayan insan kötülükler yapar, kırar, incitir, donuk ve katı insanlar olurlar. Bu insan toplumu zarara sokar. Sevgi körlüğünün olduğu yerde olumsuzluklar ortaya çıkar. Güzellikler, incelikler, umutlar ve güçler yok olur. Yaşam çöle döner. Gülümsemeler biter. Bu yüzden sevgide öğrenilmelidir. Dar boyutta değil, geniş boyutta sevilmelidir. Ayrıca aile, okul ve çevreden bu sevgi beslenmezse nasıl insanın kişiliğine yansır. Bu yüzden önce neyi seveceğimizi ve neden sevmemiz gerektiğinin bilinmelidir. Çünkü cılız ve bilinçsiz bir sevgi yenilik, güzellik adına yapılması gereken girişimleri engelleyecektir. Sevginin olgunlaşması özlü beslenme yoluyla bireysel sevgiden ulusala, ulusaldan evrensele gidilerek olur. Yaşamdaki zorlukların çoğu sevgi yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. İşsizlik, yoksulluk, yapılan haksızlıklar, sıkıntı gibi zorluklar bizi hoşgörüsüz, inat, kin ve öfke dolu bir hale getirmektedir. Bunları çoğaltanlarda da sevgi körlüğü vardır. Burada gerçek anlamda insana gidilmemiş, aradaki uçurumlar artmıştır. İnsanı iyileştirme, yenileştirme ve kurtarma yönünden sevgi eyleme geçememektedir. Bu yüzden insan yaşamak ve yaşatmak için önce sevgi körlüğünden kurtulmalıdır. (Yücel, 1984: 80)

Gerçek sevginin olmadığı bir toplumda, sevgiden mahrum kalan insanların boşluğa düşüp katı yürekli insanlara dönüştüğünü belirten Yücel, bu duruma engel olunması gerektiğinden bahseder. İnsanın gerçek sevginin ne demek olduğunu öğrenmesini, bu konuda

da kendini geliştirmesini, okumasını ve düşünmesini ister. Böylece sevginin olgunlaşacağını belirtir. Sevginin olgunlaşması sonucu olacakları ise yine aynı isimle yazdığı yazısında şöyle açıklamaktadır:

“Sevgiler bir kez olgunlaşmaya durdu mu yerinde saymaz; gelişir, gittikçe sınırlarını zorlar, büyür. İnsanın saygı duyulacak varlığı, bu büyümenin içindedir. Olgunlaşan sevgiyi ana kollarına benzetiriz. Bu kolları uzatan insan içtendir, yakındır, özverilidir. Sevgi yoluyla zenginleşenler hem insana hem doğaya karşı güçlü bir ilgi duyar.”(Yücel,1998: 35)

İnsanın, düşüncesi ve sevgisi olan bir varlık olduğunu belirten Yücel, günümüzde gücü yetenin gücünün yettiğini ezip sömürmesinden, sevgiye olan saygınlığın azalmasından yakınmaktadır. “Barış ve Dostlukla Güzeldir Dünya” adlı denemesinde insana olan değerini geri plana atılmış, haksızlıklar ve silahların konuştuğu bir dünyadan bahseder. Günümüzde gücü yeten yettiğini ezmiş, savaşlar ve ölümler artmıştır. Geriye acı ve gözyaşı kalmıştır. İnsanların birbirine düşman olması değil birbirini sevmesi gerekir. Silahlar insana, acı, kin, nefret, öfke, mutsuzluk getirir. İnsana sevginin olmadığı yerde her şey bozulmaktadır. Uygar olabilmek için insanı sevmek, değer vermek gerekir. (Yücel,1998: 56) Bunun içinde insan önce kendini bilmeli ve kendini yenilemekle başlamalıdır.

1.2.İnsanın Kendini Bilmesi

Yücel’e göre insan, tüm canlılara sevgi ve hoşgörüyle yaklaşmalı, onlara yardım etmelidir. Hem kendi hem de onların sorunlarına çare bulmaya odaklanmalıdır. Bunun için de önce kendinden başlaması, kendini bilmesi gerektiğini söyler. İnsanın kendini bilmesi için önce kendini sorgulaması gerektiğini belirtir. Kendine dürüst olmalı, eksik ve noksan yanlarını bulmaya çalışmalıdır. Bulduğu eksikliklere odaklanıp kendini bu alanda geliştirmeye çalışması gerekir. Bu anlamda insanın kendinde bir yenilenme ve yeni bakış açılarına sahip olacağını, hayata farklı gözle bakmaya başlayacağını söyler. Doğru eğitim, bu sorunları çözüp eksiklikleri giderme açısından büyük öneme sahiptir. Kendini eğiten ve bunun için okuyan insan, toplumdaki sorunlara daha iyi ve sağlam çözümler bulur. Her insan bu çabaya düşünce, bunun sonucunda gelişmiş insan yapısından oluşan birbirine karşı içtenlikle yaklaşan yardımsever ve hoşgörülü bir toplum karşımıza çıkar. Toplum refaha ulaşır. Toplumdaki sıkıntıların çözümü için çabalayan insanın öncelikle kendi olması ve kendindeki eksiklikleri bilmesi gerektiğinden bahseden Yücel, “Kendimizle Savaşmak”adlı denemesinde, insanın kendi olabilmek için öncelikle kendiyle savaşması gerektiğini belirtir. Dünü, bugünü ve yarını aynı olmamalı yerinde saymamalıdır. Eksiklerini bilmeli onların üzerine gitmeli ve çiraklıktan ustalığa doğru bir geçiş süreci yaşar gibi kendini geliştirmelidir. İnsan içindeki iyiyi alıp kötüyü atmalıdır. Toplumdaki sorunlara bakmalı sorumluluklarını bilmelidir. (Yücel,1976: 49)

“Önce İnsan” adlı denemesinde de insanın kendine gidebilmesinden bahseder. İnsanlar birçok yeniliğe adım atmıştır. Fakat kendine gidebilmiş midir? Yücel okura bunu sorar. Gerçek anlamda kendimize gittiğimizde insanın acısını, mutluluğunu anlayabilecek, yeryüzündeki savaşlar, sömürüler, düşmanlıklar, yoksullukların farkına varabilecektir. İnsanın kendisine gitmesi gereklidir. Asıl üzerinde durulması gereken budur. İnsanın öneminin bilinmesi gerekir. Savaşlar, anlaşmazlıklar son bulmalıdır. İnsan değerli bir varlıktır. “Birimiz hepimiz, hepimiz

birimize koşmalıyız.” düşünce anlayışına sahiptir. Kaybettiklerimiz bulmamızın yolunun bu olduğunu, bencilliklerin bizi mutsuzluğa götüreceğini belirtir. İnsanın değeri bilinirse sevince, mutluluğa gidileceğini söyler. Dünyaya barış hakim olur. Nice güzellikler oluşu. İnsanoğlu zeki bir varlıktır. Günümüzde her şeyi yakına getirebilmektedir. Ama asıl dikkat edilmesi gereken husus, uygarlık için insanın insana yakın olması gerektiğidir. Asıl önemli olan bunun üzerine düşünülmesi gerektiğidir.(Yücel,1976:129)

“Bir Karışık Denklemdir İnsanoğlu” adlı denemesinde insanın genellikle ne istediğini bilmeyen bir varlık olduğunu, bu durumunda insanda farklı duygulara yol açtığından bahsetmektedir. Bundan dolayı insanın öncelikle kendi eksikliklerini bilmesini ister. Bunun içinde araştırmayı, sormayı bilmesi gerekir. “Soru Sormak” adlı denemesinde de bundan bahseder. İnsanı eskimekten kurtaracak, yaşamını anlamlı kılacak olan şeyin hayata karşı hep soru sormasından gelmektedir. *“İnsan gerçekleri sora sora öğrenir. Eksikliğini giderir. Yanlılıklarından sıyrılır ve görüş gücü sağlamlaşır. Bunu yapmıyorsa ancak boy gezdirecek, kendi kendisi olamadığı gibi başkalarına da uzanamayacaktır.”*(Yücel, 1979: 51)

“Peki bu eksiklik nasıl bilinecektir?” sorusuna Yücel, “Eksikliğin Bilinmesi” adlı denemesinde cevabını vermektedir. Bu deneme yazısında insanın eksikliğini nasıl kavrayabileceğinden bahseden Yücel, insanın ilk başta herhangi bir eksikliğini kabul etmediğini ve bunun için kendini aldatma yollarına başvurduğunu belirtir. Daha sonra yaşama ve yaşatma düşüncesiyle akıl ve düşünce yoluyla kendindeki eksikliği fark eder. Bunda zamanın da etkisi vardır. Bunun için değişmeye çabalar. Değişirken umut, sevgi ve kardeşlik düşüncesiyle hareket etmelidir. Yoksa bu bilgiler kendisini de rahatsız eder. Değişime uğrayan insan ise topluma, doğaya, insana, dünyaya bakışı olgun bir anlam kazanır. Kadere razı gelmez, haksızlığa karşı gelir. Yenmek ister. Umudunu yitirmez. Bu yolda acı çekse de amacı kurtulmak ve kurtarmaktır. İçindeki yanma hem ulusal hem evrensel bir yanmadır. (Yücel,1984: 46)

İnsanın eksikliğini bilmesi ile bu eksikliği ortadan kaldırma çabası sonucu insan kendini yenilemeye ve geliştirmeye başlar. Bu anlamda insanın kendini yenilemesi ve geliştirmesi çok önemlidir. Bunu yaparken umudunu yitirmemeli bu süreçte ne kadar zorlanırsa zorlansın vazgeçmemelidir. Yücel bu konu hakkında görüşlerinden “Kendini Yenilemek” adlı denemesinde bahsetmektedir. Ona göre insan dediğin yerinde saymamalı, sürekli kendini yenilemelidir. Kendilerini yenileyenler geçmişten ders çıkarıp geleceğe yön verip ve toplumu değiştirirler. Yücel, kendini yenileyen birinin nasıl olduğunu şöyle ifade etmektedir:

“Tuttuğunuz işin yararlısını mı düşündünüz. Bilinciniz sizi bencilliğinizi ezerek daha yararlı bir insan mı yaptı. Alışılmışlara, haksızlıklara karşı mı çıktınız. Düşünceniz, algılarınız, mantığınız, usunuz çağınızı, toplumu yorumlayacak biçimlere mi girdi. İnsan haklarına içtenlikle mi uzandınız. Görüşleriniz dünyaya yeni bir anlam mı kazandırmak istedi. İşte kendinizi yenileyen biri oldunuz demektir.” (Yücel,1976:7)

Kişi kendini yenilemezse olduğu yerde kalır. Hatta gerileyebilir. Hem kendine hem topluma fayda sağlayamaz. İnsan kendini yenilemedikçe, geliştirmedikçe içindeki boşluklar artacaktır. Bu boşluklar onda sıkıntıya sebep olacak ve kurtulmaya çalışacaktır. İnsanların

içinde bir kötülük varsa eğer bir sebebinin de olduğunu belirten Yücel, tüm bu sıkıntılardan, kavgalardan, düşmanlıktan, kin ve nefretten kurtulmanın yolunun insanın değişmesine ve birbirini anlamasına dayandırır. İnsan iyiye güzele gittikçe mutluluğu bulacak, birlik ve beraberlik oldukça toplum kalkınacaktır. Ulusun dünya üzerinde kalkınabilmesi için sevgi, saygı ve barış şarttır. Ayrıca bu sorunları çözenin en iyi yolu aile yapısından başlamaktır. Bir insanın düşünce dünyasının şekillenmesinde aile, eğitim ve çevrenin büyük etkisi olduğunu belirtir. Eğer bir çocuk ailede iyi bir eğitim alırsa, ailesinin hal ve hareketleri onu güzel yönde etkilerse, eğitim hayatında da başarılı olur. Çevresi de iyi insanlarla, onu güzel şekilde yönlendirenlerle doluyorsa o insan toplum hayatına adım attığında topluma faydalı bir birey olur. Kendisi de bir eğitimci olan yazar bu konuda fazlaca bilgi ve tecrübeye sahiptir.

Yücel, insanın kendini yenilemesi için sadece okulda gördüklerimizle yetinmeyip aynı zamanda okul dışında da kendimizi geliştirecek işlerle uğraşılması gerektiğini belirtir. O, bu düşüncesini “kendimizle yarışmak” olarak tanımlamaktadır.

“Kişi bir kez kendini yenilemeye başladı mı gayrı kimse durduramaz onu. O bir toplumcudur bundan böyle. Sömürüye, bozuk düzene, haksızlığa, yoksulluğa, karşı çıkar. Sevgilerle dolar yüreği. Bir insanın acısı tüm insanların acısıdır ona göre. Böyleleri yüzeyde değil, derinlerdedir. Kimselerin ummadığı yerlerde güzellikler bulur. Dünya içinde yepyeni bir dünyadır eriştiği. Aynı dünyadan başkalarının da yararlanmasını diler. Özgecirdir. Halkçıdır. Benliğini yenmiş, bencilliğini atmıştır bir yana. Toplum sorunlarıyla yoğrulmuştur özü. Sevgisiyle bilinciyle kendisini halkına adar...”(Yücel,1976: 7)

Bilinçli bir toplum için okumanın ve kendini geliştirmenin önemine sık sık vurgu yapan Yücel, Ülkemizde okumaya olan ilgisizliğin sebebi üzerine düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: *“Okumaya aileden başlayan bir ilgisizlik var, ülkemiz insanlarında. Okullarda okuma alışkanlığı verememiştir. Elbette ekonomik nedenleri göz ardı etmiyorum; ama belirleyici neden olarak görmüyorum. Biliyorum ki kitaba vereceği paranın birkaç mislini çok gereksiz yerlere harcıyor insanlar. Temel neden, okuma alışkanlığı, okuma sevgisi veremeyişimiz. Ben böyle düşünüyorum.”* (Poyrazoğlu, 1997: 19-20)

Doğru bir eğitim için okumak gerekir. Okumak insana birçok fayda sağlamaktadır. Yücel, “Okuma Sevisi” adlı denemesinde okuma sevgisinin insanın paslanmasına, bilgisiz kalışına engel oluşundan bahseder. Eğer insan okuma sevgisinden uzak kalırsa, öğrenmenin önü kapanır ve insanın gözleri kör olur. İnsan bir kere bu sevgiyi tadinca beyni daima bunun açlığını çeker. Yemek yemek gibi. İnsan okudukça gelişir, toplumu da geliştirir. Bu yüzden yazar, okulda okuma sevgisi üzerine çalışmalar yapılması gerektiğini savunmaktadır. Okuma sevgisi, bilim ve sanatı da arttırır. İnsanın düşünce gücünü geliştirir. Bu sebeple insanın okuma sevgisi kazanması çok önemlidir. (Yücel, 1976:65)

“Kitabın Yalnızlığı” denemesinde ise okuma sevgisinin olmadığı ve kitapların yalnız bırakıldığı toplumlarda ortaya çıkan sorunlardan bahseder. İnsanlar eğitim ve öğretim hayatlarında okuma sevgisinden uzak kalmış, dar görüşün, hoşgörüsüzlüğün, bencilliğin,

durgunluğun olduğu bir ortamda yaşamaktadırlar. Gerçekleri söylemek suç sayılmıştır. Fakat bir kitabın bir topluma vereceği birden fazla fayda vardır. Bir kitap yüzlerce kişiye uzanabilir, umut verir, kin ve düşmanlığı ortadan kaldırmaktadır. İnsan okudukça doğayla bağlantı kurar, sever ve sevilir, insanlığı artmaktadır. Bu hem ulusal hem evrensel anlamda büyük bir kazançtır. Bu yüzden kitaplar dünyanın her yerine köy, kent demeden ulaştırılmalıdır. Kitaplarla çocuk yaşta ilişki kurulmalıdır. Ulusumuzun geleceği açısından bu önemlidir. Çünkü daha güzel bir dünya için okumakla başlamak gerekir.(Yücel,1998: 46)

Okuyan insan kendini yeniler ve geliştirir. Kendini geliştiren insan, topluma bakar ve “ben” yerine “biz”, “bana ne” demek yerine birbirine destek çıkmayı öğrenir. Böylece insan toplumu değiştirmeye başlar. İnsanın gelişmesiyle toplum refaha ulaşır. Böylece gelişmiş refah bir toplum yapısına sahip oluruz.

1.3.İnsan ve Çocukluk

İnsan, toplum içinde insanları yargılamadan önce kendini yargılamalı, sonra karşısındakine yargılamadan düşüncelerini hoşgörülü bir şekilde aktarmalı ve sorunları ortadan kaldırmalıdır. Çünkü Yücel, insanın içinde daima bir çocuğun olduğunu ve o saf kalbin bir gün ortaya çıkacağı umuduyla beklemektedir. Bu umut insanlığı sevgi ve barışa, huzura kavuşturacaktır. “Çocukluk” adlı denemesinde bundan şöyle bahsetmektedir: “*İnsanlar çocuk olarak kalsaydı dünya cennet olurdu. Ama doğa yasalarına aykırı düşüyor bu. Çocukluk, gençlik, yaşlılık, ölüm...*”(Yücel,1976: 25)

Yazar bu sözleriyle, dünyanın kirinden uzak saf yüreğiyle hayata bakan çocuklar gibi kalsaydık dünyanın daha güzel bir yer olacağını dile getirmektedir. Kin, nefret, kıskançlık olmadan savaşız güzel bir dünya... Çocukların bu saflığı yüzlerinin güzelliği, hayatta lekesiz oluşları onları sevdirebilir. Fakat büyükler zamanla bu saflıktan uzaklaştıkları için bu sevgiyi tatmak onlar için zorlaşmaktadır. Şimdi bizlere düşen görev, çocukları anlamaktır. Bu aynı zamanda bizleri de mutlu eder. Toplumda çocuklar için çalışmalar yapılmalı, çocuklarla vakit geçirilmelidir. Böylece hem onlar için hem de bizler için hayat daha anlamlı geçecektir.(Yücel,1976: 25)

“İnsan Yaşlansa Da Çocuktur” adlı deneme türündeki yazısında ise insanın bazen geçmişe, çocukluğuna duyduğu özlemden bahseder. Büyüdükçe insanın sorunları, acıları olabilmektedir. Böyle zamanlarda içindeki çocuğu ortaya çıkarmalı, onunla dünyasını değiştirebilmelidir. Olumsuzluklar, başarısızlıklar üstümüzde olunca bu durum bizi karanlığa sürüklemektedir. Yalnızlaşırız ve bu hem kendimizi hem de başkalarını etkilemektedir. İşte o zaman o çocuk ortaya çıkar. Buna kendini kandırmak denilse de insan biraz da olsa rahatlamak için kendini kandırabilmelidir. O çocuk, o sıkıntılarla oyuncakla oynar gibi oynar, bir kenara atar. Böylece insan acılarıyla kendince çırpınmaktan kurtulmuş olur. İnsanın içinde daima bir çocuk yoksa bunalımlar, boşluklar ve öfkesi artar. Bu öfke diğer insanlara da etki eder ve o insan toplumda yalnızlaşır. Oysaki insanın içinde saklı olan çocuk tüm bunları engellemekte büyük bir etkiye sahiptir. Yücel, bunun sebebinin şöyle açıklamaktadır: “*Çocuğun tazeliği, bozulmamışlığı, özverisi, içtenliği, sıcaklığı, diyeceğini çekinmeden diyebilmesi etkilidir. Onların bakışları yalan söylemez. Öfkeleri ve diğer tüm hareketleri tatlı gelir insana. Bu da karşısındaki insanın kötü bir şey yapmasını engeller.*” (Yücel,1979: 17)

Çocukluk, içimizdeki yaşlanmayı, yaşlanma korkusunu da ortadan kaldırmaktadır. Sıkıntıları bize unutturur. İnsan, yaşamını daha değerli kılmak için çirkinliklerden ve kötülüklerden uzaklaşmak istiyorsa içinde daima bir çocuk olmalıdır. Böylece yaşam gücüne kavuşmuş olur.

1.4.İnsan ve Toplum

“Yaşama Anlam Kazandırmak” denemesinde Yücel, öncelikle insanoğlunun ne olduğu konusu üzerinde durmaktadır. İnsanoğlu, kimi yerde iyi kimi yerde kötü, kimi yerde yakan, yıkan kimi yerde kurtarıcı olan, bazen dost bazen düşmandır. Yücel, Nezihe Meriç’in “*Ve ben bir anlık hayatını yaşamak isterim herkesin*” sözünden yola çıkarak insanlığı anlamak için kendimizi onların yerine koymamız gerektiğini belirtir. (Yücel,1984: 13)

Günümüzde kimi insanlar bir parça kuru ekmek bile bulamazken kimileri et ve sütle beslenmektedir. Bu aradaki uçurum o kadar fazladır ki, bu toplumdaki adalet dengesini sarsabilmektedir. Bu durum insanları mutsuzluğa sürüklemektedir. Böyle bir ortamda sevgi ve güvenden nasıl söz edilebilir? Sevginin olmadığı yerde hayat da yoktur. İnsanoğlunun hem aydınlık hem karanlık olduğunu dile getiren Yücel, insanın aydınlık olabilmesi için sosyal yapıya her alanda bir düzen getirilmesi gerektiğini vurgular. Bu durum acı ve gözyaşının yerine sevinç ve mutluluğun gelmesini sağlayacaktır. İnsanlar haksızlığın karşısında durup birbirlerine kardeşçe yaklaşırsa mutluluğa ulaşacaktır. Yalnızca kendini düşünüp üstün görmemeli, başkalarını da düşünmelidir. Ben duygusundan uzaklaşıp, başkalarının da derdine düşerse toplum değişir, birlik beraberlikle birlikte huzur gelir. İnsanoğlu birbiri için çabalmalı ve emeklerinin karşılığını alacağını bilmelidir. Dünyadaki her şey güzel ve değerlidir. Yaşamdaki kötülükleri atarak güzelleştirmek yine insanın elindedir. (Yücel, 1984: 13)

Yücel’in hayali yalanların olmadığı, insanların birbirlerinin arkasından kuyularını kazmadığı, kin ve nefretten uzak adaletin hüküm sürdüğü, akıl ve bilimin öncülüğünde sevgi dolu güzel bir dünyada yaşamaktır. Fakat günümüzde haksızlıklar, yalanlar, adam kayırmalar insanların birbirlerinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. “Yalan” adlı denemesinde bu durumdan bahsetmektedir. Gerçeklerin az, yalanların bol olduğu şu dönemde, tüm bunların ardında bilgisizliğin yattığını söyler. Gerçekler saklanmış, yalana sığınmıştır. Yine Yücel, yalanların bitmeyeceğini bilip her yalanı bir yılanla benzetmektedir. Doğrudan kaçan, yalana sığınan insandan bahseder. Fakat uygar olmanın gereğinin doğru söylemek olduğunu belirtmektedir. (Yücel,1998: 42)

“Gerçeğe Saygı” adlı denemesinde toplumda söylenen yalanlar yüzünden gerçeğin ortaya çıkmadığından bahsetmektedir. İnsan yıllarca gerçeğin peşinden gitmiş ve onu ortaya çıkarmaya çabalamıştır. Fakat bazı insanlar ikiyüzlü olup çıkarları uğruna oyunlar çevirmekte ve insanları ezemektedirler. İnsanların güvenini, sevgisini yok edip hakkını yiyen bu insanlar, bir de onlardan tarafmış gibi görünüp gerçekleri söyleyenleri de yalancı göstermektedirler. Üstelik bu yaptıkları yanlışların, söyledikleri yalanların sonsuza kadar sürüp gideceğini sanmaktadırlar. Oysaki gün gelir karanlıklar aydınlığa çıkacaktır. Çünkü hiçbir yalan sonsuza dek sürmeyecektir. İnsanlar yalandan uzak olup gerçeği söyledikleri zaman rahata kavuşacaklardır. Fakat insanların bu güce ulaşması önce ailede sonra okul eğitim ve çevre

etkisiyle oluşabilmektedir. Bazı insanlar gerçeklere karşı durmaktadırlar. Yücel bunu şöyle belirtir: *“Bir de yobaz kişinin gerçeklere karşı durması var. Çağın getirdiği yenilikler, yapıcı düşünceler onlar için sanki birer düşmandır. Bu gibiler sanata, ileri adımlara, güzelliğe, olgun düşünceye karşı gelebilirler. Ama gerçeklerin güneşi onların getirmek istedikleri karanlığı her zaman yok edecektir.”* (Yücel,1979: 43)

Toplumda küçük denilip önemsenmeyen konuların bile önemli olduğuna dikkat çeken Yücel, genellikle bu gibi durumların artıp büyük sorunlara yol açtığını belirtir. Böylece küçük büyük demeden sorunlara odaklanmalı ve ortadan kaldırılmalıdır. Problemlere farklı açılardan bakmalı, farklı görüşlere dikkat edilmelidir. Yalanların yerini gerçekler almalı, bana ne demeden herkesin yardımına koşulmalıdır. Bu toplum içindeki birlik beraberliği arttıracak, insanlar arasındaki bağları kuvvetlendirecektir.

İnsanın toplum içinde ben demek yerine biz demesinin ne denli önemli olduğunu vurgulayan şair ve yazar, bu konu hakkındaki görüşlerini “Kendimde Sizi Görmek” denemesinde belirtmektedir. İnsan, bazen kendine kim olduğunu sormalı ve bunun getirdiği sorumlulukları sorgulamalıdır. İnsanı yine insanın kendisi kurtaracaktır. İnsan önce “ben” yerine “biz” demeyi bilmelidir. Kendisi rahatken başkalarının da rahat etmesini istemesi gerekir. İnsanlar, birbirlerinin sıkıntılarına umut olmalı, yardım etmeli, ayırmak yerine birleştirmelidir. Böylece insan olduk diyebilir. (Yücel,1979: 7)

“Bana Ne” adlı yazısında toplumda yapılan haksızlıklara karşı kimilerinin kulak tıkadığını, kimilerinin ise karşı durduğunu belirtir. Kulak tıkayanlar başına gelmeden anlamazlar durumu. Kimileri kader deyip boyun eğer, kimileri tıpkı diğerleri gibi karşı çıkmaya başlar. Haksızlığa her koşulda karşı çıkanlar sayesinde toplum düzeni gerçekleşmektedir. Bu hayatta başımıza ne gelmişse “bana ne” demekten dolayıdır. Olduğumuz yerde kalmış, içinde yaşadığımız toplumla ilgilenmemişiz. İnsanlar geçek anlamda eğitilseydi dünyanın daha güzel bir yer olacağını belirtmektedir. Yapılan yanlışların karşısında durup buna “dur” diyenlerin artması gerektiğini söyler. Değerli ve halkını seven insanlar bunlar arasından çıkacaktır. (Yücel,1979: 47)

“Suç Deyince” adlı denemesinde toplumsal veya ulusal sorunları çözümlenmeye çabalayan insanın, akli ve düşünceleri sayesinde yaşamdaki çarpıklıkları bir hukukçu olmasa dahi yargılayabileceğinden bahseder. Bunu yapmak için de insan yargılamaya önce kendinden başlaması gerekir. Daha sonra toplum içinde tutarsızlıkları daha iyi görebilmektedir. Bir tarafta haksızlıklar bir tarafta eğlenip gülen insanlar varken toplum arasındaki dengesizlik ortadan kalkmaz. Sırf kendi rahatları için başkalarını aldatıp yanıltanlar ve haksızlıkları haklı bulan bu insanlar son derce kurnazdırlar. Bu yaptıkları insanın insana yaptığı cezalandırılması gereken en büyük suçlardan biridir. Acı çekenleri görmezden gelen bu insanlar insanların gözlerinin açılmasını, kafalarının aydınlığa kavuşmasını da istemezler. Eğitimdeki eksiklik yüzünden insanların kafalarındaki bu boşluklar artmıştır. Üretim yerine tüketimi, kıyaslama yerine ezberciliği getirmek hem ulusal hem de evrensel bir suçtur. İnsanlara sevgiyle koşanları eleştirip bunun tam tersini yapanları savunmak ne kadar doğrudur? Güçlülerin zayıfları birbirine düşürdüğü bir ortamda sevgiyle insanlara yaklaşanlar suçlu bulunmaktadır. Oysaki

suçlu olan ve suça karşı sessiz kalanlar ise gülüp eğlenmektedir. Tüm bunlardan kendimizi korumamız için bilincimizi açık tutmalı aklımızı kullanmamız gerekir. Bazı sıkıntılar karşısında direnmemiz, dayanmamız gerektiğini belirtir. Çünkü zamanla her şeyi değiştirecek olan yine insandır. Güzelliklerin yakın olduğunu, yeter ki insanın pes etmemesi gerektiğini okuyucularına belirtmektedir. (Yücel, 1979: 11)

Sonuç

Şevket Yücel, hayata karşı daima sevgi ve umutla bakan bir şair ve yazardır. O, hoşgörülü ve sevgi dolu bir kişiliğe sahiptir. Bu düşüncelerini eserlerine de yansıtmıştır. Toplumdaki aksaklıkların, adaletsizliğin, haksızlıkların farkındadır. Bu sorunların tek çözüm yolunun ise insandan geçtiğini söylemektedir. Fakat insanın toplumu anlayabilmesi için öncelikle kendini bilmesi, kendinde olan eksikliklerin farkında olmasını ve bu eksiklikleri ortadan kaldırması gerektiğini belirtir. İnsan kendi eksikliklerinin farkına varırsa eğer toplumdaki eksiklikleri de daha iyi görebileceğini düşünmektedir. Bu sebeple eksiklikleri ortadan kaldırmak için okumalı, yerinde saymayıp her gün kendini yenilemeli ve geliştirmelidir. Çünkü kendini geliştiren insan, sorunlara daha kalıcı ve en doğru çözümleri bulabilecektir. Her insan kendinden başlayarak bu şekilde kendini geliştirirse ve toplumdaki sorunlara “ben” demek yerine “biz” diyerek yaklaşırsa toplumdaki sorunlar kısa sürede çözülecektir. Denemelerinde vermek istediği de işte bu düşüncedir. Yücel yazmış olduğu denemelerinde insan ve toplum için düşüncelerini en güzel şekilde okuyucuya yansıtmış, sevgi ve barışın önemine vurgu yaparak topluma katkı sağlamaya çalışmaktadır. Bu da göstermektedir ki, Yücel, hayalini kurduğu dünyayı kendi çabaları ölçüsünde elinden geldiğince gerçekleştirmeye çalışmış ve geleceğe güzel bir dünya bırakmayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

- Yücel, Y., Görüşme, 07.07.2020
- Yücel, Y., Kendini Yenilemek, Çağdaş Yayınevi, İstanbul, 1976
- Yücel, Y., Boşta Bırakanlar, Çağımız Yayınları, İstanbul, 1979
- Yücel, Y., Beyaz Sesler, Ayça Yayınları, Ankara, 1984
- Yücel, Y., Sözcüklerle Öpüşmek, Özgün Yayıncılık, 1998
- Poyrazoğlu, O. Nuri, Şevket Yücel İle Taşrada Yazar Olmak Üzerine, Öğretmen Dünyası Dergisi, Sayı 206, Syf 19-20, Ankara, 1997
- Aydoğan, A., Şevket Yücel'in Hayatı-Sanatı ve Eserleri, Lisans Bitirme Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 1997
- Kurdakul, Ş., Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, 5. Basım, Syf 668-669, İstanbul, 1989

ERİL DÜNYADA İZ BIRAKAN KADINLARIN BİZLERE MİRASI

Uzm. Psk. Bilgenur YILDIRIM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, – 0000 0002 0422 5341

Öğrt. Nurgül KARTAL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, – 0009 0006 9884 7964

Doç. Dr. Yaşar BARUT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, – 0000 0002 5027 2536

ÖZET

İnsanlık tarihi boyunca kadınların konumu ve toplumda onlara dayatılan kimlik göz önüne alındığında kadınların daima ikinci planda kaldığı görülmektedir. Bilim dünyasından tutun da sanat camiasına varana kadar birçok alanda kadınların; erkeklerin gölgesinde kaldığı gerçeği her dönemde, her coğrafyada, her millette hatta kadına sayısız haklar verdiğini iddia eden batı kültürlerinde de değişmemiştir. Örnek vermek gerekirse kendi dönemlerine damga vuran bilim kadınları üniversitelerin laboratuvarlarına dahi alınmamış çalışmalarını çok zor şartlar altında devam ettirmek durumunda kalmışlardır. Viktorya Dönemi İngiltere’inde ise kütüphaneye girişi yasaklanan kadınlar yine bu dönemde erkek mahlası kullanarak eserlerini gün yüzüne çıkarabilmişlerdir. Bütün kısıtlamalara ve dayatmalara rağmen pes esmeyen kadınların değeri kendi dönemlerinde anlaşılmasa da yıllar sonra idrak edilmiş ve bu kadınlar dünya tarihinde unutulmayacak isimler arasına girmiş hatta gelecek yüzyıldaki kadınların sesi olmuşlardır.

Anahtar kelimeler: Kadın, edebiyat, psikoloji, fırsat eşitliği

THE INHERITANCE OF WOMEN WHO IMPRESSED THE MALE DOMINATED WORLD

ABSTRACT

Throughout the history it has been observed that women’s role in society has always been trivial when it comes to identity they’re obliged to have in social life. The reality of women’s living in the shadow of men even in the world of science and art has never changed in society or any parts of the world, even in Europe who claim to have given many rights to women. For instance the women in science who changed the world were not allowed to use the laboratories of universities and had to work under tough circumstances. In England women who were not allowed in the libraries had to write their novels by using male seals in Victorian Era. In spite of all the restrictions the value of women who didn’t give up were realized years later and their names took place among the greatest people in history. They became the voice of other women.

Keywords: Woman, literature, psychology, equality of opportunity

ÖZET

İnsanlık tarihine bakıldığında kadınların konumu ve toplumda onlara dayatılan kimlik göz önüne alındığında kadınların daima ikinci planda kaldığı görülmektedir. Bilim dünyasından tutun da sanat camiasına varana kadar birçok alanda kadınların, erkeklerin gölgesinde kaldığı gerçeği her dönemde, her coğrafyada, her millette hatta kadına sayısız haklar verdiğini iddia eden batı kültürlerinde de değişmemiştir. Örnek vermek gerekirse fizik dünyasına damga vuran ve yine bu alanda sayısız başarılar imza atan Meitner; Berlin Üniversitesinin ana laboratuvarına alınmamış, marangoz atölyesinin bodrum katında çalışmalarına devam etmiştir. Viktorya Dönemi İngiltere’inde ise kütüphaneye girişi yasaklanan kadınların yine bu dönemde erkek mahlası kullanarak eserlerini gün yüzüne çıkarabilmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Kadın, edebiyat, psikoloji, fırsat eşitliği

FİZİK BİLİMİNİN DEHASI LİSA MEİTNER

Viyanalı Yahudi bir ailenin kızı olan Meitner, küçük yaşlardan itibaren bilime ve keşiflere ilgi duymuştur. Meitner hayatı boyunca bilimin peşinden koşmuş onun ışığında ilerlemeye çalışmıştır. Fakat hak ettiği değeri hiçbir zaman görememiştir. Günümüzde birçok bilim adamı Meitner’a yapılan haksızlığın farkına varmış onu onurlandırmak ve hak ettiği değeri vermek adına buluşlarını Meitner’ın ismiyle adlandırmıştır. Bilimde tek ve biricik keşifler ortaya çıkaran bu kadının çetrefilli ve zorlu hayatından bahsetmek isterim. Lise Meitner radyoaktivite üzerinde çalışmış ve fizyonu keşfedip Fizik biliminde adeta çığır açmıştır. Fakat Fizik bilimine yaptığı bu katkılar takdir edilmemiş, Meitner her zaman ikinci planda kalmıştır.

Meitner kendisi gibi Fizik bilimine damga vuran Maria Curie’den etkilenmiş ve radyoaktivite üzerinde çalışmalarını yürütmek istemiştir. Bu isteğini gerçekleştirmek için uzun yıllar boyunca Otto Hann adlı bir kimyagerle kendisinin Fizik bilgisini birleştirerek çalışmalarını yürütmüştür. Meitner ve Hann’ın daha çok odaklandığı konular radyoaktivite ve fizyon kavramlarıdır. İkili çalışmalarını devam ettirirken savaşın sessiz çığlıkları duyulmaya başlamış ve Hitler Almanya’ında yaşayan ayrıca Yahudi asıllı olan Meitner için zorunlu kaçış dönemi başlamıştır. Meitner bu süreçte Hann ile çalışmalarını devam ettirmiş ve çalışmaları göz ardı edilmeyen ikili Nobel ödülü için konuşulmuş nitekim 1944 yılında Kraliyet Bilim Akademisi Atom Çekirdeğinin Bölünmesinin keşfi için ödül vermiştir. Ama bu ödül sadece Otto Hann’a layık görülmüştür. Meitner’ın ödüle layık görülmemesinin en önemli nedeni ırkçılık, cinsiyetçilik ve yüz binlerce sivilin ölümüne sebebiyet verecek nükleer silah üretmeyi planlayan Mannhattan projesine karşı çıkmasıdır.

Hann bu duruma hiçbir zaman itiraz etmedi ve Meitner’ın emeklerini göz ardı etti. Hann iyi bir kimyacıydı ancak çekirdek teorisin temelini tam olarak bilmemekteydi. Konu hakkında bilgisi ve çalışmaları olan kişi Meitner’dı. Bu durumun gerçekliğini Meitner’ın atomun bölünmesiyle ilgili yazdığı mektupta görmekteyiz. “ Nasıl başladığı ve ne kadar güç ortaya koyduğu ... Hann’ın uzak olduğu bir konuydu.” Meitner kibarlığını koruyup bu duruma sessiz kaldı ve çalışmalarına devam etti. Fakat hiçbir zaman Otto Hann ile tekrar bir araya gelmedi.

İlerleyen yıllarda da tüm kariyeri boyunca benzer durumlarla karşılaşmaya devam etti. Meitner'a hayat her zaman cinsiyetçi tutumlarla engel koymadı, aynı zamanda Yahudi olan Meitner Nazi rejimi etrafını kuşatmaya başlayınca 1938'te Almanya'nın sınırlarını kapatmaya başlamasıyla hayatta kalabilmek için kaçması gerektiğinin farkına vardı ve büyük çabalarla sınırı aşarak Hollanda'ya ulaştı oradan da İsveç'e geçerek bilimsel çalışmalarını sürdürmeye devam etti. Uzun yıllar tam da Nobel komitesinin gözü önünde çalıştı, onlara tepkisini ve cevabını sessiz bir şekilde verdi.

Günümüzde birçok bilim adamı Meitner'ın gördüğü muameleden utanç ve üzüntü duymaktadır. Bu özel kadına hak ettiği değeri verebilmek için Ay ve Venüs üzerindeki kraterlere, binalara, okullara, caddelere ve ödüllere onun ismi verildi. Meitner'ın şuan Berlin'de heykeli bulunmaktadır. Yıllar sonra kıymeti anlaşılan Meitner'a yapılan muameleyi telafi etmek için kimya derslerinde hepimizin bildiği ve duvara asılı olan periyodik tablonun 109 numaralı elementine Meitneryum ismi verilmiştir. Kendisi gibi periyodik tabloda elementlere ismi verilen diğer bilim adamları Kopernik, Einstein, Niels Bohr vb.dir. Bu büyük bilim adamlarıyla beraber Meitner'ın da anılması çok önemli ve kıymetlidir.

Lise Meitner gerek cinsiyet eşitsizliğinden gerekse ırkçılıktan dolayı her zaman geri plana atılan, hak ettiği konuma gelemeyen bir bilim kadınıdır. Meitner yaşadığı kültürün ve kültürün getirdiği kuralların her zaman etkisinde kalmıştır. Onun yaşadığı kültürde kadın ne kadar çabalarsa çabalasın erkekler her alanda ön planda, başarılı ve üstün özelliklere sahiptir. Böyle bir kültürde yetişip yoğurulan Meitner erkek egemenliğini kabul etmiş ve uğradığı haksızlıklara karşı sessiz kalmıştır. Zamanla toplum tarafından belirlenen cinsiyetçi ve ırkçı normlara o da inanmış bunları içselleştirmiş kendi özel hayatında da bu çarpık inançları uygulamaya başlamıştır. Sonuç olarak da kendi kapasitesini kültürel normlarla sınırlandıran Meitner çok önemli bir bilimci olmasına rağmen hak ettiği yere gelememiş, uğradığı adaletsizliklere sessiz kalmış yaşamı boyunca kıymeti bilinmemiştir.

BABASININ GÖLGESİNDE HAYATINI DEVAM ETTİRMEYE ÇALIŞAN ANNA FREUD

3 Aralık 1885 yılında Viyana'da Dünya'ya gelen Anna ünlü Psikiyatrist Sigmund Freud ve Martha Freud çiftinin en küçük çocuğudur. Sigmund Freud'un izinden giden Anna, babası gibi Psikanalize meraklıdır. Bu merakı sayesinde de alanının en önemli temsilcilerinden biri haline gelmiştir. Viyana merkezli Psikanaliz Derneği'nin de daimi üyesi olan Anna özellikle çocuk psikolojisi alanında çalışmalarını yürütmüştür. Bu süre zarfında çocuk hakları savunuculuğunu da üstlenmiştir. Babasına ve mesleğine hayranlık duyan Anna Freud, babası tarafından kısa süreli psikanaliz sürecinden de geçmiştir. Anna bu süreci kendi kişisel gelişimi için babasından talep etmiş, psikanaliz tedavisi boyunca hastalarıyla terapötik görüşmelerini de sürdürmüştür. Ayrıca kendisi gibi psikanalizle ilgilenen meslektaşlarıyla birlikte klinik görüşmeler gerçekleştirmiş, vaka paylaşımlarında bulunmuş ve incelemeler yapmıştır.

Anna Freud'un öncülük ettiği en önemli çalışmalardan birisi de babası Freud'un geliştirdiği teori ve yetişkin çalışmalarını çocuklara atfetmesi bu doğrultuda çaba sarf etmesidir. Yapmış olduğu çalışmalar çocukluk dönemi psikopatolojisi dışında, çocuğun sosyal gelişiminin

arka planında biricikliğini, aile içindeki konumunu, sosyal haklarını detaylı bir şekilde incelemiş ve buna yönelik teoriler ortaya koymuş, bu hareketin ilk savunucusu haline gelmiştir.

Nasıl ki Sigmund Freud Psikoanaliz'in kurucusu ve babası olarak biliniyorsa Anna Freud'da Oyun terapisinin kurucusu ve annesi olarak bilinmektedir. Anna'nın geliştirdiği bu terapiye göre çocuk istediği materyalleri kendi seçip kendi oyununu kurmaktadır. Çocuğun kurduğu bu oyuna dışarıdan hiçbir müdahale olamaz. Terapist ise çocuğun seçtiği materyallerden ve oluşturduğu oyundan yola çıkarak çocuğun düşüncelerini, duygularını, içinde bulunduğu hayatı nasıl anlamlandırdığını ve mevcut travmalarını çözümlenmeye çalışır. Günümüzde çocuk psikolojisiyle ilgilenen analistler ve terapistler için Anna'nın çalışmaları oldukça önemlidir.

Sadece Psikanaliz ve çocuk psikopatolojisi üzerinde çalışmalarla kalmayan Anna Freud, ayrıca Ego savunma mekanizmalarını geliştirip psikoloji bilimine adını altın harflerle yazdırmıştır. Bu çalışmanın en önemli verileri babası Sigmund Freud ile yürüttüğü psikanaliz sürecinde ortaya çıkmış zamanla da gelişmiştir.

Psikoloji bilimine hayatını adayan Anna kişisel yaşamını daima geri planda tutmuş, hayatının özel ve gizli kalmasını istediğini net bir şekilde her mecrada dile getirmiştir. Fakat Anna'nın bu isteği özel hayatın gizliliği ilkesi acımasızca göz ardı edilerek hiçe sayılmış yaşamı boyunca bu hakından yoksun bırakılmıştır. Hiçbir zaman evlilik gerçekleştirmemiş olan Anna, sansasyonel haberlerle anılmıştır. Babası Freud ile ensest ilişki yaşamıyla ve ev arkadaşı Dorothy Burlingham'de anılan Anna lezbiyen olmakla suçlanmıştır. Bu suçlamalara sessiz kalmış hayatını tüm bu iddiaların gölgesinde devam ettirmiştir. 1982 yılında ise Viyana'da hayata gözlerini yummuştur.

Anna Freud Psikoloji literatürüne son derece önemli katkıları olan özel bir kadındır. Ortaya koyduğu araştırma ve teorilerle unutulmazlar arasında yer almıştır. Fakat bu özel kadının hayatı hiçbir zaman çiçekli yollardan geçmemiştir. Başlangıçta babası Sigmund Freud, Anna'yı mecburi bir kabulleniş olarak görmüş ve pek önemsememiştir. Yıllarca kardeş kıskançlığı yaşayan Anna çalışıp çabalayarak babasının gözdesi haline gelmiştir. Hatta Sigmund Freud için purosuna kadar küçük kızı Anna'nın da müptelası haline gelmiştir sözleri kullanılmaktadır. Silik bir çocukluk geçiren Anna babasının sevgisini kaybetmemek için Psikiyatriye ilgi duymuştur. 4 yıl boyunca da babasının kendi psikanalizini yapmasına izin vermiştir. Bu tedavi yıllarda eleştirilmiş ve ensest ilişki aynı zamanda divanın iki ucunda odipal canlandırma olarak anılmıştır.

Anna'nın bu alandaki ilk çalışması "Fantezi ve Hayalleri Yenmek" başlıklı yazıdır. Yazıda adı bilinmeyen bir kadının fantezilerinden bahsedilmektedir. Fakat bu fantezilerin Anna'ya ait olduğu ileri sürülmüştür. "Fantezi ve Hayalleri Yenmek" adlı makale psikanaliz yanlılarının çok hoşuna gitmiş ve Anna Viyana'da bulunan derneğe katılabilmeye hak kazanmıştır. Burada Anna'nın bir toplulukta yer alabilmesi hatta bir babanın kızı olabilmek için çoğu şeyden vazgeçiş üzücü bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Anna bir kadın olarak hayatını devam ettirmek ve var olabilmek için yıllarca çalışmış, mevcut hayatı aşık olmayı ve aile kurabilmeyi zorunlu olarak ortadan kaldırdığı için hiçbir zaman düzenli bir ilişkiye yuvaya

sahip olamamış, sansasyonel iddialarla anılmış ve bu iddialara yaşamının sonuna kadar sessiz kalmak zorunda bırakılmıştır.

AŞKIN VE ACININ KADINI ANNA KARENİNA

Rus edebiyatının başyapıtlardan olan Tolstoy'un kaleme aldığı Anna Karenina romanı soylu bir kadının hezeyanlarının yanında o dönemin aile yapısı hakkında da bizlere ışık tutmaktadır. *“Bütün mutlu aileler birbirine benzer, her mutsuz ailenin mutsuzluğu kendine göredir (Tolstoy,2019).”* Sözleriyle başlayan eser içerik hakkında aslında fazlasıyla bilgi vermekte ve bu sözle Dünya Edebiyatındaki en iyi girişe sahip romanlar arasında yerini almaktadır. Romanın konusundan kısaca bahsetmek gerekirse Anna Karenina Moskova'da yaşayan evli, çocuklu ve asil bir kadındır. Çevresi tarafından imrenilen mutlu bir aileye sahiptir. Fakat Anna Karenina dışarıdan her ne kadar böyle görünse de evliliği toplumun bir gerekliliği olarak görmüş, kendi içinde çözülmemiş çatışmaları olan histerik bir karakterdir. Kocasıyla aralarındaki ilişki dışarıya göstermelik ve yüzeyseldir.

Romanın bir diğer ana kahramanı olan Anna Karenina'nın da âşık olduğu Kont Aleksey Vronski ise genç ve yakışıklı bir subay olmanın yanında çapkınlığıyla da nam salmış ve kişilik yapısı tam olarak oturmamış bir karakterdir.

Aleksey Aleksandroviç Moskova'da saygın bir devlet memurudur. Toplum tarafından takdir edilen evlilik birliğini tabulaştırmış, içine kapanık, toplumun değer yargılarını koşulsuz kabul eden bir karakterdir.

Anne Karenina ve Vronski Petersburg'da verilen bir davette karşılaşırlar. Vronski Anna'dan çok etkilenir ve onun hakkında bilgi edinir, mutlu bir aile yapısına sahip olduğunu öğrenmesine rağmen Anna'nın cazibesinden kurtulamayıp peşini bırakmaz. Anna Karenina'dan da aşkına karşılık alan Vronski arasında yasak bir aşk başlar. Gittikçe kuvvetlenen bir bağ ile birbirlerine bağlanırlar. Bu süreçte Anna kocasını ve çocuklarını ihmal etmeye başlar ve onlardan zamanla uzaklaşır. Onların bu yakınlaşması toplum tarafından da dikkat çekmeye başlamış bu durumdan rahatsız olan Anna ilişkiyi bitirmeye karar verir fakat Vronski Anna'dan kocasından boşanmasını ve kendisiyle evlenmesini talep eder. Anna Vronski'nin bu isteğini toplumsal kalıplara körü körüne uyulması gerektiğine inandığı için kocasından boşanmaz. Bu esnada Aleksey ise Anna'nın yasak aşkından haberdar fakat toplum tarafından statüsünün zedeleneceğinden korktuğu için boşanmayı ikinci plana atar. Anna ruhsal bunalımlar yaşamaya başlar ve Vronski'yle yollarını ayırırlar. İçindeki çatışmaları çözemeyen Anna kendisini bir tren istasyonunda bulur ve kendini tren raylarına atarak yaşamına son verir.

Anna karakteri Rus aristokrasisine mensup genç ve oldukça güzel bir kadındır. Toplumun ona koyduğu tüm kuralları harfiyen uygulayan ve bu doğrultuda kendisi gibi soylu olan bir adamla evlenip ve yine toplumun isteklerini kendine vazife edindiği için iki çocuk sahibi olan bir kadındır. Bütün bunları gerçekleştirirken kendisine yabancılaşmış kendi isteklerini ve önceliklerini ikinci plana atmıştır. Burada zaman, mekân, kişiler ve milletler bile değişse kadının yine toplum tarafından ona biçilen rollere ve konulan mesnetsiz kurallara uymakla mükellef olduğu somut bir şekilde ortaya konmuştur. Bu kurallar ve aşkı arasında sıkışık kalan Anna hayatını sürdürmekte zorluk çekmiştir. Agresyonları, kaygıları, endişeleri ve korkuları gittikçe artmış içinden çıkılamayacak hale gelmiştir. Anna'nın bu süreçte hem

ailesi hem de Vronski ile ilişkileri bozulmuş ve Anna artık hayatındaki krizleri yönetemez hale gelmiş derin bir depresyon sürecine girmiştir. Bu depresif durumu kaldıramayan ve toplumsal normlar altında ezilip kalan Anna ölümü bir kurtuluş yolu olarak seçmiştir.

İKİNCİ YENİ’NİN GELİNİ TOMRİS UYAR

“Tomris Uyar, İngilizce çeviri faaliyetleri (1968) ile yazın sahnesine adımını atar; ardından öykü, deneme, eleştiri yazıları ve günlükleriyle bu sahnede kalıcılığı yakalar. Eserlerini Dost, Papirüs, Yeni Dergi, Soyut gibi dönemin ses getiren, öncü yayın organlarında yayımlar” (Necatigil,1983 s.394). Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunan kadın yazarlarımızdandır Tomris Uyar. Maalesef insanların dimağlarında edebiyatçı kimliği ile değil İkinci Yeni şairlerinden Cemal Süreya, Tomris Uyar, Ülkü Tamer ve Edip Cansever’in ona ithaf ettiği şiirleri ile yer etmiştir. O dönemin edebiyat çevresinde “İkinci Yeninin Gelini” olarak anılmıştır. Artık İkinci Yeni şiiri Tomris Uyar’dan ayrı olarak düşünülemez olmuştur. Yazarlığının çok ötesine geçmiş kimisi gerçek olan kimisi ise söylentiden ibaret olan ithamlar zaman zaman onu da rahatsız etmiştir. Peki söz konusu bu hikayeler nedir diye bir bakacak olursak. Kendi dönemine damga vurmuş güçlü bir hikaye yazarı olmasının dışında çevirileri ile de ön plana çıkmış bir yazardır. Tomris Uyar ilk evliliğini Ülkü Tamer ile gerçekleştirmiştir. Evlilikleri çok uzun soluklu olmamıştır. Ardından Cemal Süreya’yla yaşadığı aşk ile gündeme gelmiştir Uyar. “Daha nen olayım isterdin onursuzunum senin.” ve daha nicelerini Tomris Uyar’a yazmıştır Cemal Süreya. Ayrılıklarının ardından Cemal Süreya Tomris Uyar’a şu sözleri söylemiştir: “Senden ayrıldığım anda, senin hakkında, hikâyen hakkında sevdiğimi belirtecek hiçbir şey söylemeyeceğim; benim ağzımdan kimse duymayacak ” ve o günden sonra Süreya hiçbir şey yazmamıştır. Edip Cansever ise Tomris Uyar’ a yazdığı bir şiirinde “Seni görünce dünyayı dolaşiyor insan sanki...” demiştir. Tomris Uyar’la tanıştıktan sonra yedi yıldır şiir yazmayan Turgut Uyar ise tekrar şiir yazmaya başlamıştır.

*Derim ki,
Saati sorduklarında;
Onu “O” geçiyordur.
Kimse anlam veremez.
Tamir ettirmedin gitti derler şu saati.
Ettirmek istiyor musun demezler.
Bir bozuk saattir yüreğim, hep sende durur.*

*Zamanı durdururum yüreğimde,
Sensiz geçtiği için,
Akrep yelkovana küskündür.
Şu bozuk saat çalışsa benim için ölümdür.
Bil ki akrep yelkovanı geçerse,
Atan bu yüreğim durur.
Bırak bozuk kalsın, hiç değilse;*

Bir bozuk saattir yüreğim, hep sende durur. (Uyar, 2011)

Tomris Uyar, Turgut Uyar ile olan evlilik sürecini şu şekilde özetlemiştir: “Turgut, her an elinden kaçıracaktı gibi gereksiz bir kaygıyla yıpranacak; ben de hiçbir rekabetin sözü konusu olmadığı bir alanda, boyuna birinci seçilmekten yorulacaktım.” Tomris Uyar’ın en uzun soluklu ilişkisi olan Turgut Uyar ile olan evliliği Turgut Uyar’ın 1985 yılında hayatını kaybetmesiyle son bulmuştur. Dönemin en ünlü ve en önemli şairleri tarafından şiirlere konu olan Tomris Uyar kendisi için “Yaşam öykümün yazılmasını istemem. Kendi üzerime düşünmeyi bu kadar önemli saymıyorum” demiştir. Tomris Uyar, dik bir duruşa sahip güçlü bir kadındır. Ve bu yüzden de “sahip olunamayan kadın” olarak anılmıştır. Kendini önemli biri olarak görmeyen, hakkındaki bütün bilgilere kaleme aldığı hikayelerden ulaşılmaya izin veren, yapılan onca yüceltmelere rağmen kibre kapılmayan, kimseye muhtaç olmadan yaşamayı kendine şiar edinen, gündemde sadece eserleriyle yer alan cesur ve özgür bir kadındı Tomris. Hayatı boyunca hiç şiir kaleme almamış olmasına rağmen Türk şiirinin seyrinin değişmesine vesile olan Uyar eşi Turgut Uyar’ın vefatının üzerinden 18 yıl geçtikten sonra 2003 senesinde yaşama gözlerini yumar. Edebiyatımızın en tesirli ilham perisine dair dimağlarda şu dizeler kalır:

“Bir adın vardı senin. Peşinde de üç büyük şair”

Tomris Uyar hakkında yazılanların ve söylenenlerin çok daha ötesinde bir kimliğe sahipti. Edebiyata çeviriler ile başlamış 60 üzerinde çeviri yapmış birçok eseri edebiyatımıza kazandırmıştır. Eril kimliğin hâkim olduğu bir camiada isim yapmış ve çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Eserlerinde feminizmin etkileri bolca görülen yazar öykülerinde kadına yönelik şiddetin verildiği bölümleri bilinçli olarak kırpılmış şiddeti detaylandırıp meşrulaştırmak istememiştir. “Yazar, dayak sahnesini göstermez. Şiddeti sahnelememe kararı sadece bu hikâyeye ait değildir. Şiddet yaşandıktan sonra okuyucu ile buluşturulur. Çünkü yazar, kadının detaylı bir şekilde şiddete maruz kalma anını vererek durumu meşrulaştırmak istemez” (Gürman, 2021).

Tomris Uyar, sosyal hayatta hâlihazırda kadının yaşadığı fizikî ve psikolojik şiddeti kurgu zaman ve mekânına taşıyarak sadece göstermeyi tercih eder. Pek çok yazar gibi fizikî şiddetin anını, acısını, öfkeyle inen tokadı ya da bedene inen kırbağı ve bunlardan hâsıl olan irinli yaraları göstermez. Çünkü kadının güçsüz halinden hoşlanmaz ve bu olayları da daha fazla meşrulaştırarak failleri zihne yerleştirmek istemez. (Gürman, 2021).

Tomris Uyar kendisi ile yapılan bazı röportajlarda kadınların evlilik sürecinde aldığı ve ona yüklenen sorumlulukların fazlalığından yana şikâyetçi olmuş bu durumu kadınlara yapılan bir haksızlık olarak değerlendirmiştir.

EDEBİYATIN DAHİ KADINI JANE AUSTEN

Kadın yazarların isimlerini gizleyerek ya da erkek mahlası kullanarak yazılar kaleme aldığı bir dönemde İngiliz Edebiyatına damga vurmaya başaran Jane Austen yalın anlatımı, kadın erkek ilişkilerine dair çağını aşan bakış açısı, aile konusunda kalıp yargıları yıkan düşünceleri ve cesur kadın karakterleriyle yaşadığı dönemin yazarlarına ışık tutmuştur. “Kadınların eve kapatılması, evde olan her şeyin kadın işi olarak görülmesi ile ikinci plana itilen kadınlar, sosyal kurallar ve yasalarla ikincilliği perçinlenmiş ve bu şekilde iki cinsin arası iyice açılarak, toplumdaki soyutlanmıştır. (Akdeniz,2007)” İşte Austen tam olarak böyle bir dönemde yaşamıştır. Toplum baskısı ve kadın yazarlara karşı oluşabilecek ön yargılardan ötürü

adını gizleyerek yazmıştır ilk eserlerini çünkü yaşadığı dönemin İngiltere'sinin buna hazır olmadığını düşünmüştür. Bu düşünce yapısında yalnız da değildir haksız da değildir üstelik. Kadınların yazın dünyasından nasıl dışlandığı oldukça eskiye dayanan bir konudur. Erkek mahlası kullanan kadın yazarların çokluğu bunun en açık delilleridir. İçinde buldukları camianın zorluğu apayrı iken yayınlanan kitapların -özellikle erkek okuyucular tarafından- yoğun bir şekilde eleştiriye maruz bırakılması yayınevlerinin de bu kitapları basmak istememesi kadın yazarları çeşitli yöntem arayışlarına sürüklemiştir. Takma isim kullanmak bu yöntemlerden bazılarıdır. Takma isim kullanan kimi yazarlara örnek verecek olursak: Louisa May Alcott, A.M. Barnard takma ismiyle eserler yayınlamıştır. Peki, biz bu ismi nereden biliyoruz dersek 'Küçük Kadınlar' romanı Alcott'a aittir. Erkek mahlası ile eser veren kişiler söz konusu olduğunda Bronte Kardeşler gelir ilk olarak akıllara. Çünkü Viktorya Dönemi İngiltere'sinde kadın yazarlar pek dikkate alınmamaktadır. (Diğer dönemlerde de böyle bir durum söz konusu iken Viktorya Dönemi'nde bu durum kendini daha fazla hissettirmiştir.) Bronte kardeşlerden olan Charlotte Bronte en önemli eseri de sayılan 'Jane Eyre' ile adını duyurmuştur. Aynı isim 'vahşi batı' terimini literatüre kazandıran kişidir de. Kardeşi Emily Bronte ise kaleme aldığı tek roman olan 'Uğultulu Tepeler' eseri ile tanınmıştır. Bir başka yazar ise yine Viktorya Dönemi yazarlarından olan George Eliot'tır. Asıl adı Mary Ann Evans'tır. Kadın yazarlara karşı olan bu olumsuz bakış açısı aradan yüzyıllar geçmesine rağmen günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Harry Potter kitaplarının yazarı olan Joanne Rowling J.K bu takma adını Rowling ismini cinsiyetsizleştirmek için kullanmıştır. Bu takma isimdeki Kathleen'in yazarın büyükannesidir. Yazarın bu yola başvurmasının sebebi ise kitabını bastırmak için gittiği yayınevinin yazarın kadın olması durumunda erkek okuyucuların kitabı almaktan vazgeçebileceği düşüncesidir. Bülbül'ü Öldürmek eseri ile tanıdığımız Nelle Harper Lee ise ilk ismini kullanmayıp daha cinsiyetsiz olduğunu düşündüğü için Harper ismini kullanmayı diğer kadın yazarlarımızla aynı sebepten ötürü tercih etmiştir. Birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da cinsiyet eşitliği olmadığını yukarıdaki örneklerle daha net bir şekilde görmekteyiz. Örnekler tabi ki bu kadarla sınırlı değildir bu yazarların dışında da eserlerini verirken mahlas kullanma yolunu seçen kadın yazarlar ve şairler olmuştur.

Bu çerçevede Jane Austen'ı konuşmaya devam ettiğimizde Austen'ın romanları sinemaya uyarlanmıştır hatta bazı romanları birkaç defa sinemaya uyarlanmıştır (Emma gibi mesela). O kadar ki ölmeden önce yazmaya başladığı Sanditon eseri vefatıyla yarım kalmıştır. 2019 yılında diziye uyarlanmış bu eser senaristler tarafından Jane Austen bakış açısıyla tamamlanmaya çalışılmıştır. Austen'ın kendi hayat hikâyesi de Aşkın Kitabı (2007) ismiyle beyaz perdede yerini almıştır. Eserleri çağları aşmış ve Dünya Klasikleri arasında hak ettiği değeri almıştır. Eserleri genel anlamda mutlu bir evlilikle biten yazar ironik bir şekilde gerçek yaşamında asla evlenmemiştir. Austen evliliklerin, bayanların toplumdaki statülerini belirlediğini Northanger Manastırı adlı romanında şu şekilde ifade ediyor: “ *Evlilikte erkeğin kadına destek olması gerekiyor, kadın ise erkek için sıcak bir yuvaya dönüştürmesi; erkeğin ekmek kazanması, kadının gülümsemesi.*” Austen dikkatli anlatımı ve sade diliyle, roman türüne modern bir bakış açısı getirmiş bütün romanları adeta ilmek ilmek dokuyarak okuyucuya sunmuştur. Eserlerindeki diyaloglarda dikkat çeken unsurlardan biri yazarın bütün bu konuşmaları kuyumcu titizliği ile kaleme almış olmasıdır. Ve bütün bunlardan dolayı da eserleri

yaşadığı dönemden bugüne kadar popülerliğini yitirmeden süregelmiştir. Özellikle “Pride and Prejudice”, (Türkçeye önce Gurur ve Önyargı ardından Aşk ve Gurur ismiyle çevrilmiştir.) tüm zamanların en çok sevilen kitapları arasında yer almaktadır. Kısa ömrüne birçok eser sığdırmış olan Austen:” Kişinin bir hedefi olunca yürümekten yorulmaz.” sözüyle bu mesleğe nasıl gönül verdiğini anlatmıştır.

SONUÇ

Özetlemek gerekirse erkek hegemonyası altında yaşayan kadınların gerçek dünyada ikinci plana atılıp silikleştirilmeye çalışıldığı yetmiyormuş gibi yazın alanında oluşturulan hayali karakterlerde dahi kadın erkeğin yardımcısı konumunu zorunlu olarak üstlenmiştir. Kadınlar toplumun onlar için belirlediği kalıplardan ve rollerden çıkamamış biricikliklerini ortaya koyamamıştır. Kimlik ve yeteneklerini keşfetmek adına işe koyulan kadınlarımızın hiçbir zaman çiçekli yollardan geçmediği her türlü zorluğa, baskıya ve mobinge tarih boyunca maruz kaldıkları görülmüştür. Çoğu kadının ise bu keşfe çıkmaya cesaret dahi edemediğini insanlık tarihi acı bir şekilde deneyimlemiştir. Günümüz en gelişmiş toplumlarında bile bu durumun süreklilik arz edip kadınların temel görevinin evin düzenini sağlamak, eşini memnun etmek olduğu iş, okul, arkadaş vb. faktörlerin kadın adına kasıtlı olarak geri planda bırakıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Austen, J.(2022).Evlilik (7.Baskı). Can Sanat Yayınları: İstanbul.

Gönül, G. E. (2017). Tomris Uyar'ın “Düşkırıci” İsimli Öyküsü Üzerine Anlatı Bilimsel Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2 (1) , 6-20. DOI: 10.29110/soylemdergi.297028

Gürman Şahin, A. (2021). Tomris Uyar'ın Hikâyelerinde Kadına Yönelik Şiddetin İşlenişi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , (4) , 157-173.DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.892373

<https://blog.heypubstory.com/tr/bazi-tanismalar-cok-ozel-13-tomris-uyar-cemal-sureya/#:~:text=%C5%9Eair%20%C3%9Cık%C3%BC%20Tamer'in%20ilk,a%C5%9F%C4%B1k%20etmeyi%20ba%C5%9Farm%C4%B1%C5%9F%20bir%20kad%C4%B1n.>

<https://listelist.com/dort-sair-bir-kadin-tomris-uyar/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/Anna_Freud

<https://www.biyografi.net.tr/jane-austen-kimdir/>

<https://www.firtinadergi.com/2020/02/erkek-mahlasli-kadin-yazarlar-saime-sultan-ucar/>

<https://www.monapsikoloji.com/anna-freud/>

Kaplan, J. (2021), *Dahi Kadınlar*, (1.Baskı), (S.Toparlak, çev.), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul.

Karabacak, r. oyuna psikanalitik bir bakış: psikanalitik kuramcıların oyuna yönelik görüşleri. *dergi ekibi*, 11.

Necatigil, B. (1983). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (11. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.

Tolstoy.(2019). *Anna Karenina* (16.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tuna, Ş. (2021). *Anna Freud-Bakire Ölen Bir Anne*. Destek Publishing and Media Group.

Uyar, T. (2011). *Büyük Saat* (11.Baskı). İstanbul: Yapı kredi Yayınları.

Yeşilgül Akdeniz, E.(2007) *Jane Austen'in Pride and Prejudice ve Emma adlı eserlerinde kadın ve evlilik anlayışı*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

YAHUDİLİK’TE VE İSLAMİYET’TE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Öğrt. Nurgül KARTAL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, – 0009 0006 9884 7964

Uzm. Psk. Bilgenur YILDIRIM

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, – 0000 0002 0422 5341

Doç. Dr. Yaşar BARUT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,– 0000 0002 5027 2536

ÖZET

Toplumsal cinsiyet; örf, adet, gelenek, görenek yani kültür ile toplumun kadın ve erkek arasındaki farklılıkları belirlemesi sonucu ortaya çıkan ayırım ve sorumlulukları ifade eder. Bu belirlemede dinin etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. Bizim konumuzu oluşturan boyutu ise Yahudilik ve İslamiyet’teki toplumsal cinsiyet algıları olacaktır. Bu iki dinin kadına sosyal, ekonomik ve hukuki alanlarda yüklediği görev ve sorumluluklar değerlendirmenin genel hatlarını oluşturacaktır. Aynı zamanda Yahudilik’te yer alan kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldı inancının, İslamiyet’te sizi tek bir nefisten yarattım şeklini almasının toplumsal cinsiyet algılarına ne şekilde yansıdığı üzerinde durulacaktır. Devamında Yahudilik ’teki ilk günah anlayışı ve İslamiyet’in bu anlayışı reddetmesi gibi birçok zıt anlayışın toplumsal cinsiyete olan izdüşümleri gibi daha detay konular hakkında da bir değerlendirmede bulunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Yahudilik, İslamiyet, kadın, gelenek

A GENERAL REVIEW OF SOCIAL PERCEPTIONS OF GENDER IN ISLAM AND JUDAISM

ABSTRACT

Social gender refers to customs and traditions, namely the discrimination and responsibilities which are the results of differences between man and woman defined by culture and society. The effect of religion on this is an undeniable fact. The part of it which is related to our topic is the social perceptions of gender in Islam and Judaism. The general parts of the evaluation will consist of the duties and responsibilities of woman in these two religions in social, economic and judicial areas. We will focus on how the belief in Judaism that Eve was created by God by taking her from the rib of Adam turns into the belief in Islam that you were created from a single soul affects the social perceptions of gender . There will be an evaluation of the reflections of many opposite thoughts on social gender like the belief of the first sin in Judaism and this belief’s refusal in Islam.

Keywords: Social gender, Islam, Judaism, woman, custom

YAHUDİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Dünya tarihi incelendiğinde önemli bir yere sahip olan ve kadim dinler içerisinde yer alan Yahudilik dininde, zaman zaman tersi savunulsa da kadın ikinci planda ve erkeğin yardımcısı olarak kabul edilmektedir. Toplumun kadına verdiği roller genellikle anne olması çocuğuna bakması, evinin düzenini sağlması ve eşini memnun etmesi üzerinedir. Yahudi kadının çoğu zaman örselendiği, itaatkâr olmaya zorlandığı ve kamu/özel haklarının sınırlandırıldığı bilinmektedir. Ayrıca kadına acımasız ve uyulması zor kurallar getirilmiştir. Bu duruma örnek verilmek gerekirse kadın regl günlerinde kirli sayılmış ibadethanelere girmesi yasaklanmış oturduğu yerlere oturulmamış ve dokunduğu eşyalar necis sayılmıştır. Yahudilerin her sabah yerine getirdikleri ibadetlerinde ettikleri dualarında “Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun” kadına verdikleri değer bir kez daha net bir anlaşılmaktadır. Evlilik kavramı Yahudilik dinine göre anlaşma niteliği taşımakta ve dini bir ritüel olarak görülmektedir. Bu dine mensup kişiler sadece kendi cemaatlerinden birileriyle evlenebilirler.

Dinler genel anlamda dünyada var olan düzeni, istikrarı ve huzuru sağlamaya çalışırlar. Bu düzenin ve huzurun sistematik bir şekilde devam etmesi için kişilerin kendi dinlerine göre belirli kuralları ve şartları yerine getirmeleri gerekmektedir. Hangi dine mensup olursa olsun bireyler kendi dini anlayış ve gerekliliklerini yerine getirdikleri zaman toplumsal düzenin ve huzurunda kendiliğinden geleceğine inanmaktadırlar. Bu bağlamda Yahudi halkının kadına bakış açısını anlayabilmek için öncelikle Tevrat’ın kadın hakkında yaptığı açıklamalara bakmak ve bu açıklamaları göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tevrat’ta kadın olgusunu açıklayan iki farklı hikâye yer almaktadır. İlk hikâyede Tanrı, yeri, göğü, hayvanları, bitkileri 6 günde yaratmış son gün ise insan varlığını yaratmıştır. Kendi suretinde yarattığı bu insan çiftini kutsayıp emrettiği şekilde verimli bir düzende çoğalmaları ve dünyanın hâkimi olmalarını emretmiştir. Bu hikâyede kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrımcılık yapılmamış ve insan varlığının Tanrı’nın suretinden var olduğu anlatılmaktadır. Fakat ilk insanın cinsiyetsiz yani hem erkek hem de kadın özelliği gösterdiğine dair inanışlarda vardır. Bu inanışta bir bedende hem kadın hem erkek bitişik olarak yer almaktadır. İkinci yaratılış hikayesine gelindiğinde ise Tanrı ilk insan olarak Hz. Adem’i yaratmış sonrasında yalnız kalmasından hoşlanmadığı için Hz. Adem’e derin bir uyku vermiş bu uyku esnasında Hz. Adem’in kaburga kemiğinden ilk kadını Hz. Havva’yı yaratmıştır. Hikâyenin devamında ise Hz. Havva’nın Hz. Adem’i kandırıp yasak meyveyi yedirdiğinden ve cennetten kovulduklarından bahsedilmektedir. Bu hikâyeden dolayı Tevrat’ta kadına yönelik olarak “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek” ifadeleri geçmekte kadının doğrudan cezalandırıldığına inanılmaktadır. Tevrat’ta kadına ilk isim olarak Havva ismi verilmiştir bunun nedeni Hz. Havva’nın tüm insanlığın annesi olduğuna inanılmasıdır (Tüzgen, 2020).

Tevrat’ın yıllar içerisinde bozulması sebebiyle Yahudilerin toplum yapısında, aile kurumunda ve kadına verdikleri değerde çok fazla sapmalar ve gerçek dışı uygulamalar söz konusudur. Kitabı mukaddeste kadına erkeğin gerisinde yüzeysel bir konum verilmiştir. Bu

kutsal kitaba göre erkek kendini şeytandan ve onun oyunlarından korumalı ve ona kanmamalıdır. Kadın ise günaha sokan, şehvet veren bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Fakat kadın itaatkar olup günahlarından kurtulursa ve aile içerisindeki görevlerini yerine getirirse o zaman erkek onun kocası olmayı kabul eder.

Yahudilik dininde kutsal kitapları olan Tevrat'ın bozulması sebebiyle kadın, gerek toplumsal yaşamda gerekse özel hayatında her zaman ikincil bir role sahip olmuştur. Kadına silik bir rol veren Yahudi toplumunda kadının toplumsal, bilimsel ve iş hayatında tek başına ilerleyebilmesi başarı sağlayabilmesi neredeyse imkansızdır. Eşitsizliğin net sınırlarla kendini var ettiği bu inançta kadınların haklarını ve özgürlüklerini savunmaları olanaksızdır.

Yahudilikte kadının dinsel bir yeri yoktur ve yüzeysel bir bakış açısı hakimdir. Kadın yüz yıllardır devam eden gerçekdışı anlayış ve sapmalarla aile kurumu içerisinde sınırlı haklarla yer alabilmektedir. Sadece bu kurum içerisinde saygı görebilen Yahudi kadını genellikle diğer alanlarda söz sahibi olamamaktadır. Toplumun kadına belirlediği görev aile içerisindeydir. Kadın evin düzenini en iyi şekilde sağlayan, çocuk doğurup onlara bakan ve kocasını memnun etmek zorunda olan kişidir. Ancak bu şartları yerine getirebildiğinde insandır (Gürhan, 2010).

Tevrat' ta evlilik, miras ve boşanma gibi birçok hukuksal hak erkeklerin lehinedir. Yahudi erkeği aynı anda birden çok evlilik gerçekleştirebilmektedir fakat kadının böyle bir hakkı söz konusu değildir. Bu konu hakkında Tevrat'ta "İsrail, (diğer ismiyle Hz. Yakup) o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini, on bir oğlunu yanına alıp Yakbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti." Yine başka bir ayette de "(Hz. İshak'ın iki oğlundan biri olan Esav karılarını, oğullarını, kızlarını, hayvanlarının hepsini... alıp Yakup'tan ayırdı..." denilmektedir (Gürhan, 2010).

Tevrat'ta boşanma hakkı sadece erkeğe tanınmaktadır. Koca eşinde herhangi bir kusur veya problem bulursa Tevrat'ın belirlediği koşullar altında eşini boşayabilmektedir. Kadının ise böyle bir hakkı söz konusu dahi olamaz. Bu konuyla ilgili Tevrat'ta geçen "Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, "Boşanma belgesi" yazıp ona verir ve onu evinden kovar..." sözleri örnek olarak verilebilir (Gürhan, 2010).

Hristiyanlık ve Yahudilik dininde birçok olumsuz inanca ve uygulamaya rağmen bu dinin içerisinde yoğunlaşmış yetişen feminist savunucular gerçekte durumun böyle olmadığını inançlarının değersizleştirilmeye çalışarak saptırıldığını iddia etmekte ve bu fikirlerini ispat etmek için yoğun çaba göstermektedir. İlk kadın Haham Pauline Bebe'ye göre "Kadın karşıtlığı, adil bir Tanrı düşüncesi ile tezat oluşturur" ve "Kitabı Mukaddes'te kadın karşıtı birçok metin yer alsada da diğer metinler onları yalanlamaktadırlar (Ağçoban, 2016)."

Yahudilik dininde aile kurumu ve bu kurum içerisinde yer alan kadının konumuna bakıldığında ise geleneksel görüşün dışına çıkılmamış ataerki düzen aynı şekilde kabul edilmiştir.

Yahudilik dinine göre yeri göğü tüm evreni yaratan tanrıdır. Yahudilerin kutsal kitabında evrenin yaratılışı, insanların, hayvanların, bitkilerin vb. ortaya çıkışı ve çoğalmaları ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre Tanrı ilk hikâyede bahsedildiği gibi insanı erkek ve kadın olarak yaratmış, onları kutsamış ve "Verimli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun ve

denetimimize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.” (Yaratılış, 1/26-28) diyerek çoğalmalarını emretmiştir (Çinpolat, 2017). Hikâyeden yola çıkarak aile kurumu, bu dine mensup kişilerce kutsal sayılmış ve çoğalış soylarını devam ettirebilmeleri için olmazsa olmazlardan biri olarak kabul edilmiştir.

Yahudilik dini geçmişten günümüze gelebilen en eski dinlerden biridir. Bu din evliliğe ayrı bir önem göstermiş insanın toplumda var olup hayatını devam ettirebilmesi için aile kurumunu adeta bir zorunluluk olarak göstermiştir. Allah dünyayı boş olarak durması için değil içinde yaşanması amacıyla yarattığı için evlilik bir kaide olarak görülmüştür. Cinsiyeti ne olursa olsun bir Yahudi mutlaka kendi dininden biriyle evlenmek zorundadır. Yahudi erkeği evleneceği zaman eşine mehir vermelidir. Yahudi kızlarının mehir ve çeyizleri ketuba adı verilen yazılı belgeye not edilmektedir. Ketuba, boşanma ve eşin ölmesi durumunda kadına ekonomik güvence vermektedir (İçten, 2020).

Yahudilikte levirat geleneği uzun yıllardır uygulanmakla birlikte üzerinde en çok tartışılan konulardan biridir. Kocasını vefat eden kadının, kocasının erkek kardeşiyle evlendirilmesi geleneği olan levirat geleneğiyle, doğacak çocuğun ölen kocanın adını yaşatıp devam ettireceğine inanılır. Kitabı mukaddeste ilk levirat örneği olarak Yakub'un oğlu Yahuda'nın gelini Tamar'ın evliliği örnek olarak gösterilir. (Kurt, 2016).

İsrailoğullarının ilk döneminde levirat bir gelenek olarak görülmüş ilerleyen zamanlarda tekrar düzenlenerek bağlayıcı dini bir kural olarak kabul edilmiştir. Bu geleneğinin ilk olarak nerede, ne zaman ve nasıl başladığı hala üzerinde tartışılıp uzlaşılabilen konular arasında yer almaktadır. Yahudi kadının birçok alanda söz hakkı bulunmamaktadır. Levirat geleneğinin de ise kadının yanı sıra erkeğinde söz ve tercih hakkı yoktur. Bu gelenek kadını himaye altında tutmak ve miras bölünmelerini engellemek gibi birçok sebepten ötürü uygulanmaktadır.

Özetlemek gerekirse evlilik Yahudilik dini açısından bir anlaşma sayılmakta dini bir ritüel olarak kabul edilmektedir. Bu dinde neredeyse bir zorunluluk sayılan kızların mehir ve çeyizlerinin kaydedildiği, ayrılma ve ölüm durumlarında maddi güvence sağlayan ketuba belgesi Tanrı ile Musa arasındaki sözleşmeyle ilişkilendirilip kadın ile erkek arasında yapılan anlaşmaya benzetilmiştir. Yahudilikte çocuk sahibi olabilmek için çok eşliliğe izin verilmiş, kısır kadınları boşamak caiz görülmüş, kocanın vefatıyla yengenin kayınbirader ile evlenmesine izin verilmiş, kürtaj ve doğum kontrol yöntemlerine karşı çıkmıştır.

İSLAMİYET'TE TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI

Tarihsel süreci şöyle bir gözden geçirdiğimizde en eski inanışlardan tutun da günümüz inanışlarına varana kadar kadınların daima ikinci planda kaldığını görmekteyiz. Kadınlara verilen değer ve kadınlara biçilen rollere baktığımızda bu ikinci plana atılmışlığı tek başına dine yüklemek kısır bir bakış açısının ürünü olabilir sadece. Çünkü böyle bir bakış açısından yola çıktığımızda aynı dini yaşayan farklı coğrafyalardaki ya da farklı milletlerdeki kadınların aynı haklara ve sorumluluklara sahip olması gerekmektedir ama işin aslı öyle değildir.

Aynı dine inanan beyaz kadınla siyah kadının toplumdaki yeri değişkenlik gösteriyorsa bu ikinci plana atılmışlığın ya da yok sayılmışlığın sorumluluğunu dine yüklemek çok mantıklı bir davranış olmayacaktır. Yine aynı dine inanan farklı ekonomik düzeyde ve coğrafyadaki

ülkelerde de toplumsal cinsiyet algıları değişkenlik göstermektedir. Afganistan’da başkent Kabil’de kadınların eğlence parkı ve bahçelere girmeleri yasaktır. Yine aynı ülkede kız çocuklarının ilkokuldan sonra eğitim öğretime devam etmeleri yasaktır. Pakistan’da kadınların mirastan elde edeceği hak erkek kardeşlerini sekizde biri kadardı. Ülkemize baktığımızda eğitim öğretim, miras hakkı vb. konularda kanunen bir eşitlik söz konusudur bahsi geçen bu üç ülke de Müslüman ülkelerdir fakat uygulamalar farklı farklıdır. Yani dini metinler birçok anlamda yoruma açık olduğundan yorumlayan kişinin görüşünden bağımsız olmasını bekleyemeyiz. Çünkü kişinin doğduğu çevreden ve oranın gelenek göreneklerinden bağımsız düşünmesi ve hareket etmesi kolay değildir. Bu yorumlamaları yapanların ağırlıklı olarak erkekler olması da yorumun tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Belirli bir kitlenin çıkarları doğrultusunda bazen bile isteğe bazen ise farkına varmadan taraflı yorumlamalara ve açıklamalara sebep olunmuştur. Ataerkil toplumlarda (ki geçmişte ve günümüzde toplumların neredeyse tamamen bu şekildedir) bazı uygulamalarda toplumların geleneklerini din ile harmanladığını görmekteyiz. Gelenek ve görenekler ile din arasındaki sınır büyük oranda kaybolmuştur. Kural ve kaidelerden hangisi dini hangisi gelenek kaynaklı belli olmamaktadır. Daha da kötüsü gelenek olan birçok uygulamaya dini yafta takılmaktadır. Çünkü din insanların yumuşak karnı ve çok büyük bir zaafıdır.

Aynı dinin her toplumda aynı şekilde uygulanmadığı sonucu çıkıyor buradan bu da gösteriyor ki ülkelerin coğrafi, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri dini yorumlamalarında etkili olmaktadır. Sonuç itibarıyla ise toplumsal cinsiyet algıları söz konusu olduğunda tek başına dinin kadını konumlandırma konusunda etkin olmadığını görmekteyiz. Din insanların en hassas yanlarından biri olduğu için zaman zaman su istimalle uğrayıp belirli çıkar çevreleri tarafından kendi fikirlerine meşruluk kazandırmak amacıyla kullanılmıştır. Konu kadın olduğunda da aynı tutum sergilenmiştir. Kadını ikinci plana atmak için dinden destek alınmış ve yine din yozlaşmış gelenek ve göreneklerin kabulü için kullanılmıştır.

İslamiyet’te toplumsal cinsiyet algısına objektif bir şekilde bakabilmemiz için yukarıda bahsi geçen konuları iyi bir şekilde idrak etmemiz gerekmektedir. Burada üzerinde duracağımız çeşitli ülkelerde İslamiyet adına yaşanan tutum ve davranışlar değil İslamiyet’in kendisi olacaktır. İslamiyet’in kendisi derken ise diğer tek tanrılı dinlerden olan Hristiyanlık ve Yahudilik gibi tahrif edilmemiş nüzul ettiği günden bugüne kadar aslını korumuş İslamiyet’ten bahsediyoruz. Kur’an-Kerim diğer kitaplar gibi belirli çevreler ve kimseler tarafından değiştirilmemiştir. Fakat buna rağmen gelenek ve göreneklerle harmanlanmış yorumlar yapılmış ve buna göre bir yaşayış ortaya çıkmıştır.

İslamiyet’teki toplumsal cinsiyet algısını tam manasıyla kavrayabilmemiz için İslamiyet’ten önce Arap yarımadasındaki kadının konumuna bakmamız önemlidir tabii bundan da önce bu Arap yarımadasındaki toplulukların yaşamına, inançlarına, örf, adet, gelenek ve göreneklerine bakmamız gerekmektedir. Zira toplumsal cinsiyet algılarını ve kadının konumunu yukarıda bahsi geçen unsurlardan ayrı tutmak mümkün değildir.

Cahiliye Dönemi Araplarının gelenek görenek vb. konularda Yahudilerden etkilendiği bilinmektedir. Coğrafi olarak yakın olmaları bu iki topluluğun kültürlerinin iç içe geçmesine ön ayak olmuştur. Tamamen bir geçişkenlikten bahsetmek doğru olmasa da etkileşim her zaman

olmuştur. Bu da deforme olmuş Yahudiliğin toplumun cinsiyet algılarının da diğer toplumları etkilemesi anlamına geliyordu.

Cahiliye Dönemi'nde Araplar göçebe kabileler halinde yaşamaktaydı. Kabileler arasında bitmek tükenmek bilmeyen üstünlük savaşları olmaktadır. Yani bu coğrafyada herhangi bir birlik ve beraberlikten söz etmek mümkün değildi fakat kabileler kendi içlerinde birbirlerine fazlasıyla bağlıydı. Süregelen bu daimî savaş ortamıyla maddi ve manevi anlamda zorlanan Araplar da kadını bir ayak bağı olarak görmekteydi. Ataerkilliğin baskın olduğu bu yarımada kadınlara karşı olumsuz bir bakış açısı hâkimdi. Çünkü onlara göre kadınlar bir zayıflık göstergesiydi, eksik akıllıydı, kadınların görüşlerinin bir kıymeti yoktu ve bu yüzden mal gibi alınıp satılabilir, köle ve cariye yapılabilir ve en kötüsü de canlı canlı toprağa gömülebilirdi. “Bununla yetinmeyip köpeklere yedirdikleri ve boğazlayarak öldürdükleri rivâyet edilmektedir (Yıldırım,2019).

Arapların tamamında böyle bir anlayış vardır ifadesi gerçeği yansıtmamakla beraber geneli itibarıyla maalesef bu uygulamaları görmekteyiz. Kadının da bir birey olduğu gerçeğiyle İslamiyet sayesinde tanışan Araplar bu gerçeği kabullenmekte epey zorlanmış, kabul etmek istememiş ve her fırsatta da aksini ispat edebilmek için yollar aramışlardır. İslamiyet gelişiyse beraber kadına yoksun bırakıldığı birçok temel hak ve hürriyetlerini vermiş kadını ikinci sınıf insan pozisyonundan çıkarmıştır. Yine İslamiyet Cahiliye Dönemi putlarını yıkmakla kalmamış, cahiliye toplumunun kadın ile ilgili tabularını da yıkmıştır. Çünkü İslam dini adalet, hoşgörü ve eşitlik gibi temeller üzerine kurulmuş bir dindir.

Peki yukarıda bahsi geçen Cahiliye Dönemi nedir diye bakacak olursak: Hicaz bölgesindeki Arap toplumunun İslam öncesindeki inanç, düşünce ve davranış tarzları İslami dönemde ‘cahiliye’ diye anılır. Cahiliye kelimesinin kolektif Müslüman bilinçteki anlam içeriği tamamen olumsuzdur (Öztürk, 2019,s. 29). Bu tanımdan da yola çıkacak olursak zaten bilgisizliğin hüküm sürdüğü, batıl inançların kol gezdiği, eşitsizliğin olağan karşılandığı, ataerkilliğin marifet sayıldığı, yozlaşmış gelenek ve göreneklerin toplumun birçok yerinde yaygın olduğu bu bölgede kadının konumunun iyi bir yerde olmasını beklemek biraz ütöpik olacaktır. Kadının fikrinin önemsiz olduğu, bırakın önemsiz olmayı aslında kadının bir fikrinin dahi olamayacağı gibi bir görüşü savunanların, kadınlara saygı duymadıkları alenen ortadayken kadınlara hakkı olan hakları vermesini maalesef bekleyemeyiz.

İslamiyet'ten önce kadınlara yapılan birçok haksızlığın olduğu bilinmekle beraber bunların içinde vicdanları en çok yaralayan, insanı kanını donduran, sebebi her ne olursa olsun kesinlikle meşru kılınamayacak olan âdetin kız çocuklarının canlı canlı gömülmesi âdeti olduğu herkes tarafından hemfikir olunan bir konudur. Kur'an- Kerim'de Nahl suresi 58-59 ayetlerde bu konu şu şekilde anlatılmaktadır: “Onlardan birine bir kız müjdelendiğinde, öfkelenerek yüzü mosmor kesilir. (Aklınca) verilen müjdenin kötülüğünden dolayı halktan gizlenir. Böyle bir alçaltıcı duruma rağmen onu yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Görün işte, ne kötü yargıda bulunuyorlar!” Böyle bir davranışı o dönemin toplumunda haklı gösteren bazı sebepler vardı. Araplar namusu kadına atfetmiş bir toplumdur. Kızların/kadınların savaşlarda esir olarak alınması, fuhuşa zorlanması, cariye olarak tutulması, bir mal gibi alınıp satılması ihtimalini ortadan kaldırmak için kız çocuklarını doğar doğmaz ortadan kaldırmayı seçmişlerdir. Böylece ileride doğabilecek yukarıda zikrettiğim bütün olumsuzluklar onlara göre bertaraf edilmiş

olacaktı. Kız çocuklarını canlı canlı öldürmelerinin altında yatan sebep sadece namus anlayışları değildi tabii ekonomik kaygılardan ötürü de bu eylem gerçekleştirilmekteydi. Gerçekleşen bu sapkınlığa yine En'am suresi 140.ayetle son nokta konulmuştur. İslâmiyet'in gelişi ile beraber kız çocuklarına reva görülen bu cinayetler yasaklanmıştır. Bu zulmü gerçekleştirenlerin hem dünya da hem de öbür dünyada perişan olacakları belirtilmiştir. Ayrıca: "Bilgisizlikleri yüzünden beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıkı, Allah adına yalan söyleyerek (kadınlara) yasaklayanlar muhakkak ki ziyana uğramışlardır; bunlar yoldan sapmışlardır, doğruyu bulacak durumda değillerdir." denilmiştir.

Yahudilerde kadınların mirastan pay alma hakkı bulunmamaktaydı. İslamiyet önce Araplarda da bu şekildeydi. Kadınlar/kızlar ne kocalarının ne de babalarının mirasında hak iddia edemiyorlardı. O dönemde kısmen de olsa bazı haklara sahip olan asil ve hür kadınlar da dâhil mirastan pay alınması söz konusu değildi. Nisa suresi 11. ve 12. ayetlerle kadınlara ve çocuklara mirastan pay verilmesi emredilmiştir.

Kuran-ı Kerim; Yahudilerin, Hristiyanların ve Câhiliye Dönemi Araplarının kadınlara tanımadığı mülkiyet edinme hakkını onlara vermiştir. Kadınlar kocalarından ya da vasilerinden bağımsız olarak mülk edinme hakkına ve edindiği mülkü de istediği şekilde kullanma hakkına sahip olmuştur. Yani kadının ailesi için yapacağı bütün harcamalar zorunluluktan kaynaklı değil, tamamen gönüllülüğe dayalıdır. Başka bir deyişle Allah kadına bu anlamda herhangi bir sorumluluk yüklememiştir.

Araplar evlilik kurumunu önemserlerdi çünkü ağaç yaprağı ile gürler anlayışı ile bu sayede kabiledeki nüfus artar ve güç kazanırlardı. "Yeni evlenecek gençler dul kadınla evlenmeyi tercih etmezler, böyle bir evlilik gencin toplum tarafından ayıplanmasına sebep olurdu. Çünkü dul bir kadın ancak dul bir erkekle evlenmeliydi (Cevad Ali,1993)." Yozlaşmış bu adetlere Hz. Muhammed'in (s.a) Hz. Hatice ile olan evliliği cevap niteliğindedir. Hz. Hatice üç çocuk annesidir ve başından daha önce iki evlilik geçmiştir, üçüncü evliliğini ise peygamber efendimizle gerçekleştirmiştir.

Kuran'da toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin ve ailenin de önemli bir ögesi olan kadınların konu edinildiği hükümlerin büyük bir kısmı "Kadınlar" anlamına gelen Nisa suresi ile bildirilmiştir. "Kur'an'a göre kadın ile erkek birbirlerini tamamlayan iki temel unsurdur (Aksoy,2021)." Kur'an onları birbirlerinin kusurlarını örten elbise (Bakara, 2/187) olarak değerlendirmiş ve kadın ile erkeği eşdeğer kabul etmiştir. Çeşitli ayetlerde ise ister erkek ister kadın olsun her ne yaptıysa yaptıklarının karşılığını alacağını ifade etmiştir. "Erkek olsun kadın olsun kim inanmış bir insan olarak sâlih amel işlerse kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız. Böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeli ile vereceğiz" (Nahl, 16/97). Kulların erkek ve kadın olmak suretiyle iki cins şeklinde yaratıldığı, üstünlüğün cinsiyet ayırımı yapılmaksızın takvada olduğu ifade edilmektedir. "Ey İnsanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve diğiden yarattık tanışasınız diye de sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında sizin en değerli olanınız en fazla sakınanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla belendir. Her şeyden de haberdardır." (Hucurat, 49/12).

Bir de mehir konusu vardır. "Bir fıkıh terimi olarak mehir evlilik esnasında erkeğin kadına ödediği mal şeklinde tanımlanmaktadır. Hanefî mezhebi âlimlerinin bazıları ise mehri, 'kadının

nikâh akdi ve cinsel ilişki (zifaf) sebebiyle hak ettiği'dir' şeklinde tarif etmektedirler(Aydın, 2003, s. 389; Zuhaylî, 1994, s. 198)." Arap toplumunda mehir oldukça önemliydi. Mehir olmazsa evlilik akdi gerçekleşmemiş sayılırdı. İslamiyet'te mehrin tanımı ve uygulanması yukarıdaki şekle göre yapılırken İslamiyet öncesinde mehir evlenecek olan kadının babasına, erkek kardeşine ya da velisi olan erkek kimse ona verilirdi. Bir nevi günümüzdeki -eskisi kadar olmasa da- başlık parasına tekabül ediyordu. Yani kadının evlilikteki güvencesi olmasından ziyade evlenecek olan kadının ailesine verilen para veya maldır. Yani bu haliyle bakıldığında sanki evlilik iki taraf arasında bir alım satım sözleşmesi gibidir. Yine İslamiyet ile bu konuya gerekli düzenlemeler getirilmiştir. Bakara suresi 229. ayette yer alan: "Kendilerine verdiğiniz (mehirleri) onlardan almanız size helal değildir." ayeti bu anlamda oldukça önemlidir. İslamiyet'te mehir evlilik sebebiyle erkeğin babaya ya da başka birine değil doğrudan kadına verdiği ve kadına borçlu olduğu, kadının rızası olmadan hiç kimseye hibe edilemeyen, kadının sahip olduğu diğer bütün mallar gibi tasarruf yetkisinin kendinde bulunduğu bir haktır.

Toplumsal hayat içerisinde kadına baktığımızda Araplarda haremlik selamlık uygulaması bulunmamaktadır. Yabancı bir erkeğin birisinin evinin çevresinde örtüsüz bile olsa kadınların yanında gayr-i ahlaki konuşması, kadınlara art niyetli bir şekilde bakması ev sahibi erkeğe hakaret sayılırdı. Bu gibi tutumlar kadının adının dahi olmadığı ve varlığının yok sayıldığıın işaretlerindedir. Ortada kadına yapılan bir saygısızlık olmasına rağmen kadın konunun muhatabı bile görülmemekte kadının sahibi olarak gördükleri erkeği mağdur etmemek için böyle bir davranıştan sakınılması gerektiği ifade edilmektedir.

İslamiyet öncesindeki Arap toplumlarında kendi geçimini kendisi sağlayan kadınlar bulunmaktaydı ve birçok mesleği de yapmaktaydı. Bu kadınlar arasında yer alan peygamberimizin eşi Hatice bt. Huveylid şeref sahibi tüccar bir kadın idi. "Hz. Hatice adamlar tutarak sermaye ortaklığı kurarak satılması için mal vermekteydi. Hatice'nin Mekke ticaretinde çok önemli bir etkisi olduğu ve Mekke dışına ticaret kervanları gönderdiği bilinmektedir.(Akgül,2000)" Ayrıca, iş hayatında oldukça aktif olduğu gözlemlenen İslamiyet öncesi Arap yarımadasındaki kadınların bazılarının Kâbe'nin yeniden inşası sırasında işçi olarak çalıştıkları bilinmektedir. Bütün bunlar söz konu iken ne Cahiliye Dönemi ile ne de İslamiyet'le bağdaşmayan kadınları eve hapsedme ve toplumdan tecrit etme uygulamaları nasıl bir yorumlaması ile ortaya çıktığı ayrıca ele alınması gereken bir konudur.

Kur'an-Kerim getirdiği hukukî düzenlemelerle suçun şahsiliğini esas almıştır. Kur'anda bu konu şu şekilde açıklanır. "Kim doğru yolu seçerse kendi iyiliği için seçmiştir. Her kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz (İsra, 17/15; En'am, 6/164; Zümer, 39/7). Yani hiç kimse başkasının işlediği bir suçtan ötürü cezalandırılmaz. Bilindiği gibi Yahudilerde ve Hristiyanlarda cennetteki yasaklanan meyvenin yenilmesi konusunda suçlunun Hz. Havva olduğuna inanılır, bu sebeple kıyamet gününe kadar yeryüzündeki bütün kadınların lanetli ve suçlu olduğu kabul edilirdi. İslâmî kaynaklarda böyle bir ibare bulunmamaktadır. Hz. Havva hata yapmış olsa dahi yukarıda bahsi geçen ayetten ötürü suçun şahsiliği prensibine dayanarak bu hatanın sorumluluğu Hz. Havva'dan sonra gelen kadınlara yüklenmez. Buradan da anlaşılıyor ki İslâm, kadınların aleyhine olan bu inancı da tamamen reddetmiştir.

Son olarak İslamiyet'ten önce kadının konumuna ya da daha doğru bir ifade ile konumsuzluğuna baktığımızda neredeyse hayvanlarla eş değer olduğu bazı durumlarda ise daha da aşağı bir yerlerde olduğunu görmekteyiz. Hz. Ömer İslamiyet'ten önce kadınlar hakkındaki düşüncesini İslamiyet'i kabul ettikten sonra şu sözleri ile ifade etmiştir. “Vallahi Câhiliye Dönemi'nde kadınlar bizim gözümüzde bir hiçti. Ta ki Allah Teâlâ onlar hakkında indirdiğini indirinceye kadar” (Buharî, Tefsir, 328. (H. No: 4913). Hz. Ömer'in bu sözleri İslamiyet öncesindeki ve sonrasındaki tutumun kısa bir özetidir aslında. İslamiyet'in gelişiyi beraber toplumsal cinsiyet algısında gelişmeler olmuş, kadına hak ettiği değer verilmiş; kadın hor görülen ve aşağılanılan bir varlık olmaktan çıkmıştır. Fakat günümüze baktığımızda Kur'an-ı Kerim açık ve net ayetlerine ayrıca Hz. Muhammed (s.a) fiili ve kavli sünnetlerine rağmen kadına karşı olumsuz tutum ve davranışlar devam etmektedir. Bir toplumun gelişmişlik düzeyi kadına verdiği önem ve değer ile ölçülür. Kadına hak ettiği yeri vermekte imtina eden toplumlar geri kalmaya mahkûmdur.

SONUÇ

Kadının da bir birey olduğu gerçeğini kabullenmekte zorlanan akıllar olduğu fazlasıyla aşikârdır. Tarih kadının birey olduğunu kabul etmek istememiş ve her fırsatta da aksini ispat edebilmek için yollar aramış çürümüş zihniyetlerle doludur. Bu durum semavi dinlerden olan Yahudilik inancında da değişmemiştir. Yahudi kadını, kutsal kitaplarında bozulmalar yaşandığı için günahkâr ve köle olarak nitelendirilmiştir. Günahkâr kadın günahlarından kurtulabilmek için sessizliğe itilmiş ve erkek egemenliğini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu düzen sadece toplumsal yaşamın değil aile hayatının da sınırlarını belirlemiştir. Kamusal ve özel hayatında silikleşmiş kadın, haklarını savunamaz hale gelmiş ve eşitsizliğin baş gösterdiği erkek hegemonyasında yaşamını idame ettirmeye çalışmaktadır.

Bu çalışma da temelde İslamiyet'in ve Yahudilik inancının kadına verdiği değer ve konum o inancın gelenek görenek ve kültürü açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu perspektiften bakıldığında İslamiyet'in gelişiyi kadına hak ettiği değer verilmiş; kadının hor görülen ve aşağılanılan bir varlık olmaktan çıkmıştır. Fakat günümüze baktığımızda Kur'an-ı Kerim açık ve net ayetlerine ayrıca Hz. Muhammed (s.a) fiili ve kavli sünnetlerine rağmen kadına karşı olumsuz tutum ve davranışlar devam etmektedir. Bir toplumun gelişmişlik düzeyi kadına verdiği önem ve değer ile ölçülür. Kadına hak ettiği yeri vermekte imtina eden toplumlar geri kalmaya mahkûmdur.

KAYNAKÇA

Ağçoban, S. (2016). Kadın olgusunun kültürel gelişimi ve İslam'da kadının yeri üzerine tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 2(1), 14-24.

Akgül Ahmet, *Cahiliye'den Hz. Peygamber Devrinin Sonuna Kadar Ticari Hayat Hicaz Bölgesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniv. SBE, Şanlıurfa 2000, 72.

Aksoy, R. "İslam Öncesi Toplumlarında ve İslam'da Kadının Statüsü". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15 (2021): 20-39.

Aydın, M. A. (2003). "Mehir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 28/389-391.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. (1992). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Cevâd Ali, IV, 608; Ayrıca bkz., Tan, "Mekki Ayetlerde Kadın Tasavvuru İnşasında Ahlaki Zemin", 379.

Çinpolat, S. (2017). Yahudilikte çocuk sahibi olma ve çoğalmanın yeri ve önemi. *Dini Araştırmalar*, 20(51 (19-06-2017)), 137-152.

Gürhan, A. G. N. (2010). Toplumsal cinsiyet ve din. *Şarkiyat*, (4).

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Hâşimî el-Basrî (230/845), *Kitâbü't- Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, ed. Adnan Demircan, çev. Musa Kazım Yılmaz vd., (2. Baskı) Siyer Yay., İstanbul 2015.

İçten, E. (2020). Yahudilikte Ketuba. *Bahkesir İlahiyat Dergisi*, 4(1), 13-38.

Kurt, A. O. (2016). Yahudilikte Levirat Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar. *Turkish Studies (Elektronik)*.

Öztürk, Mustafa, *Cahiliyeden İslâmiyet'e Kadın*, Ankara Okulu Yay. Ankara,2019.

Tüzgen, A. S. (2020). Tevrat'ta Kadın Tipolojileri.

Yıldırım, N. (2019). Cahiliye Toplumunda Kureyş Kadını (3.Baskı). Kahramanmaraş: SAMER Yayınları.

